MIHAIL KOGĂLNICEANU

OPERE

Ediție critică publicată sub îngrijirea lui
DAN SIMONESCU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MIHAIL KOGĂLNICEANU

OPERE

IV

ORATORIE II

1864—1878

PARTEA a IV-a

1874—1878

Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii
de
GEORGETA PENELEA

Mss 4451

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
R — 71021, Bucureşti, Calea Victoriei nr. 125
1978

INTRODUCERE

„În tot ce faci scopul să-ți fie țara, convingerile și adevărul".

(SHAKESPEARE)

România modernă se definește prin cîteva momente care, începînd din 1821, au consolidat edificiul național. Aflați într-o zonă de confluență a intereselor europene, românii au fost în mod constant confruntați cu exigențe străine. Ei au fost siliți să evolueze, în mare măsură, în limitele unei legislații impuse din afară : Regulamentul organic, apoi Tratatul de la Paris. Meritul incontestabil al unor fruntași ai generației politice aflate la conducerea țării a fost tocmai strădania de adaptare a acestor norme juridice la trebuințele interne.

Cînd contradicția între statutul impus și aspirațiile naționale a atins punctul critic, românii n-au pregetat s-o rezolve pe cale revoluționară. Și expresia ei remarcabilă a fost ridicarea din tustrele țările române la 1848.

Tratatul de la Paris, încheiat în urma Războiului Crimeii, a inclus Principatele Române în dreptul public european, punîndu-le sub garanția marilor puteri. S-a anulat așa protectoratul rusesc și s-a dat un înțeles aproape retoric suzeranității turcești. Salutar în aparență, noul statut internațional n-a răspuns decît în parte așteptărilor. El oferea un cadru rigid, impropriu, dezvoltării Principatelor, prin menținerea despărțirii lor nefirești, ca și prin conservatorismul manifestat — și împărtășit de unele facțiuni politice de orientare reacționară din țară — față de problemele sociale.

Cu o tenacitate primită favorabil în cercurile liberale europene, generația pașoptistă, printre ai cărei membri Kogălniceanu ocupă un loc de cinste, a reușit să realizeze Unirea Principatelor și autonomia internă prin constituirea unui ansamblu legislativ, derivat în linii mari din Tratatul de la Paris, răspunzînd necesităților de dezvoltare socială și politică a țării.

Observarea și adaptarea permanentă la exigențele interne a normelor juridice impuse din afară, în consens, desigur, și cu interesele claselor sociale pe care le reprezentau, caracterizează conduita partidelor politice de guvernămînt ale României în perioada postunionistă.

În deceniul al optulea, cînd principalele puncte ale programului burghezo-democrat : Unirea, împroprietărirea țăranilor, principe străin, erau „fapte îndeplinite", s-au profilat ca o necesitate legică obținerea independenței economice și politice, afirmarea României ca entitate distinctă la Dunărea de Jos. Încheierea — în 1875 — a primei convenții comerciale a marcat desprinderea din sistemul politic turcesc. Dar prețul plătit a fost disproporționat și, spre a evita aservirea economică față de Austro-

Ungaria, România s-a văzut silită să accepte, ca o reacţie în lanţ, convenţii cu mai multe state europene. Apreciate obiectiv, ele au reprezentat o afirmare pe plan internaţional şi au stimulat dezvoltarea relaţiilor de producţie de tip capitalist. În acelaşi timp, prin pătrunderea într-un ritm accelerat a capitalurilor străine, convenţiile au creat României o poziţie subordonată în economia europeană, aceea de furnizoare de materii prime şi de piaţă de desfacere a produselor industriale occidentale.

Redeschiderea „chestiunii orientale", în 1875, a găsit România plasată între principalii beligeranţi : Turcia şi Rusia. Lipsită de garanţia Europei — decisă a lăsa în acel moment pe seama Rusiei rezolvarea problemelor în Balcani —, România s-a văzut silită să opteze pentru puterea care, atunci, îi recunoştea integritatea teritorială. Prin însuşi acest fapt, consemnat de convenţia româno-rusă din 4 aprilie 1877, se admitea existenţa de sine stătătoare, independentă, a statului român.

În acest context, ca expresie a voinţei poporului, a acelui „instinct de afirmaţie al maselor" elogiat de Nicolae Iorga, a fost proclamată în Adunarea ţării în ziua de 9 mai 1877 independenţa de stat a României. Participarea mai apoi la operaţiile militare, vitejia ostaşilor noştri la Plevna, Rahova, Griviţa sau Smîrdan au venit să pecetluiască cu sîngele generos vărsat pe cîmpul de luptă un act cu adînci semnificaţii în dezvoltarea internă ulterioară, moment de rezonanţă în afirmarea pe plan internaţional a României.

Volumul de faţă cuprinde discursurile şi intervenţiile lui Mihail Kogălniceanu în parlament în calitate de senator şi mai ales de ministru (în cabinetele Manolache Costache Iepureanu din aprilie — iulie 1876 şi I. C. Brătianu din aprilie 1877 — septembrie 1878). Problematica celor patru legislaturi este extrem de bogată şi de complexă, vizînd fenomene esenţiale ale procesului de consolidare a României moderne, atît în sfera civilizaţiei materiale, cît şi a celei spirituale. Este de la sine înţeles că excursul nostru se va opri doar asupra acelor aspecte care rămîn elemente definitorii ale viziunii sale politice, sub incidenţa, desigur, a împrejurărilor externe în care se găsea România în anii 1874—1878.

Guvernarea conservatoare, începută în 1871 şi caracterizată printr-un autoritarism excesiv, o legiferare socială în spirit reacţionar, o politică financiară de accentuare a dependenţei noastre faţă de capitalul străin, ajunge, în 1875, ţinta atacurilor sistematice ale grupării liberale. Luptele intestine din sînul partidului conservator, duritatea şi exclusivismul lui Lascăr Catargiu, care, asemeni lui Saturn, cum observă Kogălniceanu, îşi „mînca" colegii, au determinat trecerea unor conservatori în tabăra liberală. Dintre ei cel mai proeminent avea să fie Manolache Costache [1].

Necesitatea constituirii unui front comun pentru combaterea conservatorilor, pentru răsturnarea lor, a dus, în 1875, la apariţia coaliţiei de la Mazar Paşa — formaţiune politică ce întrunea toate nuanţele liberale. Alături de presă — purtătoarea de cuvînt a coaliţiei era foaia „Alegătorul liber" —, liberalii foloseau Adunarea ca mijloc principal de combatere a guvernului conservator.

[1] Divergenţele politice dintre cei doi erau de notorietate (vezi partea I a volumului). Şi Kogălniceanu, după ce aminteşte metamorfozele politice ale lui Manolache Costache, observă corosiv : „Nu vă miraţi dar dacă astăzi îl vedeţi reînturnîndu-se în rîndul liberalilor, căci, dacă falşii liberali l-a făcut conservator, astăzi falşii conservatori îl fac din nou liberal".

Programul coaliţiei, derivat din principiile profesate de grupările unioniste, cum preciza Kogălniceanu, milita în interior pentru apărarea „claselor dezmoştenite", reorganizarea administraţiei şi a justiţiei, austeritate bugetară, aplicarea corectă a legilor. Pe plan extern liberalii cereau o politică de neutralitate, de evitare a unor alianţe politice sau tratate economice exclusive, în favoarea unei singure puteri.

Acestui punct capital din programul politic liberal avea să-i consacre Mihail Kogălniceanu două discursuri în sesiunea 1874—1875. Primul — rostit în februarie 1875 — se referea la participarea României la Expoziţia internaţională de la Viena din 1873.

Cumpănit, judecînd rece, cu exemple concludente, el relevă pripa şi caracterul de provizorat pe care l-a îmbrăcat participarea României. Nişte aşa-zise vicii de organizare au făcut ca Serbia şi România să fie anunţate foarte tîrziu (Austro-Ungaria refuzase să le rezerve pavilioane distincte). Şi, dacă prima a declinat participarea, considerînd că răstimpul prea scurt pînă la deschiderea expoziţiei nu-i mai îngăduia organizarea unui stand convenabil, România a acceptat invitaţia.

Critica lui Kogălniceanu este cu deosebire vehementă. Cea mai mare parte a obiectelor fuseseră deja expuse în 1867, la Expoziţia universală de la Paris. Apoi era vorba mai mult de „curiozităţi" [2] decît de produse care să arate stadiul de dezvoltare al economiei româneşti.

Cheltuielile suplimentare, acuză Kogălniceanu, pentru care se ceruse votul Adunării, erau inutile şi trădau totala lipsă de spirit gospodăresc a lui Emanuel Creţulescu, comisarul general al expoziţiei noastre. Majoritatea produselor fiind dăruite, nu cumpărate, fondurile rămîneau doar pentru propria reprezentare a acestuia [3].

Şi Kogălniceanu nu vorbeşte în gol, din simpla plăcere de a vesteji actele guvernului conservator, ca „un refuz politic". A stat la Viena, în timpul expoziţiei, o lună de zile, a luat note şi a cercetat totul în deamănunt. Ba, în bună tradiţie negustorească, a cumpărat „o moară portativă de care toată lumea se miră". Gestul său a rămas însă singular, pentru că nici unul din trimişii noştri nu s-a îngrijit să aducă modele, maşini, prototipuri, documentaţie tehnică ş. a.

Expoziţiile internaţionale, argumentează Kogălniceanu, trebuie să fie expresia „vitalităţii economice" a unei ţări, să ofere indici revela-

[2] Critica lui Kogălniceanu cu privire la modul de organizare a pavilionului românesc este cu totul îndreptăţită. E de precizat însă că tematica muzeelor şi expoziţiilor din epocă, mai pretutindeni, era destul de confuză. La expoziţia din 1867 de la Paris, în aceeaşi măsură s-au expus cele mai felurite obiecte. Foiletoanele din „L'Illustration", „London News" sau „Illustrierte Zeitung" aminteau de sute şi sute de obiecte ce stîrneau interesul la prima vedere, dar care în cele din urmă se vădeau complet inutile. Mai mult, era necesară o întreagă perifrază spre a le defini.

[3] Opinii defavorabile despre Creţulescu se întîlnesc şi la alţi români aflaţi la Viena. Doctorul Carol Davila îi scria la 2 iulie soţiei sale: „Să nu crezi că domnul Creţulescu are rea-voinţă. Nu, nu este în curent. Uşurinţa şi admiraţia fără seamăn pe care o are pentru persoana lui desăvîrşesc restul". Afară de P. S. Aurelian, care încearcă zadarnic să salveze situaţia, „restul trimişilor se distrează, se plimbă, hoinăresc, umblă după fete şi nu apar la pavilioane decît ca mostre de îngîmfare".

Davila se mai plînge că a primit „observaţii neplăcute pentru România", că impresia generală, cu excepţia unor membri binevoitori ai juriului (din partea Franţei, Belgiei, Suediei, Elveţiei), este că această ţară „posedă inutilităţi costisitoare".

Presa era asemeni ostilă. Em. Creţulescu „a început a trata cu mai multe ziare, promiţînd bani, pe urmă s-a scuzat şi în sfîrşit nu a fost la conferinţe" (cf. Elena Perticari Davila, *Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1945, p. 345 şi urm.).

tori asupra capacității de producție și de absorbție a mărfurilor străine. În acest sens, un excelent mijloc de propagandă l-ar fi putut constitui catalogul expoziției și raportul comisarului român. Indolent, acesta a lăsat totul pe seama gazdelor, de aceea capitolul din raportul general referitor la România era plin de erori, de date fanteziste, de considerații care ar fi trebuit să constituie un semnal de alarmă pentru atitudinea ce Austro-Ungaria avea să adopte, patru ani mai tîrziu, în 1877, față de noi. Se afirma astfel că România face cheltuieli de prisos pentru întreținerea armatei și că dintre pricinile care frînează dezvoltarea ei „în linia cea dintîi trebuie să menționăm dorința ce au românii de a căuta să se facă independenți".

Participarea României la expoziția de la Viena, care a însemnat doar „ridicolul", cum conchide nemulțumit Kogălniceanu, fusese pentru Austro-Ungaria oarecum un test, o ilustrare a capacității economice a acesteia, un element de comparație pe care avea să-l folosească peste doi ani, în 1875, cu ocazia încheierii convenției comerciale.

Problema prioritară care se punea în fața românilor în deceniul opt, în jurul căreia gravita în cele din urmă întreaga noastră viață politică și care, așa cum cititorul poate constata, formează linia conducătoare a discursurilor lui Kogălniceanu, este cea a dobîndirii independenței politice și economice.

Un prim pas l-au constituit discuțiile în jurul tarifului general vamal autonom din primăvara anului 1875, care, în concepția lui Kogălniceanu, însemna „un act de autonomia țării în materie de comerț". Venind cu dovezi istorice, el arată că elaborarea tarifului nu izvorăște dintr-un drept concedat recent de marile puteri, prin Tratatul de la Paris, ci constituie reactualizarea unui drept de care românii s-au bucurat plenar încă sub fanarioți [4]. Forma preconizată — vămuirea la greutate, nu la valoarea mărfurilor — îi pare avantajoasă, permițînd o echilibrare a intereselor fiscului, care teoretic reclama taxarea tuturor mărfurilor, cu cele ale industriei naționale, care, pentru a supraviețui concurenței străine, avea nevoie de sprijin etatist.

„O industrie nu poate prospera întru cît ea este redusă numai la consumațiunea din lăuntru, ci trebuie a i se asigura și debușee în de-afară" cere Kogălniceanu. Dar alegerea partenerilor externi și încheierea de convenții comerciale era o acțiune deosebit de spinoasă. Și dacă ea se impunea în mod inexorabil, ca o condiție a dezvoltării României, pe de o parte pentru progresul industriei sale, pe de alta ca o manifestare de autonomie, de desprindere din ambigua suzeranitate turcească, modalitatea practică de înfăptuire cerea infinite precauții.

Oponent ardent, care prevenise că va răspunde numai „dinte pentru dinte" în dialogul cu conservatorii, Kogălniceanu cere Adunării să facă abstracție de nuanțe politice, să abandoneze apartenența la majoritate sau minoritate și să caute soluții unanim acceptabile.

Tratatul de la Paris, din 1856, invocat și aplicat cel mai adesea nu după spiritul lui, ci după forța de care dispunea cel interesat, conferise Principatelor un oarecare grad de autonomie. Dar a-l avea, constata cu luciditate Kogălniceanu, nu înseamnă și a-l putea întrebuința. Încă în evul mediu românii beneficiaseră de latitudinea de a încheia tratate comerciale, dar

[4] Vezi tarifele vamale și cataloagele de vamă (ponturile), începînd din anul 1690, la V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I — XIII, 14 volume, București, 1891 — 1902.

după 1856 nu toate statele semnatare ale tratatului, constituite în puteri garante, se arătaseră dispuse a o recunoaşte.

Dacă pe plan european se confruntau partizanii protecţionismului economic cu cei ai liberului schimb, România, ţară mică, a cărei autonomie era încă supusă discuţiei, nu putea opta liber. Discutînd, în 1877, cu ocazia votării convenţiei comerciale cu Germania, momentul de debut al încheierii convenţiilor comerciale, Kogălniceanu constata că la noi n-a existat un regim protecţionist în adevăratul înţeles al cuvîntului. Liberul schimb, cu amăgitoarele sale binefaceri, a fost impus ţărilor slabe de cele mai dezvoltate din punct de vedere economic, ele însele conservîndu-şi un protecţionism rigid. Singura ţară care susţinuse şi aplicase liberul schimb a fost Anglia, a cărei producţie de fabrică inundase pieţele lumii. Nici Franţa, nici Germania, nici Statele Unite nu se lansaseră încă în această politică. România trebuia prin urmare să accepte ceea ce îi impuneau alţii şi să caute, cu infinită grijă, a face convenţiile comerciale cît mai puţin nocive economiei sale. Clauza naţiunii celei mai favorizate în aceste condiţii însemna pentru noi, în mod exclusiv, a acorda avantaje şi a nu primi nimic în schimb. Clauza devenea inutilă României, pentru că exportul ei era format în primul rînd din materii prime, care, pretutindeni în lume, erau scutite de taxe sau supuse unor vămi modice. Iar taxele de transport exorbitante pe care era silită să le plătească anulau aparentul avantaj pentru economia ţării. Concluzia rece, dar realistă la care ajunge Kogălniceanu, şi pe care practica o va confirma întru totul, este că aranjamentele comerciale pe care le încheie România reprezintă o succesiune de concesii făcute nu în conformitate cu propriile trebuinţe, ci potrivit intereselor economice ale altor state.

În martie 1875, Kogălniceanu opina că în situaţia politică internaţională existentă nu era oportună încheierea unei singure convenţii comerciale, căci a acorda concesiuni unei puteri înseamnă a crea celorlalte dezavantaje, a provoca represalii din partea lor. Atîta timp cît România nu-şi putea valorifica produsele industriei sale — şi aceasta era cert pentru că ţările occidentale, mult mai dezvoltate din punct de vedere economic, îi rezervau rolul de partener pasiv, de furnizor de materii prime — , convenţiile comerciale ofereau doar „o satisfacţiune platonică". Procedînd prin eliminare, Kogălniceanu declară că apropierea de unele state este întru totul binevenită; aşa Franţa trimite produsele unei „industrii perfecţionate", obiecte de artă şi de lux, pe care tîrziu şi cu greu ar ajunge să le producă industria românească. Din Anglia se pot importa maşini perfecţionate. În fine, convenţii convenabile se pot încheia cu Rusia — după o prealabilă reglementare a exportului nostru acolo de vin şi sare.

Admiţînd că România e silită de împrejurări a face concesiuni, încheierea unor convenţii cu Austro-Ungaria îi apărea lui Kogălniceanu ca absolut nerecomandabilă. Pentru o recunoaştere problematică a autonomiei, pentru „capitalul politic", România va plăti o dobîndă disproporţionată. Chiar fără existenţa unei convenţii, mărfurile austriece au inundat piaţa românească; industria casnică din jurul Focşanilor sau Tîrgu Neamţului, de pildă, a fost distrusă [5].

[5] Pentru ofensiva economică a Austriei după Tratatul de la Adrianopol, vezi Georgeta Penelea, *Relaţiile economice dintre Ţara Românească şi Transilvania în epoca regulamentară (1829—1848)*; Apostol Stan, *Legăturile economice ale Ţării Româneşti cu Transilvania (1848—*

Combaterea convenției, care avea totuși să treacă prin Adunare, în iunie 1875, formează, cum vom arăta mai departe, obiectul unuia din discursurile de excepțională vigoare ale acestui volum.

Înainte de a purcede la încheierea oricărei convenții comerciale, oricît de înlesnitoare ar fi părut, Kogălniceanu cere insistent sondarea opiniei Turciei. Clarificarea raporturilor cu Poarta Otomană, încercarea stabilirii unor puncte de contact pentru o colaborare reciproc avantajoasă, atît pe plan economic cît, mai tîrziu, în 1877, și pe plan politic, constituie o constantă în viziunea politică a lui Kogălniceanu.

Cu referire la relațiile economice, el apreciază că pe de o parte România riscă represalii, pe de alta pierde o piață virtuală de 40 de milioane de consumatori. Căci Turcia, care vreme de sute de ani fusese un debușeu comod pentru puterile occidentale, începuse să denunțe vechile aranjamente comerciale, încercînd să se emancipeze de sub tutela străină, spre a-și dezvolta propria industrie. În aceste condiții, România, cu avansul de care dispunea și mai ales cu potențialul pe care îl putea folosi mai rapid și mai eficient decît Turcia, aflată în continuare în dificultate, handicapată de persistența structurilor feudale, s-ar fi putut infiltra pe piața otomană.

Raționamentul său, animat de un cald patriotism, este remarcabil. România însă era prea puțin în măsură să-și aleagă partenerii comerciali. Din subiect de expansiune, ea devenea de fapt obiect al acesteia.

Austro-Ungaria făcea presiuni pentru încheierea fără întîrziere a convenției și graba ei venea în întîmpinarea guvernului conservator, reprezentant al moșierimii exportatoare de cereale, care socotea că așa își deschide piața austro-ungară.

Dar, dacă încheierea convenției nu putea fi evitată, Kogălniceanu recomanda ca cel puțin să fie discutată matur, să se aprecieze fiecare articol, analizată fiecare clauză. Adunarea trebuie să se comporte ca „acel ce intră pentru întîia oară în apă, înaintînd piciorul pas cu pas, ca să nu cadă în vreun precipițiu". Discursul celebru pe care îl rostește la 27—28 iunie 1875 împotriva convenției comerciale cu Austro-Ungaria este pus de fapt sub semnul prudenței. Fără a respinge *de plano* convenția, ceea ce ar fi fost cu neputință dealtfel, Kogălniceanu cere răgaz, căci „materia [...] nu este încă destul de studiată". Pentru prima oară România se află pusă în situația de a exercita în mod plenar un drept de autonomie, și lipsa de experiență, graba puteau fi fatale economiei ei.

„Cu accent sonor și aspru", cum singur se caracterizează, Kogălniceanu demitizează convenția, o reduce la înțelesul adevărat, acela al statornicirii unei dependențe economice la fel de primejdioase ca și cea politică. Rechizitoriul său depășește cadrul propriu-zis al convenției și vizează practica „nenorocită" a votării unor legi care a doua zi trebuie anulate sau își dovedesc inaplicabilitatea și cad în desuetudine.

Încă de la începutul tratativelor, purtate la Viena, românii au fost puși în inferioritate. Proiectul de tarif vamal cu care venise reprezentantul țării noastre acolo, Gheorghe Costaforu, n-a fost luat în seamă și el a semnat pur și simplu un text de convenție și un tarif adiacent elaborat de financiarii austrieci. Ca să ascundă umilirea aceasta, Vasile Boerescu, în expunerea de motive a proiectului de lege, relevase importanța politică

1859); Grigore Chiriță, *Din istoria legăturilor economice între Principatele Unite și Transilvania în anii domniei lui Al. I. Cuza;* Rodica Șoimescu, *Aspecte din relațiile economice dintre România și Transilvania (1866—1876),* în volumul *Studii și materiale de istorie modernă,* IV, 1973, 462 p.

a unui aranjament internaţional pentru România, beneficiile universale ale liberului schimb, trecutul glorios al poporului, marile nume ce dăduseră strălucire istoriei noastre şi a căror pildă trebuia urmată.

Kogălniceanu, caustic, amintind în treacăt că istoria nu e capitolul forte al cunoştinţelor lui Boerescu, ceruse „să nu încălicăm pe caii morţi ai marilor eroi ai ţării noastre". Problema nu se punea de a respinge convenţia, de a predica izolarea, autarhia, ci de a încheia convenţii care, dacă nu puteau aduce beneficii extraordinare, cel puţin să nu înfeudeze economiceşte ţara.

Camerele de comerţ, negustorii, categoriile direct interesate nici nu fuseseră consultate (Manolache Costache Iepureanu vorbind în acelaşi spirit amintise că într-un caz similar, în Franţa, cînd s-a încheiat convenţia comercială cu Anglia, s-au făcut anchete, studii, discuţii vreme de un an). Tariful vamal însăilat în grabă [6] şi votat de Adunare „fără să raţioneze" nici măcar nu fusese pus de acord cu textul convenţiei, pe care dealtfel autorii nici nu-l văzuseră. Apoi superficialitatea cu care a fost întocmit a înlesnit respingerea lui imediată de către partea austriacă.

Tariful leza o serie de interese, atît ale tezaurului, cît şi ale consumatorilor. Proclama, e drept, vămuirea la greutate, dar Austria o convertise la valoare, ceea ce dădea o medie de 7%, inferioară chiar unor taxe deja în vigoare. Apoi autorii ignoraseră clasificarea general acceptată în Europa, aşa încît, lipsit de corespondenţă cu tarifele altor ţări, el devenea inutilizabil în convenţiile internaţionale.

Egalitatea între parteneri, atît de lăudată de Vasile Boerescu, era o simplă iluzie, egalitatea dintre „oala de lut şi cea de fer". Austria, a cărei expansiune spre Dunărea de Jos începuse încă în secolul al XVIII-lea, avea în ţările române 100 000 de supuşi, înzestraţi cu privilegii, constituiţi în bresle, bucurîndu-se de un regim ce le crea un ascendent categoric faţă de pămînteni. Or, în Transilvania românii erau mai toţi cetăţeni austrieci. Chiar în Braşov — al cărui comerţ se afla în mîna românilor — nu erau decît cîţiva negustori cu cetăţenie română.

Şi garantarea proprietăţii mărcilor de fabrică, previne Kogălniceanu, este o nemiloasă dependenţă, o transformare a României în „sucursală" a Austriei. Industria românească, prea puţin dezvoltată, nu putea cere o lege de înregistrare a mărcilor şi cu atît mai puţin existau perspective pentru exportul de licenţe sau construirea de fabrici pe teritoriul austro-ungar.

Dar „orbirea" cea mai mare o dovediseră conservatorii cînd au obţinut clauza naţiunii celei mai favorizate. Acest „miraj", această „himeră", tradus în fapte era egal cu zero, susţine Kogălniceanu.

Metodic, aducînd statistici, dialogînd cu deputaţii din Adunare care erau interesaţi în antreprize industriale, Kogălniceanu dovedeşte pagubele previzibile pentru industria românească din încheierea convenţiei, labilitatea textului şi credulitatea uimitoare pe care miniştrii conservatori o vădiseră în această împrejurare.

Marea bogăţie a ţării, cerealele, pe care românii sperau să le exporte liber pe piaţa austriacă, erau într-adevăr primite, dar pe lîngă taxa de import plăteau tarife suplimentare de 20% pentru transportul pe căile ferate austriece, încît comercializarea lor devenea nerentabilă. Convenţia

[6] În iulie 1876 Kogălniceanu va aminti corosiv împrejurările întocmirii lui: membrii comisiei, „după ce pînă la trei ore au jucat ghiordan şi stos, au scris acel tarif de 2—3 rînduri [şi] dimineaţa l-au dat gata".

nu numai că nu favoriza exporturile românești, dar anihila industria prelucrătoare, căci, de pildă, cele 3 000 de mori existente cu greu puteau face față importului de făină de calitate superioară și obținută la un preț de cost inferior.

Și exportul românesc de vite, înlesnit în aparență, avea să fie lovit de bariera sanitară, instituită cel mai adesea cu rosturi protecționiste de autoritățile chezaro-crăiești.

Aceeași părelnică reciprocitate constată Kogălniceanu și la alcooluri, căci prețul de producție era mult mai ridicat în România, încît le era peste putință întreprinzătorilor a desface, de exemplu, vinul cu opt lei vadra, așa cum era adus de austrieci la granița transilvăneană.

Apoi clauza națiunii celei mai favorizate, acordată și Franței și Germaniei, antrena vinurile românești în competiție cu cele de Rhin, Champagne sau Bordeaux, ceea ce echivala cu o excludere brutală sau, cel mult, cu restrîngerea la comerțul frontalier, practicat dealtfel de sute de ani între satele românești ale versanților Carpaților, fără a fi fost consacrat printr-o convenție [7].

Dezavantajul în comerțul cu produse avînd un grad inferior de prelucrare (făină, alcooluri, stearină, piei etc.) era covîrșit însă de prevederile legate de mărfurile manufacturate.

Taxele protecționiste, care teoretic trebuiau să apere industria noastră, erau absolut insuficiente și produsele austriece, realizate la un preț mult inferior, reușeau să domine piața românească, s-o transforme, după opinia lui Kogălniceanu, într-un „tîrg deschis" [8].

Pe nesimțite Austria se insinua chiar în stabilirea cuantumului taxelor comunale, deoarece convenția interzicea sporirea, de pildă, a accizelor la consumul de zahăr peste procentul stabilit la importul lui din Austria.

Oricît de greu era tributul pe care România trebuia să-l plătească în această împrejurare, el ar fi fost compensat de „capitalul politic" dobîndit, de confirmarea explicită, printr-un act internațional a autonomiei, a facultății de a încheia aranjamente de amploare fără consimțămîntul Turciei [9]. Or, constată Kogălniceanu lucid, Austria, măgulind aspirațiile noastre de a trata pe picior de egalitate, de a ne desprinde de tutela

[7] Se mai adăuga aici și împrejurarea că vămile de import ale spirtoaselor erau arendate unei societăți în condițiile existenței regimului prohibitiv, care funcționa la noi încă din evul mediu. Prin anularea lui, la aplicarea convenției, societatea putea pretinde despăgubiri, așa încît convenția avea să se inaugureze prin achitarea de daune, constată Kogălniceanu.

[8] Vasile Boerescu vedea lucrurile sub altă lumină. Convenția avea să fie un stimulent pentru industria românească, care, ajutată și de oarecare măsuri protecționiste, trebuia să-și dovedească vitalitatea. După zece ani — la expirarea convenției — ramurile care n-ar fi rezistat tratamentului trebuiau socotite „artificiale", inutile pentru a fi sprijinite în continuare de către stat. Această idee, ca dealtfel întreaga convenție, îmbrăca așa caracterul unei experiențe de mare duritate făcute pe seama economiei românești și ale cărei rezultate erau lesne de întrezărit.

În notele la discurs am adus o serie de date statistice concludente pentru consecințele economice ale convenției. Amintim doar aici că între 1865—1875, cu două excepții, balanța comercială a țării a fost excedentară, iar după încheierea convenției a ajuns deficitară.

[9] Chiar cu Austria românii încheiaseră convenții, la mijlocul secolului, de extrădare, de carantină, apoi cele telegrafo-poștale. Sub fanarioți, pe care Kogălniceanu îi ia totdeauna drept etalon de administratori ruinători, românii își păstraseră libertatea de a stabili tarife comerciale în conformitate cu interesele lor.

turcească, îşi rezervase toate avantajele, oferind partenerului doar „vorbe pompoase" [10].

Prevenind Poarta Otomană despre intenţia de a încheia o convenţie comercială cu România, întemeiată pe precedente (cea de extrădare, cea telegrafo-poştală ş.a.), Austria se grăbea să precizeze că aceasta avea să fie „lipsită de orice caracter politic" şi că înţelegea să respecte calitatea de vasală a Porţii [sic !] pe care o avea România. Instrucţiunile contelui Zicky, ministrul comerţului, către internunţiul de la Constantinopol, cavalerul Kosjek, cuprindeau expres că Austria nu intenţionează să slăbească „les liens qui unissent les Principautés vassales à la Cour suzeraine". Situaţia geografică şi instituţiile particulare ce posedă fac imposibilă punerea lor pe acelaşi plan cu provinciile dependente ale Porţii Otomane. Ele se bucură de anumite privilegii şi de o autonomie internă ce le permit relaţii comerciale şi vamale cu alte state [11]. Limbajul rămăsese neschimbat din timpul lui Metternich, căruia, în 1843, consilierul aulic Humelauer i se adresa în aceiaşi termeni spre a justifica presiunile pe lîngă Poartă pentru păstrarea tarifelor noastre vamale la o cotă inferioară [12].

Drept garanţie Austria avertiza Poarta Otomană că noua convenţie va fi întărită cu semnătura cancelarului, iar nu sancţionată de împărat. Astfel, pentru „o gloriolă", pentru „îndestularea unei vanităţi", de a-şi vedea iscălitura alături de cea a contelui Andrássy, acuză Kogălniceanu, reprezentantul României acceptase textul convenţiei.

Convenţia comercială cu Austro-Ungaria, a cărei analiză necruţătoare o întreprinde Kogălniceanu, ar fi devenit profitabilă României în măsura în care aceasta era recunoscută ca „stat liber şi independinte în tot ce priveşte afacerile şi interesele [ei] în năuntru şi în afară". Clauzele convenţiei lăsau să se întrevadă doar că în viitorii zece ani România va furniza vecinului „o populaţiune producătoare de grîu şi de materii brute".

Păstrîndu-şi pînă la sfîrşit scepticismul, refuzînd să se molipsească de entuziasmul lui Vasile Boerescu, Kogălniceanu declară patetic : „Să fiu eu înşelatul, greşitul, umilitul, păcălitul, numai ca lucrurile să fie altfel precum le văd ca om de stat, ca deputat, ca român". Pentru că nu exista o alternativă, convenţia neputînd fi respinsă, Kogălniceanu ceruse ca cel puţin discutarea ei să fie amînată pentru sesiunea următoare, în acest interval urmînd să se obţină şi avizul camerelor de comerţ.

Cititorul înţelege că spaţiul nu ne permite a stărui asupra diferitelor opinii formulate în Adunare privitoare la convenţie. Discursul lui Kogălniceanu a fost însă considerat atît de contemporani, cît şi de unii istorici — ca Dim. A. Sturdza — ca cel mai proeminent, mai convingător, mai documentat [13]. El se făcuse purtătorul de cuvînt nu numai al grupării politice liberale din Parlament, ci exprima o opinie aproape generală de

[10] În preajma încheierii convenţiei, Frédéric Damé, filoromân, redactorul foii „L'Europe Orientale" ce apărea la Bucureşti, discutînd manevrele Austro-Ungariei de a se infiltra la Dunărea de Jos, scria : „L'Autriche est une simple compagnie d'exploitation. Quand elle propose une alliance, c'est quelle flaire une bonne afaire" (nr. 100, p. 1, din 16/28 mai 1875).

[11] Publicate în „Abendpost" din Viena şi reluate de „L'Europe Orientale", nr. 92, p. 1, din 12/24 martie 1875.

[12] Cf. A. Beer, *Die österreichische Handelspolitik im neunzehnten Jahrhundert*, Viena, 1891, p. 129.

[13] În afara lucrărilor deja amintite în notele la discurs, se mai poate consulta articolul lui Fr. Kellogg *Convenţia comercială din 1875, un pas către independenţă?* apărut în „Studii", XXV, 1972, nr. 5, p. 898—1 003. Autorul discută convenţia mai ales din punctul de vedere austriac şi trece cu abilitate peste prejudiciul ce aducea economiei româneşti.

contestare a convenţiei. Şi dacă aici nu sîntem în măsură a înfăţişa nemulţumirile diferiţilor întreprinzători, controversele aprinse din presa bucureşteană şi de provincie, ostilitatea pronunţată care tindea să învăluie guvernul conservator din această pricină, ne mărginim a aminti circulara primului ministru, Lascăr Catargiu, din 10 iulie 1875, către prefecţi, dispunînd luarea de măsuri care să liniştească spiritele. Limbajul este deosebit de violent şi trădează nemulţumirea primului ministru că euforia guvernamentală nu găseşte aderenţa aşteptată în opinia publică[14].

În ciuda presiunilor dezlănţuite în Adunare, convenţia comercială cu Austro-Ungaria a fost primită cu 68 de voturi pentru şi 22 împotrivă. Votul acesta, împreună cu demascarea procedeelor ilegale observate în alegeri şi acceptarea concesiunii Crawley pentru construirea de căi ferate aveau să constituie pretextul pentru o zgomotoasă retragere din Adunare a deputaţilor opoziţiei, la 30 iunie 1875.

Măcinat surd din interior de neînţelegerile dintre membrii săi, unii sufocaţi de autoritarismul lui Lascăr Catargiu, alţii înclinînd spre liberali, guvernul conservator încetează a mai avea în mînă situaţia politică. În aprilie 1876 se formează guvernul Manolache Costache, avîndu-l la externe pe Mihail Kogălniceanu.

Victoria mazariştilor, ce putuse da speranţa unor schimbări structurale, în conformitate cu programul politic amplu difuzat, în practică s-a dovedit a avea un ecou mai slab. Şi guvernul liberal era confruntat cu aceleaşi dificultăţi financiare, aceleaşi exigenţe ale partenerilor externi pe plan economic, aceleaşi nemulţumiri sociale. Mijloacele de redresare rămîneau la fel de limitate. La 20 mai/1 iunie 1876 Kogălniceanu ratifică convenţia comercială cu Austro-Ungaria, iar în iulie acelaşi an susţine în faţa Camerei oportunitatea votării unei convenţii similare cu Rusia.

Acuzat de inconsecvenţă chiar de membrii propriului partid, ca Fleva, care într-un discurs extrem de virulent avea să combată convenţia cu Rusia, uzînd de argumentele folosite odinioară de el în atacarea convenţiei cu Austro-Ungaria, Kogălniceanu justifică în chip inteligent noile împrejurări, raportul de forţe existent pe plan economic între România şi Rusia. Convenţia — previzibilă încă din clipa începerii tratativelor cu Austro-Ungaria, pentru păstrarea echilibrului marilor puteri la Dunărea de Jos — avea alte dimensiuni. Chiar dacă obiectul ei erau schimburile comerciale, raţiunea de a o încheia era pur politică.

Kogălniceanu, care îndemnase zadarnic la chibzuire adîncă în materie de aranjamente comerciale, se vede silit, ca ministru, a explica valoarea convenţiei cu Rusia, a combate puzderia de amendamente şi moţiuni care se abătuseră asupra proiectului, păstrîndu-şi în acelaşi timp „raţiunea, mintea întreagă, rece, răcorită".

Convenţia cu Rusia, îşi începe Kogălniceanu raţionamentul, este o necesitate. Pe de o parte împiedică Austro-Ungaria să-şi creeze un ascedent economic asupra noastră, ca singura beneficiară a unei atare convenţii, pe de altă parte din punct de vedere economic Rusia se afla cu noi în cu totul alte relaţii. Eventualitatea unei subordonări economice era exclusă, Rusia fiind statul „cel mai nevinovat către noi, statul care poate să ne facă cel mai puţin rău, pentru ce? Pentru că Rusia mai întîi nu are o industrie dezvoltată ca a Austriei; al doilea că nu are un număr

[14] „Monitor oficial", 1875, nr. 150, p. 3 389—3 391.

de supuşi în ţară la noi, nu atît de mare, dar cu a suta parte mai mic decît Austria". Convenţia este în adevăr reciproc avantajoasă. Rusia nu a acordat altui stat înlesniri pe care să nu le fi făcut şi României. El insistă ca noua convenţie să fie privită într-un context, o verigă dintr-un lanţ început cu Austro-Ungaria. Şi în înfierbîntarea pledoariei compară convenţiile impuse României cu efectul otrăvii şi al focului, care, pe măsură ce se răspîndesc, devin mai slabe ...

Opoziţia zgomotoasă făcută convenţiei comerciale cu Rusia, contestarea anumitor acte ale lui Kogălniceanu, realizate ca ministru de externe (asupra cărora vom reveni), darea în judecată a fostului cabinet Lascăr Catargiu, ingerinţa în alegeri caracterizează conduita politică a liberalilor, ce asigurau majoritatea în Adunare.

Cu intransigenţa ce îi este proprie, Kogălniceanu dezvăluie racilele noii guvernări. Unitatea de vederi mult dorită, care făcuse posibilă, în opoziţie, constituirea unui front comun eficace împotriva conservatorilor, îşi dovedea doar potenţele distructive. Guvernanţi, în majoritate, liberalii se arătau organizatori slabi. Alegerile fuseseră compromise, amestecul agenţilor publici făcîndu-se simţit în asemenea măsură încît numeroşi membri ai partidului dezertaseră la conservatori. Şi semnalul „sfîşierii" l-au dat disidenţii moldoveni, al căror şef necontestat era Nicolae Ionescu. Ciracii lui se poartă mai rău decît „derbedeii turceşti" denunţă Kogălniceanu. Cu mînă de maestru el creionează fluctuaţiile, frămîntările din partidele burgheze, lipsa de fermitate, oportunismul unora, şovăiala altora.

Coaliţia de la Mazar Paşa, pe care Kogălniceanu refuza s-o numească astfel, socotind-o mai degrabă o „restaurare a partidului naţional liberal", călca pe urmele precursorilor conservatori [15]. Urmărirea adversarilor politici, mergînd pînă la emiterea de ordine pentru arestarea lor (cum procedase odinioară Lascăr Catargiu cu Kogălniceanu la Huşi), se repeta acum la scară mai mare, prin ideea ce cucerise Adunarea a dării în judecată a fostului guvern conservator. Kogălniceanu rămîne partizanul unei conduite politice cumpătate, considerînd procedeul aberant. Deputaţii transformaţi în acuzatori publici, „frumoşi şi întregi acuzatori", ofereau un tablou incompatibil cu ordinea constituţională, pe care partidul liberal pretindea că o urmează. Vendeta politică, depăşind înţelesul unor lupte intestine, constituia un prejudiciu pentru siguranţa statului, susţine el. „Spectrul" unei revoluţii, invocat de unii şi care ar fi justificat măsurile arbitrare, i se pare de neconceput. De observat însă că Mihail Kogălniceanu, liberal moderat, conducător al revoluţiei de la 1848, autor al unora din actele ei programatice, uzează, în context, de acest termen pentru a desemna o răsturnare bruscă, amintind mai curînd de o răfuială între grupările politice (ca detronarea principelui Cuza în 1866) decît de o amplă mişcare de

[15] În prefaţa la lucrarea *Originile naţionalismului romîn* (Vălenii de Munte, 1908), Nicolae Iorga scria: „Se vorbeşte adesea despre mişcarea de la '48, ideile de la '48, oamenii de la '48. Un întreg partid, cel liberal, se înfăţişează totdeauna ca păstrătorul acelor idei, ca purtătorul acelui steag, ca moştenitorul acelor deschizători de cale, idealişti şi revoluţionari. Astfel de reclamaţii i-au adus destul folos şi i-au asigurat pînă deunăzi o popularitate pe care el însuşi trebuie să recunoască astăzi că a pierdut-o cu totul şi pe dreptate, căci liberalii sînt conservatorii poziţiilor cîştigate şi ei reprezintă acelaşi amestec de boierie decăzută, de parvenitism rapace şi de intelectuali fabulos de ambiţioşi care alcătuiesc clasa stăpînitoare de azi".

masă, cu participare generală şi cu efecte la nivelul macrocosmosului social.

În dezacord făţiş cu majoritatea Adunării, Kogălniceanu, alături de Manolache Costache, demisionează în iulie 1876.

Retras pe băncile Senatului, pînă în aprilie 1877, Kogălniceanu continuă să fie activ în viaţa parlamentară. Intervenţiile sale au ca notă dominantă prezentarea tabloului antitetic al programului partidului liberal şi al traducerii sale în viaţă. Elementul cel mai discordant i se pare acţiunea lui Nicolae Ionescu şi a grupului disident din Iaşi, format cu precădere din profesori.

Responsabilităţii acestora în modelarea tinerei generaţii aflate în amfiteatrele Universităţii ieşene îi consacră unul dintre cele mai ample discursuri, desfăşurat timp de trei şedinţe, între 1 şi 4 februarie 1877.

Precedat de o interpelare „resbelnică", discursul ia accente catilinare. Mai mult decît o polemică, el devine, mărturisit, „procesul Universităţii" şi al profesorului de istorie Nicolae Ionescu, ministru de externe în funcţie, potrivnic chiar ideii de a se înfiinţa o universitate la Iaşi.

Că politica absorbea mai tot timpul profesorilor ieşeni, observă Kogălniceanu, se vede şi din cererea ce au adresat — deşi au foarte puţine ore de curs — a li se înfiinţa agregaţi. Neobosit, el analizează fiecare catedră, absenţele titularilor, suplinitorii improvizaţi, calificarea dubioasă a înlocuitorilor, prostul exemplu ce dau profesorii studenţilor în luptele politice, îngrămădirea orelor, nu după capacitatea de asimilare a studenţilor, ci după puţinul timp liber al profesorilor politicieni. Studenţii sînt de-a dreptul „îndopaţi", rămînînd pînă la urmă „zăluzi", conchide Kogălniceanu. El disecă nemilos timpul dascălilor de la Universitatea din Iaşi în prelegeri, treburi avocăţeşti, politice şi pregătirea cursurilor — mai dificilă decît aiurea din cauza lipsei materialului didactic. Sînt rari cei ce pot lucra 12 ore pe zi, pentru că nu este vorba de o lucrare manuală, „cum ai întoarce o roată". Asemenea oameni se nasc trei-patru într-un secol şi desigur nu se vor fi înghesuit toţi la Universitatea din Iaşi, ironizează Kogălniceanu.

Aluziile insistente la persoana lui Nicolae Ionescu — împletire savantă de ironie şi laudă, reproş, persiflare, sinceritate vicleană şi batjocură făţişă — , se apără Kogălniceanu, l-ar putea trece în secta „pigmeilor şi mirmidonilor", a celor ce sugerează ca ministrul să abandoneze cariera politică în favoarea catedrei. Or, gîndul acesta îi e străin, mărturisind răutăcios că doreşte să-l vadă în continuare pe N. Ionescu gustînd „poamele amare ale puterii".

Prestigiul profesorilor trebuie să fie preocuparea de căpetenie a Universităţii, a Ministerului Instrucţiunii Publice. Ei formează singura categorie de funcţionari privilegiaţi. După pilda nemţilor — şi Kogălniceanu citează nume ilustre de profesori pe care i-a audiat la Berlin — , universitarii ieşeni ar trebui să fie adevăraţi savanţi, nu politicieni care agită tineretul, căci lipsa lor de seriozitate, dezinteresul au repercusiuni dintre cele mai nenorocite asupra studenţilor. Cei lipsiţi de mijloace materiale abandonează studiile, cei înlesniţi pleacă în străinătate. Aşa s-a întîmplat, în absenţa unor instituţii naţionale de învăţămînt, cu generaţia sa, constată Kogălniceanu. Unii au învăţat în Germania, alţii în Franţa sau în Rusia. Mai tîrziu, la maturitate, formaţia dobîndită în tinereţe şi-a pus pecetea pe fiecare; deprinderile, optica cîştigată în centre de învăţămînt atît de deosebite au făcut ca oamenii politici români să înfăţişeze

un adevărat „turn al Babilonului". În graba peroraţiei, cu vădită părtinire, Kogălniceanu respinge, pentru a obţine efecte oratorice, orice valenţe impactului cultural occidental asupra României.

Abstracţie făcînd de unele influenţe interne, de poziţia de clasă, formaţia intelectuală eteroclită a generaţiei aflate la cîrma ţării a favorizat, indiferent de nuanţa politică a cabinetului, irosirea prea adesea în discuţii sterpe, şicanatoare, străine oricărui spirit constructiv.

Pentru a-şi susţine teoriile, Kogălniceanu foloseşte pe larg antiteza. Şi termenul de comparaţie e Universitatea din Cernăuţi, creată în 1875; înzestrată temeinic cu material didactic, bibliotecă, localuri, această universitate avea un corp profesoral care făcea muncă de cercetare, iar caracterul misionar, de prozelitism german nu era ascuns. Din păcate, tinerii moldoveni de pretutindeni în loc să alerge spre Universitatea din Iaşi, aşa cum doriseră fondatorii, preferau Cernăuţii, pentru seriozitatea cunoştinţelor dobîndite acolo.

Discursul lui Kogălniceanu consacrat Universităţii din Iaşi este o piesă de uzură. Solicitarea atenţiei mai multe ore, revenirea obsedantă la aceleaşi situaţii, exemplele numeroase din lumea universitară continentală au darul să convingă auditoriul, să-l impresioneze, să-i formeze o imagine plastică a poziţiei corpului profesoral din Iaşi. Din acest punct de vedere discursul a fost, fără îndoială, o reuşită oratorică.

Aspectele de politică internă dominate de lupta dintre conservatori şi liberali, terminate cu victoria acestora din urmă, ca şi acţiunile legate de încheierea unor convenţii comerciale internaţionale aveau să treacă pe plan secund în toamna anului 1875, odată cu redeschiderea chestiunii orientale. Era un moment cînd rolul factorilor externi precumpănea.

Izbucnirea răscoalelor antiotomane din Bosnia, Herţegovina şi Bulgaria, alăturarea Serbiei, ca şi ajutorul ce Rusia intenţiona să-l dea insurgenţilor au ridicat cu acuitate problema definirii atitudinii politice a României. Încă guvernul Lascăr Catargiu, aşteptînd împărţirea şi pronunţarea beligeranţilor, dusese o politică de strictă neutralitate. Aceeaşi linie îşi impune, iniţial, Kogălniceanu şi lupta pe care o începe în cele trei luni de ministeriat din vara anului 1876 o va continua cu îndoită energie după 4 aprilie 1877, pînă la Congresul de la Berlin.

O putere de muncă ieşită din comun, o persuasiune rar întîlnită, o organizare a activităţii care stîrneşte admiraţia şi atinge incredibilul i-au permis în aceşti ani lui Kogălniceanu, aflat între focurile încrucişate ale opoziţiei parlamentare din ţară şi cele ale diplomaţiei străine, să conducă destinele diplomaţiei româneşti, să aducă la unison reprezentanţa naţională în formularea unor deziderate, în acceptarea apoi a unor decizii brutale ale marilor puteri.

Fixîndu-şi ca linie de conduită neutralitatea, România a înţeles că aceasta nu va putea fi menţinută decît cu acordul factorilor interesaţi. Şi în vara anului 1876 Turcia apărea ca una din principalele puteri cu care era necesară limpezirea relaţiilor.

Transformările operate în societatea otomană începînd de la mijlocul secolului al XIX-lea, cunoscute sub numele de epoca Tanzimatului, au adus, incontestabil, o serie de schimbări şi de modernizări. Realizarea lor însă sub egidă occidentală a creat o dependenţă care practic anihila vreo iniţiativă, mai ales pe plan extern, a Turciei. Această pasivitate s-a văzut îndeobşte în anii 1876–1878.

Bibliotecile Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi
SECŢIA
LITERATURA

Ca o reacție de apărare, Turcia își impusese, în special cu lumea creștină din Balcani și de la nord de Dunăre, amînarea la nesfîrșit, lăsarea în suspensie a tuturor problemelor de interes comun. Or, asemenea conduită devenea prejudiciabilă României în clipa cînd opțiunea ei pentru unul sau altul din beligeranți trebuia făcută fără întîrziere.

Punctele asupra cărora Kogălniceanu considera oportună, în vara anului 1876, angajarea dialogului româno-turc priveau: recunoașterea individualității statului român și a denumirii sale istorice; recunoașterea agenților români ca membri ai corpului diplomatic; reglementarea situației românilor trăitori în imperiu; violările repetate ale teritoriului român și delimitarea stăpînirii insulelor Dunării; violarea libertății comerțului; recunoașterea pașaportului românesc; posesiunea Deltei Dunării [16].

Deteriorarea rapidă a situației politice în Balcani și prudența cu care trebuia acționat determină guvernul a cere constituirea unei comisii din sînul Adunării care, studiind actele diplomatice, să se pronunțe asupra conduitei politice viitoare a României. Anume considerente de securitate, care împiedicau publicitatea în jurul unor demersuri diplomatice, și lipsa de informație în care se aflau unii oameni politici fac ca aceștia să-și concentreze atacurile asupra lui Kogălniceanu. Ardoarea distructivă ce vădise opoziția mazaristă în 1875 e preluată, după un an, de conservatori. Pe lîngă reproșul că nu dezvăluie corespondența diplomatică în totalitatea ei, opoziția de ambele nuanțe (Dimitrie Ghica, Nicolae Ionescu, Dimitrie A. Sturdza) îi imputa lipsa de energie și fermitate. Memoriul adresat Porții Otomane, amintit mai sus, este taxat drept „umilire", „trădare [a] intereselor naționale". Erau cuvinte grave, întru nimic justificate. Imperturbabil, Kogălniceanu declară că va rămîne „misterios" în interesul țării și nu va accepta niciodată „epitropia" Adunării. Vor fi făcute publice acele documente care nu aduc prejudicii și numai după o prealabilă consultare a partenerilor. Procedînd altminteri, ar însemna să desconsidere diplomația românească în ochii celorlalte state.

Evoluția evenimentelor în Balcani, favorizată de inerția Porții, ciocnirea de interese ale marilor puteri profilau, în vara anului 1876, războiul. Sub lozinca apărării creștinilor din această zonă, Rusia țaristă căuta, printr-un larg evantai de mijloace politice, economice și chiar militare, să anuleze prevederile Tratatului de la Paris.

În întîlnirea secretă a împăraților Germaniei, Austriei și Rusiei, desfășurată la Reichstadt în iunie 1876, a fost discutat viitorul statut al statelor balcanice. Ceea ce, în linii mari, s-a trasat atunci avea să rămînă valabil, în ciuda eforturilor dramatice ale diplomației României, a participării armatei sale la război, și să constituie baza de discuții pentru Tratatul de la Berlin. Ignorat în epocă și privit cu scepticism ulterior de unii istorici, în ceea ce privește abordarea problemei românești, conținutul întîlnirii a fost admirabil intuit de Kogălniceanu și desfășurarea faptelor l-a confirmat pe deplin.

Manevrată în primul rînd de Anglia, Turcia se dovedea neputincioasă în a găsi o rezolvare situației din Balcani. Temporizarea alternată cu soluții dilatorii pentru bulgari, sîrbi sau bosnieci a creat Rusiei un ascendent, o justificare pentru a interveni cu armele în conflictul oriental, a transformat-o în forța politică cea mai proeminentă din sud-estul Europei. Acest dezechilibru ducea pe de o parte inevitabil la război, pe de alta

[16] Dezvoltarea lor, cu o argumentare istorică dintre cele mai solide, a fost făcută în memoriul trimis de Kogălniceanu Porții Otomane în iunie 1876 (vezi infra, p. 190 și urm.).

obliga ţările mici a găsi modalităţi de înţelegere cu Rusia, în condiţiile în care garanţia marilor puteri, proclamată prin Congresul de la Paris, devenea o simplă amintire. România — strivită între două mari imperii, legată de unul printr-o suzeranitate desuetă şi care în fapt nu mai reflecta realitatea, căci după 1856 îşi dezvoltase în mod constant autonomia internă, se manifestase pe plan internaţional ca o entitate distinctă, prin încheierea de convenţii şi tratate; de altul (putere garantă în virtutea Tratatului de la Paris) care acum o angrena în conflictul armat — căuta cu desperare să-şi menţină neutralitatea. Un prim pas reuşise în acest sens prin stăruinţa lui Kogălniceanu pe lîngă Poarta Otomană: Dunărea între Gruia şi Vîrciorova — la 28 iunie 1876 — fusese declarată neutră, iar România însărcinată cu supravegherea şi aprovizionarea insulei Ada Kaleh. Era o victorie modestă, pe care Kogălniceanu o aprecia la justa ei valoare: „nu este destul ca un stat să voiască a fi neutru, trebuie ca şi celelalte puteri să recunoască acea neutralitate".

Mandatul pe care Rusia şi-l asumase de a rezolva chestiunea orientală avea acordul tacit al marilor puteri. Această împrejurare s-a văzut limpede şi din atitudinea echivocă, neangajantă cu care au fost primite cererile României de a i se asigura printr-o garanţie colectivă neutralitatea. Emisarii români la conferinţele de la Constantinopol din 1876 sau pe lîngă diferitele cabinete europene n-au cules decît asigurări vagi de simpatie şi recomandarea stăruitoare, dar stearpă de a observa cu orice preţ „o strictă neutralitate". Garanţia marilor puteri rămînea pur retorică: „Se descurcă fiecare cum poate" — filozofa ministrul de externe prusac, la 26 noiembrie 1876, în faţa trimisului român, ceea ce se traducea, după Kogălniceanu, în: „Nu vroim, nu putem, nu este momentul să ne ocupăm de cererile voastre". Toate puterile europene la care emisarii români „cerşetoriseră" garantarea neutralităţii se eschivaseră, invocînd ajutorul lui Dumnezeu, declară altă dată amar Kogălniceanu.

Intervenţia Rusiei în Balcani a impus o reglementare juridică prin care să i se asigure atît trecerea nestingherită a trupelor spre teatrul de război, cît şi transportul şi aprovizionarea remunerate; iar României, în condiţiile unei neutralităţi ce începea să-şi piardă din înţeles, să i se garanteze securitatea şi integritatea teritorială. În acest scop s-au purtat convorbirile româno-ruse de la Livadia din septembrie/octombrie 1876.

Garanţia marilor puteri dobîndită prin Tratatul de la Paris, cu toate fluctuaţiile şi lipsa frecventă de consens, oferise României, vreme de 20 de ani, un reazem suficient spre înfăptuirea unor deziderate formulate încă în 1857: Unirea Principatelor, autonomia internă, principe străin.

Aranjamentul militar în perspectivă, în concepţia oamenilor politici români, trebuia certificat de aceleaşi puteri garante. Or, Rusia, despuind viitoarea convenţie româno-rusă de orice înţeles politic, dorea neamestecul marilor puteri, invocînd în sprijin tradiţiile comune de luptă antiotomană, dar mai ales faptul că nominal România făcea parte din Imperiul otoman şi că dificultatea încheierii unei convenţii putea fi evitată pur şi simplu prin ocuparea ei.

Se repeta, într-o formă agravată, situaţia din 1875. Atunci România fusese constrînsă a încheia convenţia comercială cu Austro-Ungaria, în ciuda dependenţei economice pe care o statua, numai pentru că era expresia unei autonomii pe plan internaţional, o desprindere de Turcia. În 1876—1877 acceptarea din partea Rusiei de a încheia o convenţie militară reprezenta o nouă consacrare a autonomiei noastre. Ea trata România ca stat suveran, garantîndu-i individualitatea şi „menţinerea limitelor

sale teritoriale". De aceea, în acel moment, convenţia a reprezentat un element pozitiv, un factor de consolidare a poziţiei internaţionale a României.

În ciuda caracterului ultimativ, România reuşeşte să obţină clauza expresă a menţinerii integrităţii teritoriale. În alternativa unei ocupaţii militare sau a tratării pe picior de egalitate, prin încheierea unei convenţii, indubitabil a fost aleasă ultima soluţie.

Un rol hotărîtor în obţinerea clauzei cu privire la integritatea teritorială l-a avut Kogălniceanu, chemat în fruntea Ministerului de Externe chiar în ziua semnării convenţiei — la 4/16 aprilie 1877. Mai tîrziu, în preajma Tratatului de la Berlin va evoca în Adunare temerile, cît şi măsurile de prevedere pe care a reuşit să le ia atunci.

Aşa cum lovitura de stat de la 2 mai 1864 avea să-i fie reproşată pînă la ultima apariţie în Parlament — în decembrie 1890 — , tot astfel convenţia din 4 aprilie a declanşat, după propria-i expresie, o adevărată „logomachie".

Kogălniceanu cere deputaţilor şi senatorilor să renunţe la politica „empirică", „platonică", să judece la rece, să chibzuiască matur asupra împrejurărilor grele în care se află ţara. Este în acţiunile lui Kogălniceanu din lunile aprilie — mai ceva tragic : conciliabulele de la Reichstadt, convorbirile de la Livadia nu lăsau îndoială asupra intenţiilor Rusiei şi totuşi el e silit a pleda pentru convenţie, a-i arăta avantajele, a elogia cuvîntul ţarului potrivit căruia integritatea noastră teritorială avea să fie respectată. Poziţia lui Kogălniceanu era cu atît mai anevoioasă, cu cît armata rusă, fără a mai aştepta ratificarea convenţiei de către Parlamentul român, aşa cum pretinsese guvernul nostru, trecuse graniţa, încît discuţia se purta, după observaţia deputaţilor opoziţiei, la umbra a 300 000 de baionete [17].

Invocînd istoria multiseculară a relaţiilor cu vecinii, Kogălniceanu încearcă să-şi convingă auditoriul că armata rusă ar fi trecut oricum pe teritoriul nostru : cu sau fără convenţie, în baza unui text scris sau prin invazie [18].

Rusia acceptase formularea articolului II al convenţiei — adevărată victorie a diplomaţiei româneşti, cum o socotea Kogălniceanu — , prin care se garanta integritatea teritoriului. Convenţia salvase legalitatea, instituţiile, guvernul, silit să asculte „spiritul şi nespiritul fiecărui întrerupător", opoziţia, adaugă el malitios, care poate să-şi desfăşoare nestînjenită activitatea.

În împrejurarea cînd Tratatul de la Paris era violat de puterile garante, cînd asigurările date României dispăreau, el nu mai putea fi invocat profitabil pentru noi. Neutralitatea, pe care statul român încercase cu perseverenţă s-o păstreze încă de la începutul conflictului, în decembrie 1875, odată cu semnarea convenţiei, declară Kogălniceanu realist, îşi pierduse valoarea.

În circulara trimisă la 20 iulie 1876 agenţilor ţării în străinătate, Kogălniceanu dezvăluia ororile băşbuzucilor în Bulgaria, avertizînd că „armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la

[17] Rusia, explică Mihail Kogălniceanu, a fost silită de forţe majore să procedeze astfel ; ca totdeauna Turcia amînase aplicarea de reforme eficiente în Balcani, apelînd la puterile occidentale pentru noi şi inutile mediaţii.

[18] N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927, p. 189.

luptă". În acelaşi timp făcea un apel stăruitor la întreaga lume civilizată să intervină în favoarea bulgarilor. Integrată unei concepţii umanitare, de compasiune pentru popoarele aflate în suferinţă şi în acelaşi timp de condamnare a unor practici coborîte din evul barbar, circulara lui Kogălniceanu a fost de mulţi socotită ca inoportună, nepolitică, o alertare a marilor puteri prea îndrăzneaţă pentru situaţia subordonată a României.

Semnarea convenţiei româno-ruse a ridicat concomitent problema raporturilor cu Turcia. Teoretic, deocamdată, Rusia nu cerea cooperarea României ; ea îşi putea continua vechile relaţii cu Turcia. Această viziune avea să fie dezminţită brutal de fapte. Încheierea convenţiei a fost socotită de Poarta Otomană ca un act de felonie ce se cerea pedepsit.

În Adunare s-a avansat şi ideea fantezistă ca în egală măsură să se îngăduie trecerea armatelor turceşti pe teritoriul nostru, cu alte cuvinte România să devină teatrul unui război sîngeros, în numele unei echităţi *sui generis* care ar fi cerut să acordăm şanse egale celor doi beligeranţi. Cunoscători superficiali ai istoriei patriei, confundînd dependenţa cu libera opţiune, unii deputaţi susţineau că mai totdeauna românii au fost în război alături de turci. Doar cîţiva „aventurieri" ce cutreierau curţile imperiale de la Constantinopol, ori pe cele de la Pesta şi Cracovia, ripostează Kogălniceanu, puteau încheia asemenea alianţe necugetate, în care propriul interes, dorinţa de mărire covîrşeau grija pentru ţară.

Kogălniceanu se luptă din răsputeri, duce o adevărată „campanie de limbă" pentru a crea în Adunare o unitate de vederi, spre a găsi mijloacele cele mai potrivite „a ne strecura cum vom putea printre interesele egoiste ale celor mari [...] care ne pot înghiţi de o sută de ori". În conflictele dintre statele vecine — aminteşte el —, românii au fost prea adesea şi fără voie teatru de luptă şi numai „înţelepciunea naturală", „înţelepciunea necioplită" a părinţilor, „cînd dirji, cînd smeriţi", a salvat ţara. Nici unul din marii înaintaşi, Mihai Viteazul sau Dimitrie Cantemir, încheind un tratat nu s-au lepădat de neamul lor, au procedat astfel tocmai ca să-l apere, ca să-l ajute să supravieţuiască. Temeinicile cunoştinţe istorice — în care Quintilian vedea forţa oratorului — sînt îngemănate la Kogălniceanu cu un fierbinte patriotism, un devotament care „dădeau acestui orator — mai mare decît toţi — accente de o vehemenţă profetică, înaintea căreia adversarii se opriau fermecaţi o clipă, reduşi la neputinţă" [19].

La situaţia incendiară din 1877 se ajunsese în parte şi datorită Turciei, căreia vreme de 20 de ani România s-a străduit să-i smulgă unele drepturi legitime, să clarifice unele raporturi de dependenţă, cu originea în evul mediu şi care în plin secol al „triumfului naţionalităţilor" se dovedeau depăşite. Surdă la aceste cereri, frămîntată de grave convulsii în interior, suferind influenţe externe contradictorii, Poarta Otomană a răspuns mereu „papistăşeşte : *non possumus!*" Şi-a exprimat desluşit poziţia faţă de România doar în momentul cînd i-a solicitat ajutor militar — la 10/3 aprilie 1877 — împotriva Rusiei, în virtutea aceluiaşi Tratat de Paris.

Prinsă ca într-un cleşte, ameninţată de la sud de invazia turcească, cu armatele ţariste hotărîte oricum a-i călca teritoriul, România a găsit unica salvare în semnarea convenţiei. În Adunare s-a obiectat însă, în special de către Dimitrie A. Sturdza, că prin convenţie România a substituit garanţia colectivă cu cea oferită de Rusia. Era în adevăr o realitate, pe

[19] *Ibidem.*

care Kogălniceanu nu o contestă, numai că ea era imputabilă nu guvernului român, ci concertului european însuşi, care se dezisese de Tratatul de la Paris. Şi exemplul Turciei, lăsată acum în bătaia tunurilor ruseşti, în ciuda intereselor majore ale Angliei, Franţei sau Austro-Ungariei, dovedea suficient că nu considerente umanitare, ci un calcul rece determina poziţia fiecărei puteri garante pe eşichierul politic european.

Obsedant, punctul de plecare al criticilor formulate contra politicii lui Kogălniceanu, în primăvara lui 1877, rămînea denunţarea Tratatului de la Paris. Kogălniceanu prin simpla enumerare a evenimentelor, asupra cărora va reveni în mai multe rînduri, dovedea inconsistenţa acestui reproş. Rusia ţaristă însăşi, semnatară a tratatului, îl călca, iar celelalte puteri încuviinţaseră ca ea să intervină în afacerile interne ale altei semnatare a tratatului. Prin urmare, garanţia colectivă încetase şi în privinţa Turciei. Legat de aceasta Kogălniceanu va comenta, la 20 aprilie/2 mai 1877, nota ministrului de externe turc către agenţii săi din străinătate în care acuza România că n-a folosit „cu bunăvoinţă" prevederile Tratatului de la Paris pentru evitarea convenţiei cu Rusia : dacă Tratatul de la Paris cuprindea atare garanţii, de ce Turcia, semnatară a lui, n-a reuşit să le folosească în propriul interes şi să împiedice declaraţia de război a Rusiei?

Apoi o analiză chiar sumară a tratatului arăta că numai interpretarea lui elastică a făcut posibil progresul României.

Printr-o activitate diplomatică neobosită, prin „prudenţă, energie, patriotism", românii obişnuiseră Europa cu „fapte îndeplinite". Aşa au procedat în cazul dublei alegeri a principelui Cuza, al Unirii definitive în 1862, la 2 mai 1864 ş.a.

Prevederile tratatului, pline de conţinut teoretic, în practică se vădiseră fictive, himerice. Cu privire la România se recunoştea neutralitatea ei, dar în momentul izbucnirii conflictului oriental atît Turcia cît şi Rusia ţaristă, semnatare ale lui, s-au grăbit să ceară, fiecare în felul ei, cooperarea României.

Puţine au fost probabil tratatele internaţionale invocate de atîtea ori ca cel de la Paris, în împrejurări atît de diferite, contradictorii chiar.

S-a susţinut deopotrivă că el asigură şi nu asigură neutralitatea noastră. Marile puteri admiteau acum că neutralitatea României e garantată, conform tratatului, doar în timp de pace, ceea ce era evident o enormitate, pentru că neutralitatea ca atare nu are valoare decît în vreme de război. S-a argumentat că sîntem datori a colabora din punct de vedere militar cu Turcia şi că nu avem nici o obligaţie faţă de ea, cu excepţia plăţii unui tribut aproape simbolic. Tratatul instituia garanţia celor şapte puteri asupra Principatelor şi nici una din ele nu putea interveni aici în vreun fel fără acordul celorlalte. Rusia însă, întemeiată tot pe tratat, a susţinut că, avînd autonomie internă şi nefăcînd parte din Imperiul otoman, România avea latitudinea a încheia convenţii ca cea în cauză. Dealtfel, refuzul de a încheia convenţii permitea, pe loc, o nouă interpretare a tratatului : România putea fi socotită parte integrantă din Imperiu şi invadată ca teritoriu duşman. Semnarea convenţiei, ignorîndu-se caracterul ei ultimativ, fusese considerată, în unele cercuri diplomatice occidentale, ca o încălcare a Tratatului de la Paris, ca o acceptare a tutelei ruseşti. Şi în aparenţă, pentru observatorul străin, participarea României la război, devenită realitate în vara anului 1877, alături de armata ţaristă, nu făcea decît să întărească această opinie. Concomitent, diplomaţia rusească confirma în străinătate denunţarea Tratatului de la Paris de către România

ca o opțiune a acesteia și prin urmare în încheierea convenției, ca și a aranjamentelor bilaterale ulterioare ce puteau decurge din ea, amestecul european era neavenit. Dealtfel, pînă la Tratatul de la Berlin una din constantele diplomației rusești a fost aceea de a rezolva toate problemele de la Dunărea de Jos prin acorduri bilaterale nedezbătute într-un forum internațional.

Este evident că în aceste împrejurări, extrem de complexe, se desfășura o febrilă activitate diplomatică, partizană și subiectivă, ce va continua pînă la Tratatul de la Berlin. „Desfid pe diplomatul cel mai profund să-mi arate că un singur drept, un singur articol din Tratatul de Paris mai există în fapt precum el era făcut cînd s-a subscris acel tratat" — declară Kogălniceanu.

Urmărind făgașurile pe care se purtau discuțiile în Parlament, Kogălniceanu, lucid, cu intuiția istoricului avizat, demonstra incompatibilitatea neutralității României cu situația obiectivă, de fapt, a ei în acel moment. Fără formularea opțiunii în cadrul conflictului, la 4/16 aprilie 1877, indubitabil că atît armatele țariste, cît și cele turcești ar fi intrat în țară. Pe zi ce trecea, chiar în context european, neutralitatea ajunsese o ficțiune. Elveția sau Belgia, date mereu ca exemplu în dezbaterile parlamentare, erau neutre nu din proprie voință, ci printr-un consens european. Poziția geografică a României — centrul de greutate al Europei este la Dunărea de Jos, spusese cîndva Talleyrand — nu îngăduia așa ceva. Fiind acuzat că prin semnarea convenției a călcat articolul 123 din constituție, care proclama neutralitatea țării, Kogălniceanu amintește malițios că articolul cu pricina fusese copiat după constituția belgiană, numai că el nu avea aceeași valoare pe malul Dunării și pe al Escaut-ului...

Asemeni lui Cantemir, românii s-ar fi putut uni „franc și direct" cu Rusia pentru a participa la campania din Bulgaria. Un drum care „nu este de aruncat", meditează Kogălniceanu, cu condiția însă ca el să fie blindat de unele avantaje : recunoașterea independenței, înapoierea gurilor Dunării ș.a.

Ultima cale, cea aleasă, era de a nu coopera cu Rusia propriu-zis, dar de a fi gata de acțiune. Legată de ea apăruse, se înțelege, necesitatea inexorabilă a semnării convenției, care făcuse ca armata rusă să nu treacă prin România ca printr-o țară „fără stăpîn".

Semnarea convenției din 4/16 aprilie 1877 a marcat, brusc, cum am mai spus, o modificare în atitudinea Turciei față de România. Ea a dispus bombardarea orașelor deschise românești de pe malul Dunării, începînd din luna aprilie 1877, și capturarea vaselor comerciale chiar pe cursul rîurilor noastre. Primejduiți, românii s-au adresat cu insistență cabinetelor europene pentru determinarea Porții de a înceta actele „piratești" Notele intempestive ale lui Kogălniceanu din acest timp avertizează că sînt deopotrivă amenințate bunurile supușilor străini rezidenți în porturile dunărene. La explicațiile cerute s-a răspuns sec : „*C'est tout naturel.* Din ziua cînd România a subscris convențiunile, Turcia este în stare de resbel cu România".

Savfet pașa, ministrul de externe turc, regreta slăbiciunea de care Poarta dăduse dovadă față de țările române, încă din 1862, cînd a admis unirea lor definitivă. La încheierea păcii — susținea el fastidios — Turcia va reveni asupra poziției politice a României. Riposta lui Kogălniceanu, în fața unei asemenea eventualități, este nimicitoare : în România se pot întîmpla multe lucruri, dar două tronuri nu se mai pot ridica. Și, de s-ar

găsi doritori să le ocupe, îi aşteaptă cu siguranţă două spînzurători, pe piaţa Bucureştilor şi a Iaşilor.

În condiţiile cînd provocările repetate ale Turciei transformau starea de război într-o dureroasă realitate, Kogălniceanu aminteşte strădaniile continue ale tuturor guvernelor, indiferent de culoarea politică, de a menţine relaţii amicale cu Turcia. Din păcate fără succes, pentru că „Juna Turcie", care conducea acum destinele imperiului, promova în ceea ce priveşte popoarele mici din interior sau din vecinătate practicile de „reînviere a iataganului".

În propriul interes, pentru garantarea existenţei sale ca stat independent, Turcia ar fi trebuit să-şi apropie supuşii creştini, să-i intereseze la conservarea imperiului. Această povaţă, dată încă în 1853 de lordul Clarendon, era acum dată uitării. Aceeaşi soartă a avut, constată cu amărăciune Kogălniceanu, politica înţeleaptă a vizirilor Fuad, Ali sau Reşid. De aceea astăzi la orice cerere a românilor se punea „o linie de negaţiune".

Prevenitori faţă de Turcia şi cunoscînd excesele la care se dedau avangărzile lor, formate din trupe neregulate, românii şi-au retras populaţia şi armata de pe malul Dunării; mai mult, cu mîna tremurîndă, mărturiseşte Kogălniceanu, s-a semnat ordinul prin care Calafatul era abandonat, spre a lăsa armatelor otomane un cap de pod acolo. Era ultima expresie a concesiunilor pe care le putea face România. În tot acest răstimp apelurile desperate de ajutor diplomatic au rămas fără ecou. Prin suspendarea arbitrară a agentului român la Constantinopol s-a pierdut şi posibilitatea dialogului cu Poarta. În aceste condiţii — declară Kogălniceanu — singurul răspuns era acela al tunurilor [20].

Analizînd obiectiv relaţiile româno-turce, Kogălniceanu constată că în ultimii 20 de ani românii acceptaseră suzeranitatea turcească în măsura în care nu-i incomoda, cu alte cuvinte atîta timp cît îşi păstra un caracter mai mult virtual. În clipa cînd Turcia a dat alt înţeles acestei suzeranităţi şi a pretins României cooperarea împotriva Rusiei, s-a creat o situaţie contrară intereselor naţionale. Cine mai cooperează azi în Europa, se întreabă Kogălniceanu, cu un stat socotit în mod unanim drept *muribund?*

Răspunzînd la o interpretare a lui Manolache Costache, prin care acuza guvernul că a denunţat Tratatul de la Paris, Kogălniceanu arată că ar fi ciudat să se ceară României, ţară mică, aflată între interese „încrucişătoare", să ducă o politică „de sentiment". „Să aşteptăm în linişte şi pace, cu umilire creştinească, ceea ce puternicii vor binevoi a face în ziua cînd vor socoti de cuviinţă ca să se ocupe şi de noi"? întreabă Kogălniceanu.

Şi el aminteşte sfatul din urmă al marelui Ştefan dat fiului său de a se închina turcilor „pînă cînd Dumnezeul părinţilor noştri va scula din mijlocul vostru un om care să facă să strălucească vechea glorie". Acceptarea suzeranităţii, ca o realitate obiectivă, vreme de sute de ani, îşi pierduse acum înţelesul, era „rău definită, hibridă şi jicnitoare atît intereselor României, cît şi intereselor Turciei". În locul omului dorit de bătrînul voievod se ridica în 1877 o întreagă naţie în apărarea drepturilor sale, pentru înlăturarea dependenţei de Poarta Otomană. În numele ei

[20] La 23 aprilie Adunarea, constatînd actele de agresiune ale Turciei, recunoştea starea de război şi autoriza guvernul să ia măsuri în consecinţă („Monitor oficial", 1877, nr. 110, p. 3 264, col. 2—3).

avea să proclame Kogălniceanu, în şedinţa Adunării de la 9 mai 1877, „Independenţa absolută a României" [21].

Era o stare existentă *de facto*. Pentru recunoaşterea ei internaţională Kogălniceanu va desfăşura o luptă titanică în cîmpul diplomatic, aşa cum, începînd din luna iulie 1877, odată cu trecerea Dunării, avea s-o consfinţească, cu vitejie, pe cîmpul de luptă, armata română.

Proclamarea Independenţei s-a făcut prin „ruperea Tratatului de Paris", pe care Kogălniceanu îl compară, pe bună dreptate, cu „o oală din care se poate scoate tot". Dacă nu exista, aproape trebuia inventat, deoarece prin simpla lui existenţă a constituit un stimul pentru români în realizarea unor acte, adevărate pietre de hotar ale istoriei moderne : Unirea, Autonomia, Independenţa.

Consecinţa firească a noilor raporturi cu Poarta Otomană, ca şi necesitatea consolidării noului statut au impus participarea României la război. Iniţial ea a întîmpinat opoziţia unor reprezentanţi ai Rusiei ţariste, punct de vedere pe care însuşi marele comandament ţarist, în condiţiile deteriorării situaţiei pe front, avea să-l abandoneze. Pe de altă parte, aşa cum Kogălniceanu subliniază în repetate rînduri, românii erau hotărîţi să participe la operaţii nu ca trupe auxiliare, ci ca apărători ai propriului teritoriu, pentru cucerirea cu armele a independenţei de stat. În locul unui front răsfirat pe 300 de leghe de-a lungul Dunării, care ar fi transformat rezistenţa noastră într-o „donchişonadă", după expresia lui Kogălniceanu, a fost aleasă Plevna ca linie „de apărare, cheia operaţiunilor militare".

Cît de îndreptăţită a fost strategia adoptată de comandamentul român atunci s-a văzut în succesul operaţiunilor cu caracter decisiv din jurul Plevnei şi Vidinului. Kogălniceanu evocă în Adunare cu adîncă emoţie afirmarea, cu valoare de simbol, a virtuţilor naţiunii române : „Îndeobşte se credea că acei ţărani înjugaţi la plug şi cocoşaţi sub sapă nu erau capabili să desfăşoare o bravură militară. Am trebuit să înlăturăm aceste bănuieli injurioase şi evenimentele petrecute în urmă au dovedit ce este această armată şi cîtă bărbăţie şi vitejie este în vinele românului".

Participarea României la război, ca individualitate distinctă, cooperarea româno-rusă, cimentată prin sîngele vărsat în comun, vitejia armatei române — elogiată atît de înaltul comandament rusesc, cît şi de observatorii militari străini ataşaţi corpurilor mixte de armată — justificau deplin chemarea ei la tratativele de pace. Cu această nădejde guvernul român l-a delegat în ianuarie 1878 pe colonelul Eraclie Arion la Adrianopol. Instrucţiunile cu care era înzestrat fuseseră redactate de Kogălniceanu şi recomandau angajarea discuţiilor asupra : recunoaşterii independenţei absolute a României ca stat suveran, retrocedării gurilor Dunării pînă la braţul Sf. Gheorghe, ocupării cetăţilor Rahova, Lom Palanca, Vidin de către trupele române şi obţinerii unei despăgubiri de război de 100 de milioane de lei.

Rusia ţaristă, invocînd Tratatul de la Paris, susţinea ca recunoaşterea independenţei României de către concertul european să se discute abia la încheierea păcii, ca una din clauzele viitorului tratat.

S-a mai spus că Turcia refuza României recunoaşterea calităţii de stat independent şi ceruse în mod categoric îndepărtarea ei de la preliminariile de pace. Ca o consolare se amintea, în corespondenţa schimbată

[21] În aceeaşi zi s-au votat suspendarea tributului (914 000 de lei) şi transferarea sumei în fondurile armatei. De asemeni s-a votat instituirea decoraţiei „Steaua României".

de guvernul român cu cabinetul de la Petersburg, că, în conflictele cu mai mulţi beligeranţi, de regulă ţările mari negociază în numele celor mici; aşa procedaseră Franţa şi Germania în împrejurări asemănătoare.

Ceea ce Kogălniceanu remarca în repetate rînduri, că politica presupune cel mai adesea calcul rece şi duritate, avea să se confirme din nou acum. La 23 ianuarie 1878 el informează Parlamentul român că s-au făcut „uverturi" în privinţa unor modificări teritoriale cu compensaţii. Era o primă derogare de la convenţie. Se profila noua interpretare că ea garanta integritatea teritorială a României doar faţă de Turcia. Independenţa României — şi lucrul devenise public în Parlamentul englez, ca un ecou al convorbirilor anglo-ruse din 1876 — avea să fie însoţită de „o îndemnitate teritorială suficientă". Formula era însă lacunară, pentru că ea subînţelegea cesiuni teritoriale prealabile.

În condiţiile în care marile puteri, aşa cum procedaseră la începutul crizei orientale, îşi urmăreau doar propriile interese, în ianuarie 1878, cînd prima rundă a tratativelor se epuizase, apărea limpede că forţa avea să-şi spună cuvîntul.

Bătălia inegală pe teren diplomatic desfăşurată în acest timp de Kogălniceanu este străbătută de un profund dramatism. La 23 ianuarie 1878 el sintetizează în faţa Corpurilor legiuitoare demersurile întreprinse de guvernul român pentru păstrarea integrităţii teritoriale şi recunoaşterea *de iure* a independenţei de stat. La sfîrşitul anului 1876 şi în primele luni ale celui următor au început pertractări privind trecerea armatelor ruseşti spre Balcani, folosind teritoriul românesc. Convenţia sugerată atunci de cabinetul petersburghez nu oferea însă garanţii îndestulătoare. I. C. Brătianu şi Kogălniceanu refuzînd s-o semneze fără aceste garanţii, au început tratativele — cale care s-a vădit în toate timpurile cea mai indicată pentru reglementarea raporturilor internaţionale. În urma lor s-a menţionat expres (articolul II) garantarea integrităţii teritoriului României.

La începutul ostilităţilor diplomaţia ţaristă a cerut categoric armatelor române a se menţine în defensivă pe malul Dunării. Cercurile militare în schimb nu respingeau ideea colaborării. Problema însă trebuia discutată la nivel ministerial. Or, Ministerul de Externe rus, prin purtătorul său de cuvînt, Nelidov, apreciase cooperarea ca o anulare a convenţiei. Mai explicit fusese cancelarul Gorceakov, care, într-o conversaţie din vara anului 1877, la Ploieşti, îi precizase lui Kogălniceanu că România nu trebuia să intre în război, nici să-şi fi declarat independenţa, ci să aştepte ca Rusia să-i pledeze cauza în faţa Europei. Rusia era datoare faţă de memoria împăratului Nicolae I, a urmat cancelarul, a sfărîma Tratatul de la Paris. Consimţind la acest sacrificiu, România va fi despăgubită primind Dobrogea. În acelaşi timp gurile Dunării urmau să fie neutralizate şi puse sub control internaţional. Cancelarul rus dezvăluia că nu e o idee de moment, acest tablou fusese trasat încă la Reichstadt.

Cînd situaţia pe front a devenit critică, România a fost invitată să participe la operaţiunile militare. Ulterior, îşi urmează Kogălniceanu expozeul, la preliminariile de pace ea a fost înlăturată.

Ca şi în alte momente hotărîtoare ale istoriei noastre, a existat un consens al naţiunii, o unanimitate de vederi, barierele de partid ce-i despărţeau pe liberali de conservatori s-au şters. După explicaţiile date de Kogălniceanu, în şedinţa din 26 ianuarie 1878, o moţiune depusă de Dimitrie Ghica, Vasile Boerescu ş.a. avea să întrunească sufragiile întregului

Senat [22]. Se arăta astfel că integritatea României era garantată de statele europene şi că ea înţelesese să respecte „cu fidelitate" convenţia din 4 aprilie. Prin urmare, naţiunea respingea ca incompatibilă cu poziţia României afectarea teritoriului în schimbul unei „compensaţiuni teritoriale sau desdăunare".

Potrivit votului Adunării, Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, poartă o corespondenţă diplomatică susţinută, străbătută de încordare, de patetism, dar şi de evaluare lucidă a realităţii [23]. El alertează guvernele europene în privinţa tratamentului aplicat României, „recompensată" prin sacrificii dureroase. Pledarea cauzei româneşti prin mediatori i se pare lui Kogălniceanu un nonsens. Independenţa ţării se datorează nu unei puteri anume, ci „sîngelui ce s-a vărsat pe cîmpul de bătaie, vitalităţii, virilităţii noastre şi sacrificiilor ce le-am făcut".

Protestele românilor au răsunat însă în gol şi tratativele au continuat. „Compensaţiile" cuvenite României erau discutate acum prin prisma intereselor Rusiei ţariste.

În Adunare interpelările se succedă cu repeziciune asupra lui Kogălniceanu, unele izvorîte dintr-o firească îngrijorare, altele dintr-o meschină opoziţie de partid [24]. Unii conservatori, ca Dimitrie Ghica, îl acuză de incapacitate, de lipsă de orientare politică şi perseverenţă în apărarea drepturilor ţării. Alţii, din propriul partid, ca Nicolae Ionescu, îi reproşează a avea „două arcuri la coardă", căci e de rea-credinţă cînd manifestă reticenţă şi devine agitator cînd se exprimă energic. Gravitatea conjuncturii depăşea însă limitele de acţiune ale lui Kogălniceanu. El însuşi aminteşte chinuit că nu e demiurg, că nu poate „face vreme bună şi vreme rea" după voie.

Belicoşi, unii membri ai opoziţiei cereau împotrivirea cu forţa în faţa cererilor de cesiuni teritoriale. Era o atitudine lipsită de realism, o aventură, o ignorare crasă a raportului de forţe [25], pe care Kogălniceanu se simte îndreptăţit s-o combată cu vehemenţă.

Unica modalitate de a ieşi din impas rămînea pledarea cauzei românilor în faţa unui congres european. Lucrul devenise evident mai cu seamă după încheierea la 19 februarie/2 martie 1878 a Tratatului de la San Stefano, care, pe lîngă modificări teritoriale, impunea României ca vreme de doi ani, cît urma să dureze ocupaţia militară a Bulgariei, să ţină teritoriul său la dispoziţia trupelor ruseşti.

Discuţiile în Adunarea ţării deveniseră violente, mai ales în legătură cu noua convenţie militară, a cărei perspectivă se vehicula cu insistenţă

[22] În aceeaşi zi I. C. Brătianu a propus stingerea acţiunii împotriva fostului guvern Lascăr Catargiu.

[23] „Cînd voi muri nu voi cere să se pună pe peptul meu legile ce am făcut, care unele poate au fost bune, de exemplu legea rurală, dar voi cere să se depună corespondenţa politică, rîvna ce am depus ca să apăr biata ţara mea în aceste împrejurări", declara Kogălniceanu la 15 martie 1878.

[24] Exasperat Kogălniceanu îi scrie la 17/29 martie 1878 lui Iancu Ghica, trimisul nostru extraordinar la Petersburg, cît e de hărţuit în Cameră şi Senat prin interpelări şi „à toute réponse modérée, à tout conseil de patienter, le malheurex ministre — et je me trouve dans ce cas — est qualifié de traître au pays. Ma position devient de plus en plus difficile et je prévois le moment où je serai obligé de me retirer pour faire place à un ministre plus énergique pour repousser les excès que l'on commet à l'égard de la Roumanie, excès à l'intérieur, excès à l'extérieur" (cf. Radu Rosetti, *Corespondenţa generalului Iancu Ghica. 2 aprilie 1877—8 aprilie 1878*, Bucureşti, 1930, p. 170—171).

[25] S-a făcut şi propunerea singulară de a se vota un Proiect de lege prin care guvernul să nu autorizeze ocuparea României.

pentru reglementarea staţionării şi circulaţiei armatelor ruseşti. S-au făcut diferite conjecturi, cărora românii, speriaţi, le dădeau crezare. Aşa bunăoară s-a spus că Rusia ar fi cerut pasajul nestingherit al trupelor sale prin România, timp de doi ani, ceea ce echivala cu o ocupaţie, ca măsură de precauţie împotriva unui atac austriac contra României.

E de observat că Rusia dorea să impună Europei Tratatul de la San Stefano, chiar dacă îl socotea perfectibil. Clauzele lui oglindeau rezolvarea unor litigii între vecini ce urmau să fie doar autentificate la un viitor congres, iar nu puse în discuţie. În conformitate cu această optică, intenţia României, exprimată cu tărie în numeroasele acte diplomatice emanate din cancelaria lui Kogălniceanu, de a-şi pleda cauza la congres, apărea cu totul neavenită.

După Tratatul de la Paris, constată Kogălniceanu, România a făcut obiectul garanţiei colective a Europei şi transformările politice prin care a trecut, chiar dacă au fost rezultatul unor iniţiative interne, au căpătat consacrarea din partea puterilor garante. În urma Tratatului de la San Stefano această garanţie a încetat şi — printr-un act internaţional — rămîneau doar două puteri care să dispună de soarta României, ceea ce practic o punea în afara dreptului public european. Kogălniceanu teoretizează aici, şi de fapt în întreaga sa diplomaţie, necesitatea ca ţările mici să se afle sub garanţia colectivă, să nu se dezvolte la umbra copleşitoare a unei singure puteri.

Complexul politic în care s-au aflat românii în 1878 se datora însă deopotrivă atitudinii celorlalte puteri europene. Asupra revendicărilor de la San Stefano se pronunţaseră mai mulţi oameni politici europeni. Un cuvînt cu greutate avusese Bismarck. În februarie 1878 el declara în *Reichstag* că i se părea îndoielnic ca Rusia să „smulgă" cu armele asentimentul asupra schimbărilor pe care le socotea necesare la Dunărea de Jos. Avea de aceea probabil să se „consoleze" cu gîndul *beati possidentes*. Asemenea eventualitate însă îi putea lăsa sentimentul frustrării, al obligării la viitoare concesiuni.

Spusele cancelarului german aduceau a oracol şi fiecare căuta să le deslușească înţelesul, în speţă dacă sînt o acceptare a politicii ruseşti sau o respingere a ei. Evenimentele ulterioare aveau să arate că recunoaşterea Tratatului de la San Stefano de către concertul european se putea realiza şi pe cale amiabilă, fără război, cu sacrificarea intereselor ţărilor mici, în numele salvării păcii.

„Binele, interesul şi mărirea naţiunii române" — principii călăuzitoare ale întregii activităţi diplomatice desfăşurate de Kogălniceanu — îşi găsesc o nouă expresie în discursul rostit la Congresul de la Berlin şi apoi în cele din Adunarea ţării pe marginea hotărîrilor congresului.

Deşi asupra patriei plana ameninţarea unei ocupaţii militare, a neutralizării armatei, guvernul român, cu o energie desperată, s-a adresat tuturor cabinetelor europene, dobîndind în cele din urmă dreptul de a participa la congres prin reprezentanţii săi, I. C. Brătianu şi Mihail Kogălniceanu.

Discursul rostit de Kogălniceanu — „omul din România care se bucura de mai multă vază şi încredere în toată străinătatea"[26] — la Berlin, la 18 iunie/1 iulie, reprezintă o piesă de greutate în eşafodajul teoretic pe care acesta îl ridică în apărarea drepturilor ţării sale.

[26] N. Iorga, *op. cit.*, p. 84.

Ca şi în cazul memoriului adresat Porţii Otomane în iunie 1876 sau în schimbul de note cu cabinetul petersburghez, argumentaţia este sobră şi strălucitoare, întărită cu fapte istorice, concisă, de nezdruncinat.

După ce mulţumeşte congresului pentru prilejul ce i s-a oferit de a prezenta doleanţele ţării sale, Kogălniceanu observă că prin însuşi acest fapt Europa recunoaşte naţiunea română ca individualitate distinctă, desprinsă de Turcia şi prin urmare putînd să-şi pledeze singură cauza în mod independent.

Problema aflată în litigiu, cea a Basarabiei, era acum înfăţişată — arată el — într-o lumină sofisticată. Pierderea ei, în 1812, fusese rezultatul unui aranjament ruso-turc. Recuperarea părţii de sud, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Paris, în 1857, se făcuse în favoarea Moldovei, principat vasal Turciei, nu a României. Prin urmare incorporarea ei la Imperiul rus rămînea o afacere între acesta şi Turcia.

După acest raţionament şi articolul al doilea al convenţiei din 4/16 aprilie 1877 trebuia interpretat ca garantînd integritatea teritorială a României faţă de Turcia, nu faţă de Rusia însăşi [27].

Kogălniceanu arată totuşi că, adusă în discuţie la întîlnirea secretă de la Reichstadt, din 1876, problema Basarabiei a încetat a fi pomenită cît timp au durat ostilităţile, cît timp armata română a luat parte activă la ele şi, proporţional cu populaţia sa, a dat un tribut de sînge care putea pe de o parte să-i aducă elogii universale, dar în acelaşi timp primejduia serios echilibrul demografic [28].

Odată cu cruţarea teritoriului Kogălniceanu cerea, în numele naţiunii române, recunoaşterea independenţei de către puterile europene. Aceasta însemna de fapt a se pune capăt unui „echivoc istoric", unei situaţii create din interpretarea pernicioasă a tratatelor internaţionale şi pe care românii n-au primit-o şi n-au recunoscut-o niciodată.

În sfîrşit, dorinţa arzătoare a României era dobîndirea unui statut de neutralitate garantat de marile puteri.

Tratatul de la Berlin, încheiat la 1/13 iulie 1878, recunoştea independenţa României, condiţionată de acordarea drepturilor civile tuturor confesiunilor existente în ţară şi de cedarea Basarabiei de sud. România primea înapoi Dobrogea şi insulele din Delta Dunării. Tratatul mai cuprindea prevederi asupra administraţiei navigaţiei pe Dunăre, regimului supuşilor otomani în România şi a celor români în Turcia.

Tratatul lovea brutal interesele României, care se vedea însă constrînsă să accepte verdictul Europei. Era un sentiment acut, pe care îl trăiau mai ales agenţii noştri în străinătate şi care răzbate din corespondenţa schimbată cu Kogălniceanu.

Ţările occidentale promovaseră o politică „de interes", nu de „sentiment" în ceea ce priveşte evoluţia evenimentelor în sud-estul Europei, cum observa unul din deputaţi, Ion Strat. Cel mai adesea hotărîrile Europei, întrunită în forum internaţional, n-au avut în vedere satisfacerea intereselor ţărilor mici, ci a propriilor interese. Aşa s-a procedat şi în 1856, la Congresul de la Paris, în legătură cu asigurarea libertăţii de navi-

[27] La 1/13 martie 1878 Iancu Ghica îi transmitea lui Kogălniceanu opinia cercurilor politice ruseşti: „Cette stipulation ne se rapporte pas à la Russie, car cette convention n'est pas un acte par lequel la Russie a pris pour elle même les obligations contenues dans l'article précité" (Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 161).

[28] Vezi mai pe larg „Românul" din 15 aprilie 1878, ca şi I. C. Brătianu, *Acte şi cuvîntări*, III (1 mai 1877 — 30 aprilie 1878), publicate de C.C. Giurescu, Bucureşti, 1930, p. 205.

gaţie pe Dunăre. Această împrejurare avea s-o amintească la Berlin reprezentantul Marii Britanii, Benjamin Disraelli.

În 1878 situaţia politică se schimbase. Rusia ieşise victorioasă şi fostele puteri garante, pe rînd, şi-au declinat răspunderea privind apărarea României. Anglia s-a mărginit la o platonică părere de rău, prevenind că sacrificiile impuse României nu pot constitui un *casus belli* [29].

Austria, altă dată preocupată de stăpînirea gurilor Dunării, s-a angajat doar a susţine ideea aducerii litigiului în faţa unui congres european.

Franţa, în sfîrşit, odinioară sprijinitoare a românilor, s-a pronunţat pentru o politică „de abstenţiune", ceea ce egala cu dezminţirea Tratatului de la Paris, a cărui paternitate nu-i era contestată. Dar Franţa nu dorea a lăsa „cele mai mici vestigii" din opera lui Napoleon al III-lea, învinsul de la Sedan.

Că tratamentul aplicat României la Berlin trebuie privit ca o acţiune avînd consimţămîntul Europei o dovedesc şi vorbele pline de cinism ale unui diplomat străin : „Opinia publică e pentru voi [...] Convenţiunea din 4 aprilie militä în favoarea voastră. O singură voce dacă se va ridica în congres în favoarea românilor, ştiu că veţi triumfa. Dară acea voce nu se va ridica" [30].

Cît de puţin s-a arătat dispus Congresul de la Berlin a lua în seamă cererile românilor şi cît de formală a fost acceptarea delegaţilor lor la masa discuţiilor s-a văzut şi din împrejurarea relatată de Kogălniceanu că hotărîrile în privinţa României s-au luat cu două zile înainte de a fi auzit cuvîntul reprezentanţilor lor. Celor doi li s-a dat totuşi o „satisfacţie", aminteşte Kogălniceanu cu amărăciune, congresiştii s-au ridicat în picioare la ieşirea acestora din sală, căci „aşa face judecătorul, stă în picioare cînd citeşte osînda de moarte".

La 15/27 septembrie 1878 s-a deschis sesiunea extraordinară a Parlamentului român, pentru dezbaterea prevederilor tratatului şi pentru definirea atitudinii de urmat. Deşi linia de conduită nu era decît una, în Adunare s-au făcut auzite voci care cereau respingerea tratatului, ceea ce, se înţelege, echivala cu o sinucidere politică.

Discutîndu-l fără false iluzii, Kogălniceanu arată că el reprezintă o simplă „tranzacţiune", „un compromis", iar recriminările la adresa lui erau inutile, păgubitoare chiar. Tratatul lovea incontestabil România, dar o judecată rece a situaţiei, o privire obiectivă în trecut dovedeau conflictele permanente generate de vecinătatea celor trei mari imperii. Departe de a ne susţine în problema modificărilor teritoriale, puterile occidentale au impus clauza acordării de drepturi civile tuturor confesiunilor, constituind o imixtiune în viaţa internă a statului. Dealtfel, susţine Kogălniceanu, „cele mai multe cestiuni erau hotărîte încă înainte de a

[29] Ambasadorul englez la Viena îi spusese lui Io n Ghica în ianuarie 1878 : „La Bessarabie est pour vous une question de terre ; pour l'Europe c'est une question de l'eau. Nous voudrions la tourner, mais le tout est de trouver un moyen dans la situation ou nous sommes placés. Ce que j'apprehende le plus pour la Roumanie, c'est l'absence de la garantie de l'Europe, qui cessera dès l'indépendance. Car elle sera livrée à la discretion des deux grandes Puissances, dont la jalousie mutuelle vous rendra la vie très dure. Il y a des questions qui ont plus d'importance pour l'Angleterre que la Bessarabie et les Bouches du Danube" (D. A. Sturdza, *Charles Ier. Actes. Chronique. Documents*, Bucureşti, 1908, vol. III, p. 523). Vezi şi W. N. Medlicott, *The Recognition of Romanian Independence*, în „The Slavic and East European Review", I, ian. 1933, p. 354—372 ; apr. 1933, p. 572—589.

[30] Vezi infra p. 634.

se întruni Congresul, înaintea chiar [a] începerii războiului". Înțelegerea de la Reichstadt, între cei trei împărați, preludiu al viitoarei alianțe ce se va oficializa în 1883, începea să se impună Europei. Și o primă dovadă fusese redacția Tratatului de la Berlin.

Cît privește Dobrogea, ea se înapoia României, argumentează Kogălniceanu, în virtutea aceloraşi interese europene, de a asigura zonele de trafic fluvial sub control internațional. Era o garanție că gurile Dunării, aflate în stăpînirea nominală a unei țări mici, vor dobîndi un statut internațional. Așa „îngerul apărător intereselor europene ne-a dat Dobrogea", conchide Kogălniceanu.

În graba cu care unii deputați — și Dimitrie A. Sturdza se afla în fruntea lor — respingeau *de plano* Tratatul de la Berlin, Kogălniceanu vede un act pripit, lipsit de logică, sofistică pură. Aceeași caracterizare dă în discursul din 30 septembrie 1878 și opiniilor formulate în legătură cu viitoarele solicitări inutile de fonduri ale statului în ceea ce privește Dobrogea. A condamna România să rămînă închisă din toate părțile, „a nu mai prospera în nici o privință", a-și vedea cu bună știință comerțul sugrumat înseamnă „a pescui în apă tulbure". Țara dispune de suficiente resurse morale și materiale pentru a face din Dobrogea „o țară omogenă cu mama patrie". Orice cheltuială, atîta vreme cît este productivă, nu e făcută în zadar. Exploatarea inteligentă a bogățiilor Dobrogei va aduce un beneficiu categoric economiei țării.

În cazul Dobrogei, în chip fericit, hotărîrea Europei se acorda cu realitatea istorică și reunirea ei însemna încă un pas spre întregirea teritoriului, căci, amintește Kogălniceanu, „la fiece pas unde se va săpa în pămîntul ei vom da de osemintele, de urmele, de monumentele strămoșilor noștri români".

Cu un nobil patetism el invită Adunarea să ajungă la un consens, la o unitate de vederi în împrejurările nemiloase prin care trece țara: „A fost poate un blestem pentru acest pămînt ca el din timpurile cele mai străvechi să fie destinat de a fi frămîntat de copitele cailor năvălitorilor", amintește Kogălniceanu.

Cîștigul de căpetenie pentru România, în urma Tratatului de la Berlin, Kogălniceanu îl vede în dobîndirea independenței. Și simpla comparație cu cel de la Paris îi evidențiază avantajele. Prin tratatul din 1856 Principatele nu aveau voie nici măcar să revizuiască legea electorală fără consultarea conferințelor din Constantinopol. Unirea, principele străin, autonomia, elementele de bază ale programului politic al generației pașoptiste erau în fapt repudiate de tratat. Or, românii, prin „înțelepciunea lor", prin perseverență și curaj reușiseră să impună Europei acest program, să se prezinte cu el ca „un fapt îndeplinit".

Și în cazul independenței consacrate prin Tratatul de la Berlin era vorba de un act izvorît din voința românilor, un act proclamat de români, pecetluit pe cîmpul de luptă de la Plevna.

Un destin aprig a făcut ca Kogălniceanu, potrivnic convenției cu Austro-Ungaria, odată ajuns în fruntea Ministerului de Externe, s-o ratifice. Convenția militară cu Rusia din 4/16 aprilie 1877, subiect de dispute violente în Adunare și Senat și ale cărei preliminarii aparțineau altora, e definitivată, semnată și apărată de Kogălniceanu. În sfîrșit, Congresul de la Berlin, statornicind clauze ce defavorizau în cea mai mare parte România și în fața căruia pledase cu stăruință, avea să fie justificat și apărat în Adunare tot de el.

Cele trei acte cu valoare internațională au o trăsătură comună: ele impun României, țară mică, aflată la confluența unor zone de interese europene, o anumită politică economică, o anume conduită militară și în cele din urmă alt contur.

Împărtășind aprehensiunile opiniei publice românești față de ele, Kogălniceanu înțelege în același timp conjuncturile contemporaneității. Respingerea obstinată, încercarea promovării unei politici independente făcînd abstracție de marile imperii înconjurătoare erau o tentativă sortită eșecului. Mai mult, sancțiuni previzibile se puteau abate asupra României; însăși condiția statală era primejduită. Între anihilarea pur și simplu a ființei naționale și acceptarea unor hotărîri, aproape sentințe, cum le numește Kogălniceanu, neîndoios românii aveau de ales a doua cale. În sensul acesta, cum dealtfel cititorul va constata din lectura întregului volum, sînt orientate și discursurile lui Mihail Kogălniceanu în Parlamentul român *.

* În ceea ce privește întocmirea volumului și principiile de transcriere, vezi *Nota asupra ediției* de la *Opere* IV, *Oratorie* II, partea I.

Discursuri, intervenții, amendamente, propuneri

Sesiunea 1874—1875

Discurs privind dezvoltarea instrucțiunii publice *

Domnilor, aș dori ca în cestiune de instrucțiune publică să vorbim ca români, iar nicidecum ca oameni de partid, căci așa au tratat părinții noștri toate cestiunile care s-au atins de biserică și de școală. În alte țări, instrucțiunea publică, și mai cu seamă instrucțiunea publică populară, figurează pe stindardele conservatorilor mai mult chiar decît pe stindardele radicalilor, și știm foarte bine că instrucțiunea publică din Prusia este aceea care a asigurat mai mult victoria ei decît puștele cu ac. De aceea doresc ca în această Cameră, unde conservatorii [1] sînt în majoritate, să-și aducă aminte de rolul părinților lor, cari au dat acestei țări instrucțiunea publică pe care o avem. Eu voi trata cestiunea instrucțiunii publice cu totul deoparte de ceea ce se atinge de partidul din care fac parte sau de celălalt, și mai înainte de toate fac mulțumirile mele domnului ministru, pentru că domnia-sa a esprimat principiul foarte constituțional că prin un buget rectificativ nu se poate crea nimic nou. Acest principiu l-a susținut în ședința trecută și președintele nostru și-l susține mai presus constituțiunea țărei. Domnul ministru [2] dar foarte bine a făcut cînd a zis că s-a păzit de a crea sau de a distruge ceva prin budget. Asemenea mulțumesc domniei-sale că în bugetul său s-a povățuit de principiul economiei și a făcut reducțiuni [3], însă aci se opresc mulțumirile mele. Sînt reduceri cari se primesc totdeauna de această Cameră, și sînt reduceri cari niciodată nu s-au adoptat aci. Camera totdeauna a cerut reducțiuni — bine sau rău. Cînd erau radicalii la putere, cereau reducțiuni conservatorii, și cînd erau conservatorii la putere, radicalii cereau reducțiuni. În bugetul instrucțiunii publice însă cu greu s-a încuviințat de Cameră reducțiuni, ba încă de multe ori Camera a impus guvernului sporiri. Conform dar acestui spirit, eu viu astăzi să mă declar mai în contra tutulor reducțiunilor propuse, pentru că aceste reducțiuni, cel puțin mie, mi se par că se fac la niște așezăminte la care țara ține foarte mult.

Domnilor, voi vorbi foarte puțin în privința internatelor, care, oricît ar zice onorabilul domn ministru, din cuvintele domniei-sale sînt foarte amenințate. Nu mă voi rosti daca este bine să ținem sau să desființăm internatele; aceasta este o cestiune foarte mare, care se agită și în alte state mult mai înaintate decît noi; Germania nu primește internat decît pentru școalele speciale; Francia, și toate națiunile cari aparțin gintei latine, sînt pentru internate, și nu pentru a demoraliza, ci pentru a disciplina tinerimea. Germanii, cari au viața de familie dezvoltată, au

* Ședința din 18 decembrie 1874.

socotit de prisos să încredinţeze pe copiii lor statului. Francezii, şi alţi popoli latini, socotesc că, pentru a disciplina, a domoli spiritul turbulent al junimei, trebuie să aibă internate. Aşadar, sînt alte argumente de arătat contra şi pentru internate, decît în politica militante a profesorilor noştri, şi mai înainte declar că şi eu, în interesul învăţămîntului public, nu voiesc ca personalul didactic să facă din politica militante viaţa sa. Aceasta o declar; dar, domnule ministru, constituţiunea, chemîndu-i la drepturi politice, le-a dat dreptul unora să apere şi altora să atace pe guvern; sînt unii cari s-au lipit de un partid, şi alţii de altul, şi aci va fi finitul carierei lor. Dar oare profesorii fac politică militantă cînd priveg[h]ează hrana internilor, ori cînd sînt pe catredă [sic!]? Căci de la catedră inspiră aceea ce domniile-voastre numiţi un virus! Aşadar, nu desfiinţînd internatele se va desfiinţa acel virus. Aceasta o zic ca o întîmpinare, fiindcă nu voiesc să rămîneţi sub impresiunea cuvintelor unora sau altora din oratorii cari au vorbit, şi-mi păstrez libertatea să mă rostesc asupra internatelor cu ocaziunea discuţiunii legii instrucţiunii publice. Deocamdată zic numai atît, că internatele au fost înfiinţate în toate ţările pentru disciplinare, şi al doilea, că mai ales în ţară la noi ele au fost nişte institute pentru a ţine şi a creşte pe copiii funcţionarilor statului, pe copiii acelora cari dau o parte din lefile lor pentru pensiune. Apoi, a fost ca cestiune de bunăvoinţă din partea ţărei, ca cestiune de răspîndire a instrucţiunii între populaţiune şi mai ales între cei săraci, fiindcă la noi nu era ca în celelalte ţări centruri de învăţămînt, unde copiii putea să şază în familii şi să ia învăţătură. La noi instrucţiunea superioară nu a fost decît o escepţiune, unde părinţii trebuia să se despartă de copiii lor. Negreşit că, cu luminarea mai mare a poporului şi cu înlesnirea mijloacelor de comunicaţiune, aceste greutăţi nu vor fi ca în trecut. Iată scopul înfiinţării internatelor la noi, şi nu ştiu dacă a venit timpul să le desfiinţăm. Mă rostesc acum în principiu, şi cînd va veni legea instrucţiunei vom discuta mai pe larg.

Vin acum la alte supresiuni. Văd că s-au suprimat nişte sume mici de la muzeuri, pinacotece şi alte asemenea.

Domnilor, am făcut sacrificie mari cu drumurile de fer. Prin forţa lucrurilor, prin luptele românilor, România a ajuns astăzi la un grad de influenţă, pot zice şi esterne, la care nu a fost mai nainte nici Moldova, nici Ţara Românească. Astăzi România comptează ceva, nu numai în harta politică, dar chiar şi în harta geografică a lumei. *(Aplauze.)* Astăzi, şi oamenii de stat, şi de ştiinţă şi chiar turiştii se interesează să vază ce este România şi să o studieze în ea. Vedeţi numărul mare de străini, şi nu cum erau mai înainte nişte simpli *commis voyageurs*, ci oameni de stat, oameni de parlamente, savanţi şi artişti, venind în toate zilele să ne vază şi să ne cunoască în ţara noastră. Voiţi dumneavoastră ca acei străini cari vin să ne vază, afară de cei ce vin oficiali, să nu aibă nimic de văzut decît Raşka [4], cafeneaua Patzak şi altele ca acestea? *(Ilaritate.)*

Domnilor, chiar ieri am avut onoare să vorbesc cu un englez foarte însemnat, care petrece în Egipt şi cari mă întreba ce are această ţară de arătat, fie şi numai pentru trecutul ei? Ce are în muzeele, în arhivele sale? Muzeul de pictură [5] nu sfătuiesc pe mulţi să-l arate; Muzeul de antichităţi [6] are lucruri multe şi frumoase, însă sînt dator să constat că se deteriorează, precum se perde şi Muzeul de pictură de la Iaşi [7], care are tablouri ce pot figura în primele muzee din lume şi care nu are parale să cumpere rame pentru tablouri şi să ceruiască pe jos, ca să nu se

ridice pulbere şi să întunece tablourile. Domnul ministru [al] cultelor cred că deplînge această stare, cred că voieşte să se înmulţească numărul acestor muzee; şi dacă domnia-sa a făcut reducţiuni, este că pînă acum sumele cari s-au dat s-au cheltuit rău. În a domniei-sale energie şi putere stă să oprească abuzurile, dar noi, Camera României, cari ne mîndrim de toate progresele ce face ţara, nu voim ca tocmai la acest capitol să se suprime acele cîteva mii de franci. Acesta nu este în intenţiunea Camerei, nici în voinţa guvernului. Noi dar rugăm atît pe domnul ministru, cît şi pe comisiunea budgetară să primească a nu se reduce din budget această mică sumă de 20 mii lei. Am onoare a vă spune, domnilor, că persoanele puse în capul Muzeului de antichităţi din Bucureşti regretă foarte mult părăsirea în care acest muzeu stă. Totodată rog pe domnul ministru să facă cunoscut şefilor şi custozilor de la muzee că nu sînt puşi acolo pentru ca să şează acasă la ei şi muzeele să stea închise. Sînt muzee cari nu se deschid decît o dată pe săptămînă; sînt altele ai căror şefi nu se văd decît la finele lunei pentru a-şi primi salariul. Iată unde domnul ministru trebuie să-şi arate toată energia şi activitatea domniei-sale. *(Aplauze.)* Muzeele nu sînt făcute pentru a sta închise, ci pentru a fi deschise şi a figura în ele tot ce e antic, frumos şi naţional. De aceea, rog pe domnul ministru să ia măsuri serioase în această privinţă, şi cînd Camera va vedea solicitudinea domniei-sale nu numai că va păstra aceste cifre neatinse, dar va mai da încă.

S-a citat de un domn deputat [8], în această privinţă, budgetul unui stat vecin care s-a zis că este într-o neorînduială financiară foarte mare; dar, cu toate acestea, acest stat nu merită nici o imputare pentru sacrificiele ce face pentru academiele, şcoalele şi muzeele sale, căci numai prin acestea a ajuns, de unde mai înainte era o semplă provincie, să fie astăzi un stat, alăturea cu Austria şi de multe ori a impune chiar legi Austriei. Ei bine, domnilor, cînd e vorba de şcoalele, de academiele, de muzeele noastre, nici noi nu trebuie să ţinem punga închisă. Această mică sumă de 20 mii lei o putem economisi mai bine de la o ceremonie publică, de la fondurile secrete etc., dar cu instrucţiunea trebuie să fim darnici. *(Aplauze.)*

Văd asemenea că se suprimă o mică sumă de la paragraful premielor acordate şcolarilor [9]. Apoi, domnilor, instrucţiunea la noi este ea destul de încuragiată de particulari, de comune, de consiliele judeţiene, încît să nu mai aibă trebuinţă ca statul s-o ajute cu mica sumă de 10 mii lei pentru premie la şcoale?

Mai văd că se reduce o sumă de 4 mii lei acordată prin budget jurnalului instrucţiunei publice [10].

Pe de altă parte văd că facem cheltuieli pentru susţinerea jurnalului Sinodului [11] şi îndatorim espres pe toţi preoţii a se abona la acest jurnal. Apoi, domnilor, astăzi cînd cestiunea instrucţiunei preocupă pe toate naţiunele, cînd toată lumea se sileşte a-i da dezvoltarea cea mai întinsă, bine este şi în folosul instrucţiunii noastre este să venim noi a şterge această minimă sumă acordată jurnalului instrucţiunii? Din contra, e bine să esiste un asemenea jurnal, pentru că prin el vom deturna mulţi profesori de la politica militante [12] şi vor veni a scrie în acest jurnal articole ştiinţifice mult mai folositoare decît acele ce scrim astăzi o politică militante [sic!]. Pentru aceste considerante rog atît pe guvern, cît şi pe Cameră, ca o cestiune [de] instrucţiune publice să nu facem luptă de partid, ci [să] se [fa]că [mai] întîi ce e mai folositor pentru ţară.

Se împotrivește închiderii discuțiilor. Asupra bugetului pinacotecii.

Bine, domnilor, nu vedeți dumneavoastră că, însuși din ceea ce v-a cetit domnul raportator și din ceea ce v-a spus domnul președinte al consiliului, aci nu este vorba de economie, ci de un principiu, căci pe de o parte se șterge, iar pe de alta se adaogă? Binevoiți dar a lăsa să mai continue discuțiunea, mai cu seamă că n-a vorbit din partea minorității decît numai un singur membru [13]. Mai lăsați să vorbească măcar unul; căci, daca veți închide discuțiunea, veți face o nedreptate astupînd gura minorității.

Se pune la vot închiderea discuțiunii și se primește.

Se pune la vot amendamentul domnului *I. Agarici* [14], și rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanți	75
Majoritate reglem.	39
Bile albe pentru	33
Bile negre contra	42

Domnul vicepreședinte: Adunarea a respins amendamentul domnului Agarici.

Se pune la vot articolele la care corespundea amendamentul *domnului Agarici* și se adoptă.

Se citește articolul 25 și amendamentul subscris de *domnul Kogălniceanu* și *Florescu* prin care propune a se menține cifra budgetului pe 1874 și pentru 1875.

Domnilor, acest paragraf se raportă la un altul care vine mai jos, adică suprimarea unei sume a pinacotecei, și fiindcă în discuțiunea generală s-a vorbit despre amîndouă aceste cestiuni, de aceea îmi permit și eu să le tratez pe amîndouă acum. Domnul ministru de instrucțiune a zis: ce va zice țăranul nostru cînd îi va spune că îi prelevează atîtea centime pentru cumpărare de tablouri? Nu am văzut în aceasta decît un sfat care vi-l dă dumneavoastră ca la fiecare sumă să vă puneți această întrebare. Iată răspunsul ce am de făcut: cred că, precum țăranul nu se întreabă la altele, nu se va întreba nici la aceasta.

Vin acum la teoria espusă de domnul ministru în privința esteticei [15] și recunosc cu domnia-sa că în mulțime gustul frumosului nu este răspîndit, dar recunosc că este de datoria guvernului să-l răspîndească. Domnia-sa nu cere desființarea a două pinacotece, a directorului și profesorilor de pictură; nu cere desființarea burselor care s-au dat tinerilor ce merg în străinătate. Va să zică recunoaște și domnia-sa că, de vreme ce România trebuie să fie mare și puternică, trebuie ca statul să ocrotească și frumosul, și de aceea avem și profesori de estetică. Dar, tocmai acolo unde se așteaptă ca cheltuielile făcute să producă, acolo se cere desființare. Mai întîi, în privința acestei espoziții, care este chipul de a răspîndi frumosul în public, dacă nu este folositoare, atunci trebuie să ni se spună că degeaba mai este pinacotecă, degeaba se dau lefi, și să facă pe acei oameni să se apuce de alte meserii mai răspîndite și mai practice în țara aceasta. Asemenea domnul ministru a zis: să reducem cifra de 5 mii lei și vom cumpăra tablouri de 3 mii lei. Apoi să-mi permită onor. domn Maiorescu a-i spune că nu înțeleg cum un bărbat atît de învățat ca domnia-sa poate să zică unei Camere în care sînt oameni care înțeleg ceva în această cestiune că se va putea cumpăra tablouri cu o sumă atît de mică, pe cînd un tablou, oricît de puțin curățel ar fi, se plătește cîte 7 și 8 mii de franci. Voiți dar să cumpărați tablouri? Atunci puneți o sumă mai mare cu care să se poată face ceva. Daca aceasta nu se poate face din lipsă de mijloace, atunci însărcinați cel puțin pe junii stipendiați în străinătate pentru a învăța pictura să scoată còpii după

tablourile aflate în muzeele din Paris şi din alte părţi, care cópii apoi să serve de modele profesorilor şi elevilor care învaţă pictura aci în ţară.

Pentru aceste motive, domnilor, vă rog sau să lăsaţi în această privinţă o cifră mai respectabilă, cu care să se poată face ceva, sau, de nu, atunci desfiinţaţi-o cu totul, şi aci mă voi servi de însuşi cuvintele domnului ministru, care a zis că este ridicol a se da patru mii de franci pentru susţinerea jurnalului instrucţiunii şi că, prin urmare, este mai bine să nu se dea nimic. Ei bine, tot aşa voi zice şi eu : este ridicol să daţi numai patru mii de franci pentru cumpărare de tablouri, mai bine nu daţi deloc [16].

„Monitor", 1875, nr. 2, p. 21, col. 3 — p. 23, col. 1; nr. 3, p. 43, col. 2—3.

NOTE

[1] Guvernul Lascăr Catargiu cu Vasile Boerescu la externe, Alexandru Lahovari la justiţie, Petre Mavrogheni la finanţe, I. Em. Florescu la război, G. Gr. Cantacuzino la lucrări publice şi Titu Maiorescu la instrucţiunea publică.

[2] Titu Maiorescu.

[3] Reducerile la bugetul instrucţiunii publice erau de 198 547 de lei (cf. raportul citit în Adunare de C. Aninoşanu, „Monitor", 1875, nr. 1, p. 5, col. 1).

[4] Grădina Raşca — aflată odinioară pe strada ce poartă astăzi numele lui Edgar Quinet — fusese deschisă de cehul Hrtschka (din al cărui nume bucureştenii au făcut Raşca !) pe la 1870.

[5] Pinacoteca din Bucureşti a luat fiinţă în 1864 şi cuprindea portrete istorice aduse de la mănăstiri şi cîteva pînze de maeştri italieni (provenienţă polonă). Vezi *Pinacoteca statului*, Bucureşti, 1930, 25 p. + pl. Kogălniceanu însuşi era un colecţionar avizat. În 1887, aflat în jenă financiară, îşi vinde valoroasa colecţie prin licitaţie la Köln (vezi *Catalog der Gemälde Sammlung Sr. Excellenz des Ministres Michael von Kogalniceano in Bukarest. Gemälde niederländischer, italienischer und deutscher Meister des XVI — XIX Jahrhunderts*, Köln, 1887 [copie foto la B.A.R., cota II 413 210]). Printre lucrări figurau tablouri de Fr. Albini, Pit. van der Avout, G. Bellini, A. Benzi, Fr. Boucher, Jan Bruegel, Le Bourguignon, Lucas Cranach cel bătrîn, Van Dyck, Fragonard, Greuze, Fr. Hals (tînărul şi bătrînul), Jordaens, Rembrandt, Salvador Rosa, Tintoretto, Rubens (şi şcoala lui), Tiepolo, Tizian, Paolo Veronese, De Voos etc.

[6] Muzeul de antichităţi s-a înfiinţat în noiembrie 1864. Principele Cuza şi Nicolae Creţulescu, ministrul instrucţiunii publice de atunci, au fost îndemnaţi şi de împrejurarea că Nicolae Mavros oferea statului colecţiile sale. Astfel, alături de Muzeul naţional, condus de C. Ferrenatti, se constituie Muzeul de antichităţi, cu patru secţii : numismatică şi heraldică particulară, istorie generală, istoria românilor şi ecleziastică, curiozităţi.

Muzeul era condus de Comitetul arheologic, al cărui preşedinte pe viaţă, ca un omagiu pentru donaţia făcută, fusese ales Nicolae Mavros. Conservator al muzeului era Alexandru Russo.

În 1865 se depun odoarele de la mănăstirile secularizate şi tezaurul de la Pietroasa, ceea ce duce la o sporire substanţială a colecţiilor. Vezi *Regulament pentru Muzeul de antichităţi* din 25 noiembrie 1864 la I. M. Bujoreanu, *Colecţiune de legiuirile României vechi şi noi*, Bucureşti, 1873, p. 1843—1844 ; C. Moisil, *Colecţiile numismatice ale lui N. Mavrus şi soarta lor*, în „Cronica numismatică şi arheologică", XII, nr. 106—107, aprilie-septembrie 1936, p. 9—20.

[7] Iniţial *Muzeul de pictură*. Sofronie Vîrnav, la 1846, cumpără şi aduce de la Paris mai multe pînze : Caravaggio, Ph. Champaigne, Murillo. În 1860 la conducerea muzeului este numit pictorul Gh. Panaiteanu Bardasare. În 1865 se transformă în *Pinacoteca naţională de la Iaşi*, cînd primeşte donaţia lui Costache Daside (Boucher, Poussin şi mai mulţi anonimi). În 1872 încep demersuri pentru achiziţionarea excepţionalei colecţii a lui Costache Negri. Delicateţea nemăsurată a acestuia (refuza orice publicitate în jurul gestului său) face necesară intervenţia lui K., care, în luna octombrie, îi scrie ministrului instrucţiunii publice : „Domnule ministru, în timpul petrecerei dvs. în Iaşi, vizitînd micul nostru muzeu, aţi văzut şi tablourile lui Costache Negri ; dvs., ca toată lumea artistică, v-aţi încredinţat că între aceste tablouri sînt cîteva din întîiul rang şi cari pot figura cu onoare în cele dintîi muzee din Europa. Ducîndu-mă ieri la muzeu, domnul Panaiteanu mi-a arătat o scrisoare a lui Negri, din care

ne-am convins că sîntem în ajunul de a pierde această frumoasă colecțiune și că aceasta, ca și multe colecțiuni, va merge să îmbogățească alte țări, cari știu prețui mai bine decît România știința și arta. Dați-mi voie dar să fac un apel la domnul ministru al instrucțiunii publice spre a vă conjura de a face tot posibilul ca România și Iașii în parte să rămîie stăpînii frumoaselor tablouri ale lui Negri.

Dvs. cunoașteți caracterul susceptibil al lui Negri, care nu este întrecut decît prin generozitatea sa. Între tablourile sale sînt unele cari singure fac cîte patru sute și chiar una mie galbeni, de exmplu *Trîmbițașul* lui Velasquez. Panaiteanu, în vederea mijloacelor restrînse ale țării și a dărniciei lui Negri, a prețuit toată colecțiunea drept 114 000 franci. C. Negri a primit să cedeze muzeului din Iași galeria sa drept jumătate din suma mai sus citată, însă cu două condițiuni: întîi ca tablourile să rămîie nestrămutate în muzeul din Iași și al doilea că el nu voiește a trece prin purgatoriul formalităților guvernamentale și parlamentare. Din nenorocire, tocmai această cale s-a luat, stăruindu-se a se cere un credit de la Cameră. Prin aceasta se pune indirect în discuțiune nu numai tranzacțiunea, dar chiar și persoana lui Negri!

Înțelegeți, domnule ministru, că nu Negri, dar nici un om în poziția lui și mai ales cînd la mijloc stă o donațiune mai mult decît o vînzare, nu ar primi o asemenea combinațiune. De aceea a și anunțat directorului muzeului hotărîrea de a lua tablourile.

Dvs., domnule ministru, puteți, de veți voi, a înlătura această nenorocire pentru muzeul din Iași. Puteți cere un credit din milionul ce vă este lăsat de Cameră în dispoziținea discreționară a guvernului. Totul este ca aceasta să se facă cît mai curînd; fără de aceasta vom avea încă mare greutate spre a face pe Negri să revie asupra hotărîrei sale, luată mai ales din pornirea unei drepte susceptibilități.

Credeți, domnule ministru, că toți românii cari se interesează de arte ne vor păstra o deosebită recunoștință pentru un act ministerial al dvs. care ar păstra țării o adevărată bogăție artistică" (scrisoare din arhiva Școlii de belle-arte din Iași. O publicăm după O. Minar, *Pinacoteca națională din Iași*, București, [f.a.], p. 12—13).

Colecția a intrat în patrimoniul statului în 1874. Ea cuprindea pînze de: Correggio, Lucas Cranach cel bătrîn, Velasquez, Carlo Dolci, Van Dyck, M. Klaes, Poussin, Guido Reni, Paolo Veronese, S. Rosa ș.a.

[8] Cezar Bolliac pledase cu deosebit patos pentru menținerea sumei de 5 000 de lei necesari săpăturilor Muzeului de antichități. Anunțase că muzeul Ungariei avea 8 000 de florini anual pentru săpături. Îl luase apoi martor pe K. că timp de patru ani el, Bolliac, făcuse săpături cheltuind doar 2 000 de lei pe an, restul acoperind din banii săi și ajungînd așa dator și silit a-și vinde „cu toba toată colecțiunea".

[9] Se acordau premii în valoare de 10 000 de lei, dar Maiorescu ceruse reducerea sumei, observînd acru: „Pînă acum s-a exagerat cam prea mult darea acestor premii. În țara noastră sînt atîția oameni premiați, încît nici o altă țară din lume nu este unde s-ar putea găsi mai mulți; cînd ați vedea listele de premiați în România v-ați mira de suma lor cea mare, ați rămînea încîntați de cîte străluciri intelectuale și materiale avem în țara noastră, căci aproape a treia parte din toți școlarii vor fi primit cu vremea premii pentru meritul lor. Însă prin această cantitate se depreciază premiul".

[10] În epocă apar: „Columna lui Traian", scoasă de Bogdan Petriceicu Hasdeu (2 martie 1870 — mai 1875; ianuarie 1876 — decembrie 1877; 1882 — 1883); „Curierul instrucțiunii" (Craiova), 1876—1877, 1887—1890; „Institutorele" (Craiova), 1 aprilie 1874 — 15 aprilie 1876.

[11] „Biserica ortodoxă română", jurnal periodic ecleziastic. Apare de la 1 octombrie 1874. Publica *Dezbaterile sfîntului Sinod.*

[12] Ideea cu amestecul profesorilor în politică este reprobată cu violență și de ministrul instrucțiunii publice, Titu Maiorescu, care, amintind de profesoratul tatălui său la Iași, declarase că acesta s-ar fi socotit „degradat" dacă i s-ar fi cerut să facă politică. Și atunci rezultatul a fost evident: „Dacă internatele [...] au produs oameni buni, cu care cu drept cuvînt țara se poate făli, cauza a fost că erau conduse de oameni care aveau spiritul îndreptat mai ales spre școală; care, dacă scriau ceva, scriau cărți pentru școală, iar nu jurnale de politică militantă, și aveam atunci 20 de volume scrise pentru școală, pe cînd astăzi avem 20 de foliante de jurnale politice scrise de profesori".

Gh. Chițu replicase zgomotos că profesorii au făcut și înainte de '48 politică (chiar Ion Maiorescu fusese exilat la Craiova pentru aceasta). A condamna angajarea profesorilor înseamnă a face „afirmațiuni nesusținute nici de fapte, nici de logica sănătoasă".

[13] Gh. Chițu.

[14] I. Agarici ceruse menținerea cifrelor din 1874 pentru internate și burse.

[15] T. Maiorescu mulțumise lui K. pentru „patriotica exortațiune pentru înălțarea și încurajarea picturei la noi", dar observase că în ceea ce privește galeria de tablouri nu poate da sume mai mari fără a supăra pe contribuabili. Arta națională nu-i dezvoltată, iar pentru achiziții din străinătate lipsesc banii. „Dezvoltarea artisticei naționale cred că nu este încă ajuns[ă] la momentul acela unde ar trebui să ne gîndim la dînsa în bugetul statului. Rămîne

ca societatea şi particularii să o încurageze". Şi mai departe: „Pînă cînd nu vom avea mai multe şcoale elementare prin sate şi mai multe drumuri, pînă atunci dezvoltarea culturei artistice trebuie să aştepte".

[16] T. Maiorescu a replicat că în adevăr cifra e mică, dar a rămas „mai mult spre a se menţine încă urma ei în buget". Şi G. Brătianu vorbise în acelaşi spirit: deficitul bugetar nu îngăduia deocamdată afectarea de sume convenabile şi ceea ce s-ar fi cumpărat cu banii disponibili ar fi fost doar „cîteva cruste" cu care nu vedea cum „s-ar putea pretinde că am dezvolta gustul frumosului". Şi el, ca şi Maiorescu, insistase pentru lăsarea achiziţionărilor de opere de artă pe seama particularilor, cum procedează Elveţia, care nu are un § în buget afectat acestui scop.

K., împreună cu Al. Florescu, a depus un amendament pentru suprimarea paragrafului, care însă a fost respins.

Se pronunţă împotriva acordării cetăţeniei române arhiereului Vladimir Irinupoleos Suhopan *

Domnilor, de mai nainte vă declar că, dacă aş fi dezlegat de o chestiune de principiu, aş vota cu amîndouă mîinile indigenatul acestui venerabil prelat [1], căci este un prelat care face onoare bisericei, atît prin purtarea sa, cît şi prin inteligenţa şi ştiinţa sa.

Domnilor, chestiunea de principiu care aparţine Camerii să o dezlege este că Regulamentul organic al Moldovei statorniceşte în principiu nediscutat şi neclintit că monahii nu pot să aibă împămîntenirea, şi prin urmare, pînă nu se va dezlega chestiunea de principiu, nu putem discuta calitatea persoanei recomandată de dumneavoastră.

Nu am ediţiunea Moldovei aci, şi-mi trebuie puţin timp pînă să găsesc acel articol, însă afirm că, după Regulamentul Moldovei, monahii nu pot fi împămînteniţi. Povăţuit[ă] de acest principiu, Adunarea aceasta, cînd a votat legea organizaţiunii bisericei române, a pus prescripţiune formală că treptele înalte în clerul nostru nu pot fi ocupate decît de români născuţi în România. Şi în această privinţă fac apel la domnul ministru de finanţe actual [2], care a propus acel amendament.

Domnilor, în ziua cînd se va hotărî că un prelat născut în străinătate poate să capete drepturile ce dă naturalizaţiunea, atunci i se deschide drumul la treptele înalte şi va fi de drept membru al sinodului şi al Senatului. De aceea v-aş ruga să lăsaţi această petiţiune după o altă cerere de împămîntenire, ca să pot citi textul de lege, sau să acordaţi cuvîntul altui deputat pînă vă voi prezenta articolul.

În replică cu G. Brătianu.

Domnilor, socotesc cum că profesiunea de credinţă ce am făcut în privinţa acestui venerabil episcop mă scuteşte de orice bănuială de personalitate; aci apăr un principiu, şi un principiu foarte mare, şi făcînd aceasta mă întemeiez chiar pe legislaţiunea actuală, pe Codicile civile de care vorbeşte domnul Brătianu [3].

Domnilor, poate cineva să capete drepturile politice cînd ar fi ca să le ezerseze, dar un monah, chiar român de ar fi, nu mai este cetăţean în Ţara Românească, şi dovadă este că monahul se leapădă de toate ale lumei şi este scutit prin legile ţării de toate îndatoririle care cad asupra cetăţenilor în genere; monahul nu plăteşte darea personală, nu merge la

* Şedinţa din 18 ianuarie 1875.

oaste, ci statul îl hrăneşte în monastire. Prin urmare, cum voiţi dumneavoastră să daţi unui om drepturi politice, pe cînd el singur s-a lepădat de ele? Iată pentru ce părinţii noştri au zis că călugării nu pot să capete împămîntenirea, pentru că, chiar români să fie, nu au, nu pot avea drepturi politice. Întreb pe domnul Brătianu să-mi spuie: monahul este astăzi cetăţean în Ţara Românească? Căci, daca mi-ar zice că este, atunci trebuie să aibă şi îndatoririle cetăţeneşti, şi întreb iarăşi pe domnul Brătianu: monahii au astăzi îndatoriri cetăţeneşti?

Domnul G. Brătianu: Au în felul lor.

Apoi nu începe aci felul lor, nu este vorba de felul lor, este el cetăţean sau nu? Nu, nu este cetăţean.

Aşadar, vedeţi, domnilor, foarte bine că eu aci nu susţiu o cestiune personală, nici pentru, nici contra: din contră, cînd veţi vota dumneavoastră cestiunea de princip că monahii se pot împămînteni în Ţara Românească, atunci voi vota şi eu sus şi tare pentru acest monah; dar, pînă atunci, fie-mi permis să-mi arăt vederile mele.

Domnilor, de multe ori ca ministru mi s-a făcut asemenea cereri, şi chiar de înalţii prelaţi mitropoliţi ai Moldovei, Sofronie [4] şi pe urmă Meletie [5], şi totdeauna am refuzat şi refuz şi acum, pentru că crez că aş face un rău deschizînd uşa străinilor chiar la funcţiunea de înalţi prelaţi. Iată pentru ce totdeauna, şi ca ministru şi acum ca deputat, am refuzat şi refuz: părinţii noştri n-au primit să dea împămînteniri de acestea, şi cu aceasta părinţii noştri au putut să salve scaunele episcopale şi ţara de năvălirile străinilor. Dar se zice că este din Bucovina; prea bine, dar ia luaţi seama ce este Bucovina astăzi: astăzi în Bucovina naţionalitatea cea mai puţin numeroasă este cea românească, şi vă rog să citiţi adresa de mulţămire din partea deputaţiunii care a fost de curînd la împăratul să-l felicite pentru introducerea limbei germane în gimnazie, şi veţi vedea că în acea deputaţiune nu era decît un singur român [6]. Aşadar, acum nu mai este ca înainte, că daca este din Bucovina este român; majoritatea populaţiunii din Bucovina astăzi se compune din străini; prin urmare, daca se zice de cineva că este din Bucovina, trebuie să vedem întîi daca este român de acolo. Dumneavoastră ştiţi tare bine că acum acolo sînt trei naţionalităţi, este naţionalitatea rutenă care a năvălit din Galiţia, este naţionalitatea germană care a năvălit din Germania şi este...

O voce: Izraeliţii.

Nu voi să zic cuvîntul, este nenorocita populaţiune română. De aceea dar să nu mai zicem că, daca este din Bucovina sau din Basarabia, apoi este numaidecît român, şi de aceea sînt de părere că astăzi nu mai putem face acel patriotism că daca este cineva din Bucovina să-i acordăm împămîntenirea. Cît pentru monahi, eu susţiu încă o dată că nu putem să le dăm titlul de cetăţeni români, mai cu seamă cînd ei, chiar fiind români, s-au lepădat de titlul de cetăţeni români.

În replică cu N. Ionescu.

Domnilor, dacă ar fi fost numai vorba despre primirea acestui înalt prelat, atunci vă asigur că l-aş fi susţinut şi eu, nu cu talentul domnului Ionescu [7], dar cu mai multe argumente, fiindcă cunosc mai bine toate meritele acestui venerabil prelat.

În ceea ce se atinge de opiniunile sau simpatiile politice ale părintelui Suhopan, eu unul niciodată nu l-am întrebat despre aceasta şi de aceea nici le cunosc. Ceea ce însă ştiu este că acest prelat a fost în cele mai înalte posturi şi în relaţiunile cele mai intime chiar cu mine, cînd am fost ministru, şi chiar eu ca ministru am avut onoare a trimite pe părintele Suhopan ca să facă alegere de stareţi pentru monastirea Neamţu.

Însă încă o dată trebuie să repet că eu niciodată nu voi sacrifica un principiu pentru o persoană, fie ea cît de înaltă, şi nu socotesc că ar fi bine ca monahii să primească împământenirea, pentru că monahul nu este cetăţean, şi că aceasta este un adevăr, domnilor, nu am decît să vă amintesc legea din 1863 [8] relativă la monahi şi la monastiri, în care puteţi vedea că nimeni la noi nu poate să fie monah pînă ce mai întîi nu va veni în cutare vîrstă, pînă ce nu va dovedi că a tras la sorţi sau nu, pentru armată, şi după ce îndeplineşte toate aceste formalităţi cerute de lege, apoi atunci vine şi se leapădă de bunurile şi de drepturile lumeşti şi intră într-o monastire, unde se hrăneşte pe socoteala ţării.

Domnilor, pentru ca să vă probez şi mai bine că este aşa, nu am decît să vă amintesc că, un călugăr dacă ar fi considerat ca un cetăţean, atunci el ar fi putut avea şi toate drepturile de cetăţean, dar nu le are, căci, precum mai nainte, aşa şi astăzi, domnul ministru de finanţe este succesorele legal al tuturor călugărilor.

Domnul Pală: Dar acea lege este din 1864.

Nu, domnule Pală, este legea din 1863 relativă la monastiri şi călugări, şi nu este nici o altă lege care să fi desfiinţat sau să fi abrogat pe aceasta, care este şi astăzi în vigoare şi care se observă. Dacă domnul Pală nu mă crede, nu are decît să cerce a se face călugăr *(mare ilaritate)* şi atunci va vedea dacă mai poate domnia-sa exercita drepturile de cetăţean [9].

„Monitor", 1875, nr. 19, p. 372, col. 3; p. 373, col. 2—3; p. 375, col. 1—2.

NOTE

[1] Vladimir Irinupoleos Suhopan, spiritual, profesor de dogmatică, apoi rector al Seminarului teologic din Cernăuţi. În 1836, în urma unui conflict cu Eugeniu Hacman, episcopul Bucovinei, este demis. Trece în Moldova, unde între 1839—1842 este director al Seminarului teologic de la Socola. În 1851 este ales egumen al mănăstirii Doljeşti (Roman), pînă în 1860, cînd aceasta este desfiinţată. În acelaşi an, la Iaşi, împreună cu Neofit şi Filaret Scriban, pune bazele Facultăţii de teologie, care a funcţionat pînă în 1864. Nu i se cunoaşte anul morţii; trăia în 1875, de vreme ce solicită împământenirea (cf. Simion Reli, *Un călugăr bucovinean reformator al învăţămîntului teologic din Moldova (1835—1864)*, Cernăuţi, 1934, 13 p.).

Problema fusese adusă în discuţie în 1873 de către ministrul instrucţiunii publice, Christian Tell, care îi telegrafiase: „Dacă posedaţi actele legale că sînteţi român sau naturalizat, sînteţi invitat a veni la Bucureşti spre a lua parte la alegerea episcopilor, conform legii" (citat de C. Văleanu în cursul discuţiilor). I. Pală observase (acum, în 1875) că exista un hrisov din 1777 care îi excludea pe preoţi de la exercitarea drepturilor cetăţeneşti. El fusese repus în vigoare de Barbu Ştirbei în 1853, dar Constituanta, în 1866, abrogase aceste legi, acordînd drepturi egale tuturor cetăţenilor, atît mireni, cît şi monahi.

[2] Gh. Grigore Cantacuzino.

[3] G. Brătianu susţinuse că invocarea Regulamentului organic este nepotrivită de vreme ce alte legi i-au luat locul. Constituanta supusese pe orice prelat la „regula comună" şi dacă îndeplinea condiţiile îi acorda naturalizarea.

[4] Sofronie Miclescu, mitropolit al Moldovei între 1851—1860, cînd a fost depus. A hirotonisit cu mare uşurinţă preoţi dintre oameni neseminarizaţi. A fost potrivnic activităţii Semi-

narului din Socola și în cele din urmă acesta a trecut direct în subordinea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (cf. Simion Reli, *Curs de istoria bisericii române*, II, București, [f.a.], p. 408 și urm.). Pentru atitudinea lui politică, vezi vol. IV, *Oratorie* II, partea I, al acestei lucrări.

[5] Meletie Brandaburul, episcop de Roman, apoi mitropolit al Moldovei între 1843—1848.

[6] K. are în vedere realitățile dureroase din Bucovina anexată Austriei, unde se ducea o politică sistematică de deznaționalizare a românilor. Exponentul principal a fost episcopul Eugeniu Hacman, care a păstorit de la 1835 la 1874. Persecutarea clerului român, interzicerea folosirii limbii române și a caracterelor latine în școală, promovarea și protejarea rutenilor, lupta pentru autocefalia bisericii bucovinene, ruptă de cea transilvăneană, caracterizează episcopatul lui Eugeniu Hacman. Cei ce i-au urmat, Teofil Bendella și Teoctist Blajevici, fără a avea cerbicia acestuia, au continuat germanizarea vieții culturale a Bucovinei. Expresia cea mai grăitoare rămîne deschiderea Universității germane din Cernăuți (despre ea vezi infra). Ioan Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național cultural în viața românilor bucovineni*, București, 1916, 295 p. K. în problema Bucovinei, vezi p. 183, nota 28.

Cu referire la cazul în speță, se vede lesne că originea bucovineană a postulantului e un simplu pretext. K. e potrivnic funciar participării clerului la viața politică și pentru aceasta nu ezită să invoce chiar § din Regulamentul organic, care de fapt nu mai avea putere de lege. O face însă deoarece constituția din 1866 abrogase discriminarea între mireni și fețe bisericești în ceea ce privește exercitarea drepturilor civile.

[7] N. Ionescu pledase cu căldură pentru naturalizare, arătînd că Suhopan este bucovinean, din „vechea parte răpită a Moldovei". A fost totdeauna „simpatic protecțiunii rusești". Astăzi însă „nu i se mai poate face această imputare, pentru că Rusia este una din marile puteri garante, ea este o bună vecină a noastră, ea susține drepturile noastre internaționale înaintea Europei și prin urmare a avea astăzi simpatie pentru Rusia este a fi bun patriot".

[8] Legea călugăriei este de fapt din 30 noiembrie 1864. Prevedea accesul în chinovii al bărbaților după 60 de ani — cu renunțarea la pensia dată de stat — și al femeilor după 50 de ani (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 795—1 796). Legea avea un caracter vădit restrictiv, anulînd „legiuirile trase din canoanele sfinților apostoli, ale sfintelor soboare și ale altor sfinți părinți" (1851), care prevedeau vîrsta minimă de 10 ani pentru intrarea în cinul monahal (*ibidem*, p. 685).

[9] Adunarea a acceptat indigenatul cu 42 de voturi pentru și 32 împotrivă.

*Intervenție la proiectul de lege pentru chemarea contingentului 1875**

Domnilor, explicațiunile date de domnul ministru de resbel[1] și recunoașterea ce a făcut că este necompatibilitate între legea înarmărei generale și legea de recrutare îmi înlesnesc calea la cele ce voiam să spun eu. Domnilor, voi vota contingentul cerut prin legea de față, dar cu oarecare rezerve și avînd în vedere legea de înarmare generală cum există astăzi, adică îl votez ca țifră finanțiară, nu ca mărginire a numărului de oameni ce trebuie să se ia pentru oștire : fiindcă, după legea de înarmare generală tot românul care ajunge la 21 de ani trebuie să serve în armată. Din nenorocire, astăzi nu se face așa, nu toți servesc, și nu servesc fiindcă legea de recrutare admite cazuri de scutiri care înlesnesc foarte mult abuzurile. Aci, domnilor, este răul cel mare la recrutațiuni, aci este răul care bîntuie mai cu seamă populațiunea noastră rurală.

Domnilor, cînd se zice că fiecare este dator să serve, cînd se pune înainte principiul nerescumpărării, poate să mai fie scutire? Eu cred că nu. Ei bine, astăzi sînt scutiri înscrise în legea de recrutare și apoi

* Ședința din 23 ianuarie 1875.

sînt scutiri care se fac din favoare, şi care sînt cele mai nenorocite. La 1860, s-a pus principiul egalei îndreptăţiri şi egalei îndatoriri a tutulor claselor societăţii şi înaintea impozitului de bani, şi înaintea impozitului de sînge. A venit pe urmă legea de la 1864 [2], împrumutată de la legislaţiunea prusiană, sau mai bine zicînd împrumutată de la vechile noastre instituţiuni militare. Acea lege pînă astăzi necontenit s-a perfecţionat, principiul însă în fapt a rămas tot acelaşi. Va să zică sînt zece ani [de] cînd trebuia ca toate clasele societăţii să contribue la apărarea ţărei. Dar, în fapt, armata noastră este compusă astăzi numai de elementul rural, căci scutirile din lege şi reaua ei aplicare au făcut că tot acela care avea mijloace de scutire se scutea, şi prin urmare numărul din fiecare an se dă numai de săteni, încît în fapt se face sătenilor o condiţiune mai grea decît cea din Regulamentul organic. Atunci se zicea că numai birnicii dau oameni la oaste şi se spunea anume că 50 de gospodari să dea un tînăr, aşa încît de la 100 nu se lua mai mult de doi. Să luăm astăzi statistica militară în mînă, să vedem cîţi tineri se cere de la 100 locuitori? Patru, şase şi pînă la opt! Pentru ce? Se fac liste de toţi tinerii şi se zice: judeţul cutare are să dea atîţi oameni. Se face repartiţiunea pe comune; se ia no. 1; dacă no. 1 se întîmplă să fie albăstrime, neguţitori, funcţionari sau ebrei, căci sînt mulţi ebrei, şi aceasta o zic nu ca persecuţiune contra lor, dar constat un fapt, atunci no. 1 se dă de o parte; iese no. 2, se dă şi acela la o parte, şi cu modul acesta se suie cele opt numere care trebuie să serve pînă la 100, şi la urmă tot tinerii săteni se văd luaţi. Domnilor, ca să cunoaşteţi adevărul, luaţi statistica, şi vedeţi armata pe care o avem astăzi din cîte elemente se compune. Cîţi tineri dau satele şi cîţi oraşele? Şi veţi vedea că numai satele şi foburgurile, care şi acelea sînt locuite de plugari, dau pe toţi militarii.

Legea zice că acela care nu voieşte să serve anii hotărîţi prin lege are facultatea să serve numai un an, însă cu mijloacele lui. Am întrebat pe domnul ministru cîţi militari are domnia-sa de această categorie? În Prusia, de unde s-a luat această dispoziţiune, armata permanentă are între 5 şi 10 la sută acest element de voluntari, care serveşte un an. Cînd eram în Prusia, şi domnul Carp vă poate afirma aceasta, erau sute de studenţi care, dimineaţa de la 4—9 ore erau în uniformă, făcînd exerciţiul militar la cazarme, şi la 9 veneau la universitate. Ei bine, am întrebat aci la cît se suie numărul acestor voluntari şi mi s-a spus că sînt 3 pînă la 4 [într-]un regiment. Anul trecut numărul total se suia la 10, pentru că se zice: care e nebunul acela să serve un an cu cheltuiala lui, cînd el poate foarte bine să nu serve deloc? Astfel, dar, numai populaţiunea rurală serveşte; se întîmplă în fapt, lucru monstruos, că astăzi, sub numele de egală îndatorire, clasa ţăranilor singură dă oamenii pentru oaste, şi toate cele[l]alte clase găsesc mijloace să scape de la armată. Cunosc sute de persoane care fac un rol important în stat şi care nici măcar au tras la sorţi. Ia închipuiţi-vă acum că dacă în armata teritorială numai sătenii dau oameni, apoi mai vin miliţiile, apoi concentrările. Am văzut concentrarea din anul trecut, m-am bucurat, însă rog pe domnul ministru să-mi spună cîţi oameni din oraşe din clasele superioare au venit la aceste concentrări? Am văzut, este adevărat, cîţiva tineri care au dat bune exemple, dar aceasta era un act lăudabil de patriotism spontaneu, nu era aplicarea legii. În fapt, prin judeţe se fac cele mai mari abuzuri.

Aşadar, legea actuală a recrutării este rea cu desăvîrşire, este contra principiului înarmării generale, contra principiului de egale îndreptăţiri şi egale îndatoriri ce există în constituţiunea noastră. Noi sîntem datori a da ministrului mijloacele băneşti pentru atîţi militari, dar şi domnia-sa e dator să facă a trece prin armată tot ce are 21 ani. Nu mai încape nici o scutire. Numai aşa vom face ca legea înarmării să fie aplicată şi să punem capăt la toate abuzurile. Aşa s-a făcut în Prusia la 1806 : după bătălia de la Iena, guvernul prusian era obligat să nu întreţie decît 40 000 oameni, nu avea dreptul să aibă o armată mai mare. Ei bine, dacă mă pot exprima astfel, sub barba şi sub nasul lui Napoleon, Prusia, deşi respectînd numărul de 40 000, şi-a format toată naţiunea pentru eroica apărare de la 1812 pînă la 1814. Se ţineau tinerii în cazarme un an şi pe urmă se trimiteau la sate, aducîndu-se alţii, şi armata permanentă servea numai ca şcoală pentru armarea naţiunei.

Aşadar, rog pe domnul ministru să stăruiască, şi noi asemenea, ca să se voteze cît mai curînd legea recrutării generale. Iar dacă este să se mai amîne, chem luarea-aminte a domnului ministru asupra abuzurilor care se fac pe la judeţe ; nu vă voi spune nume, dar vă pot încredinţa, şi oficerii care i-aţi trimis dumneavoastră prin districte vă vor spune, că se comit cele mai mari abuzuri şi ei nu pot să facă nimic, pentru că comisiunile sînt compuse din elemente astfel că unii îşi fac concesiuni altora şi tot ce se poate scuti se scuteşte, rămîind numai satul care dă, şi acesta este unul din relele cele mai mari care bîntuie populaţiunea noastră rurală.

Sînt de opiniunea domnului ministru de resbel că nu este momentul să vorbim pace, în cîtă vreme sistemul de înarmare a naţiunilor este adoptat de toate puterile mari şi mici, şi a căror naţionalitate şi neutralitate sînt mai bine garantate, nu avem ce face, dar ceea ce pretind este că, odată ce votăm sacrificii, încai să facem ca acele sacrificii să fie suportate de naţiunea întreagă, iar nu numai de către nenorocita clasă a ţăranilor, care văd în legea de înarmare generală o întoarcere la sarcinile din timpul Regulamentului, cînd numai ei era datori să le poarte.

Aşadar, votez acest contingent, dar să fie bine înţeles că-l votez în vederea votării în curînd a legii de recrutare generală, ca să ia toţi parte la aceste sarcine şi să nu se mai facă abuzuri, precum se fac astăzi cu această lege elastică [3].

„Monitor", 1875, nr. 22, p. 430, col. 1—3.

NOTE

[1] Ion Emanoil Florescu.

[2] Legea pentru recrutarea armatei din 5 decembrie 1864 prevedea să fie scutiţi cei sub 1,57 m înălţime, fiii unici, cei cu fraţi deja înrolaţi, profesorii şcolilor publice, elevii şcolilor militare şi civile etc. Art. 60 îngăduia substituirea recruţilor (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 631 şi urm.).

[3] Încă în timpul ministeriatului său din 1860 K. a insistat pentru ca la recrutări să nu existe scutiri şi a dispus ca în locul dării recruţilor să se adopte sistemul tragerii la sorţi ; în acelaşi timp a cerut anularea scutirii de armată a boierimii (vezi Radu Rosetti, *Mihail Kogălniceanu şi recrutarea armatei*, Bucureşti, 1939, 5 p.).

Sprijină propunerea de a se acorda gimnaziului şi bisericii Sf. Nicolae din Braşov o subvenţie anuală de 15 000 de lei *

Domnilor, nu voiesc ca chestiunea aceasta să se trateze deloc din punctul de vedere internaţional; adică nu voiesc ca legea aceasta să aibă caracterul unei manifestaţiuni, nici pentru, nici contra. Sînt pentru politica aceea ca fiecare să fie stăpîn la dînsul; sînt ca peste Carpaţi politica să fie la Pesta, şi în România să fie la Bucureşti. *(Aplauze.)* Pe tărîmul politicei iată cum gîndesc. Dar pe tărîmul sîngelui românesc gîndesc altfel; şi gîndesc cum gîndesc şi ungurii în privinţa fraţilor lor din această ţară. Parlamentul ungar nu a dat ** subvenţiuni pentru susţinerea religiunii şi a pretinsei naţionalităţi a şalgiilor *** din Moldova [1], şi guvernul României nu a văzut niciodată în aceasta o intervenire. Guvernul român face mai mult: în Bolgrad se hrăneşte un [element] strein, al bulgarilor [2]; acolo se pregăteşte inteligenţa viitoare a Bulgariei independente, şi guvernul român le-a zis: nu vă întindeţi propaganda pînă unde relaţiunile mele cu Turcia mă împedică de a vă veni în sprijin; nu vă întindeţi cu bulgarizarea asupra elementului care este preponderent în România, şi cu toate acestea au fost toleraţi. Tot astfel noi astăzi avem dreptul, şi drept de la strămoşii noştri, să ne interesăm de biserica şi de şcoala fraţilor noştri români de peste Carpaţi [3]. M-a durut foarte mult cînd am văzut membrii din această Cameră — nu pun deloc în contestaţiune nici sentimentul românesc, nici patriotismul lor —, dar m-a durut cînd i-am văzut că vorbesc [4], poate facă ce voiască ca aliaţi ai aceloralţi din Parlamentul de la Pesta, care din nenorocire sînt fanatici în toate parlamentele, care voiesc să ucidă nu numai fiinţa de naţiune, dar chiar limba şi inima românilor de peste Carpaţi.

Este un mijloc indirect de a se ajunge la scopul de a nu da nimic acestei şcoale, zicîndu-se că să nu se reguleze prin lege, ci prin budgetul anual. Dar cum voiţi a face aceasta cînd se atinge de organizarea unei şcoale? Voiţi dumneavoastră aceasta pentru şcoalele din Ţara Românească? Ce aţi răspunde cînd ar veni un deputat şi ar zice: chestiunea şcoalelor, lefile, materialul lor nu trebuie să formeze obiectul unei legi! Ce organizare vor avea acele şcoale, ce profesori, ce administraţiune, ce prevederi vor fi în acele şcoale? Ce vi se cere astăzi? Daţi acelei şcoale stabilitatea ce voiţi să aibă şi şcoalele din ţară, să ştie acei oameni să-şi facă un budget, să ştie ce venituri au pentru patru sau cinci ani. Să nu credeţi că aceasta leagă ţara ca cum ar subscrie o poliţă pe care trebuie să o plătească vecinic, şi cînd nu ar plăti-o, să fie declarată de falită. Cînd acea şcoală va cădea în mîna vreunei autorităţi care nu va mai voi să o lase a fi românească sau cînd acea şcoală va avea fonduri, atunci vom zice să încetăm, căci are destul.

Prin urmare, domnilor, vă conjur să nu vă luaţi după cuvintele ademenitoare ce s-au zis aici; nu amestecaţi Universitatea din Iaşi în această chestiune, căci ea există prin lege şi nu va fi sfărîmată [5]. Dacă domnul ministru de culte [6], profesor acolo, ca om va fi făcut o asemenea eroare, domnia-sa va reveni şi nu va lăsa să se sfărîme acea Uni-

* Şedinţa din 31 ianuarie 1875.
** Citeşte: *a dat.*
*** Citeşte: *şavgăilor, ceangăilor.*

versitate. Să fie dar sigur domnul Tufelcică că sînt şi eu alături cu domnia-sa.

Domnul Chiţu[7]*:* Şi noi toţi.

Voi stărui a se ţine Universitatea din Iaşi pe acelaşi picior cu Universitatea din Bucureşti. Iară cît pentru şcoala de peste Carpaţi, să-şi aducă aminte domnul Tufelcică [8] că părinţii noştri au adjutat acele şcoale şi nu s-au temut nici de sabia ungurească, nici de cea nemţească, pururea ei le-au susţinut.

Iată tradiţiunea pe care ne-au lăsat-o nouă strămoşii noştri şi cred că noi sîntem datori să-i urmăm. Nu aci, domnilor, trebuie să fim preocupaţi de economii; sînt alte multe cheltuieli unde trebuie să fim serios economi: acolo aş dori să văz pe domnii ce se opun la ţifra neînsemnată ce se cere astăzi că voiesc să facă economii, iară nu aci. Cît pentru mine, domnilor, astăzi sînt guvernamental şi votez cu bucurie această lege. *(Aplauze.)* [9]

„Monitor", 1875, nr. 30, p. 662, col. 3 — p. 663, col. 1.

NOTE

[1] Pentru ceangăi, vezi, între altele, G. D. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports avec l'etranger de 1860 à 1915*, Bucureşti, Paris, 1928, p. 28, ca şi „Telegraful român", articolul *Ceangăii din Moldova*, 1882, XXX, nr. 39, p. 155—156. Vezi de asemenea articolul lui Atila de Gerando, de factură apologetică, publicat în „Revue de géographie", Paris, 1878, an. II, tom. III, p. 282—288.

[2] Pentru coloniile bulgare din sudul Basarabiei şi regimul lor, vezi şi vol. IV, *Oratorie* II, partea I, al seriei de faţă. Amintim că la 1861 în judeţele Cahul şi Ismail erau 24 447 de bulgari din totalul de 220 631 de locuitori. La 1897 procentul bulgarilor în întreaga Basarabie era de 5,33 (cf. Jakob Becker, *Bessarabien und sein Deutschum*, Bietigheim, 1966, p. 65—66).

[3] Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului — clădită în 1403 — a fost înzestrată, începînd cu Vlad Călugărul (1494), de mai mulţi domni ai Ţării Româneşti cu odoare bisericeşti, cărţi de cult, avere imobilă. Pe lîngă biserică a funcţionat o şcoală începînd din anul 1492. Subvenţionarea celor două aşezăminte a continuat, după cum se vede, pînă în a doua jumătate a secolului trecut. În 1875 guvernul maghiar a dat o ordonanţă prin care şcolile şi bisericile „nici nu pot cere, nici nu pot primi ajutor şi subvenţiune materială de la state străine, de la domnitorii şi guvernul acestora" (citată de D. A. Sturdza în *Răspunsul domnului ..., preşedintele Consiliului de Miniştri, la interpelaţiunea domnului T. Maiorescu asupra cestiunei rentei bisericei Sf. Nicolae şi a liceului român din Braşov, făcută în Senat la 23 noiembrie 1898*, Bucureşti, 1898, p. 10). Cititorul interesat mai poate consulta lucrarea, chiar dacă stufoasă, a lui Candid Muşlea *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului*, 2 volume, Braşov, 1943, 1946, ca şi *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, 5 volume, Braşov, 1901—1906, publicate de Sterie Stinghe.

[4] D. Văsescu, vădind o ciudată ignoranţă, spusese: „Am toată simpatia pentru acea ţară, însă nu putem lua [...] obligaţiune prin lege a răspunde asemenea sume".

[5] P. Tufelcică constatase alarmat că se suprimă fonduri de la Universitatea din Iaşi şi în acelaşi timp se votează subvenţii pentru şcoala şi biserica din Braşov.

[6] Titu Maiorescu.

[7] G. Chiţu vorbise cu un vibrant patriotism: „Acum nu este oare interesul nostru că românii, ori în ce provinţie vor fi puşi de soartă, ei să ştie că sînt români? Ei bine, cînd aceşti nenorociţi români, într-o Cameră străină, la Pesta, strigă să li se dea şcoale şi li se zice: mergeţi la Bucureşti. Şi acestea sînt scrise, nu sînt improvizate de mine; cînd li se zice: dacă voiţi şcoale, mergeţi la Bucureşti; dacă voiţi Academie, mergeţi la Bucureşti; voiţi teatru, mergeţi la Bucureşti; şi cînd aceşti români vin aici şi zic: nu ne lăsaţi în gheara despotismului şi a ignoranţei, noi să facem cestiune de ţifre şi să zicem: dăm 14, iară nu 15!?

Domnilor, mai înainte de toate să ne aducem aminte că, dacă avem astăzi mîndrie să ne numim români, începutul, schinteia, focul care a pîrlit şi prăpădit acel întuneric şi acel despotism şi [ne-]a făcut să cunoaştem că sîntem români, acea schinteie a venit de peste Carpaţi

[...] a venit un Lazăr de acolo și s-a luptat cu fanarioții care ziceau că românii nu poate să învețe nici o știință în limba lor [...]".

[8] P. Tufelcică era de acord în principiu cu subvenția dată, dar fără legiferarea ei, căci aceasta crea o obligație permanentă pentru statul român. Ea urma să fie dată doar în măsura în care mijloacele financiare ar fi îngăduit-o. În același spirit vorbise C. Văleanu, care atrăsese atenția că, odată legea votată și neaplicată, biserica Sf. Nicolae ar fi putut cere daune.

[9] Adunarea a admis subvenția cu 70 de voturi pentru și 26 împotrivă.

Intervenție în legătură cu disciplina bugetară *

Domnilor, n-aș fi luat cuvîntul să vorbesc în această cestiune [1], cu atît mai mult cu cît domnul Creţulescu nu este prezent; însă domnul raportator [2], cu ocaziunea acestui credit, vine și aduce pe tapet Statutul de la 1864 [3] și-i aruncă o peatră nu știu pentru ce, fiindcă Statutul nu permitea a se face asemenea cheltuieli; el nu zicea alt nimic decît ceea ce este în toate constituțiunile, că cheltuielile de forță majoră guvernul poate să le facă cu condițiune să dea seamă Adunării la cea întîi sesiune. Dar, daca s-au grăbit miniștrii căci ** au interpretat altfel Statutul, se găsesc alții cari interpretă altfel constituțiunea. Dacă s-au găsit miniștri sub Statut cari să dea concesiuni de milioane sub pretextul de urgență [4], aceasta îi privește pe dînșii, iar nu pe Statut, precum și astăzi dacă domnul Creţulescu a binevoit ca, sub cestiune de forță majoră, să cheltuiască banii țărei pentru ca să facă gare și halte, aceasta îl privește pe domnia-sa și nicidecum pe constituțiunea de astăzi.

Daca astfel se poate zice în privința garelor, cu vagoanele și podurile de fer se schimbă cestiunea. În adevăr, ar fi curios să se convoace Camera pentru a se cumpăra 20 vagoane. Daca ar fi fost vorba de un număr mai considerabil, atunci trebuia să se cheme Camera, după cum a făcut domnul Cantacuzin, cînd a fost vorba de un material rulant însemnat.

Asemenea domnul Creţulescu a fost afară din lege cînd a întreprins cheltuiala pentru haltă, care nu se poate zice că era necesitată de o forță majoră; și nici proprietarului de la Sinteşti [5] nu-i era greu să meargă cu trăsura de la o stațiune la alta, dar a voit să aibă pe moșia sa o haltă.

Așa s-a făcut pentru mai mulți proprietari. Fiecare a voit să aibă halte și gare ca să se scoboare din tren la moșia sa, dar toate acestea pe comptul statului. Astfel sînt mai multe cazuri pe drumul Piteștilor. Astfel este halta de la Valea Călugărească, care nu produce nimic și care nu s-a făcut decît pentru că proprietarul are mare influență.

Cu această ocaziune cred că vom da un exemplu ca să nu se mai facă asemenea halte și gare pe viitor fără să fie necesare.

Cît pentru iluminatul cu gaz aeriform [6], era ceva necesar, decît nu știu dacă această cheltuială nu se putea face din milionul prevăzut în budget.

Asemenea este iarăși întrebare daca casierul de la Filaret putea să cheltuiască aceste sume [7] cînd după legea comptabilității orice bani

* Ședința din 3 februarie 1875.

** Citește: *s-au găsit miniștri cari.*

trebuie să intre în casa statului. Eu dar nu voi vota cei 2 000 de franci pentru înființarea haltei ca să nu se facă o dîră prin barba țării [8].

„Monitor", 1875, nr. 36, p. 812, col. 3 — p. 813, col. 1.

NOTE

[1] Se discuta proiectul de lege pentru deschiderea unui credit ministrului agriculturii, comerțului și lucrărilor publice în valoare de 111 782 de lei, necesar acoperirii cheltuielilor de exploatare a liniei ferate București — Giurgiu pe anul 1872, asupra exercițiului 1875 „fără alocare de fonduri". Din aceștia 45 892,40 erau pentru construirea unei hale și 50 862,79 pentru jumătate din costul a 20 de vagoane. Nicolae Crețulescu era ministrul interesat.

[2] G. Manu.

[3] În jurul acestor prevederi ale Statutului s-a făcut o adevărată cazuistică. Pentru discuțiile purtate în anii 1864—1868 cititorul poate consulta notele de la volumul de *Oratorie* care acoperă această epocă. Aici reamintim dispozițiile Statutului și „modificațiunile îndeplinitoare". Art. 6: „Budgetul cheltuielilor și al recetelor pregătit în tot anul prin îngrijirea puterii executive și supus Adunărei Elective, care-l va putea amenda, nu va fi definitiv decît după ce se va vota de dînsa. Dacă budgetul nu s-ar vota în timpul oportun, puterea executivă va îndestula serviciile conform ultimului budget votat".

La art. 3, care prevedea: „Domnul are singur inițiativa legilor; el le pregătește cu ajutorul Consiliului de Stat și le supune Adunărei Elective și Corpului ponderator spre votare", se făcuse următoarea modificare: „În cazul cînd guvernul ar fi nevoit a lua măsuri de urgență care cer concursul Adunărei Elective și al Senatului, în timpul cînd aceste Adunări nu sînt deschise, ministerul va fi dator a le supune la cea dintîi convocațiune motivele și rezultatul acestor măsuri" (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 12, 13).

G. Manu justifica aducerea în discuție a proiectului respectiv, deoarece ministrul de resort nu-și putea deschide singur credite ca odinioară. „Aceasta era permis a se face în timpul Statutului de la '64; pe atunci era permis a se face asemenea cheltuieli, astăzi însă sîntem sub imperiul altor legi, astăzi nu se pot face cheltuieli și angaja statul fără să fie încuviințare".

[4] Aluzie la Nicolae Crețulescu, solicitantul de acum, care în timpul Statutului invocase urgența pentru contractarea, între altele, a împrumutului Oppenheim (vezi amănunte în partea I-a volumului — *Opere* IV, *Oratorie* II).

[5] Halta de la Sintești, de pe moșia lui Gheorghe Costaforu, potrivit unei înțelegeri cu proprietarul, fusese construită jumătate de acesta și jumătate de stat.

[6] Proiectul în discuție prevedea un & de 29 462,75 de lei pentru introducerea de gaz aeriform în gara București.

[7] Casierul liniei București — Giurgiu avea un deficit pe anul 1872 de 297 955 de lei. În loc să verse suma la Ministerul de Finanțe, acesta făcuse plăți curente „de ale portofoliului", cum preciza G. Manu, raportorul comisiei.

[8] K. participă vădit iritat la discuții, invocînd mereu construirea *haltei* nu *halei*, ceea ce provoacă replica acră a primului ministru Lascăr Catargiu: „Hala este una și halta este alta; cunosc și eu atîta lucru și nu cred de trebuință să mi-o explice aceasta alții".

Proiectul a fost admis cu 43 de voturi pentru și 37 împotrivă.

*Asupra funcționării instituției juriului**

Domnilor deputați, tînguirile drepte sau nedrepte [1] ridicate contra juriului provin, după opiniunea mea, în mare parte din reaua confecționare a listelor de jurați; dacă din început, de la 1864, prefecții s-ar fi ocupat cu facerea listelor în conformitate cu legea, eu crez că juriul nu ar fi dat loc la tînguiri dintr-o parte drepte și din altă parte exagerate. Nu voi veni aci cu exemple din cărțile străine; voi veni cu acea carte

* Ședința din 7 februarie 1875.

pe care a invocat-o domnul ministru al justiției [2], cartea experienței din țara mea, și voi arăta că, oriunde administrațiunea a avut inteligință și sîrguință în facerea listelor pentru juriu, juriul acolo a funcționat așa încît să nu dea loc la nici o critică; și voi cita numele unui administrator care nu reprezintă opiniunile mele, dară care a făcut că în jurisdicțiunea lui juriul nu a meritat nici o tînguire, ci din contra, a atras mulțumirea însuși a magistraților și însuși a procurorelui. Acest administrator este onor. domn Leon Negruzi, prefectul de Iași, care, fiindcă înainte de a fi prefect a fost procuror general, se ocupă domnia-sa însuși cu formarea listelor; nu le dă în sarcina directorului sau unui alt funcționar a le face, și, spre dovadă că ceea ce vă spun este adevărat, n-are onor. domn ministru al justiției decît să ia statistica verdictelor curței din Iași de patru ani și va vedea că această curte nu merită întru nimica imputările ce s-au adus juraților. Onor. domn ministru de justiție a zis cum că jurații au de obicei — și din nenorocire așa este — că dacă acuzatul e un om care se bucură de o pozițiune înaltă, dacă este cu influință, ei l-achită.

Ei bine, în Iași s-a întîmplat un asemenea caz, și nu voi cita nume, fiindcă nu este bine ca, dacă un membru al unei familii a fost osîndit pentru o crimă, să stigmatizăm întreaga familie, dar acei care sînt din Iași știu că nu mai tîrziu decît anul trecut au fost trei sau patru cazuri unde au fost acuzați [sic !] persoane din însemnatele familie ale țărei, și cu toate că au uzat de toată influența lor și au alergat și la luminele și influența advocaților celor mai distinși, cu toate acestea juriul din Iași și-a făcut datoria osîndind pe cine trebuia să fie osîndit și achitînd pe cine trebuia să achite.

Așadar, domnilor, n-aș vrea ca pentru reaua aplicațiune a unei legi sau a unei instituțiuni să fie osîndită instituțiunea însăși. În cît mă privește pe mine, după cum am crezut la tinerețe, cred și la bătrînețe că juriul este o instituțiune folositoare în țara mea; eu am făcut parte din generațiunea de la '48, care peste Milcov a cerut juriul, și l-a cerut ca o instituțiune părintească, pe care au avut-o strămoșii noștri, căci nu este cum s-a zis că în privința înființărei juriului la noi în țară poate să fie contestațiune; eu cu documente v-aș putea demonstra că juriul a existat în țara noastră, nu numai în materii penale, dar chiar și în materii civile. Juriul funcționează și astăzi în provinciele dezlipite de România, în Bucovina, chiar și în Basarabia, și prin urmare n-aș vrea ca tocmai în România liberă această instituțiune să cază; dar tocmai de aceea voi să țin seamă de experiența ce am făcut pînă acuma.

V-am spus, domnilor, că una din cauzele principale a plîngerilor aduse contra juriului este reaua confecționare a listelor de jurați [3]. În projectul de față se vede un progres, asigurînd pe viitor formarea unor bune liste, fiindcă nu le lasă numai în atribuțiunea administrațiunei, ci și a instanțelor judecătorești.

Mai văz un ce bun în acest project: aci se hotărăște că listele juraților să fie pentru trei ani, ceea ce dă acestor liste un caracter stabil, neținîndu-se seamă de opiniunile politice. De aceea eu voi vota acest articol, precum am votat și pe celălalt, și iată pentru ce: l-am votat, pentru că voiesc ca o dată să conteneasc̆ă imputările ce se aduc și de o parte și de alta instituțiunei juraților. Juriul este o instituțiune folositoare în țara mea, și crez că cu modificările pe care le-a cerut guvernul va fi scutit pe viitor de asemenea acuzațiuni. Dacă mai tîrziu vom crede că censul care se cere pentru a fi jurat este prea mare, îl vom mai mic-

şora, îl vom face mai democratic, cu toate că censul de 1 500 lei nu este tocmai mare de cum era pînă acuma, fiindcă stările au mai sporit. Voi vota dar pentru acest articol, fiind însă să fie bine înţeles că-mi păstrez dreptul a propune un amendament, că numărul recuzărilor să se mărească; căci, dacă numărul recuzărilor este prea mare după legea existentă, căci se recuza tot ce era inteligent, şi rămîneau cei mai puţini inteligenţi, după projectul actual, unde se cere ca juratul să aibă un mai mare cens, acest număr este prea mic, şi de aceea eu crez că numărul recuzaţilor * trebuie mărit peste ceea ce se pretinde prin projectul guvernului.

Propune următorul amendament: „Acuzatul mai întîi sau apărătorul său şi ministerul public vor putea face cel întîi şase recuzaţiuni şi cel al duoilea cinci recuzaţiuni, fără arătare de motive etc.[4].

Domnilor, este necontestat că juriul, cum era pînă acum, de multe ori a ajuns a nu da dreptatea pe care o reclamă interesele societăţii, fiindcă din nenorocire şi o parte şi alta se servea de multe ori spre a face juriul, prin recuzări, nu nepărtinitor, ci cu totul părtinitor, cînd într-o parte, cînd în alta; se recuzau tocmai cei mai inteligenţi, cei mai independenţi, ca să se lase acei care deveneau un instrument în mînele unei părţi sau alteia. Juriul însă, după legea actuală, nu mai este ceea ce a fost după legea veche, juriul astăzi este ipurat; acele recuzaţiuni care avea să le facă acuzatul şi ministerul public, le face legea. Legea a pus ca cens mai multe incapacităţi, legea a luat de la juriu o mulţime din acele delicte sau crime care puteau să tragă mai mult sau mai puţin mila, simpatia juriului, fiindcă ştiţi că juriul judecă adese după sentimente şi prejudecăţi. Legislatorul de astăzi a voit să ferească cît se poate pe juriu de toate aceste sentimente şi prejudecăţi, care de multe ori îl făceau să dea alt verdict decît acela al dreptăţii.

Aşadar, astăzi, cînd juriul este epurat, nu mai este pericolul mare de recuzaţiune, din contra, astăzi e o trebuinţă ca recuzaţiunile să se facă în număr îndestulător, şi iată de ce: pentru că astăzi juriul nu mai este parii acuzatului, astăzi juriul prezintă un caracter de mai multă independenţă. Cu toate acestea, domnilor, pe lîngă raţiune şi inimă sînt şi pasiunele de familie. Ei bine, trebuie să apărăm noi pe acuzat de acei juraţi care pot să facă ca justiţia să fie condusă de asemenea sentimente!

A menţine numărul de 12 recuzaţiuni pentru acuzat şi 12 pentru ministeriul public, este cu neputinţă în faţa numărului restrîns care astăzi se cere.

De aceea, domnilor, fiindcă trebuie neapărat întotdeauna să rămîn[ă] 12, la care se mai adaog doi supleanţi, numărul recuzaţiunilor trebuie să fie mai mic.

Eu propun un amendament pe care cred că-l veţi primi şi dumneavoastră şi guvernul, că ministerul public să recuze 5 şi acuzatul 6.

Totdeauna acuzatului trebuie să i se dea ca o favoare unul mai mult.

„Monitor", 1875, nr. 40. p. 959, col. 1—3; p. 960, col. 3 — p. 961, col. 1,

* Citeşte: *recuzărilor.*

NOTE

[1] Se discuta proiectul de lege pentru reformarea şi completarea unor articole din Codul de procedură penală. Articolele 250—292 priveau instituţia juraţilor. Proiectul prevedea ca censul cerut pentru aptitudinea de a fi jurat să se ridice de la 100 de galbeni la 1 500 de lei venit în imobile (art. 258). Vîrsta pentru aceeaşi calitate se cobora de la 30 la 25 de ani (art. 259).

Această prevedere a stîrnit opoziție în Adunare. G. Chițu observase sagace : „Care să fie cauza pentru care s-a luat de baze venitul imobiliar ca echivalent al cunoștințelor, al luminelor, al inteligenței, al simțămîntului de justiție și celelalte? Nu poate fi alta decît că am voi, poate, ca cu această ocaziune să excludem poporul de la participarea dreptului de suveranitate ce el și-a rezervat de a se judeca el însuși cînd este vorba de chestiuni politice și de presă". Monolache Costache Iepureanu, blamînd sistemul electiv în vigoare, îl acuzase pe G. Chițu că a invocat cu prea mare stăruință „principiele democratice". Amintise apoi de o întrebare ce i-o pusese lui Chițu într-o ședință anterioară : „Cînd ai crezut că ai avut mai mare însemnătate politică în țara aceasta? Sub o lege largă, sub o lege liberală [...] sau sub o lege restrictivă, reacționară? I-am pus această dilemă și-i aduceam aminte că sub regimul acelor legi reacționare, cum le calificați domniile-voastre, toate partitele extreme veneau în Cameră cu forțele lor proprie și în contra voinței oricărui guvern. Astfel am văzut pe băncile acelea și ilustrațiuni ca domnul Panu și opiniuni extreme ca domnul Grigorescu, ca domnul Arion, ca domnul I. C. Brătianu și Golescu. Toți acești domni au venit atunci [...]".

[2] Alexandru Lahovari.

[3] Proiectul preconiza modificarea sistemului de confecționare a listelor de jurați (art. 266), instituind controlul organelor judecătorești (procurorul general sau un delegat al acestuia) asupra lor. Articolele privind elaborarea listelor anuale sau în sesiune se abrogau, rămînînd ca alegerea să fie făcută o dată la trei ani. Proiectul mai prevedea reducerea de la 30 la 25 a membrilor necesari pentru întrunirea curții cu jurați (art. 281).

După o experiență de 10 de ani, juriul se crease prin legea judecătorească din 4 iulie 1865 (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 766), magistrații români continuau să-și manifeste neîncrederea față de această instituție, socotind-o o „importațiune exotică". Magistratul Mihail Suțu, ca și K., vedea principală hibă în confecționarea listelor, căci „interesul societății nu este de a face să participe cetățenii în număr cît mai mare la distribuirea justiției, ci de a constitui un juriu luminat, solid și capabil, de a rezista la verice influență" (*Cîteva cuvinte asupra instituțiunei juriului în România*, Iași, 1895, p. 25). Același jurist considera că în mod greșit juratul a fost identificat cu alegătorul și s-au aplicat la alegerea lui principiile legii electorale. El recomanda constituirea de comisii care să stabilească capacitatea intelectuală a juraților, care ar fi făcut ca dreptul de recuzare să devină nul. La obiecția cuiva că o selecție prea riguroasă ar duce la absența pur și simplu a juraților, M. Suțu cere fără echivoc suprimarea instituției, care în fond nu este potrivită la noi.

[4] Prin modificarea articolului 290 se cerea reducerea de la 12 la 3 a numărului recuzărilor nemotivate, pe care atît acuzatul, cît și ministerul public erau îndreptățiți să le ridice asupra persoanelor juriului. Pentru amănunte, vezi lucrarea lui C. V. Obedeanu *Originile ministerului public și rolul său în dreptul român*, București, 1898, 116 p.

Amendamentul lui K. a fost contestat de ministrul justiției, care a cerut paritate pentru acuzat și ministerul public — cinci sau șase recuzări de ambele părți. K. și-a retras amendamentul.

*Discută procedura alegerilor de deputați și senatori**

Domnilor deputați, tocmai pentru că sîntem în ajunul nouilor alegeri trebuie să ne ferim de a crea un precedente care ar putea să fie fatale atît pentru o parte, cît și pentru alta în alegeri.

Ce se contestează în această alegere? [1] Două puncturi : întîi se zice cum că cuvîntul Potoceanu deputat, astfel scris în bilete, nu este o cheie, și se sprijină aceasta cu argumentațiune că, precum se poate zice cutare nume președinte, cutare nume secretar, tot astfel se poate zice și cutare nume deputat. Ia să vedem unde ne poate duce aceasta. Eu pot să am în alegere o înțelegere cu cineva ca la biletul său să pună Kogălniceanu deputat ; apoi cu un altul ca să pună Kogălniceanu mandatar al națiunei, cu un altul Kogălniceanu reprezentant al națiunei. Ei bine, această manoperă ar fi bună? Eu cred că nu, și tocmai pentru aceasta, pentru că s-a văzut multe semne de acestea în alegeri, s-a hotărît că [sic !] a nu se pune

* Ședința din 10 februarie 1875.

pe bilet decît numele acelui ce este a se alege deputat sau senatore. Calificaţiunile nu au fost admise niciodată, nu au fost admise pentru un colegiu mare, un colegiu de 100 şi mai bine de alegători, şi cu atît mai mult pentru un colegiu de 7 sau 10 alegători.

Al doilea, domnul Potoceanu este domnul Potoceanu şi domnul Cotoceanu e domnul Cotoceanu. Aceasta nu este tot una, chiar există acolo un domn anume Cotoceanu. Prin urmare, domnul Fleva a întrunit 7 voturi, domnul Cotoceanu 1 şi un alt bilet a fost pentru domnul Potoceanu deputat. Mai vine pe urmă o altă chestiune, chestiunea de delicateţă, despre care auzii vorbindu-se, că era o delicateţă să se fi mai aşteptat şi ceilalţi alegători, iar nu să se procedă aşa în pripă la al doilea scrutin. Dar, domnilor, scrutinul a durat două zile, despoirea lui s-a făcut tocmai a doua zi la patru ore seara şi dumneavoastră ştiţi că atunci cînd este maioritate relativă se procede la a doua votare numai cu numărul alegătorilor prezenţi. Ei bine, cine a fost mai tare de stomac a stat de a votat şi a doua oară; cine nu, s-a dus pe acasă să mănînce, temîndu-se ca să nu li se răcească friptura *(rîsete)*; votarea s-a făcut cu atîţi cîţi au fost prezenţi. Apoi, daca domnul Fleva s-a ales numai cu patru voturi, ce este aci de extraordinar? Nu sînt o mulţime de senatori aleşi cu cîte 3 şi 4 voturi? Apoi mai deunăzi, cu ocaziunea alegerei senatorului de Bucureşti, nu erau decît 12 alegători, din care...

Domnul D. Ghica: Mă iertaţi, nu este exact, spuneţi ţifre mai exacte. Erau 22, iar nu 12.

Înţeleg pe domnul Dimitrie Ghica că are dreptul să vorbească în chestiunea alegerii senatorului, pentru că a fost de faţă, dar nu e aceasta un cuvînt să nu zică că nu arăt exact ceea ce nu am văzut.

Apoi ştiţi dumnevoastră că, daca veţi pune teoria că un deputat nu putea să fie ales cu patru voturi, aceasta are să desputernicească puterea morală a celuilalt Corp legiuitor şi încă poate să vă vătăm[e] fatalmente şi pe dumneavoastră? Dar, domnilor, alegătorul este liber pe voinţa lui, se duce la vot daca voieşte şi nu este nici o lege care să le impuie a merge la vot. Daca ar fi legea domnului Pascal, care zice să trămeaţă la ocnă pe alegătorul care nu va veni să voteze, atunci aş înţelege. *(Ilaritate.)* Mă mir cum tocmai dumneavoastră, care ziceţi că sînteţi pentru libertatea alegerilor, veniţi să susţineţi una ca aceasta şi mai ales în privinţa domnului Fleva, care nu are aici nici un partid şi care desigur că nu are să schimbe faţa lucrurilor existente.

Prin urmare, vedeţi, nu este nici o necesitate practică, nici o necesitate de principiu ca să statornicim aci nişte precedente care pot să devină fatale chiar acelora care le susţin. Şi apoi, să zic că nu este cheie, dar a se pune la numele cuiva un calificativ, aceasta este tot ce poate fi mai cheie şi, cînd puneţi această teorie, veţi vedea dumneavoastră cheile care vor veni contra dumneavoastră. Potoceanu e Potoceanu, iar nu Cotoceanu, şi, îndată ce acest nume nu aparţine lui Potoceanu, nu mai este maioritate absolută, şi, fiind maioritate relativă, trebuia să se facă un al doilea scrutin cu alegătorii prezenţi; atît mai rău pentru cei care nu au fost prezenţi. Aci mă voi servi de zicătoarea unui alegător poet care califică aceasta Vaterloo al partidului conservator. Patru amici ai domnului Fleva au stat acolo şi au votat; ceilalţi au fost mai boieri şi iată toată chestiunea, nu e nici Vaterloo, nici nimic. Apoi tocmai dumneavoastră trebuie să adeveriţi că nu indulgenţa, ci schimbarea situaţiunei a făcut ca acel partid al domnului Fleva astăzi în Cameră să nu aibă

decît doi reprezentanți ; și dați-mi voie să vă spun că nu sînteți politici și nu înțelegeți precedentele pe care dumneavoastră le statorniciți respingînd acum pe domnul Fleva [2].

„Monitor", 1875, nr. 40, p. 967, col. 3 — p. 968, col. 2.

NOTE

[1] Se discuta alegerea de la colegiul I Muscel, unde Nicolae Fleva îl avusese contracandidat pe Ioan Potoceanu. La primul scrutin acesta luase opt voturi din zece (și alte două sub numele I. Cotoceanu). Cele două bilete sub nume diferite anulîndu-se, s-a procedat la al doilea scrutin și Fleva a luat patru voturi din șapte (trei abțineri). Majoritatea comisiei de validare a recomandat contestarea alegerii, pentru că cele două bilete anulate nu se aflau la dosar și nu se făcuse un alt apel nominal al alegătorilor pentru cel de al doilea scrutin.

[2] G. Manu i-a reproșat lui K. că nu susține libertatea în alegeri, ci „escamotare de alegere, pentru că persoana aleasă este dintr-un partid opus".

G. Vernescu i-a observat lui Kogălniceanu că afirmația după care alegerea lui Fleva nu poate schimba situația politică nu este un argument la validare. Și în fond „o situațiune se poate schimba prin puterea cuvîntului, prin influența talentului [...], mai cu seamă în țara noastră unde partitele nu sînt încă bine determinate, unde principiele nu sînt destul de bine hotărîte ; la noi se poate lesne ca un om să schimbe această situațiune, poate pentru fericirea acestei Camere, precum și a țărei".

Adunarea a decis formarea unei comisii care să cerceteze împrejurările desfășurării alegerii de la Muscel.

*Intervenție la proiectul de lege privind instituirea unor taxe comunale la Giurgiu**

Onorata primărie a comunei Giurgiu voiește să supună la accizele comunale nu numai pe cetățenii care vor avea să beneficieze din aceste taxe, dar voiește să supună și o mare parte din țară, care este nevoită să trămiță grîne la portul Giurgiu, care nu știu în ce stare ar fi daca productele țării nu s-ar trămite acolo.

Nu știu, domnilor, daca există vreo lege [1] prin care să se fi impus o dare oarecare asupra productelor țărei, ar fi un ce foarte curios cînd fiecare oraș prin care ar trece grîu s-ar socoti în drept să așeze o dare oarecare ; știți că încă pe timpul cînd s-a făcut Regulamentul organic s-a căutat a se scuti productele țărei de orice dare, și cu foarte mari anevoințe legiuitori de mai în urmă au putut să facă de a se da jumătate la sută, sub cuvîntul pentru îmbunătățirea portului. Primăria comunei Giurgiu vine astăzi și pune cîte 30 sau 40 de bani de chilă la orice producte ce ar trece prin Giurgiu.

Eu cred, domnilor, că nu ar trebui nici o discuțiune în privința aceasta, și daca am luat cuvîntul am voit să zic numai ca cu această ocaziune să aduc la cunoștința domnilor primari, ca să știe că o asemenea taxă care va apăsa producțiunile noastre nu se poate impune nici chiar asupra mărfurilor străine care ar trece tranzit prin țară, și cu atît mai mult nu se poate pune asupra productelor noastre destinate pentru export [2].

„Monitor", 1875, nr. 41, p. 1 000, col. 1.

* Ședința din 12 februarie 1875.

NOTE

[1] Un decret din 1868 şi o decizie a Ministerului Agriculturii prevedeau instituirea unor taxe de 0,5% ad val. la mărfurile importate şi exportate, *numai* pentru îmbunătăţirea cheiului. La Giurgiu se constituia un comitet pentru administrarea acestui fond, format din prefect, primar şi inginerul şef al circumscripţiei a V-a (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 291 şi urm.).

[2] Din proiectul de lege pentru înfiinţarea unor noi taxe comunale la Giurgiu Adunarea a admis doar majorarea la parafină (50 de bani la oca) şi la fructe glasate (2 lei la oca). Taxele pe cereale şi dote au fost respinse.

Asupra bugetului Epitropiei Sf. Spiridon din Iaşi *

Nu cred, domnilor, în drept strict, că putem noi îndatora pe Epitropia Sîntului Spiridon [1] să facă cheltuieli mai mari decît cele înscrise în budgetul său, în privinţa copiilor găsiţi, pentru că deja Sîntul Spiridon cu alte venituri ale sale vine şi acopere neajunsuri provenite din donaţiunea repausatului domn Gr. Ghica. Mă unesc şi eu a recunoaşte cu propunătorii amendamentului că casa copiilor găsiţi reclamă îmbunătăţiri [2], dar recunosc asemenea că mortalitatea nu are să se înlăture prin sporul de fonduri, ci prin îmbunătăţirea administraţiunei. Pe cît ştiu, Epitropia Sîntului Spiridon poartă bine grijă de acei copii, dînd o doică pentru doi copii, pe cînd la alte ospicii este o doică pentru trei copii. Eu nu zic ca fondurile Casei Sîntului Spiridon să se întrebuinţeze în cumpărături de moşii, ci din contra, în îmbunătăţiri, precum îmbunătăţirea Slănicului [3] şi altele. Dar nu putem să impunem o sporire de fonduri pentru întreţinerea copiilor găsiţi. Tot ce putem face este să rugăm pe domnul ministru [4] să se ocupe ca fondurile ce se dau să se cheltuiască cu o solicitudine mai mare în ceea ce priveşte aceşti copii.

Daca este vorba de adaos de fonduri, eu aş zice că mai curînd am putea impune municipalităţilor această sarcină. Căci, dincolo de Milcov, copiii găsiţi, după regulament, municipalităţile erau obligate a îngriji de dînşii, ceea ce s-a şi urmat pînă cînd a venit Grigorie Ghica vodă şi a fondat această instituţiune ce o avem în Iaşi. Aşadar, este vorba de subvenţiune? Ei bine, să se dea or de stat, or de municipalitate. Aci nu putem zice Eforiei Sîntului Spiridon ceea ce am zis cînd au desfiinţat secţiunea sifilitică, pentru că Epitropia casei Sîntului Spiridon nu are aceleaşi îndatoriri pentru copiii găsiţi ca pentru spitale [5].

„Monitor", 1875, nr. 42, p. 1 032, col. 2.

* Şedinţa din 13 februarie 1875.

NOTE

[1] Epitropia spitalelor Sf. Spiridon s-a constituit la mijlocul secolului al XVIII-lea și supraveghea buna funcționare a spitalelor din Moldova. Vezi amănunte la Paul Pruteanu, *Contribuție la istoricul spitalelor din Moldova*, București, 1957, 304 p.; de asemeni, *Regulament pentru administrațiunea așezămintelor Eforiei spitalelor civile din București și Epitropia Sf. Spiridon din Iași* (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 159), care prevedea că epitropia este subordonată Ministerului de Interne, căruia trebuie să-i prezinte spre aprobare bugetul. Vezi și *Epitropia generală a Casei spitalelor Sfîntul Spiridon, Iași, 1824—1948.* Inventar arhivistic, București, 1971, 307 p. + il.

[2] Institutul Gregorian este opera lui Grigore Ghica, domnul Moldovei, și a fost înființat în 1852. Se afla sub patronajul Epitropiei Sf. Spiridon. Pe lîngă el funcționa o școală pentru formarea personalului medical mediu. A fost condus de dr. An. Fătu, Al. Greceanu, N. Ursulescu etc.

A. Văsescu, I. Mîrza ș.a. propuseseră ca Ministerul Cultelor să impună Epitropiei Sf. Spiridon a dubla suma afectată pentru ospiciul copiilor găsiți. Văsescu, susținînd amendamentul, declarase că „acolo se ucid copiii pe comptul statului". Primul ministru Lascăr Catargiu dăduse următoarele cifre :

1871 din 601 copii muriseră 247 (41 %)
1872 „ 688 „ „ 218 (36 %)
1873 „ 625 „ „ 200 (32 %)

Pentru aceiași ani, la București situația era următoarea :

1871 din 496 copii muriseră 121 (25 %)
1872 „ 490 „ „ 122 (24 %)
1873 „ 500 „ „ 125 (25 %)

Și la Viena și Bruxelles, adăugase el sec, mortalitatea în instituțiile similare este de 30—60 %.

Așa cum observaseră atît K., cît și antevorbitorii săi, însă, fondurile epitropiei nu se puteau manipula de la o instituție la alta, căci era vorba de donații testamentare cu clauze pentru fiecare spital, ospiciu, maternitate ș.a.

[3] P. Tufelcică reproșase Adunării că încuviințează acest buget, cînd epitropia a neglijat complet băile de la Slănic aflate în administrația sa. De fapt, pentru susținerea lor Grigore Ghica făcuse un legat de 800 de fălcii de pămînt din moșia statului Ocna, pe care însă antreprenorii o dăduseră țăranilor s-o lucreze în parte și epitropia nu putea beneficia de veniturile ei.

[4] Titu Maiorescu.

[5] K. se înșală, pentru că Adunarea a votat amendamentul propus de N. Gane, A. Florescu, V. Pogor ș.a. pentru menținerea secției de boli venerice cu bugetul din anul 1874.

*Intervenție la proiectul de lege pentru înființarea unui consiliu superior de agricultură, comerț și industrie**

De mai nainte declar că sînt în contra posturilor nouă și a diurnelor, dar sînt pentru proiectul [1] acesta așa cum l-a înfățișat guvernul, și sînt pentru acest proiect, căci voiesc ca descentralizarea să fie o realitate. Astăzi avem Cameră de comerț și consilie pentru 15 camere de comerț și 33 consilie județene [2] și fiecare se rostește asupra agriculturei, însă, pentru ca acele lucrări să fie studiate, să ajungă a se face o opiniune a guvernului, negreșit că trebuie să facem și în privința Ministerului Lucrărilor Publice ceea ce există la celelalte ministere : la instrucțiunea publică avem un consiliu de instrucțiune ; la rezbel este îmi pare un comitet compus de mai mulți șefi din armată care studie toate cestiunele destinate a se preface în legi. A recunoaște un minister al comerțului și agriculturei și a nu avea în minister nici un dosar de agricultură este un nonsens.

* Ședința din 14 februarie 1875.

Eu, din contra, voiesc ca comerţul să aibă un agent puternic. De aceea nu pot să refuz ministrului lucrărilor publice acel consiliu ce-l reclamă, care să studie cestiunele în privinţa comerţului şi a industriei.

Se tratează, domnilor, despre convenţiuni comerciale — nu mă rostesc deloc cum au să se facă acele convenţiuni —, dar cu toţii trebuie să ne bucurăm cînd ţărei i s-a recunoscut acest drept. Ei bine, găsiţi dumneavoastră bine ca acele convenţiuni să fie rezultatul discuţiunei şi convicţiunei unei singure persoane?

Nu e bine ca la asemenea cestiuni, unde se atinge de viitorul ţărei, să fie şi nişte corpuri independenţi care să zică cuvîntul lor, fără să atingă cît de puţin iniţiativa guvernului?

Cum dar putem să refuzăm ministrului lucrărilor publice un consiliu, care să se ocupe cu asemenea chestiuni? În secolul al XIX-lea interesele economice pot zice că formează baza politicei europene.

De aceea, cît pentru mine, nu voi refuza acest consiliu, însă concursul care se cuvine a i se da să fie din partea unor oameni neinteresaţi. Nu voiesc *sine cure. (Aplauze.)*

De aceea voi vota proiectul, însă cum l-a propus guvernul, nu cum l-a amendat comisiunea [3].

În replică cu P. Carp [4].

Dacă se cere închiderea discuţiunei, cer cuvîntul contra; iar daca nu, cer cuvîntul în fond. *(Zgomot.)*

Voci: Vorbiţi în fond.

Domnilor, vă rog să-mi permiteţi a zice cîteva cuvinte în această privinţă, pentru că mă tem că, chestiunea nefiind discutată îndestul, să nu respingeţi acest proiect, pe care-l socotesc folositor ţărei mele, şi sînt sigur că şi domnul Carp va fi pentru acest proiect, pe cîtă vreme spaima domniei-sale, foarte naturală şi pe care o văz împărtăşită de mai mulţi, va fi înlăturată, ca nu acest proiect să devie iarăşi un izvor de cheltuieli. Aşadar, să ne silim cu toţii să înlăturăm acele temeri.

Domnul Carp a zis că chestiunile speciale trebuie a fi studiate de oameni speciali. În acest sens, domnia-sa v-a amintit ceea ce s-a făcut cu ocaziunea tratatului de comerţ dintre Francia şi Anglia. S-au făcut mai întîi studie. *(Întreruperi, zgomot.)* S-a consultat Camera de comerţ, s-au consultat toate centrurile de industrie, s-au consultat toate specialităţile, şi apoi toată acea lucrare a venit şi s-a epurat, s-a concentrat în cancelaria Ministerului Lucrărilor Publice şi de Comerţ, unde s-a chemat şi concursul luminat al domnului Michel Chevalier [5].

La noi, domnilor, cum ştiţi, Unirea este făcută de 14 ani. Dar, pe tărîmul intereselor politice ale ţărei şi chiar pe tărîmul intereselor administrative, sînt chestiuni care încă nu sînt cunoscute de toţi. În adevăr, vedem deputaţi de peste Milcov venind şi susţinînd aci o chestiune de o mare importanţă pentru acea localitate, pe cînd cei de dincoace de Milcov, necunoscînd bine această chestiune, rămîn reci. O asemenea cestiune, deşi este o cestiune de localitate, dar are raport cu interesele generali ale ţărei. Ei bine, tocmai în chestiuni comerciali, agricole şi industriali este bine să fie o autoritate consultativă, care să poată aduce în totalitate privirile de la deosebitele localităţi. Să vă citez un exemplu. O mare parte a ţărei de dincoace de Milcov se ocupă cu industria spirituoaselor din prune. Pentru noi, moldovenii, aceasta nu are nicidecum importanţă. Ştiţi ce este impozitul de un leu la vadra de rachiu de prune? Este ruina

unei părți însemnate a țării, ca, de exemplu, Dîmbovița, Prahova, Gorj etc. Cum voiți acum, dumneavoastră, ca un ministru, care mai cu deosebire ocupă un post politic, să fie așa de universal, ca să cunoască toate aceste interese? Aceasta ar fi un fenomen ce nu se găsește mai niciodată.

Să dăm și ministrului de lucrări publice un consiliu care să vie din timp în timp să-i arate interesele țării în diferitele ei localități, să studieze opiniunile oamenilor speciali, să studieze interesele comerțului; să-i arate și opiniunile camerelor de comerț. Apoi mîne sau poimîne va veni legea tarifelor...

Domnul vicepreședinte[6]: Rog pe domnul orator să se mărginească a vorbi numai contra închiderei discuțiunei. *(Zgomot.)*
Voci: Domnia-lui vorbește în fond.
Domnul vicepreședinte: Domnilor, s-a cerut închiderea discuțiunii, am constatat că sînt zece deputați care o cer; domnul Kogălniceanu a cerut cuvîntul contra, și domnul Manu pentru. *(Zgomot.)*
O voce: Camera a acordat domnului Kogălniceanu a vorbi în fond.
Domnul vicepreședinte: Daca Camera voia să se vorbească în fond, eu nu aș fi dat cuvîntul domnului Kogălniceanu, căci nu era rîndul domniei-sale să vorbească, ci al altora. Eu i-am dat cuvîntul în contra închiderii discuțiunii; dar, daca Adunarea vă îngăduie să vorbiți în fond, urmați domnule Kogălnicene.

Onor. domn președinte, fiți pentru mine puțin indulgent, cu atît mai mult că eu nu importunez de mult Camera; și apoi am și eu atîta creieri în cap să știu, cînd se cere închiderea discuțiunii, că nu mai pot vorbi în fond. În adevăr, s-a cerut întîi închiderea discuțiunii, dar pe urmă a venit mai Camera întreagă și a zis că nu se mai cere închiderea discuțiunii, ci să vorbesc în fond. Atunci eu am zis că voi vorbi în fond și mi-ați dat cuvîntul. Poate că din cauza zgomotului care era nu ați putut înțelege bine, dar așa a fost; alminteri nu aș fi vorbit o oră în fond, ci de la început dumneavoastră mi-ați fi spus să nu vorbesc în fond și fiți sigur că am destul respect pentru dumneavoastră și aș fi încetat îndată.

Domnul vicepreședinte: Eu așa am înțeles. Binevoiți a continua.

Prin urmare, domnilor, mă voi rezuma rugînd pe Cameră să nu respingă acest proiect. Iar cît se atinge despre fricâ, despre prevederile domnului Carp, pe care le împărtășesc mulți și de care eu mă bucur de a le vedea, să căutăm cu toții a le înlătura și eu de mai nainte declar că voi fi pentru respingerea acelor dispoziții care ar putea justifica acele temeri, căci nu voiesc ca acest proiect să fie o nouă sarcină asupra țării.

În adevăr, domnilor, s-au găsit persoane care au crezut că cu această ocaziune s-ar putea înființa două, trei posturi, pe care persoanele acelea speră a le dobîndi, dar noi nu voim deloc a mai crea posturi noui și ar fi bine ca cel puțin de astă dată să dăm o dezmințire acelui proverb, prea mult lățit la noi, care zice că așa a făcut Dumnezeu, ca de cîte ori se naște un prost să i se creeze un post[7]. *(Rîsete, aplauze.)*

„Monitor", 1875, nr. 42, p. 1 040, col. 3 — p. 1 041, col. 1—3; p. 1 042, col. 2.

NOTE

[1] Proiectul prevedea ca acest consiliu să fie format din 12 membri, retribuiți cu diurne de 40 de lei și cu transportul la ședințe asigurat. Avea îndatorirea de a aviza asupra tuturor chestiunilor ce i se supuneau de guvern cu privire la agricultură, comerț și industrie; propunea din inițiativă proprie proiecte pentru ameliorări în aceste domenii; elabora legi cerute de guvern, regulamente, anchete pe probleme economice.

[2] Problema formării Camerelor de comerț s-a pus încă la sfîrșitul anului 1859, dar totul a rămas în fază de proiect. În 1861 C. A. Rosetti, pe atunci staroste al negustorilor din București, adresează un memoriu Consiliului de Miniștri: „[...] Corpul comercial [...] suferă și de lipsa unei autorități legale care să poată apăra cu putere interesele sale, care să poată lua inițiativa la îmbunătățirile trebuincioase, fără de care nici un progres nu este cu putință [...]" (*Camera de comerț și industrie din București, 1868—1938*, București, 1938, p. 14).

Prima lege de organizare a Camerelor de comerț datează din 30 septembrie 1864 și preconizează crearea lor în toate orașele și porturile. La alegeri puteau participa negustorii care plăteau o patentă de 50 de lei. Camerele erau subordonate, din punct de vedere administrativ, prefecților, și erau îndatorate a prezenta guvernului propuneri asupra burselor, oficiilor de agenți de schimb, tarifelor vamale, curtajului. Puteau publica instrucțiuni, rapoarte, documente, însă numai cu viza Ministerului de Interne (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 918).

Prima Cameră de comerț s-a organizat la București (28 ianuarie 1868). Noul organism a propus de la început înregistrarea firmelor comerciale (înfăptuită abia în 1884!); în 1870, la cererea guvernului, fixează cursul mijlociu al monedelor străine. În 1874 întocmește, într-o comisie mixtă, cu reprezentanții Consiliului de Miniștri, primul tarif vamal al României (vezi infra p. 90 și urm.)

[3] Comisia ceruse ca jumătate din membrii consiliului să fie din „centrurile cele mai active ale țării". Membrii lui să se întrunească la două luni o dată, nu bilunar. În sfîrșit, introdusese diurnele, căci „într-un stat munca trebuie plătită potrivit cu sacrificiele și meritele ei".

[4] Carp își exprimase îndoiala în legătură cu utilitatea consiliului, acest „mic parlament" atașat Ministerului Lucrărilor Publice, socotind că în fond hotărîrile mari în probleme economice sînt *le fait d'un seul*. Așa au procedat și francezii cînd au încheiat tratatul de comerț cu Anglia. Comisiile permanente au lucrat și anchetat, dar tratarea directă a făcut-o Michel Chevalier cu Richard Cobden (economist și industriaș englez (1804—1865), partizan fervent al liberului schimb). În fine, Carp socotea alegerea celor 12 membri drept „iluzorie", pentru că în România lipsesc specialiștii.

[5] Michel Chevalier (1806—1879), economist și om politic francez, inspirator al tratatului de comerț cu Anglia întemeiat pe liberul schimb. Partizan al intervenției etatiste în antreprize, este considerat ca unul din precursorii socialismului de stat.

[6] D. Cornea.

[7] Adunarea a respins proiectul cu 41 de voturi împotrivă și 34 pentru.

Se pronunță pentru afectarea unei părți a bugetului Ministerului de Război în vederea ridicării unor construcții necesare intendenței *

Onor. domn Carp [1] mă întreabă dacă eu astăzi acceptez consecința cuvintelor zise de mine și de onor. domn Vernescu anul trecut. Am onoarea a-i răspunde că sînt din opoziție și am dat probele mele în aceasta, și mai am onoare a-i declara totodată că, de cîte ori am văzut că guvernul

* Ședința din 14 februarie 1875.

vine cu un proiect pe care îl credeam că este în interesul ţărei, l-am votat, cum am făcut chiar cu proiectul de adineaori ; însă se vede că am nenorocirea că, de cîte ori votez pentru un proiect al guvernului, acel proiect ori nu reuşeşte în aplicarea lui, ori se respinge de maioritatea Camerei *(ilaritate)*, şi de aceea am să mă hotărăsc să nu mai votez nici un proiect. *(Ilaritate.)*

Decît vă declar că, de cîte ori este vorba de armată, mi-a rămas ca un fel de slăbiciune din tinereţe [2] de a dori ca ţara noastră să aibă o bună armată şi că acei tineri care se iau din braţele părinţilor lor să aibă cazarme bune, unde să nu fie expuşi a muri de frig. *(Aplauze.)* Dacă anul trecut, cînd am răspuns domnului Carp, nu mă puteam pretinde că sînt mai înţelept în această materie decît domnul ministru, precum o fac şi astăzi, este că domnul ministru [3], care a înfăţişat proiectul, are şi datoria de a răspunde pe ce studie s-a bazat cînd a prezintat acel proiect şi cum se întîmplă că prevederile domniei-sale nu s-au realizat ?

Eu socotesc că am făcut bine votînd aceste fonduri pentru facere de cazarme, precum socotesc că fac bine votînd şi acum, pentru ca soldaţii să şează în cazarme sănătoase, iar nu în loc de a-i pune în cazarme să-i punem în morminte. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1875, nr. 42, p. 1 043, col. 1—2.

NOTE

[1] Se discuta proiectul de lege prin care se cerea autorizarea ministrului de război de a folosi 320 000 de lei din bugetul anului 1875 pentru „clădirile cele mai urgente". Suma se scădea concesionarului din anuităţile ce se cuveneau în conformitate cu legea din 1874. P. Carp amintise că în anul precedent parlamentul prusian publicase un raport în care condamna practica încredinţării construirii cazărmilor şi mînuirea banilor aceleiaşi persoane. Apoi îi întrebase pe Kogălniceanu şi G. Vernescu dacă sînt partizanii sistemului ca antreprenorul şi financiarul să fie întruniţi în aceeaşi persoană.

[2] K. făcuse parte din miliţia Moldovei, iar în 1852 era colonel.

[3] I. Em. Florescu.

[4] Proiectul a fost aprobat cu 50 de voturi pentru şi 15 împotrivă.

Susţine acordarea împămîntenirii pentru dr. Ernest de Lapommeray *

Domnilor, nu voi fi eu acela care voi veni să cer la Cameră să facă o călcare de lege, însă sînt dator să constat că Camera, prin însuşi lege, are dreptul de a dispensa de stagiu. Voi veni pe urmă să cercetez dacă Camera se cuvine să uzeze de acest drept sau ba, dar voi să atac argumentele domnului Eraclide [1] în privinţa actului de naştere, căci toată baza argumentelor sale o întemeiază pe lipsa actului de botez : s-au refuzat, zice domnia-lui, şi la alţii şi s-a suspendat cererea lor de indigenat, pe temei că lipsea actul de botez. Aşa e, s-a suspendat, dar pentru ce ? Pentru că nu se ştia la ce religiune aparţine.

* Şedinţa din 15 februarie 1875.

În privința persoanei de față însă, cînd sînt atîți deputați care vin și afirmă, cînd sînt acte în dosar care arată cine este domnul de Lapommeraie [2], cînd domnia-lui este însurat cu o româncă, din timpul cînd căsătoria era un act bisericesc, putem noi să zicem cum că această persoană este de o religiune necreștină? *(Aplauze.)*

Onor. domn Văleanu a zis: acest domn este amicul meu, cu toate acestea îl combat, pentru că n-are actul de botez. Mă adresez la domnul Văleanu, care daca este amicul său trebuie să cunoască toate împrejurările, și-l întreb daca s-a dus vreodată la domnul de Lapommeraie în zi de sîmbătă și a găsit ușa închisă, ca să-l poată bănui de ovrei? Atunci numai ar putea să zică: este amicul meu, dar cu toate acestea nu-l cred creștin. Ei bine, eu mă adresez la domnia-lui, să-mi spuie dacă crede că domnul de Lapommeraie, amicul său, este de religiune iudaică sau mahometană, și atunci eu voi vota pentru amînare și aducerea actului de botez; dar cînd în dosar se zice că domnul de Lapommeraie este născut din părinți catolici ...

Voci: Nu se zice catolici.

Domnul I. Ritoridi: Domnule Kogălnicene, eu pot să afirm că am asistat la căsătoria domnului de Lapommeraie, care s-a făcut de către un preot catolic și de către unul ortodox.

Ascultați! Domnilor, eu niciodată n-am să fiu în contact cu domnul de Lapommeraie, ca să fiu în luptă în interesele locale de acolo; cunosc pe domnul de Lapommeraie de la anul 1863, cînd mi s-a prezentat în cabinet fiind eu ministru și cînd domnia-sa a venit și a cerut împămîntenirea, și mi s-a arătat ca supus legilor țării; de atunci nu l-am mai văzut, dar știu, și nimeni din cei de la Olt care-l cunosc nu vor nega, știu că este de religiune catolică.

Dacă domnul Văleanu [3] va afirma că nu este de religiune catolică, și că este religiune iudaică sau mahometană, eu vă declar că voi vota negru la această împămîntenire.

În cît se atinge de stagiu, aceasta e chestiune de apreciare a Camerei, și eu cred că atunci cînd cineva este proprietar mare, cînd e însurat cu o româncă, cînd copiii săi sînt botezați în religiunea ortodoxă și cînd este de 25 ani în țară, și la 1864 a cerut împămîntenirea, eu cred, zic, că un asemenea om nu se poate pune la stagiu și că nu voi greși cîtuși de puțin dispensîndu-l de stagiu.

Nu știu care-i sînt opiniunile politice, nu are să voteze niciodată cu mine, nici nu mă îngrijesc cum va vota, dar socotesc că Adunarea nu va face deloc un act de ilegalitate dînd împămîntenirea acestui om, care, în împrejurările ce le cunoaștem toți, vine și cere ca România să devie patria sa.

Așadar, domnilor, încă o dată vă repet să nu fiți în îndoială cum că deschideți ușa necreștinilor, căci domnul de Lapommeraie este creștin; și în ceea ce privește chestiunea stagiului, ea fiind o chestiune de apreciare, cred, cît pentru mine, că votînd pentru împămîntenirea domnului de Lapommeraie dau țării mele un bun cetățean [4].

„Monitor, 1875, nr. 43, p. 1068, col. 3 — p. 1 069, col. 1.

NOTE

[1] I. Eraclide ceruse ca postulantul să aducă actul de botez, căci Adunarea, prin încuviințarea indigenatului, deschide „o ușă și altor asemenea cereri".

[2] E. P. era născut la 18 septembrie 1828 la Paris. Venise în țară în 1853; în 1856 funcționa ca medic militar al județului Olt.

[3] C. Văleanu făcuse opinie separată în comisia de indigenat pentru că L. nu adusese certificatul de botez și nu avea nici stagiul necesar reclamat de lege, cererea sa fiind din 28 ianuarie 1875. G. Chițu a replicat lui Văleanu și Eraclide că în Franța, de la Napoleon încoace, nu se mai specifica religia catolică pe certificatele de botez, deoarece era religia dominantă.

[4] Adunarea a încuviințat indigenatul cu 67 de voturi pentru și 12 împotrivă.

*Discurs asupra participării României la expoziția internațională de la Viena**

Domnilor, preliminările ce ați auzit pînă acum vă arată modul străniu cum a venit înaintea dumneavoastră această chestiune. [Î]mi veți permite a merge mai departe și veți vedea că la fiecare pas vom ajunge la consecințe și mai străniі. Vedeți că în raport [1] se zice: în interesul gravității trebuințelor.

Eu mi-am permis a întreba pe onor. domn raportator [2] dacă comisiunea a studiat în fond această cheltuială, pentru ca să zică cuvîntul de gravă trebuință. Domnia-sa mi-a zis: da, am avut dosarele. Atunci am zis: fiindcă acum e chestiunea la ordinea zilei, aveți dumneavoastră dosarele aci ca să vedem noi și fondul, nu numai chestiunea constituțională, căci aci e totul. Mi s-a răspuns că dosarele nu sînt aici.

Eu, domnilor, vă mărturisesc că pentru cheltuiala care s-a făcut la Viena am studiat-o foarte mult, fiindcă sînt angajat către dumneavoastră și către guvern ca să vorbesc în această chestiune, și am scos copie după toate actele; dar, fiindcă aseară, după votul dat de Cameră, în înțelegere cu domnii miniștri avea să se puie la ordinea zilei pentru astăzi pensiuni și indigenate, am venit fără acele copie, și dosarul nefiind acum aicea, că nu am cum să vă conving cu dovezi fixe, m-aș fi dus să le aduc, dar din nenorocire știe toată lumea că noi cei de la capul podului Mogoșoaiei sîntem într-o stare de bloc. De aceea, fiindcă nu voiesc ca în chestiunea expoziținei de la Viena să mă credeți numai pe cuvînt, ci să vă aduc și dovezi scrise, v-aș ruga să amînați discuțiunea pe luni.

Domnul G. Brătianu: Să megem înainte.

Domnu[l] Brătianu zice, fiindcă am început, să mergem înainte. Eu eram dator, domnilor, să vă fac această declarațiune, pentru că pe urmă să nu mi se zică că ce spun nu este exact, căci vedeți că eu mai dinainte vă rog să nu credeți nimic decît ce este scris, nimic decît acte. De aceea rog pe domnul raportator să spună daca are înaintea sa socoteala cheltuielelor făcute la expoziținea din Viena [3], pentru ca dumneavoastră să judecați în cunoștință de cauză dacă a fost gravă trebuință.

Domnilor, regret foarte mult că sînt silit să combat țifra ce se cere pentru cheltuielele complimentarii ale expoziținei din Viena; regret mai cu seamă pentru că acele cheltuiele sînt făcute de o persoană cu care am avut onoarea de a fi mult timp coleg; regret încă și mai mult pentru că acea persoană nu este de față, însă am o singură mîngîiere, că comisarul expoziținei este aci, și prin urmare nu mi se va imputa că vin să

* Ședințele din 15 și 17 februarie 1875.

combat în lipsă. Voi să iau toate precauţiunile ca să nu fiu bănuit de personalitate.

Vă aduceţi aminte, domnilor, că la 1867 Camera a votat o sumă însemnată pentru expoziţiunea de la Paris [4]; iar [la] cea dintîi expoziţiune unde România se arăta şi ea ca fiinţă economică, comercială, industrială, şi mergea şi era datoare să meargă, fiindcă i se deschiseseră porţile cele mari, România figura atunci cu cele[l]alte ţări. Şi am văzut cînd împărăteasa, între sultanul şi imperatorele Napoleon, mergea şi vizita fiecare parte; cînd trecea pe unde era expoziţiunea unei ţări oarecare, era scris numele şi se cînta un imn al acestei ţări; atunci cînd au ajuns la poarta României, s-a cîntat imnul românesc; atunci pentru întîia dată imnul nostru naţional a răsunat pe un pămînt strein; am avut onoarea să asist şi niciodată nu voi perde acel suvenir; România a fost bine reprezentată, pentru că cu un an înainte se făcuse pregătirile; toţi care se interesau putea să cunoască România, şi cu toate acestea ţara a fost nemulţumită; cu toate rezultatele dobîndite, au fost critice aspre, şi, cu toate consecinţele preţioase ce a produs acea expoziţiune, ţara cum am zis nu era mulţumită, şi la a doua expoziţiune era să se vază progresul făcut în 4 sau 5 ani [5], era să se vază daca ţara a făcut pas înainte pe calea economică şi industriale? Domnul ministru al lucrărilor publice singur a recunoscut că nu. S-au întîmplat atunci nişte greutăţi diplomatici care la expoziţiunea de la Paris nu avuseră loc; nu ni se dădea în expoziţiune locul ce ni se cuvenea. Atunci guvernul a fost ferit de această întîmplare, de această dificultate ce ni se făcea şi care ne punea în poziţiune de a ne scuti de o cheltuială însemnată. Tîrziu foarte însă, numai cu două luni înainte de deschiderea expoziţiunii, ni se face cunoscut că avem dreptul de a figura la expoziţiune ca stat autonom. O asemenea declaraţiune s-a făcut atunci şi Serbiei, care întîmpinase aceleaşi dificultăţi cu noi în privinţa locului ce trebuia să ocupe; Serbia însă şi-a zis cu drept cuvînt că o expoziţiune industrială nu se improvizează, după cum nu se improvizează nici industria într-o ţară, şi guvernul Serbiei a răspuns că era prea tîrziu pentru ca să mai aibă timp să figureze într-un mod demn la expoziţiune, că regretă că nu poate figura, dar nu are timpul necesar pentru a o face. La noi însă, de îndată ce ni s-a dat locul cuviincios în acea expoziţiune, guvernul a şi venit la Cameră cu un credit prin care a cerut să improvizeze secţiunea noastră la expoziţiune; creditul cerut era de 26 000 franci. Eu am avut onoare atunci să combat acel credit, arătînd că era prea tîrziu pentru a se mai putea face ca noi să figurăm cît de binişor la expoziţiune şi zicînd că era mai bine ca cu acei 26 000 lei să se încurajeze industria în ţară, decît să se expuie o industrie care în realitate nu exista. Ce ni s-a răspuns la aceasta? Mi s-a zis: ai dreptate, deci sîntem prea înaintaţi, sîntem angajaţi oarecum, numai pentru refuz, ar fi o nepoliteţă, sîntem datori să mergem acolo. Negreşit că aceasta era un argument pînă la un punct oarecare, nu se cuvenea ci [sic!] după ce stăruisem atît şi dobîndisem ceea ce voiam să regulez; ar fi fost o necuviinţă. Camera a zis atunci, dau acesti 26 000 lei, dar nu mai mult, să nu se facă ca la Paris, şi cu toate acestea acel credit s-a votat cu o majoritate foarte slabă. S-a vorbit însă. De îndată atunci domnul ministru de lucrări publice s-a adresat cu circulare la toate judeţele, către toţi fabricanţii, rugîndu-i să trămită produsele lor la expoziţiune. Ce răspuns a primit ministrul la acea circulare? Toate fabricele mari din ţară au răspuns: închisă, închisă, închisă; fabrica de sticlărie închisă, de hîrtie

închisă, de postavuri închisă, toate cu un cuvînt au fost cunoscut că sînt închise. Ce s-a expus astfel? S-a făcut o expoziţiune de curiozităţi, în care nu s-a trămis alt decît ce a fost la expoziţiunea de la Paris : tezaurul de la Petroasa, muzeul religios, cărţi, cojoace, cizme ; acestea s-au trămis. Tablourile toate cele vechi, şi care s-au pus acolo ca ornament, n-a fost măcar în galeria tablourilor.

Prin urmare, toţi acei oameni serioşi care a mers să studieze progresul travaliului, uitîndu-se şi luînd descrierea şi cataloagele expoziţiunei din Paris, au zis că această ţară este staţionară, n-a făcut nici un progres, vedem un milion de curiozităţi, nu ne înfăţişează însă nimic care să ne arate progresul ei. Dar s-a făcut o expoziţiune aici, la Grand hôtel de Boulevard ; persoanele care au vizitat acea expoziţiune zicea : *C'est joli*, ceea ce se zice şi la Viena *sehr schön*. Ei bine, domnilor, bucuros s-a votat 26 000 de franci, nu se poate improviza industria, s-a făcut ce s-a putut, fiecare a trămis ce a crezut. Aşa v-aş putea cita că un vecin al meu, proprietar mare, onor. domn Teodor Cerchez Răşescu, nepot al onor. domn Pogor, care are nouă oi şi un berbece, a trămis şi domnia-sa model de lînă, pentru care a primit medalie de progres. O afirm aceasta. Mai este onor. domn Viclemescu, care din tinereţe se ocupă ca amator cu creşterea gîndacilor de mătase. Domnia-sa a trămis la expoziţiunea din Viena aceeaşi oca de mătase care a figurat la expoziţiunea din Londra şi la cea din Paris. Dar ce voiţi? Nu se putea trămite mai mult, era o expoziţiune improvizată, şi suma de 260 000 de franci ce se acordase de Cameră era destulă, mai cu seamă că judeţele cheltuiseră şi ele ; căci ele au cheltuit pentru grîu, porumb, in etc. Asemenea toţi proprietarii mari n-au reclamat nimic pentru ceea ce ei au dat ; n-a fost nimica de cumpărat. Ba s-a cumpărat nişte cerge, nişte pei, însă n-a ajuns, şi acum se mai vine a se mai reclama 117 000 de franci.

Aşadar, domnilor, sînt în dreptul meu să văd daca erau trebuinţe grave ca să se dea această ţifră de 117 000 franci. Daca aţi avea socotelile, şi regret că domnul comisar nu le are să le pună la dispoziţiunea domniilor-voastre ...

Domnul Em. Creţulescu: Aţi avut tot timpul ca să luaţi cunoştinţe despre ele ...

Eu am spus că am copie de pe ele acasă, aţi vedea că s-a cheltuit peste 8 000 de franci pentru cumpărare de un fel de percal. Aţi vedea ce sumă s-a cheltuit cu grota de carton făcută la Cernăuţi ...

Domnul Em. Creţulescu: Nu este exact.

Aţi vedea o braşoveancă, un fel de birjă, făcută pentru prinderea dropiilor *(ilaritate)*, şi mă aflu într-o prea bună societate spre a spune ce a mai fost în întrul acelei braşovence. Fac apel la onor. domn Leon Ghica să vă spună, căci şi domnia-sa a văzut-o.

Domnul Em. Creţulescu: Nu se face de un român asemenea observaţiuni. Industria era din ţară ...

Onorabilul comisar zice că era o industrie din ţară. Judecaţi despre seriozitatea întreprinderei cînd vă spune că s-a format la Viena o braşovancă pentru prinderea dropiilor ...

Domnul Pală: Ce strică domnul comisar?

Astăzi onor. domn Pală nu mai este palid, căci mă întrerupe zicînd că ce strică domnul comisar? Domnul comisar strică că mă întrerupe

şi mă provoacă să-i răspund. Apoi, domnilor, cînd văd că se refuză cheltuieli trebuitoare, cînd văd că alaltăieri domnul Carp a făcut să cadă un proiect de lege — care după mulţi dintre noi îşi avea raţiunea, şi se respinge sub cuvînt că nu sînt mijloace —, sînt în drept să zic şi eu că s-au cheltuit cu totul zadarnic 400 000 franci, care de se punea în dispoziţiunea comerţului sau a industriei se acoperea un mare gol.

Dar să merg mai nainte: să vedem cel puţin ce am cîştigat, ce am căpătat? Fiecare dintre domniile-voastre care aţi fost la expoziţiunea din Viena aţi adus cîte ceva: arendaşul s-a întors cu o machină, comerciantul cu monstre [sic!] de marfă, profesorul cu cărţi, în fine, fiecare au adus cîte ceva; dar ce s-a adus din acei 400 000 franci? Toate oraşele, toate statele au îmbogăţit muzeele lor cu machine modele; nouă nu ni s-a adus nimic. Ba ce mai curios: în timpul cît a durat expoziţiunea, nu era alt catalog decît o descriere în limba germană făcută de un străin, şi unde numai românii, şi mai ales clasa înaintată, nu se recomanda străinilor. Cataloagele se publică după ce s-a închis expoziţiunea, şi sînt nişte cópii palide ale cataloagelor domnului Odobescu de la expoziţiunea din Paris. S-a citit două scrisori ale ministrului Austriei. Ei bine, noi trebuie să fim recunoscători guvernului austriac, căci ne-a dat ospitalitatea şi ne-a făcut onoarea cuvenită; dar oare ţara este în aşa poziţiune de a se mîndri de scrisoarea unui ministru? S-a citit asemenea că s-au dat medalie; ei bine, şi pentru aceasta trebuie să fim recunoscători guvernului austriac, care ne mulţumeşte în acest mod, pentru că am luat parte la expoziţiune. Dar noi, ţara, ce ne-am folosit? Arată-ni-se că muzeul s-a îmbogăţit cu ceva, că la şcoala de agricultură s-a adus o singură machină, dar noi nu am făcut decît a cheltui foarte mult, cheltuieli cu case mari, cu caleşti, cu presă; s-a cheltuit cîte 8 000 franci pentru o cutie în care era pus un obiect, o haină care trebuie a se da unei persoane înalte. Domnilor, încă o dată să nu mă credeţi pe mine, vă rog să luaţi socotelile, să numiţi o comisiune, oamenii cei mai nepărtinitori, pe domnul preşedinte al Camerei, pe preşedintele comisiunei financiare, să cerceteze domnia-lor acele socoteli, şi daca veţi găsi o idee serioasă, afară de flanflan, primesc să fiu dezminţit.

Eu am refuzat la inceput creditul cerut pentru expoziţiunea de la Viena şi am spus ce are să se întîmple, şi spusele mele de atunci s-au realizat înzecit. Voiţi dumneavoastră să opuneţi acum chestiune constituţională? Aceasta este treaba maiorităţei, ea este în drept să dea bilul de indemnitate. Dar e păcat de Dumnezeu să se cheltuiască 400 000 franci în vînt.

Îmi aduc aminte cînd s-a discutat bugetul instrucţiunei publice, cînd am cerut să se dea cîteva mii lei pentru cărţi, 2 sau 3 mii franci pentru tablouri. Domnul ministru a zis: ce vor zice contribuabilii cînd li se va spune că, din dările, 2 sau 3 bani s-au cheltuit pentru cumpărare de cărţi şi tablouri? Acum la rîndul meu întreb ce vor zice contribuabilii cînd li se va cere să plătească 400 000 franci pentru vînt, pentru agreabilitate. Nu s-a folosit ţara cu nimic. Ţara noastră nu se mai poate mîndri cu scrisoarea unui ministru, căci ea are scrisori de la suverani, are tratate, are drepturi cîştigate. Asemenea scrisori poate mulţumi pe comisar sau pot să fie un fel de mîndrie pentru persoanele acelea care au căpătat cîte ceva ... *(rîsete)*, dar nu pentru ţară. Ţara nu s-a folosit cu nimic, şi cu 400 000 de franci putea să se învieze zece fabrice; putea să se facă o şcoală mare; cu 400 000 franci puteam să avem patru mii

de arme. Ce nu s-ar fi făcut în ţara noastră cu 400 000 de franci! Dar, domnilor, voiţi să trageţi cu buretele? N-aveţi decît să o faceţi; dar să nu se mai vorbească atunci de economie cînd se cere să se dea ceva pentru instrucţiunea publică sau pentru armată. Toată această cheltuială s-a dus în vînt. A fost o uşurinţă mare de a nu se aduce aminte de promisiunea dată de domnul ministru Creţulescu, că nu va cheltui mai mult. Ei bine, 260 000 franci s-au cheltuit, şi Camera avea dreptul să cerceteze şi să ceară compt despre modul cum s-au cheltuit, daca s-au cheltuit bine sau rău; dar acum se mai cere încă 117 000 franci pentru pasările răpitoare, ca să-şi bată joc jurnalele străine de noi, zicînd că am expus pasări răpitoare pentru ca să arătăm lumei natura noastră şi gradul de cultură. Vă voi cita un nume pe care-l cunosc mulţi, şi chiar domnul preşedinte al consiliului îl cunoaşte că nu este un om care vorbeşte cu uşurinţă, un filosof, om studiat, om care a avut hotărîrea fermă ca de la 1860 pînă azi să se dea deoparte şi care, fiind ministru, n-a stat la putere, ci s-a retras după trei zile. Acesta este domnul Lascar Roseti [6], este omul de bine al Moldovei. Ei bine, l-am văzut plîngînd cînd a ieşit din expoziţiune, căci vedea umilit simţimîntul său naţional, şi acest om zicea că mai bine ardeau pe drum acele colete decît să ne facă de rîs în faţa Europei întregi.

Iată, domnilor, rezultatele reale ale acelei expoziţiuni, şi o spun în frica lui Dumnezeu că n-a fost pentru noi decît ridicolul şi nimic mai mult.

Replică lui Vasile Boerescu.

Domnilor, m-am aşteptat ca onor. domn ministru de lucrări publice să fie şi astă dată cum a fost întotdeauna corect şi în frase şi în argumente, cum trebuie să fie de la acea bancă. Altă dată domnia-sa s-a depărtat de la acele regule şi mi s-a zis un cuvînt care-mi da dreptul mie să dispun cum voi înţelege de domnia-sa, mi-a zis că am făcut batjocură ţărei. Aş putea foarte bine să răspund la aceste cuvinte, dar m-am rezolvat * a vorbi în chestiune personală. Acest cuvînt este cea mai gravă acuzaţiune ce se poate face unui deputat român; am putut să fac greşeli, dar pururea am căutat să laud ţara mea şi să ţin sus prestigiul ei, şi, dacă astăzi am vorbit astfel, este tocmai ca să arăt că s-a batjocorit ţara prin nesocotinţa unui om. Dar, cum v-am spus, las la o parte această chestiune, căci îmi păstrez dreptul a vorbi în chestiune personală. Socoteam că domnul ministru va veni cu argumente, dar domnia-sa a venit să-mi permită a-i spune cu neargumente. Cum mă acuză domnia-sa pe mine că eu pun în contestaţiune votul Camerei, cînd eu din contra am zis că maioritatea nu putea face altfel, fiindcă i-a zis ministrul: nu avem ce face, sîntem înaintaţi, am închiriat. Atunci maioritatea a votat, însă pe promisiune ca pînă aci, nu mai departe. Eu dar, din contra, în loc să contestez votul maiorităţei, mă sprijin pe maioritate, şi îşi ** zic: conform cu raportul ce ai dat, astăzi eşti degajat şi poţi refuza. Unde fac eu procesul maiorităţei? A zis domnia-sa că am făcut sarcasme cînd am zis că, acei 400 000 lei dacă s-ar fi cheltuit într-un chip serios, am fi avut modele de machine, modele în şcoale, în manufacturele mici, şi astfel am fi avut foloase. A zis că eu mi-am bătut joc de industria ţărei mele, eu care în toată viaţa mea am făcut tot posibilul ca să fac o fabrică de postav [7], cu care am cheltuit 50 000 de galbeni, şi folosul ce am este că plătesc 400 galbeni impo-

* Citeşte: *rezumat*.
** Citeşte: *îi*.

zite. Şi mă onorez, domnule Boerescu, cu fabrica mea de postav, precum te onorezi şi domnia-ta cu societatea „Dacia" [8]. Mă onorez, căci am voit să redic industria în ţara mea; astfel am cheltuit banii adunaţi în tinereţile mele, dar nicicum în fleacuri. Astfel de fabrici mai sînt cîteva [9], este aceea de postav a domnului Băleanu, acea de la Tîrgovişte, acea de sticlărie; şi cînd am vorbit de fabrica de sticlărie, de fabrica de pînză, de stearinărie, de săpun şi de atîta altele, şi am zis că banii care s-au cheltuit cu expoziţiunea mai bine se dideau ca încuragiare acelor fabrici, cu aceasta am batjocorit industria naţională? A! daca aş fi voit să rîz de acea expoziţiune, vă asigur că aş fi găsit multe şi de rîs; şi vă spun una şi domniilor-voastre ca să rîdeţi, eram şi eu la acea expoziţiune, voind să văd şi eu progresele omenirei, m-am dus acolo spre iarnă şi am şezut o lună de zile, am vizitat totul, am luat note detaliate de tot, note pe care le am, dar nu le am asupra mea; de aceea de la început v-am zis să nu mă credeţi pe cuvînt, să nu mă credeţi decît după dovezile pe care le posed, dar acele dovezi nu le am asupra mea şi dumneavoastră veţi crede cum veţi voi; faptul pe care voiesc însă să-l spun este cunoscut de mai mulţi. La expoziţiunea din Viena era în secţiunea noastră o draperie de o catifea de minune; un vizitator englez, văzînd acea catifea minunată, se uită deasupra să vază din ce ţară era, citeşte „Roumanie" şi scrie în notele sale: *Roumanie, magnifique fabrique de velours.* A doua zi însă, englezul aflînd că acea catifea era ieşită dintr-o fabrică din Austria, s-a adresat supărat la un domn care era necontenit la secţiunea noastră, spre a servi oarecum de conductor în expoziţiunea noastră, şi i-a zis: de ce spus Romania şi nu spus Austria? Iată, domnilor, şi lucruri în adevăr de rîs asupra expoziţiunei produselor noastre. Nu am vorbit însă adineauri nimic din toate acestea.

Despre grotă eu nu am spus că grota noastră de sare era făcută cu sare de la Cernăuţi. Să-mi dea voie domnul ministru a cunoaşte ţara care este atît de aproape de mine mai bine de cum crede domnia-sa, să-mi dea voie să ştiu că în Bucovina nu este o singură mină de sare. Cum am putut dar zice eu că grota noastră de sare era făcută cu sare din Bucovina? Nu am zis dar ce mi-a atrebuit domnul ministru, şi am zis că de către Cernăuţi s-a făcut la expoziţiune o grotă de carton.

Era drept, prin urmare, ca domnul ministru să vie să mă persifle [10] într-un mod atît de aspru cum a făcut-o? Era drept să mă persifle domnia-sa cînd eu însumi am declarat că negreşit guvernul era angajat pînă la oarecare punct a face o secţiune română la expoziţiune? Dar domniile-voastre aţi zis că aţi susţinut expoziţiunea ca deputat şi o susţineţi şi acum ca ministru, că sînteţi consecuente; prea bine, aşa o fi; dar şi eu nu sînt consecuente nicidecum, căci şi eu astăzi nu combat un lucru pe care acum doi ani l-am sprijinit?

Domnu[l] ministru zice că eu am persiflat tezaurul de la Petroasa, care a fost admirat de lumea întreagă. Dar aşa este? Am persiflat eu acel tezaur? Nicidecum, căci eu nu am zis de acel tezaur, ca şi de alte obiecte, decît că obiectele ce au atras atenţiunea vizitatorilor la expoziţiunea din Viena au fost tot aceleaşi care le-au atras-o la Paris: muzăul religios, tezaurul de la Petroasa şi alte cîteva obiecte care nu puteau să dovedească un progres între expoziţiunea de la Paris şi cu cea de la Viena. Domnul ministru însă aduce ca semn de progres că la expoziţiunea din Viena a fost două sute de expozanţi, îmi pare, mai mult decît la cea de la Paris; cu toate acestea, domnia-sa ştie că de astă dată nici unul din

acei expozanţi nu a espus comptul său, că obiectele acelea nu s-au espus din iniţiativa individuală, ci că ele au fost colecţionate de prin judeţe, căci judeţele au cheltuit 9 000 franci ca să le strîngă şi să le transporte. Mai nici unul din acele obiecte nu au fost vîndute, toate pot zice au fost dăruite; aşa, domnul Moruzi[11], daca a vîndut acel plug? Nu l-a vîndut, l-a dăruit, şi aşa au făcut toţi. Va să zică 9 000 de franci nu s-au cheltuit în cumpărături, ci cu transportul; s-au cumpărat în adevăr din ei nişte cergi, cîteva blane, cîteva cojoace, dar cele[l]alte obiecte tot au fost dăruite.

Am rîs eu oare de expoziţiunea ţărei mele cînd am zis că era mai bine că cu banii ce s-au cheltuit să fi cumpărat lucruri care ar fi putut servi de model pentru dezvoltarea industriei şi a comerţului în ţara noastră? Eu am cumpărat o moară portativă, de care toată lumea se miră. Nu ar fi fost mai bine să se fi cumpărat o asemenea moară portativă care să fie depusă spre a servi de model la fabrica de instrumente agricole? Am văzut americani că au cumpărat ceva de la noi; dar ştiţi ce? Fasole colorată, fiindcă au găsit-o frumoasă. Dar ce am cumpărat noi? N-am cumpărat nimic. Oare daca am spus eu aceasta, mi-am bătut joc de ţara mea? Prin cele arătate de mine, ţin oare eu să am maioritate în această Adunare? Nicidecum. Maioritatea Camerei poate să vază lucrurile cum va crede de cuviinţă; datoria mea este să spui cum le-am văzut eu.

Ne-a mai spus onor. domn ministru de externe că chiar jurnalele străine a vorbit, lăudîndu-ne că am fost bine reprezentaţi la expoziţiune. Şi eu citesc jurnale, şi citesc mai mult decît domnia-sa. Domnia-sa are funcţiune şi nu poate să citească toate jurnalele; eu nu am, şi citesc mai mult decît domnia-sa. Să-i arăt eu jurnale serioase care se ocupă de industrie şi de comerţ ce zic despre noi; să-i arăt o descriere făcută de baronul Haan[12], singura care se împărţea la expoziţiune, şi veţi vedea ce se zice în acea scriere. Vă voi arăta eu toate acestea poimîne, cînd voi vorbi în chestiune personală. Nu am nimic eu cu persoanele; nu am pus eu în joc persoana domnului comisar al expoziţiunei. Domnia-sa m-a întrerupt. Domnu[l] comisar, din contră, a făcut tot ce a putut prin poziţiunea domniei-sale de om industrial, prin aptitudinea domniei-sale, ca să facă să înflorească, să fie mai mult recomandată publicului secţiunea noastră. Pentru ce dar a voit numaidecît să mă pună pe tărîmul unei chestiuni personale?[13] Eu singur am declarat că-mi pare rău că sînt silit să vorbesc într-o chestiune unde a fost unul din colegii mei. Eu nu sînt contra expoziţiunilor, dar sînt de opiniune că la expoziţiuni să ia parte acele ţări care au ce trămite.

Nu era oare mai bine să fi fost şi noi modeşti ca Serbia? Eu cred că Serbia care n-a participat la expoziţiune este mai cîştigată decît noi. Este mai cîştigată că i-a rămas în pungă trei sau patru sute de mii de franci. Şi dacă vorbesc acum, vorbesc în speranţă că pentru a doua sau a treia expoziţiune se vor lua mai bune măsuri. Eu sînt dator să arăt că rău s-a cheltuit aceşti bani, şi aceasta spre a batjocori ţara? Ţara a fost batjocorită prin modul cum a fost reprezentată la expoziţiune.

Aşadar, zic încă o dată că nu este vina mea dacă n-am găsit scriptele la domnu[l] raportator ca să vi le citesc. Dar ni se zice că cutare ţifră ce v-am arătat este exagerată. Domnilor, eu susţin, şi susţin cu toată seriozitatea, că cele ce v-am afirmat sînt în minus, iar nu în plus, şi socotelele ce se vor lua de curtea de compturi vă vor dovedi [că] ce susţiu eu este adevărat!

În şedinţa următoare.

Domnilor, de mai nainte declar că am fost rău înţeles şi mai declar că voi vota partea întîia a propunerii [14], precum am avut onoarea o spune şi domnului ministru, şi acum voi să mă explic ca să vedeţi că din început aceasta am zis.

Am întrebat întîi pe domnul Greceanu, şi fac apel la onoarea şi lealitatea domniei-sale, l-am întrebat : domnule raportator, ai domnia-ta socotelele ? Fiindcă văz că zici că trebuinţe grave au cerut această cheltuială ; şi domnia-sa mi-a răspuns : nu le am, sînt la minister.

Domnul Şt. Greceanu: Nu le am aci pe masă, dar le-am văzut.

Aceasta a fost alaltăieri.

Am întrebat pe domnul ministru dacă avem aci socotelele, şi mi-a zis că nu, sînt la minister. Am întrebat pe domnul Man[u], preşedintele comisiunei, şi domnia-lui mi-a răspuns că s-a ocupat numai de chestiunea constituţională, iar nu şi de socotele.

Atunci am venit şi am zis : domnilor, eu nu ştiam că astăzi era să se caute chestiunea aceasta şi de aceea nu mi-am adus dovezile de acasă, şi fiindcă nu sînt nici socotelile aci, reclam ca ori să amînaţi chestiunea pe luni, sau, la din contra, să mă credeţi pe cuvînt ; iar de amînaţi pe luni, să nu mă credeţi pe cuvînt.

Iată cum s-a început discuţiunea. Vedeţi că şi eu sînt de acord cu domnul preşedinte al consiliului [15]. Este întîi chestiunea constituţională, şi aceea aparţine majorităţii Camerei ; primesc orice va zice ea. Eu m-am pus numai pe tărîmul chestiunei a doua şi am spus de la început ceea ce am văzut ; am spus că m-am dus la faţa locului şi am văzut, şi am stat o lună de zile după închiderea expoziţiunii, fiindcă am avut dreptul ca expozant să merg să vizitez expoziţiunea chiar atunci cînd publicul era oprit.

Am onoare să spui domnului Carp [16] că eu n-am întreţinut pe Cameră deloc nici de ceea ce am cheltuit în tinereţe, nici de ceea ce am cheltuit la bătrîneţe, nici că am făcut o fabrică de postav sau altceva ; ci, cînd onor. domn Boerescu a pus în cauză fabrica mea, atunci am venit şi am zis că, cum domnia-sa se poate mîndri de înfiinţarea societăţei de asigurare „Dacia", tot aşa mă mîndresc şi eu cu înfiinţarea unei fabrice de postav, fiindcă mi-am cheltuit averea pentru o fabrică industrială în ţara mea şi nu regret ; dar aceasta am zis-o replicînd pentru persoana mea pusă în joc.

Domnilor, de ce se atinge aci ? Am eu dreptul ca român şi ca deputat să văz ce s-a făcut cu 400 000 franci şi să zic că mi se pare că acea întrebuinţare a fost rea ? Am eu dreptul acesta ca deputat sau nu ? Şi am eu dreptul să cercetez daca faptele răspund cu ceea ce se zice spre justificarea acestei cheltuieli ? Aci este toată chestiunea.

Rostit-am eu ceva în contra expoziţiunei ? Dar noi am luat parte şi la expoziţiunea de la Paris, am votat cheltuielile pentru dînsa, şi cînd a venit ministrul să ceară participarea la expoziţiunea de la Viena n-am dat un refuz politic, ci am zis : în ţările cele mari şi puternice, care au industrie şi comerţ întins se poate, dar la noi nu, căci o expoziţiune nu se improvizează, şi vă dedeam exemplu de cîţi ani se pregăteau statele cele mai bogate şi mai industriale ca să participe la expoziţiune.

Iată ce am zis eu, nimic mai mult. Am mai spus că de la 1867 pînă la 1873 această ţară pe tărîmul economic nu a făcut un progres

aşa de mare, şi prin urmare nu va avea să ducă la expoziţiuneaVienei altceva decît aceea ce a dus la celelalte.

Aceasta era opiniunea mea şi majoritatea a zis : trebuie să mergem, pentru că guvernul s-a angajat, după ce i s-a asigurat locul pe care-l cerea. Ştiţi bine că la început guvernul nostru, ca şi acela al Serbiei, s-a împotrivit, fiindcă Austria nu a voit de la început să ne dea un loc propriu şi recunosc că guvernul nostru s-a împotrivit ; însă s-a angajat totdeodată, zicînd că daca ni se va acorda un loc bun atunci vom expune. Am zis-o aceasta şi alaltăieri şi o zic şi astăzi, că recunosc această stăruinţă a guvernului nostru. Dar Serbia căria la început i se refuzase locul, pe urmă după ce i s-a promis, totuşi s-a abţinut, căci serbii, poate mai dibaci decît noi, au zis : acum e prea tîrziu, noi nu putem să improvizăm o expoziţiune. Nu ştiu care a fost adevăratul motiv al serbilor ; poate că nu a voit să cheltuiască banii degeaba. Dar, cît pentru noi, astfel s-a petrecut lucrul. Atunci Camera a votat 160 000 lei, şi a votat această sumă cu mare greutate, a votat-o cu o mică maioritate, şi aceasta pe baza promisiunei ce i s-a dat că nu se va cheltui mai mult.

Cu toate acestea s-a cheltuit mai mult, şi s-a cheltuit chiar fără ştirea şi consimţimîntul Consiliului de Miniştri ; căci consiliul poate că nu ar fi încuviinţat, o recunosc şi aceasta, şi fără ca să fim deloc în relaţiuni politice cu ministerul, dar mă crez dator să spui că am aflat cum că a fost multă vreme o mare împotrivire între miniştri de a recunoaşte această cheltuială ; precum asemenea mi s-a spus cum că s-au vîndut mai multe lucruri pentru plata cheltuielelor, şi guvernul a tăcut şi foarte bine a făcut.

Acum însă naşte întrebarea : odată ce domniile-voastre aţi făcut aceasta, apoi pentru ce mai trebuie ca Adunarea să vă dea un vot? Pentru ce să vă dea un vot politic, fără ca cel puţin să cerceteze şi să vadă cum s-a cheltuit această sumă de bani? Eu, ca membru al acestei Adunări, se cuvine să deştept pe majoritate spuindu-i cum s-au cheltuit aceşti bani, arătîndu-i că s-a făcut o risipă. Dar poate mi se va zice că fac opoziţiune guvernului şi că nu viu a prezinta nici o dovadă. Apoi ce era să dovedesc, fie eu personal, fie opoziţiunea întreagă? Nimic. Socotelele domniilor-voastre trebuie să ne dovedească că s-a cheltuit bine.

Vă rog şi mai cu seamă rog pe majoritate ca să numească o comisiune, compusă numai din membri ai majorităţei, care să cerceteze acele socoteli şi să ne spună că s-a cheltuit bine acei bani, şi atunci mă voi închina şi eu. Dar mă tem că acea comisiune, luînd în cercetare acele socoteli, se va convinge că din acele 360 000 lei cari s-a cheltuit pentru o expoziţiune în care a figurat peste şapte sute de numere numai grîu, porumb, cînepă şi in, cel puţin a patra parte s-a dus pe risipe, pe cheltuiele de trăsure, apartamente luxoase etc. etc. Cînd ne spune însuşi domnul preşedinte al comisiunei financiare că nu sînt socoteli, atunci să mă iertaţi a crede că s-a făcut într-adevăr o risipă foarte mare.

În ce dar am făcut eu rău cînd v-am arătat că nu se poate improviza o expoziţiune, şi, cînd se improvizează, atunci desigur la aceà expoziţiune nu poate să figureze în avantagiul ei industria şi comerţul ţărei? Ce ne vorbiţi de juriul internaţional? Ce a avut juriul să facă? Care era datoria lui? Avea el să cerceteze daca lîna venea de la nouă oi sau de la nouă mii? Daca ocaua de mătase a domnului Viclemescu a mai figurat în expoziţiunea din Londra şi în expoziţiunea din Paris? Daca braşovanca,

puțin parfumată, care figura acolo, era o industrie a țărei sau numai o excentricitate a unei persoane? Juriul a găsit un lucru bun și a dat medalie. Partea serioasă a expoziținei era a comisarului nostru, și aci sper că onor. domn ministru de externe va fi cu mine. Care este partea practică a unei expoziținni? Este să arate avuțiile țărei, să arate vitalitatea economică a ei, să pună pe negustorii depărtați în poziținne de a putea face cu înlesnire comparațiunea muncei și a bogățiilor industriale între diferitele țări și, cînd vor vedea că lîna din țara noastră va fi de o calitate superioară și cu un preț mai avantagios, să zică : văd că România produce lînă frumoasă și ieftină, cîte mii de chintale poate să procure? Văzînd asemenea grîul de o calitate superioară și mai ieftin, se întreabă cîte sute de mii de chile ar putea să vînză? Pentru postav asemenea, de unde este? Cîte fabrice sînt? Cît produc și cît costă metrul? Ca să vază cît se vinde tot acea calitate de postav în Francia, în Austria și în România. Și acei care cumpără postav să zică : aideți la România, căci acolo găsim postav bun și cu preț mai ieftin. De aceea am zis că expoziținnea noastră nu s-a făcut ca o expoziținne industrială, ci mai mult ca o expoziținne de curiozități. Și, ca dovadă, iată catalogul oficial publicat de comisiunea noastră. Iată ce găsesc : de la no. unu și pînă la no. 697 sînt trecuți numai acei care au expus cereale. Iată ce mai văd : domnul Viclemescu primește diploma de merit pentru cultura vermilor de mătase. Al doilea, domnul Teodor Cerchez, un tînăr foarte capabil, care este vecin al meu, dar care nu s-a ocupat niciodată cu industrie, are numai cîteva oi ispaniole din Basarabia, pe care le-am hrănit și eu o iarnă, și care nu se ocupă decît ca amator, a primit medalie de merit pentru lîna ispaniolă. Acum, daca ar fi fost întrebați domnii care au căpătat medalii de merit cîte mii de chintale pot să procure, sînt sigur că n-ar fi știut ce să răspunză.

Daca vom veni la paragraful vinului, vedem că municipalitatea de Botoșani, care nu cultivă vii, căci pe acolo este numai o singură vie, unde strugurii nu se mai coc ...

Domnul G. Caruzo: Sînt vii în județ care produc vinuri foarte bune.

Este Hîrlăul care produce vin bun, dar nu-l cultivă municipalitatea de Botoșani, care a căpătat medalie. Merg mai departe. Iată onor. domn Simon lînarul, fabricant de postav, a cărui fabrică nu mai lucrează de 15 ani și care a primit medalie de onoare, numai fiindcă comitetul însărcinat cu strîngerea obiectelor pentru expoziținne s-a adresat la domnia-lui, cum s-a adresat și la mine și la alții, și domnia-lui căutînd în arhiva sa a găsit doi coți de postav pe care l-a trămis la expoziținne ; dar eu și domnul Băleanu ne-am zis : cum să trămitem postav, cînd fabricele noastre nu mai lucrează?

Vedem asemenea pe domnii frați Grünbaum, hăinari din Șelari, care se știe de toată lumea că primește haine gata din Viena și din Pesta, primind diplomă de merit.

Iată acum ceva mai frumos : tot consiliul municipal din Botoșani primește medalie pentru *port-manteaux* și căpestre. *(Ilaritate.)*

Mai iată și pe domnii Waller et Hartman care au aci un depozit de instrumente agricole din Englitera, și mai cu deosebire din fabrica lui Clayton et Shuttleworth, care primesc diploma de merit pentru o pompă de vapor, care nu numai că nu este fabricată aci, dar chiar nu știu daca s-ar putea repara cînd s-ar strica. Și, ca să vă încredințați despre aceasta, nu aveți decît să mergeți la acel depozit, să cumpărați o asemenea pompă

cu vapor fabricată în București, și eu voi plăti toată suma cît va costa. Mai iată tot acel renumit consiliu comunal din Botoșani care primește altă medalie pentru cizme. *(Ilaritate.)*

Acum dar mă adresez către domniile-voastre, care sînteți trămiși aci ca să vindecați toate relele țării, să vedeți adevăratele ei trebuințe și mijloacele de a le îndestula, mă adresez la domniile-voastre și vă întreb, aceasta se cheamă a încuraja industria națională? Vă întreb, eu sau alții fac țara de rîs?

Dar să vedem acum acel catalog, pe care l-am citat, cînd s-a făcut? El s-a făcut după ce s-a închis expoziția, și știți bine că diplomele și medaliele s-au dat la sfîrșit și nu puteau să se publice mai nainte. Trebuia ca fiecare țară să vină cu o statistică a sa, elaborată de comisiune, și comisiunea noastră, știți bine, că era foarte numeroasă. Era domnul Em. Cretulescu ca președinte. Ca membri erau: domnii Poenaru, Aurelian, Exarchu, Boliac, Iorceanu, Gubler și alții. Mai văz încă un domn deputat Polizu și pe domnul Pantazoglu, de la Cameră, care însă n-au șezut acolo pînă la fine și s-au întors, rămînînd numai secretarul general. Ei bine, direcțiunea generală, direcțiunea centrală a expoziției, au făcut un raport oficial de fiecare țară, și astfel a făcut și pentru România. Iată, domnilor, titlul ce poartă acel raport:

OFFICIELLER
AUSSTELLUNGS-BERICHT
herausgegeben durch die
General-Direction der Weltausstellung
RUMÄNIEN
Bericht

Eu m-am dus cu șase zile înainte de închiderea expoziției și am cerut să mi se dea deosebitele acte și statistica privitoare la țara noastră, precum am luat de la Franța, Germania, Englitera și altele.

Nu voi vorbi, domnilor, despre ideile cele mai eronate care se găsesc în acest raport, în privința populațiunei; dar, după ce zice că populațiunea țărei noastre este de atîtea milioane, apoi, în privința naționalității, zic între români sînt izraeliți 247 de mii, slavi 90 de mii, maghiari 50 de mii, iar țigani 300 000. *(Rîsete.)*

Acum, în privința religiunei, știți ce zice? Zice că avem 400 de mii de izraeliți, după ce zice că avem numai 247 de mii. *(Rîsete.)*

Se va zice poate că aceasta privește numai izraeliții care sînt supuși țărei. Apoi, domnilor, este o notiță mai la vale, care zice că în acest număr de 247 000 sînt coprinși și izraeliții austriaci.

Acum să-mi dați voie să vă arăt că acest raport, care studiază expoziția oficial, mai zice ceva, și iată ce zice:

În grupa întîi, colecțiunea forestieră și minerală în total este făcută fără cea mai mică organizare sistematică, și din contra — zice raportul oficial, nu jurnalele, cum zicea domnul Carp — , în cît se atinge de pielărie, se văd o mulțime de animale umplute cu paie, ceea ce arată că România este o țară a ursilor și a lupilor.

Domnul ministru de externe: Ce este aceea ce citiți?

Este raportul oficial publicat de direcțiunea generală a expoziției.

Iată acum ce zice raportul în privința acelei curioase căruțe de vînat:

„Grupa a XII este reprezentată prin o trăsură de prins dropiele foarte originală".

Acum, domnilor, ceva mai frumos.

La expoziţiune erau toate intrările păzite cu sentinelă îmbrăcate în uniformă. Ei bine, iată ce zice: „Administraţiunea sufere de multe abuzuri, şi mai ales se cheltuiesc milioane pentru armată cu totul de prisos, care reclamă introducerea a mulţime de dări apăsătoare". Pe urmă zice: „Sînt multe condiţiuni care împedică dezvoltarea ţărei".

„În linia cea dintîi trebue să menţionăm dorinţa ce au românii de a căuta să se facă independenţi ...".

O voce: Şi ce rău iese de aci?

Se mai zice iar că străinilor nu numai li se fac tot felul de greutăţi ca să poată intra în ţară, dar şi cînd intră li se interzice orice fel de industrie ..., şi mai multe alte asemenea frumuseţi, cu a căror citire nu vă mai ostenesc.

Acesta este, domnilor, raportul oficial al expoziţiunei, care se dedea în mînile oamenilor în tot timpul expoziţiunei. Dar va zice onor. domn comisar că acest raport este făcut fără ştirea domniei-sale. Atunci, îl voi întreba: unde este dar raportul şi statistica domniei-tale? Şi apoi, cînd s-a publicat acest raport de către direcţiunea generală a expoziţiunei, cum domnia-ta, ca comisar, nu ai zis că e o lipsă de deferenţă către domnia-ta şi către ţara pe care o reprezinţi de a se critica aspiraţiunile noastre legitime de independenţă? Dar oare, domnilor, dacă un asemenea raport ar fi fost publicat la expoziţiune în privinţa Rusiei, în privinţa Germaniei, a Belgiei, socotiţi dumneavoastră că comisarii acelor ţări ar fi răbdat aceasta? Nu, domnilor; din contra, s-ar fi refuzat de a lua parte la expoziţiune; comisarul nostru a făcut cheltuieli foarte mari cu prezenturile ce a dat la toată lumea. Şi eu înţeleg să se facă două, trei prezenturi înalte, care se cuvine să le facem ca semne de suvenire şi de respect, dar nu la toată lumea.

Prin urmare, domnilor, noi care sîntem gospodarii ţării trebuie să cercetăm cu tot dinadinsul cheltuielile acestea şi să nu se zică că se vatămă demnitatea naţională prin aceasta, căci ea se vatămă atunci cînd cheltuim banii noştri fără nici un cumpăt, căci atunci nu mai este nici o măsură, nu mai putem avea nici un control. Daca primim teoria dumneavoastră, ca de cîte ori vom fi chemaţi să controlăm necontenit să ni se zică că demnitatea ţărei este atacată, apoi atunci nu mai este posibil nici un control. Eu apelez la onoarea domnului prim-ministru, să ia singur în cercetare socotelile şi, dacă domnia-sa va aproba acele piese cu iscălitura domniei-sale, atunci eu îmi retrag tot ce am zis.

O voce: Curtea de compturi să le verifice.

Nu mă trămiteţi la Curtea de compturi, eu voiesc ca domnul prim-ministru să le verifice; şi daca domnia-sa va încuviinţa a se cheltui 4 000 galbeni pentru un mic pavilion în mijloc; şi dacă domnia-sa va găsi asemenea că sînt bine cheltuiţi alţi 4 000 galbeni pentru nişte draperii care pe urmă n-au produs nici o para; dacă va găsi că bine s-a făcut de s-a dat 1 500 galbeni pentru închirierea unei case; dacă domnia-sa va găsi că bine este ca o persoană să ia 30 mii franci ca diurnă ...

Voci: Care?

Domnilor, nu voi să fac chestiuni personale, am toată amiciţia şi toată afecţiunea pentru persoanele care au fost acolo, decît n-am ce să fac, văd că nu s-a făcut bine şi o spui. Domnul Bengescu care a fost

amicul meu din copilărie, fiindcă i s-au refuzat banii ce cerea, şi-a dat demisiunea. Prin urmare, domnilor, nu voi să fac chestiuni personale, dar văd că s-au cheltuit bani mulţi şi cred că, dacă aceşti 360 000 [17] franci se punea la dispoziţiunea Ministerului de Instrucţiune Publică pentru şcoale sau alte îmbunătăţiri, nu perdeam nimic din consideraţiunea în străinătate. Nu cred că perdem în consideraţiunea din afară cînd industria noastră merge înainte, cînd comerciul merge mai uşor; pentru că, domnilor, băgaţi de seamă că am luat parte la două expoziţiuni mari şi ţara n-a folosit nimic. Expoziţiunea noastră trebuie să fie la Marsilia şi Liverpool, acolo semînţele noastre vor fi considerate, acolo se vede cîte milioane de chile de grîu şi de porumb din ţară putem trămite; expoziţiunea noastră trebuie să fie *sui generis*, şi această expoziţiune consiste ca să trămitem cît mai multe corăbii încărcate cu grîu şi porumb, iar nu braşovancă de dropii, nu o oca de mătase, un port-metale * ale municipalităţii de Botoşani.

Atît am avut de zis. Dumneavoastră faceţi ce veţi voi; nu ţin să am maioritate; voi rămînea singur, dar mi-am făcut datoria. Şi, dacă este să vorbesc ca om de partid, ţiu să nu am maioritate [18].

„Monitor", 1875, nr. 43, p. 1 072, col. 2 — p. 1 074, col. 1; p. 1 076, col. 1 — p. 1 077, col. 1; nr. 45, p. 1 137, col. 1 — p. 1 139, col. 2.

NOTE

[1] Raportul comisiei financiare pentru aprobarea unor credite financiare suplimentare ceruse 117 546 de lei pentru secţia română a expoziţiei de la Viena. „Aceste cheltuieli au fost bazate pe trebuinţe grave", preciza textul.

[2] Ştefan Greceanu.

[3] Vezi Emil Creţulescu, *Raportul domnului comisar general al expoziţiunei române din Viena către domnul ministru al agriculturii, comerţului şi lucrărilor publice*, Bucureşti, 1873, 8 p. Acesta anunţase că nu va depăşi bugetul iniţial de 337 856,91 de lei. Totuşi, pentru a stoarce bani de la guvern, trecuse în raport şi suplimentările la bugetele pavilioanelor german (cu 100%) şi francez (cu 50%).

[4] Cu ocazia participării României la expoziţia de la Paris, Al. Odobescu a publicat *Notice sur la Roumanie principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale. Suivie du catalogue spécial des produits exposés dans la séction roumaine à l'exposition universelle de Paris, en 1867, et d'une notice sur l'histoire du travail dans ce pays*, Paris, 1868, XXII + 436 p. + pl. Despre opiniile lui K. asupra participării româneşti la această expoziţie, vezi partea I a acestui volum.

[5] La Paris pavilionul românesc costase 560 931 de lei şi expuseseră 1 062 de persoane; la Viena erau 1 498 de expozanţi (cf. Em. Creţulescu, *op. cit.*, p. 4).

[6] Lascăr Rosetti (1816—1884), doctor în drept de la Viena. Implicat în mişcarea revoluţionară din 1848, emigrează. Revine în Moldova sub Grigore Ghica. Unionist activ. Primul ministru de finanţe al lui Cuza. În 1862 este membru al Curţii de casaţie, iar în 1866 este prim-preşedinte al Curţii de casaţie din Iaşi. Germanofil în 1870—1871 (vezi Radu Rosetti, *Familia Rosetti. I Coboritorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, Bucureşti, 1938, p. 202 şi urm.).

[7] Pentru fabrica de postav de la Neamţ a lui K., vezi G. Zane, *L'industrie roumaine au cours de la seconde moitié du XIXe siècle*, Bucureşti, 1973, p. 226. De asemeni partea I a acestui volum, *sub voce*.

[8] Societatea generală de asigurare „Dacia" a fost fondată în 1871, cu un capital social de trei milioane de lei; oferea dobînzi de 8% anual. În comitetul fondator figurau: Vasile Boerescu, preşedinte, I. Negroponte, G. Gr. Cantacuzino, M. Ghermani, Th. Mehedinţeanu şi Th. Văcărescu.

* Citeşte: *port-monteau.*

[9] Despre ele vezi G. Zane, *op. cit.*, p. 206.

[10] V. Boerescu îl acuza pe K. că în 1873, cînd s-a pus problema participării României la expoziție, el vorbea „tot în modul acesta de sarcasm și de rîs contra industriei noastre, afară de producțiunea de postav". Produsele românești fuseseră premiate la Viena cu 237 de premii amintește el mîndru.

Și Dim. Ghica îl ținuse de rău pe K., arătînd că nimeni nu contestă talentele sale, dar „la noi în țară ne cam cunoaștem și știm să apreciem cuvintele care provin din o convicțiune sinceră și leală și să le distingem pe acelea pe care le dictează numai pasiunea. În străinătate însă cuvintele domniei-sale se apreciază altfel, trec de niște cuvinte zise de către o autoritate".

La cuvintele acide ale lui Dim. Ghica, K. a replicat: „De patru ani nu fac chestiune personale cu dumneavoastră". D. Ghica: „Pentru ce"? „Pentru că ne cunoaștem ...", a răspuns K. suav.

[11] A. D. Moruzi avea la Zvoriștea (Dorohoi) un atelier de confecționat și reparat unelte agricole (cf. Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din județul Dorohoi*, București, 1866, p. 322).

[12] Ernst Haan, *Rumänien Bericht*, Viena, 1873, 17 p. (extras din *Amtlicher Bericht über die Wiener Weltausstellung im Jahre 1873*, Viena, 1874—1877, vol. II).

[13] V. Boerescu încercase să-l disculpe pe Crețulescu pentru cheltuielile făcute cu ambalarea și montarea, arătînd că exponatele nu puteau fi puse „în cutii albe de lemn sau pe rogojini".

N. Ionescu, mai dur chiar decît K., a amintit că acesta a închiriat un apartament scump și a primit o diurnă de 100 de franci chiar cînd se afla în București. Apoi a dispus ca pavilionul românesc să fie fotografiat, ceea ce n-a mai făcut nimeni. „Cheltuielile de *mise en scène* a întrecut tot ce poate cineva raționabil presupune". Cît privește decorațiunile și medaliile, primise și Crețulescu, și secretarul expoziției cîte una. „Fost-au și dumnealor expuși ca produsul cel mai ales al țării noastre"? întreabă N. Ionescu mușcător.

[14] S. Fălcoianu propusese ca Adunarea să voteze creditele pentru „a nu compromite demnitatea națională în străinătate", dar în același timp ele să fie considerate justificate abia după ce vor fi trecut prin verificarea Curții de conturi.

[15] Lascăr Catargiu.

[16] P. Carp observase ironic pe seama lui K.: „A mai venit domnia-sa și ne-a arătat că la tinerețe a cheltuit pentru industrie și acum, la bătrînețe, cheltuiește pentru arte [aluzie la activitatea de colecționar a acestuia — *n.n.*], încît domnia-sa ar fi astfel inițiatorul industriei și artelor la noi".

[17] Cititorul a sesizat, desigur, inadvertențele de la cifrele date drept buget inițial pentru pavilonul românesc al expoziției. De fapt suma primitivă a fost de 206 150 lei.

[18] În cele din urmă Adunarea a acceptat creditul cu 59 de voturi pentru și 29 împotrivă. Emil Crețulescu s-a simțit dator să replice la cuvintele lui K.:

„Domnilor deputați, în urma esplicărilor date de domnul ministru al lucrărilor publice alaltăieri, nu aș mai fi luat cuvîntul dacă domnul Kogălniceanu nu revenea și astăzi cu aceeași bunăvoință asupra chestiunei expoziținei și nu adaoga alte cîteva erori la cele zise de domnia-sa în ședința trecută. Domnul Kogălniceanu este în principiu contra expozițiunilor, pentru că după domnia-sa noi sîntem nedemni de a figura la asemenea concursuri ale națiunilor civilizate, care se fac din timp în timp în Europa. Astfel, domnia-sa a fost în contra expoziției de la Paris, precum a fost și în contra celei de la Viena, pe care zice că a luat angajamentul, nu știu către cine, de a o combate încă de la început, susținînd că noi nu avem nici chiar un început de comerț, de industrie, de arte și științe, că nu avem, cu alte cuvinte, nici una din condițiunile care constituie statele civilizate.

Vă mărturisesc, domnilor, că nu așteptam aceasta din partea domnului Kogălniceanu, un vechi parlamentar, vechi om de stat, care a luat parte totdeauna la afacerile țării, nu credeam ca domnia-sa să ne declare nedemni de a figura cît de modest printre statele civilizate ale Europei. Domnia-sa a venit și a făcut o comparațiune între expoziția din Paris, pentru care are toate simpatiele, și expoziția din Viena, contra căria s-a pronunțat precum ați auzit. Nu v-a vorbit nicidecum de meritele expoziției de la Paris, nu v-a spus în ce a fost superioară expozițiunei de la Viena; dacă a avut mai multe obiecte mai frumoase, mai interesante, dacă a avut mai mulți expunenți, mai multe recompense, sau dacă a făcut, cel puțin, mai multă

economie statului. Nimic din toate acestea. Domnia-sa ne spune că s-a plimbat, în treacăt, prin expoziția noastră de la Paris cu m. s. sultanul, pe cînd muzicele le cîntau arie naționale române".

*Intervenție pe marginea proiectului de lege care modifică legea generală a vămilor**

Înțelegeți foarte bine, domnilor, că aci nu încape discuțiune generală, avem să ne rostim în privința fiecărui articol în parte, căci aci nu este vorba de a discuta o lege nouă, ci niște modificări propuse la o lege care există [1]. Guvernul a prezintat un proiect de lege prin care propune a se modifica vreo 20 sau 30 de articole, care s-au studiat de secțiuni și fiecare secțiune s-a pronunțat asupra lor și a orînduit delegați, care au avut misiunea să se înțeleagă asupra amendamentelor propuse în secțiuni.

Dar, de unde proiectul guvernului prezentat Camerei arăta modificarea cîtorva articole, deodată vedem că sar din sînul comitetului alte 20 de articole modificate, care nu figurau în proiectul guvernului și prin urmare n-au fost studiate de dumneavoastră, și domnul raportor [2] ne zice că aceste modificări în sînul comitetului s-au făcut cu consimțămîntul guvernului. Dar domnii delegați, înainte de a se înțelege cu guvernul, trebuia să se înțeleagă cu aceia care i-au rînduit, și trebuia să zică: „Domnule ministru, nu sîntem chemați, chiar după teoria susținută de guvern cu ocaziunea altor proiecte modificătoare a unor legi organice, nu sîntem chemați a discuta decît asupra acelor articole care sînt în proiectul guvernului prezentat Camerei". Așa a fost cu legea modificătoare Codicelui penal, așa cu legea modificătoare legii comunale etc. etc. Dacă comitetul s-a socotit în drept să vie să introducă în proiectul guvernului 20 de articole, care nu există în proiectul prezentat Camerei, să discute și să primească părerea guvernului, apoi noi secțiunile ce mai însemnăm atunci?

În alte ocaziuni guvernul a refuzat comitetului acest drept, zicînd: dumneavostră sînteți chemat să vă rostiți asupra articolelor propuse spre modificare în proiect, dar numai în privința acelora. Acum vedem cu totul din contră, comitetul modifică încă 20 de articole, despre care nu s-a propus nici o modificare; comitetul s-a prefăcut într-o comisiune specială cînd și-a însușit acest drept. Pentru o comisiune specială aș înțelege ca ea să aibă toate drepturile Camerei, să se înțeleagă cu guvernul și să facă modificările ce va crede de trebuință; dar acest comitet nu avea acea calitate, el avea un mandat mărginit. Eu primesc bucuros să avem dreptul a ne pronunța asupra legii întregi, să modificăm toată legea, dar aceasta să fie totdeauna.

Onor. domn Chițu mă întrerupe. Dar să te văz și pe domnia-ta, domnule Chițu, între delegați; ei bine, cum ai putut domnia-ta să cercetezi articole pentru care n-ai avut mandat?

Domnul G. Chițu: Guvernul le-a propus în comitet.

* Ședințele din 25 și 26 februarie 1875.

Guvernul este totdeauna în drept să propuie Camerei proiecte de legi, dar să le cunoască toţi deputaţii în secţiuni, nu numai în comitetul delegaţilor.

Apoi aşa cum? Şeapte domni deputaţi iau în cercetare legea întreagă, o modifică cum le place, pe cînd noi Adunarea nu ne-am ocupat defel de aceste articole ...

O voce: Domnia-ta n-ai fost în secţiune cînd s-a tratat acest proiect.

Chiar dacă eu n-am fost în secţiune, puteţi dumneavostră să-mi ziceţi că de ce pretind ca comitetul să nu se rostească decît asupra articolelor despre care s-a făcut discuţiune în secţiuni cînd odată aţi stabilit această procedură? Daca voiţi să ne rostim asupra tutulor articolelor din lege, eu priimesc, dar atunci am să viu şi eu cu amendamentul meu, căci nu recunosc acest drept numai unui delegat, ci şi mie şi oricărui deputat, şi guvernul negreşit poate să mă combată.

De aceea rog Camera să se rostească asupra acestei cestiuni pe care i-o pui înainte.

Domnul A. Moruzi: La cele zise de onor. domn Kogălniceanu, am onoare a-i răspunde că secţiunea a patra mi-a dat voie să intru în examinarea tutulor modificărilor ce aş crede că se pot introduce în această lege. Ce zice legea aceasta pe care ne-a supus-o guvernul? Iată titlul ei: „Proiect de lege pentru modificarea unor articole a legii generale a vămilor". Vedeţi, nu zice a unui număr definit de articole care trebuie să fie modificate; iată sensul în care guvernul ne-a prezentat legea şi nu a putut să fie altfel, nu putea să ne zică Camerei: reveniţi asupra legii vămilor, dar nu modificaţi decît articolele pe care vi le-am indicat eu. N-a putut guvernul să ceară aceasta, căci, daca odată vine o lege înaintea Camerei, Camera poate să introducă orice modificări va găsi de cuviinţă.

Să înscriem aceasta în procesele-verbali, dacă primeşte şi guvernul, ca să se ştie bine că aceasta este procedura.

La articolul 10[3].

Domnilor, înţeleg ce voieşte să zică legiuitorul, dar socotesc că trebuie să fie bine precizat care sînt armele oprite şi care sînt permise; căci dacă prin articolul acesta, la aliniatul I, se zice armele, praful de puşcă şi muniţiunile de rezbel în genere, cînd nu se va preciza bine că aci cuvinte[le] „de rezbel" se raportă la armele de rezbel, la praf de puşcă de rezbel etc., atunci mă tem că acest articol să nu fie rău interpretat de vameşi şi să fie înţeles că orice armă sau praf de puşcă este oprit de a se importa, de vreme ce legislatorul nu a înţeles decît armele de rezbel, praful de rezbel * să fie oprite, ceea ce se şi explică mai la vale.

Deci să fie bine înţeles că numai armele de rezbel, praful de puşcă de rezbel este oprit, iar nu şi armele de comerţ şi praful de puşcă de comerţ.

Aş voi dar să propui ca modificare a se zice aşa: clasificaţiunea armelor de rezbel proibite sau a armelor de comerţ permise se va face conform unui regulament speciale.

La articolul 19[4].

Propui aci o modificare de stil.

Suveran este negreşit fiecare domnitor şi negreşit că şi domnitorul nostru este suveran, dar titlul constituţional al capului statului român,

* Citeşte: *de puşcă.*

după constituţiune, este „domnul", nu suveranul României; trebuie să se zică dar cum este în constituţiune, căci constituţiunea şi legea aceasta este pentru ţară şi în ţară, să se zică dar:

„Afară de acele destinate domnului şi familiei sale", iar nu suveranului, căci iată ce zice constituţiunea despre titlul capului statului: „Puterile constituţionale ale *domnului* sînt ereditare etc.". Acest titlu trebue să se puie şi în legea aceasta.

Domnul ministru de externe[5]: Domnilor, această chestiune de redacţiune cuprinde în sine o idee care cred că nu trebuie a se modifica.
Domnu[l] este suveran şi suveran este domnu[l]. Mai mult decît atît. Titlul domnului României nu este decît acela de suveranul României. Acum, ori că se va zice *domnu[l]*, ori că se va zice suveran, este tot acelaşi lucru. Dacă s-a pus titlul de suveran, este că orice stat are un suveran, şi în toate statele constituţionale şeful statului este suveran. Prin urmare, guvernul menţine redacţiunea comisiunii.

Eu, domnilor, nu mă întinz aşa departe şi nici nu voiesc să pui chestiunea că cineva poate să zică că domnul României nu este suveran.

Dar titlul său constituţional este acela de domn al României; şi aş voi să mi se arăte dacă şi după legea Franţiei, şi după legea Italiei, şi după legea Germaniei, nu se zice tot aşa cum spun eu. Puterile constituţionali ale domnului, zice constituţiunea, sînt ereditarie. Aşadar, titlul său este acela de *domn*, precum la germani este acela de *Keiser*.

Pînă astăzi, în toate legile s-a conservat titlul de domn şi nu cred că după 400 de ani trebuie să-l schimbăm.

Să fie încredinţat domnul ministru de externe că sînt tot atît de dinastic ca şi domnia-sa. Dar cuvîntul de *suveran* nu este constituţional.

La articolul 60.]

Domnilor, voi să fac aci o mică observaţiune. Iată ce zice alineatul 2 al articolului 60:

„Staţionarea morilor plutitoare la marginea rîurilor care despart România de străinătate se va autoriza numai în vecinătatea imediat a punturilor unde se vor afla biurouri de vamă sau pichete de pază, fără jignirea stipulaţiunilor cuprinse în actele internaţionale existente".

Eu constat mai întîi că două rîuri ne despart de streinătate: Dunărea şi Prutul. Şi domnul raportatore poate să-şi aducă aminte că sînt pichete care sînt în depărtare de o jumătate de poştă unul de altul, şi, dacă domnia-sa nu-şi aduce aminte, îi voi spune că de la Călăraşi în sus mergi cîte o oră de la un pichet la altul, iar pe Prut aceasta este un fapt normal. Ei bine, dacă veţi zice că mori să nu se facă decît pe pichete, atunci veţi ridica dreptul la 4 sau 5 proprietari de a se folosi tocmai de curentul care face o parte a veniturilor moşiilor sale. Apoi, domnilor, această mărginire mi se pare prea vagă şi prea nedreaptă; morile în toate ţările lumei se fac pe rîurile plutitoare, şi, cînd astăzi la noi se proiectează să se facă canaluri, nu ştiu pentru ce am veni ca tocmai în canalurile şi rîurile care există, prin legea vămei, să oprim de a se face mori cu care se hrănesc familiile a două sau trei comune care s-ar afla între un pichet şi altul.

O voce: Opresc convenţiunile cu străinii.

Convenţiunile cu străinii nu prevăd aceasta, ci numai să nu se bată ţăruşi în mijlocul apei, ca să se împedice navigabilitatea ei.

Pentru aceasta, dar, voi propune un amendament pentru ştergerea cu desăvîrşire a acestui aliniat.

Asemenea, domnilor, mă ridic chiar în contra părţii întîia a articolului [6].

Eu ştiu că picheturile de-a lungul frontierei despre Bucovina şi Transilvania sînt puse tocmai pe frontieră, afară numai de acele localităţi unde nu s-a putut stabili pichetul pe frontieră din cauza munţilor, unde situaţiunea topografică nu ne-a permis a aşeza pichetele de frontieră. Ei bine, dacă nu veţi permite domniile-voastre a se înfiinţa fabrice decît cu permisiunea prefecţilor, nu vedeţi că faceţi o împedecare proprietarilor? Mai întîi că este irațional[ă] această măsură, din cauză că pichetele sînt tocmai pe frontieră, şi apoi nu ar trebui să supuneţi pe constructorii acestor edificie la capriţiul prefecţilor, căci ştiţi dumneavoastră ce sînt prefecţii, ar trebui să-i supuneţi la o autoritate mai înaltă şi mai independentă. De aceea eu aş propune aceste modificări, şi aş propune în sensul acesta un amendament.

Domnul P. Mavrogheni: Domnilor, onor. domn Kogălniceanu a pus discuţiunea pe alt tărîm, căci comitetul delegaţilor n-a făcut decît modificarea aceasta: „Vor jigni stipulaţiunile coprinse în actele internaţionale"; şi nu cred că onor. Adunare va primi această discuţiune, deoarece cînd s-a făcut acest articol s-a discutat această chestiune pe un cîmp foarte larg, s-a explicat şi chestiunea frontierei, şi multe alte lucruri; şi de aceea s-a şi votat acest articol aşa cum se vede în lege.

Acum onor. comitet vine şi adaogă o măsură feritoare, şi aceasta spre a nu se jigni tractatele internaţionale. Cunoaşteţi, domnilor, că sînt tractate între Austria, Rusia şi România în privinţa piedecilor ce s-ar pune pe rîuri navigaţiunii. De aceea comitetul a introdus la acest articol această adăogire.

În ceea ce priveşte distanţa pichetelor, dacă dumneavoastră veţi stabili ca morile să fie în mare distanţă de pichete, atunci veţi stabili acolo — vă pot asigura de aceasta — nişte cuiburi de hoţi şi de contrabandă.

Domnul A. Moruzi: Domnilor, în discuţiune este modificarea introdusă la articolul 60 privitoare la morile plutitoare de pe rîuri. Domnul Kogălniceanu trebuie să-şi aducă aminte că s-au stricat acele mori, şi din ce cauză s-au stricat. Dacă însă domnia-sa, în consecuenţă cu aceea ce a susţinut la începutul şedinţei, ar veni şi ar modifica articole care nu sînt în discuţiune şi nu sînt dezbătute de secţiuni, este liber să o facă, dacă admite şi Camera; dar eu nu pot decît să vă aduc aminte că la începutul şedinţei ne-aţi contestat, nouă, delegaţilor, dreptul de a modifica redacţiunea altor articole decît cele propuse de guvern. Acum sînt foarte mulţumit că aţi renunţat la acel principiu susţinut cu atîta foc şi aţi venit la ideea noastră.

Voi răspunde mai întîi domnului Mavrogheni. Se vede că domnia-sa nu a onorat cu prezenţa domniei-sale discuţiunea noastră, cum obicinuit o face, căci ar fi văzut că s-a schimbat lucrul. Ceea ce susţine domnia-sa e lucru vechi; noi am zis că nu poate comitetul să-şi întindă lucrările sale decît asupra articolelor propuse de guvern. S-a susţinut pe urmă că comitetul avea această facultate, deoarece articolele legii au între ele o conexitate.

Cu atît mai mult pot eu astăzi să propun modificări la articolul 60, care vine de la guvern ...

O voce: Nu e propus de guvern.

Este propus de guvern dimpreună cu comitetul. Ce voim să facem noi astăzi? O lege mai bună, dar totdeodată nu voim să se lovească proprietatea particulară.

Se zice că convenţiunea pentru navigaţiunea Prutului nu opreşte de a avea mori pe frontieră. Eroare mare! Erezie profundă! S-au desfiinţat morile care aveau [t]araci pe albia rîului, dar toate morile de la

margine, pe apa trasă din rîuri, acelea există, şi drumul e prea rău acuma ca domnul Moruzi să se ducă la Rădăuţi şi Noua Suliţă ca să vază morile funcţionînd.

Aşadar, ceea ce propun eu nu este nici în contra convenţiunei internaţionale între Austria, Rusia şi România, şi nici jigneşte întru nimic interesul fiscului. Osebit de aceasta, rezerv guvernului dreptul de a prinde contrabanda şi a percepe dările. Însă distanţa de la un pichet la altul este aşa de mare, încît de la Scopăşeni şi pînă la Cotul Ghermăneşti, pe o întindere de una poştă, nu există decît un singur pichet. Aşadar, propui ca în partea întîia să se zică că se face nu numai cu avizul prefectului, ci şi al comitetului permanent, şi tot aceeaşi formalitate să se păstreze şi pentru celelalte mori.

După ce depune, împreună cu G. Cantilli, *următorul amendament*: *„Staţionarea morilor plutitoare la marginea riurilor care desparte România de străinătate se va face cu păzirea acelor formalităţi şi fără jignirea stipulaţiunilor coprinse în actele internaţionale".*

Mai întîi socotesc ca chestiune de regulament că onor. domn raportor trebuia să ia avizul comitetului şi apoi să se pronunţe [7].

Al doilea, să-mi daţi voie să vă dau o lămurire. Domnul raportor n-a citit nici amendamentul meu, nici legea. Autorizaţiunea nu o dă comitetul permanent, şi n-am cerut eu aceasta; autorizaţiunea se dă la ministrul finanţelor, care este şeful vămilor.

Domnul A. Moruzi: Pentru mutarea unei mori de la un punct la altul.

Se face o eroare mare, o confuziune. O moară nu se numeşte plutitoare numai pentru că pluteşte pe apă ca raţele; se numeşte plutitoare pentru că stă pe apă, stabilită pe vase, iar nu pe taraci, însă ele sînt fixe, sînt legate de mal, şi nu se pot strămuta în tot momentul.

Prin urmare, ce cer eu? Dau guvernului dreptul ca să învoiască sau nu; adică ministrul de finanţe să învoiască, şi eu prefer mai bine pe ministru decît pe vameş. Cine împedică pe ministru[l] de finanţe să nu ceară de la subalternii săi lămuriri dacă trebuie să dea autorizaţiune sau nu? Dar nu voiesc să fixez staţionarea morilor plutitoare numai pe lîngă pichete, că * voiesc ca cel ce face o moară pe un rîu să arate mai întîi că este proprietar al malului, iar nu numai al moarei, pentru că nu poate oricine să facă o moară pe rîul care spală malul proprietăţii mele, căci în virtutea Codicelui civil proprietarul malului este şi proprietarul apei pînă la jumătatea rîului.

Prin urmare, eu voiesc ca cel ce face o moară pe rîul său să ia avizul comitetului permanent, apoi încuviinţarea Ministerului de Finanţe, şi nimeni nu împedică pe ministru[l] de finanţe să ia toate măsurile ce va crede de trebuinţă. Dacă ministrul finanţelor refuză, mă adresez la Consiliul Miniştrilor.

Vedeţi, domnilor, că eu fac toate concesiunile.

Domnul Văsescu, un membru din comitet, zice că aceasta este numai o mîngîiere. Ei bine, nu este aşa. Eu dau guvernului ce este al său şi las proprietăţii ce este al ei. Morile nu sînt plutitoare ci staţionare, şi astfel sînt morile în Moldova ...

Domnul ministru de externe: Şi care se pot muta.

Mutarea nu se poate face decît cu voia ministrului de finanţe ...

* Probabil: *ci.*

Domnul ministru de externe: Dar priveghiarea?

Priveghiarea este totdeauna a vameşilor, în a căror îndatorire stă a vizita toată distanţa între un pichet şi altul.

La articolul 111[8].

Domnilor, nu iau cuvîntul aci decît numai spre a-mi face rezervele mele, adică că prin acest articol nu se prejudică întru nimic chestiunea desfiinţării portului franc Galaţi[9], de care se vorbeşte mai jos. Rog pe domnul raportator să ne spuie daca se prejudică sau nu?

Domnul A. Moruzi: Desfiinţarea portului franc era votată împreună cu legea generală a vămilor; prin urmare, eu nu pot să vă rezerv nici un drept asupra acestui punct; veţi vorbi acolo unde se zice despre terminul supresiunei; nu este însă prin putinţa mea de a vă acorda o rezervă asupra unui punct votat de Cameră şi de Senat şi sancţionat de domn.

Domnul raportator din început voieşte să puie chestiunea pe un tărîm unde Camera nu ar avea nimic de zis. Pînă acum domnul raportator, dimpreună cu guvernul, a susţinut astfel, şi cu drept cuvînt a zis că legea vămilor este o lege atît de grea, atît de nouă, încît are să fie modificată nu o dată, ci de zece ori; şi iată chiar legea aceasta nu s-a pus încă în lucrare şi deja v-a venit să o modificaţi. Tot onor. raportator, împreună cu guvernul, a recunoscut că acea lege s-a votat cu mare grăbire ...

Domnul A. Moruzi: Prea mare.

Şi astăzi, cînd domniile-voastre vă aflaţi în faţa unei petiţiuni a unui oraş întreg, adresată la toate puterile statului, la Cameră, la Senat, la domnitor, şi sprijinită prin faptul emigrării a tot ce era mai însemnat în acel oraş, dumneavostră voiţi să vă prevalaţi cu votul dat de Corpurile legiuitoare în această privinţă.

Dar, daca acea lege s-a votat şi s-a promulgat, pentru ce nu se pune în lucrare? Pentru ce astăzi, mai înainte ca ea să fie pusă o zi măcar în lucrare, să vie cu un nou proiect prin care ea se modifică? Vedeţi dar că, după cum a făcut chiar comitetul delegaţilor, avem dreptul şi noi a zice cuvîntul nostru asupra a oricărui articol din legea primitivă. Eu am întrebat astfel pe domnul raportator daca prin articolul de faţă se prejudică chestiunea porturilor france, şi domnul raportator îmi zice nu numai că se prejudică acea chestiune, dar încă mai mult adaogă: *Lasciate ogni speranza*, chestiunea aceea s-a hotărît, s-a isprăvit, *n, i, ni, c'est fini*, nu mai e nimic de făcut pentru desfiinţarea porturilor france. După domnul raportator dar chestiunea e terminată; fiindcă însă eu nu văz nicidecum lucrul ca domnia-lui, rog pe domnul raportator să ne spuie daca are aci o petiţiune a orăşenilor din Galaţi şi daca o are să binevoiască a ne-o citi.

(Domnul Moruzi nu răspunde.) ... Domnule preşedinte, permiteţi-mi a vă întreba pe dumneavoastră, ce s-a făcut cu petiţiunea Galaţilor în privinţa desfiinţării portului franc de acolo?

Domnul preşedinte: Petiţiunea aceea s-a recomandat delegaţilor.

Şi apoi. *(Zgomot, conversaţiune.)* Dar aceasta nu mai este discuţiune, nu putem aci nici să ne mai împlinim datoriile, n-avem decît să ne luăm pălăriile să plecăm.

Întreb încă o dată pe domnul raportor, să binevoiască a-mi spune ce s-a făcut acea petiţiune.

Domnul Moruzi: Vă voi răspunde după ce veţi termina. *(Zgomot).*

Întotdeauna, domnilor, este permis unui deputat, ca mai nainte de a vorbi ce are de vorbit, să facă o întrebare oarecare asupra unei chestiuni, ca să vorbească în deplină cunoştinţă de cauză. Am voit şi eu să ştiu ce s-a făcut cu acea petiţiune, şi domnul raportor ...

Domnul Moruzi: Eu nu pot să ţin dialoguri cu dumneavoastră, dialogurile sînt oprite de regulament.

Aceasta nu este dialog, este o întrebare pe care o fac şi la care ar trebui să mi se răspundă.

Domnul A. Moruzi: Domnilor, întîi că nu recunosc dreptul domnului Kogălniceanu de a stabili convorbiri cu mine, mai mult sau mai puţin literare; sînt raportor, dar vorbesc la rîndul meu. V-am ascultat pe domniile-voastre şi acum vă răspund: Eu cred că chestiunea de suprimare a porturilor france nu poate să fie sulevată cu ocaziunea acestui articol, ci cînd vom veni la termenul ce trebuie să acordăm acestor porturi, termen pe care Camera, daca va voi, îl va prelungi la indefinit. Acolo veţi putea vorbi şi dezvolta ideile domniilor-voastre iconomice în privinţa dezvoltărei porturilor france, dar pînă atunci nu ne putem ocupa nici de aceste porturi, nici de petiţiunea gălăţenilor, căci cu toate că mie, reprezintantul Galaţilor , nu mi s-a trămis acea petiţiune, deşi am văzut-o în mîna domnului ministru de finanţe, în jurnale publicată, cu toate acestea sînt gata a o discuta, căci o petiţiune a unui oraş merită a fi luată în consideraţiune şi discutată foarte serios. Chestiunea este numai că domniile-voastre v-aţi prea iuţit şi aţi voit prea repede să mîntuiţi această chestiune; lăsaţi să o discutăm atunci cînd legea ne va duce acolo.

Domnilor, vedeţi că după multă poliloghie onor. domn raportor mi-a răspuns tocmai la sfîrşit ceea ce putea să-mi spună la început: că nu aci este locul de a face această discuţiune. Prin urmare, îmi păstrez dreptul de vorbi cînd vom ajunge acolo.

La articolul 261[10].

Domnilor, anul contenit am avut onoarea de a fi unul din delegaţii care au cercetat proiectul de lege care astăzi este a se modifica. Am fost unul din aceia ce am avut onoare a felicita pe ministru[l] de finanţe [11] de atunci pentru înfăţişarea acelui proiect, pe care şi atunci ca şi acum îl consider ca un progres în legislaţiunea noastră vamală.

Ţiind seamă de obiecţiunile ce domnia-sa le-a făcut — şi le cunosc o parte puternică în contra porturilor france — , am dat şi eu consimţămîntul meu modest la acel articol, precum am aprobat şi toate cele[l]alte articole.

Precum am avut onoare a vă spune, această lege nu a apucat a se aplica şi însuşi guvernul a văzut că era trebuinţă de mai multe modificări, şi în acest scop a şi prezentat proiectul acesta, pe care-l dezbatem acum.

Merg mai departe şi zic: această lege, deşi procede dintr-un scop bun, acela de a spori veniturile ţărei, însă, făcută fără acele studii pe care le reclamă o lege care tratează de o asemenea materie şi fără să ţie compt de toate interesele noastre economice, nu va apuca a se aplica această lege şi guvernul va simţi îndată necesitatea de a veni cu o altă serie de modificări nouă.

Am fost în vara aceasta la Galaţi şi am resimţit şi eu impresiunea dureroasă ce o resimte oricine merge la Galaţi, numai în vederea ameninţărei ce se face oraşului Galaţi, cu desfiinţarea portului franc. Dacă această ameninţare este periculoasă şi dureroasă pentru Galaţi, apoi

pentru un alt oraş, Izmailul, aceasta este şi mai periculoasă, şi mai dureroasă, dacă nu se va lua măsuri.

Nu sînt doi ani de cînd guvernul, în faţa distrugerei, pot zice, a acestui oraş, care era floarea Basarabiei, care era un centru de o mişcare comercială şi cu care nu putea concura decît Galaţii, nu sînt doi ani de cînd guvernul a întrebat pe orăşeni ce li se poate face pentru ca să se oprească emigrarea în masă a oraşului întreg, încît ameninţa să rămîie fără locuitori, şi a primit un răspuns unanim ca să i se dea portul franc, şi guvernul actual şi Camera actuală a votat acum doi ani înfiinţarea portului franc în oraşul Izmail. Pe urmă s-a votat această lege.

Am votat şi eu legea aceasta, o mărturisesc; nu ne-am uitat la toate acele neajunsuri care erau să vie, am desfiinţat cu o trăsătură de condei 7, 8 codici întregi de legislaţiune care regulau condiţiunile porturilor france din România, precum al Galaţilor, al Brăilei etc.

Pe urmă guvernul s-a găsit impresionat de toate acele neajunsuri, de toate acele prefaceri radicale şi subite care se aduc în condiţiunile, în interesele economice ale acestor oraşe, şi aţi văzut că domnul ministru singur a venit şi a spus că a primit o petiţiune de la Galaţi şi de la alte oraşe, că a discutat-o în Consiliul de Miniştri şi a recomandat-o şi comitetului delegaţilor. Dar comitetul a zis: aceasta nu este treaba noastră, căci comitetul se ocupă numai cu modificarea legei, nu şi cu o petiţiune care nu-i este venită lui direct. Aşa este, domnilor, dar faptul pozitiv e că însuşi comitetul delegaţilor a socotit să se prelungească acest termen al desfiinţării porturilor franco încă cu un an, în loc să fie la 1877, după cum propunea guvernul, să fie la 1878. Eu sînt încredinţat după acum că Adunarea viitoare şi guvernul actual, cînd va ajunge la acel termen, singur el are să se sperie de propria sa lucrare şi iar are să mai vie cu cererea de prelungire încă cu un an sau doi. Apoi ce are să fie cu aceasta? Are să fie că acel oraş are să trăiască zi cu zi; că toate interesele cele mari se vor retrage, şi cînd guvernul va voi să dea prelungirea are să fie prea tîrziu.

Domnilor, eu nu mă rostesc în principiu în privinţa porturilor franco, dacă este bine, dacă este rău a le avea. Aş putea însă zice că ceea ce a făcut din Galaţi Alexandria României, ceea ce a dat viaţă Brăilei, care era o mică cetate sfărîmată turcească, a fost portul franco; aş putea zice: Veneţia sub guvernul de oţel, de bronz al Austriii despotice după atunci, unde era un sistem vamal fără exemplu, cu toate acestea Veneţia rămăsese port franc, pentru că Austria a înţeles că ucidea Veneţia sfărîmînd portul franc. Astfel se va întîmpla şi cu oraşele noastre. Să dea Dumnezeu ca prevederile mele să fie greşite, însă nu o cred. Porturile france în adevăr împuţinează cu ceva veniturile fiscului, dar întreţin o mare activitate în acele centruri, în vreme ce, suprimîndu-le, acea activitate va dispare; atuncea plugarii de dincolo de Dunăre şi Dobrogea întreagă, care veneau la Galaţi ca să cumpere, nu-şi vor mai aduce acolo capitalurile lor, deşi mici, dar multe, nu vor veni să cumpere încărcaţi cu 7 sau 8 la sută, vor cumpăra de la oraşele turceşti. Sînt mulţi din dumneavostră care cunoaşteţi ceea ce se numeşte la Galaţi Strada Portului, Gura Vadului, acolo este mişcarea cea mare comercială; ei bine, toate acele mari magazine, mari başte, care fiecare era magazin de port, fiecare avea marfă adunată, nu pentru interiorul ţărei, ci pentru afară

din România, astăzi stau toate închise şi pecetluite, şi casele mari se retrag, vor să închidă comerciul lor de acolo ...

Domnul G. Manu: Astăzi e port franc.

Am avut onoarea să spun că deja de astăzi casele mari, prevăzătoare, nu aşteaptă ca să vină vameşii să le pună peceţi, şi-şi caută culcuşul lor aiurea : este casa mare a lui Derusi Mendel şi altele care se ridică.

Domnul G. Manu: Din altă cauză.

Onor. domn Manu să-mi permită a-i spune că recunosc dreptul domniei-sale de a mă combate şi a avea alte opiniuni decît mine în orice privinţă, dar atunci cînd se atinge de fapte să binevoiască la rîndul domniei-sale a le cita şi eu îl voi asculta.

Eu, în privinţa Galaţilor, sînt tot aşa de informat ca şi domnia-ta în privinţa Bucureştilor ; voi fi fericit să nu se dovedească că sînt alte cauze, pentru că, atunci cînd se va dovedi de domnul Manu că sînt alte cauze, ne va da puternicul său concurs ca să le vindecăm ; dar pînă atunci eu menţiu, şi menţiu cu subscrierile care figurează în petiţiunea dată înălţimei-sale şi comunicată comitetului dumneavoastră, care subscrieri sînt a tot ce este mai puternic, mai bogat, mai inteligent în Galaţi, fără deosebire de partit, de naţionalitate, căci şi germanii, şi ruşii, şi bulgarii, şi grecii, şi românii, şi toate naţiunile care sînt în Galaţi, comerţul întreg, fără osebire de naţionalitate, reclamă prelungirea portului franco. Tot aşa este şi în Brăila şi Ismail, şi aştept ca deputaţii de Brăila şi de Ismail să mă dezmintă, cu toate că Brăila a căpătat un mare avantaj asupra Galaţilor, căci are linia directă a drumului de fer, care pune oraşul Brăila călare pe linia cea veche.

Aşadar, domnilor, eu vă întreb : bine e ca atunci cînd noi ne ocupăm de o simplă lege vamală, destinată a determina acum operaţiunile vamale, adică cum să se strîngă dările, taxele, pe greutate ori pe valoare, ce măsuri poliţieneşti să se ia pentru perceperea acestor taxe etc., bine este ca cu această ocaziune noi să venim şi cu o trăsătură de condei să desfiinţăm o legislaţiune veche întreagă, să prefacem deodată soarta acestor 3 oraşe însemnate ale ţărei ? O asemenea procedare este ea menită a întemeia, a acredita la noi regimul constituţional ? Aşa se urmează oare în Englitera, ţară care se citează de atîtea ori în această Cameră ca model pe care trebuie să-l urmăm pentru aplicarea regimului constituţional la noi ? Pentru ce domnul ministru de finanţe să nu vie cu un proiect de lege special pentru aceste porturi france, după cum a făcut mai ieri domnul ministru de justiţie pentru judecătorii de pace pe care i-a desfiinţat prin un asemenea proiect de lege ? Pentru ce domnul ministru de finanţe să nu studieze în fond chestiunea, şi dacă va găsi de trebuinţă să vie cu un proiect de lege special în care să zică : fiindcă experienţa a dovedit că porturile france la noi nu dau roade bune, că sînt de prisos, cer desfiinţarea lor ; şi totodată să propuie a se da în schimb oraşelor Galaţi, Brăila şi Ismail alte îmbunătăţiri, care să le facă să înflorească şi să atragă în ele casele însemnate comerciale ? Trebuie să se dea cît mai multe asigurări unor asemenea oraşe comerciale, pentru ca ele să prospere ; să ştie că oamenii însemnaţi prin capitalurile lor, care fu * mai cu

* Citeşte : *făc.*

seamă prosperitatea unor asemenea oraşe, sînt stăpîniţi de frică mai mult decît oricare alţii, capitalurile sînt întotdeauna fricoase la extrem. De este aşa, nu trebuie oare ca asemenea schimbări radicale să se facă după o bună chibzuinţă şi cătîndu-se a se da toate asigurările posibile oamenilor cu capitaluri, pentru ca ei să aibă liniştea, siguranţa, fără de care nu pot prospera nici ei, nici oraşele ce locuiesc?

Adesea, domnilor, aud zicîndu-se şi între noi că interesele economice sînt astăzi politica cea mare a Europei. Aşa este. Dar, dacă este aşa, eu întreb: nu merită ca condiţiunile economice ale acestor oraşe, cele mai comerciale din ţară, să fie cît mai bine studiate? Ei bine, mai nainte ca guvernul să desfiinţeze porturile france, de care ele se bucură de atîta timp, consultat-a acele oraşe pentru aceasta? Consultat-a camerile lor de comerţ? Consultat-a consiliele lor comunale? Consultat-a pe acei capitalişti milioneri, care aduc bogăţie în ţara noastră, care prefac grîul nostru în aur şi fără de care grîul nostru ar sta în pătule? Consultat-a guvernul pe aceşti oameni? Studiat-a chestiunea cu toată seriozitatea ce merită? Nu, ci în o bună dimineaţă [î]şi zice: nu-mi place legea cutare, cutare dispoziţiune, şi o şterg.

Vă rog dar, domnilor, să vă gîndiţi bine — mai ales că aci nu este nici chestiune de partid, nici chestiune de persoane —, gîndiţi-vă bine, mai nainte de a hotărî soarta acestor trei oraşe ale noastre, care ne recomandă Europei, prin care sîntem cunoscuţi ei mai mult decît prin orice. Mulţi străini n-au văzut şi nici nu ştiu ce e Bucureştii, ce e Iaşii, dar cunosc ce e Galaţii, Brăila, în care se strînge toată bogăţia noastră, care sînt — după cum am mai zis-o — ca o expoziţiune permaninte pentru noi. Gîndiţi-vă că nu este bine a preface cu uşurinţă condiţiunile în care trăiesc aceste oraşe. De aceea eu vă rog să prelungiţi termenul acesta al desfiinţării porturilor france, nu cu doi sau trei ani, ca proiectul guvernului, dar cel puţin cu şapte, opt ani. Pînă atunci guvernul va studia chestiunea bine, va vedea ce este de făcut, va veni cu un proiect de lege anume, deosebit, şi domniile-voastre sau succesivii domniilor-voastre vor hotărî în deplină cunoştinţă de cauză asupra chestiunei. Astăzi nu cred prudent că cu o trăsătură de condei să hotărîţi soarta acestor trei oraşe, cele mai însemnate, pentru că ele reprezintă toată bogăţia ţării.

Aceasta mă face să vă propun un amendament prin care cer ca termenul de trei ani din proiect să se prelungească în opt ani cel puţin.

Domnul vicepreşedinte: Domnilor, s-a vorbit de o petiţiune de la Galaţi. Am onoare a vă spune că după cercetările ce am făcut în cancelarie o asemenea petiţiune nu s-a adresat Camerei.
Acum să vă dau citire amendamentului domnului Kogălniceau:
„În loc de 1 ianuar 1878, să se pună 1 ianuar 1885, şi anume ambele frase".
M. Kogălniceanu, G. Antache.

Fie pînă la anul 1883 [12].

„Monitor", 1875, nr. 50, p. 1 281, col. 1—3; p. 1 284, col. 1—3; p. 1 285, col. 2 — p. 1 286, col. 1 — 3; p. 1 287, col. 1; p. 1 288, col. 1 — 3; p. 1 314, col. 1 — p. 1 315, col. 3.

NOTE

[1] Principatele Române, cuprinse în sistemul capitulațiilor care legau Poarta Otomană de unele țări europene, nu și-au putut stabili un regim vamal decît în limitele acestei dependențe. Prima breșă se face în 1829 prin liberalizarea comerțului dunărean și odată cu statornicirea unei autonomii administrative stipulate prin Regulamentul organic. În 1838 se introduce taxa vamală de 3% ad val., care în 1850 este majorată la 5%. În 1860 Comisia centrală de la Focșani adoptă *legea vamală* cu taxa astfel adăugită. Beneficiau de scutiri la import mașinile, hîrtia, cărbunii etc. (cf. C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul organic pînă în prezent*, București, 1904, p. 30). Taxele de export se desființează în 1861; prin această măsură însă fiscul pierdea 2,5 milioane de lei anual. Au fost de aceea reintroduse în 1864 (rămînînd exceptate manufacturile și sarea). În 1866 Turcia majorează taxele de import de la 5% la 8%. România le ridică la 7 1/2%, tranzitul îl fixează la 2%, iar exportul îl reduce, progresiv, pînă la 1%, în 1868.

În 1874 s-a întocmit legea generală a vămilor (votată la 4 iunie), rămasă dealtfel neaplicată și însoțită de un tarif vamal general bazat pe greutate. Aplicarea lui ar fi adus beneficii anuale cu 25% mai mari față de sistemul precedent. În 1875, în urma încheierii convenției cu Austro-Ungaria (vezi infra p. 147 și urm.), România a încercat să introducă noul tarif în raporturile internaționale. Cabinetul vienez considerase însă că a făcut destule concesii statului nostru dîndu-i posibilitatea acestui act de autonomie politică și comercială față de Turcia, încît a impus un tarif convențional — calculat de specialiștii austrieci —, la o medie de 7%, ceea ce în realitate revenea la 2—3%. În schimb, ni s-a acordat înlesnirea derizorie a clauzei națiunii celei mai favorizate, „adică un regim lipsit de orice statornicie pentru comerțul nostru de export și lipsit de orice garanție pentru viitor" (C. I. Băicoianu, *Cîteva cuvinte asupra politicii noastre vamale și comerciale de la 1875 pînă în prezent*, București, 1901, p. 2).

[2] A. Moruzi.

[3] Comisia a precizat: „armele admisibile de comerț". Textul votat: „Sînt oprite la import armele, praful de pușcă și munițiunile de rezbel în genere, afară de acele importate pentru serviciul statului" („Monitor", 1875, nr. 76, p. 1 861, col. 3).

[4] Art. 19, § 2: „Obiectele importate sau exportate pentru comptul guvernului sau al administrațiunilor publice vor fi supuse dispozițiunilor tarifului, ca și acele aparținînd comerțului sau particularilor, afară de acele destinate suveranului României și familiei domnești".

[5] Vasile Boerescu.

[6] Art. 60, § 1: „Pe distanța dintre frontieră și linia pichetelor, oricare ar fi această distanță, nici o fabrică, moară, depozit de mărfuri, hotel, han sau circiumă nu se va putea stabili decît în virtutea unei autorizațiuni a Ministerului Finanțelor, liberată după avizul prefectului județului. Îndată ce se va dovedi că un asemenea stabiliment a înlesnit introducțiunea sau expediționea de mărfuri în frauda drepturilor vămei, ministrul finanțelor va putea ordona închiderea lui imediată".

[7] A. Moruzi spusese că n-are nimic împotrivă ca avizul să fie dat de prefect sau de comitetul permanent, dar nu se poate pune în opoziție două autorități: cea vamală și comitetul permanent. „Una poate zice: « Stai unde vrei ! », alta: « Doar într-un loc »".

Amendamentul a fost respins.

[8] Art. 111: „Se vor înființa întrepozite pentru mărfurile străine în porturile de comerț unde necesitatea va fi recunoscută. Aceste porturi vor fi deocamdată: Ismail, Galați, Brăila, Giurgiu și Turnu-Severin; în viitor dreptul de întrepozit va putea fi acordat, prin decret domnesc, tuturor porturilor care-l vor cere și care vor dovedi că au mijloacele d-a face față cheltuielilor reclamate de înființarea și de întreținerea întrepozitelor. Guvernul va avea însă facultatea de a respinge cererile ce i s-ar adresa pentru dobîndirea drepturilor de întrepozit dacă va găsi că justificarea acestor cereri nu este reclamată de interesele generale ale comerțului".

[9] Galații devin port franc în 1837. Mihail Sturdza, domnul Moldovei, animat de spirit gospodăresc, stăruie pentru modernizarea lui prin amenajarea cheiului, ridicarea de antrepozite și magazii. Numărul locuitorilor crește între 1836 și 1843 de la 7 000 la 25 000. În 1842, la Galați funcționează șapte fabrici (una pentru prepararea cărnii sărate, una de bere, una de săpun, trei de macaroane și una de lumînări), iar în 1844 englezul Goldner deschide fabrica sa de conserve de carne, destinate marinei engleze, cu o capacitate anuală de prelucrare a 4 000 de boi.

Se statornicesc viceconsulii și agenții ai puterilor europene: englez și rus (1830), sard (1833), grec (1835), francez (1838), belgian și prusac (1839), napolitan și olandez (1841).

Galații sînt legați pe apă cu străinătatea prin Societatea de navigație cu vaporul pe Dunăre din 1834. În 1836 se creează aici o sucursală a Societății vieneze de navigație, ceea ce

înlesnește considerabil penetrația mărfurilor austriece în Principate. Zece ani mai tîrziu se stabilește legătura Galați — Odesa.

Creșterea volumului comercial al Galaților și Brăilei este remarcabilă. Charles Cuningham, viceconsul al Marii Britanii la Galați, arată că exportul de cereale prin Brăila crește între 1843—1848 de 2,5 ori, iar prin Galați cu 50%. Același informator constată sporirea de opt ori a importului de mărfuri engleze prin Brăila și Galați, între anii 1837—1849 („Review of the trade of Galatz et Ibraila for the years 1837 a 1848 both inclusive, P.R.O. Foreign Office, Turkey 78/792, f. 168—177 — date obținute prin bunăvoința lui Paul Cernovodeanu). Pentru dezvoltarea comercială a Galaților mai vezi: C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837—1883)*, București, 1976, 202 p.

[10] Art. 261 prevedea că dreptul de antrepozit se va acorda celor care vor fi în măsură a înființa „real" antrepozitele. „În orice caz drepturile de care orașele Brăila, Galați și Izmail se bucură acum cu titlul de porturi france vor înceta la data de 1 ianuar 1878".

[11] Petre Mavrogheni.

[12] Proiectul a fost admis cu 61 de voturi pentru și 10 împotrivă.

*Pentru acordarea unei recompense naționale familiei lui Ludovic Steege**

Domnilor deputați, nu m-am mirat de loc cînd am auzit pe onor. domn Brătianu [1] combătînd recompensa națională care se propune din inițiativa oamenilor care au cunoscut pe Steege [2], pentru că domnul Brătianu așa este deprins și cu aceasta a crezut să justifice acele milioane și acele cheltuieli zadarnice pe care domnia-sa pururea le-a sprijinit.

L-ați văzut cu ocaziunea unei mici recompense naționale date unui cetățean pe care nu-l cunoaște făcînd un tablou spăimîntător de starea derăpănătoare în care se află sărăcimea care bate la ușa Camerei; l-ați văzut plimbîndu-ne prin mahalale și arătîndu-ne mizeria, domnia-sa care mai deunăzi, cînd eu vă arătam sutele de mii de franci care s-au cheltuit în străinătate ...

Domnul G. Brătianu: Am votat cu dumneavoastră.

Îmi pare bine ... Prin urmare, domnilor, nu mă mir de domnul Brătianu, care nu a trăit unde a trăit domnul Steege și care nu este nici din acea generațiune. Dar onor. domn Agarici [3], care se apropie mai mult cu vîrsta și de epoca lui Steege și de teatrul vieței sale, mă mir că vorbește astfel cum a vorbit, și m-a durut foarte mult, mai cu seamă fiindcă am avut onoare de a fi în pozițiune să mă aflu întotdeauna alături cu Steege, care domnu[l] Agarici știe că era reprezentantul ideilor liberale. Domnul Mavrog[h]eni a zis un puternic cuvînt, că repauzatul Ludovic Steege, în timpul boierismului, în timpul cînd țara aceasta avea un guvern boieresc, a ajuns la poziținea însemnată ce a ocupat în societate numai prin meritele sale escepționale. A trebuit dar să fiu adînc întristat văzînd pe domnu[l] Agarici că vine astăzi și propune respingerea recompensei naționale ce se cuvine acestui bărbat, care a contribuit mult la realțarea claselor nouă, la realțarea burgheziei noastre.

Onor. domn Brătianu ne face o comparațiune cu Franța și zice că în Franța foarte rar se dau recompense naționale. Mare eroare! În

* Ședința din 1 martie 1875.

Franța, se recompensează orice om care se distinge cîtuși de puțin. Vedeți piețele publice ale Franței, vedeți muzeele Franței, vedeți cimitirele Franței și arătați-mi daca un om care a lucrat ceva în orice ramură, în politică, în științe, în arte, nu și-a găsit răsplata sa ...

Domnul G. Brătianu: La cimitir. *(Risete.)*

Dar la noi, domnilor, oare națiunea păcătuiește prin prea multă răsplătire? Apoi vedeți că d-abia un Mihai Viteazu a căpătat un monument, și ar trebui noi, Camera, să stimulăm tocmai deprinderea de a răsplăti, iar nu de a aduce aminte numai răul. *(Aplauze.)* Cum, domnilor, în această Cameră nu se va găsi voci elocinte decît numai pentru calomnie, numai pentru injurie, numai pentru a păta! *(Aplauze.)* Și nu va fi o voce unanimă care să răsplătească pe omul onest în toate împrejurările? ... *(Aplauze.)* Și numele Ludovic Steege este un nume care face onoare României în țară și în străinătate. El a manipulat politica țării, a manipulat milioanele țării și a murit sărac cu desăvîrșire, iar datoriele lui le-a plătit femeia sa, din zestrea ei. Iată răspunsul la cuvintele care se zice. Femeia n-a cerut nimic; femeia a plătit datoriele bărbatului cu zestrea ei. S-a zis că n-are copii mici; n-are copii mici; dar are o fată care îmbătrînește, pentru că n-are cu ce s-o mărite, fiindcă nu mai are nici o avere. El, în timpul căimăcămiei din Moldova, a fost agințe al Moldovei cînd s-a făcut primul act de suveranitate din partea noastră, adică cînd se dezbătea actul de navigațiune a Dunării, și și-a făcut datoria în toată plenitudinea, și, cînd s-a cerut ca țara să facă un act umilitor, el a venit în centrul guvernului în Iași și s-a opus, zicînd ca să nu se recunoască acel act decît atunci cînd semnătura agintelui Moldovei va figura alături cu semnăturile reprezentanților puterilor străine. În Comisiunea centrală sînt protocoalele care pot dovedi cine a fost Steege. Ca ministru a făcut împrumutul Stern [4] și întrebase * bancherii să spuie daca s-au convins din acea ocaziune că Steege a fost un om care face onoare țării noastre. El a rezistat cu modestie, dar cu fermitate, la darurile cele mari ce i se propuneau și a murit sărac. Chiar baronul Stern va fi cel dintîi care va plînge cînd va vedea că în Camera României un om ca Ludovic Steege a găsit detractori.

Omul acesta a fost atît de modest, încît nu s-a fălit niciodată de actele lui. El a lucrat și alții au avut gloria. În curînd se va vedea, din corespondența diplomatică ce a lăsat după moartea lui, cine a fost Steege. Cînd acea corespondență se va publica, România se va mîndri de finanțiarul ei, de bunul cetățean și de omul diplomat care a servit cu multă sîrțenie interesele țării. *(Aplauze.)*

S-a zis că s-au dat multe recompense. Da, s-au dat, și încă multe recompense rele; dar, cînd este vorba de o recompensă binemeritată, nu trebuie decît să ne felicităm că am prins ocaziunea de a o acorda ...

Onor. domn Agarici se preocupă de starea finanțiară a țării și zice că nu este destul de prosperă, spre a putea să acordăm recompense. Ei, domnilor, nu trebuie să vorbim de așa economii atunci cînd se atinge de a recompensa meritele unui asemenea om și a ne împlini o datorie de conștiință. Aceste 12 mii de lei care le dăm, le putem scoate cu o mică reducțiune din alte cheltuieli; însă, daca le veți refuza, nu refuzați familiei bani, dar refuzați recompensa ce țara trebuie să dea unui cetă-

* Citește: *întrebați.*

ţean care a făcut mult bine ţării sale. Prin urmare, vă rog să nu vă uitaţi cu această ocaziune la pungă, ci la inimă şi la datoria ce avem şi noi şi ţara să răsplătim pe acei care în timpuri grele şi-au făcut datoria şi au luptat pentru drepturile ţării. *(Aplauze.)* [5]

„Monitor", 1875, nr. 53, p. 1 364, col. 1—3.

NOTE

[1] Gh. Brătianu arătase că soţia lui Ludovic Steege primea pensie în valoare de 700 de lei.

[2] Ludovic Steege s-a născut la Bucureşti în 1813; tatăl său era farmacistul curţii lui Al. Ghica. Doctor în medicină de la Paris (1839). Protomedic al Moldovei. Unionist, semnează „actul pentru înfiinţarea comitetului Unirii" din 30 mai 1856. Membru în Comisia riverană a Dunării (Viena, 1859). Membru în Comisia centrală de la Focşani. Însoţeşte pe principele Cuza în vizita protocolară ce face la Constantinopol. Membru al Curţii de casaţie, ministru de finanţe între 1863 şi 1865 (cînd încheie împrumutul Stern) şi în 1867. Reprezentant al ţării la Viena (1867), apoi la Petersburg şi Berlin (1869). A murit la Bucureşti în 1872. Vezi pentru el Victor Slăvescu, *Ludvig Steege, 1813—1872*, Bucureşti, 1943, 24 p; I. M. Kogălniceanu, *Ştiri noi despre viaţa şi activitatea lui Ludovic Steege*, în „Arhiva românească", VI, 1941, p. 113—125; VII, p. 137—157.

[3] „Chiar cenuşa sa s-ar revolta cînd ar vedea astăzi că noi aruncăm banii ţării cu atîta uşurinţă".

[4] Vezi partea I a acestui volum.

[5] Adunarea a respins proiectul cu 38 de voturi împotrivă şi 35 pentru.

Discurs pe marginea proiectului de lege asupra tarifului general vamal *

Domnilor, sub prezintarea unui simplu tablou de tarife vamale, guvernul şi Camera fac astăzi act de autonomia ţării în materie de comerţ.

Onor. domn George Brătianu, fost raportator al comitetului delegaţilor în chestiunea căiei ferate Ploieşti—Predeal, ne zicea mai alaltăieri că în materie de chestiuni economice şi finanţiare nu încape politică.

Domnia-sa făcea o eroare foarte mare, căci tocmai chestiunile finanţiare şi economice sînt astăzi marile chestiuni politice ale Europei. Astăzi nu se mai face rezbel pentru succesiuni, pentru încuscriri şi încumetriri de împăraţi şi regi; astăzi, în secolul al XIX-lea, popoarele se luptă pentru interese materiale; aici se face politica cea mare. Prin urmare, şi noi astăzi facem politică, şi credem că facem bună politică ocupîndu-ne cu regularea tarifelor noastre vamale după propriele noastre interese şi trebuinţe. Mulţumesc dar guvernului pentru prezentarea acestui proiect de tarife, care rupe cu tradiţiunile ce la începutul secolului acesta, nu în secolul trecut, domina în Moldova şi în Ţara Românească, adică de a ne regula vămile conform unor tractate încheiate de Înalta Poartă şi care nu ne priveau pe noi [1].

* Şedinţa din 13 martie 1875.

Acest drept al nostru, care ni se contestă de unii şi începe a ni se recunoaşte de alţii, dreptul de a legifera în materie vamală, acest drept nu este conchista care voim să o facem noi astăzi; această conchistă este veche a noastră, este seculară, şi părinţii noştri au avut-o şi au ştiut să o păstreze pînă în timpurile cele mai nefaste a istoriei noastre, pînă şi sub domnii arendaşi, care se numeau domnii fanarioţi [2].

Eu am sub ochii mei tariful vămilor Moldovei [3] din 1761, ediţiunea manuscriptă oficială, purtînd pecetea domnească şi subscrierea ministrului de finanţe *vel vist procitoh*, cum se zicea pe atunci. Cu acest act autentic în mînă susţin că în România chestiunea vămilor noastre pururea s-a regulat de guvernele noastre, cu totul în deplin exerciţiu al autonomiei ţărei; nu numai dările vamale privitoare pe supuşii ţărei se regulau în ţară, dar şi comercianţii străini plăteau vamă după deosebite aşezăminte ce le erau acordate. Aşa neguţătorii lipscani, braşoveni, lioveni, acei de Rumeli, fiecare categorie aveau deosebite drepturi şi îndatoriri după hrisoavele, privilegiele sau permisiunile ce le erau date din timp în timp de domnii noştri şi de vechile noastre Adunări. Chiar documentele ce vă înfăţişez zice că este scos „după testamentul cel vechi". Cuvîntul de testament în limba veche românească însemna nu instrumentul ultimei voinţe a unui om, ci aşezămîntul public dat şi promulgat de domn în urma hotărîrei Obşteştei Adunări sau adunărei cu sobor.

Prin urmare, cînd venim noi astăzi a regula tarifele noastre vamale, decretînd dări de import şi variînd după materie sau trebuinţele noastre, punînd cînd 7 sau 10 la sută, cînd 10 sau 15 la sută, noi nu facem alta decît a aplica un drept care-l avem de la strămoşii noştri şi la care niciodată nu am renunţat.

Uzînd în parte-mi de acest drept, eu am studiat, domnilor, cu luare-aminte tarifele ce ni s-au prezintat şi în genere nu am decît a adresa omagiele mele comisiunei care le-a elaborat şi ministerului care ni le-a prezintat, pentru că aceste tarife rup nu numai cu tradiţiunile mărginitoare trecute, dar pentru prima oară sînt redijate după regulele ştiinţei moderne. Această lucrare aduce o reformă complectă în sistema prelevărei dărilor vamale, stabilind în cea mai mare parte percepţiunea vamală pe greutate şi părăsind pe cît se poate preţuirea *ad valorem*, care da loc la nenumărate abuzuri.

Mai întîlnim un avantaj în această lucrare. Pentru prima oară tarifele noastre se ocupă nu numai de chestiunea fiscală, dar ţiu seamă şi de protecţiunea ce se cuvine a se da deosebitelor ramure ale comerţului şi industriei noastre.

Aşadar, în totul eu nu am decît a fi mulţumit cu proiectul înfăţişat. Însă totuşi am făcut oarecare mici modificări în privinţa unor articole ale exportului nostru, care, fabricate sau semifabricate în ţara noastră, le găsim totuşi supuse la nişte dări de export; aceste dări, în adevăr, sînt foarte mici, însă ele totuşi ar fi o sarcină mare pentru comerţul nostru de export.

Noi, domnilor, trebuie neapărat să rupem cu un sistem care astăzi este lepădat chiar de către Turcia, adică ca să privim în dările vamale şi la export şi la import numai chestiunea fiscală, adică aceea de a lua leul şi banul de la fiecare marfă ce intră sau iese, fără a ne uita la consecinţele ce acel leu sau ban au asupra dezvoltărei articolelor de comerţ sau industrie supuse taxelor vamale.

În toate ţările însă, vămile astăzi nu sînt numai un venit fiscal, ele sînt şi un regulator al dezvoltărei comerţului şi industriei naţionale;

deci mi-am permis a atrage luarea-aminte a onor. comisiuni asupra unor articole care erau supuse la plata de export şi care, după mine, trebuiesc a se bucura de toată ocrotirea de vamă la ieşirea lor din ţară.

Vă voi cita, domnilor, aceste articole care prin proiect sînt lovite cu o taxă de export. Şi aci mă cred dator a vă comunica că şi onor. domn ministru şi comisiunea dumneavoastră a binevoit a se uni cu observaţiunile mele şi a consimţit a se suprima pentru aceste articole orice dare la ieşirea lor din ţară. Din aceste articole vă voi citi pe cele mai importante. De exemplu, cărnurile fabricate în ţară, adică cărnuri afumate sau uscate. Creşterea vitelor este în România, după agricultură, cel mai mare ram al producţiunii noastre. Trebuie dar să înlesnim exportaţiunea acestui sorginte de avuţie, nu numai prin vite în picioare, dar şi prin tot ce derivă de la ele [4].

Comisiunea ministerială derogase de la principiul de a înlesni exportaţiunea articolelor fabricate în ţară; aşa se lovise cu o dare de export peile tăbăcite sau văpsite. Spre susţinerea tăbăcăriilor noastre, comisiunea în adevăr a suit taxa de import pentru peile lucrate în străinătate. Însă am socotit că aceasta nu era de ajuns şi trebuia a se înlesni în exportaţiunea peilor prelucrate indigene, căci o industrie nu poate prospera întru cît ea este redusă numai la consumaţiunea din lăuntru, ci trebuie a i se asigura şi debuşeuri în de afară.

Am propus dar, şi guvernul a acceptat, ca, pe lîngă suirea dărilor vamale la importarea pelăriii străine, să se admită suprimarea a orice dare de export pentru peile prelucrate în ţară.

Tot asemenea s-a primit desfiinţarea dării de export asupra blănărielor noastre, asupra gîndacilor de mătase şi a materiei crudă şi fiartă în ţară.

Mierea şi ceara [5] ştiţi că mai nainte constituia un izvor de bogăţie a ţărei noastre — trebuie neapărat să reînviem acest ram important al activităţii părinţilor noştri. Ne-am unit dar ca să nu fie supuse la nici o dare de export.

Asemenea s-a desfiinţat darea de export asupra pometurilor speciale ce serveau la industria postavurilor, a porţelanului sau pentru tinctură.

Asemenea s-a desfiinţat darea de export asupra fructelor [6], a plantelor, a seminţelor de flori şi de nutreţ.

Tot asemenea s-a făcut în privinţa dulceţelor fabricate în ţară şi care, graţie zelului şi bunului gust a fraţilor Capşa, Fialcowski [7] şi alţii, au început a deveni un articol de export pentru Rusia şi Turcia.

Asemenea ne-am înţeles în privinţa suprimării dării de export pentru lemnărie [8], papură, trestie, pentru in şi cînepă, fie aceste două articole din urmă în starea lor brută, fie ele prelucrate, adică toarse sau ţesute.

Asemenea se păstrase o dare — şi aci, ca în alte asemenea cazuri, nu învinovăţesc pe comisiune, pentru că ea s-a fost ţinut de textul legii —, se păstrase, zic, o dare de export asupra apelor noastre minerale şi gazoase.

Domnilor, interesul nostru este tocmai de a vedea ieşind din ţară cît se poate mai multe ape minerale şi gazoase din ale noastre; de aceea darea de export s-a desfiinţat şi aici.

Şi acum vă voi întreţine, domnilor, de o industrie a ţărei noastre foarte importantă altădată şi care, cu mici stăruinţe, o putem reînvia. Aceasta este fabricaţiunea pînzei groase, pînzei de ţară, care se lucrează de ţăranii şi ţărancele noastre. Ei bine, eu cred că, daca domnul ministru de rezbel ar binevoi a destina această pînză pentru îmbrăcămintea armatei

noastre, trămiţînd prin sate probe de cualitatea dorită, precum şi măsurile în care va trebui să fie fabricată pînza aceasta, eu cred că în curînd armata noastră ar putea să-şi procure pînza necesară în însăşi ţară şi cu un preţ mai ieftin, şi de o calitate mai superioară decît acea pînză numită *flanc*, pe care o aducem din străinătate.

Dorind a încuraja reînvierea acestei industrii vechi naţionale, noi am rădicat vama pentru pînza străină de această calitate şi am suprimat orice dare de export pentru pînza indigenă.

Sînt dator a arăta comisiunii recunoştinţa mea pentru că a înţeles că şi fabricatelor noastre de lînă trebuie să li se dea o încurajare şi o dezvoltare mai mare ; căci şi aci a binevoit a desfiinţa taxele de export ce erau puse în proiect asupra cergelor, sucmanelor, lînei toarse etc.

Asemenea s-a desfiinţat taxele de export asupra fabricatelor de păr, precum traiste, chingi etc.

Mai este, domnilor, o ramură a industriii noastre care începuse a dobîndi o dezvoltare puternică şi care, încorajată, ar putea să înflorească din nou. Aceasta este lemnăriile noastre, care se transformă în vase plutitoare.

Cu cîtva timp mai înainte Galaţi, Brăila, Giurgiu, Ismailul şi chiar porturile de-a lungul Prutului erau adevărate *chantiers*, adică fabrice de vase plutitoare, precum corăbii, şlepuri, caice, şaice etc. Ei bine, această industrie, din cauză că munca este mai ieftină acolo, a început să se transmită de la noi în Turcia, şi mai cu seamă la Tulcea, de unde apoi lemnele noastre ne revin transformate în vase plutitoare.

Darea de import cu care aceste vase erau lovite era de tot mică, adică de unul la sută şi chiar de un cuart de unul la sută. Eu am dobîndit ca comisiunea pe de o parte să suie darea de import pentru categoria vaselor ce se fabrică în ţară şi pe de altă parte la export vasele lucrate în România să fie libere de orice dare. Comisiunea a binevoit a priimi propunerea mea.

Asemenea, şi negreşit din eroare, se pusese dare de export destul de însemnată asupra lemnăriii lucrată, precum asupra carelor şi căruţelor ordinare ce slujesc mai ales pentru agricultura noastră, cînd pe de altă parte acest articol era lovit la intrarea în ţară cu o dare, pot zice, iluzorie.

Cu acest mod industria ţăranilor noştri ar dispare din ţara noastră ca multe alte industrii, care altădată erau răspîndite în ţara noastră.

Am rugat dar pe comisiune, care a şi priimit, ca această industrie să se bucure de o protecţiune specială, îngreuindu-se importul şi înlesnindu-se exportul. Aci se opresc observaţiunele mele.

Domnilor, cît pentru mine, afara de acestea, proiectul prezintat de guvern înfăţişează un progres foarte mare în comparaţiune cu starea actuală a vămilor noastre. Amendat cum vă am arătat eu, îl voi vota cu fericire !

Şi, înainte de a fini, socotesc de datorie a adăoga cîteva cuvinte în privinţa unei chestiuni care se raportă tot la vămile noastre, chestiune care astăzi preocupă nu numai ţara noastră, dar şi lumea diplomatică din Europa. Voiesc a vorbi de regularea relaţiunelor noastre comerciale cu străinătatea.

Aţi văzut, domnilor, din mai multe publicaţiuni de prin ziarele străine şi din ţară că o parte din puteri, cu Turcia în cap, nu voiesc a ne recunoaşte dreptul de a regula relaţiunele noastre comerciale prin conven-

țiuni internaționale, cînd altele înclină a ne recunoaște acest drept, deși într-un chip cam ciuntit, spre a nu zice mai mult.

Noi, românii, în această privință, ca și în toate chestiunile mari, nu putem și nu trebuie să fim împărțiți în maioritate și minoritate.

Aci se atinge de un drept al națiunii și dar cu toții trebuie să lucrăm ca un singur om. Noi trebuie să regulăm interesele noastre comerciale în toată autonomia noastră, care ne este lăsată de strămoși și ne este asigurată prin tratatul din Paris. *(Aplauze.)* Nu de astăzi, ci de sute de ani, românii și-au regulat în toată libertatea afacerile lor comerciale în lăuntru și în afară. Dovadă tratatele noastre cu staturi megiașe [9] și chiar mai departe. Și deși * nu am avea tratate cu Polonia, cu Ungaria și cu alte puteri, totuși numai această carte veche de 120 ani, care în deplină autonomie a țării regulează, precum vă am arătat mai înainte, afacerile comerciale ale Moldovei, ne-ar fi îndestulă dovadă că nu de astăzi noi sîntem în deplinul exercițiu al unui drept strămoșesc. Însă, domnilor, între a avea un drept și între a-l întrebuința bine sau rău este o mare deosebire.

Cu toții am văzut că guvernul nostru negociază convențiuni comerciale cu unile din puterile străine. Asupra acestui punct, și tocmai fiindcă pînă acum chestiunea este încă pendentă, socotesc de datoria mea să fac ministerului și acestei Camere cîteva observațiuni.

Odată chestiunea regulată, odată convențiunile subscrise, va fi mai greu și pentru guvern și pentru Cameră de a reveni asupra chestiunei și de a respinge convențiunile, dacă nu ne-ar conveni. În toate țările, și mai ales în țările constituționale, respingerea unor angajamente internaționale este un ce foarte serios pentru o Cameră. O convențiune subscrisă de guvern, chiar cu rezerva ratificării Camerelor, pune pe mulți deputați în greaua poziție de a opta între convențiune și între minister; căci, orice s-ar zice, un ministru nu se cuvine a lua către străini îndatoriri pe care nu este sigur că le va primi și puterea legislativă.

De aceea momentul mi se pare oportun, acum cînd guvernul nu este încă angajat, de a supune chipul nostru de privire despre convențiunile comerciale ce se proiectează [10].

Domnilor, în situațiunea politică în care ne aflăm, eu socotesc din capul locului că nu trebuie să încheiem nici o convențiune comercială cu nimeni, căci, cînd se face o concesiune pentru un stat, aceasta însuși aduce dezavantaje celor[l]alte staturi.

Îndată ce unui stat i se dă avantagiuri pentru un ram de comerț sau de industrie, îndată cele[l]alte state vor cere o poziție egală sau vor uza de represalie.

În starea actuală a lucrurilor, noi nu avem, domnilor, și din nenorocire, decît un ram mare de avuție națională, și prin urmare de comerț: aceasta este agricultura. Numai cu agricultura însă în al XIX-lea secol nu poate o țară să prospereze; pe lîngă lucrul cîmpului îi mai trebuie și un alt ram de activitate, acesta este industria, măcar acea industrie care să dea de lucru populațiunilor rurale, care în timpul rău nu poate să se ocupe cu agricultura. Această industrie este mai cu seamă trebuitoare la noi, unde timpul iernei ține atît de lung.

Ei bine, această industrie cînd vom avea, și trebuie să o avem, nu va avea altă piață de export, alt tîrg sau *marché*, cum zic francezii, decît

* Citește: *dacă.*

Orientul, această piață mare după care aleargă Europa întreagă. Căci, domnilor, dacă astăzi vedem pe Englitera că ține așa de mult la apărarea și la integritatea Turciei, este pentru că Turcia plătea această alianță cu tîrgul său atît din Europa, cît și din Asia și din Africa, servind de debușeu industriei britanice.

După sute de ani, Turcia însă s-a convins că și ea trebuie să-și ocrotească agricultura și născînda sa industrie [11]. Ea a început să denunțe tratatele de comerț cu puterile europene, tratate care erau o cauză de sărăcie pentru dînsa, căci, în loc să ocrotească agricultura și industria turcească, aceste tratate, neavînd decît un caracter fiscal, lovea comerțul intern cu dări adesea mai grele decît comerțul străin. Turcia dar este astăzi otărîtă a imita pe Europa și a adopta și pentru sine sistemul protecționist. Aceasta este cauza principală că astăzi unele puteri propun României de a încheia convențiuni comerciale, sperînd să dobîndească de la noi drepturi și avantaje care se tem că nu le vor mai putea dobîndi de la Turcia.

Așadar, înainte de a intra în calea convențiunilor comerciale, trebuie să ne deschidem bine ochii ca nu cumva industria și comerțul nostru să fie în viitor împilate prin tractatele și convențiunile românești, precum în trecut au fost apărate [sic !] prin tractatele turcești.

Negreșit, domnilor, că în tocmele internaționale trebuiesc făcute concesiuni reciproce ; negreșit că trebuie să plătim cu ceva dreptul ce ni s-ar recunoaște într-un mod incontestabil, dreptul de a încheia tractate comerciale, cînd am căpăta măcar, cum zice ziarele străine din țară, capitalul politic. Căci iată ce susține ziarele unui stat ce voiește a încheia cu România convențiuni comerțiale, ele susțin că recunoașterea dreptului României de a încheia tractate de comerț formează un capital a cărui dobîndă nu se cuvine să o tragă România. Dobîndind acest drept plin și întreg, am putea, o recunosc, să facem oarecare concesiuni în privința dobînzilor. Însă iată ce ni se întîmplă chiar după acum : că nici capitalul, adică dreptul politic, nu ni se dă. Ziarele străine, și chiar astăzi și un ziar din București, „L'Europe Orientale" publică o instrucțiune a ministrului de comerț și lucrări publice din Pesta, către agenții săi din străină tate, în privința viitoarelor convențiuni de comerț ce Austro-Ungaria ar fi în ajun de a încheia cu România [12]. În aceste circulări citim următoarele :

„Știți că, în urma denunțării tractatelor de comerț din partea Sublimei Porți, chestiunea dreptului Principatelor vasale de a încheia convențiuni comerțiale cu puterile străine s-a pus în primul plan.

Marea importanță a intereselor materiale, de care este legată această chestiune, obligă pe cabinet să ia o deciziune practică".

Mai jos ne recunoaște dreptul de a încheia convențiuni comerțiale, apoi adaugă :

„ În consecință, vă însărcinez a aduce la cunoștința marelui vizir și a ministrului afacerilor străine că noi ne credem autorizați a încheia direct cu Principatele vasale ale Turciei convențiuni privitoare la vămi, la tarife și la comerț.

În același timp, veți da guvernului otoman formala asicurare că aceste convențiuni, lipsite de orice caracter politic, nu vor purta decît semnăturile ministerelor și autorităților administrative respective și nu vor fi investite cu sancțiunea suveranului. Astfel, aceste convențiuni

nu vor putea infirma nici un drept al m. s. sultanului, nici a modifica situațiunea, garantată prin tractate, Principatelor vasale ale Porții".

Prin urmare, vedeți, domnilor, aceasta nu este alta nimic decît noi să dăm totul, fără să dobîndim ceva în reciprocitate. Capitalul nu ni se recunoaște deloc, și, cît de a ni se da dobîndă, nici este vorbă. Într-alte cuvinte, convențiunile nu vor avea nici un caracter politic; din început domnul nostru nu are dreptul de a încheia tractate comerciale ca *suveran*, ci drepturile sultanului se vor respecta; România este stat vasal, și că asemenea angajamente comerțiale nu vor fi subscrise decît de miniștri, fără a avea caracter politic.

Pusă așa chestiunea, trebuie să ne ținem în o rezervă și mai mare decît chiar cînd ni s-ar recunoaște dreptul politic.

Așadar, îmi permit astăzi, fără a provoca un vot, să rog cu tot dinadinsul pe minister ca să se gîndească bine la ce voiește a face, ca să asculte și opiniunea acestei reprezentațiuni.

Noi, mai nainte de toate, afirmăm sus și tare, precum a afirmat și guvernul, dreptul nostru de a încheia convențiuni comerțiale după dreptul *ab antiquo* ce-l avem, după libertatea de legislațiune și de comerț ce ni l-a recunoscut și Tractatul de Paris. Însă aceste convențiuni noi nu le vom încheia decît cu două condițiuni. Cea dîntîi condițiune este că vom fi recunoscuți ca stat liber și indipendinte în tot ce privește afacerile și interesele noastre în năuntru și în afară *(aplauze)*; al duoilea, că nu vom sacrifica pentru o concesiune de formă interesele materiale ale națiunii, adică comerțul și industria noastră prezentă și viitoare.

Domnilor, noi am avut în țară un început de industrie; erau mahalale în București care se ocupau cu fabricarea pînzei, a tistimelelor îndeosebi; altele cu tăbăcăria. Prin țară erau deosebite fabrice de sticlă, de hîrtie; se lucra pînza de in, de cînepă, de borangic; astfel că și clasele superioare purtau pînză subțire, frumoasă, dar făcută în țară [13]. Erau orașe întregi, precum Focșani, Tîrgu Neamțului, care prelucrau industria întinsă a postavurilor, a lînăriilor. Cine a închis toate aceste ramure de industrie? Ni le-a închis fabricele străine, și îndeosebi cele din Transilvania și din Galiția [14]. A venit dar timpul ca să ne gîndim și la industria noastră, și că ea trebuie ocrotită. Un copac nu crește, nu se face mare cînd nu e îngrijit, nu e sprijinit, nu e udat, nu întinerește; așa și cu industria: ea nu se întemeiază și nu prosperă în o țară decît fiind protesă, îngrijită continuu și mai ales cînd este în leagăn. Așa a făcut și Englitera, așa a făcut și Franța și toate statele cu industria lor, pînă ce a văzut-o că este atît de puternică încît nu se mai poate teme de concurința străină. Principiul de *laissez faire, laissez passer* este preconizat de o școală de economiști, dar nu este încă practicat astăzi în lume de nici un stat, decît doară de Englitera, care acum nu mai are să se teamă de nimeni, căci are comerțul lumii în mînă. Franța este încă departe de a practica doctrina liberilor schimbători; așa este și cu Austria; și încă și mai mult cu Rusia. Și de ce aceasta? Pentru un cuvînt foarte simplu: pentru că industria Rusiei nu a ajuns acolo unde este industria Engliterei, ca să sufere cu avantagiu concurința străină.

Eu rog dar pe minister ca în convențiunile de comerț ce are intențiunea a încheia să țină bine seamă de interesele comerțiale și industriale ale țărei, interese vitale pentru dînsa. Și-apoi să se întrebe bine mai întîi daca se pot, daca este bine să încheiem asemenea convențiuni cu orice stat fără osebire?

Cît pentru mine, eu susţin că sînt state cu care noi am putea încheia convenţiuni comerciale fără grije mare ; sînt altele însă cu care interesele noastre ne povăţuiesc a nu le încheia. Putem încheia asemenea convenţiuni cu Franţa, care ne trămite o industrie perfecţionată, obiecte de lux şi de artă pe care noi tîrziu vom putea să ajungem a le fabrica în România, de ezemplu mătăsăriile, catifelele sale fine, bronzăriele şi bijuteriile sale superioare, pe care noi nu le avem ; putem încheia convenţiuni cu Englitera, care de asemenea are superioritate în unele ramuri de industrie asupra tutulor celor[1]alte state, care ne poate da maşinăriile, pe care sute de ani nu le vom fabrica în România; putem încheia cu Rusia, dacă ne-ar permite importul sărei şi vinurilor noastre.

Dar sînt alte state cu care nu avem nici un interes de a face tractate de comerţ, căci acestea fiind în egalitate de poziţiune cu România, ca ţări cu agricultură şi industrie similară cu a României, nu pot a ne da de fel avantage în reciprocitate cu acele ce reclamă de la noi.

Mai este, domnilor, o consideraţiune şi din cele mai importante, care ne obligă să ne deschidem bine ochii înainte de a subscrie o convenţiune comercială. Aceasta este, domnilor, poziţiunea în care ne vom afla faţă cu Turcia, în urma subscrierii acestor convenţiuni. Mă tem, domnilor, că în ziua cînd noi vom contracta aranjamente de comerţ cu Europa, în ziua aceea acea peaţă mare de comerţ, peaţa Orientului, cu peste 40 milioane de consumatori să nu fie închisă cu totul pentru noi; fiindcă dacă Turcia poate şi desigur va face concesiuni comerciale unora din puteri, care în schimb dau asistenţa lor politică, pe de altă parte mai mult decît sigur ea va căuta să se răzbune asupra noastră, stabilind de-a lungul Dunărei un zid chinezesc pentru comerţul nostru. Şi atunci, eu vă întreb, ce ar deveni comerţul nostru, industria noastră actuală şi viitoare? Unde vom exporta fabricatele noastre, provenite din o industrie primitivă? În Francia, în Englitera, în Germania, unde pentru acelaşi preţ se dobîndesc fabricate cu mult superioare? Desigur că nu ! Singurul debuşeu al industriei noastre născînde nu poate fi altul decît Orientul ; acolo numai vom putea duce produsele noastre, fiindcă desigur industria noastră ordinară nu va putea avea trecere în Occidentul Europei. Apoi bine am face noi de a ne perde acest debuşeu mare, după care aleargă Europa, şi aceasta numai pentru o satisfacţiune platonică, pentru a dobîndi dreptul de a încheia convenţiuni cu Europa în modul puţin măgulitor pentru demnitatea noastră naţională cum ni-l descrie contele Zichy în nota sa !

Repet, domnilor, că noi nu vom putea avea niciodată o industrie naţională fără o ocrotire serioasă a ei ; şi această ocrotire nu cred eu că astăzi o putem dobîndi prin diferitele tratate de comerţ ce ni se propun. Să fim dar prudenţi în încheieri de asemenea tratate ; să facem cu ele cum face acel ce intră pentru întîia oară în apă, înaintînd piciorul pas cu pas, ca să nu cadă în vreun precipiţiu ; să băgăm de seamă la ce dăm şi la ce ni se dă, pentru ca nu cumva, acordînd cu uşurinţă, să ne trezim într-o dimineaţă că am dat tot şi nu am dobîndit nimic. Să ne ferim ca nu pentru o sută să dăm o mie.

Chestiunea convenţiunilor comerciale este, poate, astăzi cea mai gravă chestiune ce se prezintă înaintea ţărei noastre. Camera, noi nu sîntem în drept să reclamăm să ni se comunice astăzi corespondenţa diplomatică, fiind chestiunea pendinte, dar ne este permis nouă şi ne este de

datorie de a ne rosti la timp asupra pericolelor ce le prevedem şi a ne face toate rezervele.

Convenţiunile comerciale pot să fie şi bune şi rele, pot să producă şi bine şi rău, după cum ele vor fi încheiate. Materia, o spun în toată francheţa, nu este încă destul de studiată şi nu aş dori ca să ne vedem cu uşurinţă angajaţi într-o afacere plină de complicaţiuni şi de dezavantaje. Ştiţi ce discuţiuni, ce cercetări, ce studie pregătitoare au precedat încheierea tratatelor de comerţ dintre Francia şi Englitera. Noi sîntem în condiţiuni mai grave; sîntem un popor neexperimentat [15] în această materie, pentru prima oară ni se cere să îndeplinim dreptul nostru de autonomie.

Prin urmare, rog pe domnul ministru de finanţe, rog pe întregul minister să se gîndească bine înainte de a-şi pune subscrierea sub un act cu obligaţiuni internaţionale.

Nu pretind să adopte numaidecît opiniunile mele; dar este un ce pe care, ca guvern, nu trebuie să-l scape niciodată din ochii săi, acest ce este interesul ţării, şi acest interes poate să fie apărat sau compromis după buna sau reaua întrebuinţare ce va face de strămoşescul nostru drept de a regula chestiunile noastre economice în deplina noastră autonomie! [16] *(Aplauze.)*

„Monitor", 1875, nr.77, p. 1888, col. 3 — p. 1892, col. 1.

NOTE

[1] Despre o organizare sistematică a vămilor se poate vorbi abia odată cu introducerea Regulamentului organic. Atunci au fost abrogate cele interne, iar la hotare s-au organizat puncte de vamă care coincideau cu cele de carantină (cf. art. ns. *Organizarea vamală a Ţării Româneşti în epoca regulamentară*, în „Studii", XXI, 1968, nr. 3, p. 481—497; *Organizarea carantinelor în epoca regulamentară*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Series Historia, XIV, 1969, fasc. 1, p. 29—42). Tariful vamal este fixat la 3%. În 1847 vămile dintre Ţara Românească şi Moldova sînt abrogate, faptul constituind un pas important spre unirea politică ce avea să se realizeze în 1859 (vezi în continuare situaţia tarifelor, p. 87, nota 1). Amintim că în comisia de elaborare a tarifului fuseseră desemnaţi opt membri din partea Consiliului de Miniştri şi opt din partea Camerelor de comerţ, din care: Al. Odobescu, Al. Şt. Catargi, P. S. Aurelian, Th. Atanasiu, Achil Zerlenti etc.

Expunerea de motive releva: „Preocupaţiunea principală ce a predomnit la transformarea sistemului actual *ad valorem* în sistemul pe greutate, măsură sau număr, ţinînd seama de interesele fiscali, [a fost] de a nu aduce piedici comerţului internaţional, ba încă de a-i face toate concesiunile compatibile cu legea şi cu cerinţele noastre economice". Şi mai departe: „După exemplul totor [sic!] ţărilor înaintate, s-a făcut din taxele de export excepţiunea, iar nu regula, şi s-a crezut că este bine a merge cît s-a putut mai departe pe această cale de înţeleaptă protecţiune a producţiunei naţionale".

Proiectul instituise taxe cu caracter protecţionist pentru apărarea industriei naţionale la: lumînări, stearină, săpun, zahăr, ceară, postav ordinar, piei tăbăcite, vin, spirt (la zahăr şi hîrtie pînă la înfiinţarea fabricilor se instituia o taxă de 7 1/2%). La import se scuteau cărţile, instrumentele ştiinţifice, obiectele de artă, mineralele (pînă la exploatarea sistematică în ţară), cărbunii, maşinile cu aburi, maşinile agricole, materia primă pentru săpun şi lumînări, stearina, zdrenţele pentru hîrtie, tincturile etc. Vezi discuţia pe larg, cu numeroase materiale statistice, la C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale şi comerciale de la Regulamentul organic şi pînă în prezent. Relaţiunile noastre comerciale cu Germania, Austro-Ungaria, Anglia, Franţa, Italia şi Rusia de la 1871—1902*, Bucureşti, 1904, vol. I, partea I, p. 38 şi urm.

[2] Regimul fanariot reprezintă formula politică ce a fost impusă ţărilor române la începutul secolului al XVIII-lea de către Poarta Otomană, în condiţiile în care regimul nobiliar este în criză, iar tendinţele de emancipare de sub tutela otomană se exprimă făţiş (avem în vedere în primul rînd acţiunea lui Dimitrie Cantemir). Conflictele permanente cu Austria şi Rusia — care în secolul al XVIII-lea vor cunoaşte dimensiuni considerabile — impuneau

organizarea în țările române a unei autorități de mînă forte care pe de o parte să le transforme în bastioane, iar pe de alta să le formeze ca bază ritmică de aprovizionare a Imperiului. Soluția aleasă a fost numirea în fruntea celor două țări a unor înalți funcționari greci — originari din cartierul constantinopolitan Fanar — care, insinuîndu-se în treburile politice ale Imperiului, conduceau în fapt destinele acestuia.

Majoritatea istoricilor au privit cu reticență domniile străine astfel instaurate (între 1716—1821 în Țara Românească și 1711—1821 în Moldova). Un accent deosebit de vitriolat pune Bălcescu, care în *Mersul revoluției în istoria românilor* scrie: „Înălțarea fanarioților la putere avu cu totul caracterul înălțării orășeniei (burgheziei) în Apusul Europei. Din nenorocirea românilor însă, această orășenie era alcătuită din oameni corupți, mișei, străini și dușmani ai lor. Ei înșelară lesne pe popor și îl traseră în căile lor, vorbindu-i de libertate și de răzbunare în contra boierilor ce îl chinuiau [...]

Un veac de apăsare și jefuire, de corupție și degradație, de slăbiciune și apunere a naționalității [...]

Fanarioții, fără știrea și voia lor chiar, împlinesc o misiune providențială și ajutorează progresul. Ei revoluționează întru totul țările române. Constituția politică a vîrstei de mijloc, cu întreptatele ei privilegiuri și tiranii, se zdrobește. Adevărat că constituția lui Mavrocordat, ce pune în locu-i, nu e mai bună; ținta ei e mai mult fiscală. Ea regulează însă oarecare ramuri ale statului, sfarmă libertățile boierilor și concentrează puterea în mîinile fanarioților [...] O clasă de biurocrați, numiți de popor *ciocoi*, fără ilustrație și rădăcină în țară, corupți și degradați, se ridică pe lîngă fanarioți în locul pierduților boieri. Într-aceeași vreme servajul se zdruncină și el și țăranul se declară liber în drept, deși încă nu în faptă, căci nu i se asigură libertatea prin împroprietărire [...] În sfîrșit, sentimentul național, ce se slăbise cu totul în veacul al XVIII-lea prin prigonire, se hrănește și cîștigă puteri nouă; și cînd răul ajunge la culme, cînd poporul despoiat cu totul nu mai are ce să mai dea, cînd misiunea fanarioților de zdrobire a rînduielilor vechi s-a împlinit, atunci un nou atlet, ce de veacuri se părea adormit, se deșteaptă și se arată în arenă. Poporul se scoală mare, puternic și îngrozitor și mătură țara de fanarioți" (ed. Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, 1908, p. 7).

La rîndul său K. este un critic acerb al regimului fanariot. Fără a discuta aici virtuțile și racilele lui, ceea ce ar depăși cadrul preocupărilor noastre, e de observat că sub denumirea generică de fanarioți au cîrmuit și domni români. Aceștia au înțeles să administreze țara în așa fel încît să obțină profituri substanțiale pentru Poartă — ai cărei mandatari erau —, pentru ei înșiși, ca și pentru boierimea autohtonă de care se înconjurase.

Expresia cea mai grăitoare a spiritului iluminist de care erau animați fanarioții o constituie neîndoios reformele lui Constantin Mavrocordat, din care proeminentă rămîne desființarea rumîniei și a veciniei (1746 în Țara Românească, 1749 în Moldova). Abstracție făcînd de rezultatele practice, acest act devansează din punct de vedere juridic apreciabil măsura similară de desființare a servajului luată în Franța în timpul Revoluției. Dacă adăugăm efervescența culturală, chiar dacă exprimată în apropierea unor elemente ale culturii neogrecești, imaginea „veacului fanariot" apare ca o etapă de acumulare, de prefigurare a epocii moderne.

Cititorul dornic de informare poate consulta lucrarea *Symposium. L'époque phanariote. 21—25 octobre 1970*, Salonic, 1975, 481 p., unde va găsi și bibliografia lămuritoare.

[3] Pentru Țara Românească *catalogul vămilor*, cu tariful respectiv, în secolul al XVIII-lea, este cel stabilit la 1691 sub Constantin Brîncoveanu, completat sub Scarlat Ghica în 1767 și reînnoit în 1803, 1814, 1825 (cf. Arhivele statului, București, *Condici domnești*, nr. 2, 47, 75, 77, ca și ms. 1 394).

Supușii străini plăteau taxe după un regim aparte, fiind în general opriți a vinde cu amănuntul (vezi o asemenea interdicție ordonată în 1783 de Al. Mavrocordat Firaris). În schimb, Mihail Suțu, în Țara Românească, îi impune la tariful general de 3%, fără vreo prevedere restrictivă (cf. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, II, București, 1891, p. 378, 472).

[4] Iată cota acestora la export în anii 1871 și 1875:

1871		
vite mari, cai	3 943 812 lei	(2,22%)
vite mici	1 927 987 „	(1,08%)
derivate	3 913 586 „	(2,20%)
derivate alim.	1 736 937 „	(0,98%)
lînă	6 702 435 „	(3,77%)
1875		
vite mari, cai	6 388 443 „	(4,41%)
vite mici	1 637 876 „	(1,13%)
derivate	3 900 000 „	(3,69%)
derivate alim.	1 701 867 „	(1,17%)
lînă	5 846 988 „	(4,03%)

(Cf. C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale* ..., vol. II, anexa 2.)

[5] Producția de miere și ceară diminuase între 1860 și 1873 astfel:

1860 — 301 600 stupi, 7 540 hl miere și 68 tone ceară
1873 — 305 400 „ 1 816 „ „ 34 „ „

(Cf. C. D. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports avec l'étranger de 1860 à 1915*, Paris, 1928, p. 107.)

Explicația trebuie căutată și în importul de zahăr și stearină.

[6] Exportul de fructe cunoscuse o reducere astfel:

1871 — 203 946 lei (0,14% din total)
1875 — 189 495 „ (0,11% „)

(Cf. C. I. Băicoianu, *op. cit.*, loc. cit.)

[7] Capșa era cofetăria cea mai renumită din București în a doua jumătate a secolului trecut. A introdus rafinamentele patiseriei franceze. Cel mai de seamă membru al familiei, Grigore, ia mai multe medalii pentru produsele sale la Marsilia, Paris, Viena. Numele i-a apărut în *Encyclopédie contemporaine*. A fost senator de București (colegiul I) și președinte al Camerei de comerț (vezi N. I. Angelescu, *Grigore Capșa și familia sa (1841—1902)*, București, 1940, 15 p.).

Fialkowski, cofetărie din București aflată o vreme în concurență cu Capșa.

[8] Exportul de lemnărie cunoaște un spor ușor între 1871—1875:

1871 — 1 174 095 lei (1% din total)
1875 — 1 806 414 „ (1,25% „)

(Cf. C. I. Băicoianu, *op. cit.*, loc. cit.)

[9] Pentru Moldova primul act este privilegiul comercial dat la 6 octombrie 1408 din Suceava de Alexandru cel Bun liovenilor (cf. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 630 și urm. (text slavon și trad. rom.)).

Pentru Țara Românească primul act este privilegiul acordat de Vladislav (Vlaicu) brașovenilor la 20 ianuarie 1368, pentru a face comerț în țară (cf. E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, 1911, p. 1—2 (text latin)).

[10] Vezi mai departe p. 147 și urm.

[11] Comerțul cu Turcia înregistrează un regres notabil după 1865. Iată datele furnizate de C. I. Băicoianu:

Export 1861—1865

Turcia	56 614 241 lei	(50% din total)
Austro-Ungaria	22 878 523 „	
Franța	14 434 137 „	
Anglia	9 886 094 „	

Export 1871—1875

Turcia	35 980 663 lei	(22% din total)
Austro-Ungaria	58 860 807 „	
Franța	18 954 924 „	
Anglia	17 910 500 „	

Import 1861—1865

Turcia	10 056 406 „
Austro-Ungaria	33 790 449 „
Franța	8 832 751 „
Anglia	11 648 090 „

Import 1871—1875

Turcia	11 320 896 „
Austro-Ungaria	40 732 487 „
Franța	14 046 346 „
Anglia	23 237 552 „

(Cf. C. I. Băicoianu, *Relațiile noastre comerciale cu Turcia de la 1860 pînă în prezent*, București, 1901, p. 13, 14.)

[12] *Instruction du comte Zicky pour le chevalier de Kosjek* (se publică în „Abendpost", Viena, reluat de „L'Europe Orientale", București, din 12/14 martie 1875, nr. 92, p. 1).

La filipica lui K., Fr. Damé, directorul foii „L'Europe Orientale", răspunde prin articolul *Un cercle vicieux*, apărut la 19/31 martie 1875:

„Nous sommes tout à fait de l'avis de M. Cogalniceano quand il réclame pour la Roumanie le système protecteur ; nous dirions volontiers avec lui que, « pour qu'un arbre croisse et devienne grand, il faut qu'il soit entouré de soins et qu'il en est de même pour l'industrie ».

Mais nous demanderons à l'honorable député de l'opposition comment la Roumanie, liée par la Convention de Paris de 1858, liée par les traités de commerce conclus ou à conclure par la Turquie, liée par le sens donné par les Puissances garantes à l'article 22 du Traité du Paris et à l'article 8 de la Convention de 1858, comment la Roumanie s'y prendra pour protéjer son commerce et son industrie?

Elle élevera les droits d'entrée sur les marchandises à protéjer? Mais les Puissances ne lui reconnaissent pas ce droit et la Porte ne le lui tolère pas.

Elle souscrira aux traités conclus et à conclure par la Sublime Porte, mais ce faisant non seulement elle confirmera elle même les expressions du comte Zicky, mais encore elle se mettra à la merçi de la Cour Suzeraine.

M. Cogalniceano croit donc la Turquie à libre d'allures, si degagée des autres puissances pour agir commercialement et industriallement à son gré? Croit-il que les traités qui seront imposés — nous disons imposés — à la Turquie seront plus avantageux que ceux proposés par l'Autriche-Hongrie? C'est possible, mais le contraire est aussi possible.

Nous tournons donc dans un cercle vicieux qui ne pourrait être brisé que par la proclamation de l'indépendance de la Roumanie pays neutre, placé sous la garantie de sept grandes puissances de l'Europe".

[13] O imagine de ansamblu asupra producției casnice, de breslă și manufacturieră în țara noastră se poate face din lectura unor lucrări apărute în ultimii ani. Amintim : *Dezvoltarea economiei Moldovei, 1848—1864*, București, 1963, 505 p. ; Vl. Diculescu, *Bresle, negustori și meșteșugari în Țara Românească (1830—1848)*, București, 1973, 220 p. Și ultima, dar nu cea din urmă, lucrarea cu valoare de sinteză deja amintită a prof. G. Zane *L'industrie roumaine au cours de la seconde moitié du XIXe siècle*, București, 1973, 261 p.

[14] Pentru relațiile economice ale Principatelor cu Transilvania pînă în preajma încheierii convenției comerciale cu Austro-Ungaria, cititorul poate consulta cu folos articolul prof. G. Zane *Die österreichischen und die deutschen Wirtschaftsbeziehungen zu den rumänischen Fürstentümern, 1774—1874*, în „Weltwirtschaftiches Archiv", octombrie 1927, ca și culegerea de studii consacrate acestor relații în anii 1829—1876 ce formează volumul IV din *Studii și materiale de istorie modernă*, București, 1973.

[15] K. făcuse aluzie la demersurile de „om nedomirit" ale lui G. Costaforu la Viena pentru stabilirea tarifelor viitoarei convenții comerciale cu Austro-Ungaria. Lascăr Catargiu, primul ministru, s-a grăbit să-l asigure pe K. de îndeminarea acestuia ; dealtfel, pentru a-i veni în ajutor, fusese trimis acolo și ministrul de finanțe, G. Gr. Cantacuzino.

[16] G. Gr. Cantacuzino, ministrul de finanțe, l-a asigurat pe K. că la viitoarea convenție internațională se va ține seama de drepturile noastre. N. Ionescu, mai realist, i-a observat lui K. : „Rog pe domnul Cogălniceanu să nu prea puie temei pe documentul său istoric, căci multe asemenea documente se spulberă, dar să puie temei cum trebuie să facă un om liberal ca domnia-sa, pe voința fermă a acestei reprezentațiuni a țărei, că voința este de a ține cu demnitate și energie poziținea ce ni s-a creiat prin Tractatul de Paris".

Vezi și infra p. 147 și urm.

*Intervenție la proiectul de lege privind modificarea legii comunale. Amendament asupra organizării unor comune din județul Vlașca**

Domnilor, recunosc că împregiurările sînt așa cum le arată domnul Greceanu [1], onor. meu coleg din comisiune. Este adevărat că aceste comune, în timp de săptămîni și de multe ori de luni întregi, sînt despărțite prin această barieră. Dar îmi permit acum a mă adresa către fostul meu coleg și a-i spune că cuvintele rostite de domnia-sa astăzi îl condamnă pe domnia-sa însuși în multe chestiuni, și mai cu seamă în teoria cu care

* Ședința din 14 martie 1875.

domnia-sa susţinea, mai mult decît guvernul chiar, ca să se facă comunele mari. Ei bine, rezultatele acestei teorii vor sta mult timp greu pe peptul conştiinţiosului domn Greceanu, fiindcă sînt comune în alte părţi despărţite, nu de apa Călniştea, ci de alte ape mai mari şi mai pericoloase, precum este Bistriţa, şi de unde ş-au luat comune şi din dreapta şi din stînga şi s-au alipit, astfel că locuitorii trebuie să treacă apa cu pericolul vieţii lor. Dar sînt sigur că chiar domnu[l] ministru va veni să ceară multe modificări. Şi eu sînt pentru comunele mari, dar mai nainte de toate să se consulte glasul acelor oameni care de sute de ani cunosc greutăţile localităţilor lor. Onor. domn Greceanu însă a fost în multe cazuri fără milă şi o spui aceasta ca să vază însuşi păcatul care a comis făcînd atîta exces de zel [2].

„Monitor", 1875, nr. 80, p. 1 967, col. I.

NOTE

[1] Greceanu arătase că în comisia de arondare s-a propus greşit unirea unor sate pentru a forma comune, deoarece erau despărţite de apă. Propunea de aceea următoarea formulă: Bila şi Cămineasca să formeze o comună pe stînga Călniştii, iar Stoeneşti, Tangîru, Mirău şi Pangal alta pe dreapta apei.

Amendamentul a fost acceptat.

[2] S-a depus un amendament, avîndu-l între subscriitori şi pe K., în cuprinderea următoare: „Cătunele Obislavi, Fundul Părului, Ungureni, Crovu, Grozăveşti, Moara din Groapă, Corbii Mari, Petreşti 40 de Cruci, ce sînt întrunite sub denumirea de comuna Corbii Mari, să fie întrunite sub denumirea de comuna Petreşti 40 de Cruci, unde să se aşeze şi reşedinţa, fiind în centrul lor".

Amendamentul a fost acceptat.

*Subscrie, alături de I. Brătianu, G. Vernescu ş. a., o contestaţie pentru anularea alegerilor la colegiul III din Bucureşti. Replică lui G. Brătianu**

Domnule preşedinte, este bine ca Adunarea să înceapă cu un act de dreptate şi mi se pare că, daca Adunarea se va pune pe tărîmul pe care voieşte a o pune domnul Brătianu, va face un act de strîmbătate [1].

Onor. domn M. Costachi [2] a cerut cuvîntul şi a voit să vorbească, a voit să arunce o mică privire asupra colegiului III şi atunci s-a sculat unii din domnii deputaţi în contră-i, şi maioritatea a hotărît că nu are dreptul să vorbească pentru că Camera nu este încă constituită şi pentru că Camera nu poate să dea un vot; şi aţi văzut că onor. domn Manolache Costachi şi-a pus hîrtiile în posunar şi a zis că va vorbi pe urmă. Acum onor. domn G. Brătianu nu numai că a vorbit despre alegeri, dar a venit să facă procesul unei opoziţiuni pe care încă nu o cunoaşte; ba încă a făcut şi portretul fiecărui din noi şi a mers şi mai departe, a tras chiar progr[am]ul ministerului, i-a zis că trebuie să urmeze o politică de luptă, o politică de atac. Apoi vă fac întrebarea, ce aţi face dumneavoastră cînd noi

* Şedinţa din 23 mai 1875.

am lua cuvîntul cu dreptul de apărare şi ne-am pune şi noi opoziţiunea a riposta şi a face şi noi portretul maiorităţii? Unde am merge cu asemenea procedere din ziua dintîi? Vă întreb pe dumneavoastră, se cuvine să primiţi o asemenea teorie? Şi din partea cui? Din partea unui deputat care în cei patru ani trecuţi pe fiecare sesiune şi-a schimbat culoarea cum îşi schimbă şi hainele. *(Aplauze, mare ilaritate.)*

Binevoiţi dar a avea răbdare, lăsaţi să se constituie Camera şi pe urmă veţi judeca pe fiecare din noi după faptele sale, iar nu după vorbe. Veţi vedea atunci ce zice şi opoziţiunea şi veţi vedea că nu sîntem aşa de înviersunaţi ca să nu ţinem seamă şi de vorbele maiorităţei; astăzi îmi pare rău că onor. domn preşedinte [3] nu a aplicat regulamentul şi pentru domnul G. Brătianu cum l-a aplicat pentru domnul M. Costachi. Putem noi minoritatea să reclamăm fără să fim ascultaţi, dar maioritatea trebuie să fie generoasă totdeauna cu minoritatea; însă aţi văzut dumneavoastră că adineaori cînd a vorbit domnul G. Brătianu nici o muscă nu s-a mişcat cît a vorbit domnia-lui, iar la domnul M. Costachi s-a făcut mare larmă şi pînă în fine a fost oprit de a continua cînd abia deschisese gura.

Cît pentru programul care l-a făcut domnul Brătianu, ne rezervăm şi noi la timp, cînd Camera va fi constituită, să plătim dinte cu dinte [4].

„Monitor", 1875, nr. 115, p. 2 580, col. 1—2.

NOTE

[1] G. Vernescu dezvoltînd contestaţia arătase că sediile electorale fuseseră înconjurate de armată: „a fost ingerinţă şi influenţă administrativă, judecătorească şi chiar acea a bîtelor". La secţia culorii Verde s-a văzut acel Popa Tache şi banda lui „năpădind asupra alegătorilor".

G. Brătianu, în replică, admisese doar că s-a comis „o mică infracţiune la legea electorală". Pe de altă parte, observase sarcastic că cei maltrataţi şi chiar ucişi (în încăierări îşi pierduseră viaţa două persoane) erau guvernamentali, nu din opoziţie, care de fapt a organizat dezmăţul, „o opoziţie caleidoscopică, multicoloră". În continuare G.B. s-a lansat în criticarea opoziţiei, care „nu e un partid compact, bazat pe principie". Candidaţii conservatori au ieşit pe drept şi opoziţia îi atacă pentru că e silită, fiind înfrîntă, a folosi toate mijloacele, „ca naufragiaţii, să se agaţe de orice buruiană le iese înainte ca să poată scăpa". Ar fi fost un nonsens ca Bucureştii, oraş „luminat, să-şi aleagă deputaţi dintre opozanţii guvernamentali, căci Bucureştii, avînd în faţă o opoziţiune fără principii de o parte, şi de alta un partid bazat pe ordine şi libertate [...], era natural să prefere partidul conservator". În alegeri opoziţia a folosit „oribili agenţi [...] spadasini [...] sicari [...] asasini". Mai mult, a scos în stradă şi „junimea şcoalelor", ceea ce poate avea „o calamitoasă influenţă asupra viitorului societăţii noastre".

Şi G. B. încheie sentenţios: „Trebuie să abordăm o politică determinată, energică, represivă; în contra anarhiei şi relelor pasiuni".

[2] Manolache Costache Iepureanu ceruse cuvîntul pentru a citi o scrisoare ce primise şi în care era descrisă ingerinţa administraţiei în alegerea sa ca deputat la colegiul I Tutova.

[3] C. N. Brăiloiu.

[4] Contestaţia formulată de opoziţie asupra alegerilor de la colegiul III Bucureşti a fost respinsă cu 87 de voturi împotrivă şi 21 pentru.

*Intervenție privind desfășurarea alegerilor la colegiul I Mehedinți**

Domnilor deputați, declar de mai nainte că am onoare a fi cunoscut cu onor. domn Gărdăreanu [1] și, aducîndu-mi aminte suvenirurile trecute, sînt chiar un amic devotat al domniei-sale. Pe domnul Isvoreanu însă îl cunosc foarte puțin. Ba din contră, puținele relațiuni ce am avut cu domnia-sa acum cinci ani, cînd domnia-sa era susținut în alegerile trecute de un număr de persoane care aparțineau unui grup ce nu era al meu, vă va convinge că eu nu viu să apăr o persoană sau să atac pe o altă persoană, ci să susțin un principiu, principiu emis de domnul ministru Boerescu cu ocaziunea alegerilor din București.

Iată ce a zis domnia-sa domnul Boerescu.

Venind la argumentul că candidații partidului liberal conservator n-au mandat, domnul ministru întreabă: oare primarul dă mandat deputatului sau maioritatea alegătorilor? Și-apoi primarul este și el alegător. Cum poate dar depinde de la voința unui singur om, a primarului, soarta alesului?

Este un mare adevăr ceea ce a spus domnia-sa, și acest adevăr voi, cu ocaziunea verificării titlului de deputat al colegiului I de Mehedinți, să-l întăresc cu vocea dumneavoastră [a] tutulor.

Iată, domnilor, mandatul dat de către biuroul electoral domnului Izvoranu. Iată adresa biuroului definitiv către domnul primar, și domnia-sa s-a refuzat să verifice.

Aceasta este forma din afară.

Să vedem cele dintîi.

Din dosarul care s-a trimis prin poștă ministerului se constată că în ziua dintîi, adică la 25, au votat 45 de alegători, în ziua d-a doua au votat 23, așadar 45 și cu 23 fac 68, prin urmare maioritatea absolută trebuie să fie 35; așa este, domnilor? Apoi, daca maioritatea absolută este 35, atunci înțelegeți foarte bine că nimeni nu poate să fie deputat decît cu 35 voturi la întîiul scrutin, și prin urmare domnul Gărdăreanu, pentru ca să fie deputat, trebuia să aibă 35 de voturi, și domnia-lui n-a avut decît 32.

Domnul G. Meitani: Treizeci și patru.

Mă rog, veți vedea îndată, am dosarul în mînă, vi-l voi citi ca probă, întîi însă voi să vă atrag luarea-aminte.

Ce s-a făcut aci? Fiindcă biuroul, care avea poliția, a văzut că domnul Gărdăreanu nu are 35 de voturi, a hotărît să procedă la un al doilea scrutin, ceea ce s-a făcut totdeauna de la 1858 pînă acum; atunci s-a sculat un secretar și doi scrutatori și s-au dus. Ce a făcut biuroul după aceea? A făcut ce se face pretutindeni: alegătorii prezenți au ales al doilea secretar și doi scrutatori în locul lor și s-a proces a doua oară la alegerea deputatului; cînd domnul Isvoranu a avut 33 de voturi din 65 votanți care a fost jocul cuvintelor? Că domnul Gărdăreanu de la început avea 34 voturi. Dar ia să vedem daca este așa. Ei bine, nu este așa, domnilor, domnul Gărdăreanu a avut numai 32 de voturi, căci două voturi au fost cu cheie, unul era Gărdăreanu și altul tot în felul acela

* Ședința din 24 mai 1875.

şi însemnat dedesupt cu două trăsuri. Aşadar, vedeţi că rămîn 32 de voturi. Dar acum tot jocul rulează asupra chestiunii cum că un bilet alb nu se poate socoti. Apoi cum, domnilor? Cînd se votează, fiecare vine şi pune votul, şi cînd se deschide urna se numără biletele, ca să se vadă daca corespund cu numărul votanţilor, şi cînd se găseşte mai multe bilete, se declară alegerea nulă. Acum la Mehedinţi se susţine că biletul alb nu este vot şi nu poate să prejudece asupra maiorităţii. Dar să zicem că este aşa şi prin urmare ar trebui să fie maioritatea numai de 34, apoi iată că nu erau 34, ci 32.

Apoi, dacă domnul ministru a zis cu drept cuvînt ieri că alegerea unui deputat n-atîrnă de legalizarea sau nelegalizarea mandatului, cu atîta mai puţin nu atîrnă de voinţa unui secretar de a sta sau nu la locul său. Domnul Ilariu Izvoranu a avut 33 voturi şi domnul Gărdăreanu 32, şi biuroul a recunoscut că nici unul, nici altul nu are maioritate, şi a proces la a doua votare, la care biuroul dă mandatul domnului Izvoranu, care singur avea dreptul să vină în Cameră, pe cînd domnul Gărdăreanu trebuia să aştepte pînă cînd Camera va lua o hotărîre.

O voce: Cîte voturi avea domnul Izvoranu ?

La întîia votare avea 33 şi la a doua 35 voturi. Ei bine, primarul, în contra maiorităţii alegătorilor, contra mandatului dat de preşedinte, vine şi refuză întărirea mandatului, însă cu aceste acte în mînă domnul Izvoranu are dreptul a veni înaintea dumneavoastră, dacă astăzi nu desfiinţaţi aceea ce aţi zis ieri, că maioritatea trimete pe deputat, iar nu primarul.

Să vedem acum toate operaţiunile biuroul definitivul [sic!] al colegiului I de Mehedinţi; se trimete domnului primar această adresă:

Domnule primar,

Biuroul definitiv al colegiului I electoral din judeţul Mehedinţi, în urma operaţiunei votării deputatului colegiului I efectuată în ziua de 25 şi 26 ale curentei, are onoare a înainta dumneavoastră un dosar de operaţiunea alegerei cu no. 1, şnuruite, parafate şi sigilat cu sigiliul domnului preşedinte Gr. Miculescu, coprinzător de file cincizeci şi două, scrise şi nescrise; în acest dosar se află următoarele acte:

La fila no. 2 se află procesul-verbal subscris de domnul primar pentru constituirea biuroului provizoriu; la fila no. 3, lista definitivă a alegătorilor colegiului I coprinzătoare de 81 alegători; la fila no. 4, lista de numele alegătorilor ce a răspuns la apelul nominal făcut de domnul primar.

La fila no. 5, procesul-verbal de constituirea biuroului provizoriu.

La fila no. 9, procesul-verbal al biuroului provizoriu pentru admiterea domnului Ioan Poroineanu, după sentinţa no. 1, anul 1875.

La fila no. 10, sentinţa no. 1 din 1875, a onor. tribunal districtul Mehedinţi.

La fila no. 13, lista de numerile [sic!] domnilor alegători ce au votat pentru biuroul definitiv.

La fila no. 14, procesul-verbal pentru compunerea biuroului definitiv.

La fila no. 15, lista alegerii biuroului definitiv.

La fila no. 19, procesul-verbal al biuroului definitiv scris de domnul Costică Colibăşescu, prin care se constată că a votat la 25 aprilie 45 alegători.

La fila no. 20, lista de numele acelor 45 votanți.

La fila no. 21, procesul-verbal al biuroului de primirea în bună stare a urnei de la garda militară.

La fila no. 25, procesul-verbal al biuroului de la 26 aprilie, prin care constată rădicarea sigiliilor după urnă și procedarea la votări.

La fila no. 26, lista de numele a 23 alegători ce au votat în ziua de 26 aprilie.

La fila 27, procesul-verbal al biuroului prin care se constată că a votat 68 alegători, adică 45 alegători de la fila no. 20 și 23 de la fila no. 26.

La fila no. 32, listă de voturile ce au întrunit candidat[ul] de deputat și procesul-verbal al operațiunei, urmată subscris de domnul președinte și un secretar.

La fila no. 33, procesul-verbal subscris de 38 alegători care a autorizat alegerea altor 3 membri, adică 2 scultatori și un secretar ce s-a retras de la biurou părăsind sala alegerii.

La fila no. 35, procesul-verbal subscris de domnul Constantin Colibășescu, domnul Cost. Sevoiu și Cost. N. Bălteanu, iar dedesubt întîmpinarea președintelui și a unui secretar.

La fila no. 36, biletul cu numele Gărdeanul Nicu, două linii dedesub[t].

La fila no. 37, biletul cu două linii una sub numele Nicu și alta sub pronumele Gărdireanu, amîndouă vizate de membrii biuroului, precum se constată prin prescriptul din dosul filei no. 38.

La fila no. 39, lista de balotațiunea pentru alegerea a 3 membri la biurou în locul celor retrași.

La fila no. 41, lista de numele a 35 alegători ce a votat a doua oară pentru deputat.

La fila no. 42, lista de balotație prin care se constata că domnul Ilariu Isvoranu a întrunit 33, subscrisă de 24 alegători.

La fila no. 45, procesul-verbal al biuroului de toată operațiunea alegerei și proclamarea domnului Ilariu Isvoranu de deputat, subscrisă de 30 alegători.

La fila no. 47, conceptul de mandat ce s-a dat deputatului Ilariu Isvoranu.

La fila no. 48, conceptul de adresă pentru trămiterea mandatului la domnul primar spre a-l legaliza conform articolului 70 din legea electorală.

La fila no. 50, conceptul după telegrama ce s-a dat domnului ministru de interne, în care se spune toată operațiunea din dosar.

Vă rugăm, domnule primar, ca pe de o parte de primirea acestor lucrări a ne da cuvenita dovadă, iar pe de alta a le înainta onor. Camere.

Primiți vă rog, domnule primar etc.

Iată, domnilor, acum și adresa cu care s-a înaintat mandatul domnului Ilariu Isvoranu.

Domnule primar,

„Avem onoare a vă anexa mandatul de deputat ce s-a emis domnului Ilariu Isvoranu, ales în colegiul I de Mehedinți, rugîndu-vă a-l legaliza conform articolului 70 din legea electorală".

Acum, vă fac o întrebare: cum se întîmplă că în Cameră, în loc să se prezinte domnul Isvoranu vine domnul Gărdăreanu? Nu vedeți

dumneavoastră aci că lucrul a depins de la voia unui om, a primarului, în contra celor ce cu drept cuvînt zicea domnul ministru Boerescu ieri? Ei bine, pînă la o dovadă contrarie, după legea electorală şi după declaraţiunea domnului ministru de ieri, numai domnul Isvoranu trebuie să fie validat de dumneavoastră. Prin urmare, asupra alegerei domnului Isvoranu aveţi a vorbi astăzi.

Domnilor, aduceţi-vă bine aminte: cu ocaziunea alegerilor de deputaţi în Camera trecută a venit o alegere de la Muscel, în persoana domnului Fleva, şi dumneavoastră aţi invalidat acea alegere şi s-a zis că s-a făcut *scamotare* [2], cuvînt cu care a terminat domnul Manu discursul său. Ei bine, domnilor, dacă este undeva scamotare, este aci. Iată actele pozitive din care rezulta, nu mai încape vorba, că toate voturile sînt pentru domnul Isvoranu, care are maioritatea voturilor exprimate, are dosarul său, are toate drepturile sale, deci domnia-sa trebuie să vină înaintea domniilor-voastre şi dumneavoastră nu aveţi decît să declaraţi că este bine ales.

Domnul Gărdăreanu nu este ales, căci domnia-sa nu s-a ales în primărie. Domnia-sa vine cu un dosar care nu este al biuroului electoral.

Termin dar şi zic că şi în chestiunea aceasta mi-am făcut o simplă datorie de cunoştinţă *, declarîndu-vă că toate actele aflătoare în dosar militä pentru domnul Isvoranu şi că domniile-voastre nu aveţi decît să-l proclamaţi de deputat, pentru că are pentru domnia-sa toate formele legale [3].

„Monitor", 1875, nr. 116, p. 2 606, col. 3 — p. 2 608, col. 1.

NOTE

[1] La Mehedinţi N. Gărdăreanu fusese în competiţie, la colegiul I, cu Ilariu Isvoranu. Împotriva lui se depusese o contestaţie semnată de Manolache Costache Iepureanu, An. Stolojan, Al. Candiano Popescu ş.a.

[2] Vezi supra p. 53.

[3] Adunarea a validat mandatul lui N. G.

*Asupra alegerilor de la colegiul I şi II Dorohoi***

Domnilor, aleşii de Dorohoi [1] prezintă o particularitate care nu se găseşte la celelalte alegeri.

Sînt dator să recunosc că la colegiul I, în toate părţile mai mult sau mai puţin, au fost păzite prescripţiunile legei electorale.

Domnul preşedinte: Binevoiţi, domnule Kogălnicene, să depuneţi o contestaţiune în regulă.

Am contestat şi în secţiune şi sînteţi datori să mă ascultaţi, după ce o dată mi-aţi dat dreptul să vorbesc.

* Citeşte: *conştiinţă.*

** Şedinţa din 24 mai 1875.

Domnul președinte: Cu toate acestea, vă rog să îndepliniți o formalitate, să depuneți contestațiunea.

Fac și aci contestațiune, cu atît mai mult că domnul raportator [2] a fost amabil de a calificat protestu[l] meu de alegațiune.

Domnilor, la Dorohoi nu s-a urmat ca în celelalte județe la colegiul I. Iată ce s-a făcut: județul Dorohoi are mai mulți proprietari foarte bogați, foarte puternici, cu nume însemnate, care fac parte din opoziținne și care sînt declarați adversari ai guvernului actual. Sînt persoane ca onor. domn Al. Văsescu, un om care are venit de 12 mii galbeni pe an; oameni ca onor. domn Caliman Theodor, și în fine cele mai însemnate nume formează acolo un fel de ligă...

Domnul B. Pogor: Să facă mai bine o bancă, dacă au așa mare venit. *(Risete, aplauze.)*

Să faceți mai bine domniile-voastre la Iași, unde este capitala Moldovei.

Nu mă așteptam ca tocmai domnul Pogor să mă întrerupă, mai cu seamă cînd eu am spus fapte, fără să fac nici un joc de cuvinte.

Așadar, domnilor, domnul ministru nu va tăgădui că acolo a schimbat foarte mulți prefecți, dar în fine a trămis o spadă unui voinic ofițer de cavalerie, profesor la școala militară din București, onor. domn Teleman. Acest onor. domn, îndată cum a ajuns acolo, a zis: am să vă administrez eu după paratcă. Aceasta este o espresiune rusească, care însemnează: după regulă, după tipic. Ei bine, ce a făcut? A văzut alegători independenți și în stare de a se lupta bărbățește și de a nu ține seamă de amenințări și a așteptat pînă ce a expirat termenul reclamațiunilor pentru listele electorale și apoi a făcut o altă listă nouă, în care a improvizat și alți proprietari decît cei în ființă, fără ca aceștia să aibă nici un drept. Aceasta ne-o spune 11 alegători din colegiul I de Dorohoi. S-a înscris întîi un locotenent, colonelul Iancu Murguleț, care nu este proprietar în Dorohoi. Apoi vine domnul Costache Țintilă, care este un mic moșnean în Dorohoi, avînd un venit de 150 galbeni. După aceea domnul Constantin Stavratu, care este procuror și care are un venit anual de 80 galbeni. În fine, vin alți 5 sau 6 străini: Teodor Goilav, pe care-l știe toată lumea că este supus străin. Apoi vine Valerian Pruncu, care nu numai că este străin, dar chiar domiciliul și-l are în Bucovina, unde a fost primar, și acum trei, patru luni a votat în Austria pentru deputații din *Reischsrath*-ul austriac. Vă rog să notați aceasta.

Mai este unu: Luca Goilav, tot străin.

Apoi vine domnul Teliman maiorul, care este prefect și proprietar în județul Fălciu, unde este și alegător, și pentru aceasta fac apel și la domnul Solescu să spună daca nu este adevărat și nu există nici o hîrtie de strămutarea domiciliului său la Dorohoi.

Domnul Teliman este venit aci numai provizor. Ei bine, domnia-sa a voit să se prefacă în alegător și a și votat.

După acesta mai este maior Jipa. Acesta este un șef de garnizoană, nu are nici cens, nici domiciliu, nici nimic, și cu toate acestea a votat.

Vine apoi un subprefect, domnul N. Pasco, un om de treabă, dar care nu are un pălmac de pămînt. Toți în total 21, și cu 11 fac 32. Se găsesc dar 11 alegători care se trezesc în față cu o mulțime de alegători improvizați, care nu au nici o calitate. Ei au cerut prin urmare să se retragă, și astfel au rămas 21 maioritate. Dar mă veți întreba pentru

ce s-au retras? Apoi era cu putinţă ca ei, proprietari mari, alegători legali, să stea faţă la nişte ilegalităţi aşa de patente şi să ia parte la vot alături cu acele persoane care erau nişte uzurpatori şi care nu erau înscrişi decît numai spre a înăbuşi şi nimici vocea adevăraţilor alegători? Ce fel? Aceşti 11 alegători, proprietari mari, se trezesc, în ziua alegerii, cu 11 străini (iertaţi-mi să zic un cuvînt), cu 11 golani... *(zgomot)*, care vin să le astupe vocea. *(Zgomot.)* Acum onor. domn Haret este deputat? *(Zgomot.)* Negreşit, domnia-sa poate să vină în Cameră, dar trebuia să vină cu tot prestigiul său, iar nu ca ales al unor bărbaţi ca domnii Mihuleţ, Jipa şi alţii.

Vedeţi, domnilor, că aci eu nu fac chestiune personală, căci şi eu stimez foarte mult pe domnul Haret, dar zic că-mi pare rău cînd văz că domnia-sa vine în această Adunare cu un mandat care nu este al colegiului proprietarilor celor mari.

Daca voiţi să vedeţi ce s-a făcut cu această ocaziune în colegiul întîi de Dorohoi, apoi vă rog să numiţi o anchetă, care să cerceteze faptele şi să vă dovedească că s-au introdus în acest colegiu alegători improvizaţi.

Apoi voiţi ca proprietatea cea mare, voiţi ca colegiul întîi să fie reprezentat de către un deputat care a fost ales în astfel de chip? Şi să nu credeţi că toţi aceşti alegători improvizaţi, după ce şi-au făcut datoria, după ce şi-au dat votul lor, au să se culce? Nu, căci vă pot dovedi că toţi aceştia sînt traşi în judecată, şi cu această ocaziune vor avea loc să soliciteze diferite favori. Aşa fiind, atunci vă întreb: ce însemnează domnul Haret în această Cameră şi ce însemnează votul domniilor-voastre?

Eu cred că, ori în ce mod veţi voi să suciţi această chestiune, totuşi nu veţi putea permite să se proclame un deputat care se află ales de nişte asemenea alegători şi care nu reprezintă nici proprietatea cea mare şi nici chiar naţionalitatea ... *(Zgomot.)*

Da, domnilor, naţionalitatea este cea dintîi condiţiune ce trebuie să însuşească un alegător, căci toate legile ţării noastre o cer şi zic că numai acela care este român are drepturi politice. Prin urmare, aceste drepturi nu se pot da unui om numai de un prefect, căci un prefect poate să facă multe lucruri, dar nu poate să naturalizeze pe un străin. Ei bine, prefectul din judeţul Dorohoi a făcut ceea ce nu a făcut pînă acum nici un alt prefect din lume, ce nu a făcut nici chiar generalul Borg şi alţii.

Iată domnilor ce aveam de zis în privinţa aceasta şi acum rămîne ca dumneavoastră să hotărîţi dacă poate veni cineva astfel ca deputat în Adunarea României.

În replică cu ministrul justiţiei, Al. Lahovary, *care îi observase că unul din alegătorii contestaţi, Goilav, nu este străin.*

Adevărat, aceştia sînt români, însă acela nu.

Dar, domnilor, primesc, să scoatem pe aceşti 10 alegători. Domnul Haret a avut 25 voturi, 11 abţineri; să scădem din 25 voturi 10, rămîn 15 contra 11. Prin urmare, iată maioritatea pe faţă.

Apoi este serioasă o asemene contestaţiune? Şi bine am face să ne perdem timpul cu asemene chestiuni?

Domnilor, nici că mai rămîne îndoială că domnul Haret este alesul cel puţin al acelor 15 necontestaţi mari proprietari din Dorohoi. Dar ziceţi că sînt 11 contra? Foarte bine! Însă sînt ceilalţi 15 care au votat în toată regula.

Mai ziceţi că cei 11 sînt de o calitate superioară...

Asupra alegerilor de la colegiul II.

Cer cuvîntul. Domnule preşedinte, la colegiul al II[-lea]...

Domnul preşedinte: Ştiţi foarte bine că regulamentul zice că o alegere se pune în contestaţiune în Adunare atunci cînd a treia parte din membrii secţiunii sau cinci membri din Adunare au contestat-o. Dacă nu s-ar păzi această regulă, nu vom putea termina niciodată ...

Voi, domnule preşedinte, să dau o mică lămurire. S-a citat numele meu şi s-a zis că, citînd un jurnal, nu am dovedit cu aceasta nimic. Crez dar că-mi veţi da dreptul ca să răspunz la aceasta.

Voci: La urmă. *(Zgomot.)*

Iată protestaţiunea dată la biuroul colegiului II şi am şi o depeşe prin care se zice că s-a dat acel protest în mîna preşedintelui biroului electoral...

Domnul preşedinte: Ce folos practic poate avea aceasta pentru Adunare? Trebuie să fie o contestaţiune în regulă în secţiune sau în Adunare.

În protestul dat, aceşti alegători zic: avînd în vedere că aceşti domni nu au figurat pe lista generală formată de primărie în conformitate cu art. 34 din legea electorală; că dînşii s-au înscris în listă în mod fraudulos, după ce a exprimat * termenul de contestaţiune la comună şi la tribunal.

Ei bine, votaţi acum...

Voci: Gazete? *(Zgomot.)*
Domnul Al. Catargi: Aduceţi acte, iar nu gazete.
Voci: La vot!
Domnul preşedinte al consiliului: Dacă ar fi să ne luăm după gazete, atunci ar trebui să spînzurăm pe toată lumea.
Apoi gazetele spun minciuni.

Alegătorii spun că au dat protestul în mîna preşedintelui biroului.

În chestiune personală.

Domnilor, am văzut pe onor. domn Nicolescu care [3], după ce a mărturisit că de 10 ani de cînd este în Cameră nu a vorbit şi că tocmai azi a luat foc, l-am văzut aprins contra mea fiindcă am contestat alegerea socrului domniei-sale.

Domnilor, eu, fără să fi făcut cestiune personală cu domnul Haret, am declarat că merită a fi deputat; dar domnul Nicolescu mă întreabă de ce nu m-am dus la Dorohoi, daca aveam iubirea proprietarilor, şi m-am dus de mi-am pus candidatura la Galaţi? La aceasta răspunz domnului Nicolescu, că m-am ales în Dorohoi cînd am voit şi că acum m-am dus la Galaţi, fiindcă Galaţii m-au mai ales în nişte timpuri foarte grele şi fiindcă colegiul de Galaţi este altfel decît acela de Botoşani...

Domnul Al. Catargi: Dar pentru ce aceasta?

Aceasta este treaba mea.

Apoi domnul Nicolescu pretinde că familia Goilav este românească şi că are moşii de la moşi-strămoşi. Îmi pare rău că domnia-sa nu cunoaşte această familie; această familie este în adevăr respectabilă, însă de origină armeană, şi care ca astfel nu putea să aibă moşii decît de la

* Citeşte: *expirat.*

1864, cînd sub ministerul meu străinii au căpătat moşii. Prin urmare, nu putea să aibă moşii din tată în fiu, după cum pretinde domnul Nicolescu. Această familie se desparte în două ramure, armeană română şi armeană streină; prima coprinde oameni de tot meritul, judecători onorabili etc., şi cealaltă coprinde membri onorabili, dar care nu sînt români. Prin urmare, crez că domnul Nicolescu nu trebuia să mă ia în răspăr pentru un fapt adevărat. Eu nu am zis nimic domnului Nicolescu, însă domnia-sa s-a agăţat şi de colegiul meu : eu mă aleg unde găsesc alegători care mă alege, tot aşa după cum face şi domnia-sa [4].

„Monitor", 1875, nr. 117, p. 2 625, col. 1 — p. 2 627, col. 1, 3; p. 2 628, col. 1—2.

NOTE

[1] Se discuta mandatul lui Constantin Haret, ales la colegiul I Dorohoi. Fuseseră 54 de alegători, participaseră 36. Au votat pentru C.H. 25. Patru bilete erau „cu cheie" şi 11 albe. K. protestase verbal în faţa comisiei de verificare, susţinînd că listele de alegători au fost falsificate. Comisia însă, eliminînd cele 15 buletine suspecte, a găsit 21 bune, suficiente pentru o majoritate absolută, şi a recunoscut validitatea mandatului. Cît priveşte susţinerile lui K., ele erau „alegaţiuni" ce „nu s-au putut justifica". Amintim că la acest judeţ — colegiul II — a avut şi K. un vot, în competiţie cu Alecu Curtu, care din 45 voturi a luat 44.

[2] N. Nicolescu.

[3] Nicolescu a spus că K. nu cunoaşte judeţul şi face afirmaţii contradictorii, de vreme ce voieşte ca Dorohoiul să fie reprezentat de un om foarte bogat şi apoi arată că Haret ar putea candida cu cinste în orice judeţ al ţării !

[4] C. Haret a fost proclamat deputat.

*Intervenţie în legătură cu proiectul de lege pentru recrutare**

Chestiunea pe care a atins-o domnul A. Catargiu [1] merită toată serioasa luare-aminte a Adunării, cari** în adevăr, domnilor, domnia-lui a pus degetul pe una din ranele cele mai mari ale ţării, dar la concluziune s-a înşelat. Legea recrutării nu este făcută de Consiliul de Stat şi prin urmare fără cuvînt a imputat-o domnului Vernescu. Această lege este făcută la anul 1863. Greşala cea mare este că această lege s-a menţinut pe cînd este în contradicţie cu legile votate la anii 1864, 1868 şi 1872. Legea recrutării era făcută în faţa unei stări de lucruri care s-a desfiinţat prin noua lege a înarmării generale. Onor. ministru de resbel ne-a prezintat un proiect de lege care corespunde în principiu cu legea înarmării generale. Astăzi, în toată ţara, de la numărul unul şi pînă la cel din urmă al populaţiunei rurale merg toţi în armată, însă clasele mai bogate, populaţiunea urbană, albăstrimea, cum se zice, sub diferite închipuiri se apără.

Aşadar, mijlocul de vindecare al acestei rane mari este de a lua în dezbatere cît mai curînd legea de chemare la arme şi de recrutare

* Şedinţa din 30 mai 1875.
** Citeşte: *căci*.

care e în secțiuni. În vremea Reglementului se știa că satul, bunăoară de 50 familii, avea datoria să dea doi tineri, cînd astăzi nu mai este nici o regulă, se iau toți tinerii.

V-aș ruga dar, domnilor, să votăm acea lege, care, cum am zis, este depusă de guvern și se află la secțiuni [2].

„Monitor", 1875, nr. 121, p. 2 708, col. 1.

NOTE

[1] Al. Catargiu arătase că județul Ilfov are ca număr aceeași populație ca și București, dar la recrutare dă 854 de oameni, în vreme ce capitala dă numai 243. „Un singur surtuc negru, o singură pălărie din București nu-și plătește datoria de sînge către țară". Îl făcuse răspunzător de această situație pe G. Vernescu, care, fiind în Consiliul de Stat, elaborase această lege „sub care geme țara întreagă".

[2] Adunarea a hotărît discutarea de urgență a proiectului depus de guvern.

*„Cuvînt în contra adresei, rostit în Camera deputaților"**

Domnii mei, mai înainte de toate am onoare a vă declara că opoziția nu înțelege deloc nici a fi în proces, nici a se judica cu onor. Cameră, ale căreia acte le recunoaștem că sînt legale și îndatoritoare pentru țară. Noi nu avem a face cu Camera a căreia titluri s-au verificat; dară avem a face cu miniștrii cari au făcut alegerile și avem dreptul și datoria de a ne adresa către tron și a-i arăta păsurile țărei, așa precum noi le înțelegem. Vedeți, dară, că toate acele îngrijiri sau acele incriminări că noi am contesta dreptul acestei Camere de a legifera cad de la sine, căci, daca ar fi ca să nu vă recunoaștem autoritatea legală, atunci nu am fi aci, nu am vota cu dumneavoastră și nu ne-am supune votului maiorității [1].

Domnilor, nu aveam de gînd să vorbesc în această chestiune, daca nu aș fi fost tras din toate părțile la bara, ca să zic așa, a acestei Adunări.

Sînt dator să răspund la un apel sau la o întrebare care mi-a făcut-o onor. domn ministru al cultelor [2], în limbagiul său pururea moderat, pururea demn, pururea de bună-cuviință. Domnia-sa ne-a întrebat ce lecțiune avem să dăm noi bătrînii tinerilor, înainte de a închide ochii?

Și eu sînt unul dintre cei bătrîni; și, înainte de a închide ochii, voiesc să-mi spun ultima voință, să-mi fac testamentul meu politic, ca să zic așa; să spun ce înțelegem noi bătrînii să lăsăm moștenire generațiunei ce are să ne succeadă.

Nu am fost tot așa de cuviincios interpelat de onor. domn Iancu Strat. Domnia-sa, ca din senin, m-a fulgerat. Am luat cuvintele domniei-sale după notele stenografilor și iată ce a zis domnia-sa:

„Domnul Kogălniceanu a adus mai întîi în colegiuri ruralii înregimentați. Din ministeriul domniei-sale ne-a rămas un monument, care

* Ședința din 5/17 iunie 1875.

nu se poate compara decît cu acele mari monumente create în Egipt de faraoni : *piramidele*. Aceasta este alegerea domnului Ianov în Bucureşti".

Am onoare, domnilor, a recunoaşte, tocmai ca domnul Strat, însemnătatea caracteristică ce a dat domnia-sa acelei alegeri, deşi ea nu merita o aşa mare onoare ca aceea de a fi comparată cu piramidele faraonilor. Dară putea zice şi domnia-sa ceea ce zic şi eu, că acea alegere a fost o sfruntare, o desfidere ce s-a dat capitalei României. O desfidere, căci se voia a se arăta cum că tot ceea ce voieşte un guvern se poate face în capitala României, fără impunitate ; şi aşa s-a ales onor. domn I. Ianov.

Sînt dator adevărului să declar că alegerea domnului Ianov sau mai bine să zic acea insultă făcută simţămîntului şi demnităţii bucureştene a hotărît catastrofa de la 11 februariu.

Vedeţi dară, domnilor, că eu dau acestui act o denumire, o stigmatizare nu mai puţin energică decît aceea ce i-a dat onor. domn Strat. Domnia-sa însă s-a înşelat de adresă. Nu am făcut eu acea alegere ; eu am ieşit din minister, victima curtizanilor, în ziua de 25 ianuariu 1865. În seara de 24 ianuariu, la balul dat de municipalitatea de Bucureşti alesului ei, un buchet dat de primăreasa capitalei — rog pe domnul general Vlădoianu, atunci primar, să-mi ierte această indiscreţiune —, un buchet dat domnitorului pe scările teatrului şi care apoi a trecut în mînele mele, era semnalul căderei mele.

Permiteţi-mi, domnilor, fiindcă fiecare a făcut aci istorie contimpureană, să fac şi eu niţică istorie contimpureană, fără ca cu aceasta să ating pe cineva.

Alegerea domnului Ianov s-a făcut la 8 decembre 1865 ; două luni de zile după aceea, tronul aceluia ce permisese un asemenea scandal a fost spulberat. Iată, domnilor, aci în dosarul Camerei însăşi comunicarea ministerului adresată preşedintelui Adunărei, în privinţa acestei alegeri. Această comunicaţiune este sub no. 26 784 din 9 decembre 1865 şi priimită în Adunare la 10 decembre 1865. Iată care-i este coprinderea :

Domnule preşedinte,

„Convocîndu-se prin înalta ordonanţă domnească sub no. 1 569 colegiul electorale al capitalei Bucureşti, pentru a alege în ziua de 8 decembre curent un deputat din parte-i la onor. Adunare, în locul domnului Alecu Petrescu, care priimind funcţiune salariată încetează după articolul 26 din legea electorală de a mai fi deputat, zisul colegiu electorale, întrunindu-se la ziua fixată de alegere, a ales deputat din parte-i pe domnul Ioan Ianov, cu 93 voturi.

Actele acestei alegeri electorale, priimite cu raportul domnului prefect al judeţului Ilfov, no. 18 767, am onoare a le înainta domniilor-voastre şi vă rog, domnule preşedinte, să binevoiţi a face cele de cuviinţă".

O voce: Spuneţi numele ministrului.

Nu am să spun numele nimunui. Sînt hotărît a nu spune nume, fiindcă intenţiunea mea nu este să fac personalităţi. Atîta pot să spun numai, că ministerul sub care s-a făcut această alegere purta firma onor. domn Nicolae Creţulescu.

Prin urmare, vedeţi că sînt în drept de a zice că nu a fost nici graţios, nici prea gentleman din partea onor. domn Strat ca să mă pună alături cu faraonii, şi încă într-un mod aşa de puţin meritat. Aceasta nu o

aşteptam tocmai de la acel pe care am avut onoarea şi fericirea de a-l avea secretarul cabinetului meu în ministerul meu din Moldova în 1860, de la acela pe care în ministerul meu din 1864, după 2 mai, l-am propus domnului Alexandru Ioan de a fi numit consilier de stat, înainte de a avea vîrsta cerută de lege. *(Întreruptiuni.)*

Domnul I. Strat: Cer cuvîntul în chestiune personală.

Nu vă supăraţi; abuzul era al meu, nu al dumneavoastră. Nu mă aşteptam la un asemenea atac de la acela pe care, în ministerul din 1869, l-am propus principelui Dimitrie Ghica, şeful cabinetului, de a-l numi agent politic la Paris... Mă opresc aci. Atît aveam de zis domnului Strat în chestiunea personală.

Onor. domn Strat lipseşte din ţară de cinci ani; domnia-sa era încă la Paris cînd s-a ales deputat la colegiul al II-a de Suceava. Nu interesează nicidecum a întreţine Camera de chipul, între-altele foarte onorabil, cu care domnia-lui a fost ales; destul este a spune că domnia-sa nu a întîmpinat, în această alegere, nici o greutate; şi astfel domnia-sa a venit la Cameră mulţumit şi liniştit. N-a întîmpinat domnul Strat greutăţile pe care le-am întîmpinat noi unii, ca domnul Brătianu, Golescu, Iepureanu şi eu, cari am fost în mai multe rînduri miniştri şi preşedinţi de minister, cari luptăm în această ţară de 30 ani necontenit! Noi am fost combătuţi fără cruţare: n-am putut izbuti decît cu luptă, cu osteneală, cu alergări din loc în loc, şi pururea urmăriţi de administraţiune. Alergam fiecare cu sacul de drum în mînă. Aşa ne-am întîlnit la Tecuci, domnul Iepureanu şi eu. Domnia-sa îmi spunea că venea de la Bîrlad, unde fusese foarte combătut; şi eu îi răspunsei că, bătut la Huşi, mă duceam la Galaţi. Domnul Strat nu a avut necazuri de aceste: domnia-lui s-a ales mulţumit şi fericit, stînd la Paris. Şi, viind în Cameră, s-a pus a ne ataca pe fiecare din noi, nu cu argumente serioase, ci cu glume.

Să-mi permită dar aci şi domnia-sa o mică glumă şi mie, domnia-sa carele n-a făcut decît glume în cuvîntul său de alaltăieri. Domnu[l] Strat ne-a caracterizat în următorul chip: domnul M. Costachi nu este bun decît să joace şah [3]; ministerul Brătianu are de dată semnificativă, de marcă de familie barbe rupte şi urechi sfîşiate, şi eu sînt urmaşul faraonilor! Domnilor, domnul Strat este departe de cinci ani de luptele noastre, petrecînd în capitala lumii civilizate, în Paris, în contact cu spiritele cele mai înalte ale societăţii moderne; domnia-sa era pus astfel pe un munte înalt, de unde putea considera lucrurile din ţară iarăşi în mod înalt, ca om de stat, ca diplomat. Astfel, domnia-sa ar fi putut susţine situaţiunea ministerială cu consideraţiuni demne de un diplomat, de un bărbat copt, căci domnia-lui nu este un om tînăr acu; nu e domnul Furculescu, nu e domnul Ventura. Domnia-sa este pe scena lumii de 15 ani, de la 1860; sînt dar acum 15 ani.

Ei bine, domnu[l] Strat ce a făcut? Ne-a persiflat; a imputat jocul şahului domnului Iepureanu, un joc care nu vatămă pe nimeni, cînd noi am putea să întîmpinăm domnului Strat cu alte jocuri mult mai periculoase. Apoi aşa se discută situaţiunile? Aşa se critică opoziţiunea? Cît de mică ea este, dar ea este compusă de oameni cari au dreptul la respectul ce se datoreşte şi dumneavoastră, şi la respectul ce se datoreşte părului alb.

Domnilor, domnul Strat ne-a făcut o critică aspră: de ce onor. domni Iepureanu, I. Brătianu, Vernescu, A. Golescu şi eu ne-am dat mîna? De ce ne-am unit? Şi apoi tot domnia-sa sprijină un minister din

care fac parte acei cari au făcut acea faimoasă alegere pe care a comparat-o cu monumentele faraonice. Cu un asemenea minister, domnia-sa s-a unit; un asemenea minister l-a servit pînă acum, şi astăzi îl sprijină; şi eu totuşi nu critic pe domnul Strat.

Domnilor, cînd la 11 martie 1871 s-a format acest minister [4], deşi el ne-a dizolvat şi ne-a persecutat personalmente, ce am spus eu în privinţa formării sale? Am spus, cu curagiu, că oamenii cari au venit atunci la putere au făcut un act patriotic, că au salvat o situaţiune. Camera domnului Ioan Ghica era împărţită în două tabere, şi fiecare din aceste în alte grupe mai mici. Cînd după evenimentele din noaptea de 10 martie [5] domnitorul a cerut Camerei să-i dea un minister, ea nu a fost în stare să-l dea şi s-a dus acasă fără a lua vreo hotărîre.

Nu mă întind aci a spune cum şi din ce cauză s-a făcut acest cabinet; destul că eu cînd am văzut pe domnul Catargiu, caimacamul revoluţiunii din 11 februarie, că-şi da mîna cu domnii Creţulescu şi Florescu, ultimii miniştri ai lui Cuza vodă, căzut, cu acei miniştri cari la 1863 au fost cauza acelei faimoase adrese [6] care a dat întîiul semnal al căderei lui Cuza, cînd o asemenea fuziune s-a făcut între răsturnători şi răsturnaţi, eu nu am zis că aceasta era un act imoral. Şi aci este locul de a adăogi că eu am fost contra adresei din 1863, împreună cu domnul Iepureanu, împreună cu domnul Boerescu, împreună cu domnul Costaforu. Cu toate acestea, eu nu am stigmatizat nici una din cualiţiunile făcute la 1863, făcute la 11 februari 1866 [7], făcute la 11 martie 1871. N-am criticat mai ales compunerea ministerului din 11 martie, format din elementele cele mai disparate. Şi domnul Strat ne ţine de rău, ne atacă fără milă, pentru că noi ne-am dat mîna cîţiva oameni cari în juneţea lor am avut acelaşi trecut, ne loveşte pentru că ne-am unit nu ca să cîrmuim ţara, ci ca să cerem legalitatea, ocrotirea legilor, care se datoreşte tutulor cetăţenilor fie buni, fie răi, pînă şi chiar celor din puşcărie. Domnul Strat [8] a citit un estract luat dintr-un ziar nemţesc; să-mi permită să-i citez şi eu cîteva versuri din tragedia lui don Carlos făcută de Schiller. Marchizul de Posa, gentilom castilan, ce se întorcea din Flandra, se prezintă lui Filip II al Spaniei, care îl întreabă: unde ai fost? El răspunde: am fost în Flandra; Filip îi zice: cere-mi o favoare; Posa răspunde: mă bucur de legi. Atunci Filip II îi răspunde aceste frumoase cuvinte: sub domnia mea de legi se bucură şi hoţii. — Cu atît mai mult se bucură de ele cetăţenii cei buni! răspunde Posa. — Iată ce cerem şi noi: aceea ce Filip II da şi hoţilor: *legalitate. (Aplauze.)*

Domnilor, s-a vorbit mult în şedinţa de ieri de 2 mai. Domnul B. Boerescu, ministrul de esterne [9], a vorbit de cezarismul lui 2 mai şi a combătut pe domnul Manolachi Costachi că s-a unit cu făcătorul lui 2 mai, cu mine.

Onor. domn Cesar Boliac [10] a voit să dea lui 2 mai o semnificaţie şi un scop pe care eu, principalul instrument al lui 2 mai, sînt dator să vă spui că nu l-a avut.

Domnul Cesar Boliac: Stimez pe 2 mai. *(Întreruperi.)*

Permiteţi-mi să vă declar, în două cuvinte, că aş face o necuviinţă ca eu în Parlament să viu să mă fac partizanul lovirilor de stat. Lovirile de stat se fac, şi Dumnezeu şi istoria le justifică sau le condamnă după actele ce au lăsat în urmă, după binele sau răul ce au făcut naţiunii. Într-un Parlament însă nu pot eu să viu să le sprijin. Dar, provocat, am dreptul să vă spun numai cum s-a făcut lovirea de stat din 2 mai 1864.

La 1862, către finele lui decembre — nu se împlinise încă anul de cînd se făcuse Unirea — s-a făcut acea alianţă a ambelor extreme din Cameră, pe care onor. domn Boliac o numea atunci cualiţiunea monstruoasă ...

Domnul C. Boliac: Aşa era.

Cum cualifică şi pe cea de astăzi.

La 19 ianuarie s-a făcut acea adresă care arăta domnitorului programul ce voia ţara.

Domnul C. Boliac: Cum se arată şi acum.

Eram în contra acelei adrese. Unii din noi ne temeam ca, vodă Cuza căzînd, avea să cază şi Unirea de-abia făcută. Fiecare dintre cei ce aveam acea teamă am combătut acea adresă, fiecare din punctul nostru de privire [11]. Onor. domn Costaforu a combătut-o ; onor. domn Boerescu a combătut-o ; onor. domn Iepureanu a combătut-o ; am combătut-o şi eu. Am fost bătuţi ; maioritatea s-a rostit pentru acea adresă. A venit apoi refuzul impozitelor votat de domnul C. Roseti, principele Dimitrie Ghica, principele Brîncoveanu, principele Ştirbei şi toţi corifeii dreptei şi stîngei.

Teoria mea la combaterea adresei fusese că nu trebuie să cerem tot de la domn, că şi el este un om ; că rareori pe tronuri provedinţa trămite geniuri, că în România seminţa domnilor mari era perdută, era stricată ca şi săminţa gîndacilor de mătase, căci pe atuncea comerciul înflorit de gîndaci de mătase începuse a scădea, din cauza falsificărei seminţei. Nu apucasem să zic acest cuvînt, şi curtizanii şi zburaseră la palat, pîrîndu-mă că am insultat prestigiul domnesc. Curtizanii au perdut totdeauna tronurile ! Cînd am auzit aceasta, m-am sculat şi m-am dus la moşia mea, unde am şezut mai întregul an 1863. Către finele lui septembre am fost chemat prin depeşa domnitorului şi prin însuşi doamna, care viind anume în Moldova, oprindu-se la moşia Banca, a chemat pe domnu[l] Iorgu Radu şi l-a espediat la mine la moşie, spre a-mi face cunoscută intenţiunea lui vodă Cuza de a mă chema la minister. Curînd după aceea am mai fost invitat la Bucureşti, unde mi s-a propus ministerul, precum mi-l propusese vodă Cuza chiar a doua zi şi după alegerea sa şi pe care-l refuzasem, pentru că cerusem ca odată cu venirea mea la minister să fiu pus în poziţiune de a dezlega şi chestiunea rurală. Domnul atuncea mi-a fost zis că nu era încă momentul sosit pentru o asemenea lege ; şi după aceea s-au numit alţii. Împlinirea acestei cereri mi se propusese cînd în 1860 mă hotărîi să primesc ministerul ; însă acea promisiune nerealizîndu-se, eram hotărît a fi mai greu la o nouă propunere a puterii. Astfel, cînd mi-a telegrafiat vodă Cuza să viu în Bucureşti, am venit ; şi cel dintîi cuvînt care mi l-a zis Alexandru Ioan, cînd am intrat în palat, a fost că acum momentul era sosit de a se dezlega cestiunea rurală şi că mie aparţinea de a o face. Am întîmpinat că nu puteam priimi ministerul, din cauză că în faţa coaliţiunii mă simţeam slab.

Mai era apoi consideraţiunea că domnitorul era moldovean, eu moldovean ; nu-mi convenea deloc să fiu şeful cabinetului. Cerui dar prezidenţia ministerului să fie încredinţată domnului Bozianu. Domnul Bozianu era la vie la Ploieşti ; m-am transportat acolo ; am bătut toate viile vreo trei zile pînă cînd l-am găsit. Onor. domn Bozianu îşi iubea comoditatea ; domnia-lui presimţea că împrejurările erau foarte grave, că nodul gordian trebuia să se taie într-un fel sau într-altul, însă caracterul dom-

niei-sale îl făcea să nu crează momentul oportun pentru domnia-lui şi n-a priimit ; am fost silit dar să primesc eu prezidenţia consiliului.

Ce am găsit înaintea mea cînd am intrat la minister? În ziua dintîi, înainte chiar de a priimi portofoliul, domnitorul a deschis scrinul său şi a scos un proiect de o constituţiune nouă şi de o nouă lege electorală ; acel proiect de constituţiune era scris românește şi franţuzește şi era corigiat de o mînă foarte dibace, care am cunoscut-o ; atît pot să spun.

Domnul I. Strat: Nu era mîna mea.

Doamne fereşte ; nu eraţi pe atunci de talie a lua parte la lucrări atît de grave.

Domnul I. Strat: Pentru ce te uiţi dar încoace?

M-am uitat la o bancă : nu-mi dai voie nici să mă uit? Destul că-ţi spun că nu era mîna dumitale. Domnia-ta atunci nu erai din intimii lui vodă Cuza ; vă afirm pe onoare că nu aţi fost dumneavoastră, pentru că, încă o dată o zic, nu eraţi în poziţiune a face aceste lucrări ce nu erau de talia domniei-tale.

Domnul I. Strat: Atunci spuneţi cine a fost?

Nu-mi puteţi face limba mai lungă decît o am. *(Ilaritate.)*

Ce era acea constituţiune, domnilor? Ce era acea lege electorală? Vă voi spune-o în două cuvinte. Constituţiunea era cezarismul ; legea electorală crea în fiecare judeţ cîte 30 alegători pe viaţă, cari alegeau cîte doi candidaţi, din care domnul avea dreptul să numească deputatul judeţului.

Acea constituţiune [12], sub ministerul care m-a precedat, se trămisese la Constantinopole, spre a se decreta acolo. Se făcuse afară zvon despre acea constituţiune ; şi, sosit la minister, am fost interpelat chiar în Cameră de domnul Brăiloiu daca aveam cunoştinţă despre dînsa. Dar, cînd am fost interpelat, constituţiunea aceea nu mai exista ; fusese aruncată în foc. În adevăr, noi unii miniştri declarasem din ziua întîi lui vodă Cuza că niciodată nu vom priimi ca constituţiunea ţărei să se facă sau să se prefacă în Constantinopole. Am respins orice idee de lovire de stat, declarîndu-i ferm că, mai nainte de toate, trebuia să împăcăm tronul cu Adunarea ; că spre aceasta trebuia ca adresa Camerei să devie programul ministerului şi că, numai daca Camera va refuza reforma legii electorale şi legea rurală, atunci vom vedea ce era de făcut ; dar pentru moment nu era de loc a se gîndi la o lovire de stat.

Aci este locul de a vă spune, domnilor, că chiar a doua zi după suirea sa pe tron Alexandru Ioan era consiliat, din mai multe părţi, de a rumpe cu o constituţiune care era făcută de străini [13], care era o haină ce nu ne venea taliei noastre, care subordona autonomia ţărei, mai ales în privinţa reformei legii electorale, otărîrei conferinţelor din Constantinopole.

În timpul discuţiunii adresei din 1863, generalul Florescu pretindea că avea scrisori în bosunar care dovedeau că şi din partidul liberal fusese unii, şi îndeosebi răposatul Panu, cari consiliaseră rumperea Convenţiunii şi promulgarea unei constituţiuni care să dea domnului o mai mare putere. Lovirea de stat era dar la ordinea zilei, noi însă, şi îndeosebi acel om de bine care a dispărut dintre noi, Steege, eram de opiniune de a se încerca împăcarea cu Camera, dînd satisfacţiune cererilor ei. Vodă Cuza se învoi, dar curtizanii nu se învoiau. Curtizanii ieşiseră de la putere, dar totuşi încongiurau puterea [illegible] bunări de executat şi voiau

SECŢIA LITERATURĂ

să le execute prin noi. Noi voiam să trăim bine cu Camera, să mergem înainte, să evităm cît se poate lovirea de stat; de aceea o zi bună nu aveam în minister. Din vreme în vreme, se suiau la tribună cîte un curtizan, cîte un văr, cîte un intim al domnului Cuza, şi ne insultau în modul cel mai insolent. Presa stipendiată nu făcea mai puţin. Camera însă înţelesese manoperile camarilei. În Cameră era bătrînul Arsachi, diplomat consumat, nas fin şi sperimentat. El îndemna pe colegii săi să nu cază în cursă. Cu cît opoziţiunea din Cameră ne susţinea, cu atît curtizanii îşi îndoiau intrigile, ca doar ne vor irita, ne vor scoate din sărite, şi vom veni în conflict cu Camera; şi atunci lovirea de stat era făcută!

Vă aduceţi aminte, şi fac apel la însuşi domnul Lascar Catargiu şi la domnul Brăiloiu, şi la domnul Ioan Brătianu chiar, că pe la finitul anului 1863, mi se pare [14], am venit la Cameră şi am cerut un credit, am cerut autorizarea de a contracta un împrumut pînă la zece milioane lei vechi pentru datoria flotantă. La palat se calcula foarte mult pe refuzul acelor zece milioane. Ziua refuzului era să fie ziua lovirii de stat. Treizeci de căruţe de poşte erau gata; căci pe atunci nu erau drumuri de fer; erau treizeci de oficeri comandanţi ca să aresteze pe capii opoziţiunei; colonelul Pisotschi ceruse ca onoare să aresteze pe principele Dimitrie Ghica; erau treizeci de aşternuturi care se trămisese la Arnota, organizată de acelaş şef al penitenciarelor care este şi astăzi, domnul Daudun de Perr[i]ères, care şi astăzi trebuie să păstreze notele de cheltuielele făcute atunci cu instalarea din Arnota. Însă Camera a fost înţeleaptă în acea zi. Camera ne-a dat milioanele cerute.

Domnul Candiano Popescu: Nu-i mai învăţa, domnule Kogălnicene. *(Ilaritate.)*

Camera ne-a dat zece milioane. Într-acestea curtizanii pregătiseră la palat un mare banchet; era muzică, era tot palatul luminat; şi seara era să se facă lovirea de stat. Ofiţerii erau gata, poliţia toată în picioare. După masă miniştrii ne-am adunat şi am ţinut consiliul sub prezidenţa domnului.

Aci, sînt dator să plătesc o datorie de amic şi de român repausatului Ludovic Steege, care atunci mai că a căzut în genunchi, zicînd domnitorului: „Dar ţi-ai atrage nu numai blestemul României, ci şi hula şi dispreţul Europei întregi, cînd, fără nici un cuvînt, în ziua cînd Camera ţi-a dat ce ai cerut, ai consimţi la o lovire de stat nejustificată şi odioasă". Iată pentru ce, în desfiinţata Cameră, am apărat memoria unui asemenea om de bine şi mult stimat de toţi aceia cari l-au cunoscut.

Atunci domnitorul Cuza nu a ascultat pe curtizani, cari stau prin palat, pe scări, prin camerile adjutanţilor. Cînd m-am scoborît eu ca să dau contraordine, aveam încă în buzunar decretul de dizolvarea Camerei. Atunci o persoană, care se aflase invitată la masă şi care în ura cualiţiunii voia o lovire de stat, chiar cu violinţă, îmi zise: daca nu ai curagiu, dă-mi mie pe cinci minute acest decret. I-am răspuns că curagiul era de a ţine acel decret, iar nu de a-l întrebuinţa. Şi aşa, în acea zi, nu se făcu lovirea de stat.

A venit apoi legea rurală în discuţiune. Permiteţi-mi aci să vă spun că la 1857 în Divanul ad-hoc al Moldovei, în privinţa chestiunilor naţionale eram uniţi cu toţii; nu era tot aşa în privinţa chestiunii sociale. Eram despărţiţi în două, erau naţionali conservatori şi naţionali liberali. Noi în Moldova nu avem populaţiune românească prin oraşe, ci numai prin sate, de aceea liberalii din Moldova ne ziceam că viitorul naţiunii

cerea să ne ocupăm mai mult de sate. Liberalii moldoveni, între cari mă număram şi eu, puneau dar chestiunea emancipărei ţăranilor ca cea dintîi chestiune care era în România. Patru ani liberalii reclamaseră de la Cameră soluţiunea acestei chestiuni arzătoare. Camerile erau conservatoare. Camerile erau speriate. Chestiunea nu era studiată; şi, deşi Convenţiunea prin articolul 46 zicea „se va procede fără întîrziere la revizuirea legei care regulează relaţiunile proprietarilor cu ţăranii, în vedere de a îmbunătăţi soarta acestor din urmă", chestiunea se amîna necontenit, din sesiune în sesiune; ba chiar se votase o lege foarte grea, foarte apăsătoare ţăranilor; aceasta în Camerile întrunite, sub ministerul răposatului Barbu Catargiu.

Prin această lege nu se da ţăranului decît locul de casă. Sosit la minister, eu nu puteam să supun la sancţiunea domnească acea lege, pe care o combătusem din toate puterile. Am prezintat un alt proiect de lege, legea rurală actuală. Nu voi cualifica de loc purtarea Camerei de atunci, dar voi constata un lucru, că, bine sau rău, prezintasem un proiect de lege. Ei bine, eu am avut un vot de blam, numai pentru că am prezintat proiectul de lege, cînd Adunarea putea să-l respingă, dacă nu-i convenea. Din aceasta, conflictul; atunci am reclamat că Camera să se grăbească a vota reforma legei electorale, declarîndu-i că voiam a face apel la ţară în contra Adunărei. Camera declară că nu voieşte a lucra cu ministerul meu. Atunci s-a făcut lovirea de stat; s-a făcut 2 mai.

Nu voi spune că 2 mai a fost priimit cu entusiasm de toate clasele, afară de cei ce ţineau cu coaliţiunea; nu voi justifica pe 2 mai. Faptul pozitiv este că Camera, care era întemeiată pe avere, a fost dizolvată, că s-a făcut apel la ţară şi că în nouăle alegeri n-am avut trebuinţă de a interveni, pentru că vechile partite, lovite de neputinţă, s-au fost retras singure din luptă. Clasele vechi ştiau că nu se pot lupta în contra sufragiului universal; şi onor. domn Manolache Costachi, care devenise cel mai contrariu lui 2 mai, se retrăsese la ţară, deşi în chestiunea rurală se apropia foarte mult de liberali, după cum dovedeşte broşura [15] domniei-sale care o dedicase lui Ştefan Golescu, preşedintele Comisiunei centrale, şi prin care recunoştea dreptul ţăranilor plin şi întreg. Domnul Manolache Iepureanu s-a retras din luptă, precum a făcut şi toată opoziţiunea, fie liberală, fie conservatoare. Eu am şezut apoi numai cîteva luni la putere, adică pînă s-a recunoscut actul de Europa şi s-a decretat legile care se numesc legile lui 2 mai. La decembre s-a adunat Camera formată după noua lege electorală. Dar o zi bună nu mai aveam în minister. De abia mai putui să mă mai ţin pînă la 24 ianuariu. Atunci curtizanii găsiseră că arapul îşi făcuse datoria şi că arapul era timpul să se ducă. Şi, aşa fiind, eu m-am dus, şi domnul Bozianu, cu domnul Vernescu, cu domnul Strat mi-au succedat [16].

Onor. domn Bozianu era un om foarte bun, care iubea binele; însă luase o grea însărcinare, şi fără să cunoască situaţiunea; domnia-sa luase ministerul de interne. A şezut două, trei luni şi s-a retras. Pentru ce? Nu ştiu; s-a retras.

După dînsul au venit amicii intimi ai lui vodă Cuza, şi s-a făcut 11 februariu. Permiteţi-mi să spun pentru ce, după mine, s-a făcut 11 februariu. 2 mai întemeia egalitatea, dar rădica o parte din libertăţile parlamentare. Emancipa în adevăr clasele dezmoştenite, chema la drepturile politice toate clasele societăţii, dar deocamdată individualitatea se nimicnicea dinaintea statului. Clasele înalte, mai cu deosebire, erau în-

tărîtate în contra lui 2 mai, pentru că le lovea în privilegiurile, în deprinderile, în sentimentele lor. În legile de mai nainte boierul, numai ca boier, avea dreptul de a însemna ceva în această țară, de a lua parte la trebile țărei, fără ca cineva să-l poată împedica. Acest drept se respectase oarecum de legea electorale anexată Convenţiunei din Paris [17]. Această lege era întemeiată pe averea teritorială, făcea însă o parte şi capitalurilor şi comerţului, concentrate în oraşe. Prin urmare, erau chemaţi la trebile ţărei şi oamenii nuoi, adică clasele de mijloc. 2 mai, lovind parlamentarismul, lovea totodată şi clasele vechi, şi acele nuoi. Anihilarea dar a individului, precum şi abuzurile grozave ce au caracterizat ultimul an al domniei lui vodă Cuza făcură să se unească toate acele partite, toţi acei oameni cari văzură că toate căiele legale le erau închise spre a mai putea ajunge de a lua parte la afacerile ţărei. Astfel văzurăm unindu-se cu boierii oameni nuoi, tineri cari, crescuţi în şcoalele Franciei şi Germaniei, îmbrăţişaseră ideile liberalismului modern. Alegerea lui Ianov exaltă nemulţumirile la culme, şi astfel se făcu 11 februariu [18].

Vedeţi dar, domnilor, că nu pentru prima oară în această ţară s-au făcut cualiţiuni. În 1857, n-am văzut în Adunările mume dîndu-şi mîna domnii reglementari, boierii, orăşenii şi chiar sătenii, spre a aşterne organizaţiunea ţărei? La 1863 n-am văzut partiturile extreme unindu-se spre a da o prevestire lui vodă Cuza? N-am văzut asemenea partiturile extreme dîndu-şi mîna în urma lui 2 mai, spre a pregăti actul din 11 februariu? Şi cu toate acestea să nu se zică că Camera de 2 mai nu avea caractere independinte, nu da libertate tribunei. Tribuna s-a păstrat plină şi întreagă; este aceeaşi care există şi astăzi. De la această tribună răsuna vocea elocuentă a onorabilului Constantin Boerescu, stigmatizînd actele ministeriale [19]. Şi 40 de deputaţi urmau la vot pe orator; şi nu uitaţi că pe atunci voturile erau pe faţă, şi 40 deputaţi votau pe faţă în contra guvernului. Aşa este, domnule C. Boerescu?

Domnul C. Boerescu: Aşa este.

La 1863 aţi văzut dar că a fost cualiţiune. La refuzul impozitelor au votat împreună domnul Costache Roseti şi principele Brîncoveanu, deputatul sărac şi democrat, şi deputatul conservator şi milionar. În fine, s-a făcut cualiţiunea pentru răsturnarea unui tron. La 11 martie 1871 am văzut asemenea caimacamii şi miniştrii lui 11 februariu dîndu-şi mîna cu ultimii miniştri ai lui vodă Cuza, răsturnătorii cu răsturnaţii, acuzatorii cu acuzaţii, dătătorii în judicată cu daţii în judicată. Şi noi nu am găsit deloc că aceste cualiţiuni meritau a fi stigmatizate, pe cînd onor. domn Strat ne-a stigmatizat unirea noastră, cari cel puţin sîntem cu toţii fii ai aceliaşi epoce, avem cu toţii acelaşi trecut, cari cu toţii în juneţele noastre ne-am luptat pentru aceleaşi idei. Şi unindu-ne astăzi nu facem decît a ne întoarce la obîrşia noastră!

Onor. domn Manolache Costachi, ştiţi cine era în tinereţe? Domnia-sa venise din străinătate la vîrsta de 21 ani. Ca mai toţi tinerii de pe atunci, ne întîlneam cu toţii în casele lui Răducanu Roseti, tatăl lui Lascar Roseti, care îmi pare rău că nu a venit în această Cameră, fiindcă ar fi fost onoarea ei. Ne duceam acolo seara, vorbeam cîte cinci, şease ore despre afacerile ţărei. Acolo s-au petrecut juneţile noastre, acolo şi la moşia Mîngina [20] a lui Costache Negri au luat naştere toate acele cugetări care apoi au devenit realităţi. Mihalache Sturdza, cu toate greşelele sale, era însă un domn care iubea tinerimea; el vedea viitorul ţărei în junime. De aceea el a făcut în domnia sa multe acte inspirate de noi,

tinerii, de exemplu : emanciparea sclavilor monastireşti şi boiereşti [21]. Tot după cererea tinerilor, el, la alegerea mitropolitului, s-a rostit pentru candidatul lor, sacrificînd pe candidatul consulului rusesc [22]. Pe timpul sosirei domnului Manolache Costache în ţară, era în Ministerul Justiţiei, în Logofeţia dreptăţei, cum se zicea pe atunci, era o cancelarie grozavă, care făcea goana răzeşilor, despuindu-i de pămînturile lor în favoarea boierilor. Răzeşi mulţi erau mai cu seamă în Tutova. Mihalache Sturdza a luat pe domnul Manolache Costachi tînăr, d-abia sosit din şcoală, şi l-a numit preşedinte al tribunalului de Bîrlad, anume ca să apere pe moşneni. Adjuns în vîrsta coaptă, domnul Manolache Costachi mi-a făcut mult rău ; poate, fără să voi, i-am făcut şi eu rău ; dar sînt dator să recunosc că a fost un energic apărător al acelor răzeşi şi că şi astăzi binecuvîntarea moşnenilor din Tutova şi Vaslui însoţeşte numele domnului Manolache Costachi.

Domnul Manolache Costachi, deşi astăzi este foarte îndrăzneţ în convicţiunile sale, foarte indiferent la critice nedrepte, dar în tinereţe era mai simţitor la nedreptate. Domnia-lui, tînăr liberal, carele a luat parte la toate luptele pentru drepturile şi libertăţile ţărei, cînd s-a văzut atacat pe nedrept de adversarii săi, cînd s-a văzut pe nedrept acuzat de falşii liberali, atunci s-a făcut boier, s-a făcut strigoi cu coadă lungă, cum se zice în Moldova. *(Ilaritate.)*

Nu vă miraţi dar daca astăzi îl vedeţi reînturnîndu-se în rîndurile liberalilor, căci, daca falşii liberali l-a făcut conservator, astăzi falşii conservatori îl fac din nou liberal.

Domnul Manolache Costachi este urmaşul unei familii din cele mai româneşti, din cele mai patriotice din Moldova. Străbunul său, Lupu Costachi [23], cînd Petru cel Mare fusese bătut de turci pe ţărmurile Prutului, avu curagiul, în tabăra turcească, la Stănileşti, în faţa vizirului triumfător, să apere drepturile ţărei şi să ceară respectarea tractatelor încheiate cu Poarta. Prin urmare, domnia-sa are dreptul a zice : „Eu sînt boier, eu am tradiţiuni în această ţară. Am lepădat privilegiurile strămoşilor mei, dar în locul lor voiesc să mă bucur de drepturile întemeiate pe meritul meu, pe capacitatea mea, pe serviciele mele făcute ţărei mele, drepturi ce-mi sînt garantate prin constituţiunea ce am dat-o domnului să o jure". Iată ce voieşte domnia-sa, iată ce voim cu toţii. Daca nu mai avem privilegiuri, voim să avem drepturi. Nu mai voim de deviza lui vodă Cuza : *unul întru toţi*, pe care curtizanii au scris-o pe talerile domneşti şi pe care vă asigur că eu am văzut-o pentru întîia dată la masa lui vodă Carol.

În ultimele alegeri, domnul Iepureanu s-a speriat de combaterea ce i s-a făcut la Bîrlad ; s-a speriat de cele ce i s-au făcut la Rîmnicul Sărat. Ne-am speriat cu toţii, şi eu, şi domnul Golescu, şi domnul Vernescu ; ne-am speriat cu toţii de maşina guvernamentală, care voieşte a ne ucide pe toţi. De aceea, mai nainte de a muri, avem o îndatorire mare de împlinit, avem testamentul nostru de făcut.

La 1857, ne-am unit toată ţeara, fără deosebire de stare şi de opiniuni, şi am cerut, ca singure mîntuitoare pentru ţară, renumitele patru puncte [24] : am cerut autonomia ţărei ; am cerut Unirea ; am cerut principe străin ; am cerut guvern reprezentativ constituţional, regim conservat prin legile vechi ale ţărei şi care s-a respectat, deşi ciontit, de către însuşi domnii fanarioţi. Am realizat punctul întîi ; am realizat punctul al doilea ;

am realizat punctul al treilea ; avem datoria, înainte de a muri, să realizăm şi pe al patrulea punct al cerinţelor naţionale din 1857.

Recunosc aci că cele întîi trei puncturi s-au realizat într-un mod cam revoluţionar, cam nu prea pe calea legală. Îndoita alegere din 5 şi 24 ianuariu 1859 nu era prescrisă de Convenţiune, nici nu era în prevederile ei. Vă aduceţi aminte de o notă a guvernului austriac care zicea că prin Convenţiune s-au luat toate măsurile spre a împiedica Unirea. În ziua de 24 ianuariu 1859 s-a cam lăsat la o parte Convenţiunea. Dumneavoastră, românilor de dincoace de Milcov, revine onoarea de a fi pusă întîia peatră la edificiul Unirei, alegînd pe alesul Moldovei.

La 24 ianuariu 1862 s-a făcut Unirea pe viaţă ; 11 februariu a adus Unirea pentru totdeauna.

Trec la punctul al duoilea, la autonomia ţărei.

Autonomia ţărei, domnilor, se datoreşte lui 2 mai [25] ; 2 mai n-a rupt o constituţiune făcută de ţară, 2 mai a rupt o Convenţiune făcută de străini şi primită de ţară numai de nevoie. Această Convenţiune ciuntea în multe autonomia ţărei ; vă aduceţi aminte că reforma legei electorale era rezervată conferinţei de Constantinopole. 2 mai proclamă şi revendică pentru ţară autonomia deplină, dreptul ţărei nemărginit de a-şi da şi a-şi preface guvernul şi constituţiunea după voinţa şi după trebuinţele sale. Acest principiu se recunoscu în fine de puterile garante şi de Turcia şi se înscrise în capul protocolului din Constantinopole, care recunoştea plebiscitul ţărei. Pe protocolul de Constantinopole se întemeie şi Constituanta [26], spre a da ţărei noua constituţiune.

În fine, se realiză şi al treilea punct în 11 februariu 1866. Principele străin se sui pe tronul României, cu scop de a ne scăpa de ambiţioşii pentru tron, de a asigura cele întîi trei puncturi şi de a realiza pe al patrulea. Ce a mai rămas dar din acea programă a bătrînei generaţiuni, care astăzi este aproape a închide ochii ? Este tocmai punctul al patrulea : *guvern reprezentativ constituţional.*

Ei bine, domnilor, daca s-a călcat în picioare acest al patrulea punct, pentru a se dobîndi unirea ţărei, pentru a se dobîndi autonomia ţărei, pentru a se dobîndi domn străin ; în rezumat, daca s-a ieşit din legalitate în 24 ianuariu, la 2 mai şi la 11 februariu, acum, după 18 ani de luptă, n-a venit oare timpul ca această ţară să aibă în fapt ceea ce noi reclamam de acum 18 ani ca al patrulea punct, ca cheia bolţei tutulor instituţiunilor noastre naţionale, ceea ce şi părinţii noştri reclamau încă de la 1832 ?

A ! dar dumneavoastră ne veţi zice : şi voi aţi călcat al patrulea punct, cînd de sus, cînd de jos ! Da, domnilor, cu toţii am călcat Convenţiunea de Paris ; unii apoi am făcut revoluţiunea de sus din 2 mai ; alţii am făcut revoluţiunea de jos de la 11 februariu. Dar aceasta am făcut-o pentru a se dobîndi cînd punctul întîi, cînd al doilea, cînd al treilea. Dar acum pentru ce călcaţi punctul al patrulea, cînd tocmai misiunea regimului actual este de a-l realiza, este de a face din el un adevăr cum au devenit adevăruri punctul întîi, punctul al duoilea, punctul al treilea din programa din 1857. Şi-apoi astăzi unde sînt măcar acele chestiuni naţionale sau sociale pe care Camerile trecute refuzau a le dezlega ? Este oare astăzi de dezlegat chestiunea rurală ? Avem un tron de fondat sau de apărat ? Avem un nou act naţional de făcut ? Nu ! Totul am dobîndit, totul este în stare normală, şi nu avem decît pe *calea legală*, pe *calea constituţională* să mergem înainte !

Domnilor, sînteţi legiuitori, sînteţi în Cameră o mare maioritate; nu aveţi să vă temeţi de nimic şi nici vă cer să vă temeţi. Şi-apoi nu vă cerem nici măcar să daţi un vot prin care să ziceţi că alegerile n-au fost libere! Dar intraţi numai în întunericul conştiinţei dumneavoastră, precum zicea răposatul Barbu Catargiu, şi sînt sigur că nu veţi putea afirma înşivă că ceea ce s-a făcut aşa trebuia să se facă, că ceea ce s-a petrecut a fost conform cu legea, conform cu veritatea. Căci eu sînt sigur că, în preziua alegerilor, fiecare din dumneavoastră nu v-aţi pus ca întîia întrebare: ce vor zice alegătorii, ci: ce va zice ministrul, ce va zice prefectul?

Ei bine, domnilor, se cuvine ca după 18 ani de luptă aceeaşi stare de lucruri să se perpetue şi astăzi? Se cuvine ca în 1875 să nu avem în realitate ceea ce deja ceream în 1857?

Apoi eu sînt încredinţat, domnilor, că însuşi onor. miniştri actuali nu ar voi ca, după căderea lor, să mai fie ceea ce este astăzi, cînd sînt la putere; căci atunci şi dumnealor s-ar simţi striviţi, cum sîntem noi astăzi striviţi, şi atunci şi dumnealor şi-ar face întrebarea ce astăzi ne-o facem noi: unde mergem?

Onor. domn Boerescu este un om carele prin meritele domniei-sale a adjuns să joace un rol însemnat în această ţară; ei bine, îl întreb pe domnia-sa, cînd nu va mai fi ministru, cînd nu va mai fi bine văzut de puternicii zilei, i-ar conveni anihilarea individualităţei domniei-sale înaintea acestei maşine guvernamentale, înaintea căria astăzi nu mai este independenţă, nu mai este personalitate? Dară domnia-sa ştie foarte bine că, sub legea electorală veche, corpurile electorale erau atît de independente, găseau încă în lege atîta putere, încît au putut, în Ţara Românească, să combată cu succes candidatura domniei-sale şi aceea a domnului Costaforu, deşi erau personalmente protejaţi şi de guvern şi de vodă Cuza, încît acesta a trebuit să-i scoaţă deputaţi în Moldova în Bîrlad.

Domnul Boerescu ştie foarte bine că 11 februariu s-a făcut, că constituţiunea din 10 mai a voit tocmai ca nu domnitorul să cîrmuiască, ci domnitorul numai să domnească. Erau, domnilor, şi în secolul trecut domni străini — căci şi fanarioţii [27] erau domni străini —; ei bine, aceşti domni mosafiri, aceşti mari arendaşi ai ţărei noastre, ei au respectat legile ţărei. Sub domnia acestora, toate trebile ţărei se făceau de ţară prin divan, prin anaforalele sfatului boierilor. Între aceştia erau în Moldova Teuteştii, Arbureştii, Costaceştii, Balşeştii, Sturdzeştii; dincoace de Milcov erau Ghiculeştii, Bălăcenii, Filipeştii, Cantacuzineştii etc., pe care domnii străini erau nevoiţi a-i recunoaşte, nu numai ca personalităţi, dar chiar ca corpuri sociale. Fără consimţămîntul acestora, fără voia ţărei legale, nu se cuteza a se face o lege cît de neînsemnată. Astăzi boierimea, veche ţară legală, a dispărut. Dară legile nuoi au creat o altă ţară legală; aceasta are dreptul să ocîrmuiască România, iar nu guvernul personal, guvernul bunului plac. Acesta-i guvernul însă care îl avem astăzi; el a zdrobit toată rezistenţa corpurilor sociale şi chiar individualitatea fiecăruia din noi. Numai cu consimţimîntul acestei puteri mai poate cineva fi astăzi ceva în această ţară. Ei bine, domnilor, nu trebuie o dată să se precurme acest sistem funest? Nu trebuie oare ca acei tineri, în numele cărora vorbea domnul Maiorescu, să poată ajunge a lua parte la trebile ţărei, să poată străbate şi ei în sînul Adunărei Naţionale, altfel decît cu voia şi cu recomandaţiunea ministerului? Noi, domnilor, la 1857 eram tineri, cînd după Tratatul de Paris, Principatele au fost chemate

să-şi exprime dorinţele în privirea viitoarei organizaţiuni a ţărei. Toate clasele au fost chemate la vot. În Moldova se punea o deosebită stăruinţă întru de a înăbuşi rostirea ţărei în favoarea Unirei. Întîiele alegeri fură monstruoase. Nu numai caimacamul numit de turci, dar consulul austriac, dar trămisul Porţii interveneau mergînd pînă la prefacerea listelor electorale, şi toate acestea spre a opri libera exprimare a voinţei ţărei. Sub asemenea triste auspicie, negreşit că nu puteam triumfa. Însă împăratul Napoleon a descoperit infamia, a luat corespondinţele ce surprinsesem între caimacam şi între Constantinopole, s-a dus la Osborne, s-a înţeles cu regina Victoria şi cu împăratul Rusiei, şi aceşti monarhi în unire au ordonat ambasadorilor lor de la Constantinopole să scoboare bandierele dacă nu se vor sfărîma alegerile. Atunci se sfărîmară aceste alegeri siluite, pe care nu credeam de a le mai vedea repetîndu-se în ţara noastră.

Alte alegeri libere se făcură apoi; şi noi moldovenii am putut în fine să ajungem a ne da mîna cu dumneavoastră muntenii. Ei bine, noi ne vedem astăzi iarăşi la alegeri siluite. Astăzi, domnilor, zece indivíde, şi cele mai însemnate din toată ţara, cînd guvernul va voi, nu vor putea să străbată în sînul reprezentaţiunei naţionale, căci astăzi nu este numai voinţa ministerului care intervine în alegeri, dar este voinţa şi a prefecţilor şi chiar a subprefecţilor. Sînt prefecţi cari au propria lor politică, au şi candidaţi proprii ai lor. Am văzut prefecţi zicînd: în adevăr ministrul îmi recomandă pe cutare, dar eu ştiu că în fondul inimei el voieşte pe candidatul meu. Astfel, domnilor, de sus pînă jos nu întîlnim decît miniştri, prefecţi, subprefecţi şi primari, în loc să întîlnim alegători. Ei bine, trebuie să se sfîrşească odată cu această stare de lucruri din ţara aceasta. Noi ne-am unit tocmai ca să sfîrşim cu acest sistem de minciuni! Ne-am unit pentru o mare idee, cum ne-am unit la 1857. Ne-am unit [28] cum s-au unit o parte din notabilităţile ţărei la 1863. Ne-am unit cum v-aţi unit la 11 februariu, cum v-aţi unit la 11 marte. Şi ne-am unit cum şi pentru ce? Ne-am unit ca să restatornicim adevărul în legile ţărei, pe tărîmul practic al unui program care este al tutulor şi al dumneavoastră, cum o spuse chiar astăzi domnul Ventura [29]. Ne-am unit în fine în faţa unor trebuinţe şi unor suferinţe general simţite.

Dumneavoastră ziceţi că fiecare dintre dumneavoastră voiţi aceleaşi îmbunătăţiri şi mai presus de toate guvernămîntul reprezentativ. Aceasta ne îmbucură, aceasta ne place, căci ne este cu neputinţă de a crede că dumneavoastră, în fundul inimei, nu voiţi un echilibru între puterile statului, un control al ţărei asupra afacerilor publice.

Aceasta odată stabilit, cele[l]alte îmbunătăţiri cerute prin programul nostru vor veni de la sine, căci ele sînt consecuenţele unei stări normale, precum relele sînt totdeauna consecinţa unei stări anormale. În adevăr, domnilor, cel mai bun minister nu poate să facă binele, daca nu este luminat, daca nu are un control lîngă el.

Am avut onoarea să vă spun că vă recunosc de Cameră legiuitoare, că voturile dumneavoastră sînt îndatoritoare pentru ţară. Această profesiune de credinţă odată făcută, îmi veţi permite acum d-a vă arăta că acest control nu poate niciodată să existe daca deputaţii se aleg de miniştri şi nu de ţară. Eu sînt încredinţat că dumneavoastră, în fundul inimilor dumneavoastră, sînteţi de aceeaşi opiniune ca şi mine; sînt încredinţat că, ceea ce [este] astăzi nu vă place şi că toţi aţi dori ca alegerile să se facă altfel de cum s-au făcut. În ceea ce mi s-a întîmplat mie, vedeţi ceea ce s-a întîmplat mai în toată ţara. De zece ani sînt ales deputat

în colegiul I al unui județ unde am tradițiuni de familie, unde am moșie de la strămoși, unde am amici cari nu m-au trădat niciodată. Ei bine, domnilor, astă dată eu am căzut, nu pentru că am avut a mă lupta cu un rival, căci acesta nu exista; ci pentru că prefectul a inventat o candidatură imaginară, opuindu-mi o onorabilă persoană care a fost aleasă fără voia sa și care, precum ați văzut, a și refuzat mandatul său. Mai mult decît cu numele adversarului meu, am avut dar a mă lupta cu amenințările și promisiunile prefectorale.

Și aci, domnilor, vă adaog: știți că în multe județe colegiul I a devenit mai servil decît colegiul IV, și pentru ce? Pentru că toate interesele economice ale agricultorilor sînt astăzi concentrate în mîna administrațiunei: averea, pînea copiilor noștri atîrnă de bunul plac al unui prefect, ba chiar al unui subprefect sau primar. Așa la Fălciu unui alegător i se zicea: daca vei vota pentru cutare și nu pentru cutare, copilul tău are să cază la sorți; altul se scutea de serviciul militar inventîndu-i-se, ca mijloc de scutire, o mătușă călugăriță din fundul Carpaților și pe care nu o văzuse de cînd se născuse; altuia i se spunea ca nu cumva să voteze pentru candidatul opoziținii, că vine prășila și toți prășitorii săi se vor da vecinului său; altuia i se promitea că, daca [nu] va vota pentru candidatul guvernamental, drumul mare ce trece de secole pe moșia sa se va strămuta pe moșia vecinilor răzași. Și iată, domnilor, cum și în colegiul I a străbătut atotputernicia guvernamentală.

Știți care colegii au mai rămas independente din cele întîi? Numai în acele județe unde proprietarii își au moșiile în arendă. Acolo un alegător, care astfel nu mai are nimic a face cu administrațiunea, mai poate vota liber fără a avea a se teme de amenințări; dar vai de bietul proprietar care este nevoit să-și caute singur moșia, acela trebuie să plece capul mai jos decît țărîna. Singurul colegiu care pe alocurea se mai ține în picioare este colegiul II, care e compus de proprietari de imobile urbane sau de moșneni și carii nu au nevoie de administrațiune, pentru că cei dintîi nu au a face cu prefecții și cei de al doilea lucrează ei singuri pămînturile lor.

Să venim acum la colegiul III.

Onor. domn Strat a spus un mare adevăr; a zis: recunosc și eu că colegiul IV nu este independinte; alegătorii nu sînt instruiți; trebuie să treacă încă o bucată de vreme pînă cînd acest colegiu va avea o voință. Însă domnia-sa s-a oprit aci; n-a mers cu argumentațiunea sa în contra celor zise de noi că, daca colegiul IV este slab și nu înțelege misiunea sa, nu este un motiv ca prin introducerea ruralilor să facem și colegiul III să semene cu colegiul IV. Ruralii, altădată de la banca ministerială, s-au declarat incapabili de a-și cîrmui chiar interesele comunale, de a-și numi primarii, de a se îngriji de școală, de biserica satului; și că de aceea se introducea în comună marele proprietar, ca să cîrmuiască comuna și să o aducă în stare de înflorire. Ei bine, cum tot acești rurali astăzi se recunosc capabili, ca un sînge nou, de a regenera colegiul III?

Domnul ministru [al] justiției [30] v-a citit, domnilor, niște cuvinte ale mele din „Monitorul" anului 1868, cînd era ministru domnul Ioan Brătianu, spre a vă dovedi că eu pe atunci aș fi susținut că ruralii ce plăteau 80 lei aveau dreptu[l] să voteze în colegiul III. Este o eroare. Chiar cuvintele mele cetite de domnia-sa o dovedesc. Eu am zis atunci că nu văd pentru ce cineva care are o fabrică mare, sau un arendaș care ar plăti mii de galbeni arendă, nu ar avea dreptu[l] să voteze în cole-

giul III, ci ar fi redus că voteze prin delegaţiune în colegiul IV, aceasta numai pentru că locuieşte la ţară. Şi dar am opinat că aceştia aveau dreptul să ceară a fi înscrişi în oraş, cu condiţiunea însă ca să-şi declare domiciliul lor în oraşe, tot aşa cum sînt şi astăzi mulţi cetăţeni cari locuiesc în Bucureşti, dar cari şi-au înscris domiciliul lor aiurea şi astfel sînt alegători în Teleorman, Vîlcea şi Vlaşca, deşi, cum am zis, locuiesc în Bucureşti.

Onor. domn George Manu, primar de Bucureşti, este preşedintele consiliului judeţean în Teleorman, pentru că-şi are domiciliul declarat acolo.

Aceasta am cerut noi la 1868.

Dar domnul ministru [al] justiţiei m-a apostrofat că nu sîntem adevăraţi democraţi, că visăm reînvierea privilegielor boiereşti, cerînd escluderea ruralilor, precum sînt egali înaintea îndatoririlor. Dar daca, domnilor miniştri, dumneavoastră sînteţi pentru această frumoasă şi democratică teorie, pentru ce în alte nu o puneţi în practică? De ce nu lăsaţi pe săteni să se pună în contact cu co-alegătorii lor din oraşe? De ce-i ţineţi în carantină pînă în ziua alegerei? De ce-i aduceţi cu jandarmi la vot? De ce-i mărginiţi să fie numai o maşină electorală inertă; de ce nu-i aduceţi şi în Cameră ca deputaţi? De ce onor. domn Alecu Catargiu, care zice că sprijină pe ţărani, că apără opinca, de ce domnia-sa nu se rădică să proteste, cînd vede că, din 33 de colegiuri IV, un singur deputat ţăran nu a ieşit; că, din contră, se aleg în colegiul IV oameni ori necunoscuţi, ori cari toată viaţa lor au combătut drepturile şi interesele ruralilor? Eu am văzut fiinţe care nici fuseseră o singură dată în un judeţ ieşind totuşi cu unanimitate deputaţi ai colegiului IV din acel judeţ!

Domnul V. Pleşoianu: Tot atita cunoşteau şi alegătorii colegiului IV de la Vîlcea pe domnul Oscar Eliad în 1869.

Recunosc că aveţi mare dreptate, dar tocmai pentru că s-a făcut greşeli nu trebuie să le continuăm. Nu este mai bine ca, constatînd un rău, să ne punem o dată cu toţii şi să-l îndreptăm?

Domnul V. Pogor: Nu ai autoritate; trebuie o parolă mai autorizată ca să o credem.

Onorabile domnule Pogor, nici dumneavoastră în asemenea çaz nu aveţi dreptate să vă rostiţi în această Cameră, căci ca om de onoare nu puteţi afirma că şi dumneavoastră şi amicii dumneavoastră nu aţi beneficiat de ingerinţa guvernamentală. *(Întreruperi.)* Dumneavoastră nu veţi putea afirma că amicii dumneavoastră cînd s-au ales în colegiul III de Iaşi, toţi cu o unanimitate de 600 voturi, au fost espresiunea intereselor acelor 600 alegători, fiindcă nu puteţi să pretindeţi că acest număr de voturi, ca liberă espresiune a voinţei alegătorilor, s-au putut da la patru persoane, care fiecare avea diferite opiniuni şi un alt trecut politic.

O voce: Domnu[l] Ion Brătianu s-a ales la Craiova.

Domnul Ion Brătianu este un om care are un trecut politic, care de 30 de ani a jucat un rol însemnat în afacerile acestei ţări, care a luat parte la întemeierea unei domnii; toată România îl cunoaşte. Prin urmare, poate fi ales în orice punct al ţărei, fără a surprinde pe nimeni, precum şi bărbaţii însemnaţi ai partitului dumneavoastră pot să fie aleşi oriunde fără a produce mirare. Cînd însă voi vedea pe onor. domn Polizu

Micşunescu că se alege în colegiul IV de Neamţ, pe care domnia-sa îl cunoaşte de abia cu numele, n-am dreptul de a mă mira, eu proprietar în acel judeţ?

Onor. domn Alexandru Lahovari [31], cînd spunea că nu voieşte să răspunză domnului Candiano, pe care în chip ironic îl califica de deputat de Cahul, domnia-sa afirma, ca şi mine, o situaţiune care trebuie să aibă un sfîrşit.

Fiecare din noi au făcut erori; dar mi se pare că mai bine ar fi să ne unim cu toţii şi să căutăm a îndrepta răul, decît de a urma a ni-l arunca unii în capul altora, fără a face vreun bine ţărei. Trebuie, domnilor, să ne mărginim numai a imita pe domnul prim-ministru, carele, de cîte ori îi imputăm un fapt, se mărgineşte a ne cita estracte spre a ne dovedi că şi noi am făcut aşa, întocmai ca copiii din şcoală cari, cînd profesorele îi pedepseşte, zic că şi Jules, că şi Ernest, că şi Auguste au făcut asemenea? *(Aplauze.)*

Apoi, situaţiunea de astăzi este aşa de bună, aşa de fericită, încît să nu avem nevoie de a o îndrepta, ci numai de a face glume?

Domnul preşedinte al consiliului: Nu am, nici voi zice veriodată că şi noi am făcut ca dumneavoastră, dar numai v-am arătat inconsecinţele şi contrazicerile în care căderi.

Să dea Dumnezeu, onorate domnule preşedinte al consiliului, ca dumneavoastră să fiţi o excepţiune între toţi oamenii de stat, nu numai de la noi, dar şi din statele cele mari ale lumei; ca singur dumneavoastră să fiţi acela fericit, carele în timp de 30 de ani de luptă să nu fi comis o singură greşeală, încît să vă puteţi califica cavaler fără reproşuri, încît să puteţi zice că nu aveţi trebuinţă să mai învăţaţi ceva. Noi însă, aceşti simpli muritori, mărturisim în toată umilinţa că am făcut mari şi multe erori în lunga noastră carieră, şi tocmai pentru că le-am făcut dorim ca aceste greşeli să ne serve şi unora şi altora de lecţiune, şi să ajungem cu toţii de a da ţărei o stare de lucruri mai fericită decît cea de astăzi. *(Zgomot.)*

Domnilor, întrerupeţi cît veţi voi, sînt însă sigur că în fundul inimelor dumneavoastră simţiţi că eu am dreptate, cînd reclam o schimbare de sistem, cînd cer ca adevărul să domnească în aplicarea legilor. Eu cred că şi dumneavoastră doriţi a vedea o stare de lucruri care să permită fiecăruia din noi de a fi ales de alegători în deplina lor libertate, decît de a ieşi din urnă avînd alături cu noi un prefect amic sau un ministru sprijinitor.

Domnul P. Carp: Vei face domnia-ta altfel cînd vei veni la putere.

Onor. domn Carp are multă inteligenţă şi mult spirit; astă dată le face defect la amîndouă. Eu nu zic aceste adevăruri pentru că voiesc să viu la putere, dar le zic pentru că doresc să văz îndreptarea lucrurilor. Şi apoi onor. domn Carp nu trebuie să uite că chemarea la putere este un drept al suveranului, este un semn al încrederii şi al bunei-voinţe domneşti, căci sînt mai mulţi ani de cînd guvernele se compun numai după chemarea suveranului. Cît pentru mine, eu nu am dreptul a reclama de la domnitor altceva decît protecţiunea ce o datoreşte suveranul tutulor locuitorilor acestei ţări. Pe acest tărîm vedeţi dar că nu pot veni la putere; pe al duoilea tărîm, acel al încrederii maiorităţii, dumneavoastră singuri veţi recunoaşte că, în faţa acestei Camere, noi iarăşi nu putem pe calea constituţională să venim la putere. Vedeţi dar, domnilor, că pentru

noi aceştia ambele căi ne sînt închise, şi cred că dumneavoastră trebuie să fiţi pe deplin satisfăcuţi.

Domnul Şt. Fălcoianu: Pentru ce te-ai făcut revoluţionar?

Onor. domn Fălcoianu îmi poate imputa toate metehnelile, nu poate însă să-mi zică că sînt revoluţionar, pentru că nu am fost niciodată în viaţa mea revoluţionar.

Domnul Şt. Fălcoianu: Dar oare la 2 mai nu ai fost?

Pentru 2 mai puteţi să mă numiţi cum veţi voi, însă numai revoluţionar, cum aţi fost dumneavoastră, nu am fost. Dar veţi zice că actul de la 2 mai a fost o revoluţiune de sus; ei bine, vă mărturisesc: eu am făcut o revoluţiune de sus şi cred că în împregiurările de atunci am făcut bine.

Domnul Şt. Fălcoianu: Ai fost şi sperjur.

De vreme ce m-am riscat de a face o lovire de stat, negreşit că am fost redus şi la dura necesitate de a călca un jurămînt. Da, sînt oameni cari cînd se văd în faţa unei teribile necesităţi, în faţa unui nod gordian, au curagiul de a-l tăia cu sabia. Aceasta denotă cel puţin un curaj, o hotărîre de caracter, căci lovirile de stat nu duc totdeauna la Capitol, duc cîteodată şi la ştreang. Dar acesta este singurul chip de a face o lovire de stat şi de a-şi călca jurămîntul? Sînt alţi oameni cari n-au curagiul d-a procede astfel; ei fac loviri de stat pe încetul, în ediţiuni multiple, în formă de duo-decim; ei pe fiecare zi rup cîte o filă din constituţiunea ţărei; pe fiecare zi falsifică o lege şi prin urmare în fiecare zi îşi zădărnicesc cîte o literă din jurămîntul lor. Nu uitaţi că corăbiile nu se scufundă numai prin bombele duşmăneşti; ele au adesea alţi inimici, care deşi cu încetul, dar ajung la acelaşi rezultat fatal. Aceştia sînt acei vermi care încet, încet ajung a roade carena; şi valurile mărei se însărcinează cu restul.

Ei bine, vă întreb care din ambele loviri de stat sînt mai curagioase şi chiar mai morale?

Onor. domn Fălcoianu a făcut prea bine de mi-a adus aminte de 2 mai. Îi sînt recunoscător, pentru că-mi dă ocaziunea să vorbesc şi eu ceva încă în privinţa lui 2 mai. Şi din început vă promit că nu voi căuta să apăr acea zi: ea are locul său în istoria ţării. Din contra, eu declar că nu doresc nimănui de a fi redus la necesitatea de a face un 2 mai şi vă asigur că acei ce l-au făcut, numai pe roze nu se aflau în acea zi. Dar mă voi mărgini a vă spune că daca 2 mai, care a fost salutat cu entusiasm de clasele dezmoştenite, care a fost aprobat prin plebiscitul ţărei, care a consacrat autonomia României, care a dat naţiunii dezlegarea chestiunii rurale, care a unificat codurile, care a proclamat egalitatea tutulor românilor, care a emancipat ţara de dominaţiunea călugărilor greci, daca acest 2 mai n-a fost tolerat de naţiune, cum credeţi dumneavoastră că parodia lui 2 mai, ce aţi făcut dumneavoastră, care ia ţărei libertatea şi controlul fără a-i da ceva în loc, cum prin urmare credeţi că acest 2 mai al domniilor-voastre nu va fi spulberat şi el într-o zi? *(Aplauze, întreruptiuni.)*

Domnul Şt. Fălcoianu: Apoi aceasta doreşti domnia-ta?

Eu ascult cu mare respect pe domnul Ştefan Fălcoianu de cîte ori vorbeşte, îl rog dar ca şi domnia-lui să nu mă întrerupă cînd vorbesc.

Şi să nu mi se impute că rău fac de compar situaţiunea de astăzi cu 2 mai. Însuşi amicii guvernului ne zic nouă, maiştilor, că nu avem dreptate de a critica, căci ceea ce s-a făcut în alegeri, şi mai ales prin primirea ruralilor în colegiul IV, este luat de la 2 mai, că 2 mai avea multe bune etc. Dar vă întreb, domnilor, tocmai aceste trebuiau luate de la 2 mai? Ş-apoi nu vedeţi, domnilor, că, daca sacrificaţi miniştrilor colegiurile IV şi III, ei pot la rîndul lor a vă ceda colegiurile I şi II?

În adevăr, dacă colegiurile IV şi III vor fi în dispoziţiunea guvernului, el prin însuşi aceasta deja îşi va fi asigurat în Cameră o mare maioritate, căci aceste două colegii dau peste 80 deputaţi; şi atunci ce vor mai însemna colegiurile I şi II?

Vă aduceţi aminte, domnilor, că onor. domn Manolachi Costachi a tratat odată colegiul IV de minciună. Astăzi însă domnia-sa este nevoit să apere acest colegiu, precum şi pe colegiul III devenit asemenea o minciună; şi aceasta o face în interesul său propriu, precum şi în interesul dumneavoastră, căci, colegiurile IV şi III odată ucise, prin însuşi aceasta se ucid şi colegiurile II şi I.

Şi aci este ocaziunea să reviu la cele zise de onor. domn Strat. N-aveţi dreptate, ne zicea domnia-sa, să vă plîngeţi de violările de lege ce s-ar fi făcut în alegeri. Unde vă sînt probele? Unde sînt acele multe proteste sau reclamaţiuni de altădată? Ei, domnule Strat, fiţi sigur că, daca lucrurile vor merge tot aşa şi pe viitor, atunci la alegerile viitoare nu aveţi să mai vedeţi o singură protestaţiune la verificarea titlurilor; veţi vedea la toate colegiurile ceea ce aţi văzut acum la colegiul IV, o spăimîntătoare unanimitate!

Să-mi permită dar onor. domn Strat, care are mult spirit, să fac şi eu nitel spirit cu domnia-sa. Onor. domn Strat, cînd s-a întors din Paris, s-a găsit deja ales la Fălticeni. Domnia-sa dar are tot cuvîntul de a fi mulţumit, are tot dreptul de a vedea toate lucrurile bune şi satisfăcătoare. Însă aci domnia-sa îmi face efectul acelor gastronomi cari, după ce au făcut un bun prînz la Very sau la Vefour, apoi se coboară pe asfaltul Bulevardului Italienilor, îşi aprind o ţigară pură havana şi prin spiralele fumului văd toate în roză, văd toate pempea *. Tot aşa şi domnia-sa, mulţumit pentru sine că a fost ales fără a-l fi combătut nimeni, ne apostrofează amar de ce şi noi nu sîntem mulţumiţi şi ne înfruntă pentru ce cutezăm să vorbim contra alegerilor.

Ei, domnule Strat, noi în timpul alegerilor nu am prînzit la Vefour sau la Very, noi n-am fumat ţigare de havana, nici nu am respirat asfaltul Bulevardului Italian; noi ne-am chinuit grozav ca să putem străbate în Adunare; şi dar avem dreptul să vedem lucrurile altfel decît *pempea*. Avem dar dreptul să ne plîngem pentru că lipsa de sinceritate, pentru că lipsa de legalitate este sistemul care predomină astăzi în toate.

Domnilor, dumneavoastră veţi recunoaşte cu mine că sub legea convenţională era mult mai greu pentru guvern de a înrîuri în alegeri decît astăzi.

Sub legea convenţională, cu toată presiunea guvernului, cu toată influenţa ce exercita, tot se alegeau 30, 35 de liberali cînd guvernul era conservator, şi 30 sau 35 conservatori cînd guvernul era liberal. Dar astăzi tot aşa este? Aduceţi-vă rogu-vă aminte de teribilul adevăr ce ni-l spunea odinioară domnul Manolachi Costachi: „Nu ştiu cum se face,

* *Pembe:* roşu deschis, roz.

zicea domnia-sa, dar de cîte ori sînt liberalii la putere băncele din dreapta sînt deşerte sau se umplu cu liberali; şi de cîte ori sînt la putere conservatorii, băncile din stînga sînt iarăşi deşerte sau se ocupă numai de conservatori!" Uitaţi-vă acum cine sînt pe băncile din stînga? De-abia se vede ici, colo cîte un liberal; încolo nu sînt decît conservatori sau mai bine zicînd guvernamentali. Ei bine, trebuie să sfîrşim odată cu sistemul acesta care ne duce pe toţi la peire. Nu găsiţi dumneavoastră că a venit timpul ca ţara aceasta să ajungă şi ea a avea o reală şi sinceră reprezentaţiune, să aibă aci în sînul Adunărei o adevărată icoană a ei?

Domnul P. Carp: Aţi întrebat pe domnul Brătianu despre icoana Camerei domniei-lui?

Eu nu întreb şi nu am întrebat pe nimeni nimic, cînd am o datorie de împlinit.

Ne imputaţi unirea noastră. Da, ne-am unit cu toţii pentru a face să înceteze starea anormală şi nelegală din ţară. Da, ne-am unit pentru a face ca legalitatea să domnească în fine în ţara aceasta. Da, ne-am unit ca să dobîndim domnia legilor, nu atîta pentru noi cari mîne, poimîne avem să închidem ochii, dar pentru fiii noştri, pentru urmaşii noştri, pentru domnia-ta, domnule Carp, care eşti un om de merit şi de talent, care poţi prin urmare veni în această Cameră şi a juca un rol politic în această ţară, prin meritele domniei-tale, iar nu sprijinit de un prefect.

Cît pentru lecţiunea ce onor. domn ministru [al] cultelor a voit în numele tinerilor generaţiuni să ne dea nouă, ultimii reprezentanţi ai generaţiunii bătrîne, voi lăsa dintîi pe însuşi tinerii ca să-i răspundă; din parte-mi, mă voi mărgini a răspunde la întrebarea domniei-sale prin o altă întrebare. Domnu[l] Maiorescu mi-a zis mie că ce lecţiune dăm noi tinerilor prin unirea noastră cu elemente etererogene? La rîndul meu voi întreba pe domnul Maiorescu, carele este între tineri, carele trăieşte în mijlocul unui grup de tineri: ce lecţiune dă domnul Maiorescu acelor tineri, cînd mai nainte de a fi ministru zicea că ministrul care ar închide preventiv pe jurnalişti pentru delicte de presă ar fi un călcător al constituţiunei şi apoi, devenind ministru, şeade alături cu miniştrii cari închid preventiv pentru delicte de presă şi declară că nu e în nimic angagiat prin opiniunile personale ale colegului său? Cum găseşte domnul ministru această lecţiune ce dă domnia-sa tinerilor de astăzi? *(Zgomot.)*

Domnul ministru [al] justiţiei: Curtea de casaţiune a interpretat că se poate aresta preventiv pentru delictele de presă, nu eu. Nu aveţi dreptul a zice că ministrul a călcat constituţiunea.

Domnul I. Brătianu: Cum! N-avem drept să spunem că aţi călcat constituţiunea cînd o călcaţi? Acesta este mandatul ce am primit de la alegători.

Domnul ministru [al] justiţiei: Curtea de casaţiune a găsit că nu este în contra constituţiunei arestul preventiv în materie de delicte de presă. Şi prin urmare vă rog să mă puneţi afară din proces.

Fiţi încredinţat că, precum întotdeauna, aşa şi acum, am păstrat şi voi păstra toată buna-cuviinţă trebuitoare în dezbateri. Eu nu am atacat pe nimeni; am citat un fapt care nu se poate tăgădui. Domnu[l] Maiorescu m-a întrebat ce lecţiuni dăm noi bătrînii tinerilor; la rîndul meu, cu tot dreptul întreb pe domnul Maiorescu ce lecţiune dă domnia-sa tinerilor, cînd, ca deputat, a susţinut că ministrul care ar aresta preventiv pentru delicte de presă ar călca constituţiunea, şi astăzi stă alături cu acei miniştri cari arestează preventiv pentru delicte de presă! *(Zgomot.)*

Dară se zice că Curtea de casaţiune a hotărît. Daca s-ar priimi că Curtea de casaţiune poate printr-o hotărîre să modifice, să calce constituţiunea, unde mergem cu aceasta? *(Întreruperi.)*

Domnul ministru [al] justiţiei: Protestez; Curtea de casaţiune nu a călcat constituţiunea.

V-am ascultat două zile d-a rîndul fără să vă întrerup; daţi-mi pace şi mie acum ca să vorbesc. Eu păzesc respectul cuviinţelor. *(Întreruperi.)* Am citat o teorie a unui ministru; şi zic că, daca acel ministru are credinţa că arestul preventiv în materie de presă este o călcare de constituţiune şi se vede în faţa Curţii de casaţiune care ar fi dat o hotărîre inconstituţională, el cel dintîi este dator să vie înaintea Camerei cu un proiect de lege interpretativă, spre a-şi linişti conştiinţa sa. Nu poate însă să lase în tăcere pe Curtea de casaţiune să calce constituţiunea, căci atunci Curtea de casaţiune ar putea mîine, poimîne, prin o hotărîre, să şteargă întreaga constituţiune. Nu stă în atribuţiunile Curţii de casaţiune ca prin hotărîrile ei să calce constituţiunea, ci din contră ca să o aplice. *(Întreruperi.)*

Dar renunţ la dezbaterile acestei chestiuni, fiindcă mă văz continuu întrerumpt.

Revin la cererile noastre. Acestea se rezumă aci: noi nu cerem nici mai mult nici mai puţin decît sinceritate în aplicarea legilor. Această sinceritate o cerem cu nişte cuvinte mult mai elocuente decît ale mele, cu cuvintele rostite în Adunarea din 1863 de către onor. domni C. N. Brăiloiu, G. Ştirbeiu, Bibescu Basarab, Dimitrie Ghica şi însuşi domnul Lascar Catargi[u], actualul prim-ministru al măriei-sale Carol I.

Iată ce, într-o situaţiune analogă, onor. domn Lascar Catargi[u] şi cu nobilii săi aliaţi zicea în 1863 în privinţa sincerităţii în aplicarea legilor:

„Regimul constituţional nu poate produce nici într-un stat vreun bine dacă guvernul nu-l îmbrăţişează cu sinceritate. Din contra, dacă guvernul îi este ostil şi chiar dacă nu-l înţelege bine, acest regim nu poate conduce decît la anarhie şi despotism.

Aceasta este din nenorocire situaţiunea în care se află statul nostru. Daca guvernul ar fi pus în serviciul regimului constituţional acţiunea ce a dezvoltat de patru ani pînă [la] a călca legalitatea la facerea listelor şi la alegerea deputaţilor, de ar fi pus toată acţiunea sa pentru dezvoltarea şi consolidarea regimului constituţional şi a libertăţilor publice, iară nu pentru periclitarea lor, acest regim ar fi dat toate roadele ce conţine într-însul, mai cu seamă la noi, unde nu este o plantă străină, ci, din contra, un regim tradiţional unde, măria-ta, o ştii, *alegerea a fost sorgintea puterilor statului*. Nu, măria-ta, nu este regimele constituţional, ci, din contra, numai nesincera lui aplicare care a făcut ca suferinţele ţărei să crească în proporţiune cu sacrificiele contribuabililor etc.".

După un interval de doisprezece ani şi în faţa aceluiaşi rău, iată ce cerem şi noi: *sincera aplicare a constituţiunei şi a legilor*, căci numai sincera aplicare a legilor poate să fie temelia şi chiar cheia bolţii pentru punctul I, pentru punctul al II-lea şi mai ales pentru punctul al III-lea din dorinţele naţionale din 1857, deja dobîndite, deja prefăcute în realitate. Şi dumneavoastră ne calificaţi de duşmani ai ţărei, de antidinastici! Dară cum nu ştiţi că numai cu un guvern sinceraminte constituţional, că numai prin un control serios al ţărei putem să păstrăm autonomia şi unirea României, că numai prin un regim reprezentativ sincer şi leal se poate pune o temelie solidă dinastiei Hohenzollern? *(Aplauze.)*

În aceasta se rezumă profesiunea noastră de credinţă; acesta este programul nostru, aceasta cerem noi.

Domnul P. Carp: Dumneavostră cereţi, noi vom face.

Cu atît mai bine, vom beneficia şi noi şi copiii noştri.

Domnilor, încă cîteva cuvinte şi voi sfîrşi.

Ni se fac ameninţări. Am văzut pe onor. domn George Brătianu provocînd pe minister la luare de măsuri excepţionale. Domnia-sa a zis că guvernul acesta este un guvern de luptă.

Domnul G. Brătianu: Aşa este.

Daca este guvern de luptă, fii sigur, onor. domn, că şi nouă constituţiunea ne dă dreptul de a ne lupta cu el. Cît pentru măsurile extraordinare, onor. domn George Brătianu, dumneavoastră nu ne cunoaşteţi! Noi, bătrînii, sîntem dintr-o generaţiune de oţel; fiecare purtăm pe noi stigmatul închisorii, al surghiunului, al frînghielor, al glonţurilor: nu ne temem dară de ameninţări. *(Aplauze.)*

Domnilor, nu am nevoie să vă fac biografia mea.

O voce: Nu o ştim.

Daca nu o ştiţi, atît mai rău pentru dumneavoastră.

Domnilor, ni s-a mai adresat cuvîntul de revoluţionar; s-a zis că programul nostru este un program revoluţionar. Domnilor, programele nu fac revoluţiunile; şi merg mai departe, popoarele nu fac revoluţiuni; şi acest adevăr îl împrumut de la însuşi onor. preşedinte al consiliului.

Într-o ocaziune gravă [32], cînd se trata de a se priimi drumul de fer al lui Strusberg, mi se pare după împăcarea cu Bleichroder, eu întrebam pe onor. domn Catargiu, caimacamul lui 11 februariu, pentru aceasta domnia-sa a răsturnat un tron, pentru ca şi sub urmaşul lui ţara să verse milioanele sale fără să fie datoare? Domnia-sa mi-a răspuns: nu am răsturnat eu pe Cuza, ci sfaturile şi faptele domnului Kogălniceanu. Cînd domnul Catargi[u] zicea acele cuvinte, domnia-sa avea lîngă domnia-sa în dreapta şi în stînga pe ultimii miniştri ai lui vodă Cuza; avea în dreapta şi în stînga pe acei cari motivaseră adresa de la 1863. Domnul Catargiu îmi adresa dară o nedreaptă personalitate. Nu am răspuns însă la dînsa, pentru marele adevăr ce coprindea acel răspuns, adevăr pe care îl întorc şi eu astăzi, că *pe domni nu-i răstoarnă popoarele, ci miniştrii cei răi. (Aplauze.)*

Se publică după broşură, Bucureşti, 1875, 27 p.

NOTE

[1] Discursul lui K. se înscrie în seria atacurilor pe care opoziţia, liberală în cea mai mare parte, le pornise împotriva guvernului conservator condus de Lascăr Catargiu, atacuri care vor duce la căderea acestuia şi la venirea la cîrma ţării, pentru o lungă perioadă, a partidului liberal.

În afara liberalilor tradiţionali, ce se manifestaseră ca atare încă din 1848, rîndurile opoziţiei se întăresc, în vara lui 1875, cu venirea lui Manolache Costache Iepureanu — care se dezice de guvernul Lascăr Catargiu — şi a lui Dimitrie Ghica; deşi preşedinte al Adunării deputaţilor, acesta era în termeni „dulci" cu primul ministru, după cum observă bonom Constantin Bacalbaşa.

Gruparea încă neomogenă ce se formase, cunoscută drept coaliţia de la Mazar Paşa, după numele proprietarului casei ce-i găzduia întrunirile, avea să pună, în acelaşi an, bazele

partidului național liberal. Programul coaliției reprezintă, la data constituirii, o filipică la adresa conservatorilor aflați la putere și o suită de promisiuni ademenitoare privind reorganizarea țării în cazul cînd membrii ei ar forma guvernul. Dorința noii formațiuni, născută din apropierea unor grupări ce pînă deunăzi fuseseră adversare, era „reînvierea legilor" în interior, spre „a feri țara și instituțiile ei atît de excesele despotismului, cît și de comoțiunile violente ale răzbunărilor popoarelor", iar în afară promovarea unei politici „românești [...] o politică de pace. Îndeosebi în dezlegarea chestiunilor economice noi înțelegem a nu ține seama decît de dreptul, binele și interesul națiunei" (cf. *Istoricul Partidului Național Liberal de la 1848 și pînă azi*, București, 1922, p. 101 — lucrare se pare elaborată de George Fotino).

Titu Maiorescu, ministru conservator în funcție la 1875 și pe care K. îl elogiază chiar în discursul de față, caută, cu învederată patimă, să minimalizeze rolul și rostul coaliției cînd scrie că „toate manifestările ei politice, întrucît nu s-au sfiit a se arăta în public, n-au avut vreo însemnătate reală" (*Istoria contimporană a României. 1866—1900*, București, 1925, p. 71).

În timpul alegerilor pentru Cameră, din 1875, mazariștii reușesc să înfrîngă o parte din candidații guvernamentali. La București, unde aveau cele mai multe sufragii, Gheorghe Vernescu iese învingător la colegiul I contra principelui Dimitrie Ghica. Pentru a-și lua revanșa, o grupare conservatoare ce se depărtase de Lascăr Catargiu formează, peste noapte, partidul liberal conservator lansînd prin „Pressa", foaia condusă de Vasile Boerescu, un apel în care îndemna electoratul să susțină linia conservatoare tradițională, care, timp de patru ani, a dat țării „stabilitatea de care avea atîta nevoie și a permis rezolvarea atîtor cestiuni importante" (cf. C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, I, *1871—1884*, București, 1935, p. 153). Era o încercare, cum observă același istoriograf al capitalei, de „zăpăcire a publicului". Liberalii, la rîndu-le, se agită în jurul centenarului răpirii Bucovinei, se manifestă zgomotos în alegeri prin adunări la care ia cuvîntul înfierbîntatul Fleva. Magistrații liberali, în semn de protest împotriva modului de administrare a țării de către conservatori, demisionează — prilej pentru un banchet unde G. Danielopol, unul din contestatari, toastează pentru „libertate și democrație", primind replica, în același ton, a lui M. Kogălniceanu.

„Împotriva guvernului Lascăr Catargiu e toată lumea nouă, tot produsul revoluțiunii de la 1848 avînd conștiința maturității sale politice", constată Bacalbașa (*op. cit.*, p. 144).

Cel mai virulent este contestată guvernarea conservatoare în Adunare. Și prilejul îl oferă în primul rînd discuția în jurul adresei de răspuns la mesajul tronului. Cel dintîi oponent este proaspăt trecutul în tabăra liberală și vădind de aceea zelul noului convertit, Manolache Costache Iepureanu. El începe prin a condamna afirmația potrivit căreia instituțiile țării s-au întărit sub conservatori. Focul luptelor electorale — și dă exemple neconvenabile cu privire la ingerințele administrației — dovedește dimpotrivă că „li s-au adus o zdruncinare foarte serioasă". Critică apoi acerb legea electorală, care îi face pe mulți să regrete Statutul principelui Cuza, și rememorează bine dispus ironiile lui C. Bolliac la adresa lui K. și a lui: „Nu-ți da coastele, domnule Kogălnicene, cu domnul Epureanu. Cezarismul cu pompeismul nu poate avea nici un amestec. Cezarii sînt ai poporului și Pompeii ai ciocoilor". La aceste calificative va face aluzie și K. în discursul său atunci cînd va reproșa deputaților guvernamentali că fac portretul opoziționiștilor (Bolliac era guvernamental).

Manolache Costache își continuă acuzele venind cu programele conservatoare din 1863, 1866, 1867 și dovedește că niciodată amestecul armatei n-a fost atît de față. Dacă opoziția — „paraponisiții" — e în proporție de 1/15 față de majoritatea guvernamentală, de ce a fost necesară intervenția armatei, întreabă el ingenuu. Pe aceeași linie veștejește procedeul guvernamental de a mări numărul alegătorilor prin introducerea unor indivizi la colegiul III drept „comercianți și industriași" („mare progres făcut de industria română", ricanează el).

Ca și K., dar mai dezlînat, Manolache Costache face un istoric al vieții politice în România, căruia îi vor replica C. Bolliac și Lascăr Catargiu.

Primul îi reproșează lui M.C. aprehensiunea față de colegiile III și IV: „Nu-i permiteți și lui, muncitorului, opincei, să-și arate ce simte prin chiar gura lui și-l osîndiți să vorbească numai pe coș, tot prin avocați". Impută apoi „roșilor" sugrumarea presei. După ce criticase furibund, în epocă, guvernarea autoritară a lui K. după lovitura de stat de la 2 mai 1864, Bolliac declară acum senin: „Cezarismul a venit cu democrația și a pus bazele statului pe adevăratul popor, iar nu pe adunătură". Și încheie patetic: „Numai cezarismul este politica poporului român!"

Lascăr Catargiu ține de rău opoziția actuală, care, de la 1866, a criticat pe toți miniștrii de interne, toate guvernele care au organizat alegeri. „Se adunau cîțiva și ziceau că alegerile sînt făcute cu violințe, contra legei și contra constituțiunei; numai noi sîntem reprezentanții țărei!"

Înaintea lui K. a mai luat cuvîntul I. C. Brătianu, micul Proudhon al României, care la rîndu-i desfășoară o retrospectivă a evenimentelor politice din România după Unire: domnitorul Cuza, după ce a ucis partidul liberal [sic!], apoi pe cel conservator, cînd n-a mai avut ce nimici a făcut lovitura de stat. După ce discută împrejurările căderii guvernului Ion Ghica în

1871, apreciază cabinetul format ulterior de Lascăr Catargiu drept un guvern de „ghiont", de luptă, venit după evenimente dramatice. El s-a apucat să vîre în colegii nechemați, schimbînd pur și simplu fața electoratului românesc. Astăzi alegătorii nu reflectă nici pe departe starea materială reclamată de colegiul în care sînt înregimentați.

Așa cum arătam mai sus, opoziția și-a concentrat atacurile cele mai puternice la adresa guvernării conservatoare în Cameră. Dintre membrii ei, retori versați și politicieni cu experiență, se detașează categoric K., prin obiectivitatea relatărilor, fluența expunerii, patosul argumentării, așa cum cititorul are prilejul dealtfel să constate și singur.

[2] Titu Maiorescu fusese ales de colegiul III — singurul ministru de la acest colegiu, atît de contestat de opoziție — și acum întreba dacă mandatul său este valid : „Eu sînt tînăr între dumneavoastră și vă mărturisesc că voiesc cu cea mai deplină bună-credință ca să învăț de la aceia pe care din copilărie am fost deprins să-i privesc ca pe înainte-mergătorii și luptătorii țărei mele pe calea ei de cultură, precum sînt domnii Cogălniceanu, Manolache Costache, Goleștii, Brătienii și alții. Ce lecțiune însă-mi dați mie, membru al tinerimei care vine după dumneavoastră și are fericirea de a fi încă cu dumneavoastră cu dorința de a se asocia, fie cu puteri cît de slabe, la continuarea operei de cultură ce ați început-o? Ce povățuire, ce exemplu-mi dați?"

[3] I. Strat îl atacase pe Manolache Costache pentru critica desfășurării alegerilor, arătînd că și în timpul guvernării sale s-au comis abuzuri. În lipsă de probe, Manolache Costache recursese la spusele foii vieneze „Die Presse", care caracterizase guvernul din România drept „absolutist". Dar, observă ironic Strat, dece M.C. n-a citat același ziar și cu privire la sine cînd îi reproșa, în 1870, că a încurcat totul în țară și că Adunarea ar trebui să-l trimită unde-i e locul : să joace șah!? (într-adevăr M.C. era un pasionat al jocului de șah. Caragiale îl prinde în această ipostază în anecdota politică *Șah mat).*

Strat mai spusese apoi că în ultimii ani în țară se făcuseră trei acte mari, care au produs „larmă" : „înregimentarea [...] regularie a ruralilor, care s-a făcut de domnul Kogălniceanu. Domnia-sa cel întîiu[l] a introdus pe rurali în colegie și i-a dus pe escadroane la vot". Apoi a fost alegerea lui Ianov la București, „ca un monument memorabil, ca acele monumente ce se făceau în Egipt în timpul faraonilor; datează ca monument al libertății alegerilor". În fine, amintise că, în timpul guvernării Manolache Costache, pentru prima dată s-au împușcat oameni la alegeri.

[4] Lascăr Catargiu.

[5] Evenimentele din noaptea de 10 martie 1871 își au obîrșia în resentimentul opiniei publice românești față de concesiunea pentru construirea de căi ferate acordată prusacului Strousberg și față de Carol, susținător fervent al acestuia. Izbucnirea războiului franco-prusac n-a făcut decît să sporească animozitatea românilor față de casa de Hohenzollern. Anumite fraude descoperite în gestiunea Strousberg (care pînă la urmă a dat faliment), date în vileag în martie 1870, amplifică sentimentele antidinastice. La Ploiești se produce o mișcare violentă condusă de Al. Candiano Popescu, care, chiar dacă fără urmări, simbolizează aprehensiunea generală față de Carol. Simțindu-se copleșit, acesta găsește o formulă cel puțin singulară prin publicarea într-un ziar german („Augsburger Allgemeine Zeitung" din 15 ianuarie 1871) a unui rechizitoriu pătimaș împotriva României, condusă doar de spiritul „vicleniei fanariote". În mijlocul ostilității generale față de prusaci, von Radovitz, consulul regelui Wilhelm I la București, organizează, cu ocazia zilei de naștere a acestuia, o sărbătoare ostentativă. Opoziția exprimată pînă aici oarecum izolat față de dinastia străină a izbucnit cu furie, în stradă, prin molestarea convivilor lui von Radovitz. Guvernul Ion Ghica, inert, este înlăturat prin „demisie". Carol, la rîndul său, cochetează o clipă în fața lui Dimitrie Sturdza, Lascăr Catargiu și Nicolae Golescu, chemați să găsească o soluție crizei guvernamentale, cu ideea abdicării. Consecințele unui atare gest, dată fiind complicata situație internațională, erau însă incalculabile. Prudența politică i-a împins de aceea pe unii bărbați de stat, între care și K., să se orienteze spre o guvernare de mînă forte, care să admită în continuare concesiunea Strousberg (cu plata unor anuități aflate în litigiu), ca și contractarea unui împrumut de 56 de milioane de lei în străinătate — reclamat de Carol — , ca preț al stabilității politice (vezi amănunte în partea a II-a a volumului de față). În felul acesta, la 11 martie 1871, în împrejurări politice deosebite, ajunge la cîrma țării guvernul Lascăr Catargiu (vezi și Gh. Cristea, *La guerre franco-allemande et le mouvement republicain de mars 1871 à Bucarest,* în „Revue roumaine d'histoire", IX, 1964, nr. 2, p. 277—291; pentru concesiunea Strousberg, vezi discursul rostit de K. la 15 decembrie 1871 (partea a II-a a volumului), care, prin amploare, depășește titlul anunțat, constituind o magistrală frescă a vieții politice românești.

[6] Aluzie la guvernul Nicolae Crețulescu format la 23 iunie/5 iulie 1862 și în timpul căruia are loc, în ianuarie 1863, discuția la proiectul de răspuns la mesajul tronului. Momentul, deosebit de dramatic, înseamnă confruntarea susținătorilor domnitorului (M. Kogălniceanu, N. Crețulescu, I. Em. Florescu, Barbu Belu, Nicu Catargiu, Ch. Tell, C. Bolliac ș.a.) cu cei care vor forma ulterior curioasa îngemănare politică botezată de C. Bolliac „monstruoasa coali-

ție" : I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Anastasie Panu (amendamentul acestuia era cel mai corosiv, imputînd ignorarea principiilor constituționale, debandada financiară, servilismul față de străini în ceea ce privește sistemul electoral), Ștefan Golescu, G. Știrbei, I. Ghica, Gr. Sturdza, Ap. Arsache, Dim. Ghica.

În discuțiile iscate cu acel prilej, K. a rostit un discurs celebru apărînd pe domn și punînd problema rezolvării fără întîrziere a chestiunii rurale (vezi *Cuvînt în contra adresei rostit în ședința Adunării generale a României din 9 februarie 1863*, București, 1863, 116 p. și în vol. III, ediția de față, *Oratorie* I, partea I, cu comentariile adiacente).

[7] Ziua detronării lui Al. I. Cuza. Vezi amănunte la noi, partea I a volumului.

[8] Vezi nota 3.

[9] Vezi regest nr. 33, p. 1 301.

[10] Vezi nota 1.

[11] Vezi nota 6.

[12] Aluzie la proiectul de constituție care viza modificarea prevederilor Convenției de la Paris (act cu valoare de constituție pînă atunci pentru Principate) și care urma să fie supus conferinței puterilor garante convocate în acest scop la Constantinopol printr-o circulară a Porții din 31 octombrie/12 noiembrie 1863. O indiscreție a făcut ca proiectul să se publice la 12/24 noiembrie în foaia franceză „La Nation". Gestul a părut un act de „autoritarism" din partea principelui Cuza și a fost atacat vehement atît de conservatori, cît și de liberali ca Rosetti, care susțineau că românii trebuie să-și dea singuri o constituție, nu să aștepte decizia reprezentanților marilor puteri. Împrejurările erau gingașe și atunci guvernul a convenit să declare proiectul apocrif și să se abțină în exterior de la comentarii pe seama lui. În Adunare K. va nega existența lui (cf. cuvîntul din ședința de la 22 noiembrie 1863, în *Dezbaterile Adunării Legislative, 1863—1864*, supl. nr. 17, p. 129—132).

[13] Statutul internațional al Principatelor era stabilit în conformitate cu Convenția de la Paris din 7/19 august 1858 în chipul următor : ele se intitulau „Principatele Unite Moldavia și Valahia" și rămîneau sub suzeranitatea sultanului, urmînd a se bucura de privilegiile și imunitățile ce posedau sub garanția colectivă a marilor puteri. Erau datoare la un tribut de 2,5 milioane de lei Țara Românească și 1,5 milioane de lei Moldova către Poarta Otomană. „Ca și în trecut, tractatele internaționale care se vor încheia de curtea suzerană cu puterile streine vor fi aplicabile Principatelor în tot ceea ce nu va atinge ale lor imunități" (articolul 8). În caz de călcare a imunităților, Principatele puteau reclama la Poartă și nedobîndind satisfacție urmau să se adreseze reprezentanților puterilor garante aflați la Constantinopol (art. 9). Cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 7—8.

[14] Vezi intervenția sa din 29 noiembrie 1863 cu privire la situația financiară precară a țării în *Dezbaterile Adunării Legislative*, 1863—1864, supl. nr. 20, p. 152—153.

[15] *Cvestia locuitorilor privită din punctul de vedere a Regulamentului organic și a Convenției*, Iași, 1860, 30 p.

[16] Guvernul format la 25 ianuarie 1865 : C. Bosianu, președinte, interne și lucrări publice ; I. Strat, finanțe ; G. Vernescu, justiție și culte ; N. Roset Bălănescu, externe ; Savel Manu, război.

[17] Articolul 46 al Convenției de la Paris stipula : „Moldovenii și românii vor fi toți deopotrivă înaintea legii, înaintea contribuției și primiți deopotrivă în funcțiile publice [...] Toate privilegiurile scutirile sau monopolurile de cari se bucură încă unele clase vor fi desființate [...]" (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 10).

[18] Vezi partea I a volumului.

[19] Idem.

[20] Mînjina, moșia lui Costache Negri de lîngă Galați, unde se adunau adesea, în anii 1844—1845, o parte din cei care se vor afla ulterior în fruntea revoluției. Pe lîngă preocupările literare ale oaspeților — unii din ei constituiseră în 1845, la București, Asociația literară a României — , discuțiile se concentrau tot mai frecvent asupra ideii ce stăpînea spiritele avansate ale epocii : Unirea Principatelor.

[21] Încă în 1839 Leonte Radu, în Moldova, într-un proiect de reforme ceruse dezrobirea țiganilor. În același an aceștia primesc drept de protimisis asupra lor înșile, cînd proprietarul voia să-i vîndă. Cu alte cuvinte, la ofertă egală din partea unui străin aveau dreptul să se răscumpere. În februarie 1844 sînt dezrobiți țiganii așezămintelor ecleziastice, iar în martie același an și cei ai statului (în număr de circa 4 000). K. avea să scrie atunci entuziasmat în articolul *Dezrobirea țiganilor* că această dispoziție va face „epohă în istoria constituției și a civilizației noastre" (cf. „Propășirea", I, 1844, supl. extraordinar la nr. 5 din „Foaia științifică și literară", 6 februarie, p. 1—2).

[22] Mihail Sturdza intrase în conflict cu mitropolitul Veniamin Costache din pricina controlului autorității laice asupra administrării bunurilor bisericești. Domnul cerea ca Mitropolia

să nu poată contracta împrumuturi fără consimțământul său și al Adunării. La acest efort salutar de subordonare a bisericii, trebuie însă adăugată și arghirofilia nemăsurată a lui Mihail Sturdza. El își schimbase forțat mai multe moșii cu altele, de trei-patru ori mai scumpe, ale Mitropoliei. În 1839 domnul dă un hrisov stabilind regulile vieții monahale la Secu și Neamț. Ingerința repetată a autorității centrale și poate și sfatul Rusiei îl fac pe Veniamin Costache să demisioneze în ianuarie 1842. După repetate conciliabule cu consulul rus, în februarie 1844, a fost ales mitropolit Meletie Brandaburul, episcop de Roman și care a avut drept contracandidat pe episcopul Hușilor, Sofronie Miclescu.

[23] Lupu Costachi, mare logofăt sub Dimitrie Cantemir, e însărcinat cu aprovizionarea armatei ruse în timpul războiului cu turcii (1711). Intră însă în conflict cu domnul, se refugiază la mănăstirea Bursuci și rezistă asediului rusesc. Acest gest i-a adus blestemul public în toate bisericile rusești, alături de Mazepa, cel care s-a alăturat lui Carol al XII-lea împotriva lui Petru cel Mare, și Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești. Anatema a fost ridicată abia în vremea mitropolitului Moldovei Veniamin Costache, urmaș al său.

După înfrîngerea lui Cantemir, Lupu Costachi, ajuns în tabăra turcească de la Stănilești și acuzat de felonie, ar fi declarat vizirului, după cum consemnează Neculce: „Nu țara a fost haină [...] nu Moldova este vinovată, ci Turcia care a rupt vechile noastre legăminte [...] voi ne-ați sfărîmat unul după altul drepturile noastre; și dară nu țara este haină, ci Turcia care a silit pe români să cheme în ajutor pe Petru cel Mare" (cf. Emil Ioachimovici, *O pagină din istoria politică a României. Manolache Kostaki Epureanu*, București, 1913, p. 14).

[24] Cele patru puncte au fost formulate în Adunarea ad-hoc a Moldovei la 7/19 octombrie 1857 chiar de K. (vezi D. A. Sturdza, *Divanurile ad-hoc din Iași și București*, în „Analele Academiei", Mem. secț. ist., Seria II, tom. XXXIII, 1910—1911, p. 609—613; pentru contextul istoric, Dan Berindei, *L'Union des Principautés Roumaines*, București, 1967, p. 139 și urm.).

[25] Vezi partea I a volumului.

[26] Idem.

[27] Vezi p. 98, nota 2.

[28] Vezi partea I a volumului.

[29] Ventura, după ce combătuse pe oratorii opoziției, I. C. Brătianu și Gh. Vernescu, conchisese că programul acesteia este „*lieux communs*, sînt dorințele noastre [ale] tuturor. Dumneavoastră prin acest program măguliți opinia [...] vă declarăm că vom fi uniți și compacți expresiunilor deletere din programul domniilor-voastre".

[30] Alexandru Lahovari.

[31] Al. Lahovari îi observase lui K. neconsecvența în ceea ce privește colegiul al III-lea, pe care odinioară, în 1868, îl apărase cu aprindere. „Am susținut și eu aceste teorii, cum le susțiu acum, nu desigur cu talentul dumisale, dar, crez, cu mai multă constanță și idei și principiuri".

Despre Candiano observase în adevăr că a fost în 1868 deputat de Cahul și declarase apoi seniorial că strămoșii săi sînt cunoscuți în Vîlcea așa cum ai lui Candiano sînt renumiți în satul Lipia.

[32] Vezi nota 1.

*Intervenție pe marginea proiectului de lege privind obligația țăranilor de a stîrpi lăcustele**

Domnilor deputați, stîrpirea locustelor este o necesitate de prima ordine pentru țara noastră. Agricultura este, după cum știți — și n-ar trebui să vă mai spui — , singurul nostru mijloc de înavuțire ; prin urmare, pe acest singur mijloc trebuie să-l conservăm, trebuie să luăm toate măsurele pe care le putem lua în coprinderea legilor și a echității spre stîrpirea locustelor. Așadar, în principiu, sînt cu totul pentru acest proiect de lege, însă, în amendamentele lui, nu-l pot primi, fiindcă nu se cuvine ca stîr-

* Ședința din 17 iunie 1875.

pirea unui rău general să devină o cauză de ruină mai mare decît locustele pentru o clasă de oameni.

Proiectul actual zice că fiecare locuitor agricol să fie dator să dea din familia sa cîte un om care să stîrpească locustele. Daca, în loc de un om s-ar fi cerut ca fiecare cetățean să dea un franc, zece, cincisprezece, nu aș fi zis nimic ; dar, cînd se zice că să se dea cîte un om de fiecare familie de agricultori, se înțelege că se are în privire nu ceea ce este un rău general, de care se resimt și clasele care nu sînt agricultori ; căci, dacă se va lovi de locuste toată recolta din anul acesta, nu au să pătimească numai agricultorii, ci toți locuitorii țării, plătind pînea îndoit și întreit. Vedeți dar că locustele sînt un rău general. Dar, de vreme ce legea zice că stîrpirea locustelor este un lucru care privește numai pe agricultori, apoi sînt în drept a zice că trebuie să contribuie fiecare locuitor în proporțiune cu jicnirea ce i se face ; așa trebuie să fie acest proiect de lege.

La noi, domnilor, este știut că este agricultură mare, nu mică, și este știut că în Moldova proprietarii mari cultivă trei pătrimi mai mult decît în Țara Românească, unde sistemul este altminteri ; acolo recunoaștem că proprietarul este mai strîns legat cu clasa rurală mică și că într-unele părți ale țării cultivatorii cei mici, proprietarii cei mici fac o agricultură mai mare decît proprietarii. Aci este sistemul dijmei, unde locuitorii lucrează pe seama lor și dau proprietarului din două sau din trei părți una ; dar în Moldova nu este așa, acolo rareori cultivă altcineva pămîntul decît aceia care-l posedă ca proprietar.

Așa fiind, domnilor, ce vedem că s-a hotărît cu acest proiect de lege? S-a hotărît ca mulțimea toată de locuitori din județul întreg să vie să scape pe proprietarul cel mare care cultivă o mie de pogoane de grîu, și acel proprietar are să dea numai șease zile. Ei bine, aceasta este un ce monstruos, care nici în vremea Regulamentului și nici în timpul Convențiunei nu s-a aplicat. La 1860 s-a dat ambelor ministere din Moldova și Țara Românească, li s-a dat prin lege specială de către Comisiunea centrală puterea discreționară în această privință ; dar nici ministerul din Moldova, nici acela din Țara Românească n-a cutezat să vie să zică că proprietarii să contribuie numai cu șease zile, pe cînd țăranul să contribuie cu munca lui, cu brațele lui poate vara întreagă ; și s-a hotărît așa, că acolo unde sînt locuste proprietarii să vie cu jumătate brațe de cum viu clăcașii. Dar se va zice că atunci erau clăcași și se găseau oameni? Ei bine, domnilor, și atunci clăcașii nu erau degeaba, proprietarii dădeau pămînt acestor oameni și ei munceau ; astăzi nu este clacă, dar sînt bani. Atunci au fost proprietari care au zis : nu găsim oameni, și s-au luat alte dispoziții, ca acei proprietari care nu găsesc oameni să fie datori să hrănească pe acei săteni care veneau din alte sate cu brațele lor, și care nu era cu drept ca să vie și cu hrana luată din gura copiilor spre a stîrpi locustele din alte localități. Eu am rugat pe domnul ministru să aducă de la minister lucrările care s-au făcut în privința aceasta la 1860, să aducă instrucțiunile de atunci, dar din nenorocire nu le-a adus. Eu le știu pe de rost [1] și pot să-i spun domniei-sale să se adreseze la șeful de secțiune de atunci, domnul Iorgu Focșa, ca să ceară dosarul relativ la aceasta, fiindcă într-însul sînt măsurile cele ce le-am împrumutat de la guvernul Rusiei, căci guvernul Rusiei are, în privința stîrpirii locustelor, niște măsuri mai speciale, mai practice, pentru că pe acolo, mai cu seamă cum e prin Crimea, prin Taurida, sînt locuste care-i bîntuiesc mai întotdeauna. Noi am cerut de acolo instrucțiuni și ne-a venit împreună cu

niște instrumente, cu niște machine mari pentru stîrpirea locustelor, celor oloage, precum și zburătoare ; știu că s-a tipărit acele instrucțiuni în limba română chiar cu modelele acelor machine.

Ei bine, noi, ministerul de atunci, nu am cutezat să luăm o hotărîre așa de nedreaptă și de teribilă încît să scăpăm țara de locuste sărăcind pe unii oameni. Ce-i pasă nenorocitului țăran care are o jumătate de falce de pămînt să meargă în depărtare de 20 kilometri pe pămînt străin spre a scăpa de primejdie recolta marelui proprietar? O spun, domnilor, că acest proiect de lege coprinde într-însul cea mai mare nedreptate, și cînd spun aceasta sînt departe de a critica ministerul. Din contra, am zis domnului ministru[2] : vino cu legea, cu instrucțiunile de la 1860, care atunci nu erau făcute în timpi constituționali, în timpi de egalitate, ci într-un timp cu totul de privilegiu. I-am zis : vino cu legea de atunci și eu o voi vota, dar astăzi, în plină constituțiune, în pline drepturi de egalitate, să veniți și să propuneți o lege cu măsuri atît de neegalitare, nu înțeleg. Și dacă în această Cameră nu este nici o voce de țăran care să spună păsurile lor ...

Domnul A. Catargiu: Cer cuvîntul.

Aș fi fericit cînd aș vedea glasul reprezentanților colegiului IV că se unește cu glasul meu în această privință, fiindcă nu e drept nici într-un mod că atunci cînd e vorba de o necesitate generală să contribuie numai clasa agricolă, fiindcă nu se cuvine a sacrifica pe agricultorii mici înaintea intereselor agricultorilor mari. Nu se cuvine a lua pe țăran de la seceră, de la prășilă, într-un mod nedeterminat, și a-l pune în poziție să-și pearză hrana sa pentru zilele de iarnă. De aceea, domnilor, vă rog, să dăm mai bine guvernului puterea discreționară de a face cum va socoti el, căci sînt sigur că ministerul va tremura înaintea responsabilității ce i-ar da puterea discreționară și nu va avea curagiul să facă ceea ce propune prin această lege.

Respinge amendamentul următor, subscris de A. Catargiu, Gr. Sturdza, Gr. Balș ș.a. „Propun ca locuitorii ce vor fi chemați a stîrpi locustele să fie hrăniți pe comptul județului, care va pune o dare de 50 bani de pogon de pe fiecare proprietate din județul unde vor fi locustele îngropate sau se vor statornici".

Domnilor, îmi permit a fi în contra propunerei coprinse în acest amendament și nu pentru altceva decît numai pentru că este nepractică ; a se zice că locuitorii vor fi hrăniți și că pentru aceasta fiecare proprietar va da cîte 50 bani de pogon e cu neputință a se face aceasta la timp și așa cum gîndim noi ; aceasta cere o lucrare foarte mare, cere o statistică, un cadastru și altele, și pînă atunci vor peri poate nu numai locustele, dar și oamenii *(întreruperi)*, sau mai bine, cum zice domnul Ghermani, locustele vor rămînea în viață, dar locuitorii vor peri de foame. Eu socotesc că mai bine decît aceasta să ne ținem de proiectul guvernului, ca fiecare locuitor agricol să dea cîte un om de casă și pe urmă la articolul următor vom vedea ce răsplată trebuie să se dea acelor oameni. Și aci de mai nainte cer luarea-aminte a domniilor-voastre ; cînd se zice că fiecare casă este datoare să dea cîte un om, să nu se vorbească că poate să se trămiță copii, sau femei, ori fete, căci care va fi acel om cu inimă care-și va trămite copilul, sau fata, sau femeia la 20 de kilometri departe? Aceasta nu se poate. *(Zgomot.)*

Domnul Gr. Sturdza: Am văzut în trei ani asemenea lucrări de stîrpirea locustelor și știu că erau și copii.

Şi daca s-au trămis copii, îi vor fi trămis aceia care au avut mai mulţi copii şi între ei un băieţandru mai mare, dar fata şi femeia n-a trămis-o, şi, chiar daca va fi aşa, ar trebui ca noi să nu deschidem calea ca să se facă această necuviinţă casnică, şi vedeţi ce cuvînt moderat întrebuinţez ca să nu se atingă onor. domn Carp [3].

De aceea fiţi bine încredinţaţi că, hotărînd dumneavostră ca fiecare locuitor să trămeaţă din casa sa cîte un om, se trămite pe sine însuşi; trămiterea de copil este excepţională, şi chiar daca s-a făcut mai nainte, cum zice onor. domn Sturdza, acum trebuie să credem că simţimintele demnităţii şi ale inimii s-au dezvoltat şi în ţărani ca în noi, şi prin urmare să nu socotim pe acei oameni tot ca dobitoace, ci să credem că au şi ei simţiri ca şi noi. De aceea să fim bine încredinţaţi că fiecare locuitor, cînd zicem că să trămiţă un om, acel om are să fie el însuşi sau altul ca el, iar nu copil.

Aşadar, să votăm articolul aşa cum este, şi cînd vom veni la al doilea articol, privitor la răsplată, atunci vom vedea ce răsplată trebuie să le dăm.

La amendamentul lui C. Nanu [4] ş.a.

Aci sînt două opiniuni; una care ia munca agricultorului într-un mod determinat, sau mai bine zis neterminat, şi alta care zice că după legea actuală nu puteţi să-i luaţi decît trei zile în depărtare de 20 kilometri, iar trei zile trebuie să fie la faţa locului.

Daca am lua opiniunea domnului Catargiu [5], atunci în adevăr am fi cu totul în conformitate cu legea şoselelor, pe care eu unul nu voi să o aplic aci şi veţi vedea pentru ce. Dar cu trei zile ce s-ar putea face în faţa acestui pericol? Vedeţi dar că aci eu sînt mai puţin liber decît onor. domn Al. Catargiu, dar iarăşi nu voiesc să-i ţină un timp nedeterminat de lucru.

Cu cele trei zile de prestaţiune în natură pentru lucrările drumurilor judeţene şi comunale, este adevărat că nu se aduce mare pagubă locuitorilor, pentru că aceste lucrări se ezecută primăvara şi toamna, cînd munca cîmpului este de o parte. Dar acum, în lunele de muncă, cînd ţăranul îşi face budgetul său pentru vară şi iarnă, să-l luaţi dumneavoastră de la munca cîmpului la o aşa mare depărtare şi într-un timp nedeterminat, cu aceasta [înseamnă] a face pe ţăran ca să-şi ia lumea în cap.

De aceea aş dori să luăm un termen de mijloc, nici trei zile, dar nici şeapte, opt sau zece.

Vor fi localităţi unde să nu fie aşa de multe locuste, dar vor fi poate cazuri excepţionale, unde să fie trebuinţă de 7, 8 zile de lucru. Şi fiţi siguri că nu se va putea termina într-o singură zi, ca printr-o baghetă magică, stîrpirea acestui flagel.

Apoi, cînd prin măsure aspre veţi lua de fiecare casă cîte un om şi-l veţi duce la o depărtare de 20 kilometri de căminul său ca să lucreze la stîrpirea locustelor cîte 8 şi 9 zile, şi vă asigur că va lucra în faţa acestui pericol cu cea mai mare iuţeală, căci este în pericol averea sa, înţelegeţi dumneavostră foarte bine că aceasta este prea mult. Şease zile este destul pentru dînsul.

Domnul C. Nanu, care a fost prefect la 1860 şi care a aplicat pe faţa pămîntului legea stîrpirii locustelor, vă vorbeşte din experienţă. Credeţi-l pe domnia-sa, care vă vorbeşte din practică, fără bănuială de popularitate.

Aşadar, mărginiţi-vă în şease zile, căci este prea destul.

La alt amendament al lui C. Nanu [6] ş.a.

Domnilor, precum vedeţi, acest amendament a fost făcut în vederea modificaţiunilor ce au fost propuse la articolul 2.

Acum însă, cînd onor. maioritate a hotărît că locuitorii să lucreze la stîrpirea locustelor un timp nedeterminat, vă întreb cum aţi putea dumneavoastră să plătiţi un ce nedeterminat printr-un ce determinat? Cum voiţi dumneavoastră să plătiţi 20 de zile de lucru la locuste prin şease zile ale şoselelor comunale şi judeţene?

Apoi întrebaţi pe toţi aceia care şed la ţară, daca acele trei zile pe care locuitorii sînt obligaţi a le da la facerea căilor judeţene nu s-au întrebuinţat deja? Întrebaţi pe domnul ministru de lucrări publice, care are tablou de zilele întrebuinţate în cursul acestui an, şi veţi vedea că mai în toate părţile cele trei zile afectate pentru lucrările judeţene sînt întrebuinţate.

Apoi, nu vedeţi că aci este greşeală de căpetenie, păcatul original al acestei legi? Ce este dar de făcut? Mai întîi, domnilor, nici guvernul, nici Camera nu se cuvine să facă pe acei locuitori, care vor fi întrebuinţaţi la stîrpirea locustelor, să se îndoiască de dreptate. Eu ştiu că în două sau trei judeţe zilele judeţene s-au făcut. Ce le făgăduiţi, ce le daţi? Le făgăduiţi nimic, le daţi o umbră ...

O voce: Îi despăgubim la anul viitor.

Dar daca omul moare pînă atunci? Vedeţi dar că venim iar la acea măsură dreaptă, la plată? Destul că îi duceţi la o distanţă de 20 kilometre de comuna lor.

O voce: De cine să se plătească?

De punga domnului Argintoianu care mă întreabă, de punga mea, de punga tutulor. Faceţi, domnilor, cum s-a făcut cu legea epizootiei, unde s-a hotărît să se despăgubească proprietarul ale cărui vite se va constata că sînt molipsite. Ei bine, de ce este vorba? Este vorba că în trei sau patru judeţe sînt locuste. Cum, domnilor? Ţara aceasta este săracă, este fără mijloace, cînd e vorba de o cheltuială neînsemnată pentru o trebuinţă atît de viu simţită, şi este bogată şi dispune de mijloace ca să dea 70 de milioane lui Bleichroder [7] la Berlin? Vom plăti două, trei milioane din casa statului, din tezaurul public, vom plăti cu mulţumire, ca să nu atragem asupră-ne blestemele acelor care vor da munca lor pentru a ne scăpa de locuste. De aceea, domnilor, vă propun un amendament ca să dăm ţăranilor un franc pe zi să-şi cumpere o bucată de mămăligă [8].

„Monitor", 1875, nr. 136, p. 3 060, col. 3 — p. 3 061, col. 2; p. 3 080, col. 1—2; p. 3 081, col. 1—2, 3 — p. 3 082, col. 1.

NOTE

[1] K. are mai multe intervenţii la proiectul de lege pentru stîrpirea lăcustelor, discutat la 26 martie 1860. Vezi-le în „Monitorul oficial al Moldovei", 1860, II, nr. 153, p. 497, col. 3, p. 498, col. 1–3; nr. 154, p. 500, col. 1, 3, p. 501 (anexa F).

[2] Teodor Rosetti.

[3] P. Carp nu intervenise în discuţie. Probabil este doar o înţepătură la adresa acestuia.

[4] C. Nanu ceruse să se precizeze că ţăranii nu pot fi luaţi mai mult de şase zile pe an la acţiunea de stîrpire a lăcustelor.

[5] Al. Catargiu precizase că legea şoselelor prevedea ca ţăranii să lucreze şase zile pe an la o distanţă maximă de 20 km de casă şi le împărţea astfel: trei zile la şoselele judeţene şi trei zile la cele vicinale. El ceruse ca ţăranii să lucreze cele trei zile la şoselele judeţene şi pentru rest să fie plătiţi.

[6] Ţăranii care participă la stîrpirea lăcustelor sînt scutiţi de a mai efectua zile la şosele. Dacă le-au făcut deja, vor fi absolviţi în anul următor.

[7] Consorţiu german prin care se achitau ratele datoriei către compania Strousberg, constructoare a unor porţiuni de cale ferată în România.

[8] Proiectul a fost admis cu 77 de voturi pentru şi patru împotrivă.

*Intervenţie la proiectul de lege „pentru construire de clădiri militare şi modul plăţei lor"**

Domnilor deputaţi, onor. domn raportator [1], care reprezintă unanimitatea delegaţilor de secţiuni, căci domnia-sa nici nu vorbeşte de opiniunile din secţiuni, dovadă că este expresiunea maiorităţii şi chiar unanimităţii comitetului, domnia-sa singur se însărcinează astăzi a ne dovedi cît de mult ne grăbim cînd votăm legile. Dacă cînd s-a prezentat legea din 9 martie 1874 vreunul din opoziţiune ar fi zis a patra parte din cuvintele pe care astăzi le zice domnia-sa în privinţa acelei legi, zău nu ştiu ce s-ar fi întîmplat! Cît pentru mine, recunosc că m-am grăbit foarte mult de a vota acea lege, şi această grabă o recunoaşte şi însuşi raportul domnului Pală. Acum vă fac întrebarea dumneavoastră dacă un raportator al maiorităţii şi unanimităţii poate să înceapă a vorbi aşa prin raportul său: „Cunoaşteţi, domnilor deputaţi, cel puţin din dezbaterile ce aţi avut în secţiuni, că există o lege din 1874?" Vă mai fac o întrebare: dacă noi am fi pronunţat aceste cuvinte, ce aţi fi zis domniile-voastre? Prin urmare, iată încă o dată adevărul că nu trebuie să ne grăbim în votarea unei legi. Am votat cu mare entusiasm; eu însumi am votat o lege care din început nu este practică; şi tot în ăst mod ni se cere acum să o împuternicim în chipul cel mai larg.

Mai este încă ceva despre care rog pe domnul ministru să-mi dea o lămurire; se zice aci: legea din 1874[2] este şi rămîne abrogată.

Prin urmare, nu rămîne numai operaţiunea finanţiară abrogată, dar rămîne tot; va să zică, ce are să mai fie este în această lege, şi această lege nu are în privinţa construcţiunilor decît numai titlul: Proiect de lege pentru construirea de clădiri militare, şi atît.

Onor. domn Gr. Sturdza, care a cerut cuvîntul, a spus că s-a prezintat în secţiuni planul, dar nu este destul prezentarea planului; noi astăzi legiferăm din nou, şi legiferînd din nou trebuie să ştim ce clădim, cum şi unde.

Domnul ministru de rezbel actual nu este nemuritor, poate să moară, şi cu o astfel de lege discreţionară un alt ministru poate să aibă chef ca cu aceşti bani să facă, de exemplu, o grădină şi să zică că este construcţiune militară. De aceea eu cer să mi se spună anume ce clădiri, şi în fiecare an să ni se prezinte expunerea clădirilor ce au să se facă, unde şi cum. Nu este destul a zice cuvintele: conform cu legea comptabilităţii generale, căci ce va să zică clădiri conform cu legea comptabilităţii gene-

* Şedinţa din 18 iunie 1875.

rale? Aceasta va să zică controlarea cheltuielilor făcute; dară clădirea unde este? Cum? În ce loc? Eu nu văd nimic din toate acestea. De aceea rog pe domnul ministru de rezbel [3] să ne dea mai întîi lămuririle cerute de noi şi pe urmă vom vota.

La un amendament al lui P. Carp [4].

Poziţiunea deputaţilor din opoziţiune devine din ce în ce mai grea. Cînd deputaţii opoziţiunii vin şi votează o lege şi guvernul cere în urmă desfiinţarea acelei legi, tot deputaţilor li se impută că au votat legea, şi nu se impută miniştrilor de ce au înfăţişat şi au stăruit a se vota o lege imperfectă.

În anul trecut, cînd s-a înfăţişat acest proiect de lege, fiecare din noi ne aflam în poziţiunea în care se află guvernul astăzi, şi onor. domn Carp şi onor. domn G. Brătianu şi eu am ridicat aceleaşi obiecţiuni pe care le ridicăm acum. Eu am zis atunci:

„Eu voi vota acest articol, însă voiesc să am o declaraţiune din partea domnului ministru".

Prin amendamentul acesta văd că se înlătureză tabloul şi se zice că numai clădiri militare. Negreşit că noi trebuie să lăsăm ministerului latitudinea pentru a determina clădirile militare; totuşi însă voiesc o declaraţiune, adică că acele clădiri militare să nu fie concentrate într-un singur punct, ci că ele să se facă în tuspatru diviziuni teritoriale din ţară, negreşit măsurat cu trebuinţele şi importanţa fiecăria diviziuni teritoriale.

Domnul Carp a făcut anul trecut aceleaşi obiecţiuni pe care le facem noi astăzi. Nu sînt eu contra acestei legi, prin urmare nu înţeleg pentru ce fiecărui din opoziţiune ni se impută că sîntem contra armatei. În principiu, nu sînt contra legii, dar după un an de experienţă să ne fie permis să zicem că nu ne mai putem înşela. Adineaori s-a refuzat a se da ţăranului un leu pentru stîrpirea locustelor şi acum să dăm milioane domnului ministru ca anuitate pentru 30 ani? Nu, domnilor; să dăm domnului ministru ce se cuvine, şi rog pe delegaţi să fie mai serioşi în lucrarea domniei-lor, să nu acorde milioane pentru lucrări de fantazie [5].

„Monitor", 1875, nr. 138, p. 3 099, col. 3 — p. 3 100, col. 1; nr. 139, p. 3 131, col. 1.

NOTE

[1] Ioan I. Pală. Proiectul cerea ca ministrul de război să dispună de cei 640 000 de lei reprezentînd anuităţile la cele opt milioane votate prin legea din 9 martie 1874 (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, anexe, „legiuiri militare", p. 5 252). Pentru aceasta însă guvernul trebuia autorizat să realizeze un împrumut prin obligaţii la purtător.

[2] Prin legea din 1874 guvernul era autorizat a licita pentru construirea de clădiri militare pînă la 8 milioane de lei. Se acordau anuităţi de 8%, plătibile constructorului în cote semestriale. Planurile construcţiilor se elaborau la Ministerul de Război în colaborare cu Ministerul Lucrărilor Publice. Clădirile trebuiau să fie gata în trei ani şi constructorul urma să le întreţină încă un an pe spezele sale, după care avea loc recepţionarea lor.

[3] Ministrul de război, I. Em. Florescu, a promis să aducă planurile, arătînd că ele au fost deja schiţate de o comisie de ofiţeri specialişti.

[4] P. Carp ceruse ca să se folosească doar 200 000 de lei, restul să fie trecuţi la economii. Amendamentul a fost acceptat.

[5] Proiectul a fost primit cu 58 de voturi pentru şi opt împotrivă.

*Despre ajutoarele acordate schiturilor de maici de la Văratic, Agapia şi Giurgeni. Pe marginea interpelării lui Gr. Balş**

Mulţumesc domnului ministru de concluziunile sale[1], însă sînt dator a-i arăta că domnia-sa, în expunerea ce a făcut, s-a înşelat în mai multe cazuri, şi nu-i atribui înşelăciunea decît tristelor precedente pe care le-a găsit domnia-lui cînd a venit la minister.

Da, domnilor, este o eroare de a se zice că cutia milelor era în administraţiunea mitropolitului; cutia milelor era una din cele patru case publice consfinţite prin Regulamentul organic, case care fiecare avea administraţiunea sa deosebită şi care la un loc formau comitetul central. Îmi voi permite a citi domnului ministru însăşi legea, care pînă în ziua de astăzi, cu toate modificările făcute în legislaţiunea noastră, nu s-a schimbat de la anul 1832.

„Anex litera E"

„Despre casele obşteşti"

„Secţiunea I"

„Pentru comitetul central"

„Alcătuirea comitetului central"

Comitetul central este alcătuit de toate mădulările acelor patru epitropii, şi anume:

a) Epitropia cutiei milelor.

b) Epitropia monastirii Sîntului Spiridon.

c) Epitropia învăţătorilor publici.

d) Epitropia apelor.

Vedeţi dar că nu are aci nici un amestec Mitropolia, şi voi veni acum la cutia milelor.

Această casă nu are venituri particulare, ea este înzestrată de către visteria statului.

După ce s-a creat Ministerul Cultelor, a mai rămas cutia milelor încă multă vreme, şi tocmai după ce s-a făcut Convenţiunea s-au separat aceste case, precum cutia apelor, care s-a trecut la municipalitate; epitropia Spitalului Sf. Spiridon, care a căpătat o autonomie mai mare; cealaltă epitropie, a şcoalelor, care a devenit un minister, astfel şi epitropia milelor a trecut în administraţiunea ministrului de culte; însă caracterul milelor a rămas şi nu s-a jicnit nici unul din drepturile cîştigate după lege, căci iată ce zice legea:

„Nici o pensie nu va trece peste suma de 40 lei pe lună, nici nu va fi mai mică de 15; iar căutînd la micşurătatea capitalurilor şi la numărul cel mare al săracilor, cea mai mare sumă a milelor se va da numai cu cea mai mare cruţare".

Iată ce zice acum şi despre drepturile garantate: „Va perde folosul milei orice văduvă sau fată se va căsători.

Asemenea vor perde miluirile lor toţi acei care prin schimbarea împrejurărilor ar trece din starea sărăciei într-o stare îndemînatică.

Afară de aceste întîmplări, numai moartea va putea lipsi pe miluit de folosul milei".

Mai departe se zice nu numai că această cutie este spre a veni în ajutorul săracilor, dar şi mai cu seamă în ajutorul familiilor scăpătate.

* Şedinţa din 19 iunie 1875.

Recunosc, dimpreună cu domnul ministru, că predecesorii domniei-sale au făcut multe abuzuri, ba încă a fost un timp cînd ministru[l] a trecut cutia milelor către municipalităţi; însă, cu toate aceste schimbări de forme, călugăriţele şi-au păstrat acest mic ajutor, şi domnul Balş a zis foarte bine că sînt multe din aceste călugăriţe care sînt urmaşe ale acelor familii care au dăruit averi însemnate pe la monastiri. Domnul ministru s-a mirat că a găsit cele mai multe mili numai la Văraticu şi la Agapia, dar şi eu mă mir cum onor. domn ministru nu cunoaşte că acelea sînt singurile monastiri care mai au caracterul legal, căci toate celelalte sînt secularizate, şi acest caracter numai prin toleranţă s-a păstrat schitului Giurgeni din Moldova. Daca s-a găsit cele mai multe călugăriţe la Agapia şi Văraticu, aceasta nu e de mirat, fiindcă acolo locuiesc mai toate călugăriţele, căci acolo s-au îndreptat spre a se adăposti sub starea monahală. Interpretaţiunea pe care o dă domnul ministru legei din '64, să-mi permită a-i spune că e greşită.

Prin acea lege nu se cere alt decît ceea ce era în Codicele C[a]limac[hi], adică că cine voieşte ca să se facă călugăr trebuia să se lepede de bunurile lumeşti, şi chiar de avere, pe care trebuia să o treacă la urmaşii lui. Tot aşa se zicea şi despre pensiuni; dar aceasta nu va să zică că, după ce s-a făcut călugăr şi este sărac, să nu ceară un ajutor. În adevăr, calitatea de sărac este ceva care aparţine monahismului, dar să vedem dacă călugăriţele şi călugării sînt puşi în poziţiune de a putea trăi cu ceea ce le dă statul. Domnul ministru ştie foarte bine că călugăriţele nu au mai mult decît un leu vechi de Moldova şi că ele sînt nevoite să muncească aiurea, făcînd şiac ca să poată cîştiga pînea de toată ziua.

Aşadar, domnilor, nu este lucru mic ca acele călugăriţe care primeau cîte un ajutor de milă să se vază deodată şterse prin omnipotenţa domnului ministru. Eu nu fac nici o imputare domnului ministru, fiindcă domnia-sa n-a făcut decît a continua omnipotenţa de care s-a servit şi predecesorii domniei-sale, însă mă simţ dator a-i spune că această ştergere este cu totul nedreaptă, fiindcă, dacă s-ar fi făcut în conformitate cu legea, ea nu ar fi putut avea loc decît sub condiţiunea prevăzută în lege de schimbare a împrejurărilor, adică trecînd de la sărăcie la bogăţie; cu toate că în starea în care se găsesc ei sînt tot săraci, şi, dacă cîteodată se întîmplă ca cîte un călugăr sau călugăriţă să cîştige ceva prin munca sa, aceasta nu va să zică că a trecut din starea de sărăcie la starea de bogăţie.

Eu mulţumesc domnului ministru de declaraţiunea sa, însă nu mă unesc cu voinţa sa de a se da un vot, fiindcă acel vot trebuie să aibă un caracter interpretativ, şi astfel să meargă şi la Senat; iar dacă acel vot ar fi în contra legei, eu socotesc că n-ar avea nici un efect. Eu vă arăt că există legea cutiei milelor şi există încă de la 1832; această lege trebuie să servească de normă guvernului, şi oricare ministru a făcut altfel, rău a făcut. În adevăr, ministrul administrează milele, dar, îndată ce a acordat o milă unui sărac, nu poate nici s-o mai reducă, nici să o suprime. Ar fi un ce foarte trist teoria aceea că milele nu sînt ceva stabile, că ele sînt anuale şi că ministrul poate, în mijlocul anului, să o revoce, cum ne-au spus că s-a făcut. De aceea eu socotesc că după această explicaţiune onor. domn ministru va binevoi să ne ceară un vot interpretativ, fiindcă legea este clară şi o milă nu se poate revoca decît conform legei, adică cînd cel miluit îşi schimbă condiţiunea de sărac şi trece la starea de bogăţie.

Pe marginea spuselor lui P. Mavrogheni [2].

Vedeți, domnilor, că aci nu este o chestiune de principiu, cum a zis foarte bine domnul Mavrogheni, este o chestiune de drept, și de drept cîștigat; nu este nici chestiune religioasă, este numai o chestiune de localitate, pe care trebuie să o spui că dumneavoastră, cei de dincoace de Milcov, nu o cunoașteți. Apoi atunci mîine, cînd va veni domnul Chițu sau domnul Candiano și ar face o imputare ministerului că de ce a desființat ajutoarele care se dau unor călugări sau călugărițe de aici, noi, cei din partea Moldovei, am veni să încălecăm pe acest cal de egalitate și să zicem ministrului să le desființeze pe toate? *(Aplauze.)*

Domnilor, dați-mi voie să vă spui că aceasta este o chestiune locală, și veți vedea cum sînt împrejurările și cum se dau aceste pensiuni [3].

„Monitor", 1875, nr. 139, p. 3 134, col. 1 — p. 3 135, col. 1; p. 3 137, col. 3.

NOTE

[1] Discuția a pornit de la interpelarea adresată de Grigore Balș ministrului instrucțiunii publice și cultelor, Titu Maiorescu, în legătură cu suspendarea ajutoarelor ce se dădeau din cutia milelor călugărițelor de la mănăstirile Văratic, Agapia și Giurgeni. T. M. a explicat că a găsit călugărițe cerînd ajutoare doar la Văratic, Agapia, Giurgeni (97) și Botoșani (5), dar există 10 000 de cereri de ajutoare nesatisfăcute. Și apoi legea călugăriei din 1864 prevedea că cei ce îmbracă rasa monahală renunță la orice pensie de la stat. Roagă Adunarea ca, dacă socotește posibilă o derogare, s-o discute.

[2] P. Mavrogheni susținuse că în discuție nu este problema jurămîntului de sărăcie al călugărițelor, ci cutia milelor, din care, dîndu-se ajutoare, nu se constituie pensii. Recomanda de aceea să se continue acordarea de ajutoare călugărițelor.

[3] Adunarea „a ascultat explicațiunile ministrului"!

*Asupra convenției cu antreprenorii francezi Bergman și Lemaître pentru cumpărarea de măsuri și greutăți**

Domnilor deputați, tranzacțiunea actuală privește una din acele concesiuni care în anul 1865 s-au dat temeiul interpretațiunei unui cuvînt ce era în Statut: *urgența*. Se dedese tălmăcire acelui cuvînt și se spusese că sub numele de urgență se poate face totul și chiar a se da concesiuni [1]. În Senat se afla onor. domn Costaforu, care trebuie să-și aducă aminte de curagiul și elocuența ce a pus domnia-sa acolo spre a protesta contra interpretațiunei greșită ce se dedea cuvîntului de urgență. Tot așa a fost și în Cameră onor. domn Boerescu și alții, care asemenea au condamnat acea greșită interpretațiune. La mai toți acei concesionari din timpul acela s-a dat o indemnitate; prin urmare, înțelegem că și această chestiune trebuie să-și primească soluțiunea sa [2]. Însă, nu ne rostim deloc deocamdată în privința cîtimei țifrei, nici în privința modului de a se da soluțiunea: rămîne ca maioritatea mai întîi să se rostească.

Ceea ce sînt însă dator să relevez în numele nu al opoziției, dar în numele Camerei și al țării, și tocmai fiindcă se atinge de Franța, este că nu crez că onor. domn raportator a făcut bine ca, lăsînd la o parte atîtea

* Ședința din 24 iunie 1875.

ne ce domnia-sa în această chestiune, care pentru sine are simpa-
egei Camere, totuşi s-a arătat aşa de econom, îmi place a crede
avea alături cu mine şi că va ridica tot aşa de tare glasul în
iuni unde se vor cere economii mult mai mari, iar nu ca această
umă pe care Adunarea şi ţara voieşte să o acorde văduvei şi copiilor
al cărui cadavru se coboară acum în pămînt şi care lasă după
mee şi 11 copii fără a avea vreun mijloc de existenţă. Eu cred
ia-sa are dreptate cînd zice că nu este drept să se acorde rente
a toţi morţii onești; însă eu cred că domnia-sa trebuie să fie
cînd vede că are înaintea sa un fost ministru de culte care a
e la dezlegarea chestiunei monastireşti, care a fost atîta timp
e al Curţii de compturi, unde se examină milioane cheltuite
rău, ale ţărei, şi cînd totuşi în ziua morţii sale nu a putut lăsa
sale nici doi lei vechi. Eu cred că însuşi domnia-sa se va uni
entru a demonstra că ţara este generoasă către toţi acei oameni
fost onești, putînd şi avînd şansa de a fi bogaţi prin mijloace
; şi dînd totodată şi altora exemplu despre ceea ce-i aşteaptă şi
eea ce-i poate dovedi avînd o asemenea purtare. Cred însă că
Frumuşanu, după lămuririle ce s-au dat, nu va mai voi să arunce
agră pentru această familie [2]. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1875, nr. 146, p. 3 305, col. 3 — p. 3 306, col. 1.

NOTE

oiectul prevedea acordarea unui ajutor viager, transmisibil copiilor — opt fete şi —, văduvei lui A. Romalo, fost preşedinte al Înaltei curţi de conturi, echivalînd cu icestuia (1 200 lei). Raportorul la proiect, C. Nanu, arătase că „defunctul a fost ul serviciului său model de integritate şi onestitate".

nuşanu ceruse să se dea *pensie*, nu *ajutor viager*. Faptul că răposatul avea amici nu era un argument, nici că a fost onest, pentru că, de era altfel, ar fi fost

unarea a admis proiectul cu 76 de voturi pentru şi cinci împotrivă.

*curs asupra convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria**

vorbesc, dar voi să restabilesc un fapt, acela că, după teoria lumneavoastră astăzi, că nu mă puteţi sili să vorbesc cînd eu nu

Domnul preşedinte: S-a împăcat chestiunea.

s-a împăcat. Voi vorbi, dar să fie constatat că de aci înainte pot i mulţi deputaţi unul după altul în acelaşi sens ...

O voce: Să vorbească domnul Carp, care e pentru convenţiune.
Domnul P. Carp: Este un mod foarte simplu de a regula chestiunea. Domnul

linţele din 27 şi 28 iunie 1875.

Strat nu voieşte să vorbească. Domnul Kogălniceanu nu voieşte să vorbească; ei bine, voi vorbi eu, dar voi vorbi foarte scurt şi mă înscriu să mai vorbesc încă o dată.
Domnilor, am onoare a recomanda la aprobarea dumneavoastră această convenţiune de comerţ fiindcă ea este foarte folositoare pentru ţară din toate punctele de vedere, atît comerciale, cît şi politice. Am zis. *(Ilaritate.)*

Sînt dator a recunoaşte că prin cuvîntul domnului Carp s-a restatornicit puterea regulamentului, aşa precum s-a urmat de 17 ani. M-a jucat domnia-sa pe mine, dar a făcut să se aplice regulamentul.

Rog însă pe onor. Cameră cînd va veni 5 ore să nu mă întrerupă, căci declar de mai înainte că am să vorbesc două ore ...

Domnul preşedinte: Acest contract nu-l fac domniile-voastre, căci aceasta depinde de onor. Adunare.
Voci: Atunci mai bine să se ridice şedinţa.
Domnul preşedinte al consiliului: Vă rog, domnilor deputaţi, lăsaţi pe domnul Kogălniceanu să vorbească pînă la ora reglementară, căci cu cît va vorbi astăzi mai mult cu atît va avea de vorbit mîine mai puţin. *(Ilaritate.)*

Onor. domni deputaţi, cînd se atinge de drepturile ţării noastre, atunci nu se încape deosebire de partide, ţara este a tuturor, este şi a partitului conservator şi a partitului liberal, şi a partitului alb şi a celui roşu, ea este a fiecăruia din noi fără osebire de opiniune şi, oricînd s-ar atinge un singur drept al ţării, naţiunea întreagă, fără deosebire de partit, va fi în picioare spre a-l asigura şi a-l apăra [2].

Aşadar, cu durere am auzit pe onor. domn ministru de externe [3], la terminarea cuvîntului său, viind şi imputînd domnului Iepureanu [4] că a rostit nişte cuvinte care erau menite de a provoca ură şi pasiune în contra guvernului şi l-a întrebat pe domnul Iepureanu daca aceasta era politic din partea d[omniei]-sale.

Să-mi permită domnul ministru de externe a-i spune că tocmai domnia-sa a făcut ceea ce impută domnului Iepureanu, făcînd apel la pasiuni şi la ură.

Ei, domnilor, sîntem toţi fii ai acestei ţări, unii mai tineri, alţii mai bătrîni, şi rog pe cei tineri să crează că ceea ce avem astăzi este făcut de bătrînii noştri fără osebire de partite, îi rog asemenea să crează că ce s-a făcut în timpii noştri pentru această ţară, această operă nu s-a făcut nici de vreun minister, nici de vreun partid, ori de vreun individ; nu, acel lucru este rezultatul laboarei tuturor şi al ţării întregi, toţi am lucrat, precum cred asemenea că şi în viitor toţi vom lucra la mărirea şi la prosperitatea patriei noastre comune.

Domnilor, sînt acum cîteva luni de zile, în Camera desfiinţată, onor. domn ministru de finanţe a înfăţişat tariful nou vamal [5], făcut în deplina autonomie a ţării; tariful cel vechi nu mai era în acord cu noua lege vamală. Cine atunci în Cameră a făcut opoziţiune? Nimeni. Eu am fost cel întîi care am felicitat pe domnul ministru pentru acel proiect, deşi ni se cerea votarea de urgenţă. Eu cel întîi am zis: ceea ce face astăzi ţara este un act de autonomie. Ea legiferă conform cu drepturile sale *ab antiquo*, şi am mai adăogat că acest drept al ţării noastre niciodată nu a fost prescris, căci acest drept părinţii noştri l-au exercitat pururea, chiar în timpurile cele mai nefaste ale istoriei noastre, în timpurile domniilor străine de la Fanar. Şi atunci cu acea ocaziune am arătat ministerului acestuia şi actul autentic care conţine tariful vămei Moldovei în anul 1761. Va să zică că acest tarif este făcut sînt acum vreo sută patruzeci ani.

Aşadar, să nu încălicăm pe caii morţi ai marilor eroi ai ţărei noastre, să nu venim cu nume mari ca ale lui Mircea cel Bătrîn, ca ale lui Ştefan cel Mare, ca ale lui Mihai Bravul etc., spre a apăra fapte mici.

Domnul ministru de externe: Domnia-ta invoci întotdeauna pe Ştefan şi pe Mihai, nu noi.

Am ascultat faimoasa expunere de motive[6] pe care ne-a citit-o onor. domn ministru de externe cînd ne-a prezintat acest proiect de convenţiune. Această expunere de motive invoacă, chiar de la început, numele marilor noştri domni.

Această expunere, negreşit dacă ne-ar fi citit-o domnul ministru în sala Ateneului sau în acea a facultăţii de litere, eu aş fi aplaudat, cu toate erorile sale istorice; dar aci, în Camera legislativă, noi nu sîntem adunaţi ca să facem sau să ascultăm conferinţe ştiinţifice, istorice sau literare. Sîntem adunaţi ca să ne ocupăm în mod practic de afacerile publice ale ţărei. Şi, cînd este vorba ca să încheiem un tratat de comerţ, întîia noastră datorie este de a cerceta dacă el apără îndestul interesele ţărei. Şi mai nainte de toate am a respinge o nedreaptă imputare.

Cum puteţi crede, domnilor miniştri, că noi, deşi din opoziţiune, am putea măcar cugeta că România trebuie să se ţie afară din concertul european? Cum dumneavoastră gîndiţi că noi voim ca România să se ţie împrejurul ei închisă cu zidurile Chinei? Cum gîndiţi oare că este cineva între noi care crede că nu trebuie ca ţara noastră să trateze cu ţările străine? Apoi de 30 de ani, încă din timpul Regulamentului organic, ce facem alt decît de a regula prin tratate afacerile noastre cu statele limitrofe. Oare nu avem deja diferite convenţiuni telegrafice[7] şi postale? Nu avem convenţiunea de estradarea făcătorilor de rele cu Austria? Nu avem convenţiunea pentru navigabilitatea Prutului[8] încheiată cu Austria şi cu Rusia etc.? Ei bine, toate aceste acte internaţionale le avem încheiate; ele dovedesc îndestul dreptul nostru de a trata cu staturile străine.

Prin urmare, nimeni din noi nu se va opune la încheierea unei convenţiuni comerciale şi mai cu seamă cu Austria, care înconjoară mai două treimi din graniţele noastre şi cu care avem relaţiuni de vecinătate.

Dar pentru a putea regula un act de o asemenea importanţă, ca o convenţiune comercială, şi aceasta într-un mod liniştit şi matur, iar nu pripit, deja în secţiune am cerut ca această convenţiune, care a căzut între noi ca o bombă, acum la finele sesiunii, să se amîne pînă la sesiunea ordinară de toamnă.

Preocupaţi de trista poziţiune în care se află şi ţara şi fiecare din noi prin grozava secetă ce a lovit agricultura, noi nu putem să discutăm această chestiune cum ea merită.

Nu uitaţi, domnilor, că o literă din această convenţiune, daca nu va fi bine precizată, poate să ruineze, nu pe un individ, dar o clasă întreagă din societatea ţărei noastre.

Iată, domnilor, pentru ce eu şi mai mulţi alţii am cerut şi cerem ca să se amîne cercetarea pînă la toamnă, cînd, pînă atunci îndeplinindu-se toate acele formalităţi cerute de legile noastre pentru cercetarea unei chestiuni atît de grave, vom putea să ne rostim în cunoştinţă de cauză.

Domnilor, binevoiţi a cerceta data cînd s-a subscris această convenţiune. S-a subscris la 10/22 iunie; şi astăzi în 27 iunie, va să zică după 17 zile această convenţiune, de abia sosită de la Viena, ni se cere ca să o şi votăm! Dar în 17 zile nimeni în ţară nu a putut nici s-o vază măcar.

Comersanţii şi industriaşii noştri nu o cunosc şi chiar Corpurile legiuitoare, Camera şi Senatul au avut de abia timpul de a o citi în grabă.

Am auzit pe domnul ministru de externe zicînd că este un partid luat ca orice ni se va aduce din partea acestui guvern să nu se voteze de opoziţiune. Poate să fie şi aşa; dar, dacă noi aceşti cîţiva facem opoziţiune sistematică, este o raţiune, domnilor miniştri, ca să nu puneţi în poziţiune de a cunoaşte şi de a discuta proiectele dumneavoastră chiar pe publicul cel nepărtinitor, chiar acele organe ale administraţiunii chemate de lege de a se rosti asupră-le?

Iată, domnilor, ce zice articolul 20 al legii organice a camerilor de comerţ[9]:

„Ele sînt mai cu seamă consultate de guvern asupra schimbărilor proiectate în legislaţiunea comercială, asupra tarifelor vămilor etc.".

Daca onor. domn ministru de finanţe şi domnul raportor[10] vor binevoi să-mi spună că pe lîngă proiectul de lege al guvernului sînt date şi avizurile camerilor de comerţ şi dacă acele avizuri sînt în favoarea acestei convenţiuni, atunci trec peste toate convicţiunile mele şi voi vota convenţiunea. Însă nu este aşa; singur domnul ministru de externe zice că la Ministerul de Finanţe există o comisiune care a lucrat, care a cercetat, care a adunat acte. Aşa este, onor. domnule ministru, însă asupra unui singur lucru vă înşelaţi. Comisiunea de la Ministerul de Finanţe nu a fost consultată în privinţa tractatului de comerţ; ea a fost adunată în puterea legei vamale numai în privinţa legii tarifelor.

În adevăr, o comisiune a lucrat spre a pregăti legea tarifelor. Noi am votat cu entusiasm această lege, fără să raţionăm, căci legea vamală, legea tarifelor erau acte ale autonomiei noastre. Aceste legi erau apoi trebuitoare spre a servi de bază la încheierea convenţiunilor comerciale. Dar ce s-a întîmplat? Ele au fost suspendate înainte de a fi aplicate!

Iată ce zice domnul ministru de finanţe în privinţa proiectului său de a se suspenda legea tarifelor. Noi sîntem cu toţii deprinşi a vedea în cuvintele domnului Cantacuzino, ministru[l] de finanţe, însuşi expresiunea adevărului, şi astă dată vom găsi iarăşi adevărul în limbagiul domniei-sale. Iată ce zice domnul ministru chiar la începutul espunerii sale de motive:

„Din toate reformele făcînd obiectul legii generale a vămilor, cea mai importantă, cea care promite d-a fi mai bogată în rezultate este înlocuirea valorii ca unitate de percepţiune prin greutate, măsură sau numărul [sic!]. Această reformă este baza noului sistem vamal român".

Trebuie dar negreşit ca legea generală a vămilor să fie aplicată deodată în toată întregimea ei. Chiar astfel însă, această lege, care din cauza caracterului ei special, din cauza mulţimei şi însemnătăţii intereselor ce atinge, cere să fie executată cu cea mai mare preciziune posibilă, poate să nu dea rezultatele satisfăcătoare ce este destinată a da, ba şi *să constituie o sarcină pentru comerţ şi o primejdie pentru tezaur*, dacă tariful drepturilor aşezate pe greutatea, măsura sau numărul *nu va fi bine chibzuit* şi în perfectă armonie cu principiile conţinute în ea.

Din nenorocire tariful stabilit prin legea din 1 aprilie 1875 nu îndeplineşte aceste condiţiuni, căci el lasă sub numeroase raporturi de dorit. Acest tarif reclamă o reformă complectă, şi aplicaţiunea lui, mai nainte de a se fi procedat la această reformă, ar avea cele mai grave inconveniente pentru interesele generale ale ţărei, multe din dispoziţiunile lui fiind defavorabile, unele tezaurului, altele comerţului, altele în fine marii mase a consumatorilor ...

„Clasificaţiunea este defectuoasă mai ales pentru următoarele cuvinte :

Ea nu ţine nici o seamă de clasificaţiunile adoptate în alte ţări şi face astfel aproape imposibilă comparaţiunea tarifului nostru cu tarifele statelor cu care România se găseşte în relaţiuni ordinare de schimb. O asemenea comparaţiune însă trebuie totdeauna să poată fi făcută cu înlesnire şi cu certitudinea că va da rezultate exacte, căci ea este în multe împrejurări necesare şi *cu osebire în negoţiarea convenţiunilor comerţiale*, şi cu combaterea atacurilor ce s-ar putea îndrepta din diferite părţi contra tarifului nostru etc.".

Ia vedeţi, domnilor, ce mari adevăruri ne spune domnul ministru de finanţe, adevăruri cu totul scăpate din vedere la încheierea convenţiunei ce avem din naintea noastră.

Venind apoi la concluziunile sale pentru amînarea legei tarifului, iată ce ne mai zice domnul G. Cantacuzino :

„Articolul 2 al proiectului (de lege pentru amînare) prescriind revizuinea şi reforma tarifului, hotăraşte în acelaşi timp cum să se efectueze aceste lucrări. Propunerea mea în această privinţă are de scop de a face să participe la confecţionarea noului tarif nu numai oamenii competenţi în materie, pe care guvernul va desemna, dar şi întregul comerţ al ţărei.

Prin obligaţiunea pusă comisiunei de a chema înaintea ei şi pe unii din reprezentanţii comerţului, şi prin facultatea lăsată oricărui comersant d-a cere să fie ascultat de comisiune, *se face şi la noi o primă încercare* a sistemului de anchete *asupra chestiunilor de interes general*, sistem urmat în mai multe state şi *care a avut pretutindeni cele mai bune rezultate*".

În urma acestei propuneri de amînare aşa de bine întemeiată, 81 voturi în contra numai a unei bile negre au venit de au consacrat adevărurile expuse de onor. domn ministru de finanţe, cum că în materie de comerţ, de industrie, de interes economic trebuiesc să fie consultate nu numai comerţul întreg, nu numai autorităţile, dar chiar fiecare comersant în parte, şi că trebuie o dată ca şi în ţara noastră să se introducă sistemul anchetelor.

Apoi, domnilor, daca domnul ministru de finanţe priveşte ca de cea mai mare necesitate aceste anchete pentru ca să înzestrăm ţara eu un bun tarif ; daca un tarif făcut în deplina noastră autonomie, un tarif care nu este făcut pe calea internaţională, pe care să ni-l impună străinii, un tarif pe care-l putem modifica în tot momentul ; daca, zic, un asemenea tarif, după însuşi recunoaşterea domnului ministru, înfăţişează dificultăţi şi reclamă anchete prealabile, cu cît mai mult aceste anchete sînt neapărate cînd se atinge de a aproba un tarif internaţional. Odată ce vom vota cu uşurinţă convenţiunea cu Austria, care coprinde în sine nu un tarif, ci o legislaţiune întreagă comercială, care schimbă legea vamală întru tot, credeţi dumneavoastră, zic, că atunci cînd vor veni comercianţii şi industriaşii români să reclame că sînt loviţi, că sînt ruinaţi prin convenţiune, mai putea-veţi, mai fi-veţi în stare să faceţi vreo reformă la această convenţiune? Nu, nu numai 81 bile, dar şi cea neagră, care a votat în contra amînărei tarifului, de se va uni, adică 82 bile de vor fi, tot nu vor mai putea face nimic ! Convenţiunea odată încheiată, nu vom mai putea schimba nimic, va trebui să sufere ţara zece ani.

Iată pentru ce, fără ca să atac această convenţiune în fond, am propus în secţiunea mea ca să se amîne votarea ei pînă la sesiunea ordinară.

Mi s-a zis în secţiuni de către domnul Carp cuvîntul *şicană*. Am ţinut să apelez la dumneavoastră contra acestei imputări făcută mie de domnul Carp.

Iată, domnilor, rezumatul argumentaţiunei mele în secţiune.

Legea tarifelor prezentată de guvern nu este bine combinată, trebuie să se consulte comerţul, să consulte industriaşii, a zis ministerul cînd a cerut amînarea şi reformarea acestei legi, şi 81 bile au zis : aşa este ! Ei bine, de ce, domnilor miniştri, v-aţi grăbit a recunoaşte o greşală făcută de dumneavoastră, şi acum, cînd este vorba să încheiem o altă lege de tarifă internaţională şi pentru zece ani, de ce aceeaşi precipitaţiune, de ce aceeaşi eroare ? Cînd ştiţi că pe aceasta, recunoscînd-o mai tîrziu, nu veţi mai putea-o îndrepta ! Iată, domnilor, ceea ce onor. domn Carp califica de *şicană* din partea mea.

Acum să intrăm în cercetarea convenţiunei.

Onor. domn ministru de externe începe prin a ne spune că tratatul acesta este făcut pe piciorul celei mai absolute egalităţi. Nimic mai frumos, nimic mai ideal decît această reciprocitate şi egalitate în teorie. Spre a-i dovedi însă în practică toată netemeinicia, voi propune şi eu onor. domn ministru de finanţe o convenţiune de reciprocitate. Eu am mare respect pentru calităţile onor. domn George Cantacuzino, de aceea, mai nainte de toate, îi fac scuzele mele daca, în comparaţiunea de reciprocitate ce voiesc a face, mă voi servi cu numele domniei-sale.

Ei bine, eu propun onor. domn Cantacuzino ca să facem împreună un tratat de comerţ, punînd domnia-sa întinsele domniei-sale domenuri şi eu mica mea moşie pe acelaşi picior de reciprocitate. *(Ilaritate.)*

Ce egalitate, ce reciprocitate poate, domnilor, să fie între oala de fer şi între oala de lut ? Ce reciprocitate poate să fie între un stat mare şi puternic, care are în această ţară peste 100 000 de supuşi, cari formează populaţiunea principală în cele mai principale oraşe ale ţărei de peste Milcov [11], şi între România care în Braşov nu are trei comercianţi cetăţeni români, care în Cernăuţi nu are duoi comercianţi cetăţeni români ? Ce reciprocitate poate să fie într-un stat căruia pentru suta de mii de supuşi ce are în România i se acordă dreptul de a cumpăra imobile, de a petrece ca în ţara lor şi cu cele mai mari privilegiuri şi scutiri, şi între România, care are doi, trei cetăţeni proprietari în Austria, care cel mult au cîte o vilă pe lîngă Viena sau Pesta, şi atîta tot ? Unde este dar reciprocitatea ? Unde este egalitatea ?

Ni se zice de pe banca ministerială : v-am pus pe piciorul naţiunei celei mai favorizate cu care a tratat Austria. Apoi naţiunea cea mai favorizată este în poziţiunea bietei Românii ? Apoi Italia a căruia tratat de comerţ s-a luat de model la redijarea convenţiunei ce este în discuţiune, Italia poate în privinţa comerţului, în privinţa industriei, a civilizaţiunii, a bogăţiilor a se asimila cu România ? Apoi Franţa, Englitera, Germania chiar, pot să se compare cu ţara noastră ? Apoi avantajele mari ce se dau acestora sîntem noi în poziţiune de a trage din ele vreun folos real ?

Însuşi domnul ministru ne-a zis că noi nu am putut înfăţişa Austriei avantajele naţiunei celei mai favorizate, pentru că pînă acum noi nu am avut tratate de comerţ încheiate cu alte state şi că de abia acum intrăm în această carieră. Apoi însuşi aceste expresiuni ale domnului ministru nu ne dovedesc că vorbele pompoase de reciprocitate şi de egalitate pentru România nu sînt decît o ficţiune, fiindcă industria şi comerţul nostru nu

este ca acel al Angliei, al Franței, al Italiei, al Germaniei, pentru ca promisa reciprocitate să le aducă ceva folos?

Dar primesc pentru un moment că e bine să fim tratați pe picior de reciprocitate. Ia să vedem daca în fapt ni se acordă, ia să vedem ce dăm noi și ce ni se dă!

Afară de o mică excepțiune pentru două sau trei articole ale industriei austriace, sînt lovite cu o taxă mai mare toate fabricațiunile, toate manufacturele, toată industria austriacă; noi prin această convențiune ne îndatorim să o primim în România cu o taxă maximum de 7 la sută *ad valorem*. Iată dar ce dăm noi Austriei: România devine un *marché*, un tîrg deschis industriei austriace. Să vedem acum ce am mai primit să dăm Austriei.

Am primit să deschidem porțile României spirtoaselor austriace, care mai nainte decît de la Regulamentul organic și pînă astăzi erau prohibite să intre în țara noastră, precum aceasta se stipulează prin legea din 1864 și cea din 1868 și cea din 1874 iunie. Astăzi le primim. Ministerul ne zice că aceasta se face cu o dare atît de mare la intrare, încît, daca fabricațiunea rachiurilor noastre nu va putea să prospere la umbra unei asemenea taxe de protecțiune, atunci nu merită să trăiască.

Să vedem daca este așa. Suta de kilograme de spirtoase este lovită la intrare cu o taxă de 25 franci. Cît fac 100 de kilograme în măsuri de țară? Opt vedre și vreo opt oca. Vine dar de vadră cîte 2 franci și jumătate. Iată dar o taxă de protecțiune în adevăr destul de mare; la umbra ei ar putea dar să prospereze industria spirtoaselor noastre. Însă se uită că și cu aceasta nu se poate susține concurența cu spirtoasele austro-ungare, și știți de ce? Pentru că la noi fabricațiunea rachiului este mai scumpă, pentru că la noi rachiul se face numai din prune sau din bucate. Rachiul de prune se fabrică în mic și în mod foarte costător. Spirtul de bucate reclamă o mare punere de capital, care la noi nu este așa de ieftin ca în Ungaria. Austria fabrică un fel de spirt provenind din siropul de zahar; acest spirt fabricanții austro-ungari îl pot vinde cu 4 sau mult 5 franci adus la hotarele noastre; chiar adăogeți 3 franci taxa, face 7 pînă la 8 franci vadra vîndută la granița noastră. Fac întrebare domnului Filitis, proprietar de o fabrică de spirtoase, să binevoiască a-mi spune daca cu asemenea prețuri domnia-sa ar putea pentru spirtoasele domniei-sale a ține concurență cu spirtoasele sale?

Domnul P. Filitis: Desigur că nu.

Iată dar căzute laudele cele mari că spirtoasele noastre s-a proteguit prin convențiunea de față.

Dispozițiunile Regulamentului organic în această privință, stăruințele lui Mihail Sturdza de a lovi cu prohibițiune spirtoasele străine[12], *holer*[*c*]*a* cum se zice în hrisoavele vechi, astăzi sînt căzute.

Să venim acum la făină, să vedem daca măcar aici avem reciprocitate. După această convențiune, făinele austriace pot să intre în țară la noi libere de orice plată. Ei bine, făinele noastre se bucură ele oare de această favoare în Austria? Nu, domnilor, făinele noastre nu intră în imperiul vecin fără să plătească. Ungaria în particular produce o cantitate enormă de făini; sistemul măcinatului ei este atît de perfecționat acolo încît industria făinară a Ungariei se luptă cu succes cu toate statele. Morile Ungariei produc trei feluri de făină: calitatea fină, semifină și ordinară. Calitatea întîia și a doua se exportă pînă în America; calitatea ordinară însă, neavînd unde să treacă, va intra în viitor în România și va intra

liberă de orice dare. În țară la noi sînt astăzi peste 3 000 mori. Vedeți dar că este o industrie destul de întinsă. Aceste mori lucrează făina, din nefericire numai pentru consumațiunea din lăuntru. Aceste mori dar prin convenționea de față se văd puse în fața morilor ungare într-o inferioritate de foloase care negreșit are să le lovească de moarte. Unde dar este și aci reciprocitatea atît de trîmbițată?

Să venim la vinuri. După legile ezistente, vinurile austro-ungare ordinare nu pot intra în România; astăzi se dă intrare în țară tutulor vinurilor austriace și ungare cu o taxă de 5 1/2 la sută. Ce reciprocitate se dă vinurilor noastre? Ni se spune că în privința vinurilor noastre vom fi tratați ca națiunele cele mai favorizate. Să cercetăm care sînt națiunile cele mai favorizate care au încheiat tratate vamale cu Austro-Ungaria? Aceste sînt Germania și Franța. Germania produce, cum știți, vinuri de Rhin și mai produce și vinurile din Germania de sud, de exemplu, *Stein-Cabinet*. Fiecare butilie din aceste vinuri, cea mai ieftină, costă cel puțin 15 groși, adică doi franci. Franța produce pentru exportațiune *Champagne* și *Bordeaux* în general, căci vinurile cele mai ieftine sînt destinate consumațiunei din lăuntru. Ei bine, o butilie din aceste vinuri prețuiește mai mult decît o vadră de vin de al nostru. Unde este și aci reciprocitate? [13]

Să venim la cereale. Recunosc aci că sîntem în drept de a ne bucura că Austria binevoiește a deschide granițele sale cerealelor noastre. Dar ia să vedem daca în fapt cerealele lor * vor beneficia de acel avantaj.

Ungaria este, domnilor, o mare fabrică de cereale; ea produce atît de mult încît în ani buni poate hrăni Europa întreagă. Așadar, să nu ne bucurăm prea mult; în timpii normali nu avem să introducem multe producte în Ungaria, cu toată libera importațiune ce ni se acordă. Recunosc că fiind lipsă, că fiind foamete în Galiția, în Bucovina, ca în anul 1873, vor intra și grîne de ale noastre. *(Zgomot.)*

Da, cînd are lipsă atunci Austria, ca fiecare stat prevăzător, desființează toate barierile de la graniță, face calea largă ca să atragă la sine grînele. În anul trecut însă a fost abondență; și îndată barierile s-au reînchis.

Acum, în adevăr prin convenționea de față se garantează cerealelor noastre libertate de intrare în statul vecin.

Dar socotiți dumneavoastră că Austria, ca fiecare guvern înțelept, s-a lepădat de putința ca atunci cînd va vedea că are abundență de grîne să oprească intrarea grînelor noastre în otarele ei? Eroare mare! Fac apel la domnul ministru de finanțe ca să-și aducă aminte de o notă din anul trecut a comitetului dirigent a liniei ferate Suceava—Iași—Roman, care trăgea luarea domniei-sale aminte în această privință. *(Zgomot).*

Prin acea notă i se aducea la cunoștință că Austria lovise grînele noastre cu o îndoită dare: vama și suirea tarifelor căilor ferate.

În anul trecut, spre a îngreuia intrarea grînelor noastre, guvernămîntul austriac nu numai a reînființat taxa de intrare oborîtă în anii de secetă, dar a suit și tarifele drumului de fer cu 20 la sută.

Așadar, Austria, după convenționea de față, este în adevăr mărginită în a putea pune dare asupra grînelor noastre; dar, oricînd va conveni Austriei, grînele ajunse la graniță vor intra în vagoane pentru care vor plăti 20% mai mult decît tarifele normale. Și știți dumneavoastră pentru

* Citește: *noastre.*

mărfuri grele ca cerealele un ban la suta de kilograme încă de multe ori întoarce comerțul de la destinațiunea sa.

Onor. domn ministru, spre a ne asigura pe deplin, ne-a spus că preocupațiunea sa principală a fost de a ocroti industria țărei prin dări protecționiste. Ei bine, domnilor, eu unul am cercetat cu de-amăruntul tabelele din convențiune și am găsit că, din categoria de zece articole de industrie românească ce se pretinde a fi ocrotite, numai două articole sînt în adevăr protejate.

Dar fiind ora cinci, încetez de a vorbi.

A doua zi, la reluarea lucrărilor.

Domnilor, cu cît aceste zile de arșiță și de preocupațiuni ale fiecăruia din noi pentru averea sa în pericol au putut permite o cercetare a acestei convențiuni, cu cît am studiat mai mult această convențiune, cu atîta, cel puțin pentru mine, am venit la convincțiunea că amînarea ei este neapărat trebuincioasă.

Daca dumneavoastră, domnilor miniștri, în adevăr voiți ca convențiunea să aducă foloase reale țărei, precum susțineți, este neapărată trebuință ca singuri să consimțiți ca ea să se amîne pentru sesiunea viitoare, pentru că în acest interval de timp guvernul să poată cunoaște atît obiecțiunile noastre, cît și obiecțiunile camerilor noastre de industrie și de comerț, camere care sînt corpuri instituite de lege spre a se rosti în asemenea materii.

În adevăr, domnilor, în ședința de ieri, am aci chiar jurnalul oficial al guvernului, s-a stigmatizat acele corpuri [14], zicîndu-se că ele sînt incapabile de a se rosti în privința acestei chestiuni, că Camerile noastre de comerț nu sînt la înălțimea misiunilor, pentru a fi cu succes consultate de guvern.

Apoi tristă soartă ar fi pentru această țară daca în națiunea noastră nu s-ar găsi oameni în stare să se rostească măcar în privința intereselor lor materiale, adică unde doare pe fiecare mai mult; dacă națiunea nu ar avea măcar oamenii care să poată zice, în cunoștință de cauză, că cutare product străin adus în țară fără vamă va ucide productul similar din țară; că cutare industrie are nevoie de a fi ocrotită; că cutare ram al agriculturei noastre reclamă un alt ram care să vină să-l susție.

Dacă ar fi așa, dacă această țară nu ar fi în stare să emită opiniuni drepte măcar în privința intereselor materiale, atunci cum să mai susține că această țară mai poate avea un parlament unde să reclamă legislatori, adică oameni înzestrați cu idei și cu cunoștințe cu mult mai superioare decît acele ce să reclamă pentru a fi simpli comercianți sau industriași, căci mandatarii națiunei au de misiune de a așterne prosperitatea și viitorul acestei țări?

Dar să zicem că Camerile noastre de comerț nu au meritat de a fi consultate de guvern asupra acestei chestiuni, însă, domnilor, legea a mai creat o autoritate, care negreșit că aceasta ar fi fost în stare să dea un aviz util.

La 1864, cînd Minist[e]rul de Interne era unit cu Ministerul de Lucrări Publice, atunci s-a promulgat legea pentru înființarea Camerilor de comerț. Cu despărțirea ministerielor, Camerile de comerț au trecut sub atîrnarea Ministerului Lucrărilor Publice. Iată ce zice legea Camerilor de comerț în privința acestei autorități:

„*Articolul 40.* Se instituie pe lîngă minister un Consiliu superior permanent de comerț și industrie.

Articolul 41. Acest consiliu va putea fi consultat :

asupra proiectelor de legi şi decrete relative la tarifele de vămi şi regimul lor în ceea ce priveşte comerţul ;

asupra proiectelor de tratate de comerţ şi de navigaţiune etc.".

Va să zică că, daca nu se găseau Camere de comerţ capabile, tot ar fi trebuit să se găsească un Consiliu de comerţ şi industrie care să fie consultat ; însă nici acest consiliu n-a fost consultat.

Ba merg mai departe : în toată lucrarea nu văz ca să se fi consultat chiar ministrul care poartă titlul de ministru al agriculturei, al comerţului şi al industriei ! [15]

Onor. domn ministru de externe ne spunea ieri că a fost consultată o comisiune întrunită la Ministerul de Finanţe pentru elaborarea tarifului vamal. Apoi, domnilor, comisiunei aceea, tot ministerul a venit şi i-a desputernicit valoarea morală, declarîndu-i lucrarea nulă, şi de aceea domnia-sa v-a cerut şi dumneavoastră aţi votat o lege mai alaltăieri, prin care amînaţi punerea în aplicaţiune şi a legei vamale, şi a legei tarifelor pînă la 1 aprilie 1876, ba chiar supuindu-le pe amîndouă unei noi forme.

Iată în adevăr ce zice această lege [16] :

„*Articolul I.* Punerea în aplicaţiune a legei generale a vămilor se amînă la 1 aprilie 1876.

Articolul II. Tariful general al drepturilor de vamă, făcînd obiectul legei de la 1 aprilie 1875, se va supune unei reviziuni totale şi va fi reformat etc.".

Iată dar că acea comisiune, care a făcut o lucrare pe care aţi desputernicit-o însuşi dumneavoastră, negreşit că nu putea să facă o lucrare mai bună spre a servi de bază unei convenţiuni internaţională. Aşadar, vedeţi că putinţa chiar pentru guvern n-a existat pentru ca chestiunea să fie studiată. Merg mai departe.

Să-mi permită onor. domn raportator să-i spun că domnia-sa, care dintre noi este poate mai competent în această materie, ca fost profesor de economia politică, ca autor de scrieri de economie politică, să-mi permită a-i spune că însuşi domnia-sa, cu tot talentul domniei-sale, cu toate cunoştiinţele domniei-sale, n-a avut timp ca să studieze chestiunea ; căci sînt încredinţat că, daca domnia-sa ar fi putut studia proiectul, domnia-sa n-ar fi făcut erori ca cele următoare. Iată ce citesc în raportul domniei-sale :

„Asemenea putem adăoga că scăderea impozitului pe intrare a vinurilor austro-ungare se reduce la o ţifră foarte neînsemnată, dar* vom lua în consideraţiune că aceste vinuri au să plătească de acum înainte *ad valorem*, iar nu după greutate, ca pînă acum, aceea ce este mult mai avantajos pentru fiscul nostru".

Pînă acum se plătea *ad valorem* şi reforma legii vamale constă tocmai că sistemul vamal se preface de la valoare la greutate.

Domnul I. Strat: Aveţi dreptate.

Vinurile ungureşti, precum şi cele româneşti, plăteau pînă acum vama *ad valorem*, iar de aci înainte o vor plăti după greutate.

Aşadar, cum aţi auzit, domnul raportator singur recunoaşte că a greşit. A greşit din ştiinţă ? Ba nu ; a greşit pentru că n-a avut timp să studieze chestiunea. Eu îmi permit a crede că, daca onor. nostru raportator ar fi studiat materia, mă aşteptam la o lucrare mult mai complectă din partea domniei-sale ; raportul său ar fi intrat în dezvoltări mult mai

* *Dacă?*

largi, în consideraţiuni mult mai aprofundate şi aşa poate ar fi ajuns a ne convinge.

Domnilor, nu voiesc să recapitulez cele ce am zis ieri, mă voi grăbi a ajunge la cercetarea reciprocităţii ce ni se promite la compararea a ce dăm şi a ce ni se dă.

În proiectul de convenţiune, şi mai cu seamă în expunerea de motive, onor. domn ministru de externe se face apostolul unei doctrini ştiinţifice, care în teorie are mulţi aderenţi, dar pe care în practică nu o aplică chiar statele cele mai înaintate. Negreşit că ultimul cuvînt al ştiinţei va fi liberul schimb. Da, viitorul este al doctrinei liberilor schimbători, adică că popoarele să-şi schimbe între ele produsul solului, al muncei, al industriii lor, fără stavile şi taxe de vamă. Însă liberul schimb este o teorie ce o preconiză mai cu deosebire naţiunile acelea cari au şi ajuns a fi în capul industriii, cari nu mai au concurenţi în această materie şi prin urmare au nevoie de a-şi deschide nuoi tîrguri, nuoi debuşeuri pentru productele fabricelor şi a manufacturelor lor. Anglia mai întîi trîmbiţează această doctrină. Franţa se asocie apoi; dar nu trebuie a se uita că însuşi America n-a aplicat încă această teorie.

În Franţa vă este cunoscut că, în timpul prezidenţii sale, bătrînul Thiers s-a rostit contra teoriii liberului schimb şi a mers pînă a face din ea o chestiune de guvern. Şi nu uitaţi că Franţa are o industrie care n-are asemănare cu nici una din lume.

Aşa, secoli trebuie să treacă pînă cînd, industria noastră priimind viaţă şi putere, vom putea şi noi a profesa teoriele liberului schimb.

Pînă atunci această teorie ar fi moartea dezvoltării noastre industriale. Chiar domnul ministru, în expunerea de motive a domniei-sale, recunoaşte acest adevăr şi zice aceste frumoase cuvinte în contra teoriii liberului schimb.

„Un guvern lesne poate deveni partizan al aplicării sistemului liberului schimb, după ce prin sistemul protecţionist şi-a creat o industrie naţională".

Acesta este marele adevăr pe care în practică îl aplică Germania, Austria, Italia, Rusia, care fiecare se silesc din toate puterile lor să-şi creeze o industrie naţională prin sistemul protecţionist, lăsînd viitorului şi cît mai tîrziu de a veni la aplicarea teoriii liberului schimb.

Astăzi vedem că Rusia nici că gîndeşte măcar în teorie să preconizeze ideea liberilor schimbători. Numai Austria vedem că preconizează teoria aceasta, însă nu în hotarele sale, nu în privinţa industriii sale, pentru care ea este, şi cu drept cuvînt, foarte protecţionistă.

Să cercetăm acum daca frumoasele cuvinte ale domnului ministru de externe, că întîi să avem o industrie proprie a noastră şi apoi să ne gîndim la visurile economiştilor, să vedem dacă aceste cuvinte şi-au primit aplicaţiunea lor în această convenţiune!

Înainte de toate, permiteţi-mi, domnilor, o mică ochire asupra stării economice a României. Agricultura, domnilor, este, putem zice, unica noastră producţiune, unica avuţie a ţărei; facem grîu şi porumb; mai creştem şi vite, însă aci este locul a adăogi că creşterea vitelor scade la noi din zi în zi; creşterea vitelor la ţărani a căzut astăzi cu desăvîrşire; au mai rămas puţine judeţe în Moldova de Sus unde unii proprietari mari se mai ocupă cu producţiunea vitelor.

Aşadar, ne rămîne numai grîul şi porumbul.

Ei bine, să vedem acum daca ţara aceasta poate merge înainte numai cu agricultura. Experienţa de toate zilele ne dovedeşte că o ţară care este numai agricolă nu poate să prospereze în avuţia sa publică şi privată. Numai cu agricultura braţile jumătate cel puţin a omului rămîn neocupate; şi, rămîind neocupate, negreşit că ele devin mai scumpe în lunile în care ele sînt căutate. Rezultatul este că muncitorii sînt siliţi a-şi împărţi budgetul cheltuielilor unui an întreg numai pe zilele lucrătoare ale anotimpului agricol. O asemenea stare de lucruri este din cele fatale, mai ales la noi unde ştiţi că iarna e foarte lungă şi că în această vreme, afară de micul transport ce se face pe ici, pe colea, tot cel[l]alt timp ţăranul şeade cu braţele încrucişate ... la circiumă.

Ia să vedem acum, tot aşa se face şi în alte ţări? Să luăm de exemplu mai multe părţi ale Austriei şi în particular Bohemia. În Bohemia, domnilor, ţăranul se ocupă cu agricultura, dar de la agricultură are putinţă de a trece şi la industrie. Ţăranul bohemian vara lucrează la cîmp; iarna el îşi găseşte o ocupaţiune în fabrice. Cînd el îşi face budgetul, el îşi zice: am 300 de zile lucrătoare pe an, jumătate la cîmp, jumătate la fabrice; aceste 300 de zile trebuie să-mi producă un venit cu care să-mi întîmpin necesităţile şi să-mi acoper toate cheltuielile în timp de 365 de zile ale anului. El calculează şi zice: îmi trebuie atîta pentru a-mi plăti dările către stat; îmi trebuie atîta pentru îmbrăcămintea mea şi a familiii, îmi trebuie atîta pentru cazuri de boală; atîta pentru cheltuieli neprevăzute etc.; el împarte aceste cheltuieli pe 300 de zile şi dar îşi zice: fiecare din aceste zile trebuie să-mi producă atîţia fiorini.

La noi şi ţăranul român îşi face tot aşa budgetul său în privinţa cheltuielilor sale, care, în paranteză, sînt mult mai mari decît ale ţăranului bohemian, pentru că acest din urmă nu are acele cheltuieli directe astăzi în România, ca de regulă acele ce se fac *vis-à-vis* de primar, de notar şi poate şi mai sus. Şi la noi dar ţăranul îşi face budgetul cheltuielilor sale, însă cu deosibire că el nu le aruncă pe 300 de zile ca în Bohemia, ci le aruncă numai pe 180, mult 200 zile ale timpului de muncă la cîmp. Şi iată ceea ce face ca la noi munca să fie îndoit mai scumpă decît aiurea, chiar în ţările cele mai bogate.

În Franţa, de esemplu, ziua de muncă a valetului de fermă, cum se numeşte acolo, adică a lucrătorului de cîmp, costă de la 1 franc pînă la doi. Vara la noi în timpul muncei ziua de lucru a ţăranului se plăteşte de la 2—3 şi adesea şi peste 3 franci, şi în multe locuri fără mîncare. Vedeţi dar, domnilor, că noi propunem mai scump decît alţii, şi cu toate acestea noi sîntem siliţi a vinde mai ieftin decît alţii, pentru că calitatea cerealelor noastre este inferioară calităţilor din alte ţări ce au o agricultură. Cum voiţi dar, domnilor, ca agricultura noastră, în asemenea condiţiuni, să fie un mijloc de înavuţire pentru agricultori, fie proprietari mari, fie simpli cultivatori?

Dar se zice că agricultura se întinde, că numărul pogoanelor lucrate sporesc din zi în zi. Negreşit, domnilor, aceasta este un ce natural, pentru că trebuie să producă ceva activitatea acestei ţări. Ceea ce susţin eu este că agricultura astăzi nu mai îmbogăţeşte, că veniturile din zi în zi scad, în timp ce cheltuielile sporeşte, că aşa fiind, şi mai ales din cauza scumpetei muncei, agricultura noastră nu mai dă acele venituri ce le dă în alte ţări. Întrebaţi pe agricultorii noştri mari sau mici. Toţi vor afirma adevărul spus de mine. Daca sînt la noi cîţiva proprietari care mai cîştigă cu moşiile lor, aceştia sînt numai acei care pe proprietăţile lor, pe lîngă

agricultură, au introdus şi cîte un ram al industriei agricole sau chiar vreo fabrică, precum creştere de vite, cultura vinului, mori, poverne etc.

Aşadar, starea economică a ţărei noastre reclamă ca ceea ce face un proprietar inteligent care se sileşte să-şi sporească, prin industrie, veniturile moşiei sale, tot astfel trebuie să facă şi statul pentru a spori avuţia publică, şi prin urmare veniturile sale. Trebuie dar, domnilor, să ne silim din toate puterile, şi prin mijloacele cele mai nemerite, a crea şi a protege industria în ţară la noi. Prin aceasta nu zic, domnilor, că trebuie să introducem şi la noi acele industrii de lux [17] sau superficiale de care ne vorbea onor. domn raportator şi pe care cu drept cuvînt le găseşte de prisos ; dar totuşi sînt ramure de industrie care se pot introduce cu mare folos al ţărei.

Există industrii, domnilor, care cu nitică protecţiune pot să înflorească la noi ; acestea sînt mai cu seamă acele care-şi găsesc materia bună în ţară. Aceasta, domnilor, este un adevăr de mult recunoscut la noi. Sînt acum 25 ani, acest adevăr s-a recunoscut de repausatul Nicolae Şuţu în scrierea sa despre statistica Moldovei [18]. Repauzatul Şuţu zicea că ramurile de industrie care pot cu uşurinţă a prinde rădăcină în România sînt : întîi industria agricolă şi pe urmă industria manufacturială ce se poate hrăni cu materiile găsite în ţară, precum postavul, pînza, peile dubite, hîrtia, sticla, porţelanurile etc.

Să vedem, domnilor, acum care sînt aceste industrii ? Aceste ramuri ale industriei ne asigură acum domnul ministru că sînt coprinse în convenţiune, litera B, şi că lor li s-a asigurat o protecţiune eficace. Să cercetăm daca aşa sînt lucrurile în realitate.

A doua ramură de bogăţie a ţărei, după agricultură, sînt, cum am zis, vitele.

Aci cată să recunoaştem cu toţii că prin convenţiunea de faţă vitele noastre au căpătat o condiţiune mai favorabilă de cum o avea pînă astăzi. Pînă acum să plătea de la jumătate pînă la un galben de fiecare vită la intrarea în Austria. După convenţiune aceste taxe se vor reduce, astfel că acolo unde se plătea un galben se va plăti numai jumătate, şi, unde se plătea jumătate, în viitor se va da numai un sfert de galben. Prin urmare, exportului vitelor noastre s-a făcut o adevărată scădere de taxe vamale.

După vite, vinurile formează un ram important al industriei noastre agricole ; ele au un mare viitor. Deja am avut onoare a vă vorbi ieri despre dînsele. Aţi văzut că vinurilor noastre prin noua convenţiune nu li se face cea mai mică favoare. Ele rămîn tot în condiţiunea din trecut, în vreme ce vinurile ungureşti capătă o favoare, căci darea care era de 7 şi jumătate la impozit în România se scoboară acum la 5 la sută. Dar ni se zice că vinurile noastre, intrînd în Austro-Ungaria, se vor bucura de protecţiunea acordată naţiunilor celor mai favorizate, fără ca poziţiunea lor actuală să se îngreuneze.

Am avut onoare ieri, domnilor, a vă spune că aceasta este o frasă care nu zice nimic. Vinurile noastre pentru un chintal, sau 44 de oca, plătesc astăzi 2 fiorini şi jumătate, care fac jumătate de galben. Împărţit pe 4 vedre şi ceva, vine mai cîte 4 lei vechi de vadră. Apoi, domnilor, vinurile noastre cele bune de Odobeşti, de Cotnari, de Dealu Mare, pe loc nu costă cît este vama. Aceste vinuri, cumpărate pe loc, adesea se pot avea cu 3 şi chiar cu 2 lei vadra ; ele la graniţa austro-ungară d-abia pot găsi cumpărători cu 4 lei vadra. Prin urmare, vedeţi că vama ajunge sută la sută. Ei bine, cum credeţi că în asemenea condiţiuni poate creşte expor-

taţiunea vinurilor noastre? Apoi reciprocitate este aceasta? Protecţiune este aceasta? Daca pentru dumneavoastră este protecţiune, pentru mine nu este! Poate că Bucovina şi Galiţia să mai bea vinuri d-ale noastre chiar în condiţiuni aşa de scumpe, dar fiţi siguri că în ziua cînd căile ferate, ce sînt deja în construcţiune, vor deschide comunicaţiuni facile între Ungaria şi Galiţia, atunci fiţi siguri că nici Galiţia, nici chiar Bucovina nu vor mai importa vinuri din România.

Acum, domnilor, să cercetăm ce ramuri ale industriei agricole mai avem şi care reclamă o susţinere părtinită din partea guvernului. Aceste sînt dintîi *făinele şi pastele alimentare*, precum amidonul (crocmeala), macaroanele, pesmetul, fideaua etc.; amîndouă sînt două ramuri de industrie agricolă foarte răspîndită în ţara noastră. Ei bine, ia să vedem ce protecţiune li se dă?

În adevăr, domnilor, grînele noastre dobîndesc dreptul să intre în Austro-Ungaria scutite de orice dare; am avut ieri însă onoarea a vă spune că guvernul austriac ş-a păstrat dreptul de a spori tarifele de transport pe căile sale ferate, ceea ce echivalează cu o adevărată taxă de import. Aceasta am văzut-o efectuîndu-se chiar în anul trecut.

Cerealele austro-ungare dobîndesc asemenea dreptul de liber import în România. Însă aci se opreşte reciprocitatea. Mai departe nu mai este reciprocitate. De ce făinele ungureşti pot să intre la noi fără plată de vamă, şi făinele noastre nu pot intra în Austria şi Ungaria decît plătind o vamă destul de grea? De ce pastele alimentare ale Ungariei, care se pot vinde foarte ieftin, pot să intre la noi libere de orice taxă, şi pastele noastre alimentare nu pot străbate în Austro-Ungaria decît fiind lovite de dări vamale? Care are dar să fie consecinţa unei asemenea anomalii, unei asemenea lipse de o reală reciprocitate? Consecinţa are să fie cum că morile noastre, care fac o industrie foarte răspîndită, căci trec astăzi numărul de 3 000, morile noastre vor fi lovite de moarte pentru un trafic mai întins. Aceeaşi soartă va ajunge şi mai uşor încă fabricele mari şi mici de paste alimentare, care sînt foarte numeroase. Nu este astăzi un oraş în România care să nu producă fidea, crupe şi alte asemenea. Nu este oraş mare care să nu aibă fabrică de macaroane, pesmeţi, care formează un articol însemnat chiar pentru exportaţiune. Nu uitaţi că pesmeţii noştri îndestulează toată navigaţiunea Dunării de Jos şi chiar a Mării Negre. Cercetaţi cîţi pesmeţi produce numai Galaţii şi Brăila. Pesmeţii din Ungaria vor veni de acum în toată libertatea de dări la Dunărea de Jos. Apoi aşa aţi protejat dumneavoastră industria făinoaselor noastre?

Să venim acum la o altă industrie care ţine tot de cereale. Aceasta este industria spirtuoaselor.

Industria spirtuoaselor, pînă acum, domnilor, era cu totul a ţărei. Prin Regulamentul organic, prin legea vamală de la 1864, prin legea impozitelor asupra băuturilor spirtuoase şi prin legea vamală, aceea pe care am votat-o în anul trecut, spirtuoasele străine nu puteau să intre în ţară, afară decît romurile adevărate. Acum această prohibiţiune este desfiinţată.

Dar ni se zice cu calcule: ce! nu vă mulţumiţi cu o dare protectrice de 25 la sută cu care sînt lovite spirtuoasele ungare? Am avut onoare să vă spui ieri că sînt spirtuoase străine care prin ieftinătatea lor pot să ne bată. Sînt spirturi străine care sînt decorate cu numele de rom, care în anii trecuţi inundase Galaţi şi Brăila, pînă cînd a trebuit ca ministrul de finanţe să dea ordine severe şi să ceară oameni speciali

care să constate bine proveninţa acelor romuri, spre a le putea învoi intrarea în ţară; aceste spirturi produse din siropul fabricelor de zahar costă la frontieră patru franci vadra. Apoi cu o taxă de 25 şi chiar de 35 la suta de kilograme vadra de asemenea spirturi nu va costa la intrarea în ţară decît 6 sau 7 franci. Apoi în faţa unei asemenea ieftinătăţi, fabricanţii noştri de spirturi putea-vor să ţină comerţ cu spirturile austro-ungare?

A! ni se întîmpină: vor ţine concurenţă cînd vor fi în ţară şi fabrice de zahar! Dar asemenea fabrice nu se improvizează şi pînă atunci se duce industria spirtuoaselor noastre!

Aci, domnilor, mai este de luat în privire şi o pagubă care ameninţă fiscul nostru. Noi avem arendat impozitul de băuturi unei companii cu contract formal şi întemeiat pe prohibiţiunea spirtuoaselor străine. Astăzi învoind introducerea acestor spirtuoase nu credeţi că numita societate va fi în drept a cere reziliarea contractului şi despăgubire? Şi aşa, înainte de a vedea frumoasele foloase ale convenţiunei, noi vom începe prin a plăti despăgubiri! Iată cum avem să inaugurăm această convenţiune! Dar să mergem mai departe.

Mai există încă un ram de industrie al ţărei noastre pe care convenţiunea îl loveşte de moarte. Acesta este petroleul[19]. Comerţul petroleului, daca se va protege, poate să devie un izvor de o bună bogăţie pentru ţară. Ei bine, ce se face şi aci? Dede-se măcar petroleului acea reciprocitate atît de trombiţ[at]ă? Şi aici nu. Petroleul nostru brut poate să intre în Austria, petroleul brut din Austria poate să intre în România. Dar nu este tot aşa şi în privinţa petroleului rafinat. Acesta poate din Austria să intre la noi fără vamă; dar petroleul nostru rafinat din Brăila şi Galaţi nu poate intra în Austro-Ungaria decît plătind vamă. *(Întreruperi.)* Citesc aci însuşi convenţiunea. Nu am să vă spun poveşti.

Domnul ministru de externe: Aşa este!

Îmi pare bine că afirmaţi zisele mele.

Să mergem mai departe.

Ceara brută şi lucrată este ocrotită printr-o vamă la importaţiunea în ţară de 8 lei 60 bani cea dintîi, de 10 lei cea a doua. Va să zică de la 7 şi jumătate ne-am suit la 8 şi la 10 la sută. Aceasta este protecţiunea ce se dă cerei. În fapt însă este tot nimica. Pururea noi am condus interesele economice ale ţărei noastre aşa de bine, încît nu mai avem în ţară industria albinelor, *apicultura*. Unde mai este mierea şi ceara mai renumită a Vasluiului, care altădată figura între plocoanele către Înalta Poartă? Chiar suindu-se taxele vamale şi mai sus, noi nu am avea ce mai protege, căci mai că nu mai fabricăm ceară. Astăzi ceara ne vine din Austria şi Rusia. Chiar lumînările de ceară destinate pentru biserică sînt amestecate cu seu.

Merg mai departe în cercetarea tabelei B. Lumînări de stearin. Aceste lumînări, domnilor, sînt ocrotite cu o taxă de 25 franci la suta kilograme. O sută kilograme reprezintă 200 funţi austriaci, care se plăteşte, cum ştiţi, cu cîte 1 1/2 franci funtul. Va să zică 200 funţi pe 300 franci, de la care statul va preleva 25 franci. Faceţi calculul de vedeţi cît vine la sută. Este o protecţiune: da! O recunosc! O protecţiune de 8 şi ceva la sută.

Dar aceeaşi protecţiune, cît de slabă este ea, nu se dă şi tablelor de stearină. Tablele se vor face, se vor lucra în Austria şi vor intra la noi plătind mult, darea specifică de 7 la sută.

Iată cum se ocroteşte şi această industrie.

Domnul I. C. Brătianu: Este scutită şi de această dare.

Mi se spune că este scutită ... În adevăr, aşa este ! Şi stearina şi oleina, atît de trebuincioase la facerea postavului, sînt scutite de orice dare la intrarea în România, şi apoi pretindeţi că ocrotiţi fabricele române de stearină? Chiar în condiţiunile mai favorabile din trecut, fabricele noastre de stearină nu puteau să prospere. Erau fabricele de la Focşani şi aceea a lui Băleanu ; ele nu mai există. Vedeţi fabrica de la Galaţi, care singură mai stă în picioare ; ea se vinde cu toba. Această stare de lucruri îngrija pe guvernul nostru şi de aceea a binevoit a o ocroti cu o taxă de 25 la suta de kilograme, adică *ad valorem* 8 la sută. Astfel şi aci o minunată reciprocitate mică * în felul său.

Stearina şi oleina austriacă vor intra libere de taxe în România ; stearina şi oleina române vor plăti însă taxe intrînd în Austro-Ungaria. Cum vedeţi, domnilor, de sus pînă jos, pe de o parte ni se dă, dar pe de alta ni se ia.

Acum vin la protecţiunea acordată postavurilor noastre. Iată ce citesc mai întîi în tabela B, pagina 14. Ţesături ordinare, adică pături de rînd cu păr lung (pături, ţoluri), postavuri aba şi dimie, postav brut, covoare de lînă de toate felurile.

Recunosc că aci avem o protecţiune de 20 franci la 100 de kilograme sau de 15 la sută *ad valorem*. Dar acum să venim la adevăratele postavuri, adică acele cu care se îmbracă oastea şi populul, postavul care mai cu deosebire se produce în ţara noastră. Iată ce citesc în tabelă :

„Postavuri şi alte ţesături analoge cu postavurile neimprimate etc., aceste sînt lovite cu 58 franci la suta de kilograme".

Domnilor, în această materie sînt competent [20]; m-a costat prea mult ca să nu deviu special. 109 de kilograme postav reprezintă 300 coţi. Cotul de acest postav se plăteşte de la 7 la 8 franci. Ei bine, de 7 ori 300 fac 2 100. Aşadar, suta de kilograme de postav reprezintă cel puţin 2 100 franci, pentru care se va plăti vamă 58 de franci la intrarea în România. Ia vedeţi mă rog ce protecţiune se mai dă postavului ! Mai jos decît 3 la sută sau 3 1/2 la sută cu cheltuieli de transport, cum se zice.

Să mergem mai departe.

Despre hîrtie. Hîrtia — lasă că nu există fabrice de hîrtie în ţară, dar cînd vor exista asemenea fabrice — , hîrtia va plăti 8 la suta de kilograme.

Protecţiune minunată !

Să venim la peile tăbăcite. La acestea iată ce plăteşte Austria : la 100 kilograme de pelărie ordinară 40 franci, ceea ce în realitate face numai 8 la sută *ad valorem*. Pelăria lucrată are 45 franci de suta de kilograme şi se suie pînă la 90 franci pentru cea fină. Apoi 90 franci la 100 kilograme de pele fină de mănuşi, şi de botine etc., în realitate nu reprezintă decît 3 la sută, adică mai puţin decît astăzi.

Vedeţi dar, domnilor, că în realitate această protecţiune pentru care se bate toba atît de tare, în realitate nu există nicăieri ; este numai o amară ironie, căci, daca ni se dă ceva pe de o parte, pe de altă parte ni se ia îndărăt. Prin urmare, mă opresc aci în cercetarea articolelor pretinse protejate şi mă mărginesc a zice : Nu vă mai lăudaţi sistemul pro-

* Citeşte : *unică.*

tecţionist numai pentru industria noastră, ci lăsaţi-ne să desfăşurăm trista realitate !

Să luăm lucrurile cum sînt. Lucrurile, domnilor, sînt aşa : s-a făcut o convenţiune între două state, un stat care are numai agricultură şi ar dori mult să aibă şi nitică industrie, şi un alt stat mare care are o agricultură dezvoltată şi a început a avea şi o puternică industrie, deşi nu încă pe aceeaşi linie de perfecţiune ca industria Franţei şi a Engliterei şi chiar a Germaniei. Cine a văzut expoziţiunea de la Viena a fost în admiraţiune despre progresele ce industria austriacă a făcut în ultimii ani. Industria engleză şi franceză astăzi este aşa de perfecţionată, aşa de întinsă, încît a înăbuşit debuşeurile liniei * întregi. Înţelegeţi dar lesne dumneavoastră ce mare interes are Austro-Ungaria de a-şi asigura şi ea unele debuşeuri pentru industria sa, care nu poate să intre nici în Franţa, nici în Englitera, nici oriunde se întîlneşte cu fabricatele engleze şi franceze. Acest interes este şi mai mare cînd aceste debuşeuri sînt la porţile Austriei, sînt ţările de la Dunărea de Jos. Astfel, dar este foarte natural ca Austria să consimţă a face cu România convenţiuni comerciale şi aşa, făcîndu-se oareşicare concesiuni de formă, măgulind aspiraţiunile noastre de a trata cu staturi mari pe picior de egalitate, să dobîndească în compensaţiune de la noi asigurarea unui tîrg de cinci milioane de consumatori pentru industria sa. Şi aşa s-a şi întîmplat.

Noi recunoaştem şi acordăm Austriei dreptul a introduce la noi toată industria sa fără excepţiune, precum aceasta rezultă din tabelele anexate convenţiunei ; unele articole vor intra libere de orice plată de vamă în România ; altele vor plăti numai o dare specifică, suindu-se la 7 la sută *ad valorem*. Iată ce a dobîndit Austria de la noi. Să mai constatăm acum ce ne dă ea în schimb.

În contra introducerei spirtuoaselor sale, vinurilor sale, făinei sale, petroliului său brut şi rafinat, Austria ne acordă intrarea în statele sale a cerealelor noastre fără plată de vamă şi a vitelor cu o dare mai jos decît ce era pînă acum. Defiez pe oricine să-mi dovedească că Austro-Ungaria ne mai dă ceva peste aceste două articole.

S-a sunat şi s-a răsunat mult cuvîntul de liberă intrare a cerealelor ; că cerealele noastre introduse odată în Austro-Ungaria au să sporească atît de mult avuţia privată şi publică a României, au să ne dea atît aur, încît vom acoperi cu el deficitul budgetar atît al particularilor, cît şi al statului. *(Ilaritate.)* Ei bine, nu este aşa. Cerealele noastre, ca regulă, se exportă în Englitera, în Franţa, în Turcia ; ele numai ca excepţiune se exportă în Austro-Ungaria [21] ; ele nu se întreabă în această ţară decît în cazuri excepţionale, în timp de foamete. Recunosc că de-a lungul marginelor ambelor ţări, recunosc că într-o zonă mărginită, negreşit că există un mic trafic de cereale. Recunosc că, prin urmare, există şi către Austria o mică exportaţiune de cereale ; dar acest comerţ nu ne prezintă nici a zecea parte a comerţului cerealelor noastre cu Turcia, cu Franţa, cu Englitera, cu Belgia, cu chiar Germania de Nord.

Aşadar, aşa fiind acest comerţ de cereale cu Austria de astăzi, liberat de vamă compensează el tot ce am dat Austro-Ungariei în schimb ?

V-am arătat deja o parte mare din ce am dat Austriei ; dar nu ne-am oprit aci. Ce mai dăm ? Îi mai dăm, domnilor, renunţarea la dreptul nostru de a legifera în materie de maximum a dărilor municipale : nu mai avem

* Citeşte : *lumii*.

dreptul să votăm nimic mai mult peste maximul taxelor comunale astăzi în ființă ; daca această convenţiune era subscrisă, noi alaltăieri nu puteam să votăm sporul cerut de municipalitatea de Bacău spre a-şi îndrepta finanţele sale. Iată, domnilor, ce citesc în protocolul final relativ la articolele 21 şi 22 din convenţiune :

„Dispoziţiunile acestor articole nu ating întru nimic drepturile comunelor de a pune taxe asupra băuturilor şi lichidelor, comestibililor, combustibelelor, furagelor şi materialelor la intrarea lor în comună, chiar cînd acestea nu avea similare în România.

Cu toate acestea, aceste drepturi nu vor putea fi superioare taxelor celor mai ridicate prevăzute de legile române astăzi în vigoare. Maximul drepturilor despre care este vorba în acest caz este regulat de legile române ...".

Şi aci convenţiunea începe cu legea din 29 noiembrie 1871, nr. 262, şi sfîrşeşte cu legea din 20 martie 1875, nr. 589, precum şi cu articolul 84 din legea de la 25 noiembrie 1871.

Aşadar, domnilor, s-a sfîrşit de acum cu votarea de legi pentru sporirea veniturilor municipale. Austria ne va opri de la aceasta.

Şi socotiţi că este numai atîta? Iată, domnilor, ce mai dăm noi prin această convenţiune. Vă rog, domnilor, să luaţi seama aci.

„*Articolul X.* Se va preleva în România asupra mărfurilor de orice natură exportate pe uscat sau pe mare din principatul român în monarhia austro-ungară, la ieşirea lor, şi drept înregistrare, drepturile specificate în tariful român al drepturilor de ieşire, promulgat de a.s. principele României cu data din Sinaia de 6 august 1872. *Se înţelege că drepturile de ieşire în chestiune nu vor trece niciodată peste 1 la sută din valoarea mărfurilor exportate*".

Iată, domnilor, că prin acest articol — lucru foarte de luat aminte — noi ne lepădăm de dreptul nostru ca stat autonom şi suveran de a mai spori dările noastre de exportaţiune, de a mai lovi vreun produc[t] la ieşire cu o taxă mai mare decît 1 la sută, chiar cînd am socoti că avem trebuinţă să ţinem acel product pentru noi. Şi, cînd ia această îndatorire, guvernul se întemeiază, ştiţi, domnilor, pe ce? Pe tariful român din 6 august 1872 ! Însă noi ştim că prin tariful din 1875 s-a desfiinţat acel din 1872. Ei bine, domnilor miniştri, cum aţi încheiat dumneavoastră o convenţiune la 10 iuniu 1875 fără să aveţi înaintea dumneavoastră legea tarifului votat la 1 aprilie 1875, lege care a fost aplaudată şi votată de Adunarea întreagă ca un act de autonomie? Cum încheiaţi dumneavoastră convenţiunea reînviind un tarif pe care ţara l-a oborît? A ! înţeleg acum pentru ce dumneavoastră aţi cerut amînarea şi modificarea legei tarifelor din 1 aprilie 1875 ! Cerînd a se supune aceste tarife unei nouă reforme, dumneavoastră ziceţi că comerţul reclama această reformă. Acum văd care comerţ cerea această amînare şi reformă. Apoi nu vedeţi că, întărind tariful de la 1872 iulie, dumneavoastră desfiinţaţi tariful de la 1875, care l-aţi prezintat tot dumneavoastră şi înlocuindu-se cu acela din 1872, care, deşi a fost sancţionat de domn, dar a fost lucrat cu participarea consulilor şi comercianţilor străini.

Dar această fineţă o înţeleg şi copiii ! În faţa atîtor călcări ale drepturilor şi intereselor ţărei sînt în drept a mă întreba : ce devine acea autonomie mare aşa de cîntată şi acea suveranitate aşa de trîmbiţată, cînd prin o convenţiune încheiată cu o putere străină ne mărginim de a mai

legifera în materie de dări comunale, ne mărginim de a mai legifera în materie de dări vamale, de tarife şi de export?

Dar cu concesiunile tot încă nu ne-am oprit aci. Să mai vedem, domnilor, ce mai dăm încă.

Ne mai îndatorăm prin această convenţiune ca să devenim în privinţa intenţiunilor, în privinţa proprietăţei mărcilor fabricelor, în privinţa privilegiului de perfecţiune şi de introducţiune, să devenim o sucursală a Austriei, şi aceasta tot pe baza reciprocităţei! Industria noastră nu este atît de dezvoltată încît să avem trebuinţă de o lege pentru proprietatea mărcilor de fabrice. Neavînd fabrice, nu avem întru nimic de a beneficia în chip practic de reciprocitate[a] ce ne acordă Austria pentru asigurarea mărcilor de fabrică. Iată ce zice articolul 24 din convenţiune:

„Supuşii uneia din cele două înalte părţi contractante se vor bucura pe teritoriul celei[l]alte de aceeaşi protecţiune ca şi naţionalii, pentru tot ce priveşte mărcile de fabrică şi de comerţ, precum şi desenurile şi modelurile de orice fel.

Guvernul alteţei-sale prinţul României va prezenta Camerelor române şi va căta să facă a se sancţiona, în termenul de un an, o lege asupra mărcilor, desenurilor şi modelurilor de fabrică şi de comerţ, conformă dispoziţiunilor generalmente admise în această materie.

Dreptul esclusiv de a exploata un desen sau un model industrial sau de fabrică nu poate avea, în folosul austriacilor şi ungurilor în România şi al românilor în Austro-Ungaria, o durată mai lungă decît cea fixată prin legea ţărei în privinţa naţionalilor. Dacă desenul sau modelul industrial aparţine domeniului public în ţara de origină, el nu poate fi obiectul unei bucurări *(jouissance)* esclusive în cea[l]altă ţară.

Dispoziţiunile precedente sînt aplicabile mărcilor de fabrică şi de comerţ".

Acest articol are în practică să înăbuşe toată încercarea de a mai face fabrice în România; căci iată, domnilor, cum se petrec lucrurile la noi. Capitalele în ţară sînt foarte scumpe: oamenii care îşi expun capitalele necunoscutului sînt foarte rari; guvernul ocroteşte foarte puţin întreprinderile industriale. Se găseşte cîte unul sau doi oameni de iniţiativă care-şi zic: dacă eu aş şti că aş fi ocrotit, că, după ce mi-aş expune capitalele, nu ar veni îndată un altul să aşeze o fabrică lîngă mine, eu m-aş hazarda ca să introduc în ţara mea cutare sau cutare fabricaţiune. Sub asemenea cugetări s-au făcut puţinele fabrice ce am avut în această ţară [22], adică fabricele de sticlărie, de hîrtie, de pelărie, de postavuri, de stearine etc. Toate aceste s-au fondat cu privilegiuri care le asigura vieţuirea pe un număr de ani. Aceasta nu are să mai fie. Cine se va mai hazarda a înfiinţa în România o fabrică cînd de mai nainte va şti că, d-abia aşezată, alţii au să vie să instaleze alta lîngă dînsa? În rezumat, în chestiunea mărcilor de fabrică, noi dăm Austriei mult şi nu dobîndim nimic.

Ia să mai vedem ce mai dăm Austriei. Mai păstrasem încă ceva — industria lemnăriei, aceea care îndestulează trebuinţele zilnice a marei populaţiuni: mobile ordinare, care, căruţe, instrumente agricole etc. Această industrie va avea în viitor o teribilă concurenţă, fiindcă lemnăria austriacă similară poate intra în ţară liberă sau plătind d-abia 2 %.

Mai era încă un început de industrie în România pe care nu prea o ştiu toţi, dar care din zi în zi lua o întindere mai mare; acestea sînt mai multe fabrice mici care pregătesc materii tinctoriale şi articole himice, care, în adevăr, nu pot încă îndestula trebuinţele industriei mari, dar

care totuşi îndestulează trebuinţele ordinare ale populaţiunilor rurale, şi mai ales a meseriilor private, precum felurite culori, chinovar, peatră acră şi alte multe asemenea. Toate aceste mici întreprinderi au să cadă, fiindcă legea veche, deşi în adevăr învoia libera importare a materialelor tinctoriale şi himice, însă numai întrucît acestea ar fi fost aduse de fabricanţi pentru industria cea mare. Astăzi însă şi această libertate de import se generalizează ; cînd, dacă este o ţară care poate ieftin fabrica materialele tinctoriale şi himice, este negreşit România. Nu voi cita decît imensele noastre bogăţii de sare, care pot să îndestuleze universul întreg, nu voi cita decît acei munţi înalţi de fărămături de sare ce-i vedem la fiecare gură de ocnă şi din care se pot ieftin face sute de mii de kilograme de felurite acide. Convenţiunea se gîndeşte la toate şi prevede toate ... în favoarea Austro-Ungariei.

Mai avem în ţară o meserie proprie a noastră : este cărăuşia.

Ei bine, şi cărăuşia se loveşte prin concurenţa străină, căria se deschide porţile mari şi din toate părţile. Iată ce citim în convenţiune, articolul II :

„Supuşii uneia din înaltele părţi contractante care exercită meseria de căruţaş între diversele puncte ale celor două teritorie, sau care se dau la navigaţiunea maritimă ori fluvială, nu vor fi supuşi pentru exerciţiul acestor meserii şi industrii la nici o taxă industrială sau specială pe teritoriul celei[l]alte".

Acei care petrec în Bucureşti sau în România de dincoace de Milcov văd ce se aduce zilnic din Braşov, şi-n general din Transilvania, şi prin cine se aduce.

Această cărăuşie românească are să devie un monopol al saşilor din Braşov. Acei care şed în Moldova şi mai ales acei care şed în Moldova de Sus cunosc harabagelîcul izraeliţilor din Bucovina ; ei bine, acum acel harabagelîc are să stingă cărăuşia mocanilor şi a sătenilor români, căci cărăuşii austriaci capătă libera voie de a lucra în România fără vreo dare în ţara aceasta. Odată cu stingerea cărăuşiii noastre se pune stavilă şi formării unui cabotagiu românesc.

Dar mai dăm încă Austriei. Şi aici numai cu frămîntarea spiritului meu, numai cu baterea şi durerea inimei mele pot spune ce mai dăm monarhiei vecine. Îi mai dăm soluţiunea în parte a acelei cestiuni pe care însuşi onor. domn ministru de externe a calificat-o de cestiune socială. Da, domnilor, cestiunea izraelită nu este o cestiune politică ; da, cestiunea izraelită nu e o cestiune religioasă. O ţară care cu 200 sau 300 ani înainte primea pe izraeliţi în sînul său, pe cînd ei se ardeau în Francia şi în Spania, pe cînd la fiecare zece ani ei în Germania se exploatau ca parchetele de păduri, o ţară, zic, care da dreptul izraeliţilor de a-şi avea sinagoge alăturea cu bisericele noastre, o asemenea ţară nu poate să fie acuzată, ba chiar bănuită că ea persecută o parte din populaţiunea sa pentru credinţe religioase. (*Aplauze.*) Nu este dar în mijloc o cestiune religioasă care ne face să ne îngrijim de năvălirea jidanilor, care ne sileşte să luăm în contră-le măsuri excepţionale ; este cum zicea domnul ministru o cestiune socială, una din acele cestiuni care se întîlnesc şi în alte ţări şi care îngrijesc naţiuni şi mai mari decît noi. Ce este această cestiune socială? Este că naţiunea română este speriată de năvălirea bagabondagiului străin ce ne inundă [23]. Vedeţi că nu zic izraeliţii : să mă ferească Dumnezeu de a generaliza ! Zic, bagabondagiul jidovesc din Galiţia şi Podolia ne sperie şi ne îngrijeşte. Dacă mai este timp, noi trebuie să-l

oprim de a prinde rădăcină în ţara aceasta. Atît şi nimic mai mult înţelegem prin ceea ce se numeşte cestiunea izraelită. Ne-am speriat, şi nu ne-am speriat noi, s-au speriat şi părinţii noştri de răul acesta. Iată, domnilor, această carte pe care unii o regretă, căci se păzea mai bine decît Constituţiunea de astăzi, iată ce zice Regulamentul organic al Moldovei în privinţa năvălirii acestui bagabondagiu, care astăzi a luat proporţiunile unui torent:

„*Articolul 94.* Este netăgăduit că jidovii ce sînt împrăştiaţi prin Moldova şi al cărora număr creşte din zi în zi vieţuiesc cei mai mulţi în paguba pămîntenilor şi absorb mai toate resursele în paguba progresului industriei şi avuţiei publice. Spre a vindeca pe cît cu putinţă acest neajuns, comisiunea de recensement va însemna în tablele catagrafice condiţiunea fiecăruia jidov, pentru că acei care n-au vreo profesiune şi care n-ar avea vreo meserie folositoare să fie daţi peste hotar, şi asemenea indivizi să nu poată reintra în Moldova".

Vedeţi, domnilor, că încă de la 1832 ţara recunoştea acest rău şi de atunci necontenit a sporit acest rău! Şi astfel greutatea dezlegării cestiunii sociale astăzi stă în numărul cel mare al jidovilor ce necontenit ne curg din Galiţia şi din Podolia. De aceea toate guvernele cu niţică durere de inimă pentru ţară au trebuit să ia bine sau rău oarecare măsuri pentru a împiedica sporirea acestui rău social. Nu mă fac, domnilor, apărătorul tutulor măsurilor ce s-au luat, dar faptul este pozitiv că naţiunea română, îngrijată de un rău social care o ameninţă în chiar ezistenţa ei, a luat în contra răului măsuri excepţionale. Care sînt aceste măsuri? Prima măsură ce s-a luat, domnilor, a fost ca ebreii să nu poată şedea în sate.

Se îngrijase bătrînii noştri din Moldova ca răul care-l vedea deja înrădăcinat prin oraşe să nu-l vază întinzîndu-se şi la ţară; şi astfel, şi înainte şi după Regulamentul organic s-a statornicit prin legi principiul că ebreii nu vor putea a se aşeza prin sate, nici a întreprinde oareşicare specule determinate.

S-a mai luat încă o măsură, aceea ca, cu orice preţ, să se caute a se împiedica năvălirea ebreilor străini, şi bătrînii noştri şi-au zis: avem, în adevăr, mulţi ebrei în ţară; nu putem să-i exterminăm; nu putem să-i gonim chiar din mijlocul nostru; să-i lăsăm dar să trăiască în pace în ţara noastră, să-i civilizăm, ca astfel cu timpul să se contopească cu elementul naţional. Dar cel puţin să luăm măsuri pentru ca măcar pe viitor să închidem fruntariele noastre jidovilor străini; astfel s-a pus principiul în lege ca să nu se mai primească alţi ebrei în ţară. Astfel, chiar comunităţile izraelite din ţară au înţeles în unele timpuri că era de interesul izraeliţilor pămînteni de a împiedica năvălirea jidovilor străini. În Iaşi epitropia comunităţii izraelite singură otăra izgonirea bagabondagiului străin. În Bucureşti, domnilor, comunitatea izraeliţilor spanioli, şi astăzi cînd vine cîte un izraelit din străinătate, cea întîi întrebare ce-i pune aceşti oameni de bine şi care se deosibesc între toţi izraeliţii prin civilizaţiunea şi chiar prin patriotismul lor, întrebarea acestei comunităţi este: ce caută? Şi, dacă străinul nu dovedeşte necesitatea venirei sale prin interese grave, îi dau bani de cheltuială şi-l trămite la urma lui. Ebreii din Moldova, oareşicare laudabile excepţiuni, nu fac tot aşa. Departe de a împiedica năvălirea jidovilor străini, ei înlesnesc din toată puterea venirea ebreilor străini, ei înlesnesc din toată puterea venirea ebreilor din Galiţia şi din Podolia, avînd o origină comună.

De aceea guvernul țărei încă din naintea Unirei, în înțelegere cu guvernul austriac, a adoptat măsura de a nu se mai elibera pentru România pașapoarte la ebreii din Galiția care nu ar dovedi că au în țară interese comerciale bine determinate și justificate * totodată că posedă un anume capital. Acest obicei de a cere de la ebreii care intra în țară să dovedească că posedă un minimum de capital bănesc nu este numai la noi. Această măsură există și în Francia și în Germania.

S-a mai luat, domnilor, încă o măsură, aceea de a apăra pe locuitorii de la sate de o clasă de oameni care-i exploatează mai cu deosebire; această măsură consta în aceea că ebreii să nu aibă dreptul de a vinde băuturi spirtoase prin sate. Ce fac crîșmarii jidovi prin satele Moldovei, o las să vă o descrie mai bine ilustrul autor al *Lipitorilor satelor*.

Cînd sub guvernul acesta domnu[l] Mavrog[h]eni, atunci ministru de finanțe, a cerut în anii trecuți de la Cameră două legi fiscale, legea monopolului tutunurilor și legea licențelor spirtoase, proprietarii din partidul conservator, simțindu-se loviți în interesele lor cu aceste legi, au făcut greutăți de a le vota; atunci guvernul a intrat în tocmeală cu noi cei din stînga și ne-a cerut sprijinul nostru în favoarea acelor legi. Noi le-am votat, însă introducînd în ele acele două articole prin care se stabilează că vînzarea prin sate atît a tutunului, cît și a băuturilor să nu se facă de ebrei, ca unii ce nu au drept de locuință prin sate. Guvernul a primit condițiunile noastre și în asemenea condițiuni am votat noi aceste legi.

Ei bine, acum fac întrebarea aceasta: astăzi cînd prin o lege internațională se desființează acele două articole din legea tutunurilor și a licențelor, care singure ne-au făcut să dăm acele legi guvernului, ce trebuie să zicem de buna-credință a guvernului și daca în viitor mai putem conta pe dînsa?

Plîngerile cele mari, domnilor, ale izraeliților din Moldova nu sînt că nu li se dă drepturi cetățenești, ci că nu pot să vînză spirt prin sate! Aceasta arată o întreagă situațiune.

Îmi aduc aminte, domnilor, de o scenă ce s-a petrecut la Iași la 1869 sub ochii însuși ai domnului pe care am avut onoare de a-l acompania ca ministru în Moldova. A doua zi după sosirea măriei-sale în Iași, s-a prezentat la palat o deputațiune din partea izraeliților spre a se plînge de oareșicare măsuri luate de Ministerul de Interne spre a pune în lucrare mai serioasă măsura restrictivă de a se specula băuturile prin sate de către jidovi. Această deputațiune era compusă din fruntașii comunității izraelite din Iași. Ea era compusă din izraeliți din partitul vechi sau ortodox, și din jidovi aparținînd partitului progresist. Toți erau puși în frace nouă, unii chiar în acea zi își tăiaseră perciunii, toți erau foarte frumoși. (*Ilaritate.*) Mă așteptam, domnilor, să adreseze măriei-sale cererile ce le fac izraeliții din București. Credeam că au să ceară drepturi politice. Ei bine, știți ce au reclamat? Au reclamat ca să nu fie împedicați de a vinde spirtoase prin sate. Iată, domnilor, care a fost fondul plîngerilor deputațiunii izraelite. La aceasta n-am avut alt răspuns decît a mă închina respectuos măriei-sale și a zice: auzi, măria-ta, nu vă cer drepturile omului; vă cer numai dreptul de a exploata omul de prin sate.

* Citește: *justifică*.

Acele șease persoane, domnilor, care compunea deputațiunea erau toți supuși austriaci; trei dintre ei nici nu știau românește. Norocire că nu toți izraeliții noștri seamănă cu mulțimea izraeliților din Moldova.

Ei bine, astăzi ce se face prin această convenție? Se dezleagă o chestiune socială, se dezleagă în partea sa cea mai gravă.

Cînd domnul Epureanu semnala pericolul acestei soluțiuni, se ataca domnia-sa de minister zicîndu-i-se: pînă ieri ai fost ebreofil, astăzi devii ebreofag. Dar ce a zis domnu[l] Epureanu? Vă simțiți de talie să rezolvați chestiunea ebreilor? Prea bine! Sînt cu dumneavoastră! Dar să o rezolvăm așa cum rezolvau chestiunile strămoșii noștri, să o rezolvăm în țară și prin țară; dar nu la Viena! Iată ce a zis domnul Epureanu, iată ce zicem și noi.

Cînd izraeliții de pretutindeni goniți au venit să ceară azil în țara noastră, ei nu au venit nici cu firman turcesc, nici cu ordinile puterilor străine. Și părinții noștri prin libera lor voință le-au dat ospitalitate plină și întreagă.

Găsiți dumneavoastră, domnilor miniștri, că oamenilor aceștia este timpul ca să le dăm mai multe drepturi? Spuneți pe față și franc, iar nu-i puneți sub protecțiunea străină, iar nu le îmbunătățiți condițiunea prin o convenție internațională. Nu ziceți că ați luat toate măsurile de siguranță, nu ziceți că prin legi privitoare la toți străinii în genere puteți rezolva și această chestiune socială. Chestiunile sociale prin natura lor sînt de o importanță foarte mare, ele derivă din cauze speciale și prin urmare nici se pot rezolva prin legi de un caracter general. Putem noi rezolva chestiunea vagabondagiului proletarismului galițian și podolian din Moldova prin legi generale, raportîndu-se la puținele cazuri cînd ne întîlnim în față cu cîte un vagabond izolat, grec, rus etc.? Putem opri grozavul potop al izraeliților care pe toată ziua curg în țara noastră cu aceleași legi care se raportă, o mai repet, la cazurile izolate prevăzute de Codul civil în materie de vagabondagiu? Nu; această chestiune socială trebuie să aibă legi speciale; asemenea legi se votează în special, iar nu prin convențiuni internaționale.

Dar ne zice domnul ministru de externe că s-au luat toate măsurile, că este un mare succes de a fi dobîndit prin un act internațional ca jidovii să nu poată cumpăra proprietăți prin sate, bine înțelegîndu-se că prin această convențiune li se recunoaște un drept ce nu l-au avut pînă acum, dreptul de *locuință prin sate*. Iată ce mă sperie, căci pus în alternativa de a răspunde: cum e mai bine, să ai în sat un izraelit galițian cu o locuință permanentă, cu proprietatea sa, sau să-l ai numai locuind vremelnic în casă cu chirie? eu vă declar că voi fi în asemenea caz pentru întîia parte din alternativă; mai curînd voi da drept izraelitului să devie proprietar într-un sat, căci proprietatea moralizează pe om, decît să-l am în sat numai ca chiriaș, ca arendaș.

Și aci mă voi servi de două comparațiuni, una mai de sus, alta mai de jos. Daca domnii fanarioți ar fi avut drept să întemeieze în această țară dinastie, să privească țara noatră ca a lor din tată în fiu, credeți dumneavoastră că acei fanarioți ar fi tratat țara numai ca simpli chiriași, ca simpli arendași după cum au tratat-o? Credeți dumneavoastră cum că Mavrogheni, Caragea și alți fanarioți care au făcut nenorocirea acestei țări, credeți că, daca ei ar fi avut drept de moștenire, ar fi tratat România cum au tratat-o?

Merg mai jos. Credeţi dumneavoastră că arendaşul se îngrijeşte mai bine de o moşie, că chiriaşul caută de o casă mai bine decît proprietarul fondului?

Iată, domnilor miniştri, ce faceţi dumneavoastră astăzi cu convenţiunea dumneavoastră. Prin ea dumneavoastră aduceţi în sate un element pericolos, pe care toate guvernele s-au silit de a-l înlătura; pentru mine, ebreul galiţian chiriaş sau arendaş este mai periculos decît evreul proprietar. Aceasta este convincţiunea mea şi a multora din noi.

Aşadar, nu ziceţi că n-aţi dezlegat chestiunea socială. Aţi dezlegat-o contra intereselor şi chiar a demnităţii naţiunii noastre. Eu nu sînt hebreofob şi eu înţeleg că lucrurile nu pot dura în starea actuală, că este ceva de făcut. Dar nu sînt de ideea că a deschide poarta largă vagabondagiului ebreiesc din Galiţia, că a da izraeliţilor străini mai multe drepturi decît la acei izraeliţi pămînteni, că a face aceasta prin o convenţiune internaţională este a înlesni soluţiunea chestiunei. Şi eu, domnilor, am lucrat ceva pentru dezlegarea acestei chestiuni spinoase. Prin legea comunală din 1864, eu nu mă am jenat să propun Camerei de a se da drepturi comunale unei categorii de izraeliţi [24], acelora ce ar dobîndi graduri în armată, acelor ce ar trece prin şcoalele comunale, acelor ce s-ar deda la o industrie folositoare ţărei şi ar ocupa lucrători români. Voiam acordarea drepturilor prin gradaţiune. Să începem dezlegarea chestiunei prin darea satelor noastre în prada cîrciumarilor jidani, la aceasta nu mă aşteptam.

Nu ne mai asurziţi urechile vorbindu-ne de egalitate, de reciprocitate, de libertatea comerţului. Toate aceste bunuri, şi mai ales libertatea comerţului, pretutindeni, în toate ţările îşi au limitele lor, şi mai ales la noi, care avem în mijlocul nostru o întreagă populaţiune eterogenă, un adevărat flagel. Nu putem noi lăsa ca vagabondagiul izraelit să beneficieze de libertatea comerţului fără restricţiune. Este un nod gordian care, în loc de a-l dezlega, l-aţi încurcat şi mai mult.

Prin urmare, mai bine decît a face cum aţi făcut, veniţi cu o lege, ziceţi-ne franc că chestiunea socială reclamă o soluţiune. O soluţiune imediată, aceea, după cum zicea domnul Epureanu, de a lua taurul de coarne; şi soluţiunea pe care o dă totdeauna timpul.

Fiţi siguri că îndată ce izraeliţii vor deveni români de fapt, cînd vor cugeta, vor vorbi şi vor lucra ca mine, atunci ei vor deveni şi români de drept. Ce ne pasă nouă că ei se vor închina lui Sabaot, cînd noi ne închinăm lui Christ?

Dar lucrurile sînt atît de înaintate? Nu; din nenorocire pentru jidovi, şi din nenorocire şi pentru noi românii. Izraeliţii în marea maioritate constituie nu o comunitate religioasă, ci o naţiune în mijlocul naţiunei noastre. Constituţiunea a oprit colonizarea ţărei noastre cu fiii naţiunilor celor mai civilizate, cu francezi, cu italieni, cu englezi, cu germani, şi noi acum, sub pretext că introducem libertatea comerţului, vom coloniza ţara cu jidovii galiţieni, cu acel element care a deznaţionalizat Bucovina? *(Aplauze.)*

Mergeţi în Bucovina, domnilor miniştri; veţi vedea grozăvia de acolo şi vă veţi spăimînta.

Dar ce să mai vorbesc de Bucovina care este smulsă Românieі de 100 de ani? Mergeţi în Moldova de Sus, la Botoşani, la Herţa, la Dorohoi! Mergeţi chiar în Iaşi, petreceţi acolo o sîmbătă, şi atunci veţi vedea ce deja a devenit capitala ţărei lui Ştefan cel Mare!

Aşadar, cum vedeţi, noi pînă acum tot am dat; am dat tot. Dar ne zice domnul ministru de externe: şi Austria ne dă mult, şi ne dă mai ales ceea ce importă României — dreptul de a regula interesele noastre economice în deplină autonomie.

Românii, urmează domnul ministru, dau Austriei pe tărîmul economic, dar şi Austria ne dă pe tărîmul politic, ne recunoaşte suveranitatea deplină.

Ei, domnilor, cînd ni se vorbeşte aşa, cînd ni se zice că puterile străine ne recunosc dreptul de a trata ca stat autonom, cînd ni se menţionează de suveranitatea ţărei, a! atunci, negreşit, nu mai este nici maioritate, nici minoritate, a! atunci cu toţii sîntem români, cu toţii ne bucurăm de succesele dobîndite în favoarea naţiunei, şi atunci sîntem gata a face sacrificie, căci înainte de toate trebuie să fim, înainte toate voim să fim o naţiune, voim să putem a ne împlini misiunea ce ne este dată la gurele Dunărei.

Dar ia să stăm, domnilor, şi să judecăm dacă ceea ce ni se dă pe tărîmul politic nu este tot o ficţiune ca ceea ce ni s-a dat pe tărîmul economic? Ni se zice mereu: sîntem trataţi ca stat suveran; am făcut o convenţiune ca statele de întîiul rang! Dar să ne înţelegem! De astăzi facem convenţiuni cu statele vecine? Dar convenţiuni am tot făcut de la Alexandru Ghica, de la Mihail Sturza. Din timpul Regulamentului organic şi pînă astăzi tot convenţiuni am făcut! Chiar cu Austria avem convenţiuni de estradiţiune, convenţiuni de poştă şi telegraf[25]; avem convenţiuni pentru navigaţiunea Prutului; avem convenţiunea pentru joncţiuni. Mai avem convenţiunea pentru serviciul vamal şi de schimb de la punctul Iţcani, care şi aceasta regulează chestiuni de vamă, de tranzit, de comerţ.

Aşadar, ce am căpătat prin convenţiunea de faţă mai mult de ce am avut?

Ni se întîmpină: regularea vămilor şi a tarifelor. Apoi v-am arătat şi ieri că noi, chiar sub domnii fanarioţi, am avut dreptul să ne regulăm vămile şi tarifele după cum ne povăţuiau interesele, şi chiar în faţă cu străinii favorizînd pe unii, ecartînd pe alţii.

În testamentul vechi, după vechea expresiune moldovenească, pe care vi l-am arătat ieri, domnilor, sînt anume dispoziţiuni pentru comerţul străin, regulîndu-se îndeosebi cum să fie trataţi comercianţii din Lipsca, cum cei de la Moscva, cum cei de la Lemberg, cum cei din Ungaria şi din Transilvania. Aşa, armenilor din Galiţia li s-a fost otărît prin anume hrisoave scutiri şi privilegie excepţionale. Toate aceste se otărau de domni ca deplin suverani; tot cu acelaşi drept cu care ei făceau şi legile ţărei, făceau şi legile vamale!

A! ni se întîmpină: dar aci nu este numai atîta; noi aci nu numai legiferăm, dar încheiem un tratat internaţional, facem un act diplomatic; rupem cu tratatele de comerţ ale Turciei şi în locul Porţei, ca pînă acum, România încheie direct tratate pentru comerţul său.

Ia să vedem, domnilor, aşa este?

Iată, domnilor, negreşit după ordinele contelui Andrássy, ce zice internunţiul Austriei din Austria [sic!] către dragomanul său ca să notifice Porţei.

Iată domnilor, de unde şi-a tras începutul în realitate chestiunea convenţiunelor comerciale. Vă citez propriile cuvinte ale notei, care poartă data din...

„Ştiţi că, în urma denunţării tratatelor de comerţ din partea Sublimei Porţi, cestiunea dreptului principatelor vasale de a încheia convenţiuni comerciale cu puterile străine s-a pus în primul plan. Marea importanţă a intereselor materiale de care este legată această chestiune obligă pre cabinet să ia o deciziune practică".

Austria, domnilor, a luat deciziuni practice, nu diplomatice!

Şi mai jos internunţiul zice:

„În consecuenţă, vă însărcinez a aduce la cunoştinţa marelui-vizir şi a ministrului afacerilor străine că noi ne credem autorizaţi a încheia direct cu *principatele vasale ale Turciei* convenţiuni privitoare la vămi, la tarife şi la comerţ.

În acelaşi timp veţi da guvernului otoman formala asigurare că aceste convenţiuni, *lipsite de orice caracter politic*, nu vor purta decît semnăturile miniştrilor şi autorităţilor administrative respective, şi nu vor fi investite cu sancţiunea suveranului. Astfel aceste convenţiuni nu vor putea infirma nici un drept al sultanului, nici a modifica situaţiunea garantată prin tratate principatelor vasale Porţei".

În faţa acestei declaraţiuni care poartă iscălitura internunţiului Austriei, dată după ordinile comitelui Andrássy, îmi permit a întreba ce mai însemnează aceste cuvinte pompoase din expunerea de motive a domnului Boerescu?

„Cea mai perfectă egalitate s-a admis între ambele înalte părţi contractante, şi eminentul bărbat de stat ce se află în capul guvernului austro-maghiar, domnul comite Andrássy, a primit a fi însuşi delegatul maiestăţii-sale imperatorelui, spre a subscrie cu plenipotenţiarul nostru acest act internaţional, *simbolul exerciţiului suveranităţii noastre*".

Cum sînteţi în extaz că comitele Andrássy a binevoit a subscrie alăturea cu domnul Costa-Foru, cînd tot acelaşi comite Andrássy, prin internunţiul său, zicea că actul nu va purta iscălitura suveranului, ci va purta numai iscălitura miniştrilor! Cum dar ministerul nostru vă spune cu emfază un succes ce nu este, şi în subscrierea comitelui Andrássy alăturea cu subscrierea agentului nostru vede *simbolul autonomiei noastre*, cînd tocmai aceasta dovedeşte contrariul!

Onor. domn ministru de externe laudă pe comitele Andrássy şi cu drept cuvînt îl numeşte un eminent bărbat de stat! Găsesc că domnul Boerescu n-a lăudat încă îndestul pe comitele Andrássy. Şi eu, domnilor, am onoare a cunoaşte pe marele bărbat de stat al Austro-Ungariei, şi eu sînt în admiraţiune despre talentul, patriotismul şi energia cu care el apără interesele marei sale patrie. Da, comitele Andrássy prin convenţiunea de faţă a făcut patriei sale viue servicie, i-a asigurat succese pe care nu le-a făcut nici un ministru al imperiului de la Ka[uni]tz [26], adică de 100 de ani.

La porţile Austro-Ungariei comitele Andrássy a asigurat comerţului şi industriei sale o ţară de cinci milioane de consumatori. Ca să ajungă la această conchistă economică a României, comitele Andrássy nu se va uita la acele împotriviri mici care le va găsi în parlamentul ungar de la cîţiva proprietari tremurînd pentru concurenţa productelor româneşti pe pieţele Ungariei. Şi chiar aşa să fie, cum comitele Andrássy, ca mare bărbat de stat, nu ar consimţi ca să cază chiar cîteva victime pentru această însemnată izbîndă economică, care după mine este mai mare decît o izbîndă dobîndită pre cîmpul de bătălie. Căci, domnilor, să fim

încredinţaţi, cu această convenţiune pe tărîmul economic ajunge, domnilor, la Marea Neagră, acesta este fapt pozitiv.

Cu această convenţiune România se dezlipeşte de la acel centru împrejurul căruia au mers părinţii noştri, rumpem cu Turcia, rumpem cu Orientul. Contele Andrássy merită ca încă în viaţă să i se rădice statua pe pieţele Vienei şi ale Pestei, dar mă doare cînd văz că piedestalul acestor statue are să se ridice pe comptul ţărei mele !

Ni se vorbeşte necontenit de comerţul întins de 14 milioane fiorini ce facem cu Austria. De acord. Dar de ce ministerul nu se gîndeşte şi la comerţul de patru ori mai mare ce facem cu Turcia ? Cînd Francia, cînd Englitera, cînd Rusia şi Italia, şi chiar Germania şi Austro-Ungaria [sînt] îngrijate de denunţarea ce Turcia a făcut tratatelor sale de comerţ, încheiate cu aceste state, numai noi trebuie să fim fără nici o temere ? Turcia, domnilor, s-a săturat şi ea de liberul schimb care a exploatat-o sute de ani şi a contribuit mult a o aduce în starea economică în care se află astăzi. Turcia voieşte şi ea ca pe lîngă agricultură să aibă şi o industrie, să aibă şi ea fabricele ei, manufacturele ei, şi de aceea ea este otărîtă a recurge la sistemul protecţionist, de aceea ea a denunţat tractatele sale comerciale. Cînd Austria, Francia, Englitera şi Italia se îngrijesc de a încheia alte tratate cu Turcia, numai noi singuri trebuie să nu ne preocupăm de relaţiunile noastre economice cu Turcia şi de ce ele au să devie mîne ! [27]

Nu, domnilor, nu trebuie să perdem un moment din vedere comerciul nostru cu Marea Neagră, comerciul nostru cu Orientul, căci acolo este viitorul comerciului şi industriei noastre. Trebuie dar mai nainte de toate a ne pune la cale cu Turcia.

Dar ne zic miniştrii : cum voiţi ca să lăsăm pe Turcia să facă convenţiuni şi pentru România ? O ! nu, domnilor ; aceasta nu o vom permite ; ca şi în trecut, noi singuri vom legifera pentru industria, pentru comerciul nostru. Vină Turcia cu hordiele lui Mahomet II şi ale lui Baiazet Ilderim să strîngă vamă la noi ; noi nu o vom permite aceasta. Dar Turcia ştie foarte bine şi o recunoaşte că astăzi ea nu mai poate dispune de interesele României, ea ştie că noi sîntem stăpîni în ţara noastră.

Dacă însă cu toate acestea ca cestiune de actualitate Turcia ar mai avea dorinţă să se amestice în afacerile noastre şi să trateze pentru noi, ei bine, Turcia va rămînea cu dorinţa şi noi vom legifera ca naţiune a căreia autonomie este seculară, este recunoscută de Europa întreagă, şi vom continua a fi stăpîni în ţara noastră.

Admiţînd că Turcia ne contestă dreptul de a tracta, ei bine, este aceasta o raţiune ca noi numai din ciudă să tratăm rău, să sacrificăm cele mai mari interese ale ţărei şi să ne dăm pradă necunoscutului ? Nici puteţi a vă închipui ce poate aştepta pe comerţul nostru din partea Turciei ! Turcia poate în materie de vămi şi de tarife face concesiuni Franciei şi Angliei, fiindcă aceste două puteri proteg integritatea Turciei ; poate face concesiuni Rusiei, pentru că-i dă pace ; le poate face Austriei, pentru ca să-i fie mijlocitoare în mijlocul conflictelor. Dar României pentru ce Turcia ar face concesiuni ? Pentru că ne dezlipim de dînsa şi, fără să ne dăm seama de ce facem, ne aruncăm, o mai repet, în braţele necunoscutului, ducîndu-ne unde nu ştim ! Apoi nu vedeţi că cu aceasta facem ca o armată care merge orbeşte înainte, fără să se uite ce lasă dinapoia ei ?

Şi, ca să argumentez mai bine, admit pentru un moment cum că mulţumită acestei convenţiuni industria noastră are să se dezvolte, comerţul nostru are să înflorească. Ei bine, vă întreb : dar unde se va îndrepta comerţul nostru? Unde au să meargă produsele industriei noastre? Unde are să meargă hîrtia noastră, postavurile noastre, peile noastre, sticlăria noastră, zaharul nostru, în fine toate produsele solului nostru prefăcute prin munca noastră? Căci, dacă este să avem o industrie numai pentru consumaţiunea noastră din ţară, aceasta nu mai e industrie! Dacă este de a spori avuţia noastră, trebuie ca pe lîngă productele agricole să avem şi producte industriale de exportat. Avem trebuinţă ca produsele noastre să le exportăm; ei bine, unde avem să le exportăm? În Anglia, în Franţa? Negreşit că nu! Avem să le exportăm în Austria? Dar nici aici nu! Deja industria ei a ucis mica noastră industrie care am avut-o deja în ţară. Am avut fabrice de stearină, de pei, de postavuri, de hîrtie, de sticle; toate aceste fabrice sînt astăzi ruine; cine le-a ucis? Le-au ucis fabricele austriace, chiar acele din Bucovina, din Transilvania şi din Banat.

Asemenea micele noastre meserii industriale încep din zi în zi a dispare, căci astăzi ele nu mai pot rezista industriei mari, industriei mişcate de vapor.

Mulţumită relaţiunilor noastre seculare cu Poarta, noi avem astăzi la dispoziţiunea noastră 40 milioane de consumatori din Turcia europeană, asiatică şi africană, după care aleargă Europa întreagă; şi noi astăzi sacrificăm acest mare tîrg al comerţului şi al industriei noastre, ne expunem să vedem închizîndu-ni-se acest tîrg, acest mare debuşeu, prin ziduri chineze de-a lungul întregei Dunăre. Şi aceasta pentru o gloriolă, că încheiem tratate cu Austria şi că în aceste tratate contele Andrássy a iscălit alături cu agentul nostru. Căci, în definitiv, văd că numai atît dobîndim prin această convenţiune. *(Întreruperi.)*

Dar aud intrerupţiuni; sînt apostrofat dacă vorbesc serios? Aşa este, sînt serios tot atît cît şi domnul ministru de externe cînd ne vorbeşte de marele concesiuni politice ce ni s-au făcut, care în fapt sînt că noi dăm tot şi nu ni se dă nimic, decît îndestularea unei vanităţi. Tot aşa de serioasă este şi zicerea domnului ministru că Austria ne-a recunoscut dreptul de a avea consuli şi agenţi consulari în statele austro-ungare!

Domnilor, m-a încîntat foarte mult această ştire; vă mărturisesc că mîndria mea de român a fost măgulită foarte de a afla că în viitor nu o să avem numai conţi franţuzeşti, nemţeşti, englezeşti în ţara noastră, dar că am să văd şi eu în alte ţări conţi de ai ţărei mele! Mai că aş vota această convenţiune cînd aş şti pozitiv că în călătoriile mele am să dau peste vreun conţ românesc în Viena sau în Pesta. Am citit cu luare-aminte să văd unde în convenţiune am să dau peste această fericită concesiune.

Domnul ministru de externe ne trămite chiar la articole anume, adică la articolele 13 şi 28 din concesiune. Dar şi aci am fost amăgit. Iată ce zice aceste articole:

XIII

„Certificate de origină vor fi cerute de cele două înalte părţi contractante pentru a stabili origina naţională a oarecăror mărfuri importate sau exportate şi designate prin o comună înţelegere. Pentru aceasta importatorul va trebui să prezinte la vama celeilalte ţări sau o declaraţiune

oficială, făcută înaintea unui magistrat funcţionînd la locul de expediţiune, sau un certificat liberat de şeful serviciului vămilor de la biuroul de exportaţiune, *sau un certificat liberat de agenţii consulari ai ţărei* în care importaţiunea trebuie făcută şi *care rezidă în locurile* de expediţiune sau în porturile de îmbarcare. Factura mărfurilor în chestiune reprezentată biuroului de vamă respectiv va putea, prin excepţiune, ţine loc de certificat de origină".

XXVIII

„Toate facilităţile acordate pînă acum, din ambele părţi, navigaţiunei fluviale pe Dunăre vor fi menţinute în viitor şi întinse pe cît se va putea.

Vapoarele care fac un serviţ regulat de transport vor putea opera pe Dunăre chiar în timpul nopţei încărcările şi descărcările fără nici o întîrziere. Căpitanii acestor vapoare sau reprezentanţii lor vor depune, la sosirea lor, la biurourile şi organele de vamă, o declaraţiune specificînd mărfurile descărcate. Funcţionarii de vamă vor putea opera, în caz de trebuinţă, vizite şi căutări pe vase cu *asistenţa organelor consulare* ale ţărei căreia aparţin aceste vase şi care rezidă în acelaşi loc. Citaţiunea ce va fi adresată pentru aceasta *consulilor, viceconsulilor şi altor organe consulare respective*, va arăta o oră precisă şi, dacă aceste organe consulare ar neglige de a merge în persoană sau de a se reprezenta prin un delegat, se va procede în absenţa lor. Nici o penalitate nu se va aplica căpitanului unui vapor, dacă numărul coleturilor descărcate este inferior aceluia pus în declaraţiunea prezentată, cînd căpitanul sau cel în drept nu va fi negligiat de a informa pe biuroul de vamă imediat după descărcarea totală, efectuată în o staţiune, înainte însă ca vama să fi constatat diferinţa".

Cum vedeţi, aceste articole fac numai menţiune de agenţi consulari care reşed în nişte locuri determinate astăzi în fiinţă, adică consulii austriaci.

Apoi dacă Austria, care are grijă de a specifica pînă şi cel mai mic drept ce ni-l dă, ne-ar fi dat şi dreptul de a avea consuli în statele sale, nu făcea oare menţiune de acest drept în lege printr-un anume articol, conceput, de ezemplu, în următorul chip :

„Maiestate-sa imperială şi regală permite ca alteţa-sa principele României să instituie în oraşele şi în porturile austro-maghiare consuli şi agenţi consulari?" Însă aceasta nu este ; articolele menţionate tratează numai cum are să se hotărască origina unei mărfi sau înlesnirile de dat navigaţiunei. În cazul acesta se stipulează că trebuie să aducă o declaraţiune sau de la agentul vamal sau de la un magistrat sau de la consul, acolo unde există.

În privinţa chestiunei a doua se stipulează că prin porturi se vor putea face vizite pe vasele bănuite cu asistenţa agenţilor consulari.

Apoi, domnilor, ce privesc aceste chestiuni instituirea de consuli români? Apoi avem noi de-a lungul Dunărei vreo navigaţiune proprie a noastră, dar chiar serviciul pe Dunăre între Galaţi şi Brăila nu se face de un vapor austriac? Articolele 2, 3 şi alte 10 articole din convenţiune nu se ocupă decît de a asigura toate avantajele marinei Austriei.

Prin aceste articole se modifică legea vamală de sus pînă jos ; aceasta a scăpat din vedere domnului raportator, care laudă această convenţiune şi pentru îmbunătăţirile ce ea ar introduce în legislaţiunea vamală,

fără a lua în băgare de seamă că, daca sînt îmbunătăţiri, acestea se datorează legei vamale, iar nu convenţiunei, care numai le modifică, şi adesea în mod nefavorabil pentru noi.

Aşa, de ezemplu, după legea vamală, căpitanii de corăbii nu puteau să descarce noaptea. Ei bine, acum, după convenţiune, li se dă dreptul să descarce orişicînd şi oricum vreau. Înţelegeţi în interesul cui? Şi cu această ocaziune se vorbeşte şi de agenţi consulari.

Apoi, domnilor, avem noi o corabie, un batel de vapor care să treacă Porţile de Fer şi să străbată în susul Dunării în statele austro-ungare? Se zice însă că o să avem dreptul să instituim consuli. Apoi, cînd cererea aceasta se va face numai din fantezia de avea consuli, nu credeţi că guvernul austro-maghiar ne va pune întrebarea : *dar la ce aceşti consuli?* Unde vă este navigaţiunea? Unde vă sînt vapoarele şi corăbiele? Unde vă sînt supuşii? Aşadar, vedeţi că şi aci iar ficţiune, iar iluziuni în faţă cu trista realitate!

Mai găsesc ceva şi mai frumos. Tot onor. domn ministru de externe ne mai afirmă că prin această convenţiune ni se afirmă dreptul ce avem de a ne pronunţa asupra lucrărilor de la Porţile de Fer. Iată ce citesc în expunerea de motive :

„Observăm asemenea că tratînd despre taxele de peagiu ce au a se plăti de bastimente la Porţile de Fer, conform articolului 6 din tratatul încheiat la Londra la 13 martie 1871, ni se afirmă printr-aceasta dreptul ce avem de a ne pronunţa asupra lucrărilor ce au a se efectua la acele Porţi de Fer".

Vă mărturisesc, domnilor, că mi-a părut foarte bine văzînd această recunoaştere a dreptului nostru.

Domnul C. N. Brăiloiu: Nu se prea vede.

Cum voieşte onor. domn Brăiloiu să-i arăt bucuria mea? Îl rog să binevoiască a-mi spune ce formă externă să iau în fizionomia mea pentru a-i exprima părerea mea de bine?

Domnul C. N. Brăiloiu: Să nu vorbeşti cum ai vorbit de la început şi pînă acum, căci batjocoreşti şi ţara, şi guvernul prin discursul domniei-tale.

Onor. domnule Brăiloiu, îmi pare bine că te văd astăzi mai june decît mine şi că mă îndemni să mă iau după cuvinte, iar nu după fapte. Însă, domnule Brăiloiu, precum nu-mi permit eu a pune în îndoială sentimentele domniei-tale de român, tot astfel nu-ţi recunosc eu dreptul domniei-tale să te îndoieşti de ale mele, întrerupîndu-mă că eu nu mă bucur cînd văd că ţara mea dobîndeşte sau i se recunoaşte un drept. Cît pentru limbă, fiecare are accentul său : domnia-ta ai accentul blînd şi ascuţit; eu am accentul mai sonor şi mai aspru. Cît pentru expresiuni, fiecare vorbeşte după creşterea sa, după talentul său, după convicţiunile sale. Eu cred că fac bine ţărei mele cînd zic să nu votăm o convenţiune prin care noi dăm totul, dar în schimb nu ni se dă mai nimica. Aşa, de exemplu, eu în această convenţiune, în articolul 27, nu văd nimic care ar putea să mă facă să cred că dobîndim dreptul de a participa la lucrările de la Porţile de Fer! Ştiu că onor. ministru de externe în altă ocaziune şi prin altă corespondinţă a reclamat în favoarea drepturilor României relativ la Porţile de Fer, însă în convenţiunea de faţă vă declar că, cu toată osteneala, n-am găsit nimic care se referă la această chestiune.

Nu pot dar a mă uni cu domnul ministru, care ne zice : votaţi această convenţiune, pentru că ea recunoaşte României dreptul de a participa la lucrările ce au să se efectueze la Porţile de Fer.

Domnilor, iată ce zice articolul 27 în această privinţă :

XXVII

„Pînă în momentul în care se vor face regulamentele de navigaţiune sau de poliţie fluvială pentru Dunăre, prevăzute de articolul 17 al tratatului din Paris de la 1856, legile şi prescripţiunile promulgate în această privinţă de fiecare din cele două înalte părţi contractante vor fi combinate, pe cît se poate, prin o comună înţelegere şi în interesul dezvoltărei navigaţiunei pe Dunăre, şi adoptate principielor în vigoare pe tot parcursul rîului şi mai cu seamă pe partea sa în sus de Isaccea".

Ce are a face aceasta, domnilor, cu Porţile de Fer ?

Domnul ministru de externe: Citiţi articolul 26.

Prea bine, să citesc şi pe acesta :

XXVI

„Nici un drept special, oricare ar fi, nu se va percepe nici pe năvile pe Dunăre, nici pe mărfurile cari se află pe aceste nави, afară de drepturile de trecere *(péage)* plătibile de nави la gurile Dunării şi la Porţile de Fer".

Vedeţi, domnilor, că nici în acest articol nu găsesc nimic în ajutorul afirmaţiunii domnului ministru. Acest articol se mărgineşte a stipula că pe năvile de pe Dunăre nu se va percepe nici un drept special, afară de dreptul de trecere plătibile de nave la gurele Dunării şi la *Porţile de Fer*. Dar convenţiunea nu zice un cuvînt : cine are dreptul să otărască acele dări la Porţile de Fer?

Apoi, domnilor, cine a pus aceste dări? Am pus noi vreo dare la gurile Dunării sau la Porţile de Fer? Nu, şi nici se zice măcar : în viitor vom participa la dreptul de a pune asemenea dări.

Aşadar, vedeţi onor. domnule Brăiloiu, că eu nu-mi bat joc de ţara mea cînd analizez această convenţiune şi-i demonstr puţina temeinicie, căci atunci mi-aş bate joc de mine însumi şi de copiii mei. Pe cît onor. domn Brăiloiu este român, pe atîta sînt şi eu, precum au fost şi părinţii mei ; şi nu-i recunosc prin urmare dreptul să-mi dea lecţiuni de patriotism ! Am un trecut în ţara mea şi prin urmare am dreptul să nu primesc asemenea lecţiuni de la domnia-sa.

Domnul C. N. Brăiloiu: Ai zis că guvernul voieşte să vînză ţara la streini.

În capul guvernului sînt oameni cu talente, cu capacitate ; ei mă vor refuta, iar nu domnia-ta, domnule Brăiloiu, căci, adaog, nu-ţi recunosc dreptul, ajuns la bătrîneţe, să mă judici pe mine. Permit aceasta mai curînd unui tînăr care este fără trecut politic, iar nu domniei-tale.

Domnilor, după ce am analizat această convenţiune, după ce v-am arătat toate defectuozităţile ei, mă rezum şi zic : nu voiesc, domnilor, să votez iluziuni, nu voiesc să sacrific pozitivul pentru nepozitiv ! Reciprocitatea care ni se zice că ni se acordă este numai o ficţiune, pentru că nu există cea mai mică egalitate de condiţiuni între părţile contractante.

Noi, domnilor, prin această convenţiune ne osîndim a nu mai fi alt nimic decît o populaţiune producătoare de grîu şi de materii brute. Iată tot pozitivul în ce se atinge de partea economică.

În ce se atinge de avantajele politice ce ni se dau ele n-au nici o însemnătate practică şi nu sporesc întru nimic drepturile noastre de autonomie, pe care le avem de la părinţii noştri, care ne sînt garantate de către toate marile puteri ale Europei şi pe care le şi exercităm în toate zilele!

Şi în schimb ce dăm? Strămutăm echilibrul nostru politic şi economic, uitînd că Europa nu ne-a dezlipit de protectoratul politic al Rusiei pentru ca să trecem sub protectoratul economic al Austriii! Fiţi români; urmaţi o cale politică românească! Aceea de a nu tolera nici o ingerinţă exclusivă, aceea de a nu favoriza pe nimeni în mod exclusiv decît pe sine însuşi şi interesele noastre proprie.

Da, avem dreptul de a trata, domnilor, de a încheia tratate cu statele străine, însă între a uza de un drept şi între de a abuza de el este o mare deosebire!

Cine zice, domnilor, să nu tratăm cu Austria, vecina noastră pe o asemenea întindere de fruntarie şi cu atîtea relaţiuni zilnice? Să tratăm, şi nu numai cu Austria, să tratăm cu Rusia, cu Italia, cu Francia, cu toate ţările cu cari sîntem în relaţiuni. Însă, domnilor, daca, făcînd un tratat de comerţ cu Austria, îi acordăm toate favorile, atunci ce vom mai da Franciei, Rusiei, Engliterei cînd vom voi să încheiem asemenea convenţiuni şi cu aceste state?

Apoi nu mai vedeţi dumneavoastră, domnilor, că legea vamală, că legea tarifelor sînt schimbate de jos pînă sus prin această convenţiune? Şi atunci la ce, mai alaltăieri, aţi votat că legea vămilor, că legea tarifelor să fie supuse unei nouă revizuiri? La ce aţi mai votat fonduri pentru cheltuielele acestei lucrări, cînd convenţiunea de faţă este o întreagă lege de vamă, o întreagă lege de tarife. Dar, în fine, poate dumneavoastră presupuneţi că eu m-am înşelat în toate aprecierile mele. Vedeţi, merg pînă acolo încît primesc să mă acuzaţi că am susţinut sofisme. Fie; dar tocmai aceasta trebuie să fie pentru dumneavoastră o dovadă că nu sînteţi astăzi în stare de a vota această convenţiune. Vedeţi că domnu[l] ministru v-a vorbit într-un fel — eu v-am vorbit într-alt fel, şi domniavoastră nu sînteţi îndestul de luminaţi asupra chestiunei spre a otărî cine are dreptate.

Ei bine, ce vă cer? Amînaţi votarea acestei convenţiuni pentru sesiunea viitoare, pentru ca pînă atunci ţara, acei pe compta cărora se face această convenţiune, să o poată studia, să se poată rosti în cunoştinţă de cauză. Căci, domnilor, cum s-a făcut această convenţiune? Singur şi numai domnul ministru de externe cu agentul domniei-sale de la Viena au ştiut de această convenţiune, au lucrat, s-au luptat — merg pînă a le recunoaşte acest merit —, s-au luptat spre a ne dobîndi de la Austria mai mari avantaje. Dar susţin că domniile-lor au lucrat în necunoştinţă de materie; ba au fost chiar dominaţi de o inteligînţă mai ageră, mai superioară. Pana care a redijat această convenţiune a fost atît de fină şi atît de maiastră, frasele sînt aşa de elastice, încît nu este un articol care să nu dea loc la interpretaţiuni, mai ales acolo unde pare că ne face concesiuni, că ne acordă avantaje. Nu aveţi decît să citiţi cu atenţiune această convenţiune, şi de sus pînă jos veţi vedea că cu o mînă ne dă şi cu alta ne ia. Aşa, de exemplu, în cestiunea izraeliţilor, un articol îi scuteşte de recrutaţiune, de rechiziţiuni, de cuartiere militare, zicînd că aceasta nu priveşte acele sarcine care se raportează la naţionali ca proprietari şi chiriaşi. (Articolul 3.)

Domnul ministru de externe: Dar străinii se recrutează, domnule Kogălnicene?

Am onoare să răspund domnului ministru că serviciul în garda națională în alte țări și chiar în Francia se impune și străinilor care au o locuință de mai mulți ani în țară. Așa este și în privința locuinței militare, a prestațiunilor și a rechizițiunilor militare.

La noi, domnilor, avem mii de evrei din tată în fiu, născuți în țară, care sînt și azi sudiți, cu toate că niciodată nu a văzut Austria; aceștia își reînnoiesc pașporturile numai cînd este nevoie de a scăpa pe fiii lor de recrutațiune. Vă voi spune cu această ocaziune ce s-a întîmplat la Leova — județul Cahul —, unde au ieșit 14 ovrei la ultima recrutațiune. Ei bine, toți s-au prezentat cu pașporturi grecești și americane și toți au scăpat.

Apoi cînd dumneavoastră veți scuti de recrutațiune, de rechiziționare, de cuartir pe această mulțime de evrei, sub cuvînt că sînt sudiți, apoi care va mai voi să rămînă izrailit pămîntean? Voiți oare să mai vedeți în țară repetîndu-se aceea ce se vedea pînă mai acum 20 de ani, cînd comersanții români se făceau sudiți numai ca să scape de angaralele care apăsau pe pămînteni? Aceasta s-a perpetuat pînă cînd starea lucrurilor s-a schimbat în mai bine; atunci toți acei sudiți s-au lepădat de protecția străină, încît astăzi, mulțumită lui Dumnezeu, nu mai vedem români, fii ai țării, sudiți străini. Eu cunosc familii de boieri din Moldova care chiar pe la 1850 voiau a se face sudiți austriaci! Azi însă nu veți mai găsi nici pe cel de pe urmă român care să cugete la o asemenea degradațiune. Dar, ovreii pămînteni, mulți din ei o vor face, pentru că după promulgarea acestei convențiuni ei se vor vedea mai rău tratați, cu mai puține drepturi decît jidovii sudiți austriaci. Și noi să permitem ca o națiune întreagă — căci este o națiune! — să se așeze în mijlocul nostru, să fie supusă unui guvern străin, să se bucure de drepturi ce nu dăm izrailiților pămînteni și să nu ia parte la sarcinile țării? Dar nu vedeți că cu aceasta compromitem chiar existența noastră ca națiune și ca stat? Dar nu gîndiți ce devin orașele noastre de peste Milcov? Dar nu cugetați că riscăm poate înainte de 2 ani să vedem pe izrailiți chiar în țară binecuvîntînd pe guvernul austriac, serbînd aniversarea acestei convențiuni, precum vedem pe evreii din Cernăuți serbînd centenarul anexării Bucovinei? [28]

Mă rezum și sfîrșesc: nu sînt din principiu contra unei convențiuni cu monarhia austriacă, o declar cu francheță, însă cu condițiile *sine qua non*. Cer ca chestiunea să se amîne pînă la sesiunea de toamnă, pînă cînd ministerul și noi vom avea tot timpul să ascultăm dreptele obiecțiuni și ale comerțului, și ale Camerilor de comerț, și ale presei, și ale opiniunei publice, și cu aceasta nu se va compromite nici un interes, nu se va compromite nici chiar convențiunea; căci, precum printr-un protocol final s-a prefăcut mai multe articole din convențiune, tot asemenea se vor mai preface articole prin un alt protocol extra final.

Am fost convocați pe aceste călduri mari, cînd atîtea nenorociri bîntuie țara; ne-am fost adunat pentru a hotărî numai chestiuni urgente, după cum zicea mesajul. Existau în adevăr chestiuni urgente, de exemplu obligațiunea internațională ce am contractat de a construi în un termen dat linia ferată de la Ploești la Predeal [29]. Trebuia să facem onoare obligațiunei noastre, cu orice preț. Ei bine, tocmai aceasta trebuie să ne deștepte ca să nu ne mai legăm pe ușor prin o nouă convențiune internațională, căci mîine poate o vom regreta, fără a putea remedia, după

cum astăzi plîngem termenul cel mic ce ne-am dat pentru joncţiuni. Mai deunăzi asemenea am mai experimentat relele urgenţei.

Aduceţi-vă aminte cu ce repeziciune am votat legea vamală şi legea tarifelor şi apoi aţi văzut pe domnul ministru de finanţe viind singur spre a ne cere amînarea şi reformarea acestor legi.

Ei bine, trecutul nu ne va servi de lecţiuni pentru viitor?

Odată această convenţiune, care şi ea este o lege vamală, subscrisă, vom mai putea reveni asupră-i, vom mai putea-o modifica? Negreşit că nu! Vom răbda dar 10 ani toate greşalele ei, şi de sînt multe, sînt şi funeste! Şi deci, după 10 ani de aplicaţiune a acestei convenţiuni, nu ştiu de vom mai putea îndrepta toate relele ei consecinţe. Eu mă tem că va fi prea tîrziu! Cînd vom deschide toate graniţele noastre nu unui element sănătos, civilizat, fie german, fie slav, fie ungar, ci elementului jidovesc galiţian, care d-a lungul ţărei noastre nu aşteaptă decît promulgarea convenţiunei spre a năvăli în ţară, ce vor putea face primarii noştri sătenşti, cînd acest element va împopora satele noastre, cînd va pune mîna pe comerţul nostru, pe toată industria noastră cea mică? Ce va face domnul Boerescu spre a vindeca răul?

Doresc pentru binele ţărei mele ca domnul ministru de externe să nu se căiască singur de ceea ce a făcut.

Domnul ministru de externe: Mă glorific de ceea ce am făcut şi este titlul meu cel mai mare pentru viitor.

Cuvintele domnului ministru îmi place a crede că sînt pornite din o convinçţiune profundă, aceea că domnia-sa face un act mare în favoarea ţărei sale.

Domnul ministru de externe: Un act mare patriotic.

Dea Dumnezeu să fie aşa! Cînd se atinge de ţara mea, nu fac cestiune de amor propriu; doresc ca eu să fiu înşelatul, greşitul, umilitul, păcălitul, numai ca lucrurile să fie altfel precum din nenorocire le văd ca om de stat, ca deputat, ca român. Doresc c-această convenţiune să nu aducă decît foloase ţărei mele.

Domnul ministru de externe: Aşa va fi.

Dar fiindcă eu însă nu le văd, stăruiesc în propunerea mea [30] de a se amîna cercetarea acestei convenţiuni pînă la sesiunea ordinară de la novembre [31]. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1875, nr. 152, p. 3 242, col. 3 — p. 3 446, col. 1; nr. 153, p. 3 465, col. 3 — p. 3 476, col. 2.

NOTE

[1] Incidentul fusese ridicat de Al. Candiano, care arătase că în Cameră s-a format o „jurisprudenţă" ca la un proiect să se dea cuvîntul, succesiv, unui deputat care să-l susţină şi altuia care să-l combată. Or, Iepureanu vorbise împotrivă şi preşedintele se pregătea să-i dea cuvîntul lui K., care declarase că va vorbi în acelaşi chip. K. însuşi, ştiind regula, ceruse: „Binevoiţi, domnule preşedinte, a da cuvîntul mai întîi unui deputat care sprijină acest proiect, fiindcă domnul Iepureanu a vorbit contra şi eu am să vorbesc tot în acest sens".

Cînd preşedintele, pentru a aplana lucrurile, i-a sugerat lui Ion Strat, raportorul la proiect, să vorbească *pentru* şi acesta a refuzat, i s-a părut normal — negăsind alt susţinător — să calce regula nescrisă şi să dea cuvîntul lui K.

[2] Convenția comercială cu Austro-Ungaria reprezintă un moment important în istoria relațiilor noastre internaționale. La ofensiva Austriei în Orient, exprimată manifest încă din secolul al XVIII-lea, România răspundea acum cu o stringentă nevoie de a-și dovedi autonomia față de Poarta Otomană. Prin urmare, convenția avea valoare economică în primul rînd pentru partener, puternic, constituit încă din 1856 în putere garantă, a cărui infiltrare pe piața românească era o realitate oglindită în ponderea tot mai substanțială a exportului său aici. România dorea consfințirea, printr-un act internațional, a autonomiei față de Turcia sub raportul legiferării comerciale. Era, așa cum avea s-o caracterizeze chiar K. în cuprinsul acestui discurs, relația dintre „oala de lut și cea de fier".

Românii au început preparativele în vederea încheierii convenției prin elaborarea tarifului general vamal (vezi p. 90 și urm.), socotit de partea austriacă însă drept „o îndrăzneală". Aceeași opinie s-a formulat și în legătură cu proiectul de convenție lucrat de Teulescu, Pencovici, P. S. Aurelian ș.a. Ca urmare, agentul țării în capitala Austriei, G. Costaforu, a semnat acolo, la 22 iunie 1875, împreună cu contele Andrássy, o convenție și un tarif redactate în întregime de specialiști austrieci. Era vorba de un tarif convențional, calculat la greutate și care, convertit în procente, nu trecea de 7%.

Convenția prevedea că supușii celor două părți puteau cumpăra reciproc bunuri pe pămîntul celeilalte respectînd legile interne (la noi interdicția pentru evrei de a deține proprietăți, la partener scutirea patentarilor de taxe în cazul cînd le-au achitat în țara de baștină). România primea clauza națiunii celei mai favorizate, formulă vagă, derizorie chiar, în condițiile marelui decalaj între capacitatea economică a celor două țări.

Austria putea introduce în România, scutite de vamă: cereale, petrol, lemn, fier, piei, cărbune, cărți, utilaje, zdrențe, tincturi. România, oricare ar fi fost împrejurările, nu putea majora taxele peste maximul stipulat în tariful convențional la importul de zahăr, spirt, ceară, lumînări, săpun, hîrtie, țesături, pielărie, cauciuc, sticlărie, lemnărie, ape minerale. Putea în schimb să exporte liber în Austria sare, tutun, făină, cărți, spirtoase, petrol.

Pentru autonomia vamală dobîndită prin convenție, România a plătit disproporționat de scump. Timidele încercări de protecționism au fost anihilate brutal de Austro-Ungaria. C. I. Băicoianu, care face o analiză foarte dură a prevederilor ei, constată pertinent că la suzeranitatea politică a Turciei s-a adăugat, după 1875, dependența economică față de Austro-Ungaria. Vezi textul convenției, al tarifului convențional, discuția pe articole și balanța comercială ante și post convenție în lucrarea lui Băicoianu mai sus citată.

Amintim doar, cu titlu ilustrativ, balanța comercială din 1871: 82 de milioane de lei import, 235 de milioane de lei export și pe cea din 1875: 335 de milioane de lei import și 141 de milioane de lei export (cf. C. I. Băicoianu, *Contribuțiuni la politica noastră comercială. Problema convențiunilor veterinare. Politica veterinară și comerțul nostru de vite de la 1860 și pînă în prezent*, București, 1903, p. 47). Textul convenției mai poate fi consultat și în „Pressa", foaia condusă de Vasile Boerescu, nr. 137, 25 iunie 1875.

[3] Vasile Boerescu, ministrul de externe, negase aspectul politic al convenției. Cît privește avizul camerelor de comerț și al negustorilor, așteptarea lui ar fi făcut ca o asemenea convenție să nu să iscălească nici peste cîteva zeci de ani. Procedeul lui Manolache Costache e „un mod dilatoriu, pentru ca [...] sistematic să se amîne orice tractări". În convenție se prevede protejarea a zece industrii românești. Zahărul, de exemplu, este vămuit la import cu 20%, spirtoasele cu 31%. Balanța cu Austro-Ungaria pe anul 1873, anunțase el, era de 87 1/2 milioane import și 47 de milioane de lei export (din care 18 milioane provenite din vînzarea cerealelor). Pentru deslușirea negustorilor, la Ministerul de Finanțe urma să se creeze un serviciu special pentru explicarea tratatelor și tarifelor internaționale.

Boerescu și-a continuat elogiile la adresa convenției și în „Pressa", foaia ce dirija în acel timp, cînd scria transportat că ea reprezintă „un triumf monumental pentru țara noastră" (la 25 iunie 1875).

[4] Manolache Costache Iepureanu combătuse convenția arătînd că emisarii noștri sînt neinformați. Camerele de comerț și negustorii de rînd nu au fost chestionați, așa cum de pildă a făcut guvernul Thiers în Franța pentru noua lege vamală și unde consultarea a durat un an. În mod similar s-a procedat la tratatul comercial franco-englez. Apoi, a continuat Iepureanu, convenția este în contradicție cu legea vamală în ființă. Așa Moldova are 70 de poverne (a lui produce 40 000 de vedre anual); tot el produce și exportă drojdii uscate și în ultimul timp a scăzut prețul de la 2 franci ocaua la 1,5. Prin convenție însă i se văd dublate taxele vamale.

Ideea cu clauza națiunii celei mai favorizate este „o pură iluzie". Pentru fiecare marfă orice comerciant va trebui să consulte 50 de tratate. Convenția, conchide Iepureanu, este „în contra intereselor noastre economice și naționale [...] chiar în contra intereselor noastre de unire".

[5] Vezi supra p. 90 și urm.

[6] Expunerea de motive, citită de I. Strat, aparținea lui Vasile Boerescu, ministrul de externe, și argumenta astfel: convenția este întemeiată pe principiul liberului schimb menit a duce la creșterea avuției publice a unui stat. Astfel prețul unui produs nu se mai stabilește

în funcție de prețul de producție ori de concurența „fatală", ci numai după cerere. În acest context se înscrie libera intrare a cerealelor românești în Austro-Ungaria. României i s-a promis că va beneficia de toate scăderile de taxe vamale viitoare. Și cum Austro-Ungaria e pe cale a încheia mai multe tratate în 1877, iar tendința de scădere a tarifelor vamale este generală europeană, avantajul pentru noi este evident.

Spre a proteja producția românească de fabrică, s-au instituit tarife protecționiste la mai multe produse, între 20—25% *ad val.* După 10 ani, la expirarea Convenției, se va vedea dacă acest regim protecționist a dat roade, cu alte cuvinte dacă aceste industrii vor prospera sau sînt numai „artificiale". Convenția are apoi avantajul că rezolvă „practic" și „judicios" problemele de contrabandă, preț, tranzit etc., încît fiscul român va fi în cîștig.

V. Boerescu nu invocase nici o personalitate istorică, poate s-o fi făcut în vreo ședință a comitetului delegaților!

[7] Vezi Lege și convențiune între România și Austro-Ungaria pentru serviciul telegrafic (legea din 22 aprilie 1872, convenția din 8 august 1871) la I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, anexe, „legiuiri telegrafo-postale", p. 67 și urm.; Lege și convențiune postală între Rusia și România (legea din 12 aprilie 1873, convenția din 17 februarie/1 martie 1873), *ibidem*, p. 69 și urm.; Lege și convențiune postală între România și Serbia (legea din 24 februarie 1874, convenția din 27 octombrie/8 noiembrie 1871), *ibidem*, p. 73 și urm.

Convenția de extrădare a dezertorilor și vagabonzilor între Austria și Moldova s-a încheiat la 4 ianuarie 1838 (cf. „Buletin oficial" nr. 9 din 30 ianuarie 1838). Cea cu Țara Românească s-a încheiat la Sibiu la 27 noiembrie 1842 (cf. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, VI, București, 1896, p. 158).

[8] Navigabilitatea Prutului a început să preocupe autoritățile românești mai ales după transformarea Galaților în port franc. Sporirea traficului comercial internațional al Moldovei impunea adaptarea acestei căi la noile cerințe. În 1839 Hommaire de Hell face unele sondaje, iar în 1841 se întocmește un proiect de navigabilitate a Prutului. Trei ani mai tîrziu s-a constituit o societate, condusă de Vasile Alecsandri, pentru transportarea mărfurilor pe distanța Galați-Sculeni-Ștefănești.

Convențiunea pentru navigațiunea Prutului din 1869, între România, Austria și Rusia prevedea: navigația e complet liberă; unica taxă va fi percepută la vărsarea în Dunăre pentru lucrările de întreținere; taxe de vamă se percep doar la acostare; o comisie mixtă va întocmi regulamente de navigație, de poliție fluvială, taxe de *péage*, amenajări.

Din partea română, convenția a fost semnată, la București, de G. B. Știrbei (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, anexe, „legiuiri ale Ministerului Comerțului și Lucrărilor Publice", p. 85—87).

[9] Cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 1 918 și urm.

[10] Ion Strat.

[11] Regimul de suditență apare după 1783, data înființării consulatelor austriece la noi. Românii care dobîndeau statutul de supuși austrieci beneficiau de privilegiile pe care le conferea consulatul și dobîndeau garantarea plasamentelor financiare în monarhie, asistență juridică în litigiile cu autoritățile.

Componența lor relevă că este vorba în special de negustori angrosiști, exportatori, întreprinzători, arendași, medici, meșteșugari.

Situația aceasta anormală era o moștenire a regimului capitulațiilor (încheiate de Poarta Otomană cu puterile occidentale), sub a cărui incidență intraseră Principatele Române. Lupta împotriva regimului consular, ca expresie a unei imixtiuni în viața internă a țării, va continua și după 1878 (vezi volumul următor).

Pentru statistica sudiților din Țara Românească, vezi articolul nostru *Relațiile economice între Țara Românească și Transilvania în epoca regulamentară (1829—1848)*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, IV, 1973, p. 25 și urm. Acolo și indicații bibliografice și de arhivă.

[12] Conform convenției — tarif B — la importul în România se percepeau: la bere 15 franci % (în sticle) și 8 1/2% (în butoaie); la spirtoase distilate 24 de franci % (în butoaie).

[13] Cf. articolului 3 din actul adițional la importul din Austro-Ungaria, România percepea la vinuri 5 1/2% (atît la sticle cît și la butoaie). Intrarea vinurilor românești în Austro-Ungaria, potrivit regimului aplicat națiunilor celor mai favorizate, era scutită de vamă („Monitor oficial", 1875, nr. 147, p. 3 329).

[14] Vasile Boerescu, în replică cu Manolache Costache, care ca și K. ceruse să fie consultate Camerele de comerț, observase că România ar trebui să aștepte cîteva zeci de ani ca să aibă aceste instituții „luminate [...] oameni competinți, acele capacități comerciale [...] spre a se consulta cu succes" la încheierea unor convenții comerciale.

[15] Theodor Rosetti.

[16] Vezi supra p. 90 și urm.

[17] I. Strat arătase că în medie au fost vămuite cu 20% *ad valorem* la import următoarele produse: zahăr, bere, spirtoase, ceară, luminări, hîrtie, țesături de lînă, țesături de bumbac,

pielărie, obiecte de cauciuc, obiecte de lemn, sticle, ape minerale, instrumente, culori preparate. „Dacă nici în aceste condiţiuni excepţionale unele din ele nu ar putea lupta cu concurenţa străină, atunci va fi dovedit că acele industrii sînt numai artificiale, adică că ele nu găsesc în această ţară condiţiunile necesarii pentru o producţiune normală şi că este a împovăra în zadar pe consumatori cu o taxă adiţională în favoarea lor".

[18] *Notions statistiques sur la Moldavie*, Iaşi, 1849, 164 p. + tab.

[19] Situaţia exportului (media) pe anii 1871—1875 era următoarea :

Austro-Ungaria	*Germania*	*Rusia*
1 088 600 lei	1 033 278 lei	181 505 lei

(în restul ţărilor europene nu se exporta). Cf. I. C. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale...*, vol. I, partea I, p. 73.

[20] Vezi partea I a volumului.

[21] K. se înşală aici în mod surprinzător, căci iată cifrele în lei pentru anii 1871—1875 (media).

	Austro-Ungaria	*Franţa*	*Turcia*	*Anglia*	*Italia*	*Germania*	*Rusia*	*Alte ţări*
grîu	15 391 077	13 338 975	9 880 087	4 140 811	1 805 126	343 616	98 211	12 301 271
porumb	11 419 403	2 226 352	7 301 182	7 634 328	524 488	—	121 635	2 775 949
secară	981 401	308 744	1 151 604	1 277 964	—	—	15 491	—
orz, ovăz	1 360 359	1 338 615	8 824 692	3 557 161	—	—	—	737 197
făină	37 787	—	811 207	—	—	—	9 573	10 352

(cf. C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale...*, vol. I, partea I, p. 72—73).

[22] Vezi G. Zane, *op. cit.*, passim.

[23] Şocant prin violenţa stilistică, verbul lui Kogălniceanu, al cărui umanism purta încărcătura specifică a activismului istoric român, exprima în volutele retorismului romantic, din punct de vedere obiectiv, interesele unor forţe sociale puternic afirmate în societatea românească : burghezia şi boierimea liberală — ostile deopotrivă conservatorismului marilor latifundiari şi elementelor alogene care se infiltrau cu tendinţe acaparatoare în comerţul şi finanţele autohtone. Sînt bine cunoscute ingerinţele mai ales în viaţa satului ale cămătarului, omniprezent mai cu seamă în Moldova, agravînd în mod tragic situaţia şi aşa nenorocită a ţăranului exploatat de moşier. Legitimă din punctul de vedere al democrat-revoluţionarului, al marelui constructor al României moderne, invectiva aparent xenofobă dar violentă a lui Kogălniceanu de la tribuna parlamentară reflectă, fără îndoială, interesele clasei din care făcea parte, marcînd limitele unei gîndiri care de atîtea ori strălucise prin realismul, luciditatea şi tactul ei. Tonul adoptat, aglomerarea adjectivală virulentă se înscriu în recuzita literatului, fin observator al psihologiei individului, văzut în ipostaza unui egoism meschin. Ipocrizia, făţărnicia, cruzimea, incultura, disprețul faţă de tot ce reprezenta drept şi demnitate nu au, în gîndirea şi atitudinea lui Kogălniceanu, statut etnic.

[24] Articolul 26 din Legea pentru comunele rurale şi urbane din 31 martie 1864 : „Izraeliţii pămînteni, pînă ce vor arăta că au simţimintele şi moravurile româneşti şi pînă la o modificare a legii de faţă, nu vor putea exercita drepturile comunale decît în condiţiunile următoare : a) dacă servind în armata română au dobîndit rangul de subofiţer, b) dacă au săvîrşit cursul de colegiu sau de facultate în România, c) dacă după studiile regulate au dobîndit de la o facultate străină diploma de doctor sau de licenţiat în orice specialitate, trebuind însă ca această diplomă să fie recunoscută de guvernul ţării, d) dacă a întemeiat în România o fabrică sau o manufactură folositoare ţării şi care ocupă cel puţin 50 de meseriaşi" (I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 877 şi urm.).

[25] Vezi supra nota 7.

[26] Wenzel Anton Kaunitz-Rietberg (1711—1794). Principe cancelar timp de 40 de ani al Austriei. A dus o politică de centralizare şi germanizare a statului austriac multinaţional. În timpul administraţiei lui s-au încheiat o serie de tratate internaţionale convenabile.

[27] În anii 1861—1865 Turcia ocupa locul întîi la export în comerţul românesc, pentru ca în anii 1871—1875 întîietatea s-o deţină Austro-Ungaria (cf. C. I. Băicoianu, *op. cit.*, p. 71).

[28] K. scrie broşura *Răpirea Bucovinei, 1775 — 7 mai [25 aprilie 1875*, Bucureşti, 75 p., prilejuită de centenarul anexării ce urma să se celebreze la Cernăuţi. Primarul Iaşilor decisese ca în aceeaşi zi să organizeze „o panahidă religioasă" şi să ridice un monument funerar pentru domnitorul Grigore Ghica, cel ucis de turci la 1775. La această ceremonie va vorbi şi K.

Pentru a dovedi raptul provinciei, K. produce corespondenţa cancelarului Kaunitz cu baronul Thugut, internunţiu la Constantinopol. După împărţirea Poloniei, Austriei îi revenise Pocuţia. Or, ca stăpînitoare asupra acesteia putea revendica, în continuare, Bucovina. Austria

a socotit mai sigur, după cum observă neîndurător K., întîi să uzurpe şi apoi să trateze ! Ea a aşteptat pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) şi retragerea armatelor ruse, ca să nu vină în conflict cu ele, spre a ocupa Bucovina. Kaunitz recomanda să se folosească în această acţiune „frica, corupere[a] şi alte mijloace convingătoare" (p. XII).

[29] Convenţia între statul român şi G. B. Crawley et Co din Londra pentru calea ferată Ploieşti—Predeal şi Adjud—Ocna. Linia primă urma să fie dată în folosinţă la 1/13 august 1878. Valoarea contractului era de 33 540 000 de franci (cf. „Monitor", 1875, nr. 144, p. 3 246). Vezi detalii la C. Mănescu, *Istoricul căilor ferate din România*, 2 volume, Bucureşti, 1906.

[30] „În vedere că sîntem la finitul sesiunei extraordinare ;

În vedere că în acest scurt interval este în neputinţă de a se putea studia convenţiunea comercială încheiată cu guvernul austro-ungar ;

În vedere că această convenţiune este un act important, care leagă ţara pe termen de zece ani pentru interesele sale economice ;

În vedere că această convenţiune nu a fost deloc cunoscută, nici cercetată de ţară ;

Că nici Camerile de comerţ, nici industria, nici comerţul n-au fost consultate asupra coprinderei ei ;

Ci însuşi guvernul, prin expunerea de motive la proiectul de lege care cere amînarea legei tarifelor, recunoaşte că asupra chestiunilor de interes general sau economice anchetele pretutindeni au avut cele mai bune rezultate, şi este bine a se încerca şi la noi ;

În vedere că această anchetă nu s-a făcut la noi asupra chestiunilor economice care se regulează prin convenţiunea încheiată ;

În vedere că această anchetă, cum s-a mai zis, nu s-a făcut de Camerile de comerţ, care după lege guvernul este dator de a le consulta în chestiunile industriale şi comerţiale, şi că asemenea nici comerţul, nici industria n-a fost consultate în special,

Pe asemenea considerante propunem :

1. Amînarea studierei acestui proiect pînă la sesiunea viitoare.

2. Pînă atunci Camerile de comerţ, precum şi marii industriali şi comersanţi vor fi puşi în poziţiune de a se rosti în privinţa părţei economice şi comerţiale a convenţiunei şi opiniunea acestora va fi apoi adusă la cunoştinţa Camerei în sesiunea viitoare („Monitor", 1875, nr. 159, p. 3 592, col. 2—3).

[31] Votarea de către Adunare a convenţiei cu Austro-Ungaria dă un plus de fervoare opoziţiei liberale. „Românul", foaia lui C. A. Rosetti, apare îndoliată, Kogălniceanu, Manolache Costache, A. G. Golescu, I. C. Brătianu şi G. Vernescu semnează *Dare de seamă a deputaţilor opoziţiunii* [8 iulie], Bucureşti, 1875, 35 p., justificînd demisia din Adunare, anunţată la 30 iunie (vezi infra regest nr. 36, p. 651).

Fruntaşii liberali aduc o serie de imputări grave conservatorilor : alegerile au fost falsificate, cu un „straniu curaj" guvernul şi-a recomandat preferaţii alegătorilor. Colegiul al III-lea a fost umplut cu o masă inertă şi lesne manevrabilă de ţărani, încît vocea orăşenilor, cărora după lege le aparţine acest colegiu, a fost înăbuşită. „Armele tocite ale oricărei opoziţii bogate în dorinţe şi sărace în idei" — ironizează retrospectiv Maiorescu (*op. cit.*, p. 71).

Joncţiunea cu liniile ferate austriece a prilejuit mai multe oferte şi guvernul, refuzînd concurenţa, a părtinit casa Batignolles, deşi opoziţia a arătat avantajele oferite de Crawley, recomandînd chiar şi în cazul acesta noi studii de informare.

În sfîrşit, dezacordul cu guvernul s-a accentuat prin votarea de urgenţă, întru nimic justificată, a convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria. Argumentarea furnizată de G. Costaforu, agentul ţării la Viena şi semnatarul ei, că Adunarea o poate vota liniştită deoarece s-au utilizat „tabelele vamale redactate de guvernul austriac în anul 1873" este cel puţin factice.

Opoziţia, pe lîngă rezervele de fond, protestează categoric împotriva urgenţei, căci deputaţii nu au timpul material să reflecteze asupra tuturor consecinţelor economice şi politice ce ar putea decurge dintr-un act de asemenea importanţă.

„Atîtea legi votate astăzi şi mîne revocate sau reformate, unele chiar înainte de a se aplica, nu trebuie să ne facă mai circumspecţi pentru inovaţiunile ce ni se impun, mai cu seamă cînd acestea sînt bazate pe angagiamente internaţionale ?" avertizează înţelepţeşte darea de seamă.

Fără îndoială, încriminările formulate aici erau justificate. Şi totuşi... mecanismul politic inevitabil şi neîndurător se face simţit. Maiorescu, persiflînd toată strădania liberalilor, aminteşte vag batjocoritor : „Şi combaterea promulgării convenţiei comerciale cu Austria şi împotrivirea la noua soluţiune a chestiei drumurilor de fier şi opunerea la ideea generală a unei revizuiri a constituţiunii [...] toate aceste idei, denunţate de coalizanţii de la Mazar Paşa în primăvara anului 1876 ca trădare naţională, au fost realizate sub însuşi partidul naţional liberal ce a ajuns la guvern" (*op. cit.*, p. 78). Vezi şi p. 112 şi urm.

Sesiunea 1875—1876

*Scurtă intervenţie în favoarea prefectului de Buzău, Gheorghe Filipescu, anchetat de o comisie parlamentară**

Domnilor, în tot timpul cît a urmat discuţiunea în ziua de ieri şi astăzi în privinţa anchetelor parlamentare rînduite de Senat, guvernul s-a abţinut de a lua parte. Era o datorie pentru dînsul, era o lege de bună convenienţă de a nu se transforma în acuzator al guvernului trecut. Nu este misiunea guvernului aceasta şi de aceea nici nu poate primi îndemnul care onor. domn Deşliu [1] îl adresează guvernului, ca el să meargă la maioritatea de două treimi ce o are în Cameră — ceea ce este o chestiune pe care încă n-o putem şti — şi să ceară darea în judecată a guvernului trecut. Aceasta ar fi chiar şi contra constituţiunei; în adevăr domnul are dreptul de a da în judecată şi Camera, însă cu comentariile a mai multor maeştri de constituţionalism voi dovedi că darea în judecată pentru crimele făcute domnului se rosteşte de domn, şi darea în judecată pentru crimele făcute ţărei se rosteşte de către ţară. Nu avem noi misiunea de a ne pune acuzatori ai predecesorilor noştri.

Cît s-atinge pentru domnul Filipescu, am dori ca fiecare guvern să poată avea prefecţi ca domnul Filipescu [2]; este un tînăr care, după ce a purtat sabia cu onoare, cu bravură şi cu demnitate, s-a retras la ţară, şi numai după mai multă insistinţă a guvernului a primit provizor funcţiunea de prefect, tocmai ca să dea ţărei ceea ce se cerea: libertatea în alegeri, şi sînt sigur că domnul Lungeanu [3] a putut să bănuiască pe toţi, dar mai presus de orice bănuială trebuie să pună pe domnul Filipescu, prefectul de Buzău.

Domnilor, în situaţiunea actuală de lupte şi de calomnii, este cea mai mare greutate de a se putea găsi un om onest care să primească să fie funcţionar, şi nu cred că chiar onor. senatori să facă poziţiunea guvernului mai grea, stigmatizînd pe cei mai buni ai săi amploiaţi [4].

„Monitor", 1876, nr. 145, p. 3 472, col. 1—2.

* Şedinţa din 24 iunie 1876. Senatul României.

NOTE

[1] I. Deşliu fusese raportor asupra desfăşurării alegerilor la colegiul I Buzău, unde candidaseră Al. Hrisoscoleu şi Petre Lungeanu. Primul obţinuse 2 voturi în plus, însă votate doar cu numele de familie, şi comisia de revizie le anulase, proclamînd senator pe oponent. În şedinţa din 24 iunie Ion Ghica citeşte raportul comisiei de anchetă a Senatului cu privire la desfăşurarea alegerilor la Buzău. Toate incriminările îl priveau pe fostul prefect (conservator) Iacovache

și pe ministrul justiției în guvernul Lascăr Catargiu, Al. Lahovari. Raportul relata cu accente dramatice desfășurarea alegerilor: „Ministrul se pregătește ca de luptă, ca de război, dă ordine de apărare și de atac, hotărăște punctele strategice, concentrează trupe, ordonă distribuirea de pichete pe strade și pe piețe și mai ales împrejurul localului primăriei". Era apoi dată la iveală corespondența prefectului, toate mașinațiile acestuia pentru a face să triumfe candidatul guvernului. O notă a lui Lascăr Catargiu către Iacovache amintește schimbul de bilete Trahanache—Tipătescu: „Fiindcă se poate întîmpla ca la multe colegiuri să fie balotagiu, apoi veți ruga și stărui ca «alegătorii noștri» să nu plece în ziua dintîi, după vot, ci să rămîie pînă la finele alegerii, ca la caz de balotagiu să nu perdem colegiul din lipsa alegătorilor noștri".

Deșliu, înfocat, întrerupînd pe raportor, a cerut darea în judecată a guvernului Lascăr Catargiu (vezi infra p. 208). El regreta că e necesară o majoritate de 2/3 în Senat pentru intimare și cerea furibund tuturor senatorilor să voteze darea în judecată. Deșliu avea ceva din Cațavencu în el, și Bacalbașa îi face următorul portret: „Om independent, fără idei hotărîte, așa după cum erau cei mai mulți pe vremea aceea, puțin cam dezordonat [...], el lungea discuțiile, el cerea cuvîntul la toate legile, la toate articolele, propunea tot felul de amendamente, el vorbea contra închiderii discuțiunei, el cerea votul cu bile, el punea guvernului toate piedicile cu putință, el făcea obstrucțiunea [...] Bineînțeles, nimenea nu ieșea mai învățat de la aceste ședințe, dar agitația era întreținută" (*op. cit.*, p. 98—99).

[2] Numele lui Gh. Filipescu nu fusese pomenit în raportul de validare, ci se protestase împotriva numirii ca subprefect a lui C. N. Berha, implicat în manoperele electorale ale fostului prefect, Iacovache.

[3] P. Lungeanu îl găsea vinovat pe prefectul în funcție, Gh. Filipescu, deoarece, în ciuda sesizării personale ce i-a făcut că Berha se compromisese în alegeri, l-a desemnat ca subprefect.

[4] Raportul comisiei senatoriale, condusă de Ion Ghica, recomandase trimiterea în judecată a fostului prefect Iacovache, a primarului orașului Buzău, Dăscălescu, și a președintelui biroului electoral, Crăsnaru. Senatul a primit concluziile cu 21 voturi pentru și 10 împotrivă.

*Se pronunță pentru constituirea unei comisii a Adunării cu care guvernul să se consulte în probleme de politică externă**

Domnilor deputați, vă rog, înainte de a procede la balotarea [1] între acești domni cari n-au întrunit majoritatea absolută, să-mi permiteți a vă face o propunere. Cunoașteți situațiunea exterioară, care din zi în zi devine mai îngrijitoare; guvernul nu se simte în drept, nici destul de autorizat a se putea rosti asupra soartei țărei și asupra politicei ce trebuie să urmeze, fără consimțămîntul Camerei [2]. Cunoașteți încă cum că chestiunile exterioare, chiar în parlamentele țărilor celor mai puternice, nu se hotăresc în ședință publică. De aceea să-mi permiteți a vă ruga să binevoiți a numi o comisiune compusă de bărbați care, pe lîngă patriotismul și încrederea dumneavoastră, să aibă încă și acea maturitate și acele cunoștințe în privința unor asemeni împrejurări, ca să poată judeca nu numai cu inima, dară și cu capul și cu experiența. Acelei comisiuni îi voi arăta lucrările Ministerului de Externe și politica de neutralitate pe care guvernul a mănținut-o pînă acum și pe care este hotărît a o menține ca singura mînuitoare pentru țară. Cu toate acestea, afirmînd încă o dată politica țărei, totuși este bine ca țara, prin reprezintanții săi, și dumneavoastră prin acea comisiune ce vă cer, să prevedeți și eventualitățile viitoare. Vă rog dar ca chiar azi să procedeți la alegerea acelei comisiuni și totdodată rog pe Cameră să cerceteze convențiunea comercială cu Rusia [3], pe care guvernul actual și-o însușește. Nu reclam urgență, dar, cu toate acestea, gîndindu-mă că la 1 iulie viitor avem să aplicăm

* Ședința din 26 iunie 1876.

tarifele autonome ale ţărei, şi, prin urmare, atît guvernul rus, cît şi noi ar trebui să cunoaştem cu o oră mai curînd opiniunea ţărei în privinţa acestei convenţiuni comerciale. Comerţul sufere foarte mult cînd pe tot momentul se schimbă tarifele şi de aceea credem că, dacă ar fi ca dumneavoastră să ratificaţi acea convenţiune, ar fi bine în cazul acesta ca ea să fie votată înainte de aplicarea nouelor tarife.

Vă rog dar ca, în prima şedinţă cînd veţi trece în secţiuni, să vă ocupaţi de acea convenţiune. Iar acum să alegeţi comisiunea căreia să comunic actele diplomatice...

Replică lui N. Fleva[4].

Să-mi permită domnul Fleva să-i arăt mirarea mea în privinţa domniei-sale, care, deşi tînăr, e vechi parlamentar şi are cunoştinţă de cum se fac asemeni lucrări. Dar, domnilor, în Parlamentul englez, care Parlament ştie de ce forţă dispune ţara pe care o reprezintă, s-a făcut deunăzi o interpelaţiune în privinţa politicei ce Englitera trebuie să urmeze în chestiunea Orientului şi la această interpelaţiune ministrul de externe a răspuns vorbind în timp de 4 ore. Dar ce a vorbit? Ce a răspuns? Aş ruga pe onor. domn Fleva să-mi spună dacă, după ce-i voi trămite numărul acelui jurnal şi va citi acele dezbateri, să-mi spună şi mie ce a înţeles dintr-însele.

Cum, domnilor? Eu, ministru de externe, cînd o chestiune de atîta gravitate, de atîta delicateţă este încă pendinte, să viu să o spun Camerei întregi? Dar atunci, onor. domn Fleva, văzîndu-mă că fac o asemenea propunere, ar avea dreptul să ceară să fiu respins din acest Parlament, ca un ministru ce nu merit a avea în mîinile mele afacerile exterioare ale ţărei.

Eu, domnilor, vin a vă propune să numiţi o comisiune, şi, cînd vă fac această propunere, fac mai mult de cum se face în alte ţări. Însă, fiindcă ministerul nu crede că este bine să conducă în asemenea împrejurări grave interesele exterioare ale ţărei fără concursul dumneavoastră, de aceea vine şi vă cere să numiţi o comisiune cării să i se prezinte actele să le studieze, şi apoi poate să se ţină o şedinţă secretă pentru a se decide ceea ce este de făcut. Dar, ca eu să aduc înaintea Camerei întregi chestiuni pendinte de o atît de mare delicateţă şi gravitate, aceasta n-o voi face niciodată; şi, dacă se va primi propunerea domnului Fleva, atunci vă rog să mă scoateţi din Cameră ca nefiind în stare a ţine în mîinile mele greaua sarcină de ministru de externe. *(Aplauze.)*

Replică lui I. Codrescu[5].

Domnilor, este o mică neînţelegere de formă între mine şi domnul Codrescu : eu nu pot să vă zic să numiţi pe cutare sau cutare comisiune, aceasta este treaba dumneavoastră şi prin urmare nu aveţi decît să decideţi ca comisiunea însărcinată cu răspunsul la discursul tronului să vază şi actele diplomatice; guvernul nu se opune. Acum, domnilor, un singur lucru numai voiesc să vă pun înainte. Comisiunea numită pentru a redija răspunsul la discursul tronului are să lucreze mai multe zile şi prin urmare va întîrzia ; eu am cerut numirea unei comisiuni în faţa urgenţei împrejurărilor de din afară şi prin urmare e necesar ca aceea comisiune, îndată ce i se va arăta documentele, să poată să se rostească. Dacă dumneavoastră însă daţi comisiunei de răspuns la discursul tronului însărcinarea ca de îndată să cerceteze şi să se rostească asupra actelor ce i se vor prezinta, atît mai bine, eu n-am decît să vă fiu recunoscător. Guvernul,

domnilor, cînd v-a făcut această cerere, a avut în vedere greaua sarcină ce are în faţa împrejurărilor de din afară şi a crezut că nu este destul de tare pentru a conduce singur politica exterioară fără sprijinul ţărei. *(Aplauze.)* Cred, domnilor, că nu poate să existe nici o deosebire între guvern şi dumneavoastră. *(Aplauze.)*

Replică lui G. Missail [6].

Domnilor deputaţi, vă rog să nu vă asociaţi cu propunerea din urmă, nu aprobaţi ca comisiunea ce veţi numi să fie în permanenţă. Onor. domn Misail amestecă lucrurile, căci nu perdeţi din vedere că cu totul altele sînt atribuţiunile puterei legiuitoare şi altele ale puterei executive, şi prin ceea ce propune domnul Misail mă tem ca puterea legislativă să nu devină putere ezecutivă.

Eu, domnilor, am început a nu mai înţelege nimic în această chestiune. Guvernul vine din iniţiativa sa prop[r]ie, din cauză că tunul bubuie la hotarele noastre, vine şi vă spune că are trebuinţă de sprijinul moral al acestei Camere, negreşit în marginile atribuţiunilor sale ca Corp legiuitor.

Dar, cu aceasta, eu ca ministru de externe nu am înţeles ca dumneavoastră să numiţi o comisiune permanentă care să secundeze pe miniştri ; căci, daca este aşa, atunci de ce nu veniţi şi cu o altă propunere, prin care să cereţi de a se numi cîte o comisiune pe lîngă toate celelalte ministerie, de ce nu cereţi a se numi un fel de comitet de salute publică? [7] *(Aplauze.)*

Guvernul vă propune să numiţi o comisiune căria să-i poată arăta oarecare acte cînd guvernul va crede necesar. Prin urmare, dumneavoastră binevoiţi a vă pronunţa daca primiţi sau daca refuzaţi această propunere ; nu alunecaţi însă pe o altă cale, căci nu perdeţi din vedere că aci trebuie o prudenţă din cele mai mari, cînd este vorba de nişte acte de aşa importanţă ca acelea care se refer la relaţiunile noastre exterioare.

Observaţi bine, domnilor, că chiar puterile cele mari, cînd este vorba de asemenea chestiuni, merg cu o mare prudenţă, fac un pas înainte şi doui paşi înapoi. Să nu facem dar noi lucrurile cu precipitare, să ne gîndim bine la tot ceea ce facem.

Onor. domn Misail a început foarte bine, căci ne-a spus că sînt parlamente în care se cere comunicarea unor oarecare acte diplomatice şi unde ministrul răspunde ; nu vă pot comunica unele din acele acte şi, daca m-aţi sili la aceasta şi vi le-aş pune în vedere, singuri aţi vedea că aţi făcut rău de a-mi sili mîna.

De aceea nu pot nici eu acum să vă spui mai mult decît vă rog să numiţi o comisiune [8]. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1876, nr. 143, p. 3 414, col. 2—3 ; p. 3 415, col. 2 ; p. 3 444, col. 2—3.

NOTE

[1] Alegerea privea desemnarea celor şapte membri ai comisiei Adunării pentru întocmirea răspunsului la mesajul tronului. Primii şase întruniseră majoritatea necesară, pentru ultimul urma să se facă o nouă votare, deoarece apăruse balotaj.

[2] Intervenţia de faţă are loc în împrejurarea cînd K. ocupă portofoliul externelor în guvernul Manolache Costache format la 27 aprilie 1876.

După guvernarea de cinci ani a conservatorilor, conduși de Lascăr Catargiu, coaliția de la Mazar Pașa, avîndu-i ca protagoniști pe liberali, reușește să ajungă la cîrma țării. Este un moment cu deosebire dificil atît pe plan intern, cît și extern. Sporirea impozitelor, deprecierea creditului, necesitatea repetatelor împrumuturi, falimentul concesionarului căilor ferate, Strousberg, definesc ultima parte a ministeriatului lui Lascăr Catargiu. În exterior, redeschiderea chestiunii orientale, în urma izbucnirii, în 1875, a răscoalelor antiotomane în Bosnia și Herțegovina și a intervenției Serbiei, impunea precizarea atitudinii pe care România — ,,intercalată" între trei mari imperii, cum o definea în spațiu Titu Maiorescu — urma s-o adopte.

Nu intenționăm să trasăm calendarul evenimentelor premergătoare ,,verii fierbinți" a anului 1876, totuși cîteva repere sînt necesare pentru explicarea acțiunilor diplomatice întreprinse de K.

În august 1875 Vasile Boerescu, ministru de externe în cabinetul Lascăr Catargiu, îi preciza agentului țării la Constantinopol, Iancu Ghica, rolul de ,,spectatori pasivi" dar ,,interesați" al românilor (vezi *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I, București, 1954, partea a II-a, p. 11. În continuare : *DRI*). Atitudinea cea mai nimerită era ,,rezerva desăvîrșită", neutralitatea păstrată printr-o ,,strictă și activă vigilență".

Dacă interesele României, țară aflată prin Tratatul de la Paris sub garanția marilor puteri, reclamau în acel moment observarea riguroasă a neutralității, nu e mai puțin adevărat că ea era deja menită a juca un rol proeminent în conflictul ce prindea conture cu o neliniștitoare repeziciune. Carol, realist, îi scria la 25 septembrie/3 octombrie 1875 tatălui său : ,,La haute diplomatie est impuissante à resoudre la question orientale, qui ne peut être tranchée qu'en Orient même sur le théâtre de la guerre, avec la concours des peuples directement intéressès" (*Charles Ier roi de Roumanie. Chronique. Actes. Documents*, II (*1876—1877*), publicate de D. A. Sturdza, București, 1904, p. III).

Întinderea revoltei în Herțegovina, ca și jumătățile de măsură oferite de Turcia — ea însăși confruntată cu grave dificultăți interne, încît cu greu mai putea duce o politică dinamică în teritoriile creștine ce stăpînea cu diferite titluri — au determinat luarea de poziție a marilor puteri, preocupate să circumscrie conflictul în Balcani. Memorandul contelui Andrássy, ministrul de externe austriac, din 18/30 decembrie 1875, materializa opiniile celor trei imperii de la Nord, Austria, Germania, Rusia, și recomanda îmbunătățirea soartei creștinilor din Turcia, crearea de comisii mixte musulmane-creștine în vederea elaborării unor proiecte de reformă și aplicarea lor.

Temporizarea, care ajunsese regula nescrisă a diplomației turcești, a fost practicată și în cazul răscoalei din Herțegovina. Intrarea Muntenegrului în luptă, izbucnirea mișcărilor în Bulgaria, ca și atitudinea ostilă a Serbiei nu mai lăsau îndoială asupra generalizării ridicării antiotomane în Balcani.

Față de evoluția evenimentelor, România, continuînd a păstra ,,cea mai strictă neutralitate", cum asigura circulara ministrului de externe din 4 ianuarie 1876 către agenții diplomatici din străinătate (*DRI*, I_2, p. 65), s-a văzut silită să facă pregătiri militare. Totodată devenise stringentă definirea statutului ei în condițiile unei eventuale prăbușiri a Turciei.

Lascăr Catargiu împărtășea aceste griji agenților săi, cerîndu-le să urmărească atent posibilele ,,tratative începute între diferitele puteri cu privire la chestiunea Orientului" și ,,dacă ele ascund hotărîri menite a atinge drepturile României". În cazul extinderii conflictului, dacă una din puteri, violînd articolul 27 al Tratatului de la Paris privind neutralitatea teritoriului nostru, l-ar ocupa militarmente, guvernul se vede silit a coopera cu aceste armate ,,cu condiția bine precizată ca aceste puteri să garanteze României integritatea teritoriului său și toate drepturile sale seculare" (*ibidem*, p. 66).

Rîndurile acestea fuseseră desigur inspirate de convorbirea trimisului român la Constantinopol, Iancu Ghica, cu ambasadorul rus, Ignatiev, care la 7/19 decembrie 1875 îi declarase : ,,Dans un conflict avec la Porte, la Russie pourrait être forcée d'occuper la Roumanie comme garantie" (*Charles Ier* ..., p. VI).

Cabinetul Manolache Costache, constituit la 27 aprilie 1876, anunța în programul de guvernare drept linie directoare în politica externă observarea neutralității (*DRI*, I_2, p. 144). În acest sens sînt redactate și notele lui K., titularul externelor, către agenții săi, din 29 aprilie (*ibidem*, p. 145, 147).

O nouă intervenție a Austriei, Germaniei și Rusiei pe lîngă Poarta Otomană are loc în urma întîlnirii la Berlin a cancelarilor respectivi la 30 aprilie/12 mai 1876. Memorandul redactat cu acest prilej constata că Turcia a ignorat recomandările făcute de contele Andrássy (vezi mai sus) și cerea două luni de suspendare a ostilităților pentru deliberări.

Între timp însă evenimentele se precipită : la Salonic sînt asasinați consulii Franței și Germaniei, sultanul Abdul Aziz este detronat și înlocuit cu Abdul Hamid, armata sîrbă primește oficial în rîndurile ei ofițeri ruși, iar pe teritoriul românesc se formează cete înarmate de bulgari, care trec Dunărea pentru a participa la răscoală. La 18 iunie 1876 principele Milan al Serbiei declară război Turciei. În Bulgaria bașbuzucii masacrează pe creștini, scandalizînd opinia publică europeană.

Neutralitatea păstrată cu toată rigoarea de România, în momentul ridicării cvasigenerale a popoarelor creştine din Balcani împotriva Turciei, atrăgea după sine, firesc, aşa cum argumentează K., limpezirea relaţiilor cu Poarta printr-o reconsiderare constructivă a lor. Vezi memoriul în versiune românească în *DRI*, I_2, p. 195 şi urm., care reprezintă o traducere cam rigidă a textului francez aflat în arhivele Ministerului de Externe. Originalul francez este reprodus în *Charles Ier...*, vol. II, p. 111 şi urm. Textul sintetizează perfect poziţia celor două ţări, constituind totodată un document diplomatic de excepţie.

MEMORIU

Privind chestiunile a căror soluţionare imediată interesează în mare grad România în legăturile sale cu Sublima Poartă, trimis de Ministerul de Externe agentului diplomatic de la Constantinopol.

1) Recunoaşterea individualităţii statului român şi a denumirei sale istorice.

Spre sfîrşitul anului 1873, Sublima Poartă a cerut Agenţiei române din Constantinopol ca în relaţiile sale cu Ministerul Afacerilor Străine otoman să nu mai întrebuinţeze termenul de *supuşi români* vorbind despre conaţionalii şi protejaţii noştri.

Citäm chiar cuvintele Musterchar-ului, la Ministerul Afacerilor Străine, către tălmaciul Agenţiei române, care insista pe lîngă el în scopul de a da curs cîtorva chestiuni litigioase aşteptînd de mai multă vreme:

„Principatele fiind vasale şi locuitorii săi *supuşi ai sultanului*, Agenţia nu putea să califice pe administraţii săi drept supuşi români sau moldo-valahi; ca atare, ele n-au dreptul să aibă alţi indivizi sub supuşenia lor şi, de acum încolo, va trebui să întrebuinţaţi în corespondenţa dvs. cuvintele de băştinaşi sau păminteni a cutărui loc pentru a desemna pe indigenii ţării, dar că, dacă cu toată această declaraţie agenţia va continua să nu o ia în seamă, ministerul va fi silit să considere toate demersurile sale ca nule şi neavenite".

Acum doi ani, Ministerul Afacerilor Străine al Sublimei Porţi împinse şi mai departe pretenţiile sale. El dori, într-adevăr, să obţină de la Agenţia diplomatică a României să suprime din corespondenţa politică cuvintele: „România", „diplomatic" „supus român" etc. etc., şi ameninţă că va înapoia toate hîrtiile în care se vor afla aceste expresii. Agentul român refuză în chip energic să se supună acestei pretenţii şi după contestaţii scrise sau verbale, uneori violente, obţinu cîştig de cauză şi continuă să întrebuinţeze aceiaşi termeni ca şi în trecut.

La rîndul său Minist[e]rul Afacerilor Străine al Sublimei Porţi afecta că se menţine în vechile tradiţii, continua să numească România cu titlul de Principatele Unite ale Moldo-Valahiei, repeta pînă la saţietate fraze ca acestea: „În principatele vasale, în Principatele Unite, ca şi în celelalte părţi ale Imperiului" etc. etc., şi ocolea în chip statornic expresia de „supus român", înlocuind-o cu termenul de „băştinaş al Principatelor Unite". Acest război de cuvinte continuă de atunci încoace, în toată corespondenţa politică, fără noi reclamaţii din partea Sublimei Porţi şi fără renunţări sau indulgenţe din partea agenţiei; şi (astfel) chestiunile politice au putut fi tratate în fond cu toată surda duşmănie a formei.

Dar, îndată ce este vorba de o afacere curentă în care interese particulare şi prin urmare urgente sînt în joc, condiţiile se schimbă şi Sublima Poartă îşi recapătă avantajul în paguba acestor interese, chiar şi a demnităţii agenţiei. Într-adevăr, cancelaria agenţiei, trebuind să elibereze unui negustor român o hîrtie pe care urmează a o folosi faţă de o autoritate administrativă sau judiciară a Imperiului otoman („Kitabet, T'idjaret", administraţia generală a contribuţiunilor indirecte... etc.), numeşte pur şi simplu pe negustorul de care este vorba „supus român". Aceste două cuvinte sînt suficiente pentru a ţine chestiunea în loc. Hîrtia este înapoiată direct cancelariei sau înmînată interesatului cu menţiunea că denumirea de „supus român" nu este recunoscută, este inadmisibilă şi trebuie să fie înlocuită cu aceea de moldo-valah. Dacă nu se face această rectificare, afacerea poate să aştepte la infinit şi cancelaria, faţă de insistenţele nenorocitului de negustor, ameninţat sau atins în interesele sale, se vede silită să schimbe conţinutul hîrtiei provenind din birourile sale după... * autorităţilor otomane.

Această situaţie este evident umilitoare pentru cancelaria Agenţiei române şi cere o soluţie care ar apăra totdeodată şi interesele particularilor şi demnitatea guvernului român. Statul român existînd şi avînd individualitatea şi viaţa sa proprie şi separată, este cu neputinţă a găsi o explicaţie pretenţiei Sublimei Porţi, potrivnică principiilor dreptului public european. Se cheamă într-adevăr „supus" orice persoană *aparţinînd unui stat*, cetăţean *al unui stat oarecare*.

Fiecare din supuşii noştri nu poate fi aşadar decît supus român, pentru că aparţine statului român, pentru că este cetăţeanul sau protejatul acestui stat român, care există în virtutea propriilor sale convenţii şi a Tratatului din Paris de la 1856 şi a cărui denumire istorică este recunoscută de către marea majoritate a puterilor garante.

* énigmes [în textul românesc; citeşte *exigenţele*, traducere după textul francez].

2) Cerere ca agentul României să fie primit în corpul diplomatic.

Guvernul otoman a contestat agentului României calitatea de *agent diplomatic*, pretinzînd că reprezentantul nostru nu este agent, ci un capuchehaia care n-are nici un caracter diplomatic, că reprezintă Principatele Unite, şi nu România. Acest incident dovedeşte încă o dată tendinţele de duşmănie sistematică ale guvernului turc faţă de noi. Vom aminti acestui guvern că ultimul tratat care priveşte România dă reprezentantului nostru titlul de agent, că dealtminteri capuchehaia înseamnă în limba franceză „încărcinat de afaceri", că agentul român are faţă de Turcia un caracter prin excelenţă diplomatic, că se bucură de privilegiile dreptului ginţilor în virtutea tratatului de la Cainargi şi că este de datoria noastră să spunem ţării cu numele său, acela consfinţit de către constituţia din 1866.

În urma acestei contestaţii, agentul diplomatic al României la Constantinopol nu face parte din corpul diplomatic. Legăturile personale, pe care agentul le are cu diferiţii reprezentanţi, simpatiile, consideraţia pe care ei i-o arată nu sînt decît o slabă îndreptare, un leac momentan şi neîndestulător faţă de umilinţele care de la agent se revarsă pe însuşi România. Nu atît persoana, cît ceea ce reprezintă merită consideraţie. Sublima Poartă însă, prin diferite procedee care tind toate spre acelaşi scop, închide agentului României accesul către terenul diplomatic, pe marginea căruia pare numai a-i îngădui prezenţa. Mai multe fapte de natură diferită dovedesc în ce măsură se refuză agentului României orice caracter oficial şi cît este de îndoielnică şi de umilitoare situaţia sa.

În fiecare an, în luna iunie, cu ocazia aniversării suirii pe tron a M. S. I. Sultanul, corpul diplomatic este primit a prezenta felicitări M. S. I. Agentul României primeşte şi el invitaţia. La ora fixată, personalul diferitelor misiuni, întrunit în unul din saloanele de aşteptare ale palatului imperial, merge în corpore la Înălţimea-Sa, care, prin mijlocirea marelui-vizir sau a ministrului afacerilor străine, răspunde felicitărilor tradiţionale pe care i le adresează pe rînd reprezentanţii străini în numele suveranilor sau în numele ţărilor lor. În timpul acestei foarte solemne ceremonii, agentul României a fost lăsat deoparte şi îşi iroseşte răbdarea în salonul de aşteptare. Corpul diplomatic se retrage. Agentul îl vede defilînd şi ieşind, rîndul său n-a sosit încă. Între primirea corpului diplomatic şi a sa, pentru ca deosebirea să fie absolut limpede, sînt primiţi înalţii funcţionari otomani (miniştrii, consilierii de stat, mari demnitari ai religiei mahomedane etc.). În sfîrşit, agentul este primit şi după el vine Sf. Sa patriarhul ecumenic.

Sorocind agentului României un rang cu totul subaltern şi confundîndu-l în masa funcţionarilor otomani, Sublima Poartă arată intenţia ei limpede desenată de a sublinia cu precizie micimea şi vasalitatea României. Această umilinţă este din cele care se fac mai puternic simţite, dar cel puţin nu se produce decît o dată pe an. Un alt fapt, care are acelaşi caracter umilitor, se repetă la fiecare vizită a agentului României la Ministerul Afacerilor Străine al Sublimei Porţi. Se obişnuieşte ca la miniştrii otomani şefii de misiune să treacă înaintea tuturor celorlalţi vizitatori. Un consilier de legaţie sau de ambasadă şi *a fortiori* un tălmaci cedează locul oricărui şef de misiune, ambasador sau ministru, şi un ministru se retrage în faţa unui ambasador. Agentul României n-a pretins niciodată ca un consilier de legaţie sau chiar un tălmaci să iasă din cabinetul ministrului pentru a-l lăsa să intre. Dar ar avea cel puţin dreptul, cînd îi întîlneşte în salonul de aşteptare, chiar dacă soseşte după ei, să obţină asupra lor precăderea. El şi-a văzut totdeauna refuzat acest drept şi nu poate intra niciodată altfel decît în ordinea sosirii. Reclamaţiile pe care le-a făcut în repetate rînduri, în cea mai curtenitoare formă, n-au dat niciodată rezultate. Pînă la urmă, agentul s-a hotărît să meargă mai bine acasă la diferiţii miniştri. Aceasta este însă un tertip care nu-i apără complect demnitatea şi care îi impune în schimb o destul de stînjenitoare constrîngere.

Nici agentul, nici personalul agenţiei nu se bucură în Imperiul otoman de scutirea de vamă acordată diplomaţiilor, care ar trebui să le fie totuşi recunoscută în virtutea chiar a tratatelor. Procedeele vămilor otomane, veşnicele lor ofense sînt bine cunoscute. Ele nu sînt scutite Agenţiei române ; s-ar putea mai degrabă observa o tendinţă de a le mări, dacă lucrul ar mai fi cu putinţă. Astfel, acum doi ani, s-a întîmplat ca un pachet cu broşuri expediat de către ministerul din Bucureşti agenţiei şi purtînd pecetele oficiale ale Ministerului Afacerilor Străine al României să fie luat, sechestrat de către cenzura otomană, fără ca reclamaţiile prezentate de agenţie Sublimei Porţi să fie luate în seamă.

Amănuntele de acest fel sînt numeroase. O înşiruire complectă a lor ar fi de prisos. Chiar pretinsele hatîruri, acordate rareori agenţiei, cu privire la scutirea de vamă, constituie şi ele tăgăduirea unui drept pe care îl posedă în principiu şi care ar trebui să-i fie recunoscut în practică în virtutea celor mai elementare obiceiuri şi celor mai bine înrădăcinate tradiţii ale dreptului ginţilor.

3) Situaţia românilor în trecere sau locuind în Turcia.

Situaţia românilor stabiliţi sau călătorind prin Turcia nu este bine definită şi numai cu greu agenţii ţării pot să le acorde protecţia lor. Autorităţile turce consideră şi tratează dealtminteri pe români ca pe supuşi turci şi în acest chip, lipsiţi de o protecţie eficace, supuşii noştri nu pot fi apăraţi împotriva unor ofense care i-ar putea izbi. Mutesarifat-ul din Tulcea, printr-o notă cu nr. 58, datată din 9 mai 1872, răspunzînd demersurilor făcute de agentul român

în sprijinul conaționalilor săi persecutați, s-a socotit în drept de a spune acestuia din urmă că autoritatea turcă *nu poate întreține o corespondență oficială cu el pentru chestiuni privind pe moldo-valahi, care și ei sînt tot supuși ai M. S. Sultanului și nu au nici un caracter care să-i deosebească de ceilalți supuși otomani.* Această declarație este la fel de neobișnuită prin fond și prin formă și este atît de puțin conformă legăturilor care trebuie să existe între Turcia și România încît guvernul Alteței-Sale Principelui Carol I s-a văzut în penibila situație de a trebui să recheme pe agentul său acreditat pe lîngă autoritățile din Tulcea, după ce acesta din urmă înaintase un protest împotriva spuselor Mutesarifat-ului. Guvernul român a lăsat timp Turciei de a reveni la simțăminte mai drepte și mai potrivite cu situația politică a României și abia cinsprezece luni după aceea, în urma destituirii, din motive străine nouă necunoscute, a vechiului guvernator al Tulcei, el s-a hotărît a numi un nou agent. Din nefericire așteptările i-au fost înșelate. Mai demult românii domiciliați în Tulcea nu plăteau decît impozitul funciar pentru bunurile imobile pe care le posedau. De vreo șapte ani încoace, supușii români au fost și sînt siliți să plătească taxa de patentă (*temettuh*) și taxa pentru căile de comunicație, impozite care n-au putut fi încă percepute de la ceilalți *supuși străini*, fiind dat că legațiile de la Constantinopol n-au admis încă perceperea acestor impozite.

Singura scutire de care se bucură românii este scutirea de impozitul personal (*bedel*), și trebuie spus că aceasta se obține foarte greu, fiind dat că autoritățile otomane contestă foarte des naționalitatea supușilor noștri, iar atunci cînd devin proprietari sînt complect asimilați raialelor și prin urmare judecați, pedepsiți și arestați fără ca delegatul român să le poată veni în ajutor și să-i ocrotească, ceea ce i-a silit pe mulți români să renunțe la pașaportul lor, calitatea de român nefiindu-le de nici un ajutor. Ca o urmare a acestei stări de lucruri, delegatul României nu poate exercita nici o jurisdicțiune asupra conaționalilor săi. Există două scrisori viziriale din anii 1844 și 1856 adresate guvernatorilor din Varna care ar putea fi invocate în sprijinul supușilor români instalați în Turcia ; dar stilul acestor două hîrtii este atît de inconsistent și prolix, încît autoritățile otomane nu se cred obligate în virtutea acestor scrisori să facă vreo deosebire între supușii români (numiți tot supuși ai Sublimei Porți) și raialele.

Situația supușilor români instalați la Constantinopol nu este mai bună. Mai demult, pînă în anul 1866, supușii români se bucurau de unele privilegii care, în multe împrejurări, îi puneau într-o situație egală cu aceea a supușilor puterilor străine, care, în virtutea capitulațiilor, se bucură de drepturi și imunități excepționale. Dar, de atunci încoace, Poarta a început nu numai să conteste naționalitatea supușilor români, dar și să asimileze pe aceștia din urmă cu raialele, cu toate sforțările Agenției diplomatice române de a păstra pentru supușii noștri privilegiile recunoscute de vechile obiceiuri ; astfel încît astăzi agenție se lovește de multe greutăți dorind să apere interesele conaționalilor săi, care n-au nici măcar dreptul de a fi însoțiți de un tălmaciu al agenției, cu toate că există un ordin vizirial de acum opt ani autorizînd admiterea tălmaciului român cînd este vorba de afacerile conaționalilor noștri. În ce privește impozitele pe care le plătesc românii, ele sînt aceleași la Constantinopol ca și la Tulcea. Dreptul de a judeca supușii români, pe care cancelaria agenției țării l-a avut totdeauna în fapt, nu este încă recunoscut de către autoritățile turce, cu toate că acest drept este recunoscut de mai multe consulate străine, cărora le place mai bine să aibă de-a face cu tribunalul român decît să trimită pe supușii lor în fața instanțelor otomane. Pe cînd Sublima Poartă se încăpățînează să tăgăduiască agenților români dreptul de judecată asupra conaționalilor lor, ea acordă același drept agenților săi pe teritoriul român.

Iată într-adevăr atribuțiile pe care Turcia le acordă agentului său instalat la Brăila astfel cum sînt precizate în mai multe firmane și în special în acela din 20 șaban 1289 (1872).

„Să dea ajutor și protecție negustorilor și supușilor otomani locuind sau călătorind în circumscripția sa ; să păstreze toate privilegiile la care ei au dreptul ; să ușureze tranzacțiile lor comerciale și să judece, după lege, *neînțelegerile care s-ar putea ivi în îndeletnicirile lor comerciale.* Acest agent mai are și misiunea de a comunica guvernului său toate faptele și incidentele care vor merita să fie povestite".

Ce trebuie spus și gîndit despre această nesăbuință ? Ne mulțumim să punem întrebarea. Guvernul princiar totuși, împins de poruncitoarea datorie de a nu îngădui violarea drepturilor țării, întemeiate pe tratate și pe dreptul public, este silit să ceară o deplină și complectă reciprocitate în favoarea agenților săi și numai cu această condiție poate admite ca agentul otoman să-și îndeplinească la noi funcțiunile cu care este însărcinat. Nu trebuie dealtminteri uitat că guvernul princiar ar fi în drept să refuze instalarea acestor agenți otomani, precum și instalarea turcilor pe teritoriul român, invocînd convențiile din 1393, 1460, 1511 și 1529, convenții recunoscute de către puterile garante și specificate fiecare în parte, în articolul 2 al Convenției din Paris.

Într-adevăr, după clauzele limpezi și precise ale acestor convenții, turcii n-au dreptul să se instaleze sub nici un cuvînt în România. Mai trebuie observat că reprezentantul Sublimei Porți în România (Brăila), pretinzînd că are atribuțiile și imunitățile pe care dreptul internațional le recunoaște *consulilor* străini, poartă titlul de *director general al agențiilor comerciale ale Sublimei Porți la Dunăre.*

Acest titlu nu poate fi purtat de către acela care în teritoriu străin este însărcinat să reprezinte interesele politice sau comerciale ale guvernului său. În codul dreptului ginților, care rezumă obiceiurile admise în legăturile dintre state și care servește drept călăuză diferitelor țări pentru tot ce privește reglementarea acestor legături, nu se află nici în clasificarea pe care o admite acest cod, nici printre denumirile pe care le consfințește, titlul pe care Turcia îl dă directorului său la Brăila; acest titlu nu acordă, într-adevăr, nici un caracter public și nu poate să se potrivească decît agentului unei societăți industriale particulare.

4) Violarea teritoriului român și nevoia unei noi delimitări a insulelor Dunării.

Cete de supuși otomani trec în fiecare an Dunărea, înarmați, și se îndeletnicesc cu tăierea de copaci în pădurile românești. În chipul acesta ei se fac vinovați de violarea teritoriului nostru și păgubesc fiscul românesc cu sume de evaluat. Guvernul princiar a protestat de multe ori împotriva acestor prădăciuni sistematic organizate, a cerut încetarea jafurilor de care este vorba și pedepsirea vinovaților. A trebuit să constate, cu părere de rău, că aceste acte rămîn nepedepsite, căci toate demersurile sale repetate au rămas fără rezultat.

Vom prezenta cîteva fapte de acest fel cari s-au produs după 1870, căci ar fi prea lung și prea oneros să ne suim pînă la o epocă mai îndelungată.

Pe la începutul acestui an s-a stabilit că prădăciunile continuau pe malul românesc. Mai mulți turci din satul Lom au năvălit în insulele românești, situate lîngă acest punct, pentru a tăia arbori și au luat cu ei mai bine de 200 de copaci dintre cei mai bătrîni.

În noaptea de 21 către 22 martie 1870, mai mulți indivizi înarmați, venind din Turcia, au trecut Dunărea și au tăiat copaci în pădurea Barda, de pe moșia Hazul. Puțin timp după aceea, vreo treizeci de turci înarmați au tăiat copaci din pădurea Orba. În cursul lunii aprilie din același an, grănicerii români retrăgîndu-se în sate din pricina creșterii apelor Dunării, turcii au tărit * arbori din pădurile Ialomiții. În dimineața zilei de 24 martie (1870) o bandă de turci înarmați a năvălit în pădurea numită Orba, proprietatea statului, și nu s-au retras decît în urma somațiunilor repetate ale grănicerilor de pe malul românesc, care, atacați cu focuri de armă, au reușit totuși să risipească pe răufăcători.

Spre sfîrșitul anului 1870 s-a constatat că mai multe caice sub pavilion otoman, aflătoare în apropierea insulei Niculi, aparținînd statului, tăiaseră copaci în pădure fără măcar a respecta pădurile particulare ce se aflau în mai sus pomenita insulă.

Cu toate măsurile luate de autoritățile locale de comun acord cu autoritățile de pe graniță, vinovații n-au vrut să țină socoteală de somațiile repetate ce li s-au făcut și s-au împotrivit tuturor ordinelor date în această privință. Constatarea de care este vorba a fost făcută în prezența delegatului otoman, locuind în portul Știrbei. Violările și prădăciunile de acest fel s-au repetat în anii următori și toate constatările acestor fapte se află depuse în arhivele noastre.

Înșiruind o mică parte a tuturor acestor călcări neîncetate care se săvîrșesc în insulele românești, sîntem în măsură de a afirma și de a dovedi că fiecare caz în parte a acestor acte de jaf a fost raportat la timpul și locul cuvenit guvernului vecin și că n-a fost dată nici o satisfacție, în această privință, guvernului princiar.

Din anul 1860, guvernul român a atras atenția Sublimei Porți asupra unei delimitări a insulelor Dunării, pentru a reglementa o chestiune care a devenit un izvor de abuzuri de toate felurile, de neînțelegeri și de conflicte zilnice între autoritățile riverane respective, și anume luînd ca bază Tratatul de la Adrianopol din anul 1829.

Cu toate stăruințele repetate ale guvernului princiar în vederea convocării unei comisii mixte, însărcinate cu delimitarea de care este vorba, chestiunea n-a fost încă rezolvată.

5) Intervenția Sublimei Porți în afacerile interne ale României.

Guvernul român ceruse în 1872 guvernului din Atena rechemarea viceconsulului grec din Brăila, care arestase pe stradă și ținea închis la consulat un supus grec; neprimind nici o satisfacție în această privință și nici măcar un răspuns favorabil, a retras viceconsulului autorizația în virtutea căreia își îndeplinea funcțiunile. Guvernul din Atena aflînd despre această revocare urmată de un mandat de aducere, emis de către autoritatea judecătorească din Brăila la cererea supusului „grec" care fusese arestat și deținut în chip ilegal, a protestat împotriva acestui fapt și a dat ordin consulului său general din București să-și părăsească postul.

Pentru a putea judeca situația în cunoștință de cauză, trebuie știut că guvernul român se grăbise să dezaprobe pe magistratul care chemase la înfățișare pe fostul viceconsul, că îl și destituise și că exprimase guvernului grec toate părerile de rău cu privire la aceste fapte.

Sigur este că neînțelegerea privea numai Grecia și România și că Poarta nu avea ce căuta în această ceartă.

Guvernul otoman n-a fost de aceeași părere și marele-vizir s-a crezut îndreptățit a trimite principelui Carol o scrisoare pentru a se plînge de purtarea ministerului român față de viceconsulului din Brăila și a-i cere *o reparație pe măsura gravității faptului*. La primirea acestei

* Citește: *tăiat*.

scrisori, Ministerul Afacerilor Străine a răspuns tăgăduind Porţii dreptul de a se amesteca în afacerile ţării. Răspunsul guvernului român este drept şi întemeiat.

Într-adevăr, dacă nu se poate tăgădui că România este legată de Poartă prin unele fire, nu foarte bine definite, dealtminteri nu este mai puţin sigur că autonomia cea mai desăvîrşită şi suveranitatea internă cea mai întreagă îi sînt garantate de către puterile semnatare ale Tratatului din Paris.

De aceea agenţii şi consulii generali prezintă direct principelui Carol scrisorile de acreditare şi guvernele străine se adresează guvernului român pentru a obţine imputernicirea în virtutea căreia consulii şi viceconsulii îşi pot exercita funcţiunile. Din obligaţia pe care o are, aşadar, orice consul de a cere, înainte de a intra în mod legal în exerciţiul funcţiunilor sale, consimţămîntul sau imputernicirea guvernului teritorial, rezultă pentru acesta dreptul de a i-l retrage.

6) Violarea libertăţii comerţului şi nevoia de a încheia convenţii comerciale, de extrădare, poştale şi telegrafice.

S-a constatat totdeauna că fabricarea băuturilor spirtoase româneşti nu lasă nimic de dorit. Guvernul Sublimei Porţi a interzis totuşi importul acestui articol în Turcia, sub pretext că aceste alcooluri conţin substanţe răufăcătoare sănătăţii. Această oprire se poate cu atît mai puţin justifica cu cît guvernul român a dat cele mai întemeiate asigurări guvernului otoman că va împiedica introducerea unor materiale răufăcătoare sănătăţii în fabricarea băuturilor noastre şi a primit chiar ca marfa să fie analizată atunci cînd va fi importată în Turcia.

Faţă de această stare de lucruri, potrivnică uzanţelor internaţionale, care, în interesul bunei înţelegeri, asigură şi ocroteşte schimburile dintre negustorii statelor prietene, nu mai rămîne guvernului român decît să aplice represalii mărfurilor de provenienţă turcă.

N-ar fi totuşi mai folositor pentru legăturile comerciale ale ambelor ţări ca chestiunile vamale să fie reglementate prin clauze speciale, liber discutate şi consimţite? Guvernul princiar este gata de a începe tratativele cu Sublima Poartă în acest scop.

Guvernul român, recunoscînd marele folos, în interesul ordinei şi al moralei publice, a extrădării reciproce a criminalilor de drept comun a celor două ţări, urmăreşte această convenţie de multă vreme, fără a putea ajunge la un rezultat mulţumitor.

România a participat cu aceleaşi drepturi ca şi Turcia la Convenţia poştală de la Berna şi a aderat în deplinătatea drepturilor sale la Convenţia telegrafică de la Sft. Petersburg. Aceste două tratate recunoscînd folosul unor convenţii speciale, mai ales între ţări vecine, este urgent în interesul chiar al tranzitului internaţional să se încheie convenţii poştale şi telegrafice între România şi Turcia.

7) Paşaportul român.

Paşaportul român este mereu nesocotit de către autorităţile otomane, care cred de datoria lor să ceară supuşilor români înzestraţi cu aceste acte şi care vor să treacă pe malul drept să aibă asupra lor un *teşcheres* (paşaport turc) pentru a avea dreptul de a circula în mod liber pe teritoriul imperiului. Consulul Turciei la Odesa, precum şi acela din Viena retrag de asemenea aceste paşapoarte supuşilor români şi le eliberează paşapoarte otomane. Afară de aceasta, supuşii români întorşi de la Odesa, şi pe care afacerile lor comerciale i-au silit a petrece acolo cîtăva vreme, se plîng şi de taxele nemăsurate pe care Consulatul general al Turciei îi pune să le plătească pentru paşapoarte, legalizări şi alte drepturi încasate pentru vasele care intră şi ies.

8) Posesiunea neîndreptăţită a Deltei Dunării şi urmarea delimitării făcută în urma protocolului din 6 ianuarie 1867, privind linia de graniţă dintre România şi Turcia. [...]

Tactul şi prudenţa cu care K. a condus diplomaţia românească în cele trei luni ale ministeriatului din 1876 nu au avut, aşa cum se poate observa şi din discuţiile pătimaşe purtate în Adunare şi în Senat, adeziunea unanimă a cercurilor politice din ţară. Deosebit de incisiv este tonul „Timpului", care, în nr. 118, din 4 septembrie 1876, caracteriza memoriul drept „act de trădare sau un fapt de nebunie". Foaia conservatoare aprecia că România se afla în faţa alternativei : neutralitate sau acţiune. În primul caz s-ar fi putut închide în „fruntarii", făcînd chiar abstracţie de existenţa Turciei şi continuînd politica de întărire a independenţei statale inaugurată de guvernul Lascăr Catargiu. În varianta acţiunii, România, folosindu-se abil de slăbiciunea Turciei, ar fi putut „să aştepte cu arma la picior" atacul acesteia.

Este surprinzătoare lipsa de măsură a oponenţilor lui K., soluţiile tranşante pe care le ofereau, cu o candidă abstracţie de complexul politic internaţional în care ţara noastră se vedea silită să evolueze. Fără să înţeleagă rostul memoriului, ca o definiţie a relaţiilor româno-turce în acel moment, „Timpul" decreta că acesta n-are valoare atîta vreme cît nu este însoţit de o „demonstraţie militară".

„Rezultatele acestei politici mizerabile", conchide doctoral foaia conservatoare, vor aduce noi umilinţe ţării. În acelaşi spirit „Poporul", VI, 1876, nr. 320, p. 1—2. Miopia politică de care erau atinşi ziariştii conservatori — justificată poate şi printr-o lacunară informaţie în ceea ce priveşte poziţia noastră internaţională — îi cuprinsese şi pe unii oameni politici ce

activau în Cameră şi care căutau cu o supărătoare consecvenţă să pună semnul egalităţii între politica lui K. şi ideea de umilinţă naţională (vezi o aluzie a lui N. Ionescu, infra p. 415, nota 5).

[3] Vezi infra p. 209 şi urm.

[4] N. Fleva ceruse ca Adunarea să ia cunoştinţă de actele diplomatice în şedinţă secretă.

[5] I. Codrescu sugerase ca sarcina cerută de K. să fie suplinită de comisia desemnată a întocmi răspunsul la mesajul tronului. Mai ales că, oricum, guvernul era dator a-i prezenta documentele diplomatice spre a putea elabora textul.

În sensul acesta făcuse şi următoarea propunere, subscrisă cu D. Leca, I. A. Sturdza şi Al. I. Gheorghiu: „Propun ca comisiunea însărcinată pentru răspuns la discursul tronului să ia cunoştinţă de documentele în afacerile exterioare a ţărei, făcînd parte din această comisiune şi preşedintele şi vicepreşedintele Adunării" („Monitor", 1876, p. 3 444, col. 3). Adunarea a acceptat-o în unanimitate.

[6] G. Missail observase că a folosi comisia pentru redactarea răspunsului la mesajul tronului şi în problemele de politică externă este imposibil, deoarece odată răspunsul votat aceasta se dizolvă. Recomanda de aceea constituirea unei comisii separate.

[7] Aluzie la *Comité du Salut Public*, instituit de Convenţie la 5 aprilie 1793 la Paris. Era format din 12 membri (dintre care Carnot, Robespierre, Saint-Just) şi avea misiunea de a reprima opoziţia. Autoritatea sa era nelimitată şi se exercita deopotrivă asupra miniştrilor, funcţionarilor, civililor şi militarilor din interior şi din afara Republicii. A declanşat Teroarea (2 iunie 1793 — 27 iulie 1794).

[8] Vezi discursul următor.

*Comunică Senatului că Turcia a recunoscut neutralitatea Dunării între frontierele română şi sîrbă**

Domnilor, am onoare a vă aduce la cunoştinţă că din iniţiativa guvernului român, şi mulţumită sprijinului binevoitor al puterilor garante, Înalta Poartă a consimţit de a recunoaşte neutralitatea Dunărei [1] între fruntariele sîrb şi român, de la gura rîului Timoc, cam în faţă cu Gruia, pînă la Vîrciorova; aşadar Înalta Poartă s-a îndatorat de a ordona ca flotila sa şi orice operaţiune strategică să nu aibă loc pe acea întindere, aceasta spre a ne asigura neutralitatea şi comerciu[l] nostru. Şi negreşit că aceasta impune şi îndatoriri, pe care guvernul român le-a păzit totdeauna cu sfinţenie, de a păstra neutralitatea, a nu lăsa trecerea de bande şi arme etc.

Guvernul român a reclamat de la guvernul serb, apărînd acest principiu de neutralitate, şi a obţinut ca insula Ada Kale, dimpreună cu toată poporaţiunea şi garnizoana să nu fie atacate de către sîrbi, la care guvernul sîrbesc a declarat că aderă, şi Poarta a recunoscut, a consimţit, la această fermă dorinţă a României de a apăra pe cît se poate orice eveniment turburător la fruntarii. Ceva mai mult pot zice, că i s-a atribuit României onoarea de a da ospitalitate populaţiunei şi garnizoanei din Ada Kale, adică de a o hrăni, negreşit cu cheltuiala în contul Porţii. Aşadar, Poarta a încredinţat României nu numai apărarea acelor localităţi din partea Dunării prin neutralizarea ei pînă la Vîrciorova, dar şi ospitalitatea şi asigurarea populaţiunei dimpreună cu garnizoana din insula Ada Kale. Ei bine, domnilor, după un asemenea act ce guvernul a primit ieri, poziţiunea României a devenit mai puţin îngrijorătoare şi totodată mai mulţămitoare. Acum ne vom putea îndeplini cu mai mare energie datoriele noastre de stat neutru. Acest rezultat a costat guvernului multe stăruinţi şi nu le-a dobîndit decît mulţămită sprijinului puterilor garante.

* Şedinţa din 28 iunie 1876. Senatul României.

Această chestiune, domnilor, a fost objectul în mare parte a cererilor ce am adresat Camerei în şedinţa trecută, şi care viu astăzi a o face şi dumneavoastră, de a numi o comisiune. Dar şi atunci îngrijirile noastre cînd am făcut această cerere Camerei nu erau împrăştiate precum sînt astăzi, cu toate acestea vă rog să orînduiţi şi dumneavoastră o comisiune [2], căria guvernul să-i comunice diferitele chestiuni internaţionale, care se tratează astăzi şi care se vor ivi, şi totdeodată comisiunea va vedea cea mai mare parte din aceste documente diplomatice cari se pot comunica.

Replică lui I. Deşliu [3].

Domnilor, să nu amestecăm chestiunea şi să nu facem din această discuţiune un fel de talmeş-ba[l]meş politic, din care vom ieşi mai nedomiriţi decît la început.

Am avut onoarea, domnilor, a vă face cunoscut că guvernul a dobîndit un drept, o situaţiune care pot zice că este coroana neutralităţei noastre ; căci, domnilor, nu este destul ca un stat să voiască a fi neutru, trebuie ca şi celelalte puteri să recunoască acea neutralitate ; astăzi dar România este recunoscută de neutră.

Onor. domn Deşliu, care sînt încredinţat că este un român neaoş, ar trebui să se bucure de aceasta, căci tunul nu va bubui decît în depărtare ; la noi nu va fi nimic.

Cît pentru interpelaţiunea ce voieşte a face, socotesc că domnia-lui ar face mai bine a aştepta discuţiunea la răspunsul tronului şi atunci va cere ministerului toate lămuririle ce va voi.

Domnul Ioan Deşliu: Noi nu vom face răspuns la mesagiul tronului.
Domnul vicepreşedinte: De unde ştiţi?

Nu credeam ca domnul Deşliu să zică aceasta ; aceasta este o datorie a noastră; credeam că, daca nu se făcea răspunsul, era să propună domnia-lui aceasta. Cu ocaziunea dar acelui răspuns, ministerul va da toate lămuririle întru ceea ce priveşte politica sa exterioară; şi atunci de nu va fi mulţumit, onor. domn Deşliu să facă interpelaţiunea şi-i voi răspunde.

Deocamdată să-mi permită a-i face o declaraţiune : că mă voi împotrivi la o şedinţă secretă după cum a propus domnia-sa, căci nu cred că este bine a se deştepta şi alarma ţara printr-o asemenea şedinţă pentru chestiune politică ; asemenea chestiuni au gingăşia lor, trebuie tratate cu mult calm şi prudinţă, astfel că înfăţişarea documentelor politice nu se pot discuta pe calea ordinară, după cum am avut onoare de a spune şi în Cameră.

Onor. domn Deşliu, dacă şi-ar da osteneală a ceti în „Débats" un discurs al lordului Derby, va ceti patru pagine şi cu toate astea va rămînea tot atît de nedomerit ca la început [4], sau cel puţin trebuie o foarte mare perspicacitate spre a ceti printre rînduri. Vă mărturisesc că nu sînt lord Derby decît cînd mă va interpela domnu[l] Deşliu în public sau chiar în secret în privinţa actelor diplomatice, voi fi tot atît de misterios cît sînt în discuţiunea de acum.

Am cerut această comisiune pentru că guvernul voieşte întotdeauna să încunoştiinţeze şi pe reprezentaţiunea ţărei ; voieşte să ştie dacă acea comisiune, care are încrederea maiorităţei Senatului, îl aprobă în mersul politic exterior. Aceasta este tot ce guvernul poate face. Sînt parlamente

în țări mult mai puternice decît a noastră unde se cer actele diplomatice și unde actele diplomatice nu ajung la cunoștința publică decît cînd sînt faptele îndeplinite. Noi tocmai pentru că acum avem neutralitatea dobîndită și recunoscută, spre a nu avea numai sarcini ci să ni se dea și niște avantaje, de aceea am voit să ascultăm și să informăm pe Senat și Cameră, pe cît prudența o permite. Atîta am onoare să pot spune domnului Deșliu în particular și înaltului Senat în general.

Din nou replică lui: I. Deșliu[5].

Domnilor, observați bine, eu v-am rugat ca să binevoiți a numi o comisiune spre a lua cunoștință de cele ce se poate înfățișa. La aceasta vine domnul Deșliu și cere să-i comunic documentele din dosar, pentru că vrea domnia-lui să le vadă...

Domnul Deșliu: Am anunțat interpelarea...

Puteți, eu o declar dinainte că nu le pot comunica, interesul țăre mă pune în imposibilitate să le arăt; și, aceasta cînd o zic, cred că domnul Deșliu o va găsi foarte logic, foarte întrebuințat pretutindeni.

Fiindcă domnia-lui zice că citește gazete, apoi trebuie să știe că toți miniștrii din toate țările zic că în interesul serviciului statului este d-a nu comunica corespondența diplomatică și aceasta este așa și din alt punct de vedere; căci, cînd ministrul de externe înfățișează un document de asemenea natură, trebuie să se gîndească dacă și partea cealaltă cu care tratează primește sau nu această publicitate. Căci astfel un dosar diplomatic comunicat, cum cere domnul Deșliu, atunci nu se va găsi un singur stat care să trateze cu noi asemenea chestiuni diplomatice știind că ele se publică; prin urmare, bine am zis că nu pot să dau pe față corespondența diplomatică. Totodată rog pe onor. domn Deșliu să nu vază în mine că voiesc să pun chestiunea pe un tărîm personal, adică de a-l insulta. Eu nu am nici obiceiul, nici gustul d[-a] insulta pe onor. domn Deșliu, cuvintele mele vor ieși în „Monitor" și se vor vedea daca sînt insulte.

Domnul Deșliu: N-am înțeles așa.

Găsesc foarte bine a răspunde la o conversare oarecare, dar, cînd zic că nu pot da pe față actele diplomatice, aceasta cred că nu poate fi o insultă pentru domnia-sa. Și, daca domnia-sa tot va mai crede că este insultă, atunci voi întrebuința altă frasă și voi zice: mă aflu în neputință de a face să cunoască domnia-lui și toată țara corespondența diplomatică. Și știți că aceasta se uzează în toate statele.

Domnul Deșliu: Nu vă cer aceasta.

Atunci, domnilor, vă întreb? De ce se face această discuțiune? Pentru ce mă pune domnul Deșliu alături cu domnul Catargiu?

Eu cred că în asemenea cazuri chiar domnul Catargiu a păstrat aceeași conduită, și domnul Deșliu cînd va fi aici pe banca ministerială va face tot asemenea. Căci, daca domnul Catargiu nu ar fi păstrat discrețiunea, s-ar fi trezit de-o dată cu șapte interpelări din afară, care i-ar fi zis: cine v-a dat dumneavoastră voie a da publicității corespondența diplomatică? căci asemenea corespondențe are aerul intimității, discrețiunii.

Domnilor, termin prin a vă ruga că, daca veţi găsi că este cuviincios şi bine ceea ce a zis guvernul, să numiţi comisiunea propusă [6].

„Monitor", 1876, nr. 146, p. 3 514, col. 1 — p. 3 515, col. 1; p. 3 516, col. 1—2.

NOTE

[1] Obţinerea neutralităţii Dunării este rezultatul unei atente şi perseverente acţiuni diplomatice a autorităţilor româneşti în condiţiile cînd mişcarea antiotomană din Balcani lua amploare. Formarea cetelor înarmate de bulgari şi încercarea lor obstinată de a trece clandestin Dunărea, ca şi ajutorul în oameni şi armanent rusesc oferit Serbiei folosind teritoriul românesc ameninţau siguranţa statului român, periclitau în mod primejdios relaţiile şi aşa destul de încordate cu Turcia.

Capturarea vasului *Radeţky* al societăţii care asigura navigaţia pe Dunăre de către insurgenţii bulgari, la 29 mai 1876, şi debarcarea lor pe malul drept constituia un act de natură să compromită neutralitatea României (vezi raportul inspectorului societăţii, G. Ioanovici, relatînd incidentul, *DRI*, I_2, p. 168—169). Ca urmare, K. silit de „necesităţi şi [...] convenienţe internaţionale" a dispus expulzarea căpeteniilor răscoalei bulgare: Karavelov şi Tankov *(ibidem*, dispoziţie din 31 mai 1876, p. 172). În acelaşi spirit a reclamat concentrarea unui corp de armată pe malul Dunării, la Gruia, care să supravegheze evoluţia conflictului turco-sîrb (vezi adresa către ministrul de război din 15 iunie 1876, *ibidem*, p. 186). A doua zi el adresează o notă agenţilor noştri acreditaţi pe lîngă puterile garante, ca şi celui aflat la Belgrad, insistînd pentru obţinerea neutralităţii fluviului între Negotin şi Vîrciorova *(ibidem*, p. 188). Vezi, mai ales, răspunsul telegrafic din 18 iunie la scrisoarea lui Iancu Ghica, agentul român la Constantinopol, în legătură cu indecizia Porţii în această împrejurare: „Dacă răspunsul lui Savfet paşa [ministrul de externe otoman — *n.n.*] este imprecis şi duce la noi amînări, sînteţi autorizat a pune chestiunea într-o notă oficială" *(ibidem*, p. 211).

La 22 iunie 1876, adresîndu-se aceluiaşi agent, care îi scrisese exasperat despre „încetineala fără leac şi reaua-voinţă înrădăcinată" a Porţii, K. îl autoriza să anunţe că noi tergiversări vor obliga România să-şi asigure neutralitatea pe fluviu pe propriile ei riscuri (*ibidem*, p. 231).

La 28 iunie, după nesfîrşite amînări şi discuţii, Iancu Ghica putea comunica la Bucureşti că a obţinut — condiţionat de interzicerea tranzitului armelor ruseşti pentru sîrbi şi de aprovizionarea insulei Ada Kaleh — un răspuns scris din partea Porţii asupra garantării neutralităţii Dunării *(ibidem*, p. 251—252).

[2] Vezi discursul precedent.

[3] La cererea lui K. de a se constitui o comisie senatorială căreia să i se aducă la cunoştinţă unele acte diplomatice de politică externă cu conţinut secret, I. Deşliu a replicat enervat: „Ei bine, domnilor, se înţelege că domnul ministru nu voieşte să vază ţara acele acte, ci numai cîţiva dintre noi, iar ceilalţi să nu le vază". Îl interpelase apoi pe K. asupra măsurilor luate de guvern în vederea menţinerii neutralităţii ţării.

[4] Asupra opiniei engleze faţă de desfăşurarea evenimentelor în Balcani, cu tendinţa de a vedea în apărarea Turciei o cauză pierdută, vezi corespondenţa trimisă de ziaristul Hotze di Planta, la 27 iunie 1876, Ministerului de Externe român *(ibidem*, p. 249—251).

[5] I. Deşliu protestase împotriva modului sugerat de K. ca senatorii să ia cunoştinţă de actele diplomatice confidenţiale prin intermediul comisiei. Mai observase furios că sistemul comisiilor senatoriale îl avusese şi guvernul precedent, condus de Lascăr Catargiu. Apoi, pentru a forţa mîna lui K., să dezvăluie cîteva acte diplomatice, îi adresase următoarea întrebare: „Dacă a lucrat ceva pe cale diplomatică ca să obţie de la Înalta Poartă, ca compensaţiune pentru neutralitatea ce am declarat, reîntoarcerea Deltei Dunării ce ne este deţinută în contra Tractatului de Paris?".

[6] Senatul a votat o comisie formată din şapte membri: D. Bozianu, Al. Orăscu, D. Ghica, G. Cantacuzino, Ion Ghica, I. Cantacuzino, Săftoiu.

*Explicație asupra încheierii de convenții comerciale cu diferite țări străine**

Ne aflăm în fața unei necesități: nu mai tîrziu decît poimîine se aplică tariful autonom [1]. Acest tarif, pentru multe state și pentru multe categorii de mărfuri, e o perturbațiune. Vă rog dar a trata această chestiune de urgență, și în secțiuni vă voi da explicațiuni pe care nu le pot da în ședință publică, despre poziținea grea în care ne aflăm dacă nu am dobîndi aprobarea acestei legi.

Replică lui Eugeniu Stătescu [2].

Domnilor, poziținea guvernului este cu atît mai grea cu cît onor. domn Stătescu face un discurs întreg, la care guvernul nu poate să răspunză mai nainte de a da oarecare lămuriri în familie, ca să zic așa, ceea ce a cerut onor. domn Ionescu [3] și la care guvernul a aderat.

În momentul acesta însă, nu pot deloc, nu sînt în stare a răspunde domnului Stătescu; și pot spune numai atît, că domnia-sa astă dată nu a studiat bine chestiunea, nu s-a ocupat a vedea care-i este partea cea bună și care-i este partea rea, pentru ca deodată să vină cu o opiniune pronunțată.

Ce cere domnia-sa? Cere să cunoască situațiunea. Dar îl pot asigura că, după ce va cunoaște situațiunea, singur va veni și va retrage propunerea.

Domnia-sa apoi cere amînarea tarifului vamal autonom, ceea ce fac tocmai acelea din puteri care ne tăgăduiesc dreptul nostru autonom de a avea un tarif vamal al nostru propriu, căci vă pot asigura că sînt puteri care pînă astăzi nu au consimțit la aplicarea tarifului nostru vamal.

Atît vă pot spune acum și vă rog să binevoiți a otărî.

O voce: Să trecem în ședință secretă.

Vă rog să trecem în secțiuni întrunite, și eu vă declar că nu avem nici un *parti pris*, ci este vorba numai să apărăm interesele comerciului nostru, și totdeodată și guvernul să fie pus în poziținea de a ști ce are de făcut.

Eu cred că amînarea aplicărei tarifului nu se poate face decît printr-o lege, și tocmai aceasta ar dori-o puterile care ne contestă acest drept.

Dumneavoastră știți bine că guvernul trecut a amînat punerea în aplicare a noului tarif și nu poate spune motivele pentru care a făcut-o; dar ceea ce voim noi este ca nu și actualul guvern să fie silit a amîna încă o dată aplicarea acestui tarif, fiindcă noi credem că țara este liberă a-și face tariful vamal așa cum va crede că este mai bine ca să reguleze comerciul ei. Prin urmare, între actualul tarif vamal, care se pretinde că este turcesc, și între tariful nostru vamal autonom, fie bun, fie rău, vă întreb pe care veți preferi? Negreșit veți da preferință celui din urmă. Apoi, așa fiind, atunci, pentru ca să nu asigurăm unei puteri numai monopolul internațional, tocmai pentru aceasta am venit noi cu acest proiect de lege, cu care credem că vom apăra toate interesele comerciale... *(Întrerupere.)*

Noi nu vă cerem acum să ne autorizați a încheia cu vreo putere străină o convențiune definitivă, căci, cînd va veni timpul ca să facem

* Ședința din 30 iunie 1876.

asemenea convenţiuni, atuncea veţi avea ocaziune să discutaţi chestiunea pe larg şi să votaţi în deplină cunoştinţă de cauză.

Acum însă vă voi cita un fapt, pentru ca să judecaţi dumneavoastră singuri că nu ar fi bine a se mai amîna aplicarea noului tarif; vă voi cita de exemplu zaharul.

O voce: Ar fi mai bine să rezervaţi acest exemplu pentru şedinţa secretă.

Domnilor, permiteţi-mi să spun şi eu ceea ce crez că pot spune. Onor. domn Stătescu a vorbit tot ceea ce a crezut că trebuie să vorbească; prin urmare, să-mi permiteţi şi mie să vă spun un exemplu.

Zahărul astăzi, după tariful nostru actual în vigoare, plăteşte 7 şi jumătate la sută, şi după noul tarif autonom va plăti dreptul de importaţiune, 35 la sută, iar după convenţiunea încheiată cu Austro-Ungaria, va plăti 20 la sută [4]. Prin urmare, daca pe de o parte veţi amîna aplicarea noului tarif şi pe de alta nu veţi admite ca noi să încheiem convenţiuni comerciale şi cu alte puteri, atunci ce are să rezulte? Are să rezulte de aci că Austro-Ungaria tocmai în virtutea convenţiunei nu va plăti 20 la sută, ci va plăti numai 7 şi jumătate la sută. Apoi, daca va plăti numai 7 şi jumătate la sută, atunci vă întreb: cine va plăti diferenţa aceasta, paguba aceasta? Negreşit turcul o va plăti, precum se zice; şi ce vor face toţi acei cetăţeni care au într-însul capitalurile lor pentru ca să facă fabrice de zahăr în ţară, cînd ştiţi că, fără o mare taxă vamală pusă pe zahăr străin, fabricaţiunea zahărului nostru indigen nu va putea merge înainte? Pe cînd, din contra, daca veţi decide ca tariful nostru autonom să se pună în lucrare, atunci toate acele puteri care nu vor voi să ne recunoască dreptul şi nu vor cere ca să încheie convenţiuni comerciale vor plăti 30 la sută, iar cele[l]alte puteri care se vor grăbi să încheie convenţiuni comerciale cu noi, vor plăti numai 20 la sută, şi cu modul acesta fabricele noastre vor putea merge înainte.

Iată, domnilor, care este situaţiunea noastră.

Noi, guvernul, credem că prin aceasta să întărim autonomia ţărei, precum şi să apărăm cît se poate mai bine interesele materiale ale ţărei. Noi nu voim să surprindem Camera. Daca domniile-voastre veţi crede că este bine ca în ajunul chiar al punerei în lucrare a noului tarif să-l mai amînăm cu cîteva luni, noi ne vom supune; dar, mai nainte de a vă decide pentru amînare, eu cred că este bine să luaţi cunoştinţă de oarecare corespondenţe pe care voi avea onoare a vi le comunica şi atunci veţi cunoaşte toate împrejurările şi veţi putea judeca daca e bine să adoptaţi propunerea de amînare ce face domnul Stătescu [5].

„Monitor", 1876, nr. 146, p. 3 524, col. 2; p. 3 525, col. 1—3.

NOTE

[1] Vezi supra p. 90 şi urm.

[2] Eugen Stătescu ceruse amînarea cu două luni a aplicării tarifului vamal autonom, pînă cînd Adunarea va fi edificată asupra convenţiilor comerciale în curs de încheiere.

[3] N. Ionescu ceruse ca guvernul să aducă la cunoştinţa Adunării corespondenţa diplomatică în legătură cu aceste negocieri.

[4] Vezi supra p. 182, nota 17.

[5] Adunarea a acceptat discutarea de urgenţă a propunerii.

Răspunde interpelării lui I. Deşliu asupra numirii lui Titu Maiorescu în calitate de agent diplomatic la Berlin *

Domnilor senatori, onor. domn Deşliu [1] mi-a făcut onoarea să mă întrebe în particular despre această numire a domnului Maiorescu şi am avut onoare de a-i răspunde că numirea nu este făcută de ministerul actual. Onor. domn Deşliu nu a ţinut seamă de afirmaţiunea mea, precum obişnuieşte a nu ţine seamă de afirmaţiunele oricărui om de onoare. Aş putea să mă pun în poziţiune de a-i răspunde în mod simplu, nu voi imita însă pe domnia-sa, care insultă în această Cameră pe prezinţi şi mai ales pe absinţi !

Voi răspunde dar mai pe larg pentru respectu[l] ce datorez acestui înalt corp. Şi mai înainte de toate voi declara că constituţiunea a despărţit puterile statului, că numirile în funcţiuni nu sînt ale puterei legiuitoare, ci ale puterei ezecutive ; că puterea legiuitoare n-are dreptul a interveni în numirea funcţiunelor decît numai atunci cînd acele numiri sînt făcute contra legei, cînd se numeşte un om care este osîndit de incapabil prin o sentinţă judecătorească. Sentinţele Corpurilor legiuitoare sînt sentinţe politice şi cît voi fi şi voi trăi voi protesta totdeauna în contra lor. Şi o declar aceasta cu atît mai mult cu cît sînt cu desăvîrşire afară din cauză. Aş fi în drept să zic : nu este treaba Senatului să mă interpeleze de ce am numit pe cutare sau cutare, aceasta este treaba puterei ezecutive, dar, pentru că Senatul vrea să ştie, atunci iată ce spun :

Domnul Maiorescu nu este numit de acest ministeriu, este un plenipotenţiar al m. s. domnitorului pe lîngă majestatea-sa împăratul Germaniei, pentru negociarea convenţiunii comerciale încă de sub guvernul trecut [2]. Vă voi citi patenta domnească din 24 martie 1876 (ministerul actual a intrat la 27 aprilie), care iată ce zice :

DECRET
no. 514
în 24 martie 1876
Bucureşti

Asupra raportului ministrului nostru secretar de stat, la Departamentul Afacerilor Străine, sub nr. 3 017..

Facem cunoscut şi încredinţăm prin coprinsul celor de faţă la toţi şi la fiecine pe care-i priveşte că dorind Noi, precum asemenea şi Majestatea-Sa Imperatorele Germaniei şi Rege al Prusiei, a încheia o convenţiune de comerţ, pentru ca relaţiunile ce ezistă între România şi Imperiul german să se întindă pe cît s-ar putea mai mult ;

Am decretat şi decretăm :

Art. I. T. Maiorescu, fost ministru al cultelor şi instrucţiunei publice, este numit plenipotenţiar al Nostru ca să negocieze, încheie şi iscălească la Berlin o convenţiune de comerţ cu plenipotenţiarul Majestăţii-Sale Imperatorele Germaniei şi rege al Prusiei.

Spre încredinţarea cărora am iscălit cu mîna Noastră prezentul act de plenipotenţă şi am poruncit să se întărească aplicîndu-i-se sigiliul Nostru.

* Şedinţa din 1 iulie 1876. Senatul României.

Dat în Bucureşti în a 19 zi a lunei martie, anul 1876 şi al zecelea al domniei Noastre.

Ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine

I. Bălăceanu

Domnilor, cînd am intrat în minister am găsit pe onor. domn Maiorescu funcţionînd în cualitate de plenipotenţiar al măriei-sale domnitorului în Berlin, precum şi pe ceilalţi agenţi români : pe domnul Calimah Catargi la Paris, pe domnul Ghica la Constantinopole, pe domnul G. Filipescu la St. Petersburg, pe domnul Esarhu la Roma [3], toţi aparţinînd unei partide din care eu nu am onoare de a face parte. Ei bine, ce era să fac eu într-o chestiune unde nu e vorba de a cerceta dacă cineva este alb sau roşu, conservator sau liberal, ci unde sînt numai interesele generale ale naţiunei. Ce trebuia să fac? Să-i destitui? Căci numai aceasta este crima mea că nu i-am destituit !... Apoi să-mi permită onor. domn Deşliu care ştie toate, dar care în chestiunea aceasta nu prea ştie bine, a-i spune că un plenipotenţiar nu se poate destitui, nu se poate revoca decît numai cînd nu-şi îndeplineşte misiunea sa ; şi atunci trebuie să se ceară şi consimţimentul celeilalte părţi cu care negoţiem : altminterea este o ofensă. Ce am făcut dar eu spre a fi interpelat de domnul Deşliu ?

Auz pe onor. domn Deşliu că se prevalează de titlu[l] de liberal şi zice : eu al partitului naţional liberal ! Dumneavoastră, domnule Deşliu, al partitului naţional liberal? Dar unde v-am găsit eu, unde ne-am întîlnit? Apoi dumneavoastră aţi urmat o politică a dumneavoastră... *sui generis* ! Şi mai alaltăieri v-aţi pus în opoziţie, după ce aţi făcut opoziţie sistematică la toate guvernele. Aceasta este dreptul dumneavoastră, aceasta este onoarea dumneavoastră, răspunderea dumneavoastră ; dar cît pentru partitul naţional liberal, la care aparţin eu, binevoiţi să ştiţi, domnule Deşliu, că nu m-am întîlnit cu dumneavoastră niciodată, şi nici de la 1862.

Aşadar, domnilor senatori, domnul Deşliu n-a căutat decît o ocaziune ca să facă un frumos cuvînt, dar cu totul neîntemeiat ; domnul Maiorescu este numit plenipotenţiar al m. s. domnitorului încă de la 24 martie 1876. Iată, domnilor, vă citesc şi jurnalul Consiliului de Miniştri de atunci :

JURNAL

Consiliul Miniştrilor în şedinţa sa de astăzi mercuri 17 martie anul 1876

Luînd în deliberare referatul domnului ministru al afacerilor străine, sub no. 2 899, relativ la convenţiunea de comerţ între România şi Germania.

Avînd în vedere că domnul Nicolae Creţulescu, agent al României la Berlin, are a se reîntoarce în curînd în ţară şi prin urmare nu va avea timpul material pentru a termina negocierile şi subscrie actul definitiv cu plenipotenţiarul Majestăţii-Sale Imperatorelui Germaniei şi Rege al Prusiei.

Consiliul decide ca domnul T. Maiorescu, fost ministru al cultelor, să fie numit *plenipotenţiar* al M. S. Domnului, pentru a începe la Berlin negocierile pentru încheierea unei convenţiuni de comerţ pe baza con-

venţiunilor de comerţ ce România are deja încheiate cu Austro-Ungaria şi Rusia [4], afară de stipulaţiunele speciale sau adiţionale cari n-au fost acordate acestor două puteri decît ca state limitrofe şi în vederea unor avantage reciproce pentru comerţul de frontieră.

Dispoziţiunile acestui jurnal se vor aduce la îndeplinire după ce se va obţine Înalta M. S. aprobare.

L. Catargi, I. Bălăceanu, P. P. Carp, Al. Lahovari, Florescu, Th. Roseti.

Acum sînt eu vinovat că l-am lăsat acolo? Apoi daţi-mi un vot de blam sau faceţi o moţiune să destitui pe toţi, să destitui pe cel de la Paris, pe cel de la Petersburg, pe cel de la Roma, pe cel de la Constantinopol, pe toţi!

Apoi aşa face un ministru de externe? Apoi un ministru de externe care urmează treburile ţărei este cu toţi oamenii în relaţiune nu numai oficial, dar şi personal şi confidenţial. Apoi, domnilor, prin aceşti agenţi, care erau de mult la postul lor, am putut eu dobîndi multe, căci au putut fi ea conservatori, au putut fi liberali, însă au fost mai înainte de toate români, care au lucrat în interesul ţării şi despre aceasta vă vor putea convinge comisiunea numită de Senat [5], căreia îi voi arăta actele diplomatice, şi atunci mă veţi judeca. Cu aceşti oameni am dobîndit pentru ţara mea acea neutralitate care pentru prima oară a fost recunoscută de Turcia şi de Europa întreagă; aceasta am cîştigat-o, domnilor, cu tactul şi cu patriotismul acestor oameni.

Eu am găsit pe domnul Maiorescu funcţionînd acolo ca plenipotenţiar şi nu primise încă numirea de agent diplomatic, căci domnul N. Creţulescu a demisionat tocmai la 14 aprilie, pe cînd domnul Maiorescu fusese numit plenipotenţiar la 17 martie, de aceea nu i s-a pus atunci şi titlul de agent diplomatic. Eu eram dator să-i dau acest titlu; pentru ce? Pentru că cuvîntul *plenipotenţiar* nu presupune un reprezentant diplomatic, fiindcă în străinătate agenţii noştri din nenorocire nu sînt decît agenţi oficioşi, nu se privesc ca agenţi diplomatici. Şi aci trebuie să recunosc predecesorilor mei, căci ei au stăruit ca în toate convenţiunele comerciale să se puie titlul de *agent diplomatic*. De aceea guvernul austriac tratează pe agenţii noştri, şi trebuie să-i fim mulţămitori pentru aceasta, ca agenţi diplomatici, şi la toate recepţiunele îi tratează ca făcînd parte din corpul diplomatic; cînd îşi dă acreditivele lor, ei sînt priviţi ca agenţi diplomatici, ei au toate drepturile şi privilegiile agenţilor diplomatici.

Acum să vedem, întins-am eu caracterul domnului Maiorescu mai departe decît ce era dat prin numirea de plenipotenţiar? Nu; eu am ţinut ca convenţiunea care se va încheia să se facă în aceleaşi condiţiuni la Berlin ca şi la Viena, adică să subscrie ca agent diplomatic. De aceea am scris domnului Maiorescu că în privinţa împrejurărilor cunoscute misiunea dumneavoastră este să fiţi plenipotenţiar pînă la subscrierea convenţiunii, însă ţin ca şi la subscrierea acestei convenţiuni să purtaţi titlul şi de *agent diplomatic*. Vă voi citi o scrisoare ca să vedeţi că nu mi-am făcut decît datoria, n-am voit să depărtez un plenipotenţiar al domnitorului, dar nici leafă, nici nimic nu i-am dat mai mult decît şi mai înainte, aşa a fost învoiala. I-am dat însă titlul să subscrie convenţia ca agent diplomatic, ceea ce are mare importanţă.

Iată răspunsul domnului Maiorescu :

Berlin, 6 mai 1876

Confidențială.

Domnule ministru,

La întrebarea ce ați binevoit a-mi face prin scrisoarea confidențială din 30 aprilie, am onoare a răspunde că primesc a fi în mod provizor, adică pînă la încheierea convențiunei comerciale cu Imperiul german, *agent diplomatic* al României în Berlin *. .....

.....

Oricare va fi soarta finală a acestor agenți, cred că este bine fiindcă există, și pînă cînd există să se obțină recunoașterea lor oficială, fie și în modul indirect al menționărei lor într-un act de convențiune, după precedentul celei încheiate cu Austro-Ungaria.

Primiți etc.

(Semnat), T. Maiorescu

Care este crima mea? Numit-am eu pe domnul Maiorescu? Fixat-am eu apuntamentele? Nu am făcut alt decît am zis : cînd vei subscri convențiunea comercială pentru care ești numit, vei subscri și titlul de „agent diplomatic".

Acum faptele care le constat, binevoiți, domnilor senatori, a le alătura cu marele cuvinte, patrioticele cuvinte ale domnului Deșliu și vă declar, domnilor, că primesc cu bucurie verdictul dumneavoastră. Căci ce poziție ați crea puterei executive, ministrului de externe, cînd mai ales în asemenea împrejurări ați primi dumneavoastră să vină un domn senator, care are poate prevenții legitime particolar[e] pentru un om, prevenții pe care poate le am și eu, să vă îndemnez să cereți să retrag un plenipotențiar al domnului fără nici un motiv ; și să-l retrag atunci cînd nu agentul este în joc, ci drepturile și interesele țărei. Cînd eu aș face una ca aceasta, nu aș fi demn să mai fiu aci, și nici măcar lîngă domnul Deșliu ; cînd m-aș ocupa de personalități ca să scot pe toți agenții : pe domnul Ghica, pe domnul Catargiu, pe domnul Exarhu, că nu sînt din partit, că nu-mi sînt prieteni, unde am merge, ce fel de guvern am fi? Care națiune ar mai voi să trăiască cu noi împreună? Care putere, care suveran ar mai primi plenipotențiarii noștri, cînd ei ar atîrna de fluctuațiunile unei majorități? Eu n-am făcut în această chestiune alt nimic decît am zis domnului Maiorescu : cînd vei subscri convențiunea, vei pune și titlul de „agent diplomatic". Și vă declar, domnilor, că domnul Maiorescu nu va ședea un moment în Berlin decît pînă se va subscri convențiunea ; această declarațiune vă fac în mod solemnel, și ca să vă dovedesc aceasta vă arăt că chiar chiria casei domnului Maiorescu este dată numai pe două luni, o lună a expirat deja, și în o lună sper că se va termina cu convențiunea.

Domnilor, nu guvernul german, cum a insinuat domnul Deșliu, a recomandat pe domnul Maiorescu ; guvernul german a făcut mai mult, a dat un contraproiect de convențiune, care sînt sigur că va avea adeziunea dumneavoastră, căci prin el se propune sistemul liberal mercan-

* Loc liber în text.

til al Germaniei, care astăzi face admirațiunea Europei întregi. *(Aplauze.)*

După ce I. Deșliu *depusese o moțiune pentru retragerea scrisorilor de acreditare lui Titu Maiorescu* [6].

Domnilor, voi să statornicesc numai două cuvinte. Am fost interpelat pentru ce am numit pe onor. domn Maiorescu, și la replică sînt interpelat pentru ce nu l-am destituit. Mă mărginesc la atîta și las la demnitatea Senatului ca să cugete că nu poate să se întovărășească și să se asocieze cu onor. domn Deșliu. A merge pe firul telegrafic la Berlin știrea că Senatul stigmatizează în neființă pe un om care are în mîna sa patenta domnească de plenipotențiar al domnului dată de un alt ministru și pe care nici un ministru n-o mai poate retrage, dacă acel ministru cunoaște convenințele diplomatice și buna-cuviință internațională, ar fi a da cea mai tristă recomandare acestui înalt Senat. Oricare ar fi opiniunile particulare ale fiecăruia dintre noi în privința domnului Maiorescu, cît pentru mine, domnilor, declar de la această bancă, că nu puteam să fac altfel decît a menține pe acela pe care-l menține domnitorul; și nu puteam face altceva decît a ținea seamă de susceptibilitățile, de nemulțumirea legitimă pe care onor. domn Maiorescu le-a provocat ca ministru de instrucțiune, dar nu puteam decît să-i mărginesc numirea în funcțiunea de agent pînă ce-și va împlini misiunea cu care era însărcinat. Aceasta, domnilor, am făcut-o, și pentru aceasta socotesc că Senatul va ținea compt, iar nu va da un vot de blam; căci, daca ar fi a se primi această moțiune, atunci nu ar mai putea să stea nimenea la minister, afară numai de domnul Deșliu [7].

„Monitor", 1876, nr. 147, p. 3 542, col. 2 — p. 3 544, col. 2; p. 3 545, col. 3 — p. 3 546, col. 1.

NOTE

[1] I. Deșliu interpelase: „Aș ruga pe domnul președinte al Consiliului de Miniștri să-mi răspundă dacă este adevărat că domnul Titu Maiorescu este numit agent diplomatic pe lîngă guvernul din Berlin, căci consider această numire ca o lovire prestigiului coroanei și intereselor țării".

În dezvoltarea interpelării, amintise apoi că Maiorescu, în anul precedent, ca ministru al instrucțiunii publice, primise un vot de blam din partea Senatului (vezi infra p. 270) și fusese silit să demisioneze. Cu vădită dușmănie, Deșliu, potrivnic neîmpăcat al guvernului Lascăr Catargiu și susținutor zgomotos al partidului liberal, citise apoi o scrisoare a corpului profesoral al Facultății de medicină din Paris în care se exprima satisfacția că „instrucțiunea publică din România a triumfat asupra atentatelor domnului Maiorescu". Mai mult, afirmase insidios că Maiorescu a cerut guvernului german să facă presiuni pe lîngă guvernul român ca să fie numit agent pentru încheierea convenției comerciale spre a se reabilita în fața opiniei publice românești și chiar a pretinde „recunoștința țării". Deșliu acuza guvernul în funcție (Manolache Costache) a fi trimis un dușman la Berlin, un om care va arunca „diatribe" împotriva partidului liberal. A reproba numirea lui Maiorescu în această calitate, continuase Deșliu veninos, însemna „a păstra demnitatea României".

[2] Titu Maiorescu a fost trimis la Berlin în martie 1876 pentru încheierea convenției comerciale cu Germania. În acel timp se afla acolo în calitate de agent diplomatic Nicolae Crețulescu, fostul prim-ministru din 1865 al principelui Cuza. Relațiile acestuia cu cancelarul Bismarck erau dintre cele mai proaste și venirea lui Titu Maiorescu determină retragerea scrisorilor sale de acreditare.

Titu Maiorescu s-a întors fără glorie de la Berlin, nereușind să încheie convenția și nici să contracteze împrumutul de 16 milioane solicitat de România. În ciuda eșecului e numit în iunie 1876 în calitate de agent diplomatic pe lîngă curtea de la Berlin. La 18 iulie însă

își dă demisia ca urmare a intimării guvernului Lascăr Catargiu, din care făcuse parte în calitate de ministru al cultelor și instrucțiunii publice.

[3] Nicolae Calimachi Catargi va sta la Paris pînă în mai 1880, cînd va fi înlocuit chiar de K., numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. G. C. Filipescu a fost numit agent la Petersburg în aprilie 1874. C. Esarcu s-a aflat în calitate de agent diplomatic la Roma între 24 noiembrie 1873 — 17 iunie 1876 și 14 septembrie — 27 octombrie 1879. Vezi pentru toți *Reprezentanțele diplomatice ale României*, București, 1967, 420 p. Pentru Iancu Ghica vezi și R. Rosetti, *Corespondența generalului... 2 aprilie 1877 — 8 aprilie 1878*, București, 1930, 208 p. + 12 pl.

[4] Vezi infra p. 209 și urm.

[5] Vezi supra p. 198, notele 3, 5 și 6.

[6] I. Deșliu a citit un fragment din comentariul foii ieșene „Apărătorul legii" (din 27 iunie), care declara că interpelarea lui a făcut senzație și urmarea logică era „dezaprobarea" numirii lui Maiorescu la Berlin, o persoană atît de compromisă pe scena politică românească. Fără a cere lui K. să demită pe toți „incapabilii", Deșliu îi reproșa lipsa de exigență, amintindu-i în același timp cu nedelicatețe că el, Deșliu, prin „opoziția fermă" din Senat i-a deschis ușa ca să vină la putere.

În cele din urmă a depus o moțiune în care arăta că, de vreme ce Titu Maiorescu e conservator și nu va putea servi leal guvernul liberal aflat la putere — a și făcut obiectul unui vot de blam din partea Senatului —, cabinetul e dator a-i retrage imediat scrisorile de acreditare.

[7] Senatul a fost potrivnic procedării lui Deșliu, despre care generalul Florescu constatase amuzat că are „specialitatea interpelațiunilor", și a trecut la ordinea zilei „pur și simplu".

Deșliu însă, care îl hărțuia mereu pe K., mai anunțase o interpelare, dar acum, în fața eșecului cu cea privitoare la Maiorescu, se declară nepregătit și K. observă ironic: „Mai este și altă Cameră căreia-i datorez același respect și prin urmare destul este că am făcut pentru domnul Deșliu că am venit la 12 ore ca să ascult interpelările domniei-sale și-l rog să fie atît de cavaler ca să înceapă a dezvolta cealaltă interpelare, relativă la gurile Dunării, altmintrelea eu voi răspunde interpelării dumneavoastră într-un mod astfel încît să o puteți dezvolta [sic!]. Dacă nu voiți să acceptați discuțiunea, acum că sînt la ordinele dumneavoastră, eu nu mai sînt ținut a veni aici.

Ați început adineaori și m-ați întrebat cu care să încep întîi? și am zis: cu care voiți! acum ziceți că nu sînteți pregătit!"

*Explicații în legătură cu munițiile și depozitele de război. Răspuns la o interpelare ce fusese adresată ministrului de război**

Stă în apreciarea guvernului sau a Senatului cînd vrea maioritatea sa să fie mai mulți miniștri față, dar nu putem după cererea unui singur domn senator [1] să chemăm pe toți miniștrii aici, după placul domniei-lui. Eu sînt aici...

Domnul Deșliu: Ministru de rezbel...

Sînt eu aici, eu reprezint guvernul și sînt în stare a răspunde domnului Deșliu. Guvernul nu are a face nimic nici cu jurnalele, nici cu detailele domnului Florescu. Domnia-lui a spus un adevăr foarte mare, că muniținea și depozitele de rezbel chiar în statele cele mai mari militare nu se dezvălesc în public, acestea sînt un fel de mister și se tac, dar cu aceasta nu vrea să zică că Senatul și Camera nu au drept să știe ce are

* Ședința din 5 iulie 1876. Senatul României.

țara în ziua cînd pericolul ar veni asupra ei. Sînt dator să zic domnului Florescu că invitările care domnia-sa le făcea senatorilor și deputaților să meargă să vadă depozitele de rezbel, arsenalele, muniținea etc. nu corespund la cererea care se face astăzi, pentru că acei senatori și deputați pot foarte bine să vie necontenit să vadă, și țara tot nu știe ce are, pe ce și cum s-au dat banii. Alta este ancheta și alta este vizita. Guvernul este departe de a calomnia, de a învinovăți pe cineva, acesta nu este rolul său, însă este încredințat că țara poate prin Senat și Cameră să afle și să știe ce are ; nu voi veni eu să dau dezmințire domnului Florescu pentru aprovizionările ce le avem, dar este interesul ca și Camerile să vie să afirme aceasta, de aceea și guvernul, departe de a combate pe domnul Florescu, primește cu bucurie acea ședință secretă unde domnia-sa va veni cu articolele domniei-sale, dar aceasta nu împiedică deloc ancheta parlamentară pe care guvernul o cere cu tot denadinsul. Nu voi zice nimic nici despre artilerie, nici despre materialul de rezbel, pentru că atunci aș trage un văl asupra celor ce trebuie să fie văzute și constatate.

În privința mijloacelor de apărare, nu trebuie să-și facă iluzii nici Senatul, nici domnul Florescu, nici guvernul, pentru că am văzut state cu mult mai mari decît al nostru care s-au înșelat, am văzut pe Francia care se credea că are totul în destul și care în fine, de la începutul rezbelului chiar, a văzut că toate erau numai în imaginația generalului Leboeuf, și nu era așa după cum se pretindea. Prin urmare, puteți prea bine să vedeți că domnul Florescu, care a fost 5 ani în capul armatei, este dator să-și dea socoteală de starea armatei, tot așa cum și noi sîntem datori să-i dăm țărei toate mijloacele de apărare.

După ce mai mulți senatori ceruseră o ședință secretă pentru a discuta aprovizionarea armatei cu muniții.

Domnilor, este ușor de a zice mîne, dar să vedem dacă se poate. Ce voiți? Ca să cunoașteți starea armatei. Apoi socotiți că pînă mîne domnul ministru de rezbel Slăniceanu poate să adune toate științele necesare? Domnul general Florescu le avea gata de demult, trebuie ca și actualul ministru să aibă timpul să se pregătească, și de aceea v-aș ruga să fie acea ședință joi [2].

„Monitor", 1876, nr. 151, p. 3 659, col. 3 — p. 3 660, col. 1; p. 3 662, col. 2.

NOTE

[1] În Senat se hotărîse instituirea unor comisii de anchetă care să cerceteze gestiunea ministerelor de finanțe, război și instrucțiune publică. Generalul I. Em. Florescu, care fusese vreme de cinci ani ministru de război, simțindu-se direct vizat de aceste anchete, ceruse ședință secretă, în care să prezinte situația armamentului existent. Amintise că România dispune de 60 000 de soldați echipați și că pulberăria de la Tîrgșor (Prahova) putea produce 100 000 kg de praf de pușcă. Mai recomanda ca senatorii și deputații să viziteze arsenalul și toate stabilimentele militare pentru a se documenta. În felul acesta, spera el, vor fi risipite și calomniile foii „Românul" în legătură cu înarmarea țărei.

I. Deșliu obiectase că discuția nu se poate angaja, pentru că lipsește ministrul de război — colonelul G. Slăniceanu.

[2] Senatul a desemnat o comisie formată din Al. Orăscu, Ion Ghica și colonelul Călinescu pentru anchetarea gestiunii Ministerului de Război.

Replică lui N. Fleva în legătură cu proiectul depus în Adunare privitor la darea în judecată a fostului minister Lascăr Catargiu *

Onor. domn Fleva cere timp, pentru domnia-sa cred, ca să se răcorească [1] *(ilaritate)*, şi răcorirea ar fi ca să dea în judecată pe miniştrii trecuţi.

Mă aşteptam puţin la această cavalerească propunere din partea onor. domn Fleva, care în şedinţă secretă a tăcut şi care vine să ceară răcorirea unor oameni care au dreptul şi datoria de a nu se răcori. Sîntem puşi în poziţiune de a nu primi răcorirea; răcorirea se va face prin votul Camerei cu o oră mai înainte de această chestiune.

Domnilor, vedeţi încă o chestiune de o delicateţă foarte mare, cum noi miniştrii, care nu avem a face cu darea în judecată [2] a predecesorilor noştri, noi să comitem necuviinţă ca să precipităm darea în judecată a miniştrilor. Apoi dumneavoastră ne implicaţi pe noi într-o chestiune care nu ne aparţine. În chestiunea dărei în judecată a miniştrilor, poziţiunea noastră ne impune, ca să zic aşa, să fim cu desăvîrşire neutri, nimic mai mult; dar nu voi să precipităm darea lor în judecată.

Aşadar, vă rog, domnilor, să nu ne puneţi în poziţiunea aceasta. S-a votat împreună cu Camera şi s-a hotărît ordinea zilei; aceasta se manţine, şi cu atît mai mult că însuşi domnul Fleva a spus adineauri că raportul nu este gata, şi prin urmare să lăsăm noi o chestiune care este pusă deja la ordinea zilei şi să aşteptăm un raport care nici nu e venit; şi de unde ştim noi, cînd va veni, că nu vor cere unii din domnii deputaţi ca să se tipărească acel raport? Aşadar, mîne cînd va veni acel raport, vom face cum dumneavoastră veţi hotărî, dar pentru astăzi eu nu pot să cer mai mult decît să urmăm ordinea zilei după cum este hotărîtă [3].

„Monitor", 1876, nr. 161, p. 3 999, col. 1—2.

* Şedinţa din 13 iulie 1876.

NOTE

[1] N. Fleva ceruse ca după şedinţa secretă ce avusese loc în legătură cu această problemă deputaţii „să se răcorească puţin" şi discuţiile să fie reluate a doua zi.

[2] Darea în judecată a guvernului Lascăr Catargiu, în urma votului Adunării de la 10 iulie 1876, rămîne un episod singular în analele politice româneşti. Opoziţia liberală — coaliţia de la Mazar Paşa — se manifestase violent împotriva conservatorilor în adunări publice, în presă, în Cameră (vezi şi supra p. 112 şi urm., p. 147 şi urm.). Unii dintre fruntaşii săi — printre care şi K. — demisionează ostentativ din Adunare în semn de protest pentru votarea convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria (vezi supra p. 147 şi urm). Se părea că aprehensiunea faţă de conservatori s-a ostoit odată cu ascensiunea la minister a mazariştilor. O broşură ca cea atribuită lui C. Cîţă Niculescu *(Ministeru Lascăr Catargiu sau cinci ani de dictatură vizirală. Dedicaţie Senatului României*, de Caius Manlius Publicola, Düsseldorf [sic!], martie 1876) se detaşa ca un atac personal, lipsit de valoare, făcînd doar deliciile cititorului pentru limbajul folosit. Căci după un motto bine ales din Racine *(Phèdre)* „Le ciel avec horreur voit ce monstre sauvage", Cîţă înfiera pe „vampirii sugători de sînge" care se dedaseră „tripotagiurilor celor mai mîrşave". Nu scăpa nici presa, care i-a elogiat pe conservatori de a fi „pursuivarisit idei grandioas e şi o politică eminamente naţionale". Conservatorii urmăriseră doar „aservirea ţării la concherantul vultur negru-galben care se agita puternic, spre a savura sîngele grasei prepelite numită România" (p. 29) etc., etc.

Patimile stîrnite în luptele politice din cei cinci ani ai guvernării conservatoare reverberează însă în vara anului 1876 sub forma dării în judecată — procedeu cel puțin neobișnuit, deoarece legea în temeiul căreia se putea porni o atare acțiune, cea a responsabilității ministeriale, nu exista. Ea avea să se voteze abia în mai 1879, provocată neîndoios și de această împrejurare.

Capetele de acuzare, formulate de N. Fleva, priveau : violarea constituției (prin presiuni electorale), delapidarea banilor publici, abuzul de putere. Domnitorul Carol s-a opus procesului și i-a propus lui Manolache Costache, președintele Consiliului de Miniștri, să dizolve Camera, dar acesta a refuzat.

Probabil că lucrările comisiei de anchetă din sînul Adunării n-ar fi luat o asemenea amploare dacă nu l-ar fi avut secretar pe G. Missail. Cu o nemaipomenită rîvnă, acesta întocmește un raport de aproape 1 000 de pagini tipărite, în care sînt înșirate metodic toate strîmbătățile întîmplate în țară între 1871—1876. Prin ignorarea senină a practicii judiciare, comisia și-a arogat dreptul de instrucție, pe cel de a da mandate de aducere și a proceda la arestul preventiv. Se pare că din această pricină K., afectat de zelul comisiei, pe care îl intuia a fi sterp în cele din urmă, a demisionat la 24 iulie 1876 din guvern. Cel puțin aceasta este varianta pe care unul din impricinați, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Titu Maiorescu, o furnizează pentru gestul lui K. (vezi *Istoria contimporană a României...*, p. 88). După o instrucție de șase luni, cînd a început audierea inculpaților aceștia au declinat competența instanței și în ciuda publicității *sui generis* ce s-a făcut (concluziile raportului s-au afișat pe ușile primăriilor din țară) procesul lîncezea. Membrii comisiei, sătui de instruirea cazului, au început să demisioneze încet, încet; după cum observă același Maiorescu, se crease o situație „fantastică", conservatorii fiind „definitiv acuzați" și „indefinit nejudecați". I. C. Brătianu, sesizînd ridicolul situației, a cerut Camerei, în ianuarie 1878, să pună capăt „acestei nenorocite cestiuni" și acțiunea s-a stins. Au votat 56 de deputați pentru și șase împotrivă.

[3] Mai pe larg despre opinia lui K. asupra procesului vezi infra p. 228 și urm ; p. 240 și urm.

*Discurs în problema convenției comerciale cu Austro-Ungaria și a celei cu Rusia**

Domnilor deputați, recunosc onorabilului domn Fleva că, spre a combate această convenție [1], a găsit un mijloc foarte ingenios și la întîia privire declar că a fost plin de succes. Domnia-sa a ales un mijloc care pururea exersează o înrîurire mai mare asupra celor care ascultă decît asupra părții pe care voiește a o pune în contradicțiune. Domnia-sa a voit să mă combată pe mine cu acel[e]așî argumente pe care le-am susținut eu ca deputat în o altă împrejurare.

La întîia privire, aceasta arată ceva monstruos și foarte mult în favoarea domniei-sale, de vreme ce pe mine mă pune într-o poziție așa de falșe.

Ei bine, să-mi permită onor. Adunare a-i spune că modul ales de domnul Fleva este ingenios, dar nu este corect, nu este potrivit cu situațiunea de astăzi, care e cu totul contrarie situațiunei de atunci.

Domnilor, noi nu mai sîntem în 1875 [2]. În 1875 era o maioritate guvernamentală mare și nu-mi aparține mie după această bancă de a califica acea situațiune cu toată francheța cu care ați putea s-o faceți dumneavoastră, dar voi zice numai că acea maioritate mare sprijinea guvernul, și-l sprijinea astfel cum trebuie să fie sprijinit un guvern care are încrederea unei maiorități. Era apoi și o minoritate neînsemnată, dar energică, care combătea pe acel guvern cu multă stăruință, și acea minoritate, deși în Cameră era în număr foarte mic, în țară însă avea, pot

* Ședințele din 13 și 14 iulie 1876.

zice, unanimitatea ţărei, căci mai toată ţara era cu acea minoritate. Acum fac întrebarea : aceeaşi este situaţiunea actuală? Ce sîntem noi? Sîntem noi un guvern sprijinit de o maioritate, faţă cu o minoritate reprezentată de onor. domn Fleva?

Noi domnilor, sîntem în faţa unei Adunări alese în deplină libertate ; prin urmare, avem drept la o încredere mai mare din partea ei. Sîntem noi miniştrii de astăzi în poziţiunea aceea în care se afla ministerul Catargiu în faţa maiorităţei sale? Eu crez că nu.

Aş dori dar să ştiu din ce grup politic face parte onor. domn Fleva? Ce este domnia-sa? Un liber-cugetător, un cavaler independinte, un reprezentant al naţiunei care are un principiu deosebit al domniei-sale, care principiu este de a admonesta pe fiecare din noi, sau face parte din o minoritate oarecare? Eu o ştiam că domnul Fleva face parte din partitul naţional liberal, din care fac parte şi miniştri, şi din care unii, fiindcă nu se putea toţi, au venit pe această bancă ministerială. Acum, domnilor, trebuie să vedem cine sînt culpabili? Noi, fiindcă sîntem aici, sau domnia-sa, care se sileşte să constate că am voi să constituim ministerul trecut.

Domnul Fleva, voind a mă combate, a chemat în ajutorul marei sale elocinţe mica mea elocinţă de atunci, şi în ajutorul puternicilor sale argumente slabele mele argumente cu care combăteam convenţiunea cu Austria. Ei bine, să vedem daca domnia-sa nu comite o greşeală : pînă atunci, pînă la 1875, era un tarif care lovea toată marfa străină cu o dare de 7 şi jumătate la sută şi un altul care lăsa să iasă totul din ţară plătind numai 1 la sută ; putem să o spunem, era păstrate de noi nişte tarifuri vechi, un sistem care seamănă cu tariful turcesc ; dar ţara a voit să se afirme, a voit să intre în dreptul care-i era recunoscut prin Tractatul de la Adrianopol şi de la Paris, a făcut un tarif vamal autonom ; însă, acel tarif s-a făcut într-o noapte, de nişte domni cari, după ce pînă la 3 ore au jucat ghiordum şi stos, au scris acel tarif de 2—3 rînduri, dimineaţa l-au dat gata, şi astfel, domnilor, au crezut că aceea era să serve de bazele tutulor convenţiunilor comerciale care se vor face d-aci înainte. Deodată se aduce de la Viena o convenţiune, prima ; nu apucase încă a se usca cerneala cu care s-a scris la Viena cînd s-a depus pe biroul Camerei. Era, domnilor, o materie cu totul nouă, un lucru necunoscut pentru ţară ; nu era în Cameră zece persoane care să o fi studiat, era în minister 5 miniştri, care cred că nu o citiseră, pot zice 7 . . .

Domnul preşedinte al consiliului : Poţi zice şi 7. *(Ilaritate.)*

Ce ziceam eu atunci? Am zis : domnilor, e o stare nouă de lucruri, o revoluţiune care se face în sistemul nostru economic, politic, social, mercantil, prin urmare lăsaţi acestei ţări dreptul să studieze, să-şi facă educaţiunea ; e un alfabet nou, şi fiecare din noi trebuie să judecăm daca e bun sau nu. Dar a fost imposibil, căci era o maioritate care a votat-o, şi noi am rămas 11 care am şi ieşit din acea Cameră [3]. Ei bine, domnilor, situaţiunea actuală e aceeaşi? Materia ce punem înaintea domniilor-voastre este oare o materie necunoscută, ca aceea care se punea deputaţilor de la 1875?

Acum să vorbesc şi de contradicţiunea mea : făcut-am eu această convenţiune? O prezentez eu? Este ea negaţiunea celor ce am susţinut eu atunci? Nu, domnilor ! Convenţiunea aceasta s-a făcut de mai nainte, convenţiunea aceasta era subscrisă de guvernul precedent, care, conform articolului 93 din constituţiune, trebuia să o supuie aprobărei Camerilor ; căci, ca o chestiune internaţională, nu putea să facă altfel decît să o supuie

Camerilor. Prin urmare, vedeţi că eu nu sînt altceva decît un introducător al convenţiunii în Parlament, ministerul de externe este numai un agînte intermediar, atîta este rolul meu, n-am alt rol, nu fac nimic alt. Nu fac ceea ce a făcut domnul Boerescu [4], n-am luat asupra mea nimic. Tot ce am cerut eu ca deputat, am îndeplinit ca ministru în privinţa convenţiunilor comerciale ce urmează să încheiem cu alte state. Am trămis toate proiectele mele, toate contraproiectele la colegii mei de la finanţe şi de la lucrările publice, şi am lăsat ca domniile-lor să studieze cu consiliele domniilor-lor toate chestiunile care-i privesc în aceste convenţiuni. Dar iată ce s-a făcut: guvernul întreg, nu eu, nu acel pus în bănuială, nu acel renegat de la 1875, guvernul întreg, repet, era comitetul delegaţilor a ţărei, al acelui partit care cerea sfărîmarea convenţiunii austriace. Am luat această convenţiune, am studiat-o ca să vedem, putem noi să o susţinem, ori să o tragem înapoi? Căci nu putem face altfel, nu o putem modifica.

Cum am venit la minister, consulul rusesc ne-a spus că are potenţa imperială şi a cerut ca acea convenţiune, odată încheiată, să fie supusă ratificărei Camerei; cărei Camere? Camerei aceleia a cărei legalitate noi [o] contestaserăm şi demisionasem. Am răspuns reprezentantului guvernului rusesc că nu ne putem noi înfăţişa înaintea acelei Camere să cerem votare convenţiunei, căci noi nu recunoaştem legalitatea ei. Prin urmare, nu putem face altfel decît să convocăm o nouă Cameră în sesiune extraordinară pentru această convenţiune; şi pe lîngă celelalte chestiuni pentru care sînteţi convocaţi în sesiune extraordinară, este şi această convenţiune; pentru ce? Pentru că noi am refuzat guvernului rusesc să supunem fostei Cameri această convenţiune. Datoria noastră, ca naţiune, este să punem pe Rusia în aceeaşi poziţiune ca şi Austria, şi trebuie să îndeplinim, noi, românii, aceleaşi datorii pe care le-ar fi observat şi Austria faţă cu Rusia.

Aşadar, ce am făcut noi pînă acuma? Am stăruit ca această convenţiune cu Rusia să se publice, şi s-a publicat. N-am avut însă timpul să consultăm Camerile de comerţ actuale, pentru că dumneavoastră chiar aţi zdrobit de incapacitate Camerile de comerţ, consiliele judeţene, consiliele comunale, şi tot dumneavoastră astăzi veniţi şi luaţi acele Camere de comerţ ca lumina care să vie să lumineze chestiunea, şi ne ziceţi de ce n-aţi consultat Camerile de comerţ? Dar însuşi Dumnezeu n-a făcut lumea într-o zi, şi nouă ne cereţi să fi făcut toate acestea în aşa scurt timp? Va veni şi rîndul Camerilor de comerţ...

Domnul N. Voinov: Pînă atunci să păzim legea.

Domnul Voinov ne zice să păzim legea. Domnilor, în faţa celor ce am avut onoarea a vă spune am luat lucrul cum l-am găsit. Aducem noi veri un principiu nou? Adăogăm veri o sarcină nouă? Nu. Ce facem? Negreşit, în faţa convenţiunei încheiate cu Austria, ne găsim în faţa unui tarif autonom din cele mai zdrobitoare, care, dacă ar fi putinţă de a se aplica, am face din România o Chină. Şi aceasta credeţi că ar fi în favoarea noastră? Nu, ar fi în favoarea Austriei; căci Austria îşi are convenţiunea sa făcută şi are tarifele cele mai favorabile, şi prin urmare Austria ar beneficia, iar nu nefericita noastră ţară.

Aşadar, am studiat şi am văzut că nu se face alt nimic decît avantagiele care sînt date Austriei se dau şi Rusiei. Care Rusie, domnilor? Statul cel mai nevinovat către noi, statul care poate să ne facă cel mai puţin rău; pentru ce? Pentru că Rusia mai întîi nu are o industrie dez-

voltată ca Austria, al doilea că nu are un număr de supuşi, în ţară la noi, nu atît de mare, dar cu a suta parte mai mic decît Austria.

Apoi viu la chestiunea cea mare a izraeliţilor; aţi vorbit de Podolia, aţi zis că are să ne vie şi proletariatul din Podolia. Eroare mare, domnule Fleva! Rusia, în faţă cu Austria şi în faţă cu puterile străine toate, are înţelegere să-şi păstreze legislaţiunea sa în privinţa izraeliţilor plină şi întreagă, şi tot acest drept ni-l recunoaşte şi nouă; nimeni nu ne opreşte pe noi ca, daca vom vedea că vin vagabonzii din Podolia, să-i dau afară: nu este ca cu Austria, unde se pune o zonă de zece kilometre împrejurul ţărei tocmai despre Galiţia, ca să poată izraeliţii, de orice condiţiune mizerabilă, să vie în ţară, şi apoi mai scoate-i daca mai poţi. Rusia ne recunoaşte dreptul pentru străini în genere şi pentru izraeliţi în particular de a fi deplini stăpîni în tot ceea ce priveşte poliţia noastră în privinţa lor, după cum îşi păstrează şi ea acest drept pentru dînsa. Şi aţi văzut că sînt o mulţime de cetăţeni izraeliţi din Austria, comercianţi mari de la Brodi, cari, intrînd în Rusia, au fost luaţi cu jendarmi şi daţi înapoi de Rusia, fiindcă era contra legislaţiunei sale de a-i primi, şi tot aşa vom face şi noi.

Aşadar, este interes mare naţional şi politic ca noi să nu păstrăm în ţara aceasta un monopol în privinţa comerţului numai cu Austria prin acea convenţiune, ci să întindem aceste relaţiuni pe acelaşi picior şi cu Rusia, în privinţa comerţului nostru de import şi de export.

Domnul Fleva zice: nu aveţi măcar prin această convenţiune cu Rusia nici beneficiul ce ea dă statului limitrof al Suediei şi Norvegiei, ci primiţi să vi se dea poziţiunea Franciei. Dar şi aci este o dovadă că domnul Fleva nu a studiat chestiunea. Suedia şi Norvegia se află vecine cu Rusia prin ducatul de Finlanda, care [e] în existenţa sa proprie în imperiul Rusiei şi pentru care suveranul tuturor Rusiilor subscrie tractatele sale ca duce de Finlanda... *(Zgomot, întreruperi.)* Finlanda e — ca să zic aşa — o ţară deosebită, o ţară care-şi are convenţiunile sale speciale de comerţ şi care, fiindcă altă dată a făcut parte din Suedia, are încheiat un tractat de comerţ aparte, cu totul avantagios cu Suedia. Ei bine, avantagele din convenţiunea Finlandei, Rusia nu poate să le dea altor state. Aceasta însemnează însă oare că Rusia ne refuză nouă orice avantage, că ne tratează altfel de cum a tratat pe celelalte state în tractatele sale de comerţ? Nicidecum, domnilor: aceleaşi avantage pe cari ea le dă Austriei, Germaniei, Franciei şi îndeosebi Galiţiei, ni le dă şi nouă; Rusia, de exemplu, nu are astăzi decît o linie de tranzit deschisă. Ea nu a făcut şi nu face ca alte state, ci cumpănindu-şi interesele sale a găsit cu cale să lase tranzitului linia care i-a convenit mai bine, şi această linie este cea asiatică. Tranzit nu există în Rusia pe altă linie, de exemplu pe linia dintre Bucovina şi Marea Neagră, linie care ar fi avantagioasă pentru comerţul Austriei şi Germaniei mai cu seamă.

Noi, moldovenii, cînd am văzut că cu acest chip Rusia nu ne dă tranzitul pentru linia Ungheni, am reclamat. Ce ne-a răspuns însă Rusia? Nu pot să vi-l dau, pentru că atunci trebuie să-l dau şi Austriei, şi aceasta nu mi-ar conveni. Atunci noi, ca să ne convingem pe deplin asupra chestiunei, ca să vedem daca tranzitul acestei linii era rezervat pentru toţi, am scris agentului nostru de la Viena să ne trămită regulamentul în chestiune; ni l-a trămis, l-am cercetat şi am văzut că chestiunea tranzitului este cu totul păstrată liberei voinţi a Rusiei. Cu toate acestea, eu tot am voit să stăruiesc a dobîndi tranzitul pe la Ungheni, punînd înainte mai cu

seamă argumentul că tocmai pentru aceasta noi am făcut linia de drum de fer ce ni se ceruse de la Iași — Ungheni. Dar atunci a venit colegul nostru de la finanțe și ne-a zis : ia să nu privim în linia aceasta de tranzit un avantagiu prea mare ; fiindcă dacă vom asigura tranzitul pe la Ungheni, ce se face cu linia noastră de la Galați și Brăila? Interesul nostru este ca să aducem tranzitul pe la aceste porturi însemnate, de a căror prosperitate trebuie să ne îngrijim, iar nu pe la Ungheni, și atunci eu am contenit de a mai cere tranzitul pe la Ungheni. Am căutat însă să vedem ce avantaje am fi avînd noi pe linia Odesa, și am văzut că lemnele, pieile și alte materii brute au liberă trecere pe acea linie, astfel că mai tot ce s-ar exporta de la noi ar avea liberă trecere pe acolo.

V-am citat acest fapt, domnilor, ca să vă dovedesc că noi prin convențiunea de față avem aceleași avantage pe cari le au toate celelalte state limitrofe cu Rusia, și mai ales Galiția, care este provinție agricolă ca și noi. Prin urmare, cum vedeți, nu există nici un principiu nou care să ne îndatoreze să fim cu aceleași precauții și temeri ce eram în drept a avea la încheierea convențiunei cu Austria. Dacă cuvintele ce am rostit eu cu ocaziunea acelei convențiuni au fost după unii elocuente, nu trebuie astăzi să ni se arunce în spinare, cu ocaziunea convențiunilor din partea Germaniei, Engliterei, Franței și Italiei. Situațiunea nu este aceeași.

S-a zis că Italia nu voiește a încheia nici o convențiune cu noi. Aceasta era adevărat, însă de două zile am primit nota consulului general al Italiei și a consulului general al Belgiei, prin care mi se notifică că și acele state sînt gata a intra în negoțiațiuni cu noi, pentru care vom avea onoare să cerem de la dumneavoastră ratificarea convențiunilor comerțiale ce va fi să încheiem. Noi, domnilor, nu vă cerem mai mult astăzi decît să acordați aceleași avantage comerțiale cari s-au acordat Austriei și pentru celelalte puteri, să le puneți pe același picior de egalitate cu Austria. România are să fie tratată în Rusia ca națiunea cea mai favorizată, precum și Rusia la noi. Ni se va opune tarifa : ei bine, tarifa e bună. Rusia o păstrează de la Ecaterina și niciodată ea nu a schimbat-o, nici chiar pentru Prusia, cu care are relațiuni de intimitate tradițională, nici pentru Austria, nici pentru nimeni. Ea zice : dau cutare lucru la toți, dar să mi se dea și mie ce dau eu la alții. A venit vorba despre sare ; Rusia ne-a zis : aveți deja avantage, și daca vom primi condițiunea dumneavoastră trebuie să fac aceeași concesiune și Austriei, și atunci sarea ei de la Velisea bate sarea ocnelor dumneavoastră atît prin calitate, cît și în ieftinătate, prin înlesnirea mijloacelor de transport cu rețelele de linii ferate ce trec prin tot locul.

Astfel, domnilor, înainte de a ne hotărî să susținem această convențiune, am făcut toate studiile și nu ne puteți imputa nouă ceea ce cu drept cuvînt imputăm noi guvernului trecut cu ocaziunea prezentărei convențiunei austro-maghiare.

Știți cu cîte dificultăți a trebuit să ne luptăm încă de la venirea noastră la minister. Am moștenit o situațiune deplorabilă, ruina, sărăcia în totul. Ați văzut afacerea Crawley [5], ați avut ocaziunea să apreciați lucrările noastre. Însă, daca dumneavoastră la tot pasul veți căuta să ne faceți opozițiune, și opozițiune mai crîncenă decît aceea pe care o făceam noi ministerului trecut, cînd eram opozițiune declarată, căci dumneavoastră încă nici nu v-ați declarat care sînteți majoritate și care minoritate, ziceți că susțineți guvernul, vă felicitați că sînteți expresiunea liberelor alegeri, și cu toate acestea la tot momentul ne hărțuiți cu inter-

pelări, cu propuneri etc.; înţelegeţi că în asemenea situaţiune nu-mi rămîne alt de făcut decît să mă duc acasă, să mă aleg şi eu deputat şi să mă apuc şi eu de opoziţiune. Iată 20 de zile de cînd sîntem împreună şi nici o vorbă de încredere n-am auzit de la dumneavoastră. Apoi ce fel de poziţiune este aceasta a noastră? Nu înţelegeţi dumneavoastră că trebuie să fie nişte oameni lipsiţi de orice demnitate ca să tolereze o asemenea stare de lucruri? Ceea ce vă spui nu este alt decît ce ne spune raţiunea, mintea întreagă, rece, răcorită. Dar, vă întreb, aţi primi pentru dumneavoastră această situaţiune? Pentru ce veniţi cu sofisme ca acele ale domnului Fleva, care s-a muncit să mă pună în contradicţiune cu mine, să zic că sînt continuatorul politicei Catargiu, acelui om pe care în toată viaţa mea l-am combătut în opiniunile sale, în principiele sale detestabile şi în materie de administraţiune, şi în materie de naţionalitate? Ei bine, niciodată eu n-am întrebuinţat la adresa lui Catargiu cuvintele frumoase pe cari le-am auzit eu din partea reprezentantului naţiunei, domnul Fleva. La tot momentul domnia-sa ne spune că este reprezentantul naţiunei. Ei bine, este de prisos a se tot repeţi aceasta, căci toţi sîntem reprezentanţii naţiunei, nu este nevoie să batem toba pentru aceasta. *(Aplauze.)* Şi eu sînt ales de trei colegie, şi nu fac atîta paradă de acest titlu. Aşadar, domnilor, încă o dată vă zic, chestiunea este studiată, nu de unul, ci de toţi, de toată ţara, cum nu s-a făcut cu convenţiunea austriacă. De la 16 martie şi pînă acum s-a publicat în toată ţara, căci mai toate oraşele şi orăşelele au ziarele lor, şi nici un ziar nu am văzut pînă astăzi să se rădice contra ei.

Dacă domnul Fleva zice că este din partitul liberal, îi foarte mulţumesc de uzul ce domnia-sa face de principiele liberale la adresa noastră. Binevoiască domnia-sa a nu mai întrebuinţa figure sofistice; binevoiască să ne probeze cu argumente temeinice, mature, în ce convenţiunea cu Rusia periclitează interesele naţiunei, în ce amerinţă ea comerţul nostru? Aşa numai să vorbim şi să nu dovedim nimic, este lucru lesne, domnilor! *(Aplauze.)*

S-a vorbit de chestiunea cabotagiului. Ei bine, daca este ceva trist astăzi pentru noi, este că vedem la gurile Dunărei toate bandierele, numai pe a noastră în zadar o căutăm.

Am auzit zicîndu-se că vor veni circazienii de ne vor inunda. *(Ilaritate, aplauze.)* Nu ştiu de cine s-a zis aceasta *(Întreruperi.)* Şi dacă-mi este permis să fac aci o glumă, apoi circazienii este tot ce poate fi mai frumos pe lume. *(Ilaritate, aplauze.)* Apoi tocmai o Cameră ca aceasta nu trebuie să vină să exprime asemenea temeri, rădicînd asemenea chestiuni. Să căutăm lucruri serioase şi să ne punem a studia cu seriozitate această chestiune. Nimeni nu ne opreşte; putem lucra două zile, trei, şase zile chiar; bucuros; primim această propunere, dar să nu ziceţi ca să o amînăm pînă la toamnă.

Vă întreb, ce convenienţă internaţională, diplomatică am păstra cînd stăm de la 15 martie pînă acum fără a lua nici o rezoluţiune în privinţa aceasta?

Vă conjur, dar, ocupaţi-vă de această convenţiune. Ea nu este opera mea; nu trag dintr-însa nici o glorie. Cuvintele pe care mi le-a adresat onor. domn Fleva de glorie, şi celelalte, nu-mi aparţin mie.

Trebuie să vă declar că această convenţiune are şi ea partea sa cea bună. Daca vom încheia această convenţiune cu Rusia, atunci putem merge înainte şi cu celelalte puteri. Daca ea nu se va vota, nu vom obţine

convenţiuni nici cu Germania, nici cu Franţa, nici cu Italia, şi România va fi în raporturi comerciale numai cu Austria. Ca ministru de externe sînt silit să-mi măsor cuvintele ; prin urmare, nu voi califica această convenţiune încheiată cu Austria precum o puteţi califica dumneavoastră şi precum a calificat-o domnul Fleva. Eu ca ministru sînt dator şi trebuie să păzesc buna-cuviinţă, şi astfel trebuie să cîntăresc cuvintele mele. De aceea nu voi califica convenţiunea cu Austria zicînd că avantagele economice, politice, sociale ar fi un monopol numai al Austriei după această convenţiune. Daca dumneavoastră voiţi să păstraţi acest monopol, faceţi cum poftiţi, dar eu socotesc că singurul mijloc de a zădărnici convenţiunea cu Austria este de a o generaliza ; căci un rău care se răspîndeşte pe o suprafaţă mai mare nu produce atîtea consecinţe fatale ca răul acela care se grămădeşte la un loc. Aşa este cu otrava ; aşa este cu focul.

Cu atît mai mult puteţi vota această convenţiune cu Rusia, cu cît vă declar că ea nu are un comerţ şi o industrie aşa de dezvoltată, care să ucidă pe a noastră. Odată încheiată această convenţiune cu Rusia, ea se va întinde şi la Anglia şi la Franţa, cari au o industrie cu totul perfecţionată, industrie care va face o concurenţă grozavă celei austriace, pentru că în adevăr ştiţi foarte bine că între postavul franţez şi nemţesc este deosebire mare.

De aceea aveţi puţină încredere în noi. Ca ministru nu am demeritat încrederea dumneavoastră.

Vă rog binevoiţi a o vota ; de nu, este altă chestiune ; este atunci şi datoria noastră să ne gîndim şi la demnitatea noastră... *(Întreruperi.)* Un coleg al meu îmi zice că merg prea departe cu negaţiunile, şi găsesc că bine face, căci mă vede că am luat un ton pe care obişnuit nu-l întrebuinţez.

Cu încheierea acestei convenţiuni faceţi un act politic : ne înlesniţi pe noi să mai micşorăm relele ce rezulta din monopolul comercial ce s-ar asigura unei singure puteri prin convenţiunea comercială încheiată cu dînsa. *(Aplauze.)*

În şedinţa de a doua zi :

Guvernul a ascultat şi ieri şi astăzi pe principalii oratori ai opoziţiunei, pe domnul Ionescu, pe domnul Fleva şi îndeosebi pe domnul Maniu [6] ; fiecare a argumentat după talia sa, după talentul său, mai mult sau mai puţin complectat prin experienţă.

De la început, domnilor, s-a comis o greşală, aceea de a se trata chestiunea dintr-un punct de vedere cu totul subiectiv, în vreme ce trebuia să se trateze din punctul de vedere obiectiv, adică s-a atribuit această convenţiune mie, şi numai mie, că eu aş fi marele păcătos care aduc această convenţiune înaintea Camerei. Eroare ; uzanţele diplomatice cer ca actele diplomatice să fie prezintate de ministrul de externe ; acesta este rolul meu în chestiunea de faţă. Această convenţiune s-a cercetat de guvernul întreg şi, deşi această operă nu este a guvernului actual, susţinerea ei însă este a ministerului întreg, şi în special a ministrului de finanţe în ceea ce priveşte partea economică şi a ministrului de externe în ceea ce priveşte partea politică. Aşadar, eu vă voi vorbi numai în ceea ce priveşte partea politică, rămîind la colegul meu de la finanţe [7] să vă vorbească în ceea ce priveşte partea financiară.

Domnilor, am auzit pe onor. domn N. Ionescu susţinînd un ce foarte de dorit, însă din nenorocire nu de practicat. Domnia-sa a zis : sînt liber schimbist...

Domnul N. Ionescu: Aceasta e partea politică?

Îmi va permite domnul N. Ionescu să întrebuinţez un cuvînt economic ca să ajung la consecinţele politice.

Zice domnul N. Ionescu : sînt liber schimbist, prin urmare propun ca guvernul să schimbe această convenţiune protecţionistă într-o convenţiune bazată pe liberul schimb. Apoi atunci ce ar mai rămînea din opera aceasta luată în consideraţiune? Eu, domnilor, nu sînt liber schimbist ; domnul Ionescu poate să aibă cu sine noile teorii, eu însă am pentru mine experienţa, am epocha marelui Colbert, am pe Caterina Rusiei, care a înzestrat, cel dintîi pe Franţa, cea de a doua pe Rusia, cu marile industrii care fac astăzi admiraţiunea lumei întregi.

Dar, putem noi să introducem astăzi un nou sistem în comerţul nostru, cînd e vorba de a încheia convenţiuni comerciale cu alte puteri? Nu, fatalmente nu ; pentru că convenţiunea încheiată cu Austro-Ungaria ne ţine legaţi de sistema ce am adoptat prin acea convenţiune. Acea convenţiune ne slujeşte de tip pentru toate convenţiunile ce voim să încheiem cu cele[l]alte puteri, şi aceasta pentru zece ani de zile ; cu cît însă vom face mai multe convenţiuni, cu atît vom zădărnici relele efecte ale convenţiunii austriace.

Franţa a denunţat toate tractatele ei de comerţ ; pentru ce? Pentru ca să aibă dreptul a introduce un nou sistem vamal, un nou sistem în regularea intereselor sale economice. De aceea a întîrziat convenţiunea cu România, cu Italia, cu toate statele, pentru că voieşte să dea o bază uniformă la toate, şi cea dintîi convenţiune ce Franţa va încheia sper că va fi cea cu România, şi apoi acea convenţiune va servi de bază tutulor celor ce va mai încheia cu alte state.

Aţi văzut, domnilor, ceea ce s-a întîmplat cu noi ; s-a încheiat o convenţiune cu Austria, am combătut-o, dar în fine ea a devenit un fapt împlinit. Ei bine, Rusia a luat de bază acea convenţiune, şi după Rusia vine Germania, care ne-a trămis un proiect de convenţiune care are necesitate de oarecare schimbări, şi de aceea cred că convenţiunea cu Germania vă vom supune-o la sesiunea viitoare. Iată, domnilor, trei puteri mari cari ne-au recunoscut dreptul de a încheia convenţiuni, şi toate celelalte puteri au consimţit, dar nu au propus să trateze cu noi pînă în momentul cînd s-a văzut că se pune în aplicare convenţiunea cu Austria. Atunci, domnilor, în o săptămînă am primit note din toate părţile, prin care ni se propune a încheia convenţiuni ; Englitera, care nu ne recunoştea mai înainte dreptul, Italia, care nu voia să auză, Belgia, Grecia [8], toate ne-au propus, afară de Olanda. Toate puterile acestea au întîrziat fiindcă vor să aibă tratamentul ţării celei mai favorizate. Iată vorba care zboară zilele acestea pe toate firele electrice.

Dumneavoastră, domnilor, aţi autorizat că avantajele date Austriei să le dăm Greciei, Franciei, Germaniei şi Rusiei. Acum le cere Englitera şi Belgia. Englitera are mărfuri la Galaţi [9] de 2 milioane, care aşteaptă votul dumneavoastră, şi zice : eu, putere garantă, cred că ar trebui să fiu tot aşa privită ca şi cele[l]alte puteri, iar nu mai puţin decît altele. S-a găsit un impiegat care anunţa la Paris cum că noi am fi dat Germaniei tratamentul naţiunii celei mai favorizate printr-o simplă declaraţiune. Aceasta era o eroare de fapt şi ar fi fost o necuviinţă din partea noastră. Ducele Decazes [10] a chemat pe agentul nostru şi i-a zis : voi daţi altei puteri un tratament favorabil şi nouă nu. Am răspuns atunci că nu este exact că pe calea administrativă cu o simplă declarare s-ar fi făcut aceasta.

Am nota agentului nostru, sînt în ea lucruri confidenţiale, nu le pot citi toate, dar iată ce am primit acum : guvernul din Paris voieşte să încheie convenţiuni cu noi ; şi apoi, între altele, că ministrul de externe a arătat dorinţa a cunoaşte forma de convenţiune comercială ce s-a dat Germaniei. Aşadar, veţi vedea că toate convenţiunile ce veţi avea să votaţi vor fi, cu mici escepţiuni, întocmai după forma convenţiunii încheiată cu Austro-Ungaria ; cu alte cuvinte, vom acorda tutulor celor[l]alte puteri aceleaşi avantaje pe care le-am acordat Austro-Ungariei, şi toate cele[l]alte naţiuni au să ne dea aceleaşi avantaje pe care le avem din partea Austro-Ungariei, adică în Francia, în Italia, în Germania şi în Englitera mărfurile noastre vor fi tratate pe acelaşi picior precum se vor trata în Austro-Ungaria şi Rusia, şi în Austro-Ungaria au să fie tratate precum sînt tratate mărfurile provenite din Germania, din Francia şi din Englitera, iar în Rusia au să fie tratate ca mărfurile proveniente din Austro-Ungaria, din Francia, din Germania etc.

Acum, după ce v-am arătat şirul cum au să se facă toate aceste convenţiuni, să vedem daca este bine ca dumneavoastră să respingeţi această convenţiune. Daca veţi respinge această convenţiune astăzi, apoi din momentul acesta trebuie să ştiţi că nu vom avea a face convenţiuni nici cu Francia, nici cu Italia, nici cu Germania, şi în asemenea caz ne vom găsi faţă cu tariful nostru cel nou pe de o parte, şi pe de altă parte cu tariful fixat prin convenţiunea austro-ungară, care singură va domina în această ţară.

Ei bine, vă întreb ce situaţiune va fi aceasta ? Credeţi că o asemenea situaţiune va fi bună ?

Dar, domnilor, care este lupta noastră de atîta timp pe calea economică ? Negreşit că această luptă nu a avut alt scop decît să scăpăm odată de un sistem barbar pe care l-am avut pînă aci şi care nu mai corespunde nici cu interesele noastre, nici cu civilizaţiunea noastră, căci era un tarif vamal pe care, cu toate stăruinţele noastre, nu am putut să-l suim mai mult decît pînă la 7 şi jumătate la sută *ad valorem*.

Eu ca deputat am combătut din toate puterile mele convenţiunea austro-ungară[11], am combătut-o ca sistem, pentru că nu voiam să se facă nici o convenţiune, căci, daca se va face una, atunci ştiam că vom fi siliţi a face şi altele multe, căci, daca nu vom voi să facem, atunci vom fi siliţi a vedea în timp de zece ani dominînd convenţiunea austro-ungară singură în România. Această situaţiune nu mai încape vorbă că nu poate fi de tolerat.

Aşadar, daca veţi respinge această convenţiune, veţi face un mare rău.

Oare dumneavoastră voiţi aceasta, credeţi că ar fi folositor ? Atunci faceţi, eu nu voi mai zice nimic.

În tot timpul cît domnul Fleva a combătut această convenţiune, nu a căutat decît a lovi în mine, lăsînd adesea convenţiunea la o parte, numai spre a mă pune pe mine în contradicţiune. Dar domnia-sa face nişte erori, nişte erezii care nu pot fi permise unei persoane cu trecutul domniei-sale, fiindcă onor. domn Fleva, deşi este june, are însă un trecut politic cunoscut, publicat, un trecut care se găseşte pretutindeni, domnia-sa are chiar o biografie cu portretul domniei-sale, ceea ce eu n-am. *(Ilaritate.)* Prin urmare, nu-mi este permis ca cu domnia-sa să pot raţiona ca cu oricare alt deputat june care se află pe banca de deputat. Domnia-sa încă de cînd era la Neapoli a căpătat cetăţenia napolitană

Biblioteca Fac. de Lb. şi Lit. Române
217
SECŢIA
LITERATURA

(ilaritate); prin urmare, pot zice că domnia-sa are un trecut mai mare decît mine. *(Ilaritate.)* Apoi domnul Fleva vine şi ne zice: cum credeţi dumneavoastră că Rusia a cerut, cum credeţi dumneavoastră că acea putere mare ar putea să ceară de la noi lucruri nedemne, lucruri infame? Însă, domnilor, nici Rusia nu este în stare să ceară lucruri nedemne, lucruri infame, nici România nu le dă. Dar cine este competinte să trateze cu Rusia, puterea legislativă sau puterea executivă? Este oare cu putinţă ca reprezentantele Rusiei să vă spună dumneavoastră ceea ce cere Rusia? Rusia spune cuvîntul ei ministrului de externe, ministrul de externe dă seama colegilor săi şi capului statului. Ei bine, domnilor, sînt autorizat a o declara şi o declar că Rusia, refuzîndu-i-se această convenţiune, va considera aceasta ca o atingere a demnităţei sale, căci împăratul a pus iscălitura sa pe această convenţiune. Aceasta o declar în calitatea mea de ministru de externe al României, şi numai eu sînt în drept să fac asemenea declaraţiune, nu şi domnul Fleva; pe mine trebuie să mă credeţi, căci domnul Fleva n-are misiune, n-are calitate de a trata cu puterile străine şi a vă spune ce cere Rusia. Aşa este chestiunea, domnilor. Mie nu-mi este permis să fac aci teorii de slav şi antislav; aceasta este permis domnului Maniu; domnia-sa este deputat liber, autonom, independent; poate să vorbească ce va voi; eu trebuie să măsor toate cuvintele mele, trebuie să ştiu că toate cuvintele care se zic aci pot fi primite în bine sau în rău de puterile garante, care, deşi toate ne sînt garante, dar fiecare îşi are interesele lor deosebite. Înţelegeţi dar că şi noi avem interesele noastre şi trebuie să căutăm a le păstra şi daca se poate a le ameliora.

Un interes mare pentru noi este să ştim a găsi, fără vreun sacrificiu din partea noastră, un sprijin al politicei noastre acolo unde el ar putea să ni se ofere. Noi avem o misiune de îndeplinit. De la 1848, astăzi pentru prima dată se înfăţişează înaintea dumneavoastră un act împăcător între Rusia şi noi. *(Aplauze.)* Este de demnitatea acestei Adunări ca în anul 1876 să-şi aducă aminte de acel trecut; şi este de datoria noastră ca cele de la 1848 astăzi să se împace, astăzi să se uite. Aceasta o zic cu atîta mai mult, domnilor, că chestiunea Orientului n-are să se hotărască pe cîmpul de bătaie între Serbia şi Turcia, chestiunea Orientului poate mîine să se hotărască într-o conferinţă, şi datoria noastră, de miniştri ai României, este să căutăm a ne procura şi a păstra cît se poate amici mai mulţi, însă, o declar încă o dată, fără sacrificiul nici al demnităţii, nici al vreunui interes al ţărei, dar în acelaşi timp nu este de interesul nostru să jignim demnitatea unei mari puteri ca Rusia [12]. *(Aplauze prelungite.)*

„Monitor", 1876, nr. 162, p. 4 006, col. 1 — p. 4 008; nr. 163, p. 4 064, col. 2 — p. 4 066, col. 1.

NOTE

[1] Convenţia comercială cu Rusia, al cărei text este adus spre ratificare Adunării în şedinţa din 13 iulie 1876 de Petre Grădişteanu, fusese semnată la Bucureşti la 15/27 martie 1876 de I. Bălăceanu şi I. Zinoviev şi prevedea în general aplicarea în materie de schimb a clauzei naţiunii celei mai favorizate. Era încheiată pe 10 ani.

Un articol separat stipula că „favorile" ce urmau a se asigura în România unui stat limitrof (aluzie la convenţia similară cu Austro-Ungaria încheiată în 1875) vor fi acordate şi Rusiei.

Fleva, într-un amplu discurs, observase că, în ceea ce privește convenția cu Austro-Ungaria, ea s-a încheiat de ministerul Lascăr Catargiu într-un moment de mare tensiune politică, cînd „alegătorii erau chemați să se pronunțe asupra dizolvării cutezătoare a Senatului". Corpurile legiuitoare au nevoie să reflecteze matur, iar nu să precipite votul. Pentru trecerea convenției de față prin Adunare, observă Fleva cu bun simț, s-a invocat slaba capacitate economică a Rusiei; or, dacă ar fi așa, convenția ar deveni un „nonsens". Pentru a combate convenția, Fleva reluase argumentele folosite de K. în anul precedent împotriva celei cu Austro-Ungaria (vezi supra p. 147 și urm.). Reproșase apoi textului caracterul vag, lipsit de precizîune. Convenția cu Austro-Ungaria este „detestabilă, este oribilă", dar avea meritul că stipula „ce ne dă și ce ne ia. Știm că din o sută luăm noi unul și nemților le dăm nouăzeci și nouă, pe cînd convențiunea aceasta nu are nici acest merit, pentru că știm ce ne ia, dar nu știm ceea ce ne dă [...] Noi știm cu toții ce este schimbul. Ei bine, eu știam că caracterul schimbului este să dai ceva și iei ceva. Acum se vede că a ieșit un sistem nou de schimb, acela de a da tot și a nu lua nimic". Rusia nu era partizana liberului schimb și clauza națiunii celei mai favorizate plutea în vag, pentru că în convenție nu era precizată și apoi, chiar de ar fi fost așa, putea România să ofere Rusiei ceea ce îi dădeau Anglia sau Franța? se întreabă sceptic Fleva.

K. încearcă, magistral ce-i drept, să-l combată pe Fleva, dar argumentele sale sînt șubrede. Simpla lectură dealtfel a discursului rostit împotriva convenției cu Austro-Ungaria îl va convinge pe cititor. E de observat însă că el înțelege admirabil comandamentele timpului. Ca deputat, critică distrugător convenția cu Austro-Ungaria și în fața inevitabilului cere măcar o amînare, pentru ca ea să fie studiată convenabil. Ca ministru nu abandonează principiile protecționismului economic, dar se pleacă în fața unor rațiuni superioate, de stat, căci pentru menținerea echilibrului la Dunărea de Jos Rusia stăruia să aibă tratament egal cu Austro-Ungaria. Era vizat mai mult ascendentul politic, pentru că balanța comercială cu Rusia (vezi supra) ocupa o pondere modestă în comerțul nostru internațional.

[2] Vezi supra p. 147.

[3] Vezi supra p. 184, nota 31.

[4] Vasile Boerescu, ca ministru de externe, susținuse convenția cu Austro-Ungaria.

[5] Vezi supra p. 184, nota 31.

[6] Fleva a reluat atacurile împotriva convenției folosind din nou argumentele de odinioară ale lui K. și, arătînd că de fapt se perpetuează erorile făcute în ceea ce privește convenția cu Austro-Ungaria, ceruse cu insistență lui K. să-i deslușească avantajele economice ale convenției. E un tratat „leonin", continuă el, căci rușii pot cumpăra terenuri în România și beneficia de ele ca băștinași. Aceasta înseamnă înstrăinarea litoralului Dunării. Apoi la export, cînd vadra de vin românesc este taxată cu doi franci iar la ruși cu opt franci, „unde veți găsi pe acel comersant nebun care să se hazardeze la asemenea exportațiune?"

N. Ionescu arătase că Adunarea trebuie să amendeze un proiect, nu să-l aprobe sau să-l respingă *de plano*. Ca adept al liberului schimb, ceruse modificarea caracterului acestei convenții și anularea articolului separat care punea semnul egalității între tratamentul aplicat Rusiei și Austriei.

V. Maniu a declarat că această convenție este „un adevărat dezastru pentru țară și națiune". Ea nu oferă nici o garanție împotriva efectelor convenției cu Austro-Ungaria. România este acum „ca un bun agricultor care, văzîndu-și livadea de pruni încărcată de omide, ar cere să-i trimită Dumnezeu locuste ca să prăpădească omizile". În 1847, continuă Maniu, românii opuseseră un „non possumus" intenției Rusiei de a trimite aici o întreagă companie de exploatare a zăcămintelor subsolului. Acum ar trebui să se procedeze la fel. (De fapt oferta lui Trandafilov și Kowalewski privind exploatarea subsolului Carpaților data din 1843.)

[7] I. C. Brătianu.

[8] La 8/20 martie 1877 România și Belgia au încheiat un aranjament comercial provizoriu pînă la încheierea tratatului de comerț (vezi „Monitor", 1877, nr. 65, p. 2059—2060). Spre a contrabalansa tendințele de monopolizare a comerțului românesc de către Austro-Ungaria, tariful convențional a fost acordat deopotrivă Rusiei (la 15/27 martie 1876), Greciei (la 6/18 aprilie 1877), Italiei (la 11/23 martie 1878), Germaniei (la 2/14 noiembrie 1877), pentru a pomeni doar aranjamentele încheiate în anii ce acoperă volumul nostru.

[9] După Tratatul de la Adrianopole, lent dar constant comerțul englez progresează la Dunărea de Jos. Numai pentru intervalul 1837—1849 viceconsulul britanic la Galați, Charles Cunningham, reținea o creștere la import de la 1 000 la 8 000 de baloturi (cf. P.R.O. Foreign Office, Turkey, 78/792, f. 176). Informație dobîndită prin bunăvoința lui Paul Cernovodeanu.

[10] Louis Decazes et de Glücksberg, (1819—1886), ministru de externe al Franței.

[11] Vezi supra p. 147 și urm.

[12] Adunarea a respins propunerea de amînare a ratificării.

*În favoarea convenției comerciale cu Rusia**

Domnilor deputați, am votat mai multe convenţiuni în sesiunea trecută. În această Cameră sînt mulţi bătrîni parlamentari cari au votat sau au combătut convenţiunea comercială, convenţiunea telegrafo-postală şi alte multe convenţiuni internaţionale. Ei bine, discuţiunile făcute asupra acelor convenţiuni au fost regulate aşa : se făcea o discuţiune generală şi apoi venea o discuţiune specială în privinţa articolelor care autoriza pe guvern de a o încheia. Constituţiunea în articolul 93 zice că domnul încheie convenţiuni şi Camera le aprobă sau le dezaprobă. De cînd sînt, în nici o parte a lumei nu am văzut ca convenţiunile internaţionale să aibă amendamente ; şi, de cînd sînt, nu am văzut ca asupra aceleiaşi materii să se facă de trei ori aceeaşi discuţiune. Maxima zice : *Non bis in idem ;* dar cu ocaziunea acestei convenţiuni văd că s-a făcut de trei ori discuţiune : cu ocaziunea cererei de amînare, cu ocaziunea luării de consideraţiune şi cu ocaziunea votării pe articole. Apoi aci, domnilor, nu aveţi decît un singur articol de votat, care zice că se autorizâ guvernul a ratifica convenţiunea. Ei bine, ori îl votaţi, ori îl respingeţi ; dar această ploaie de amendamente nu înţeleg ce însemnează [1].

De aceea, pentru onoarea acestei Camere, rog pe bătrînii parlamentari să arate celor tineri că fac *fausse route.* Înţeleg amendamente la un proiect de lege de altă natură, dar nu înţeleg că cu ocaziunea unei convenţiuni să vină domnul Codrescu şi să zică [2] : voi cutare schimbare la cutare articol, şi altul să ceară altceva la alt articol, căci atunci Camera se transformă din aprobătoare în tratatoare, în încheietoare de convenţiuni, şi ce mai este atunci puterea executivă ?

Aşadar, pentru numele lui Dumnezeu, dacă voiţi să mai urmeze discuţiunea numai pentru ca să fie libertatea discuţiunei, mergeţi înainte, discutaţi cît poftiţi, noi sîntem la dispoziţiunea dumneavoastră, stăm aci de 3 zile, vom mai sta încă 6, dar, pentru numele lui Dumnezeu, vă rog respectaţi regulamentul.

Ce va să zică această ploaie de amendamente care nu pot avea nici un loc ? Cum, domnilor ? Amendamente la o convenţiune ? Aceasta nu s-a mai văzut. O convenţiune nu se poate amenda, ea sau se respinge, sau se primeşte. Daca nu vă place convenţiunea aceasta pe care aţi discutat-o în chestiune prealabilă, aţi discutat-o în discuţiune generală, aţi primit luarea ei în consideraţiune, faceţi un contraproiect prin care să respingeţi această convenţiune ; ziceţi că Rusia să-şi lase sistemul său, să adopte sistemul liberului schimb ; dar încă o dată, domnilor, nu puteţi dumneavoastră să amendaţi această convenţiune. Rusia are un tarif al ei propriu, pe care nu l-a schimbat nimeni niciodată şi care este foarte mult în avantagiul nostru. Adineaori am citit cu domnul Codrescu acel tarif şi am văzut că mai toate mărfurile noastre intră libere în Rusia, astfel sînt toate cerealele, petroleul, vitele fie vii, fie moarte ; într-un cuvînt, toate articolele produse de industria noastră intră libere în Rusia.

Apoi bine, domnilor, mă mir cum onor. domn Codrescu, care e un vechi parlamentar, nu ştie că Rusia are un tarif al său bazat pe nişte principie pe care aş fi voit să le adopte şi ţara mea.

* Şedinţa din 15 iulie 1876.

Cum voiți dumneavoastră ca Rusia să renunțe la acele principie? Eu am zis Rusiei: ce n-am dat Austriei, nu-ți dau; ce am dat Austriei, îți dau.

Sînt în ajun de a modifica convențiunea cu Austro-Ungaria și vă asigur că tot ce se va face va fi în favoarea României. Credeți dumneavoastră, domnilor, că la 22 aprilie, cînd am fost nevoiți să începem tratarea acestei convențiuni, și * am căutat noi de atunci și pînă acum să studiem chestiunea ca s-o putem susține înaintea domniilor-voastre? Am studiat-o, domnilor, m-am adresat la agentul nostru de la Viena, i-am cerut toate informațiunile, și vă pot arăta dosare întregi de corespondențe. Am însărcinat pe agentul nostru să studieze cum se reglează tranzitul de la Volocisca la Odesa, ca să avem același tranzit de la Ungheni la Odesa.

Se vorbește acum de intrepozit [3]. Ei bine, domnilor, nu se dă dreptul de a se stabili intrepozit, se recunoaște numai facultatea căpitanului de bateluri ca să stabilească magazii speciale care să fie considerate ca intrepozite sau mai bine zis ca depozite. Aceste stabilimente vor fi supuse la legile române în vigoare relative la intrepozite.

Acum, în privința celor zise de domnul Codrescu despre izraeliți, declar, în numele guvernului întreg, că izraeliților ruseşti nu li se dă alte drepturi decît acelea care se dau izraeliților austro-ungari; cu alte cuvinte, izraeliții ruseşti nu vor avea dreptul să cumpere moșii, nici case în comunele rurale. Aceasta este o declarațiune categorică ce face guvernul, că se va urma după legile pămîntene. Fiți dar siguri, domnilor, că nici guvernul Rusiei, care este ortodox, nici guvernul român nu va suferi ca pămîntul României să fie altceva decît creștinesc.

De aceea încă o dată vă rog ca, daca credeți că această convenţiune este rea, respingeți-o pur și simplu; dar, daca aveți convicțiunea că este bună, cum și este, și daca aveți încredere în guvern, votați-o, domnilor, cum se votează toate convențiunile din lume.

Această convenţiune nu este, cum s-a zis, nici fiu adoptiv, nici legitim, nici firesc al nostru, este un copil al altora, pe care noi nu facem altceva decît a-l introduce în lume.

Vă rog dar să votați această convenţiune.

Asupra tranzitului [4].

Prin convenţiunea de față se stipulează că tot ceea ce vor avea alte state în Rusia vom avea *ipso facto* și noi. Vă declar însă, domnilor, că în curs de două luni de zile am stăruit necontenit ca să pot dobîndi și tranzitul, și cu toate acestea nu am putut reuși, fiindcă Rusia înțelege și voiește ca și noi să avem aceleași avantage pe care le are Europa întreagă și părțile Caucazului. Prin urmare, vă pot asigura de acum că cu toată bunăvoința și stăruința ce aș pune pentru a dobîndi ceva mai mult, vă asigur că nu voi putea obține nimic mai mult [5]. *(Zgomot.)*

„Monitor", 1876, nr. 164, p. 4 113, col. 3 — p. 4 114, col. 2; p. 4 115, col. 2—3.

* Citește: *nu.*

NOTE

[1] Pentru combaterea convenției vezi discursul precedent.

[2] I. Codrescu depusese un amendament cerînd interzicerea pentru partener de a dobîndi bunuri imobiliare rurale. Apoi pe malul Dunării se pot ridica *depozite* rusești, supravegheate de poliția locului, iar nu *antrepozite*, care în fapt, așa cum a dovedit-o experiența, ajung „niște citadele pe teritoriul nostru și au pretențiunea de a fi în afară de orice control al autorităților țării".

[3] Vezi nota precedentă.

[4] E. Costinescu ș.a. depuseseră un amendament, întemeiați chiar pe textul convenției, articolul 19, care îngăduia acte adiționale, să se specifice: „Și produsele române, în tranzitul lor pe teritoriul rus, se vor bucura de același tratament".

[5] Convenția a fost votată cu 78 de voturi pentru, 18 împotrivă și 10 abțineri.

*Replică lui N. Ionescu în legătură cu publicarea corespondenței diplomatice**

Onor. domn Ionescu cunoaște tot așa de bine ca și mine cîtă discrețiune trebuie să se pună în publicarea corespondenței diplomatice. În parlamentele țărelor cele mai mari, chestiuni cari sînt în cale de a fi tratate, cari se tratează, acelea nu se publică, ci mai mult se publică chestiunile terminate.

Așadar, promit domnului Ionescu că la sesiunea viitoare guvernul va publica tot ce va crede că trebuie să fie publicat.

După ce N. Ionescu *insistase în acest sens*[1].

Domnilor, guvernul în genere și eu în particular credem că nu avem decît a cîștiga publicînd corespondența ce voiește să o vadă domnul N. Ionescu, fiindcă în politica noastră am fost leali și nu am făcut alt decît a sprijini ca miniștri ceea ce am cerut și ca deputați, adică o politică de neutralitate și de intimă amiciție cu Poarta.

Așadar, dacă fac oarecari greutăți, este numai pentru că noi nu putem să ne asemănăm cu țările cele mari cari au dreptul și mijloacele de a-și susține cuvintele ce zic, chiar atunci cînd le emit într-un mod imprudent. Anglia poate publica toată corespondența sa politică și poate chiar comite imprudențe, fără a se aștepta a doua zi la recriminări, și chiar cînd le primește poate să răspundă.

Poziția noastră este moderată, cu atît mai mult cu cît cea mai mare parte a relațiunilor noastre se tratează pe calea oficioasă, pe calea confidențială.

În Anglia ministrul de externe vorbește cu agenții săi în mod oficiale, și agenții săi vorbesc în mod oficial și li se răspunde în mod oficial. Agenții noștri nu pot vorbi decît în mod oficios și confidențial, și nu li se răspunde decît în mod oficios și confidențial.

Cu toate acestea, eu cred că ghicesc ce voiește domnul Ionescu. Domnul Ionescu voiește ca să se rupă cu trecutul.

Domnul N. Ionescu; Așa este.

* Ședința din 19 iulie 1876.

Domnia-sa voieşte să începem a face o educaţiune politică a Parlamentului şi în privinţa Ministerului din Afară. Domnul Ionescu voieşte dar ca noi să începem a ţine ţara în curentul celor ce se petrec în Ministerul de Externe.

Eu socotesc că am început a face aceasta nesilit de nimeni şi fără ca cineva să-mi tragă limba. În adevăr, am cerut ca Adunarea să binevoiască a numi o comisiune căreia să-i comunic toată corespondenţa diplomatică, toată corespondenţa oficială şi oficioasă, publică şi internă sau confidenţială. Cred că cu aceasta am dat o deplină satisfacţiune domnului Ionescu şi cred că domnia-sa a fost pus în poziţiune de a-şi da cuvîntul său ori încuviinţător, ori descuviinţător asupra politicei Ministerului din Afară. Cu toate acestea, domnia-sa voieşte să facă un pas mai mult, acela ca nu numai domnia-sa să cunoască această corespondenţă, ci şi colegii domniei-sale şi ţara.

Aşadar, declar că voi publica tot ce voi crede că este posibil de a se publica, spre a se cunoaşte de Cameră şi de ţară. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1876, nr. 168, p. 4 235, col. 1; p. 4 236, col. 1—2.

NOTE

[1] N. Ionescu ceruse ministrului de externe „a binevoi să publice corespondenţa diplomatică, ca să ne facem şi noi idee despre afacerile politice şi ca să rupem cu acele vechi tradiţiuni de a nu fi ţara iniţiată în conducerea afacerilor sale externe". Invocînd apoi exemplul Angliei, unde documentele diplomatice sînt imediat publicate de Parlament, N. I. ceruse ca documentele diplomatice în virtutea cărora România a adoptat politica de neutralitate să fie date la iveală, „căci nu numai guvernul este ţinut a menţine neutralitatea, ci şi simplii particulari". A le publica în sesiunea următoare, după ce problema nu mai era actuală, însemna a le conferi un pur interes istoric.

*Explicaţie în legătură cu trimiterea de ambulanţe ale Crucii roşii române în Turcia şi Serbia. Răspuns la interpelarea lui P. Iatropol**

Într-adevăr, domnilor, am fost împuternicit de Consiliul de Miniştri, după cererea societăţei Crucei roşie [1], ca să arăt guvernului otoman şi sîrb că sînt a porni două ambulanţe pe cîmpul de luptă: una în tabăra turcească şi alta în tabăra sîrbească [2], care ambulanţe, negreşit ajunse acolo, şi una şi alta aveau să culeagă după cîmpul de bătaie pe răniţi fără deosebire de naţionalitate.

Cea dintîi datorie a mea a fost să văd unde trimit aceste ambulanţe, sub ce auspicie, dacă le trimit într-un mod aşa ca să fie respectate încît să-şi poată îndeplini umanitara lor misiune sau dacă le trimit la măcelărie. Am aflat că ambulanţa pentru Serbia era pornită, iar cea pentru Turcia nu pornise încă. Aşadar ţineam să am răspuns şi de la guvernul turcesc, şi de la cel sîrbesc daca primesc aceste ambulanţe, şi am zis că ambulanţa

* Şedinţa din 19 iulie 1876.

deja pornită pentru Serbia să stea pînă voi primi răspuns de la Constantinopole, pentru că eu trebuie să fiu prevăzător, să nu se zică că am trimis pe acei oameni la o adevărată măcelărie. M-am adresat aşadar şi la Constantinopole, şi la Belgrad. De la Belgrad am primit răspuns îndată, dar de la Constantinopole am primit tocmai azi dimineaţă, şi iată răspunsul primit de la Constantinopole. Eu declar că am dat ordin ca ambulanţele să proceadă; Camera va hotărî; eu însă am făcut aşa şi socotesc că fiecare va fi recunoscător. Iată acum depeşa :

„Am comunicat ministrului afacerilor străine telegrama Excelenţei-Voastre privitoare la ambulanţele Crucei roşie a României pentru armatele turcă şi serbă. El a răspuns că guvernămîntul imperial nu ar putea accepta în armata sa aceste ambulanţe, mai întîi pentru că, în principiu, el priveşte pe serbi ca rebeli, iar nu beligeranţi, apoi pentru că Poarta, de la adeziunea sa la convenţiunea de Geneva, n-a luat nici o măsură ca să iniţieze armata sa la această instituţiune, pentru a o face să cunoască care îi este scopul, prerogativele şi reglementele sale. Savfet paşa a adăogat că ambulanţa noastră este liberă de a merge în Serbia, dar cu riscul şi pericolul ei.

În vedere că guvernămîntul otoman nu poate lua asupră-şi responsabilitatea de ceea ce s-ar putea întîmpla, din cauza ignoranţei trupelor sale în privinţa acestei instituţiuni".

Prin urmare aceasta se comunică dumneavoastră spre a vedea purtarea Turciei, căci ea a aderat la convenţiunea de la Geneva, şi pe de altă parte vedeţi ce răspunde. Această telegramă s-a comunicat şi societăţei, căci eu ca guvern nu pot să iau asupră-mi, crezîndu-mă acoperit de convenţiunea de la Geneva, să apăr personalul acelor ambulanţe de atrocităţile başibuzucilor *(aplauze)*, cu toate că ştim că aceşti başibuzuci au arborat chiar ei crucea Genevei pentru ca să nu fie atacaţi de serbi. *(Rîsete.)*

Aşadar, din partea mea, ambulanţele poate să meargă, însă guvernul nu ia asupra sa decît numai de a protesta în contra modului de răspuns dat de Turcia, iar eventualităţile celelalte nu poate să le ia asupra sa, pentru că nu poate să înlăture tocmai acea neutralitate despre care domnul Ionescu vorbea adineaori şi pe care o lăuda dimpreună cu ţara întreagă. *(Aplauze.)*

Camera este suverană şi poată să hotărască ce va găsi de cuviinţă [3].

„Monitor", 1876, nr. 168, p. 4 236, col. 3 — p. 4 237, col. 1.

NOTE

[1] În 1864, în urma unei convenţii internaţionale încheiate la Geneva, la care a aderat şi Turcia, s-a convenit ca ambulanţele să fie declarate neutre. În 1875 a aderat la convenţie şi România. La 17 iulie 1876, din iniţiativa ministrului de război G. Slăniceanu şi a doctorului Carol Davila s-a constituit societatea de Cruce roşie, avîndu-l ca preşedinte pe Dimitrie Ghica.

Pe frontul sîrbesc fuseseră deja trimise două ambulanţe din partea Belgiei şi alte două din partea Rusiei. P. Iatropol îl întrebase pe K. de ce a oprit ambulanţele române la Turnu Severin.

[2] La 16 iulie 1876, K. trimite o notă agenţilor României la Belgrad şi Constantinopol informîndu-i că societatea de Cruce roşie a decis să trimită cîte o ambulanţă în taberele beligerante (vezi *DRI*, I_2, p. 284—285). Asupra ambulanţei pentru Serbia, A. Sturdza, agentul de la Belgrad, comunica — la 18 iulie 1876 — odată cu mulţumirile guvernului vecin rugămintea ca aceasta să fie debarcată la Raduevaţ *(ibidem*, p. 288).

[3] Şi P. Iatropol şi N. Voinov s-au arătat încîntaţi că K. a permis plecarea ambulanţei. În cazul atacării ei de turci, cum era de aşteptat, Voinov considera că România va avea, „prin intervenirea Europei întregi, consecuenţe favorabile ca naţiune", iar Iatropol că se poate apela la tribunalul internaţional, care rezolva litigiile survenite prin călcarea convenţiei de a Geneva.

*Răspunde interpelării lui V. Maniu în legătură cu destituirea căpitanului portului Brăila**

Domnilor deputaţi, interpelarea domnului Maniu [1] se reduce aci: daca un căpitan de port, cînd s-a numit de mine în funcţiune, a justificat că a tras la sorţ. Mărturisesc că nu numai nu am cercetat despre aceasta, dar nu ştiu nici chiar dacă oficerul l-a tras la stîlp şi l-a măsurat. Mărturisesc că privesc alminterea misiunea mea de ministru de externe decît a mă ocupa dacă cetăţenii însuşesc condiţiunile fizice ca ei să fie transformaţi în apărători ai patriei. Pe cît ştiu, aceasta este atribuţiunea ministrului de rezbel, eu nu am nimica de cercetat aci. Lucrul s-a întîmplat aşa. Mă pomenesc într-o zi cu domnul Maniu că vine la mine şi îmi cere protecţiunea pentru un căpitan...

Domnul Maniu: Protestez.

Să nu avem două roluri ca deputaţi, să avem totdeauna şi acasă la ministru, şi aci acelaşi ton. Vă mărturisesc că acei deputaţi fac mai bine care urcă cît mai puţin scările miniştrilor, care vizitează cît mai puţin pe miniştri. *(Aplauze.)*

Prefer mai bine cum face domnul Ionescu, care vine şi mă atacă aci, ca reprezentant al naţiunii, dar afară niciodată nu mă interpelă, nu-mi propune nimic. Aci este rolul deputatului.

Onor. domn Maniu a venit la mine acasă ca să mă întrebe cum s-a distituit acel domn? Ei bine, nu cunosc pe acel domn. Am primit din partea domnului prefect un raport prin care-mi comunică că acel domn, în loc să lucreze în mica sa sferă pentru menţinerea neutralităţii, ca să nu treacă nimene cu arme dincolo, să nu se facă manifestări, domnia-sa pe un şlep a făcut guleai cu marinari greci şi sîrbi, bînd pentru prosperitatea Serbiei şi strigînd să piară Turcia etc.

Cum v-am spus, prefectul, agentul central al guvernului, mi-a raportat despre aceste fapte şi eu l-am distituit îndată. După aceea, fiindcă eu nu cunosc pe nimeni din partea locului ca să ocupe acea funcţiune, m-am adresat la domnii senatori din Ialomiţa ca să-mi recomande o persoană în locul celui distituit, şi unul din domniele-lor, îmi pare domnul Cămărăşescu, mi-a recomandat pe un proprietar mare alegător în colegiul I, un om de treabă şi pe care nici nu ştiu cum îl cheamă, i-am uitat numele.

Atîta a fost şi nimic mai mult.

Niciodată nu voi cerceta ce talie are funcţionarul, dacă are muşchi spre a fi bun apărător al ţărei, dacă poate purta puşca; aceasta nu o ştiu. Ceea ce ştiu este aceasta, că dacă se va purta bine îl voi menţine în postul ce i-am încredinţat; de nu se va purta bine, îl voi distitui.

* Şedinţa din 19 iulie 1876.

Ceea ce v-am spus este exact. Voi aduce chiar depeşa de la telegraf ca să vedeţi că onor. domn Maniu a venit rugîndu-mă să las pe cel dinainte în funcţiune. Oricît de respectabilă şi demnă de încredere era propunerea domniei-sale, eu înainte de toate trebuia să ascult pe prefect. Prefectul mi-a zis: acest om compromite demnitatea guvernului şi prin urmare cer distituirea lui, şi eu l-am distituit, precum voi distitui pe oricare funcţionar care nu-şi face datoria sa. Vă declar că eu am păstrat pe toţi funcţionarii cîţi i-am găsit, afară de unul, doi, pe care găsindu-i răi i-am distituit, şi am numit pe alţii pe care mi i-au recomandat domnii deputaţi şi domnii senatori, care răspunde pentru dînşii.

Atîta şi nimic mai mult.

Nu ştiu deloc dacă acel domn merge ori nu la biserică, dacă este bun creştin, dacă se grijeşte, dacă trage la sorţ, dacă are talia mare sau mică; nu ştiu nimic de acestea şi nici nu iau răspunderea pentru aceste calităţi ale funcţionarilor pe care-i numesc.

„Monitor", 1876, nr. 169, p. 4 259, col. 1—2.

NOTE

[1] Interpelarea lui V. Maniu este obscură. Probabil este vorba de destituirea lui Alexandru Cecropide, urmărit în justiţie pentru mituire, şi înlocuirea lui cu D. Logadi (vezi raportul lui K. către domn şi decretul din 30 iunie 1876 în „Monitor", 1876, nr. 147, p. 3 537, col. 1—2).

*Asupra lipsei de activitate a comisiei pentru navigaţia pe Prut. Răspuns la interpelarea lui D. Mărgăritescu**

Dorinţa onor. domn Mărgăritescu [1] este legitimă şi poate că ea a preocupat şi pe guvern; însă sînt oarecare greutăţi. Mai nainte de toate, domnul Mărgăritescu va şti că acest post este creat prin lege şi mi se pare că nu o dată, ci de mai multe ori s-a adus în această Cameră chestiunea că s-a suprimat prin măsuri administrative posturi înfiinţate prin lege. Aceasta a făcut pe mulţi din noi să se alarmeze cu drept cuvînt, pentru că, daca astăzi se poate face o desfiinţare pe calea administrativă în bine, mîine poate să se găsească un ministru care să facă în rău asemenea suprimări, şi nu avem decît să ne aducem aminte de ceea ce s-a întîmplat cînd s-au desfiinţat mai multe catedre, pentru simplul motiv de economie. Tot ce aş fi putut face ar fi fost să cer demisiunea ocupantului; însă atunci acea economie n-ar fi rămas în casa statului, ci ar fi trecut la casa pensiunilor. Iată pentru ce am şi stăruit în Consiliul de Miniştri ca să se ceară de la Cameră un vot, după care toate reducţiunile, toate economiile pe cari guvernul le-ar putea face să intre în lada statului.

Voci: S-a şi dat acest vot ieri.

Îmi pare bine daca s-a dat.

* Şedinţa din 19 iulie 1876.

Acum, în ceea ce privește pe domnul N. Catargi[u]; este o eroare de fapt din partea domnului Mărgăritescu, pentru că domnul N. Catargi[u], mai nainte de guvernul domnului Lascar Catargi[u], a fost numit comisar de port și numai după venirea domnului Catargi[u] la minister s-a orînduit împlinitor de funcțiunea de prefect; dar domnia-sa a fost comisar aci de mult.

Domnul Mărgăritescu: Dumnezeu să mă ierte.

Recunosc și eu că ar fi bine ca această sarcină să se dea prefectului respectiv; însă și acestuia nu i se poate pretinde să facă călătorii și altele afară din cercul funcțiunei sale, fără a-i da o diurnă, și aci domnul Mărgăritescu mi se pare că face încă o eroare de fapt cînd zice că consulii Rusiei și Austriei îndeplinesc sarcina de comisari fără nici o plată.

Domnul Mărgăritescu: Li se dă oarecare diurnă.

Primesc, mi se pare, cîte 4, 5 sau 8 mii de franci și prin urmare nu putem să lăsăm pe prefect fără a-i da o diurnă de transport, căci nu se poate să pretinzi de la un om să muncească gratis afară din funcțiunea lui.

„Monitor", 1876, nr. 169, p. 4 261, col. 1—2.

NOTE

[1] D. Mărgăritescu ceruse suprimarea celor două posturi de comisari români din comisia de navigație a Prutului, cu sediul la Galați, retribuiți cu 1 000 de franci lunar. Sarcina lor putea fi preluată de prefectul de Covurlui. Vezi asupra navigației Prutului supra p. 182, nota 8.

Pledează din nou în favoarea convenției comerciale cu Rusia *

Onor. senatori, în urma raportului [1] savant și bine studiat al domnului Sturdza, vedeți, domnilor, că guvernul are foarte puține de zis. Cuvintele ce a spus onor. domn Apostoleanu în privința liberului schimb și în privința convențiunei cu Austria s-au refutat după mine unul cu mult succes de către domnul Bozianu [2].

Domnul Apostoleanu zice că era bine ca liberul schimb să se fi introdus în convențiunea noastră cu Austria; ei bine, domnilor, acest sistem nu s-a putut pînă acuma introduce în alte state mult mai înaintate decît noi; nu-l vedem introdus nici chiar în Franța, a cărei industrie a ajuns atît de sus. Afară de aceasta, teoria liberului schimb nu o putem introduce, fiindcă, odată convențiunea încheiată cu Austro-Ungaria, sîntem siliți să urmăm înainte cu sistema de care se vorbește într-însa, și mergînd astfel vom paraliza relele efecte ale ei prin stabilirea unei concurențe. În privința convențiunei cu Austria, nu avem nimic de zis, căci ea este încheiată și, deși cu durere, dar sîntem nevoiți să o aplicăm. Astăzi însă nu este vorba despre aceasta, este vorba despre convențiunea cu Rusia, cum mîine o să vină și convențiunea cu Germania, care e

* Ședința din 20 iulie 1876. Senatul României.

aproape gata, şi convenţiunea cu Grecia, cu Franţa, apoi o să vină cea cu Englitera, cea cu Italia. Şi atunci, ca şi acum, avem a vorbi pur şi simplu numai despre acele convenţiuni. Şi ştiţi că guvernul v-a şi cerut prin proiect de lege să-l autorizaţi a aplica în termen de nouă luni tarifele şi la celelalte state după piciorul convenţiunei cu Austro-Ungaria şi cu Rusia. Astăzi este vorba de a vedea daca această convenţiune este rea sau bună, daca ea astfel cum este făcută are să sporească şi să înlesnească raporturile noastre comerţiale sau nu.

Domnul raportor, precum şi onor. domn Bozianu au zis că este bine să încheiem convenţiunea cu Rusia şi cu alte state; şi aşa este, pentru că cu cît vom avea mai multe convenţiuni, cu atît va fi mai bine şi se vor înmulţi relaţiunile noastre comerţiale. De aceea vă rog să luaţi în consideraţiune acest proiect de lege.

„Monitor", 1876, nr. 166, p. 4 168, col. 1—2.

NOTE

[1] Raportul lui Dim. Sturdza preciza că proiectul a fost acceptat în unanimitate de Adunare. În preambul se arăta că relaţiile comerciale dintre cele două state datează din 1656. Dacă această convenţie ar fi fost prima ce România încheia, desigur s-ar fi putut cere un răgaz, dar precedentul creat de cea cu Austro-Ungaria obliga statul român ca „vrînd-nevrînd" să meargă înainte pentru a scoate „foloase cît de mici dintr-o situaţiune grea şi dificilă pentru noi". 14% din importurile de cereale austriece proveneau din România, care ocupa locul patru în comerţul acestei ţări. La rîndul ei, România primea 10% din exporturile austriece de metale brute, 13,5% din maşini, 6,3% zahăr etc.

Pentru ca Austro-Ungaria să nu monopolizeze comerţul exterior al României, aceasta e silită a încheia convenţii similare şi cu celelalte puteri garante. Aşa se împuţinează „inconvenientele" acestei convenţii. Este punctul de vedere ce avea să se materializeze în legea din 24 iulie 1876, prin care guvernul era autorizat a intra în tratative cu ţările ce doreau să încheie convenţii în condiţii asemănătoare cu Austro-Ungaria pe termen de nouă luni (cf. „Monitor", 1876, nr. 165, p. 4 131).

În 1873 exportul României se cifrase la 157 570 732 de lei (25% spre Rusia, 41% spre Austro-Ungaria, 22,7% spre Turcia, 10,3% spre Anglia). Importul în acelaşi an fusese de 97 867 167 de lei (40,2% din Austro-Ungaria, 2,9% din Rusia, 22,9% din Anglia etc.).

Importul din Rusia cuprindea : animale şi derivate (43,6%), cereale (31,6%), manufactură (23,8%). Exportul cuprindea : animale şi derivate (55%), vegetale (16,8%), păcură (12,4%), manufactură (16,3%).

[2] G. Apostoleanu arătase că liberul schimb este în folosul consumatorilor, şi protecţionismul doar în al unor clase de producători.

C. Bozianu considera convenţia comercială cu Rusia ca un antidot împotriva celei cu Austro-Ungaria.

Intervenţie în legătură cu acţionarea în justiţie a fostului minister Lascăr Catargiu *

Domnilor deputaţi, întocmai ca colegul meu de la justiţie [1] viu şi eu a declara : nu noi, guvernul ieşit din lupta partitei naţionale, vom veni să ne certăm cu Camera sau cu o parte din Cameră în privinţa drepturilor sale constituţionale; întocmai ca dumneavoastră, şi puşi de dumnea-

* Şedinţa din 22 iulie 1876.

voastră, mulţi din noi în capul luptei trecute, recunoaştem şi recunoşteam cum că este timpul de a se da un exemplu şi de a întemeia legalitatea de sus *(aplauze)*; după patruzeci de ani ţara aceasta are dreptul la legalitate. *(Aplauze.)* Voim însă, domnilor, în interesul acestui partit naţionale, din care şi noi facem parte, ca dînsul să nu zică că legalitatea este înconjurată de pasiune.

Este un mare lucru; rar în istoria popoarelor să văd doisprezece miniştri daţi în judecată [2]. Aţi făcut un mare act; un act care va răsuna în ţară şi în afară din ţară. Este interesul acestei Camere să dovedească că acest act l-a făcut ca o teribilă necesitate, pentru ca să pună capăt răului şi pentru ca să facă din aceasta o nouă ţară. Însă, domnilor, aceasta făcută odată, este în interesul partitului naţional, este în interesul acestei Camere care a stigmatizat arestarea preventivă, care are o armă atît de des întrebuinţată de ministeriul trecut, ca prin cel dintîi pas ce face să nu vie să consfinţească principiul că justiţia nu se poate face fără arestare preventivă; trebuie să dovedim sus şi tare că în această ţară sentimentul de dreptate este atît de mare, încît justiţia se poate face fără arestare. Iată ce vă conjurăm să faceţi în interesul chiar al partitului naţional, în interesul întăririi ideilor liberale şi naţionale. Aţi văzut în Francia cum partitul republican a triumfat asupra reacţiunii, întrecînd pe toate în moderaţiune.

Moderaţiunea, domnilor, nu este o dovadă de slăbiciune, din contra, este o calitate mare, o podoabă a forţei care o caracteriza şi care este temelia puterei. La această moderaţiune facem apel, la această moderaţiune vă rugăm ca dumneavoastră să vă dirigeţi ochii şi gîndirea, şi votul ce-l veţi da să poarte întipărirea acestui caracter de moderaţiune.

Înţelegeţi prea bine că prin aceasta nu veţi deroga întru nimic la drepturile dumneavoastră, daca veţi face ca domnul Lascar Catargiu să nu fie arestat. Nu-mi permit să vă spui că cea mai puternică dovadă care există în contra domniei-sale ar fi fost în mîna mea să v-o dau cînd îi făceaţi acuzaţiune. Sînt cinci ani, la întîiele alegeri, domnul Lascar Catargiu primeşte un raport de la un simplu subprefect cum că în judeţul meu, în comuna mea, am cutezat să invit pe alegătorii mei să voteze liber. Ei bine, domnia-sa a dat circulară la toţi subprefecţii că unde voi fi găsit, sub cuvînt că ameninţ să mă fac ministru, să mă aresteze şi să mă trimeaţă la puşcărie. Originalul l-am şi nu vi l-am dat.

Voce: Foarte rău.

Sînt deja multe contra sa, şi nu este lăudabil ca un ministru cînd este la putere să vie să dea dovezi contra predecesorului său, dar dumnealui nu s-a mărginit acolo, căci eu am plecat să viu la Bucureşti, şi la Buzău prefectul se pregătea să mă ia din tren. Auziţi, domnilor, din tren voia să mă prinză!

Ei bine, domnilor, cînd acest om voieşte să aresteze un om care a fost de trei ori prim-ministru şi voieşte să-l dea pe mîna procurorelui ca să-l bage la puşcărie pentru că a avut nebunia de a se lăuda că are să se facă prim-ministru, cînd putea să-l trimită la Mărcuţa mai bine decît la Văcăreşti, căci legile penale ale Ţărei Româneşti nu pedepsesc fanfaronada ministerială, ei bine, zic, cînd acest om a întrebuinţat asemenea violenţă, cred că pedeapsa lui cea mai tare este să meargă liber la casaţiune, fără să facă cunoştinţă cu închisoarea.

De aceea vă conjur, domnilor, să primiţi amendamentul domnului Cîmpineanu [3]; vă conjur asemenea că, alegînd comitetul prevăzut de

articolul 77 din regulamentul Camerei, să căutaţi persoane care vă insuflă o încredere mare, nu numai prin simţimintele lor de dreptate, dar şi prin maturitatea şi moderaţiunea caracterului lor; căci cu cît urmărirea şi instrucţiunea va fi întovărăşită de mai multă ocrotire, cu atît justiţia va fi mai severă [4]. (*Aplauze.*)

„Monitor", 1876, nr. 178, p. 4 492, col. 2—3.

NOTE

[1] M. Ferechide, ministrul justiţiei, observase că Adunarea, conform prevederilor constituţionale, nu se poate constitui în complet de judecată pentru a emite mandate de arestare împotriva membrilor fostului cabinet. Informase totodată că are un proiect de lege privind responsabilitatea ministerială care elucidează procedura ce se va putea urma pe viitor. Vezi şi p. 208—209.

[2] Raportul, citit de Anastasie Stolojan („Monitor", 1876, nr. 169, p. 4 161 şi urm.), dezvăluia în primul rînd ingerinţele şi presiunile în alegeri, ca şi gestiuni incorecte. Erau chemaţi în judecată nouă miniştri: Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni, Gh. Gr. Cantacuzino, I. Em. Florescu, Al. Lahovari, Vasile Boerescu, Titu Maiorescu, G. Costa Foru, N. Creţulescu.

[3] „Propunem a se adăuga, la rezoluţiunea a IX-a şi după cuvintele *mersul justiţiei şi descoperirea adevărului*, cuvintele: spre acest sfîrşit comitetul va putea da mandate de înfăţişare şi la trebuinţă mandate de aducere". Semnau I. Cîmpineanu, Gr. Vulturescu, G. Mîrzescu.

Amendamentul a fost respins cu 62 de voturi împotrivă şi 29 pentru.

[4] Adunarea a primit raportul comitetului cu 75 de voturi pentru şi 5 împotrivă.

*Pe marginea proiectului de lege prin care guvernul era autorizat a ţine rezervele militare sub arme peste termenul hotărît**

Domnilor, proiectul de faţă [1] nu ridică o cestiune guvernamentală, ministerială, este o cestiune naţională. În cestiuni naţionale, domnilor, n-avem a ne ocupa de cine ne înfăţişează projectul, de cine are să aplice; ţara este datoare să se apere, dar guvernul a luat o măsură de apărare nepotrivită, cu trei zile mai nainte, cu trei zile mai în urmă, aceasta este cestiune de viitor, de cercetare mai tîrziu. Azi cînd guvernul vine şi propune tocmai Senatului măsura de apărare, Senatul mai înainte de toate nu se cuvine să zică altmintrelea decît: aprob, nu dau cutărui sau cutărui ministru ori guvern, ci dau ţărei, dau domnului acele mijloace de apărare; şi, daca vor fi rău întrebuinţate, atunci avem timp să cercetăm şi să osîndim. Dar veţi zice că va fi prea tîrziu, că nu va mai fi Curte de casaţiune ca să judece; are însă [să] fie un tribunal mai mare totdeauna decît Curtea de casaţiune, are să fie blestemul copiilor noştri! *(Aplauze.)*

Nu voi să ştiu cine cere şi pentru ce se cere. Eu azi rog amicii şi adversarii politici ai guvernului să voteze în unanimitate; nu aş voi să se zică că în Senatul român un singur vot a refuzat ţărei mijloacele de apărare. Altfel, pentru ce atîta suferinţă a părinţilor noştri, a generaţiunei trecute şi prezente ca să facă din aceste două principate un stat, dacă acel stat, oricît de mic, n-ar putea să facă rezistenţa care o face chiar furnica;

* Şedinţa din 6 noiembrie 1876. Senatul României.

slabi sîntem, dar nu trebuie să meargă capu[l] pe tipsie, ci trebuie să meargă cu pieptu[l] înainte şi cu braţu[l] să lupte.

Iată pentru ce rog pe Senat în unanimitate să voteze fără a cerceta. Dar se zice că costă milioane.

Ei bine, nu avem acum să cercetăm şi să drămuim cheltuielile financiare; poate că mintea să ne zică că cu trei zile mai nainte sau cu trei zile mai în urmă să ni se aducă acest project. Onor. domn Deşliu zice că domnia-sa este sigur că va fi pace. Ei bine, onor. domnule Deşliu, eu nu cred că în Europa se pot găsi azi trei miniştri ai statelor celor mai mari cari să poată afirma dacă va fi pace sau resbel. Ministrul Engliterei, care a zis că Englitera este statul cel mai pregătit, nu cred că ştie dacă va fi pace sau dacă va fi resbel. Ceea ce aţi spus dv. este foarte adevărat, că ministrul de externe ne-a spus... ceea ce a ştiut, n-a ştiut mai mult, cum nu ştim nici noi. Ceea ce ştim cu inima şi cu capul este că pericolul este pozitiv, să dea însă Dumnezeu ca dafinul şi măslinul să se unească împreună şi să iasă pace! Dar onor. domn Deşliu nu ar avea mustrare de cuget daca am avea război să nu zică şi d-lui ca şi noi, că şi domnia-sa a contribuit la măsurile de apărare ale ţărei? De aceea eu nu raţionez, nu cercetez cine sînt pe băncile ministeriale, ci conchid ca onor. domn Ghica şi ca onor. domn Bosianu, să votăm întregul Senat domnitorului şi ţărei mijloace de apărare, ca să putem protesta cu sînge cel puţin un cuvînt [2].

„Monitor", 1876, nr. 251, p. 6 067, col. 1—2.

NOTE

[1] Proiectul de lege prevedea că guvernul este autorizat a ţine sub arme rezervele peste termenul hotărît prin legea din 12 martie 1874. Adunarea îl votase la 29 octombrie cu 74 de voturi pentru şi şapte împotrivă.

Raportul la proiect, citit de Gr. Cobălcescu, stîrnise nemulţumiri, căci stipula că neutralitatea nu va putea fi menţinută în „complicaţiunile Orientului", ci în faţa pericolului trebuia susţinută prin arme, prin „o atitudine bărbătească şi hotărîtă". Mai adăugase apoi că generalul Florescu a cerut ca primăriile să adune de pe cîmp recolta rezerviştilor.

Lungeanu spusese că admite cererea ministrului de război, dar respinge formularea raportului.

Deşliu nu vedea raţiunea neutralităţii armate cînd Rusia declarase, prin canalul „Jurnalului de St. Petersburg" din 9 noiembrie, că va cere armistiţiu şi va obliga Poarta ca în timp de cinci ani să introducă reforme. „Cînd toate puterile, cum vedeţi, merg spre pace, nu ştiu pentru ce noi să ţinem o neutralitate armată".

Dimitrie Ghica admitea că e un sacrificiu, dar trebuia făcut, pentru că, amintea el înţelept, „Tratatul de la Paris nu ne-a pus sub scutul său decît cu o singură condiţiune: să fim şi noi bărbaţi, gata a ne apăra dreptul nostru cînd ne-ar călca cineva".

C. Bozianu deplînsese opoziţia lui Deşliu, căci se aşteptase ca Senatul, în faţa gravităţii situaţiei, să voteze legea în unanimitate. „România nu va ridica braţul său asupra nimănui, dar România nu va lăsa să-şi întindă braţul lor alţii spre a o lovi".

Proiectul a fost adoptat cu 45 de voturi pentru şi unul împotrivă.

[2] La 25 septembrie Nicolae Ionescu, ministrul de externe, telegrafia agenţilor din străinătate anunţîndu-le concentrări de trupe în vederea manevrelor de toamnă. „Această concentrare este cu atît mai îndreptăţită în actualele împrejurări, cu cît trebuie să fim gata pentru orice eventualitate" (*DRI*, I_2, p. 365).

În continuare s-au luat o serie de măsuri în vederea sporirii capacităţii militare a ţării: convocarea rezerviştilor, 29 septembrie 1876 *(ibidem*, p. 367), stabilirea cantonamentelor, 1 octombrie *(ibidem*, p. 377), ordinea de bătaie, 9 octombrie *(ibidem*, p. 381), credite militare suplimentare, 18 octombrie, 4 noiembrie *(ibidem*, p. 390, 420, 421).

Răspunsul la mesajul tronului încuviinţa conduita guvernului: „Am aprobat dară şi vom aproba toate măsurile de precauţiuni şi apărare ce s-au luat de guvernul său pe care complicaţiunile ulterioare ni le-ar mai ridica pentru acest sfîrşit, măsuri pe care ni le dictează simplul instinct de conservare".

Sesiunea 1876—1877

Mulțumește Senatului pentru desemnarea lui ca vicepreședinte *

Vă mulțumesc pentru încrederea cu care m-ați onorat, încredere cu atît mai mare că n-am solicitat-o și pentru care n-am făcut nici o concesiune cunoștinței ** și principiilor mele. Sînt omul unui trecut pe care nu înțeleg a-l repudia. Reprezint în partea României și Moldova, ideile naționale, ideile liberale, ideile democratice, dar totodată reprezint și ordinea și autoritatea. Ce am fost voi fi.

De la 1857 am făcut parte din toate Adunările, niciodată în birou n-am fost. Astăzi primesc această onorabilă funcțiune pentru că ați binevoit a crede că prezența mea este trebuitoare.

Domnilor, în alegerea dumneavoastră nu văd alt nimic decît că dumneavoastră ați voit să răsplătiți pe acela care a fost cel întîi care a făcut să se introducă, în conformitate cu vechile tradițiuni ale țării, Senatul și organismul politic al României. Am intrat și am rămas în Senat nu ca mijloc, ci ca scop. Fiți siguri, domnilor senatori, că, precum voi respecta drepturile celorlalte corpuri, asemenea cu moderațiune, dar și cu energie cînd voi fi la birou, voi face să se respecte prerogativele Senatului.

Cît pentru nepărtinirea mea, fiți bine încredințați, domnilor senatori, că am fost prea mult timp în minoritate pentru ca în calitate de vicepreședinte al Senatului să permit ca minoritatea să fie oprimată cîtuși de puțin. *(Aplauze prelungite.)*

„Monitor", 1876, nr. 257, p. 6 219, col. 1.

* Ședința din 15 noiembrie 1876. Senatul României.
** Citește : *conștiinței*.

Despre profesorii și avocații aleși deputați. În replică cu I. Deșliu *

Domnilor, voiesc să degajez cestiunea de tot ce ar putea să provoace o ostilitate în Senat ; dară să mă ierte domnul Deșliu [1] a-i spune că domnia-lui ia inițiativa în multe cestiuni, dară face cum se zice în un roman

* Ședința din 15 ianuarie 1877. Senatul României.

francez: „comerciu de amiciție", fără să vină la rezultatul la care cred că voiește domnul Deșliu să ajungă și pe care-l dorește și țara.

Domnilor, este necontestat că nu duoi-trei deputați advocați fac majoritatea domnilor miniștri în Cameră.

Domnul vicepreședinte: Dumneavoastră vorbiți în fond, domnule Kogălnicene, eu, potrivit regulamentului, sînt silit să consult Senatul dacă voiește prelungirea discuțiunei.
Voci: Să vorbească.
Se pune la vot prelungirea discuțiunei și se adoptă de Senat.

Domnilor, este necontestat că sînt mai multe interese ale națiunei și societății noastre încredințate la o categorie de cetățeni care primesc salarii de la stat și care totdeodată au dreptul să fie mandatari ai națiunei și negreșit că nimeni nu poate să-i împiedice de a fi mandatari ai națiunei. Însă, odată ce acest principiu [e] bine stabilit, este iarăși netăgăduit că puterea esecutivă trebuie să privegheze ca acei reprezentanți ai națiunei, și care în tot momentul vorbesc de drepturile națiunei și în tot momentul fac proces puterei esecutive, să înceapă domnia-lor prin a-și face procesul domnielor-lor cînd nu-și îndeplinesc datoria; căci puterea esecutivă are dreptul de a le zice proverbul acela: „Vindecă-te doctore mai întîi pe tine și apoi ocupă-te de mine". În adevăr, domnilor, cînd un advocat particular primește o funcțiune publică, de esemplu se face ministru, ce face acel ministru fost advocat? El cheamă pe clienții săi și le zice: eu m-am făcut ministru și nu pot, prin urmare, să mai îndeplinesc sarcina ce am luat în față cu dumneavoastră și vă puteți lua un alt advocat, sau îți recomandă pe cutare sau cutare advocat, și dacă are încredere în el îl ia. Iată cum acești particulari nu sînt jigniți în interesele lor.

Ei bine, pentru ce acești domni advocați cari sînt deputați nu fac către stat tot asemenea? Să vie către administrația domeniilor și să zică: nu pot eu să mai fiu advocat, nu pot să mai pledez procesele dumneavoastră, căci sînt ales deputat; te rog primește demisiunea mea și numește de voiești pe cutare advocat să pledeze și să ia salariul meu.

Domniele-lor însă nu fac aceasta, rămîn advocați ai statului, iau salariu și, cum zice onor. domn Deșliu, ia și 2 galbeni pe zi de la Cameră, și dacă sînt senatori se bucură de poziținea importantă în acest Corp legiuitor, și... iau acel mic transport, care tot este ceva. *(Ilaritate.)*

Domnilor, nu cred că domnul Deșliu voiește să atingă doi, trei deputați cari sînt și advocați, dară voiește să înceteze această stare de lucruri. Domnilor, este un lucru mai grav, este Universitatea de Iași, unde, din 14 profesori, 9 nu sînt la postul lor! [2] *(Senzațiune.)*

Și-mi rezerv dreptul să fac eu domnului ministru de culte o interpelare foarte serioasă în această privință.

Am rugat pe amicul meu care este rector la Universitatea de Iași [3] să-mi dea toate notițile și sînt dator să constat de acum — și mă adresez mai cu seamă la domnul prim-ministru [4] — că colegul domniei-sale nu știe că la 10 1/2 ore de dimineață nu se află nici unul din profesori în Universitatea de Iași, și care școală este menită să apere românismul față cu germanismul, cu Universitatea de Cernăuți.

Ei bine, toți acei profesori cari sînt acolo strigă și vorbesc de moralitate, naționalitate și patriotism, iau două și trei lefi, și-i găsești pe la Paris, îi găsești pe diferite drumuri, îi găsești în Cameră, în toate părțile, afară numai de Universitatea de Iași!

Iată o situaţiune dureroasă şi asupra căreia am să chem luarea-aminte a Senatului şi a guvernului în o şedinţă întreagă şi poate chiar şi două, căci aceasta nu este o chestiune de interes material, de un proces, ci este o chestiune de interes naţional în faţa Universităţei din Cernăuţi.

Onor. domn ministru de culte [5] nu s-a dus măcar o dată la Iaşi — cel puţin ca unist — ca să vadă în ce stare se află Universitatea de acolo! Să vadă unde sînt profesorii de acolo, căci în loc de a se auzi lecţiunile universitare se aud numai cucuvaiele!

Aşadară, vedeţi că şi eu am drept să vă vorbesc, şi cred că Senatul, precum şi domnul ministru, se va uni cu mine, fiindcă Universitatea de Iaşi însemnează românismul în faţa germanismului, slavismului şi jidovismului.

„Monitor", 1877, nr. 16, p. 497, col. 3 — p. 498, col. 2.

NOTE

[1] I. Deşliu vorbise ca totdeauna pătimaş, arătînd că procesele sînt neglijate pentru că avocaţii publici, aleşi deputaţi, stau la Cameră, unde primesc şi „doi galbeni pe zi diurnă". „Procesele statului sînt jertfa părţii adverse, care din lipsă de documente ce avocaţii statului trebuie să producă înaintea tribunalelor, tot folosul [i]l trag particularii în prejudiciul statului", adăugase el, fără a nominaliza însă vreun caz. Atacul era îndreptat împotriva primului ministru şi ministru de finanţe, I. C. Brătianu, pe care îl acuza că din prietenie pentru anumite persoane îngăduie cumulul în dauna proceselor statului.

[2] Vezi infra p. 270 şi urm.

[3] Petre Suciu.

[4] I. C. Brătianu.

[5] G. Ghiţu.

*Despre datoria guvernului de a prezenta proiectele de lege la începutul sesiunii pentru ca Senatul să nu fie silit a discuta doar indigenate**

Domnilor, recunosc onor. domn Deşliu cel mai mare merit, meritul de iniţiativă [1]; recunosc că domnia-lui este neadormit; recunosc că nu este o cestiune pe care domnia-lui să nu şi-o însuşească; şi pentru aceste îi fac complimentele mele. Însă regret numai un lucru, că domnia-sa ori de cîte ori face o interpelare prin vederea ce o are la întreaga situaţiune a ţării, faţă cu guvernul, se abate de la adevăratul tărîm, şi astfel pune pe Senat în poziţiunea cea mai tristă, căci nu poate să vină la un rezultat practic, şi cu chipul acesta toate interpelările, şi de multe ori unele de cea mai mare importanţă, nu au altă soartă decît d-a se trece la ordinea zilei; şi astfel perdem şi timpul şi nici nu ajungem la un rezultat practic. Ce face domnia-sa?

Întreabă ministeru[l] de ce n-a înfăţişat mai devreme legea cutare? De ce n-a făcut cutare lege şi cutare? Ei bine, prin acest mod de inter-

* Şedinţa din 15 ianuarie 1877. Senatul României.

pelare a pus în poziţiune pe guvern şi pe Senat să zică: pentru că n-a avut vreme! Ei, domnilor, ce poate Senatul să zică, căci cestiunea de a face legi iute este o cestiune de temperament, de capacitate, de esperienţă, de multe şi de multe. În adevăr că poate ar fi trebuit să facă mai iute, poate este, riguros vorbind, şi legale să se fi înfăţişat acele legi chiar cînd am fost convocaţi. Am fost convocaţi la octombre şi acum sîntem la ghenarie, şi noi n-am avut de votat decît indigenate! Nici o lege n-a fost preparată. Domnul ministru a zis că nu este Consiliu de Stat [2], căci s-a desfiinţat.

Domnul I. Brătianu, prim-ministru: A fost o greşală.

Mă măgulesc foarte mult de această idee că se recunoaşte azi că a fost un bine cînd s-a înfiinţat Consiliul de Stat, şi că astăzi se recunoaşte că a fost o greşală de s-a desfiinţat. Dar pe tărîmul acesta nu facem decît voturi platonice, rezultatul astăzi este acesta: că budgetele nu au să se promulge înainte ca legile organice să nu fie votate de noi. Aceasta este pozitiv şi cunoscut de mult, încît nici un ministru nu mai poate să aplice un budget fără legi organice. Se pot face budgetele cele mai escentrice de comisiunele budgetare, pe cîtă vreme însă o fi numai ţifre, nu avem să ne ocupăm. Ieri am văzut că ministrul de esterne s-a făcut tipograf şi redactor de „Monitor"! [3] Pe cîtă vreme o fi numai cifre, n-am nimic de zis, dar, cînd voi vedea că budgetele se promulgă, atunci vom vedea şi noi, căci schimbările de atribuţiuni de la un loc la altul trebuie să le discutăm şi noi, ca să vedem daca nu este destulă misiunea sa diplomatică şi trebuie să se facă şi tipograf!

Aşadară, dacă domnul Sturdza [4] n-are nimic de zis în cestiunea financiară care trebuie tratată în Senat, însă cu totul altfel decît cum voim să o tratăm astăzi, ar fi bine să închidem discuţiunea. Cestiunea financiară va trebui să o discutăm cu totul altfel şi în care Senatul trebuie să-şi dea cuvîntul. Şi are dreptate ministerul că în cestiunea financiară trebuie să tăiem bucăţi din carnea noastră, din organismul nostru, ca să ne scăpăm pe noi şi pe urmaşii noştri de datoriele ce ne înspăimîntă.

Vom vedea situaţiunea financiară şi ne vom da cuvîntul la timp: astăzi însă avem ceva cîştigat, care era cîştigat de mult, cum că nici o modificare nu se poate face prin budget care atinge o lege organică fără ca Senatul să nu-şi dea cuvîntul său.

Cît pentru opiniunea domnului Deşliu cum că ministerul ar fi trebuit să vie la Senat ca să ceară să voteze şi el autorizarea cerută de guvern ca să urmeze cu budgetul anului trecut, să-mi permită domnul Deşliu să nu fiu de părerea domniei-sale; budgetele se votează de Camera deputaţilor şi numai Camera deputaţilor poate zice să meargă cu budgetele înainte pînă cînd se vor vota cele noui. Acesta este un vot de budget, cu atît mai mult că chiar în constituţiune se zice aceasta. Prin urmare, în aceasta recunosc că miniştrii au fost ultraconstituţionali cînd au mai cerut unul la Cameră pentru prelungire.

Nu aveau nevoie de un asemenea vot de a se da autorizarea pentru a se urma cu budgetul anului trecut; se păzeşte în alte părţi această regulă, şi acolo se cere autorizarea lună cu lună sau zecimi de zile cu zecimi de zile. În legislaţiunea noastră aceasta însă este pozitiv, că, daca nu s-a votat budgetul, să se urmeze cu acela al anului trecut; prin urmare, cerîndu-se autorizare, au fost prea ultraconstituţionali; şi a discuta asemenea materii unde nu încape controverse este a ne perde un timp important, căci mai sînt şi alte cestiuni la ordinea zilei.

Aşadară, domnilor, eu sînt mulţumit pe declaraţiunea făcută de domnul ministru, afară numai daca onor. domn Sturdza va avea a vorbi în cestiunea financiară.

„Monitor", 1877, nr. 17, p. 530, col. 1—2.

NOTE

[1] Deşliu, ocupîndu-se de avocaţii statului care erau şi deputaţi (vezi discursul precedent), arătase doct că de obicei el este „inocent" în interpelări şi că doreşte „numai îndreptarea unui rău". Se punea problema de ce guvernul, în conformitate cu articolul 132 din constituţie, nu a adus în discuţie proiectele de legi cu privire la descentralizarea administrativă şi asupra responsabilităţii miniştrilor „şi celor[l]alţi agenţi ai puterei esecutive"?

[2] Consiliul de Stat a fost creat de principele Cuza prin legea din 13/25 februarie 1864 şi a fost desfiinţat în conformitate cu articolul 131 din constituţia promulgată în 1866.

[3] Directorul „Monitorului oficial" era N. T. Orăşanu, iar ministru de externe Nicolae Ionescu !

[4] D. A. Sturdza, care peste cîteva zile, la 27 ianuarie 1877, va prelua portofoliul finanţelor, adresează, după cuvîntul lui K., următoarea interpelare: „Ce gîndeşte onor. guvern să facă asupra situaţiunei grele în care se găseşte tezaurul public?"

Discurs asupra legii responsabilităţii ministeriale *

Domnilor, legea responsabilităţii ministeriale este o lege apărătoare pentru fiecare minister. Şi sînt încredinţat că nici guvernul n-a înţeles de a nu veni cît mai curînd cu un project de lege, tocmai pentru că sînt încredinţat că şi guvernul, şi Senatul, şi ţara, fiecare voieşte să vază în sfîrşit constituţiunea noastră îndeplinită. Nu sînt de opiniune de a se admite propunerea domnului Deşliu [1], fiindcă, adoptîndu-se, tocmai am ajunge să nu avem niciodată această lege, pe care toată lumea o aşteaptă cu aceeaşi nerăbdare ca şi domnul Deşliu. Eu difer de opiniunea domnului Deşliu în privinţa aplicării iniţiativei Corpurilor legiuitoare în materie de legi. Domnilor, recunosc că este bine ca Corpurile legiuitoare să aibă iniţiativa legilor, însă, diferind de opiniunea onor. domn Deşliu, nu mă pot uni cu teoria că iniţiativa Senatului şi a celuilalt Corp trebuie să fie întrebuinţată la confecţionarea a oricărui project de lege; această iniţiativă trebuie să fie numai o armă de care se slujeşte un Corp legiuitor cînd puterea esecutivă este stăruitoare în a refuza să dea ţărei o lege pe care ţara o reclamă. Eu nu cred şi sînt încredinţat că nu este aceasta intenţiunea guvernului; şi, cînd domnul ministru al justiţiei [2] a zis că nu este momentul acum, aceasta cred că este o opiniune individuală şi nici măcar hotărîtă; domnul ministru a înţeles numai că sînt şi alte legi mai importante cari trebuiesc votate mai întîi. Iată dar pentru ce nu sînt de opiniune ca noi să ne ocupăm actualmente cu projectul de lege al domnului Deşliu, care este în secţiuni, cu atît mai mult că domnul ministru ne-a spus că în secţiunile Camerei se deliberează un alt project de lege, şi ce s-ar întîmpla? Senatul s-ar ocupa cu projectul domnului

* Şedinţa din 18 ianuarie 1877. Senatul Romîniei.

Deşliu, Camera s-ar ocupa cu projectul înfăţişat din iniţiativa a duoi deputaţi, şi aşa s-ar încrucişa : cel de la Senat ar merge la Cameră şi cel de la Cameră ar veni la Senat. Şi rezultatul care ar fi? Ar fi confuziunea. Domnilor, nu cred că poate să fie momentul de a dezgropa projectul de lege propus de onor. domn Deşliu ; am putea face aceasta cînd ministerul s-ar refuza a ne înfăţişa un asemenea project ; şi nu crez ca ministerul să refuze, căci el face parte din acelaşi guvern al căruia program l-a citit onor. domn Deşliu.

Viu iarăşi să zic, diferind de opiniunea domnului ministru al justiţiei, în ceea ce a zis daca un asemenea project trebuie înfăţişat actualmente. Daca un asemenea project de lege s-ar fi înfăţişat de mai nainte, nu s-ar fi produs conflictul dintre domnul Manolache Iepureanu şi Cameră [3] şi, ceva mai mult, nu s-ar fi produs şi conflictul ce era să izbucnească între Senat şi Cameră, conflict care s-a prezentat, dar care s-a înlăturat numai prin prudenţa politică a Senatului, care a votat propunerea venerabilului nostru coleg domnul Bozianu.

Domnilor, sînt silit să intru în oarecari amănunţimi, pentru ca să vă dovedesc că un asemenea project de lege este bun chiar pentru aceia cari sînt la putere, şi prin urmare în favoarea miniştrilor trecuţi, actuali şi viitori. Eu, ca ministru, sub prezidenţia domnului Manolache Iepureanu, mi-am permis necontenit să interpelez pe colegul meu de la justiţie, domnul Ferechide, pentru a înfăţişa acel project de lege. Opiniunea mea era că trebuie să se înfăţişeze un asemenea project de lege de mai nainte, tocmai în prevederea pasiunilor politice. Căci dacă s-ar fi votat acea lege, chiar în vederea ministeriului trecut, avînd însă un caracter de universalitate, ar fi fost o lege prin care se hotăra procedura penalităţei ; şi atunci s-ar fi ştiut de toţi în ce mod e cestiunea regulată şi niminea nu ar fi putut să strige la abuz sau la strîmbătate.

Din nenorocire, domnilor, colegul meu de la justiţie îmi zicea atunci că nu avea toate materiile adunate. Şi în adevăr, domnilor, o asemenea lege reclamă mult studiu, căci nu este nimic mai greu decît a preciza actele politice ale miniştrilor, a se hotărî ce se poate face şi ce nu se poate face, şi pînă unde merge datoria guvernului, pînă unde trebuie să meargă pentru a se putea califica un act nedrept şi pasibil de penalitate. Pînă astăzi în Europa nu ştiu dacă esistă o asemenea lege care să fie primită ca perfectă ; cu toate acestea, îmi pare rău că colegul meu de la justiţie nu a înfăţişat acel project ; erau multe lucrări făcute în Francia şi în Germania în privinţa aceasta, şi în timpul discuţiunei ar fi putut şi Corpurile legiuitoare să de[a] contigentul lor de lumină. Ce bine ar fi fost un asemenea project de lege înainte de darea în judecată a miniştrilor ; atunci nu am fi văzut pe onor. nostru coleg domnul Catargiu să se plîngă că i se face strîmbătate [4] ; n-ar fi venit neînţelegerea în cabinetul trecut ; domnul Manolache Costache putea să cază, dar nu să se retragă ; n-ar fi fost diversiune între Senat şi Cameră şi nu am fi venit la acel mod de procedare cam curios, fiindcă nu esistă o lege de responsabilitate ministerială. Cînd nu este o lege care să hotărască procedura, atunci fiecare Corp are modul său de procedare, şi înţelegeţi că tocmai atunci — mai cu seamă în situaţiunea actuală — pasiunile politice pot să aibă partea lor.

Aşadar, rog pe onor. domn ministru de justiţie să caute în cartoanele sale, căci, precît ştiu — cel puţin după cele ce mi-a spus domnul Ferechide,

colegul meu de atunci de la justiție — , acest project de lege era gata de a se înfățișa.

Domnul E. Stătescu, ministru[l] de justiție: Nu se găsește în cartonul ministerului.

Binevoiți a-l căuta, căci, în ultimele zile cînd ne aflam în minister, domnul Ferechide mi-a zis : „În curînd îți voi îndeplini dorința și voi înfățișa projectul de lege al responsabilității ministeriale". *(Întreruperi.)* Domnul Ferechide este un june serios, este un june stimabil, este un om de cuvînt și nu mi-a zis ceva ușure, eu sînt încredințat că projectul era făcut. Rog dar pe domnul ministru a ne înfățișa acel project din inițiativa guvernului. Senatul — aci sînt de opiniunea domnului Deșliu — n-are acele cestiuni importante și urgente care le are Camera ; Camera are greaua materie a budgetelor, Camera este mai vivace, interpelațiunile sale sînt mai numeroase, viața mai activă ; noi bătrînii nu ne aflăm în acea poziție și ne-am putea ocupa de acel project. Două luni de zile am stat a ne ocupa numai cu împămînteniri ; nu am votat nimic alt, nu am avut nimic la ordinea zilei.

Inițiativa Senatului nu se poate întrebuința în tot momentul ; trebuie ca legile, mai cu seamă la noi, națiune de gintă latină, să fie emanațiunea puterei esecutive, care mai bine cunoaște prin esperiența zilnică ceea ce trebuie. Am fost chemați ca să votăm legea comunală, legea județeană pe care onor. guvern ni le-a promis, dar care pînă acum nu ni s-au adus. Pînă acum nu am văzut decît legea de urmăriri și legea patentelor. Legea responsabilității ministeriale, după cum foarte bine a zis domnul Deșliu, nu este o lege de impozite, și după constituțiune ar putea prea bine să vină la Senat întîi, și chiar socotesc că se cuvine a se prezenta mai întîi corpului matur al Senatului.

Legea responsabilității ministeriale este trebuitoare chiar pentru ministerul actual, căci, daca s-ar retrage acest guvern, am avea cel puțin o lege de răspundere ministerială în care să se precizeze penalitățile, poate într-un mod cum văd că o reclamă ca să se aplice astăzi. Este timpul, domnilor, tocmai ca această lege să precizeze principiul de dreptate, de siguranță pentru puterea esecutivă. Eu ca ministru nu aș cere mai bine decît tocmai ca să fie o lege de răspundere ministerială, pentru că, cînd va esista această lege, voturile de blam, voturile de pasiuni politice ar fi mult mai rari în această țară. Eu, ca acela care am fost lovit de asemenea voturi [5], eu voi fi acela care voi ruga pe guvern să vie cu o oră mai nainte cu o asemenea lege care să hotărască ce este partea esecutivă, ce este datoria ei și ce trebuie să facă ; și, odată ce această putere esecutivă își va face datoria, nu vor putea să mai vie pasiunile politice să lovească în dreptul său. Căci daca este o țară unde puterea esecutivă este supusă la presiunile politice, unde oamenii de stat astăzi se tem de a ajunge la puterea esecutivă, este tocmai țara noastră, fiindcă avem esemple de 20 de ani că numai justiția n-a presedat în favoarea oamenilor politici cari au avut nenorocita soartă să conducă destinatele acestei țări. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1877, nr. 21, p. 658 — p. 659 col. 1.

NOTE

[1] Deșliu arătase că de șase ani încearcă să treacă prin Senat un proiect de lege privind responsabilitatea ministerială. În urmă cu trei ani depusese chiar un asemenea proiect și cerea

ca acum să fie luat în dezbatere, nefiind vorba de o lege financiară. El declarase că se poate călca regula (ca proiectul să fie prezentat de guvern Camerei, dezbătut şi votat de aceasta şi apoi înaintat Senatului) şi votat direct de Senat.

[2] Eugen Stătescu.

[3] Este vorba de învrşunarea cu care C. A. Rosetti a îndemnat Camera, în calitate de preşedinte al ei, să urmeze ancheta pentru darea în judecată a guvernului Lascăr Catargiu; în această situaţie guvernul Manolache Costache — din care făcea şi K. parte — s-a retras.

[4] Vezi supra p. 228 şi urm.

[5] În calitate de şef al guvernului, K. avea să fie atacat violent în Adunare în ianuarie 1861 pentru radicalismul măsurilor preconizate pentru modernizarea ţării, ce aminteau, în ochii opoziţiei, „eteria grecească". A pledat cu strălucire în favoarea lor în discursul *Apărarea ministerului din 30 aprilie 1860 înaintea Adunării Elective din Iaşi în şedinţele din 15 şi 17 februarie 1861*, Iaşi, 1861, 123 p. (şi ediţie paralelă franceză).

În timpul celei de-a doua guvernări, începută la 11 octombrie 1863, un grup de deputaţi propun, la 13 martie 1864, un vot de blam împotriva guvernului, respins însă de Adunare. Peste o lună, la 13 aprilie, un nou vot de blam vine să-l lovească, rezultat al confruntărilor de extremă duritate care aveau loc în Adunare între radicali şi conservatori pe tema legii rurale. Blamat, guvernul K. şi-a înaintat demisia, respinsă însă de Cuza, care a prorogat Adunarea pînă la 2 mai. În acea zi Adunarea, persistentă în ostilitatea faţă de guvern, i-a declarat neîncrederea. Imposibilitatea conlucrării a făcut necesară lovitura de stat, produsă în aceeaşi zi (vezi amănunte în partea I a volumului).

*Asupra raporturilor dintre Cameră şi Senat. Replică lui I. Deşliu**

Înaintea declaraţiei că Senatul este stăpîn pe dînsul, că Senatul are dreptul, n-am nimic a zice; însă să se constate că nu Senatul vorbeşte, ci domnul Deşliu [1].

Domnul Deşliu: Sînt senator ...

Senatul este stăpîn şi corespunde cu ministerul prin organul biroului său. Domnul prim-ministru [2] s-a adresat către mine în calitate de vicepreşedinte al Senatului şi m-a rugat ca să rog şi eu pe Senat să binevoiască a consimţi ca astăzi să nu ţie şedinţă pentru că nu poate veni, fiindcă este ocupat la Cameră. Este în drept ministerul ca la orice discuţiune să poată preşedintele consiliului să vină alături cu colegii săi, fără ca prin aceasta să arate neîncredere într-înşii; sînt cestiuni unde preşedintele are dreptate să ceară ca să asiste el însuşi la discuţie, lîngă colegii săi. Acum ce propune onor. domn Deşliu? Zice că numaidecît să îndatorăm pe miniştri ca să vină numai îndată astăzi; apoi ia să vedem pentru ce această gravă urgenţă? Este patria în pericol? Sînt cartaginezii la porţile Romei? Nicidecum. Domnilor, este o cestiune de demnitate, de convenienţă, pe care chiar corpurile statului sînt datoare s-o păzească; şi sînt datoare să facă aceasta chiar şi atunci cînd sînt în opoziţie. Nici eu n-am onoarea şi fericirea de a fi unul din cei mai mari admiratori politici ai guvernului de azi. Cu toate acestea socotesc că în cazuri zilnice nu trebuie deodată să încălicăm pe Pegas, să-i dăm pinteni, sau să dăm foc machinei *à pleine vapeur*. Interpelaţiunea domnului Bîţcoveanu [3] este serioasă şi domnia-sa a avut tot dreptul să zică că trebuie odată să se discute; dară Senatul cred că va hotărî ca s-o punem luni cea dintîi

* Şedinţa din 22 ianuarie 1877. Senatul României.

la ordinea zilei; şi nu cred că domnul Bîţcoveanu, care este serios şi cu sînge rece, va voi să facă o greutate. Domnia-sa a voit numai să-şi păstreze drepturile sale şi a zis că odată va veni momentul cînd o va dezvolta.

Aşadară, de ce se atinge, ce pericol, ce cestiune mare ca numaidecît Senatul să uzeze de un drept pe care trebuie să-l întrebuinţeze numai în cazuri estreme?

Domnul I. Deşliu: Este o criză ministerială care durează de atîta timp.

Nu ştiu; decît, domnule preşedinte, binevoiţi a ruga pe domnul Deşliu, acel mare campion al regulamentului, ca mai întîi să respecte regulamentul! *(Ilaritate.)*

Domnul vicepreşedinte: Domnule Kogălnicene, îmi pare rău că-ţi osteneşti plămînii cu domnul Deşliu. *(Ilaritate.)*

Aşadară, voi propune ca onor. Senat să fie aşa de bun precum sînt sigur că a fost totdeauna şi cum trebuie să fie: ferm, energic şi moderat, şi să binevoiască a nu urma pe domnul Deşliu în calea aceasta juvenilă şi aventuroasă în care voieşte să ne precipite. Tocmai fiindcă ne spune că este o criză ministerială, ceea ce nu ştiu, ştiu numai că duoi miniştri şi-au dat demisiunea [4], tocmai de aceea trebuie să fim prudenţi, să aşteptăm.

Încă o dată declar că nu esistă nimic care să motiveze că numaidecît să aducem pe miniştri cu frînghia! Avem la ordinea zilei vreo cîteva legi importante şi nu vom perde nimic din datoriile noastre, din seriozitatea lucrărilor noastre, dacă ne vom ocupa de acele projecte de legi studiindu-le în secţiuni, şi luni dimineaţă, domnule Deşliu, vom vorbi cu toţii şi vom face ce vom voi ca un Corp matur, înţelept şi suveran. Dară astăzi pentru ce căutăm ceartă!

„Monitor", 1877, nr. 34, p. 1 113, col. 1—2.

NOTE

[1] I. Deşliu, veşnic turbulent, protestase împotriva amînării repetate a interpelării lui N. Bîscoveanu (vezi discursul următor) din cauza absenţei de la şedinţe a membrilor cabinetului. „Nu sîntem băgaţi la stăpîn să lucrăm după cum ordonă guvernul. Sîntem suverani, noi facem cum vrem noi, guvernul este dator să vină cînd vrem noi, nu cînd vrea el".

[2] I. C. Brătianu.

[3] Vezi discursul următor.

[4] G. Vernescu (de la interne şi lucrări publice) şi E. Stătescu (de la justiţie).

*Discurs asupra situaţiei politice din ţară**

Domnilor senatori, de mai nainte am onoarea a vă declara că sînt în contra proceselor de presă; voi spune mai tîrziu pentru ce. Acum permiteţi-mi să vă spun, domnilor senatori, în ce calitate vorbesc, pentru că am a spune lucruri care mi-e teamă că nu vor plăcea nici domnilor conser-

* Şedinţa din 24 ianuarie 1877. Senatul României.

vatori, nici domnilor de pe banca ministerială; pentru aceasta vă fac de mai nainte scuzele mele. Vorbesc aci ca membru al partitului liberal național, care a adus căderea ministeriului trecut; vorbesc ca membru din comitetul central de opoziţiune de la Mazar Paşa [1]. *(Aplauze.)* Nu aplaudaţi. Vorbesc ca coredactor al „Alegătorului liber", coleg al stimatului meu amic, domnul Eugeniu Stătescu, colegul meu în partidul liberal naţional, colegul meu în comitetul de la Mazar Paşa, colegul meu în comitetul de redacţiune al „Alegătorului liber". Şi nu mă sfiesc deloc enumerîndu-vă aceste calităţi [2] şi denominaţiuni, care la mulţi sînt rău văzute. Îmi pare foarte bine, domnilor senatori, de discuţiunea urmată şi sînt îndeosebi recunoscător onor. domn Bîscoveanu, că a provocat o discuţiune în Senat asupra articolului din „Telegraf" [3]. Este bine că s-a pus Senatul în poziţiune să se rostească şi el asupra teoriilor coprinse în acel ziar redactat de un membru al maiorităţii [4] din cealaltă Cameră, care susţine pe guvernul actual cum el este astăzi format. *(Aplauze.)*

Domnilor, nu eu, ci un mare om de stat — Gladstone —, răspunzînd unei acuzaţiuni cum că în viaţa lui şi-ar fi schimbat ideile de mai multe ori, a zis aceste cuvinte: „Acela care în viaţa sa n-a învăţat nimic şi care, prin urmare, susţine că nu s-a rătăcit niciodată în ideile şi în faptele sale, să ia peatra şi să arunce în mine".

Domnilor, în materie de presă sînt în stare mai mult decît oricare altul dintre dumneavoastră să vorbesc în cunoştinţă de cauză. Sînt Stan Păţitul. Am fost ziarist, am fost şi ministru de interne de care releva presa, am scris în presă şi apoi am administrat presa. Ca ministru am administrat cu legea de presă, cu sistemul avertismentelor şi cu libertatea absolută a presei. N-aş fi vorbit de aceasta dacă principele Dimitrie Ghica [5] n-ar fi făcut menţiune de libertatea absolută de care s-a bucurat presa în ministerul domniei-sale, din care am avut onoare a face şi eu parte. Am fost coleg cu domnia-sa într-un minister care n-a făcut nici un proces de presă, şi cu toate acestea presa numai bună nu era pentru mine. Unul din organele principale ale opoziţiunei de atunci publica în toate zilele că la 11 iuniu 1869 era să fie un mare eveniment, era asasinarea mea, şi cu toate acestea noi nu am intentat procese de presă. *(Aplauze.)*

Vă mărturisesc, domnii mei, niciodată ca ministru n-am dormit mai bine decît sub regimul libertăţei absolute de presă, şi niciodată n-am dormit mai rău decît atunci cînd era în putere regimul avertismentelor, pentru că eram răspunzător pentru tot ce se zicea în presă.

Întorcîndu-mi ochii spre timpuri şi mai depărtate, vă voi spune, ca vechi ziarist, ca redactor al „Stelei Dunărei", că eu am convins pe repausatul domn al Moldovei, Grigore Ghica, şi pe ultimul său censor, carele era însuşi fiul său, ministru[l] de esterne, repausatul beizadea Costache Ghica, că cu censură presa era mai tare, şi l-am silit, eu redactorul „Stelei Dunărei", să promulge legea presei şi desfiinţarea censurei [6]. Vedeţi dară, domnilor, cum că de mult sînt pentru libertatea presei. Dară mi se va zice: cum atunci la 1864 ai introdus sistemul avertismentelor? Domnilor, nu este locul aci să vorbesc de 2 mai, mă voi mărgini a spune că, precum sînt compromise în răsturnări de guverne, tot aşa şi atunci a fost un compromis în guvern. Prin aceasta nu mă dezbrac de solidaritatea actelor ce s-au săvîrşit atunci.

Domnilor, v-am spus că am să vorbesc ca membru al partitului liberal naţional; voi zice şi mai mult, am să vorbesc şi ca democrat, nu demagog *(aplauze)*, şi am dreptul să zic că sînt cel mai democrat dintre

toţi oamenii cari azi se îmbrac cu acest nume. Am fost şi sînt democrat, neuitîndu-mă la mine; am introdus în această ţară legi democratice, plătind cu pelea mea. Cînd am călcat jurămîntul meu ca să dau acestei ţări legea rurală şi sufragiul universal, ştiam că am să fiu sfărîmat, dar ştiam că ţara va rămînea cu aceste instituţiuni democratice.

Domnul ministru al justiţiei [7] a vorbit de întrunirile şi de alianţele deosebitelor grupe, ades opuse prin principii, dînd şi mîna spre a răsturna şi a doua zi combătîndu-se cînd este de a se consolida ceva. Aceasta este marea nenorocire a acestei ţări, acesta este păcatul oamenilor noştri de stat — poate că este şi păcatul meu în parte —, căci aceste alianţe, esperienţa ne-a dovedit că nu sînt niciodată în profitul nici a principielor, nici chiar [al] acelora cari le fac, ci de dînsele profită tocmai acei cari în timpul luptei au şezut pitulaţi şi muţi, şi după triumf tocmai aceşti muţi şi tupilaţi deveneau mai insolenţi şi mai mari naţionali ai ţărei. *(Aplauze.)*

Domnilor, de ce se atinge aci? Se atinge de un articol scris — nu vorbesc de ziarul „Telegraful", ca organ politic, căci „Telegraful" este o întreprindere comercială —, adaog, se atinge de un articol scris de un membru al majorităţei şi care zice că, dacă domnitorul ar schimba ministerul actual, s-ar face revoluţiune! Ei, domnilor! Daţi-mi voie să vă zic: liniştiţi-vă că revoluţie nu se face şi nu se va face; acei cari în viaţa lor au făcut revoluţiuni cred că au ajuns a avea destulă esperienţă spre a se fi convins că revoluţiunele nu le-au folosit lor; şi apoi pentru ce revoluţiuni? Revoluţiuni pentru că domnitorul şi-ar schimba ministerul?

Apoi nu vin cazuri, chiar prevăzute de constituţie, cînd domnitorul, în faţa unui minister care nu mai esistă decît cu numele, este dator, este silit să numească alţi miniştri? N-avem de esemplu cele întîmplate în 1871 [8]? Ministerul domnului Ioan Ghica îşi dedese demisiunea; domnitorul ceru Camerei un minister; Camera se împrăştie fără a lua o hotărîre constituţională; atunci domnitorul a chemat un om, pe domnul Lascar Catargiu, carele într-o noapte a format un minister! Şi, domnilor, nu de astăzi, dară încă în timpul pe cînd eram în opoziţie, în contra acelui minister, alături cu membrii guvernului actual, ziceam că oamenii aceia cari au primit ministerul în noaptea [de] 11 martie, au făcut un act patriotic, căci ţara trebuia să aibă un guvern.

Însă pe urmă s-au schimbat lucrurile. Preşedintele consiliului a început să facă greşeli una după alta; s-a pus ca Saturn să-şi mănînce colegii, unul după altul, astfel că după 5 ani de guvernare nu mai rămase din oamenii cari fuseseră la început colegii săi în minister decît domnul general Florescu — greşeală care, fie zis, se repetă şi de domnul ministru actual, numai cu o mai mare repeziciune! *(Ilaritate.)*

Altă greşeală a ministerului trecut, a partitului conservator, este că s-a pus să persecute într-un mod nelegal, în mod violent, nu numai în interesele materiale, dară şi în drepturile constituţionale, pe toţi acei ce nu-i plăcea, şi nu numai pe adversarii de principiu, dară chiar şi pe amicii politici, întrucît aceştia aveau nenorocirea să nu zică *amin* la tot ce făcea domnul Lascar Catargiu [9]!

Consecinţa a fost că toţi cei persecutaţi au început să se uite unii la alţii, să-şi strîngă rîndurile, şi aşa unii după alţii am fost siliţi să facem coaliţiuni cu acei ce se numesc partitul radical. Da, domnilor, ne-am coalizat ca să scăpăm de persecuţiuni, motivate adesea numai pentru că cutare subprefect nu iubea ochii domnului Manolache Costache, pentru

că alt prefect nu iubea ochii mei sau ochii domnului Vernescu şi astfel ajunsesem unii după alţii a ne vedea zdrobindu-[ni-]se chiar individualităţile.

Domnilor, există în inima omului un ce care, în orice condiţiuni s-ar afla el, îl pune în drept după prelungite servicii să se aştepte la o consideraţiune mai deosebită, la o respectare mai mare a individualităţii sale.

Aceasta o vedem chiar în sînul familielor noastre; sînt servitorii asupra credinţei cărora putem compta mai mult, cari au şezut mai mult în casa noastră, slugile cari au îmbătrînit în serviciul nostru. Cari sînt apoi servitorii cari au dreptul de a cere o cruţare, o căutare mai mare din partea stăpînilor? Negreşit acei cari au dat mai multe dovezi de serviciu şi credinţă. În Viena, în toţi anii, municipalităţile dau medalii şi premii acelor slugi cari dovedesc că au servit 15—20 sau 30 ani în o singură casă, în o singură familie. Aceste distribuţiuni se fac cu mare solemnitate, şi în acea zi stăpînii află de mulţămire de a pune chiar la masa lor pe aceste slugi îmbătrînite în casa lor, şi la rîndul lor de a le fi servitor în acea zi.

De ce să nu fie tot aşa în marea familie, în naţiune? Trebuie ca într-un stat oamenii cari au îmbătrînit servind şi apărînd interesele ţărei, la finele carierei lor, să fie respectaţi, să fie consideraţi, să fie chiar cruţaţi, cel puţin, cînd trebuie să fie cruţaţi. Ei bine! Onor. domn Lascar Catargiu n-a făcut aşa pentru contimporanii săi, pentru acei cari au luptat spre a aduce naţiunea noastră unde ea se află acum. Dară n-a cruţat măcar individualitatea noastră. Nu, oamenii ace[le]i generaţiuni care au consacrat o viaţă spre a întemeia egalitatea înaintea legei, ne-am văzut puşi egali înaintea capriciului domniei-sale şi a rudelor domniei-sale; şi domnia-sa pretindea că dinaintea domniei-sale, dinaintea arbitrariului său să nu fie slugă îmbătrînită, să nu fie servitor al ţărei respectat de ţară, respectat de domnia-sa. Toţi trebuia să fim sclavi ordinelor domniei-sale, şi aşa ajunserăm să fim trataţi ca vagabonţi! Eu, ministru, prim-ministru de trei ori în ţara mea, prin circulare către prefecţi şi de la prefecţi la subprefecţi şi de la aceştia la primari, urbani şi rurali, am fost pus la indexul lor, fiindcă am fost pîrît de un subprefect pe care nici l-am văzut că m-aş fi lăudat — deşi n-am făcut-o — că am să mă fac din nou ministru. Domnul Lascar Catargiu a ordonat [10] să fiu prins şi dat pe mîna procurorului. Ei bine, domnilor, care din dumneavoastră în ţara aceasta n-are drept după legi să devie ministru? Aşa fiind, de ce n-ar spune-o dară că are să devină ministru? Aceasta poate fi o deşertăciune, dară nu o crimă. Presupun dară că şi eu să mă fi lăudat că vream a mă face ministru; aceasta dară de aş fi zis-o, putea să mă ducă dincolo de Milcov, la Golia, şi aici, la Mărcuţa, iară nu la procurore!

Domnilor, cînd am văzut acest ordin circular, pe care îl am şi azi în original şi-l păstrez ca o particularitate a regimului, am devenit duşmanul neîmpăcat al domnului Lascar Catargiu şi 5 ani l-am combătut cu o energie de zi şi de noapte, pînă la căderea sa. N-am fost din acei pitulaţi cari azi sînt mai patrioţi decît mine. Revendic dară onoarea de a fi unul din răsturnătorii ministerului domnului Lascar Catargiu.

Voi vorbi dară în numele acelui număr de senatori cari în acest Senat, împreună cu mine, au lucrat pentru răsturnarea ministerului Catargiu.

Să vedem mai întîi cum şi de cine s-a răsturnat ministerul Catargiu? L-a răsturnat colegiul al patrulea? Nu. L-a răsturnat colegiul al treilea?

Nu. L-a răsturnat, domnilor, colegiul al doilea şi colegiul întîi al Senatului, l-a răsturnat Senatul, l-a răsturnat clasele posidenţi, clasele inteligente cari au interese pozitive în această ţară, care au dreptul să-şi dea un cuvînt în această ţară şi prin averea lor, şi prin educaţiunea lor politică. *(Aplauze.)* Şi cum l-au răsturnat? Unindu-se în toate judeţele toţi oamenii cari aveau un trecut politic, cari au luat parte la renaşterea României, cam tocmai acel partit liberal naţional ce în mare parte a făcut toate actele mari ale istoriei noastre contimporane, începînd cu *Unirea*. Aceşti oameni întruniţi au trămis majoritatea în Senat şi această majoritate a făcut ministerul din anul trecut [11], ministerul care reprezintă icoana acelui mare partit ce s-a luptat în alegeri, compus de clasele posidente, de clasele inteligente.

Aşadară, Senatul a schimbat soarta ţărei, căci clasele inteligente, clasele posidente au biruit în alegerile senatoriale. *(Aplauze zgomotoase.)* La formarea ministerului din anul acesta, era între noi, domnilor, un *steeple chasse* * de patriotism şi de abnegaţiune. Ştiţi că domnitorul, uzînd de dreptul său constituţional a fost chemat mai întîi pe onor. domn Vernescu şi l-a fost însărcinat cu formarea ministerului. Domnul Vernescu [12] este unul din luptătorii liberali care a apărat multe cestiuni mari în Cameră şi a dat dovezi de mult patriotism, de multă energie, însă domnia-sa era unul din cei mai juni între noi, nu avea gîtlegiul rănit de nevoi, de lupte vechi, de ani de serviciu ca mulţi din colegii săi. Noi nu ne-am uitat la aceasta, şi trei foşti preşedinţi de consiliu [13] am primit să servim sub preşedinţia domnului Vernescu. Pentru ce? Pentru meritul onor. domnului Vernescu? Pentru esperienţa sa? Pentru marea sa capacitate? Nu. Cu toate talentele domniei-sale, avem nemodestia să susţinem că şi noi, acei foşti de trei ori în capul guvernului, nu ne simţim mai jos de domnia-sa. Eram însă predominaţi de ideea colectivităţei; ne dădusem cuvîntul că, ori pe care măria-sa domnitorul îl va onora cu încrederea sa, noi să-l primim în capul nostru, noi să luăm sub dînsul orice post de încredere ne va da. Eu eram pe atunci în Moldova. Domnul Vernescu m-a chemat la telegraf şi m-a întrebat de voiesc să primesc a fi ministru de esterne? Am întrebat cine sînt cei[l]alţi miniştri? Toţi amici, mi s-a răspuns, şi am primit. N-a reuşit combinaţiunea Vernescu. Mai tîrziu, după demisionarea ministerului Florescu [14], domnul Manolache Costachi a fost chemat a forma ministerul. Domnul Manolache Iepureanu, sînt dator să-i dau în public o dreptate, să-i recunosc un adevăr : este unu[l] din miniştrii cei mai constituţionali ce am avut în România; cînd domnia-sa este particolar, să-mi permiteţi a o spune, este puţin *frondeur*, face pe reacţionarul, propune chiar modificarea constituţiunei; ministru, domnia-sa este omul cel mai scrupulos, este apărătorul constituţiunei cel mai credincios pe care am cunoscut în viaţa mea; ba de multe ori domnia-sa este de o susceptibilitate neiertată unui om de stat; pentru un capriciu, pentru o fantezie, pentru un mic neajuns, domnia-sa se mînie, lasă puterea şi astfel sacrifică o situaţiune, nu numai a sa, dară şi a partitului său!

Chemat de a forma noul minister, domnul Manolache Iepureanu s-a adresat către membrii partitului liberal naţional, către membrii comitetului de opoziţiune de la Mazar Paşa, către colegii săi de lupte; se atingea de a împărţi portofoliile între noi. Toţi noi foşti miniştri, foşti

* cursă cu obstacole (engl.).

capi de guvern, ţineam a da ţării o garanţie în favoarea libertăţii alegătorilor în toată puterea cuvîntului. Şi onor. domn Manolache Iepureanu, şi onor. domn I. Brătianu, şi eu, fost ministru de interne, am convenit a încredinţa ministerul de interne feciorelnicului domn Vernescu, ca un gaj dat ţării, o mai repet, că alegerile vor fi libere.

Punerea domnului Manolache Iepureanu în capul guvernului avea o semnificaţiune: voiam să arătăm ţării că unirea noastră nu era ca în trecut o coaliţiune, ci era restaurarea partitului liberal naţional pe temeiul programului nostru de la Mazar Paşa, program la care a aderat toţi liberalii din ţară, de toate nuanţele fără osebire. Am primit pe domnul Iepureanu pentru că domnia-lui mai avea şi prestigiul că fusese preşedintele Constituantei [15], şi acest titlu reprezenta în faţa tutulor, şi a însuşi partitului liberal, reprezenta, zic, scopul întrunirei noastre: respectarea drepturilor constituţionale, restatornicirea constituţiunei în textul şi spiritul ei. Camera deputaţilor dizolvîndu-se, s-a făcut noile alegeri — cum ele s-a făcut nu este treaba mea de acum a dezvolta această întrebare —, sînt însă dator să declar că guvernul în întregimea sa a lăsat, a respectat în toată întregimea sa libertatea alegerilor; daca au înrîurit subalternii şi pentru ce...

Domnul Apostoleanu: Acesta este cazul; aci este cestiunea.

Aceasta o las pentru altă dată. Acum nu voi rădica perdeaua.

Domnilor, a venit noua Cameră. Cum se prezentă ministerul în faţa Adunărei? Ministerul era compus de reprezentanţii grupelor principale ale partitului liberal; junimea era reprezentată prin domnul Ferichidi; liberalii moderaţi era reprezentaţi prin domnul Iepureanu şi prin domnul Vernescu; iară, să-mi permiteţi să zic restul, liberalii moldoveni erau reprezentaţi prin domnul Kogălniceanu; era domnul Brătianu care reprezenta vechiul partit liberal din România de dincoace; în fine, erau toate elementele vitale ale partitului nostru reprezentate în guvern. Dintre aceştia, cei cari nu au putut intra în minister au fost aleşi preşedinţi la Cameră şi Senat, cari şi aceştia după tipicul constituţional se socotesc a face parte din guvern. Astfel şi în asemeni condiţiuni partitul naţional liberal a luat cîrma ţării din mînele partitului conservator.

Venind la minister, am venit cu un anume program; el coprindea însuşi programul partitului naţional în timpul luptei. Acest program făgăduia, şi făgăduia ce? Făgăduia îndreptarea relelor, secarea abuzurilor şi satisfacerea intereselor morale şi materiale, rădicarea claselor sărace şi persecutate, pentru că, din nenorocire, sub ministerul trecut administraţia nu făcea administraţie, ci de sus pînă jos făcea politică, pînă şi subprefecţii, pînă şi primarii făceau politică. Cînd în consiliu am discutat acea programă, eu spuneam, şi-mi pare rău că domnul Brătianu nu este aci, dară este domnul ministru de resbel [16], spuneam des: oare realiza-vom toate cele promise prin această programă, căci cei căzuţi de la putere ne zicea că ne-am unit la răsturnare, dară că nu vom rămînea uniţi şi la organizare!? Ziceam eu: dară oare putea-vom merge mult timp împreună? Putea-vom realiza programa împreună? Şi iară noi ne ziceam: vom putea-o, de vom rămînea uniţi între noi; căci nu mai sînt cestiuni de principiu cari să ne despartă, cel puţin principiile de un ordin superior. Cestiunile mari sînt rezolvate, cestiunea socială este dezlegată încă de la 1864 [17]; în privinţa politicei esterioare, linia noastră de purtare este trasă: avem a fi neutri sinceramente; n-avem a face cu nici o putere alianţe esclusive; avem să stăm liniştiţi, apărîndu-ne căminele părinteşti şi drepturile natu-

rale cînd vor fi puse în joc. Acesta era programul nostru al tutulor, fără deosebire; şi mai presus decît program credeam în sinceritatea unora către alţii!

Cum s-a întîmplat că acel minister ieşit din majoritatea Senatului, care şi el reprezenta acel partit întrunit din toate grupurile liberale, au adus schimbarea sistemului, că acel minister, zic, a început de a două zi a se slăbi prin însuşi el, că miniştrii săi întocmai ca sub ministerul Catargi[u] au început a se schimba la faţă unul după altul? A ieşit domnul Iepureanu; a ieşit apoi domnul Ferichidi; a ieşit domnul Kogălniceanu *(ilaritate)*; apoi a ieşit domnul Sturdza; mai pe urmă vedem şi pe domnul Vernescu că nu mai ocupă banca ministerială, şi aşa ţara a venit a se întreba: oare calificarea de *Saturn* care-şi mănîncă copiii, calificare ce s-a dat regimului fundat în martie 1871, nu se cuvine şi regimului fundat în aprilie 1876? Şi aşa am ajuns însuşi noi a ne face întrebarea: oare ţinut-am noi către noi mai întîi şi apoi către ţară promisiunea dată că cu toţii vom fi uniţi la lucru, precum am fost uniţi la răsturnare? Aci faptele răspund. Cum se întîmplă că acele clase posidente, acele clase inteligente care în martie şi aprilie 1876 se lăudau, se rădicau aşa de sus, astăzi după înseşi aceste bănci ministeriale în faţa ţărei se califică de pîne rece *(aplauze)*, uitîndu-se că pînea rece nu strică stomacul? *(Rîsete şi aplauze.)*

Cum se întîmplă ca, în loc ca noi cu toţii să stăruim să lucrăm spre a dovedi acestei ţeri că şi partitul naţional liberal poate să guverneze şi să administreze această ţară, că şi ideile liberale şi democratice pot da acestei ţări un guvern înţelept, prudent, fără pasiuni şi prin urmare capabil şi puternic, noi, din contra, de a doua zi după triumf, ne-am pus pe certe şi aşa am dat adversarilor noştri dreptul de a ne imputa că sîntem buni pentru sfărîmat, dară nu şi pentru creat?

Noi am văzut în Francia — fiindcă tot Francia o luăm de esemplu, şi în multe dăţi nu e rău — pe Gambetta, republicanul cel mai furibund, în timpul imperiului, acesta odată răsturnat, silindu-se din toate puterile ca să modereze pe republicani, ca să dovedească lumei că şi republica poate să dea Franciei un guvern, nu ca la 1793, ci un guvern de pace, de ordine, de dreptate pentru toţi. Am văzut şi vedem mereu republicani, afară de republicanii de puşcărie *(aplauze)*, silindu-se să dovedească că şi republica poate da Franciei un guvern tare în năuntru, respectat în de afară. Aceasta se dovedeşte în toate zilele; niciodată amiciţia Franciei nu s-a căutat mai mult decît sub regimul republican al lui Mac-Mahon. Aceasta era şi dorinţa tutulor acelora cari au lucrat spre constituirea partitului naţional liberal; ambiţiunea, autoritatea noastră era ţintită spre a dovedi partitului conservator că şi noi putem da ţărei un guvern capabil, inteligente, nepărtinitor, fără pasiuni, carele să satisfacă toate interesele morale, toate interesele materiale ale acestei ţări.

Onor. domn ministru de justiţie, amicul meu, să-mi permită tot să-i dau acest nume, este un june de viitor, pe care-l stimez îndeosebi, fiindcă nu l-am văzut niciodată pasionat pentru măsuri estreme şi de aceea îl cred destinat a fi stîlpul partitului naţional liberal. Noi bătrînii cîţi am mai rămas nu mai avem o lungă viaţă; de aceea îmi pare bine cînd văd tineri cari au primit a purta şi a conduce mai bine poate decît noi drapelul partitului nostru liberal naţional. Ei bine, îmi permit a esplica amicului meu, domnul ministru de justiţie, votul ce l-a dat mai deunăzi Senatul, adică trecerea la ordinea zilei asupra raportului onor. domn Ionescu,

nu ca ministru, deşi scris cînd domnia-sa era deja ministru, raport privitor la lucrarea comisiunei de anchetă în privinţa alegerilor senatoriale de la Roman şi Bacău. În adevăr, la întîia părere, acel vot pur şi simplu de trecere la ordinea zilei a părut, pentru acele persoane cari nu ştiu mersul lucrurilor, a părut, zic, o monstruozitate. Cum? Senatul găseşte vinovaţi pe prefecţii de Rîmnicul Sărat, Buzău, Putna şi Muscel şi îi trămite înaintea justiţiei, şi tot acelaşi Senat, asupra raporturilor comisiunei de anchetă de la Bacău şi de la Roman, care constată aceleaşi abuzuri, trece la ordinea zilei? Şi ce este mai curios, că unul din chiar membrii acelei comisiuni, carele a făcut ancheta, carele propunea darea în judecată nu numai a prefecţilor, dară şi a miniştrilor, onor. meu, nu ştiu cum să-i zic, amic sau fost amic, domnu[l] Iorgu Radu însuşi, s-a abţinut de la vot? Mai curios; juriul la rîndul său vine şi disculpă şi pe prefectul de la Cîmpu-Lung, şi pe acel de la Buzău, şi pe acel de la Rîmnicu Sărat, zicînd că nu, nu sînt vinovaţi! Eu, dacă aş fi fost eu jurat, vă spun din suflet, că condamnam cel puţin pre duoi din trei. Ei, instituţiunea este vinovată, vor zice poate astăzi unii din liberali, precum altădată ziceau conservatorii, cînd de la însăşi aceste bănci combăteau juriul ca o instituţiune nepotrivită pentru noi! Şi unii, şi alţii greşeau; şi unii, şi alţii uitau că juraţii achită, de multe ori chemînd dinaintea lor vinovaţi, pentru că ei nu sînt chemaţi a judeca după textul legei punînd paragraf lîngă paragraf şi deducînd sentinţe. Verdictul juraţilor reprezintă fluctuaţiunile opiniunei publice, verdictul juraţilor este semnul timpului. Da; juraţii, cînd au achitat pre agenţii administraţiunei trecute n-a zis că aceştia erau nevinovaţi, dară făcînd comparaţiune şi văzînd că starea lucrurilor nu s-a schimbat, că populaţiunile suferă aceleaşi rele, că negustorii, că proprietarii, că arendaşii, că moşnenii nu s-a resimţit în nimic în bine prin schimbarea oamenilor, juriul şi-a zis: tot ca una fata mea, şi de ce să trămitem pe unii la puşcărie, cînd cei ce le-au urmat nu fac mai bine! *(Rîsete.)*

Domnilor senatori, s-a vorbit şi se vorbeşte mult de pasiunile politiee, de prigonirile înverşunate ale partidului naţional liberal; se dă de esemplu darea în judecată a miniştrilor trecuţi[18]. Dacă pasiunile şi prigonirile s-ar opri aci, vă declar, domnilor, că de nu pentru toţi, dară cel puţin pentru acei cari au condus maşina, am fost şi sînt şi eu pentru darea în judecată; era bine ca oamenii de la putere, cari au cîrmuit cinci ani, să cunoască amărăciunele căderei, precum le-am cunoscut şi eu! Dară de la darea în judecată şi de la asigurarea unei drepte justiţii şi pînă la sistemul care pe urmă s-a introdus, întinzîndu-se persecuţiunele de la miniştri pînă la subalternii de jos; dară pînă a ajunge la acei acuzatori publici, din cari unii altădată sărutau mîna miniştrilor căzuţi *(bravo, aplauze)*, oameni cari astăzi pretind a concentra singuri patriotismul şi liberalismul, injurînd pe cei ce au îmbătrînit în această ţară luptînd pentru naţiune şi libertate; de ce era drept şi datorie să se facă şi de ce se face astăzi, ce deosebire!

Şi aci începe persecuţiunea. Am aci un act care trebuie să figureze ca o ilustrare alăturea cu actele marcante ale administraţiunei domnului Lascăr Catargiu, carele m-a dat pe mîna tutulor procurorilor din toată ţara, fiindcă fusesem acuzat că mă lăudasem, nu ştiu unde, că o să mă fac iar ministru.

Ei ! domnilor, iată că cu toate ordinele domnului Catargiu m-am făcut ministru ; şi poate că, de voi mai trăi, mă voi face încă ministru, în pizma procurorilor vechi şi noui !

Iată actul acesta. Mai nainte două cuvinte de introducţiune. Camera în suveranitatea sa a numit un comitet de acuzaţiune învestit cu drepturile de judecător de instrucţiune. Acest comitet a hotărît a se face o percheziţiune la toţi foştii prefecţi ai domnului Catargiu ; pe lîngă procurori şi judecători de instrucţiune, mi se pare, acest comitet a însărcinat şi cîte un deputat ca să meargă să asiste la acele percheziţiuni în calitate de martori. Domnilor ! Eu nu am nimic de zis în contra măsurilor luate de Camera deputaţilor ; am spus de mai nainte şi o spun şi acum că Camera este suverană ca şi Senatul, însă nu uitaţi că acei deputaţi aveau să asiste la percheziţiuni numai ca martori. Ei bine, unii din aceşti martori s-a prefăcut în frumoşi şi întregi procurori, în energici acuzatori publici, au mers pînă a da secrete de familie pe faţă, a citit şi chiar hîrtiele oamenilor, de o natură privată, lucru despre care s-a zis cu drept cuvînt că era monstruos, că era hidos !

Astfel am văzut cu toţii deputat făcînd percheziţiuni la alt deputat. Aceasta s-a petrecut la Piatra, s-a petrecut la Galaţi. La Vaslui, lucrul a fost încă mai frumos. Veţi înţelege aceasta din citirea însuşi a articolului de care v-am vorbit. Iată ce se zice în acest articol, păcat că nu este litografiat !

ROMÂNIA
Deputatul colegiului III
al judeţului Vaslui
no. 3

1876, august 27

Domnule procuror,

Cu ocaziunea percheziţiunei ce am avut însărcinarea de la comitetul de punere în acuzare a foştilor miniştri, daţi în judecată, a face hîrtielor fostului prefect al acestui judeţ, Dimitrie Donici, *atît la domiciliul său cît şi aiurea, ni s-a denunţat şi chiar am descoperit* asupra administraţiunei sale mai multe abuzuri şi ilegalităţi pedepsite de lege.

Şi apoi onor. profesor-deputat, întrebuinţînd espresiunea de *noi*, intră în dezvoltarea acestor abuzuri şi apoi încheie :

Acestea şi alte multe abuzuri şi deturnări, *unele constatate de noi*, şi altele denunţate de persoane onorabile, constituind un tot care trădează (?) * o administraţiune din cele mai corupte şi mai abuzive, am crezut de datoria mea a vi le comunica cu tot dinadinsul, rugîndu-vă, domnule procuror, a lua de îndată măsurile necesari pentru ca culpabilii să fie traşi la răspundere, conform legei.

Primiţi, domnule procuror, încredinţarea etc.

Deputat *A. Vizanti.*

Acest act, domnilor senatori, n-are nevoie de comentarii. Ei bine, domnilor, vă fac întrebarea : aceasta am voit noi, cei cari am răsturnat pe domnul Catargi[u] ? Dară îmi veţi zice că este un act izolat. Nu este aşa. În Moldavia acest act reprezintă o situaţiune generală, persecuţiune sistematică a tot ce nu este fracţiune. Membrii acestui grup nu fac altfel de ceea ce a făcut domnul Vizanti, carele aducînd şi subscriind o acuza-

* Aşa în text !

țiune cu titlul de deputat a uitat principiul elementar; acest domn, care a zis aci, deputatul colegiului III, a uitat că afară din Cameră nu există nici deputați, nici senatori; că afară din Cameră noi nu sîntem decît niște simpli particulari și că prin urmare nu avem calitatea de a ne prevala de această calitate în adresele noastre, căci atunci ne-am afla alături cu acei nobili scăpătați cari iau armele țărei și le pun pe cărțile lor de vizită.

Și nu uitați, domnilor, că deputatul colegiului III de la Vaslui este un profesor al Universității de Iași; că acest domn n-are locțiitor; că acest domn de luni a lăsat catedra văduvă! A lăsat-o iarna ca să fie deputat în Cameră; a lăsat-o vara ca să fie acuzator public la Vaslui și Dumnezeu știe unde! Și apoi ne plîngem că școlile nu merg bine, și mai pretindem că noi îngrijim de generațiunea viitoare?!

Voi mai avea onoarea a vă întreține mai pe larg de această cestiune, atunci cînd voi dezvolta această cestiune, atunci cînd voi dezvolta interpelațiunea despre care deja am vorbit aci în Senat, adică în privința Universității de Iași.

Acum revin la cestiune, domnilor, iată ce se petrece sub ochii noștri; îmi voi permite de a o califica de semnul timpului? Semnul timpului este că din nenorocire partitul național liberal din care fac parte nu și-a ținut promisiunile date țărei, că de aci nemulțumiri, și ca consecință slăbirea puterei noastre. În Moldova, acei cari în special au luptat mai mult în favoarea programului nostru, astăzi se văd mai persecutați decît în vremea ministerului trecut; și de cine? De un grup, odată aliatul nostru. Am văzut cu toții pe domnul ministru de esterne scăpînd ocaziunele diplomatice cele mai favorabile și lăsînd să treacă timpurile cele mai bune fără ca să-și dea osteneala de a profita de ele în favoarea țărei [19]. Cauza era că domnia-sa își îndrepta activitatea sa cu totul aiurea! Eram în Viena, citeam ziarele din țară; în ele vedeam că domnul ministru de esterne o dată pe săptămînă mergea în Iași; și oare ca să trateze vreo cestiune de resortul ministerului său? Ferească Dumnezeu; ci ca să schimbe pe cutare prefect sau cutare judecător; ca să spună prefectului — am dovezi — ca să nu se aleagă cutare membru din comitetul liberal național din Iași, pentru că astăzi ochii acelui domn nu-i mai plăcea; altuia adaugă: că este bine să nu se aleagă în Senat președintele clubului liberal din Botoșani, ci să se prefereze.... cine! Domnul Grigorie Holban, fostul prefect de la Dorohoi, căruia domnul Lascăr Catargi[u] îi dedese ordin să mă aresteze pe mine!

Acesta a fost candidatul susținut de liberali și de fracționiști în contra căruia a avut a lupta colegul nostru onor. domn Hermeziu, carele în timpul luptei a sacrificat bani și energie spre a face a triumfa partitul nostru. Ei bine, domnilor, cînd însuși ministrul dă semnul sfîșierii partitului nostru, cum voiți ca acest partit să nu se slăbească, să nu se nimicnicească și ca ministerul actual să mai poată pretinde că reprezintă partitul național liberal? Toate elementele moderate s-au retras de la el, și, retrăgîndu-se, consecința este, o mai repet, că partitul liberal național în guvernul actual nu mai este reprezentat cum el era la aprilie 1876; consecința este că guvernul actual din zi în zi este împins către acele grupuri radicale, că se depărtează în loc să atragă; și consecința naturală este că, precum sub guvernul Catargi[u], din cauza greșelelor lui, conservatorii îl părăseau cu grămada și treceau în rîndurile liberalilor, asemenea și acum — mai ales în Moldova —, v-o declar aceasta, domnilor miniștri

cari sînteţi din România de dincoa, v-o declar ca s-o ştiţi că este un curent care duce astăzi chiar oamenii liberali în rîndurile partitului conservator !

Am văzut pe domnul Catargi[u] venind în Iaşi, acolo unde înainte chiar ca ministru nu prea cuteza să se arăte, l-am văzut primit, pot zice, cu flori, nu numai din partea amicilor săi, dară chiar din partea multor cari au lucrat la căderea sa şi ne-au ajutat să venim aci !

Aceasta ce însemnează ? Însemnează datoria ce avem de a da strigătul de alarmă, de a deştepta pe guvern să binevoiască a lua în băgare de seamă cele ce se petrec în ţară ; să binevoiască a se opri în calea rătăcită în care s-a aruncat. De nu o va face, de va pune însăşi el drapelul partitului nostru în pericol, atunci îl prevenim că, osîndiţi a ne rosti între oameni şi între principii, vom fi nevoiţi a combate pe oameni ca să salvăm principiele.

Situaţiunea aceasta nu mai este un mister pentru nimeni, afară doar pentru minister. Însă aceasta nu o cred, căci văd pe unii chiar din sprijinitorii guvernului actual zicînd că ministerul acesta se clatină, că el poate să cadă. În asemenea caz, domnitorul, judecătorul suprem care după constituţiune are dreptul să numească pe miniştri, domnitorul poate la rîndul său să-şi zică : guvernul actual nu mai este reprezentantul majorităţei, el în lăuntru nu mai este reprezentantul a celor ce s-au luptat în alegerile senatoriale ; partitul cel mare, partitul naţional liberal, nu mai susţine astăzi ceea ce a susţinut la martie şi la aprilie trecut. În asemenea caz, domnitorul poate să cheme alt minister, poate să cheme chiar pe partitul conservator ! Rămîne în urmă ca Corpurile legiuitoare să zică, iarăşi după constituţiune : nu primim pe acest minister, nu ne convine ! Însă veţi recunoaşte cu toţii că domnitorul are dreptul de a-şi schimba miniştrii precum şi are dreptul de a-i numi. Ei bine, articolul din „Telegraful" contestă domnitorului tocmai acest drept, şi aci este partea gravă a cestiunei. Ziarul merge mai departe, el zice domnitorului să nu cumva să te atingi de ministerul actual că e foc, căci facem revoluţiune ! Revoluţiuni ? Sînt fericit de interpelarea domnului Bîscoveanu, nu pentru ca să venim la moţiunea care i s-a atribuit şi care n-a făcut-o, adică la darea în judecată a ziaristului, dară ca să zic alături cu domnul ministru că instituţiunile noastre constituţionale sînt puternice, că naţiunea care şi le-a dat le preţuieşte, că aceste instituţiuni sînt garanţiile temeinice pentru toate partitele şi mai ales şi pentru domnitor ; prin urmare, întrucît ele se păzesc, revoluţiuni nu poate fi. Astăzi partitul conservator se luptă spre a ajunge la putere pe puterea acestor instituţiuni, el se luptă în Adunările legiuitoare, el se luptă prin presă, prin adunări ; el ia parte activă la revizuirea listelor electorale, el se luptă dară cu mijloace constituţionale.

Aşadară, dacă ar ajunge la putere, şi mai ales prin greşelele partitului nostru, ar izbuti a dobîndi pentru sine opiniunea publică, ar ajunge a avea însuşi majoritate în Corpurile legiuitoare. Ei bine, ce avem să facem noi liberalii ? Să facem revoluţiuni ? Sau să facem loviri de stat ? Nu ; căci aceasta cu toată părerea de rău n-ar fi decît jocul natural al instituţiunilor constituţionale ale ţărei, ar fi triumful unui partit în contra altui partit care n-a ştiut să-şi ţină poziţiunea, şi care ajuns la putere a făcut şi face aceleaşi greşeli ca partitul căzut ; şi tocmai pentru că nu doresc ca partitul conservator să vină la putere prin greşelele ministerului adus în capul ţărei prin partitul naţional liberal instituit din toate grupele,

tocmai de aceea cînd este încă timp îmi permit a da miniştrilor un avertisment, un *strigăt de deşteptare*, şi le zic că menţinerea lor la putere se poate asigura prin o bună administrare, iară nu prin ameninţări de revoluţiune !

Ei, domnilor ! Nu se mai fac revoluţiuni în această ţară, pentru că o tristă esperienţă ne-a dovedit că revoluţiunele nu profită acelora care le fac. Aşa s-a întîmplat la 1866 şi aş putea zice şi mai încoace ; s-a văzut că clasele posidente şi inteligente nu au profitat niciodată, nici de revoluţiuni, nici chiar de coalizaţiune. Poate să se scrie în jurnale : *Revoluţiune*, nimeni nu o va face. I-am văzut pe cei ce striga revoluţiune sub regimul domnului Catargi[u] : i-am văzut tupilaţi cînd a venit timpul luptei ; clasele posidente, clasele inteligente s-au luptat? Nu s-au luptat, domnilor !

Avem, domnilor, un popor blînd, uşor de ocîrmuit ; acesta nu cere decît o părintească îngrijire, şi mai pe sus de toate *dreptate*.

Poporul acesta, după multe decepţiuni, nu mai aşteaptă binele de la schimbări ; acest popor a devenit cam incredul ; el credea în promisiunile acelora cari, ca să vîneze voturile alegătorilor colegiului IV, le făgăduiau paradisul pe pămînt ; astăzi toate aceste promisiuni au rămas ce erau din început : *minciuni!* Astăzi acest popor nu se va mai lua după vorbe zadarnice ; devenit incredul, el răspunde cu vechea sa vorbă atît de caracteristică : „O fi, domnule !" Aşa poporul va răspunde şi acelora cari vor vocifera revoluţiune : „O fi, domnule !"

Să nu ne temem dar, domnilor, de revoluţiune, şi nu văd nimic care să facă pe Senat să se depărteze din acea linie de purtare moderată şi liberală care l-a făcut să voteze mai deunăzi desfiinţarea arestului preventiv în materie de presă.

Să nu credeţi că prin aceasta am asigurat impunitatea exceselor de presă, căci, daca pînă deunăzi aceia cari se trămiteau înaintea juraţilor erau achitaţi, aceasta era pentru că ei se prezintau înaintea justiţiei cetăţeneşti ca *victime*, ca închişi în puşcărie pentru o idee.

Cînd nu va mai fi arestul preventiv, cînd inculpatul se va prezenta înaintea juraţilor liber şi numai cu dovada escesului comis, credeţi, domnilor, în bunul-simţ al juraţilor ! Credeţi, domnilor, că şi juraţii vor osîndi apelul la pasiuni, apelul la răsturnare ! Dară astăzi nu sîntem în acest caz ; de aceea eu rog pe domnul ministru să nu vadă în discuţiunea de faţă, provocată de interpelarea onor. domnului Bîscoveanu, decît ceea ce este în realitate : *un avis aux lecteurs*. Binevoiască onor. minister să se gîndească că şi această ţară are clase posidente, are clase de oameni cu educaţiune politică, are clase inteligente, cari deja se împart în partiduri bine determinate ; că, aşa fiind, cea dintîi necesitate pentru partidul naţional liberal este să dovedească că şi el poate să dea ţărei noastre un guvern inteligente, capabil, dezbrăcat de pasiuni, care să ţină seamă de trebuinţele tutulor claselor societăţei, care să dea îndestulare intereselor sale morale şi materiale, fără osebire de opiniune şi de partit, şi care prin urmare mai pre sus de toate trebuie să se ţină departe de prigoniri !

În cît pentru mine, membru din partidul naţional liberal din Moldova, declar cum am avut onoare a o declara amicului meu domnului Brătianu, primul ministru, că daca va lăsa ca în judeţele de peste Milcov să se perpetueze sistemul de duşmănie şi esclusivism, de prigonire, care caracteriză pe un oarecare grup [20], care prin mica valoare, prin micul său

număr, este grupul cel mai neînsemnat din toate grupurile liberale, noi, toţi liberalii moderaţi din Moldova, vom fi siliţi să intrăm în resbel cu guvernul actual, carele nu ne dă nimic din cele ce am promis ţărei. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1877, nr. 40, p. 1 330 — 1 334.

NOTE

[1] Vezi supra p. 112 şi urm.

[2] „Alegătorul liber" a apărut de la 23 ianuarie 1875 ca purtător de cuvînt al coaliţiei de la Mazar Paşa. K. nu figurează în comitetul de redacţie, nici printre semnatarii profesiunii de credinţă. Eugen Stătescu, doctor în drept de la Paris, se bucura de preţuirea lui K., care îl considera „nomophilaxul nostru" (vezi înţelesul termenului explicat chiar de K., p. 381). De asemenea şi articolul ce-i consacră C. G. Dissescu în „Dreptul", XXXV, 1906, p. 8—10.

[3] N. Biscoveanu atrăsese atenţia asupra unui articol apărut la 16 ianuarie 1877 în „Telegraf", în care erau semnalate întîlnirile tainice, cu caracter politic, din casa lui Gh. Filipescu, care aveau ca ţintă răsturnarea guvernului. Autorul articolului considera că aceasta se poate înfăptui prin ieşirea poporului în stradă sau prin intervenţia puterilor străine. În acest din urmă caz, Carol, dacă n-ar respecta textul constituţiei, „s-ar pune afară din lege". Această eventualitate, avansată la modul condiţional de autor, este socotită de interpelant drept un act de lezmajestate, faţă de care Senatul trebuie să ia atitudine.

[4] I. C. Fundescu, ziarist şi poet minor dar ardent, colaborează încă din 1859 la „Naţionalul", „Vocea Argeşului", „Românul", „Nikipercea", „Reforma". Scoate foile „Pepelea", „Tombaterra", „Telegraful". La 1866, „Kalendar pentru toţi, profetic, amuzant şi popular", Bucureşti, p. 117, observa că se remarcă prin „spiritul foarte pronunţat de independenţă politică, unit cu o naivă dulceaţă a expresiunii poetice".

[5] Dim. Ghica pledase pentru libertatea totală a presei, căci „mai liniştit voi dormi cînd voi vedea făcîndu-se pe faţă criticile decît a se lucra sub pămînt, adică a se conspira". Îl luase apoi martor pe K., cu care fusese coleg în cabinetul care a funcţionat între noiembrie 1868 şi ianuarie 1870, pentru a dovedi că în timpul guvernării sale nu făcuse nici o urmărire de presă.

[6] Vezi comentariile sale în nr. din 24 ianuarie 1856 al „Stelei Dunării", p. 25—26, pe marginea ofisului domnesc prin care era desfiinţată cenzura în Moldova. K. recomanda libertatea presei „înţelept limitată".

În 1857, prin canalul foii „L'Etoile du Danube", [Bruxelles], I, nr. 30 din 17 aprilie, p. 155—156, publică, alături de T. Codrescu, din partea foii „Zimbrul", şi Vasile Mălinescu, coredactor cu el la „Steaua Dunării", *Protestation des journaux libéraux d'Jassy adréssée aux consuls des puissances garantes*, în care condamnă cenzura intituită de căimăcămie şi care viza în primul rînd presa unionistă.

[7] E. Stătescu, conciliant, căutase să tempereze zelul lui Biscoveanu arătînd că atîta timp cît totul se mărgineşte „în domeniul opiniunilor" guvernul nu găseşte cu cale să dea urmare în justiţie articolului din „Telegraful".

[8] Vezi supra p. 134, nota 5.

[9] Vezi supra p. 112 şi urm.

[10] K. face aluzie la persecuţiile îndurate în timpul guvernului Lascăr Catargiu, ca şi la ordinul circular compromiţător din 22 iulie 1875 (vezi supra p. 229).

[11] La 4 aprilie 1876 guvernul Lascăr Catargiu este înlocuit cu cel condus de generalul I. Em. Florescu, iar la 27 aprilie urmează guvernul Manolache Costache, în care K. deţinea externele (pînă la 24 iulie, cînd vine un guvern I. C. Brătianu).

[12] Pentru Gh. Vernescu, vezi C. C. Angelescu, *Cei dintîi români doctori în drept de la Paris*, Bucureşti, 1928, 26 p.

[13] K., Manolache Costache, Ion Ghica.

[14] Guvernul I. Em. Florescu a funcţionat între 4 şi 27 aprilie 1876.

[15] Vezi partea I a volumului.

[16] Colonelul G. Slăniceanu.

[17] K. are în vedere reforma agrară.

[18] Vezi supra p. 208 şi urm.

[19] Aluzie la N. Ionescu, ministru de externe în cabinetul I. C. Brătianu format la 24 iulie 1876.

[20] Vezi şi p. 270 şi urm.

*Sprijină propunerea ca să se treacă în administraţia judeţelor, pentru o mai bună gospodărire, o parte din domeniile statului**

Domnilor senatori, vă este cunoscut că prin legea consiliilor judeţene s-a impus judeţelor o mulţime de sarcini cari mai nainte incumbau statului; şi mai toate guvernele în faţa strîmtorării mijloacelor statului, cînd voia să se mai adaoge vreun serviciu, venea cu cuvintele: judeţul să plătească. Daca vom lua „Monitoarele" şi legile, vom găsi o mulţime de asemenea propuneri şi asemenea cereri: judeţul să plătească.

Ei bine, fără a consimţi ca statul să vie să se lepede de domenele sale, dară este incontestat că statul are o mulţime de mici proprietăţi care în mînele sale nu aduc nici un folos şi care sînt neproductive, iară fiind în mînele judeţelor le-ar putea pune în poziţie să îndeplinească acele sarcini de multe ori zdrobitoare pe care deosebite legi le-a impus. Mai cu seamă este legea organizării puterii armatei, care impune judeţelor foarte mari îndatoriri de a face cazărmi pentru armata teritorială, fiindcă fiecare judeţ are un număr de oameni foarte mare; şi este de interesul statului, cum zice domnul G. Radu, că de vreme ce noi am hotărît serviciul militar obligator şi de vreme ce bazăm puterea armată pe armata teritoriale, este de interesul statului, zic, că, cînd chemăm pe acei soldaţi la slujbă, să aibă unde locui; şi astăzi se întîmplă, cînd sînt chemaţi oamenii sub arme, să fie supuşi la o mortalitate cum nu se întîmplă nicăieri, şi aceasta din cauză că nu sînt cazărmi!

Eu mă asociez deci nu numai cu această propunere [1], dară chiar rog pe onor. ministru de resbel [2], care e de faţă, şi îndeosebi pe domnul ministru de finance [3], ca să vadă şi să cerceteze ce proprietăţi mici şi locuri înfundate se găsesc prin oraşe cari nu aduc mai nici un venit, şi să facă o listă, să vie cu un project general ca să se dea acele părţi de pămînt la deosibitele judeţe, ca apoi statul în virtutea acestor cesiuni să aibă dreptul să reclame cu mai multă energie efectuarea legii puterii armate, adică construcţiunele cazarmelor, cari sînt atît de trebuincioase igienii ostaşilor noştri.

„Monitor", 1877, nr. 41, p. 1 359, col. 1—2.

* Şedinţa din 25 ianuarie 1877. Senatul României.

NOTE

[1] Apostol Grăjdănescu propusese cedarea a două case din oraşul Giurgiu, proprietatea statului, patrimoniului judeţului, pentru a le transforma în cazarme (localul prefecturii — restaurat sub Gheorghe Bibescu şi apoi transformat în carantină — şi cel al cancelariei subprefecturii Marginea).

[2] G. Slăniceanu.

[3] I. C. Brătianu.

*Demisionează din funcția de vicepreședinte al Senatului în urma unui incident cu G. Leca**

Rog pe domnul Ioan Ghica să binevoiască a prezida Senatul; totdeodată rog să se suspende ședința, fiindcă, cestiunea sulevată de domnul Leca [1] fiind importantă, trebuie să fie și ministerul prezent.

Domnul vicepreședinte Ioan Ghica ocupă fotoliul președințial și domnul președinte al consiliului [2] ocupă banca ministerială.

Domnilor, poate să am toate metehnele din lume, dară numai una nu am: aceea de a avea memoria scurtă și de a nu-mi aduce aminte de ceea ce am zis, mai ales într-o ședință publică.

Onor. domn Leca zice că eu am atacat Camera, apoi, domnilor, eu bătrîn parlamentar, eu, care în Camerile Moldovei de la Divanul ad-hoc, am făcut mai toate regulamentele acelor Adunări, care și după Unire am luat parte la redacțiunea a vreo 7—8 regulamente [3], să nu știu eu *a, b, c* al regimului parlamentar? Să nu știu eu că Senatul nu are dreptul nici în corp colectiv, nici individual, să atace o altă Cameră? Și eu să vin să atac Camera deputaților? Eu care, tocmai ca să se respecteze drepturile Adunărei, cînd am văzut că chipul ei de vedere este contrariu convicțiunilor mele, am ieșit din minister împreună cu domnul Manolachi Costachi [4]. Eu care, cînd a venit cererea de autorizare de a se urmări foștii miniștri, dați în judecată [5], am susținut alături cu onor. domn Bozianu și am stăruit ca Senatul, deși avea drept să zică și el cuvîntul său în această afacere, să nu-l zică. *(Aplauze.)*

Eh! pentru că am venit și am vorbit în cestiunea interpelărei onor. domn Bîscoveanu [6], și am arătat că se urmează în Moldova un sistem care noi, partit liberal național — al cărui cu neadevăr s-a zis că sînt șef, dară al cărui am zis că sînt membru, și aceasta nu poate s-o tăgăduiască nimeni, și chiar dacă mi-ar tăgădui, am dreptul să fiu într-o partită —, se urmează, repet, un sistem care l-am condamnat sub alt regim. În ce am atacat Camera? Eu recunosc Camerei drepturile ei, dară pentru că am vorbit de un deputat din colegiul III, luat afară din Cameră [7], prin ce am atacat Camera? Apoi onor. domn Leca să binevoiască a crede că și domnia-sa, și eu, și cei din Cameră și din Senat, noi toți afară din Cameră nu sîntem decît niște simpli cetățeni; aceasta este adevăratul constituționalism, adevărată democrație. S-a desființat privilegiul de castă, și sînt din generațiunea aceea care le-au desființat, și sînt din acei cari făceau parte din această castă.

M-am lepădat de privilegiuri; nu înțeleg dară să creăm altele! Sîntem mandatari ai națiunei numai aci, și numai aci putem vorbi în numele națiunei, afară de aci nu sîntem decît simpli cetățeni, pe care cel după urmă jandarm, cînd nu ne facem datoria, poate să ne ducă înaintea autorității.

Voi ruga pe domnul Leca să spună în ce am atacat atributele Camerei? Poate că am relevat cuvintele că noi sîntem pînea rece? Ei! n-am atacat eu Camera, ci un ministru și-a permis să arunce insulte în fața Senatului, acel Senat care a schimbat starea lucrurilor împreună cu domnul Leca. *(Aplauze.)* Acest ministru a cutezat să zică că nu sînteți decît *pînea rece*, că națiunea are mai multă căldură pentru o altă Cameră, *pînea*

* Ședința din 27 ianuarie 1877. Senatul României.

caldă. În fața acestei necuviințe putea Senatul să ia o hotărîre foarte energică, și eu aveam datoria, împreună cu domnul Leca, să-l chemăm la ordine.

Departe de aceasta, de 3 luni ne silim, ba ne silim cu toții de a evita un conflict ! Ei, domnilor, în ce am atacat Camera? Pentru că am zis că Camera este suverană și va face ce va voi, dară că și noi sîntem suverani, că precum cealaltă Cameră are dreptul să reformeze legile ce vin de la noi, asemenea și noi, Senatul, avem dreptul să reformăm pe cele venite de la Cameră? Camera reprezintă națiunea, o recunoaștem cu toții, dară să ni se dea și nouă voie d-a nu permite să ni se micșoreze mandatul, ce și Senatul îl are de la națiune. Nu critic ce se face în Adunare, nu sînt de aceia care-și permit în toată ziua să ceară disoluțiunea Senatului și să-i facă procesul.

Domnul Leca: Dumneavoastră ați făcut pe al Adunărei.

Unde? Îl rog pe domnul Leca să arate, și de va proba aceasta, voi recunoaște că rău am făcut. Nu-mi permit, o repet, să fac procesul Adunărei, am dreptul însă să fac procesul acelora cari s-au unit cu mine și cu amicii mei, în numele dreptății, în numele legalității, în numele Constituțiunei, și apoi cînd au pus mîna pe putere fac mai rău decît aceia pe cari i-a răsturnat. *(Aplauze.)*

Încă o dată declar că, dacă onor. domn Leca vrea să se retragă de la biurou, este liber să o facă, dară, dacă aceasta este numai un pretext spre a face o manifestațiune, eu, cît pentru mine, declar că mă supun la verdictul dumneavoastră daca se va dovedi că cuvintele mele cari sînt publicate ...

Domnul G. Leca: Se vor publica.

Cînd vor ieși în „Monitor", îl voi ruga pe onor. domn Leca să le citească ; dară pînă atunci pot să urmez fiindcă cuvintele mele le au stenografii, și dacă se va găsi, o mai repet, un simplu cuvînt lipsind de respect unui corp tot atît de mare ca și Senatul, atunci nu domnul Leca va da demisiunea de la biurou, dară voi da-o eu.

Somez, dară, în fața onor. Senat, pe onor. domn Leca să binevoiască a arăta cuvintele pentru care eu am lipsit de respectul cuvenit Camerei deputaților. Dară, dacă domnia-sa crede că fiecare deputat, afară din Cameră, este ca și în Cameră, o !, atunci mărturisesc că nu sînt de acord cu onor. domn Leca, fiindcă după mine, o susțin, cînd sîntem afară din Cameră nu sîntem decît simpli cetățeni, și nu ne este permis nouă nimăruia să facem ceea ce s-a făcut la Vaslui !

Rog dară încă o dată pe domnul Leca ca să arate cu ce cuvinte am atacat Camera, cînd și cum?

Domnul vicepreședinte Ioan Ghica: Domnilor senatori, cînd s-a început discuțiunea aceasta credeam că este o simplă demisiune de secretar, care motivează demisiunea sa pe motiv de boală sau de afacere, și atunci am dat cuvîntul domnului Kogălniceanu. Nu știam că se va face o cestiune de asemenea natură, căci aș fi oprit pe domnul Kogălniceanu de a discuta, și îmi pare rău că domnia-lui n-a băgat de seamă că pe banca ministerială nu este nici un ministru și nici eu n-am băgat de seamă aceasta. Prin urmare, nu mai pot lăsa să continue discuțiunea, pentru că s-a vorbit chiar de poziținea miniștrilor. Rog dară pe domnul Kogălniceanu și pe domnul Leca să amîne această discuțiune ; afară dacă nu-și retrage demisiunea cu care m-aș uni și eu.
Domnul Leca: Demisiunea este la biurou.

Domnule Ghica, dumneavoastră ați prezidat cînd am vorbit eu, și dumneavoastră ca vechi parlamentar, dacă aș fi atacat Camera, erați

dator să mă chemaţi la ordine. Sînteţi dară dator să apăraţi pe colegul dumneavoastră.

Domnul vicepreşedinte: În adevăr, domnilor, din cîte cuvinte am auzit de la domnul Kogălniceanu, nu am înţeles că se atacă colectivitatea Camerei. Îmi aduc aminte că s-a făcut critica unui deputat care a scris un articol într-un jurnal, că nu putea să se pronunţe asupra unor cestiuni.

Domnul Leca: Domnule preşedinte, cînd se vor publica cuvintele domnului Kogălniceanu atunci vom vorbi asupra acestei cestiuni.

Domnul vicepreşedinte: Ce se face cu demisiunea dumneavoastră?

Voci: Se respinge.

Se pune la vot demisiunea domnului Leca şi se respinge.

Rog pe onor. Senat să binevoiască să primească demisiunea mea irevocabilă. *(Murmure.)* Nu mai sînt de astăzi vicepreşedinte al Senatului; demisiunea domnului Leca trebuia să rămînă în suspensă pînă se vor vedea în „Monitor" cuvintele mele ...

Domnul Grăjdănescu: Apoi, în suspensă a rămas pînă se va publica în „Monitor".

O voce: Ba nu.

Domnul Grăjdănescu: Ba în suspensă, aşa am înţeles.

Domnul Cămărăşescu: Noi am înţeles că s-a respins.

Fac apel la imparţialitatea domnului preşedinte ...

Domnul vicepreşedinte: Asemenea cred şi eu, domnilor senatori, că nici nu se poate pune în discuţiune demisiunea domnului Kogălniceanu. *(Afirmări generale în Senat.)* ... Pun dară la vot, cei cari susţin d-a nu se lua în discuţiune demisiunea domnului Kogălniceanu să rădice mîna. — Unanimitate. Prin urmare, demisia nu se discută.

„Monitor", 1877, nr. 44, p. 1 456, col. 3 — p. 1 457, col 3.

NOTE

[1] În aceeaşi şedinţă G. Leca adresase preşedintelui Senatului următoarea demisie: „Nemaiputînd face parte din biuroul Senatului, vă rog să binevoiţi a insista pe lîngă onor. Senat ca să aleagă un alt senator secretar în locul meu".

La insistenţele plenului senatorial şi după ce N. Cămărăşescu anunţase la rîndu-i că demisionează din funcţia de secretar, G. Leca dăduse următoarea motivaţie: „Nu pot să mai stau la biurou cînd în acest onor. Senat un domn vicepreşedinte vine şi face rechizitoriul Camerei legiuitoare" (vezi p. 240 şi urm.)

[2] I.C. Brătianu.

[3] Vezi *Regulamentul Adunării Elective a Moldovei*, în supl. la „Monitorul Moldovei" din 17 ianuarie 1859 şi în broşură separată, Iaşi, 1859, 24 p.; *Regulamentul Comisiunii centrale (mai 1859)*, în *Protocoalele Comisiunii centrale a Principatelor Unite*, Focşani, 1859 anexa 9, p. 16—22; *Regulamentul Adunării Elective a României*, în „Monitor", 1864, nr. 273, p. 1 299 — 1 302; *Regulamentul Senatului României*, în „Monitor", 1864, nr. 274, p. 1 304—1 306, apoi *Regulament al Corpului ponderator*, mss. la B.A.R., Arhiva K., XXII, Acte, nr. 1 892 (o versiune franceză: *Règlement du Sénat*, în aceeaşi arhivă la nr. 1 891); *Regulament interior al Adunării deputaţilor*, în „Monitor", nr. 34 din 1868, p. 207—208 (variantă anterioară mss. la B.A.R., Arhiva K., Acte, nr. 1 893).

[4] Vezi supra p. 237.

[5] Vezi supra p. 208.

[6] Vezi supra p. 252, nota 3.

[7] Andrei Vizanti, vezi supra p. 248.

Intervenție în care condamnă practica unor deputați de a trece din Cameră în Senat și invers, în cursul aceleiași legislaturi *

Domnilor, sînt în contra considerațiunilor pe care s-a întemeiat onor. domn Apostoleanu [1], însă în mod escepțional voi fi pentru concluziunile domniei-sale, și prin urmare în contra concluziunilor comisiunei de verificare.

Voi să mă esplic.

Onor. domni senatori, precedentele unui Corp nu pot să fie un precedent pentru alt Corp. Precedentele Senatului trecut, care era suveran în materie de verificări, nu pot să fie precedente pentru Senatul actual, carele este și el suveran în această materie, dar precedentele Senatului actual trebuie să fie precedente pentru dînsul, mai ales cînd acele precedente sînt făcute prin oamenii aceia cari aveau majoritatea în Senat și cari și astăzi o au.

Eu cît pentru mine, domnilor, vă mărturisesc că de cîte ori m-am găsit în fața unui deputat care să alegea senator, sau a unui senator care să alegea deputat, eu totdeauna am condamnat aceste alegeri. În adevăr, domnilor, cînd eram în Cameră se făcuse un curent, că din Senat în fiecare sesiune vedeam cîte doi, trei cari venea în Cameră și totdeauna cînd veneau în Cameră eu respingeam asemenea alegeri. Nu cunosc o singură țară unde un reprezentant al națiunei în timpul esercițiului mandatului său vine și cere de la alegătorii săi să-l mai numească încă o dată reprezentant al națiunei în alt Corp și pe urmă domnia-lui să fie pus în poziținne ca să opteze. Aceasta se poate face, domnilor, într-un singur caz: cînd bunăoară alegerile ar fi generale și în Senat și în Cameră. Eligibilii sînt atunci simpli muritori, și se poate întîmpla ca aceeași persoană să fie aleasă și senator și deputat, cum s-a și întîmplat.

În toate celelalte cazuri am combătut alegerile analoage cu cea de față.

Așa, în Camera deputaților am combătut alegerea domnului Cănănău, care fiind senator s-a ales deputat, și am avut fericirea ca în acea Cameră, unde nu eram din majoritate, să am aprobațiunea majorității, și alegerea a fost respinsă.

Tot astfel mi se pare s-a întîmplat și cu domnul Veisa; prin urmare, în cestiunea aceasta, am convingerile mele, și sînt fericit că convingerile mele sînt aceleași — contra cărora s-a rostit onor. domn Cămărășescu [2] — cu cele ale onor. vicepreședinte al Camerei, domnul C. A. Rosetti; și sînt fericit că ele sînt conforme și cu opiniunea a doi dintre miniștrii actuali, domnul Ionescu și domnul Chițu, și, fiindcă totdeauna am rău obicei d-a veni cu probe la ceea ce arăt, dați-mi voie să vă citesc un articol original autograf al domnului N. Ionescu. Domnia-sa era raportore la o comisiune de verificare; era în cercetare alegerea domnului Lascar Catargiu. Iată ce zicea domnia-sa în contra celor susținute de domnul Cămărășescu: „Domnii C. A. Rosetti și N. Blaremberg au susținut că unui deputat care este în cazul domnului Lascar Catargiu, ales senator și încă nedemisionat din Cameră, nu i se poate verifica mandatul,

* Ședința din 27 ianuarie 1877. Senatul României.

nici valida sau invalida alegerea, pînă ce mai întîi nu va fi declarat că a demisionat din Cameră".

Iată ce susţinea onor. domn C. A. Rosetti. Iată acum în privinţa alegerei de la Teleorman a domnului general Florescu ce susţinea domnul Chiţu ; am aci actele :

„La colegiul II alegerea este făcută în persoana domnului general Florescu, care a întrunit majoritatea de 63 voturi din 88 votanţi şi, aceasta găsindu-se în regulă, este de părere a se valida domnul Florescu senator al acestui colegiu, deoarece domnia-sa a declarat înaintea secţiunei, pînă a nu se procede la verificare, *că a demisionat din Cameră*".

Acesta este textul pozitiv şi nu încape afirmări pentru sau contra în faţa lui. Aşadară, s-a primit şi de partitul care venea liber ales, s-a primit teza foarte morală că înaintea alegătorilor nu se cuvine să se prezinte un candidat de mandatar al naţiunii, cînd el deja are un mandat, pentru că în alte condiţiuni mă prezint eu înaintea alegătorilor ca simplu Kogălniceanu, şi alta este cînd mă prezint ca senator şi ca vicepreşedinte al Senatului. Aceasta ar fi, de s-ar adopta, ceva monstru care nu s-a văzut nicăieri. Cu toate acestea, fiindcă este un precedent şi fiindcă sînt şi opiniuni contrarie, şi fiindcă interpelaţiunele pururea trebuiesc să se facă în favoarea, iară nu în defavoarea persoanei în joc, şi eu zic, în mod escepţional, ca, în conformitate cu cele zise de onor. domn Apostoleanu, să se proceadă la verificare. Însă eu îmi păstrez dreptul să propun onorabililor mei colegi ca în regulamentul Senatului şi pentru demnitatea Senatului şi în interesul constituţionalismului să se coprindă, să se reguleze şi acest caz, să se hotărască ca odată să se ştie cum are să se urmeze în faţa acelor deputaţi care vin în Corpul nostru rămîind deputaţi, discutînd şi votînd. Şi apoi, domnilor, nu scăpaţi din vedere că de multe ori s-a văzut că într-o Cameră un project de lege nu devine lege printr-un singur vot de majoritate. Sînt mai multe legi care s-au votat în Camera deputaţilor cu un singur vot. Acea lege vine apoi la Senat şi trece iar cu un singur vot de majoritate. Şi fiindcă votul este secret, de ce în asemenea caz n-aş putea susţine că această lege s-a votat cu majoritatea acelui senator care după ce a votat în Cameră a votat şi în Senat. Apoi, domnilor, chiar în tribunalele noastre judecătoreşti nu ştiţi că este regulă ordinară că un judecător care odată s-a rostit într-un proces la o instanţă de jos, daca a fost înaintat la curte, nu mai poate să se rostească în acelaşi proces şi la curte, şi cînd se întîmplă un asemenea caz vine chiar judecătorul acela şi se recuză zicînd : „Nu sînt competent", fiindcă deja m-am rostit la acest proces la instanţa de jos. Aşadară, iată la ce susţiu în teoria generală că un mandatar al naţiunei într-un Corp nu poate fi ales în ce[lăl]alt Corp, în acelaşi timp susţiu că aceasta nu se vede nicăieri decît la noi ! Însă în cazul de faţă şi pentru motive pe care la timp le voi dezvolta, rog pe comisiune să primească propunerea onor. domn Apostoleanu şi să intre în verificare [3].

„Monitor", 1877, nr. 44, p. 1 460, col. 1—3.

NOTE

[1] Se discuta validarea mandatului de senator al lui N. Voinov la colegiul II Roman. Comisia de verificare, prin P. Casimir, arătase că în conformitate cu jurisprudenţa admisă de

Senat, N.V. fiind şi deputat, n-a putut intra în verificarea titlurilor pînă cînd acesta, în prealabil, nu-şi va fi prezentat demisia ca deputat.

G. Apostoleanu contestase concluziile raportului nevăzînd o „incapacitate" între calitatea de deputat şi operaţia de verificare a titlului de senator. Sugera de aceea ca raportul să fie considerat doar ca „un precedent [care] să serve la istoria parlamentară ca un act cu totul izolat, căruia viitorul să caute a-i explica motivele, dară noi nu voim să le explicăm şi să intrăm în spiritul legei fără întîrziere".

[2] N. Cămărăşescu arătase că în aprilie 1876 Lascăr Catargiu, deputat, a fost ales şi senator, şi verificarea s-a urmat fără nici un inconvenient. După terminarea ei, proclamarea s-a amînat pînă cînd L.C. a optat pentru unul din mandate.

[3] Senatul a respins concluziile raportului şi a cerut comisiei să verifice mandatul lui N.V.

*În legătură cu consemnarea inexactă în procesele-verbale a incidentului care a dus la demisia lui G. Leca din Senat**

Domnule preşedinte, sumarul reprezintă incidentul care s-a petrecut cu ocaziunea demisionării onor. domn major Leca şi a domnului Cămărăşescu [1] din postul de secretar, cu totul altmintrelea de cum s-a petrecut.

Declar că onor. domn Leca nu a accentuat demisiunea sa cum se reproduce de sumar. Interpelat de domnul Bîscoveanu de ce domnia-sa îşi dă demisiunea, domnia-sa a zis: „Fiindcă unul din vicepreşedinţii biuroului a atacat Camera". Atîta a zis! N-au zis numele meu, numele Kogălniceanu, dară totuşi am înţeles că domnia-sa mă înţelege pe mine. Asemenea n-a zis cuvîntul de *rechizitor*.

Eu, domnilor, două cuvinte numai am răspuns. Am zis că nu confund Camera cu un deputat afară din Cameră, care nu este decît un cetăţean. Şi ca dovadă despre aceasta sînt notele stenografilor. Domnul Leca nu a zis că este mulţumit, ci a zis numai că *va vedea şi că va vorbi cînd vor ieşi* cuvintele mele în „Monitor"; la care eu am răspuns cum că „Monitorul" poate să servească pentru public, dară pentru noi, şi mai ales pentru membrii biuroului, servesc notele stenografilor. Am mai zis chiar că dacă aş fi atacat Camera, ceea ce nu este, am făcut-o aceasta ca senator la tribună, iară nu ca vicepreşedinte, şi că în asemenea caz nu ar avea nici dreptul, nici datoria vreunul din membrii biuroului să dimisioneze din cauza mea, ci din cauza vicepreşedintelui sau a preşedintelui, care fiind la biurou nu m-ar fi chemat la ordine, cît de vicepreşedinte sînt; această datorie ar fi avut-o şi guvernul. Cînd am vorbit, dumneavoastră, domnule vicepreşedinte, aţi fost la biurou şi dumneavoastră aţi declarat cu drept cuvînt că dacă eu aş fi atacat Camera, cît de coleg sînt al dumneavoastră, mi-aţi fi aplicat regulamentul şi m-aţi fi chemat la ordine, ceea ce nu aţi făcut. Aşadară, cestiunea a rămas nerezolvată; ea a rămas în suspensiune pînă cînd dumneavoastră veţi vedea notele stenografilor.

Prin urmare, mă rostesc în contra sumarului şi rog ca să se rectifice, zicîndu-se numai că eu mi-am dat demisiunea şi o menţin pînă cînd se va constata în mod pozitiv că eu am atacat sau nu am atacat Camera. Dacă am atacat-o, eu menţin demisiunea mea ca o penalitate cuvenită mie, vicepreşedinte, care mai mult decît oricine altul sînt dator să res-

* Şedinţa din 31 ianuarie 1877. Senatul României.

pect toate Corpurile statului; daca, din contra, nu am atacat Camera, atunci iarăşi menţin demisiunea mea pînă cînd Senatul — al căruia sînt reprezentant şi însărcinat a păzi drepturile lui şi libertatea discuţiunei — îmi va da dreptate.

Prin urmare, domnule vicepreşedinte, eu care v-am pus sub ochi notele stenografilor în starea lor virginală, fără cea mai mică îndreptare a frazelor şi a stilului gramatical, îmi permit a vă ruga să spuneţi daca din acele note rezultă că eu am atacat Camera? Fac apel la nepărtinirea dumneavoastră bine cunoscută.

Domnul vicepreşedinte: Domnilor senatori, aveţi ceva de objectat în contra rectificărei cerută de domnul Kogălniceanu?

Am făcut apel la dumneavoastră mai întîi ...

După ce I. Ghica, *vicepreşedintele Senatului, îl invită pe* G. Leca *să se explice, iar acesta precizează că nu l-a acuzat pe Kogălniceanu de a fi făcut rechizitoriul Camerei.*

Domnilor senatori, eu am voit să mitijez * cearta, şi fac apel la dumneavoastră daca onor. domn Leca a citat numele meu; însă l-am înţeles că cuvintele domniei-sale mă priveau pe mine; declar cum că astăzi domnia-sa zice ceea ce n-am zis atunci: nu mă opun deloc să rămînă redacţiunea sumarului cum o susţine domnia-sa; adică *că îmi dau demisiunea din postul de secretar pentru că domnul Kogălniceanu a făcut rechizitoriul Camerei*; o primesc aceasta, şi prin urmare nu mă opun deloc ca aceste cuvinte să rămînă în sumar, ca mai bine pentru mine, însă nu primesc să se zică cuvîntul că domnul Leca a *rămas mulţumit*, căci aceste cuvinte nu s-au zis; domnia-sa s-a mărginit a zice că rămîne în suspens pînă se vor publica notele.

Domnul vicepreşedinte: Aşa este, aşa este chiar în note.

Din aceste note rezultă că eu am zis că nu este trebuinţă de a se aştepta această publicaţie, căci pentru biurou, şi pentru noi Senatul, sînt îndestulătoare notele care le putem vedea chiar acum. Aşa fiind, rog ca lucrările să se hotărască după aceste motive; nu putem aştepta pînă să iasă discuţiunea în „Monitor", căci notele stenografice trebuiesc să fie revăzute de mine, precum sînt revăzute de toţi oratorii.

La noi stenografia nu a ajuns la acea perfecţiune precum este în alte părţi, ca să poată reproduce cu deplinătate cuvintele unui orator, idei şi stil; la noi aceste note trebuiesc revăzute. Au chiar în Francia membrii Parlamentului n-au dreptul să ia notele în reviziune şi să îndrepteze stilul? Ei, dacă aş primi propunerea domnului Leca ce s-ar face? Ar ieşi prin „Monitor" cuvintele mele şi domnul Leca ar zice că *domnul Kogălniceanu n-a vorbit aşa!* Întreb dară care este poziţiunea domnului Leca mai bună: cînd ar ieşi prin „Monitor" cuvintele mele îndreptate, sau cînd n-aş fi pus mîna pe note şi i le-aş da aşa precum au fost redactate de stenografi? Acum întreb ce a declarat domnul preşedinte de la înălţimea tribunei? Că domnia-sa n-a găsit nimic în note insultător pentru Cameră sau făcînd eu rechizitorul Camerei. Prin urmare, esprimînd recunoştinţa mea colegului meu, adaog că nici nu mă aşteptam la altceva decît la această dreptate. Aceasta odată constatat de la înălţimea tribunei, cum că n-am zis nimic în contra Camerei surori, naşte întrebarea pentru ce domnul Leca, care nu este în această Cameră decît ca senator

* V. fr. *mitiger*, a atenua.

şi care găsind că a atacat cineva Camera, Curtea de casaţie, Curtea de compturi sau orice alt Corp al statului, are dreptul să ceară cuvîntul ca să proteste? De ce domnia-sa nu şi-a dat demisiunea de senator, ci numai aceea de secretar, şi încă aceasta după patru zile, adică tocmai la 27 ianuariu?

Mai văd aci un ce curios: o hotărîre, o combinaţiune concepută spre a-mi căuta cearta onor. domn Leca; sînt dator să-i dau această dreptate şi-i voi da oricînd o va avea; domnia-sa de la 24 ghenarie nu s-a mai suit la biurou! ...

Domnul Leca: Am fost bolnav.

Nu ştiu cauza, dară constat faptul acesta, care vă face onoare, că dumneavoastră cînd nu vă place un lucru nu mai luaţi parte la el. Aşadară, dumneavoastră de la 24 ianuariu nu v-aţi mai suit la biurou. N-a făcut tot aşa şi domnul Cămărăşescu! Domnul Cămărăşescu chiar astăzi se puse alături cu mine la biurou; se deschide şedinţa, domnia-sa citeşte procesul-verbal sub conducerea mea şi în urmă, după ce domnia-sa citise comunicările, zice deodată că „dacă domnul Leca îşi dă demisiunea, îmi dau şi eu demisiunea" şi roagă pe domnul Leca să spună pentru ce-şi dă demisiunea; ba chiar nu vă citeşte demisiunea domnului Leca dată în scris ...

Domnul Cămărăşescu: Am citit-o.
Voci: Nu s-a citit.
Domnul Leca: S-a citit în toată coprinderea ei.
Voci: N-am auzit. *(Zgomot.)*

Eu prezidam şi domnul Cămărăşescu era lîngă mine, şi daca se citea această demisiune trebuia să ştiu, nu sînt nici surd, nici orb; dară primesc că s-a citit. Îmi permit a întreba pe biurou şi pe dumneavoastră, domnilor senatori, cine constată hotărîrile Senatului, cine subscrie rezoluţiunile Senatului? Senatul hotărînd că nu primeşte demisiunea domnului Leca sau demisiunea mea, cine constată aceasta? Negreşit că preşedintele. Cine a îndrituit pe domnul Cămărăşescu să pună rezoluţiuni şi să le subscrie, domnia-sa carele chiar era în cauză? Iată încă ce a scris domnia-sa pe demisiunea domnului Leca, fără ştirea biuroului:

„S-a citit în şedinţa din 27 ianuariu anul 1877 şi s-a respins de către Senat, după ce a declarat domnul senator Leca cauza retragerei, după ce a dat esplicaţiuni domnul senator vicepreşedinte Kogălniceanu că nu a atacat Camera".

(Semnat) Secretar: N. *Cămărăşescu.*

Apoi aşa aţi otărît dumneavoastră? Apoi aceasta este conform cu cele zise în sumar, adică că cestiunea rămîne suspensă pînă la a doua votare? Apoi, daca este aşa, trebuia să se constate aceasta de onor. domn Cămărăşescu care demisionase, şi care, prin urmare, nu mai era la biurou. Ce aţi fi zis dumneavoastră daca eu rămîneam la biurou în urma demisiunei mele? Şi aş fi constatat hotărîrile mele? Aţi fi zis, negreşit, că aceasta este un falş sau o necuviinţă.

Acum, domnilor senatori, mă rezum; dumneavostră împreună cu domnul preşedinte aveţi să hotărîţi conflictul dintre doi secretari şi între un vicepreşedinte. Eu, domnilor, să vă spun, pe onor. domn Leca am onoare să-l cunosc de mai mulţi ani; m-am întîlnit adesea cu domnia-lui în luptele nostre politice; deşi nu avem aceeaşi vîrstă, însă adesea am luptat

împreună, căci, afară de oarecari particularităţi, eu sînt amicul său politic. Pe domnul Cămărăşescu, însă, nu l-am întîlnit niciodată în viaţa mea politică. Este ştiut că, de la 1839, am fost unul din luptătorii politici din Moldova, carele mai ades am fost în contact cu oamenii politici din Ţara Românească. Într-acest lung şir de ani, niciodată n-am auzit de numele domnului Cămărăşescu, niciodată n-am avut vreo relaţiune cu domnia-sa, nici politică, nici socială pînă acum, cînd am avut fericirea rară de a mă întîlni cu domnia-sa în anul trecut în acest Senat. Aşadară, nu înţeleg că eu să fi putut jicni în ceva pe domnul Cămărăşescu, fie în afaceri politice, fie în relaţiuni sociale. De ce, dară, s-a supărat pe mine?

Domnilor, mie nu-mi plac situaţiunele falşe. Iată oameni cari se califică de liberali independinţi şi cari merg cu terorismul lor pînă acolo încît fac manifestaţiuni pentru a opri pe un senator de a spune opiniunile sale. Şi cine mă combate? Oameni din acel partit cari au luptat pentru dizolvarea ministerului trecut. Şi pentru ce aceasta? (vorbesc de domnii Leca şi Cămărăşescu). Pentru că am spus guvernului că face *fausse route*; pentru că mi-am permis a spune că oamenii cari astăzi sînt în capul afacerilor se poartă în Moldova mai rău decît derbedeii turceşti, decît prefecţii domnului Catargiu! Şi pentru aceasta domnii Leca şi Cămărăşescu voiesc să-mi taie capul? Oare, cît am fost pe fotoliul de vicepreşedinte sau de senator, am insultat eu pe cineva? Am incatenat eu libertatea cuvîntului oricăruia din dumneavoastră sau am dat ocazie de a se face vreun scandal parlamentar în acest matur Corp? Pentru ce dară acest terorism? Dară mîne se poate întîmpla ca onor. domn Ioan Ghica să se suie la tribună ca simplu senator şi să spuie părerea sa în privinţa guvernului sau a unui grup, şi pentru aceasta ar trebui oare ca domnii Belu şi Răşcan să-şi dea demisiunea?! [2]

Ar trebui ca domnul Răşcan să se scoale şi să zică: îmi dau demisiunea pentru că s-a insultat sau chedivul din Cairo, sau Parlamentul din Ţarigrad, sau Dumnezeu ştie ce! Apoi, unde o să mergem cu aceste pretenţiuni în acest biurou? Prin urmare, daca este ca un vicepreşedinte să aibă mai puţină libertate decît un senator, atunci declar că prefer a nu mai avea onoarea de a prezida Senatul.

Din toate acestea rezultă că domnii Cămărăşescu şi Leca au voit, de la sine sau suflaţi la ureche de undeva, a face în contra mea o manifestaţiune. Ei bine, manifestaţiune pentru manifestaţiune!

Aşadară, iată că fac şi eu o manifestaţiune clară şi pozitivă. Rog ca onor. Senat să opteze între mine şi între aceşti doi domni secretari, cari, cu toată parada ce fac de liberalismul domnielor-sale, voiesc să facă presiune asupra libertăţei cuvîntului unui senator, care, în acest Senat, are dreptul să vorbească tot atît cît şi domniele-lor!

De aceea, încă o dată, domnule preşedinte, vă rog să puneţi la vot demisiunea mea, şi declar că primirea demisiunei mele ... *(Întreruperi zgomotoase.)*

Vă rog! Vă rog, domnilor, lăsaţi-mă să vorbesc. Declar încă o dată că primirea demisiunei mele este un vot dezaprobativ pentru purtarea mea.

Această demisiune este la ordinea zilei; de veţi primi-o, aceasta va fi aprobarea purtării domnilor Cămărăşescu şi Leca; o mai repet, primirea demisiunei mele este dezaprobarea mea şi aprobarea domnielor-lor. Din contra, neprimirea demisiunei mele va fi aprobarea purtării biuroului, va fi aprobarea purtării mele şi dezaprobarea domnielor-lor.

Căci dumneavoastră, domnilor Leca şi Cămărăşescu, nu aveţi dreptul a dezaproba cuvintele mele; aceasta are dreptul să o facă numai Senatul!

Să fie, dară, bine înţeles: demisiunea mea primită, este dezaprobarea mea şi aprobarea domnielor-lor; neprimirea demisiunei mele, este dezaprobarea domnielor-lor ca secretari.

După replica lui N. Cămărăşescu şi G. Leca [3].

Fac apel la dumneavoastră să binevoiţi să mă lăsaţi să vorbesc, pentru că, precum onor. domn Leca a pus cestiunea, în adevăr atunci are dreptul să mă condamne Senatul. V-aş ruga să mă lăsaţi să vorbesc; onor. domn Apostoleanu a fost bun să-mi cedeze cuvîntul ...

Voci: Să vorbească.

Domnilor, în tot momentul aud că sînt autoritar. Domnilor, ce vreţi? Sînt autoritar în puterea legei; şi cînd am legea în favoarea mea sînt foarte autoritar în aplicarea legilor! Eu nu sînt un şoarec să rod niţel, cîte niţel constituţiunile! *(Aplauze.)* Prin urmare sînt autoritar. Iată acum dovezile de autoritarism ce s-au dat în contra mea. Onor. domn Leca a zis cum că eu am ameninţat un amploiat al telegrafului. În adevăr, cînd un amploiat nu-şi face datoria, eu n-am obicei să-i dau ciubuc sau bomboane. Domnul senator Gridov se adresează către mine printr-un deputat plîngîndu-se de votul Senatului, că nu i-a luat în consideraţiune cazul de boală, şi ştiţi că cererea domniei-sale a fost criticată cu cuvînt de domnul doctor Severin, competent în materie.

La această depeşă am răspuns ca vicepreşedinte, am subscris ca vicepreşedinte, întîmpinînd că Senatul nu a înţeles să jicnească întru nimic pe colegul nostru, pentru care toţi avem stimă; dară că este vina domnului Gridov, că a scuzat nevenirea sa zicînd dintîi că-l doare dinţii, al doilea că este răcit şi în urmă că are nevralgie; în faţa ace[le]i împrejurări, ca ce era de făcut mai bine? Era să telegrafiez ca domnul Gridov să arate motive serioase de absenţă sau să vină la Senat. Altă dată am dat telegrafului o depeşă de la biurou în afacerile Senatului. Şi una şi alta mi s-au refuzat, zicîndu-mi-se că, după ordinul domnului Vernescu [4], depeşele întrucît nu au număr şi pecete nu se primesc. Eu, vicepreşedinte al Senatului, să nu pociu da nişte telegrame fără pecete şi număr? Am fost de trei ori ministru de interne şi prin urmare şef al telegrafului; niciodată nu am contestat dreptul preşedinţelor Corpurilor legiuitoare de a coresponda în afacerile Corpurilor legiuitoare. Cînd am avut întîiul refuz, m-am adresat la domnul preşedinte al consiliului; domnia-sa mi-a zis de ce nu vorbesc cu domnul Vernescu? Şi i-am răspuns: nu vorbesc domnului Vernescu! Reprezint Senatul şi prin urmare mă adresez către şeful guvernului; şi atunci domnul preşedinte al consiliului (regret că nu este aci ca să afirme cele ce zic) a dat ordin ca orice depeşă care vine de la biuroul Senatului să fie primită şi espediată, este în discreţia acelui vicepreşedinte de a pune număr sau ba, iară nu este în aprecierea micului amploiat de la telegraf de a se face censorul vicepreşedintelui! Cînd dară un amploiat nou care schimbase pe cel vechi nu a ascultat de vicepreşedintele ş-a refuzat a-mi espedia depeşa privitoare la domnul Gridov, i-am zis — o recunosc :„ Îţi ordon a espedia depeşele ce ţi se dau, de la biurou; eu voi da socoteală ministrului, domnule, dacă ţi-am cerut ceva contra legei".

Iată, domnilor senatori, în ce a constat autori[tari]smul meu în cazul relevat de domnul Lecca.

Viu acum la o altă cestiune : cînd mi s-a făcut onoarea de a fi ales vicepreşedinte, am luat de regulă de a aplica regulamentul (care este luat după acela din Moldova şi care este scris cu mîna mea) fără a recurge la luminile domnului Cămărăşescu ; am obiceiul de a-mi împlini singur îndatorirele mele, nu prin delegaţie sau sufleori ; în viaţa mea nu am avut sufleor ; legile şi ordinile le concep eu şi adesea le redigiu tot eu. *(Aplauze.)*

Domnul Gheorghe Leca: Vă face onoare.

Onor. domn Cămărăşescu, văzînd că eu voiam a prezide singur, vi s-a plîns că de ce nu dau secretarilor bilele ca să le împartă la domnii senatori. Vă întreb, onor. domnule preşedinte, cum faceţi dumneavoastră ?

Domnul preşedinte: Totdeauna eu împart bilele.

Unde dar domnu[l] Cămărăşescu vede că sînt autoritar ? Pentru că nu dau domniei-sale bilele ?

Domnul Cămărăşescu: Regulamentul zice contrariu.

Să-l otărască Senatul, dar pînă acum aşa s-a urmat totdeauna ; aşa face onor. meu coleg domnul Ioan Ghica, aşa şi p. s. s. p. mitropolit.

Ce mai rămîne acum ? Masa la care m-a poftit onor. domn Cămărăşescu. *(Ilaritate.)*

Nu am avut onoarea să cunosc pe domnul Cămărăşescu decît aci în Senat. Îl mai vedeam cîteodată la şosea. Într-acestea am fost ales de dumneavoastră vicepreşedinte, şi negreşit că îndată s-au făcut un fel de intimitate între preşedinte şi secretari. Mi-a făcut dar domnul Cămărăşescu onoarea şi m-a chemat o dată la masă.

Domnul Cămărăşescu: De două ori. *(Ilaritate.)*

Ei, domnilor, să fim serioşi ! chiar cînd o asemenea cestiune, adică o invitaţiune la masă este pusă în Senat.

Un secretar invită pe un vicepreşedinte : aş fi fost eu aşa de rău crescut ca să nu mă duc ? M-am dus şi o dată şi de două ori. Dar de vreme ce dumneavoastră din aceste două mese trageţi argumente în contra mea, ei, onorabile domnule Cămărăşescu, ia fă-mi onoarea de a mă mai invita a treia oară la masă să vezi voi mai veni ? *(Aplauze şi ilaritate.)* Schimbă-ţi mai întîi bucătarul.

Domnilor, eu nu voi să impun Senatului. Întocmai ca şi domnul Leca, sîntem doi împricinaţi ; sîntem înaintea juraţilor noştri naturali, sîntem înaintea Senatului. Precum domnia-sa face apel la dreptatea dumneavoastră, asemenea şi eu vă rog ca dreptatea dumneavoastră să hotărască între domnia-sa şi între mine.

După ce Senatul respinsese prin vot demisia lui Kogălniceanu.

Vă mulţumesc, domnilor senatori, pentru dreptatea care mi-aţi făcut-o şi vă încredinţez că şi pe viitor voi şti a apăra demnitatea Senatului, în cazul de faţă nu a fost o cestiune personală ; cestiunele personale se pot vida altmintrelea ; prin votul dumneavoastră, dumneavoastră aţi apărat demnitatea nu a vicepreşedintelui, ci a însuşi Senatului. *(Aplauze.)*

„Monitor", 1877, nr. 49, p. 1608, col. 3 — p. 1610, col. 2; p. 1612; p. 1613, col. 1—2.

NOTE

[1] Vezi supra p. 254.

[2] Cei doi erau secretarii şedinţei.

[3] N. Cămărăşescu i-a replicat acru lui K. amintindu-i rigiditatea cu care conducea şedinţele Senatului : „Cînd eram la biurou şi voiam să spui încetişor ca să-i fac vreo amintire despre ceea ce zice regulamentul [î]mi răspundea : « Lasă-mă în pace ! »".

Îi reproşase apoi remarca de a nu-l fi cunoscut, cînd prinzise de două ori la el : „Nu mă aşteptam să spuneţi că domnul Cămărăşescu este un om din fundul pămîntului". Insistase apoi asupra faptului că a citit declaraţia prin care G. Leca îşi dădea demisia în şedinţă. „Domnule Kogălniceanu, să nu crează că eu am făcut sumarul şi că am fost pentru unii mumă şi pentru alţii ciumă".

Leca observase tăios :

„Domnia-sa este acela care vrea să impuie terorismul, nu noi [...] Vine să impuie Senatului, zicîndu-i : trebuie să dezaprobaţi pe domnul Leca şi numai aşa să-mi daţi satisfacţiune ... Aici nu este cestiunea de mine, nici de domnul Kogălniceanu, dară este cestiunea de dreptate. Domnia-sa prea voieşte să impuie Senatului, dară cred că acest onor. Senat, care şi-a făcut totdeauna datoria, şi-o va face şi cu această ocaziune. Apoi, a domniei-sale să fie numai dreptatea? Domnia-sa este vicepreşedinte, dară nu este decît un simplu senator ; şi eu sînt secretar, sînt cu aceleaşi drepturi ca şi domnia-sa ; noi nu voim să fim ca la şcoală, precum în zilele trecute s-a purtat cu un mic amploiat de aici [vezi mai jos explicaţia dată chiar de K. — n.n.]. Sistemul autoritar nu-mi place mie, nu are să ne dea domnia-sa lecţiuni de şcoală. Domnia-sa a avut aerul de a ne face procesul mie şi domnului Cămărăşescu, a pronunţat sentinţa şi voieşte ca Senatul să adopte sentinţa care a pronunţat-o domnia-sa".

[4] G. Vernescu era ministru de interne.

Respinge sugestia de a amîna interpelarea în problema Universităţii din Iaşi, făcută de I. Docan, ministrul lucrărilor publice *

Domnilor, sînt nevoit a nu mă putea uni cu propunerea de amînare făcută de onor. domn ministru I. Docan, cu atît mai mult că lîngă domnia-sa văd pe domnul ministru de esterne [1] însuşi, profesor de la Universitatea de Iaşi şi care este în stare mai bine decît oricare altul a cunoaşte cele petrecute în Iaşi, cînd sînt în drept a nu ascunde că chiar onor. domn Chiţu[2] nu ar fi în stare a-mi da lămuririle pe cari poate să mi le dea vechiul profesor.

Domnul vicepreşedinte: Un ministru este totdeauna în stare a da lămuriri.

Nu cred că domnul Chiţu, cu toate cunoştinţele sale de ministru, va putea da lămuririle locale — fiindcă am să vorbesc de localitatea de acolo —, lămuririle locale pe cari onor. domn ministru de esterne le poate da ; şi iată pentru ce : pentru două cuvinte, dintîi că onor. domn ministru al instrucţiunei publice, deşi funcţionează de nouă luni, o dată măcar n-a trecut secatul Milcov ca să vadă ce se face cu acel mare institut de învăţămînt, pe care ţara l-a creat ca o avangardă a naţionalităţei române în faţă cu străinismul ; cînd, din contra, onor. domn ministru de esterne, vechi profesor, profesor de 16 ani la acea Universitate, care în mai multe rînduri a luat apărarea ei şi ca senator şi ca deputat, provocînd de multe ori chiar voturi de blam în privinţa stărei proaste

* Şedinţa din 31 ianuarie 1877. Senatul României.

a Universităţei de Iaşi, cînd, zic, onor. domn ministru de esterne, interesat în cestiune, poate a ne rosti despre toate în plină cunoştinţă de cauză. Al doilea, domnul N. Ionescu în fiecare săptămînă a verei trecute mergea la Iaşi, şi prin urmare domnia-sa este pentru mine omul care poate să-mi răspundă mai bine decît oricine. Ar fi fost aci onor. domn ministru al instrucţiunei publice, eu încă l-aş fi rugat respectuos pe domnia-sa ca şi domnia-sa să roage pe domnul ministru de esterne să binevoiască a fi alăturea cu domnia-sa în răspunsurile ministeriale, căci mie mai cu seamă cu domnul ministru îmi place să discut în această cestiune. Cît pentru motivul de boală, sînt şi eu silit a-l admite, însă cu rezervă!

Îmi aduc aminte de timpul cînd am fost ministru alături cu domnul Chiţu. Eram foarte bolnav; totuşi onor. domn ministru de esterne, atunci deputat, îmi imputa ca o crimă acea boală; şi-mi aduc aminte — pentru o interpelaţiune care mi-a făcut-o, că de ce nu public actele diplomatice cari i le arătasem într-o comisiune —, m-a silit să vin în arşiţa lui iuliu, două ore, de la mine d-acasă pînă la Adunare, deşi bolnav, numai Dumnezeu ştie la ce grad. Aşadară, eu nu voi avea acea cruzime de a cere să vină domnul ministru de instrucţiune publică ca să discute cu mine, însă voi zice că, de vreme ce domnul Chiţu este bolnav, ar fi trebuit să ceară de la măria-sa domnitorul sau de la colegii săi ca să însărcineze pe domnul ministru de esterne să răspundă în locul domniei-sale la interpelaţiunea mea, dară n-a făcut aceasta.

Aşadară, eu nu pot amîna această interpelaţiune; eu găsesc pe bancă duoi miniştri, din cari unul foarte competinte în materie, şi aşa fiind declar că astăzi sînt inima cea mai împietrită, inima cea mai de stîncă care poate să fie, şi călare pe regulament cer ca astăzi să-mi dezvolt interpelarea. Vedeţi că sînt franc, autoritar [3], cum mi se impută, şi prin urmare beneficiez, cum au beneficiat alţii, de regulament. Eu nu cer să fie aci domnul ministru de culte, din contra, sînt foarte fericit că văd o persoană mai competinte, fiindcă este profesor tocmai la Universitatea de Iaşi, şi am să discut şi cu ministrul şi cu profesorul. Aceasta cu atît mai mult că este o păsăruică care mi-a cîntat la ureche şi mi-a denunţat o depeşă a chiar studenţilor Universităţei din Iaşi adresată unui oarecare ministru şi despre care domnul ministru [al] lucrărilor publice ar avea cunoştinţă, depeşă prin care studenţii zic: Pentru numele lui Dumnezeu, faceţi în fine să avem şi noi învăţători, faceţi în fine ca profesorii să-şi facă datoria, faceţi în fine ca după trei ani de zile să putem să luăm licenţele, să ajungem să fim şi noi ceva în această ţară.

Domnul vicepreşedinte: Nu dezvoltaţi interpelaţia.

Nu dezvolt, dară voi numai să arăt că această interpelaţiune este atît de trebuincioasă, este atît de urgentă, că tot corpul studenţilor Universităţei din Iaşi, cît şi tot oraşul Iaşi stau cu urechea la telegraf să afle ce va zice maturul Corp într-o chestiune unde se atinge de însăşi avangarda naţionalităţei şi civilizaţiunei române.

Replică lui N. Ionescu [4].

Aceasta este treaba mea.

Domnilor, onor. domn Ionescu este elocvent şi de 10 ani fiecare l-aţi auzit foarte elocvent, însă astă dată n-am a face cu elocvenţa, ci cu realitatea. În ce ţară a văzut domnia-sa, şi fiindcă a luat constituţiunea turcească şi Parlamentul din Constantinopoli, îl voi întreba dacă chiar în Stambul se poate admite teoria domniei-sale, că în faţa unei inter-

pelaţiuni care este făcută spre a dezvăli un rău, o stare de lucruri pentru care Senatul trebuie să ceară o imediată îndreptere, trebuie, zic, a se aştepta răspunsul pînă cînd ministrul titular va fi sănătos şi va putea veni să răspundă în persoană. Dară daca boala domniei-sale va ţine nu două zile, ci două săptămîni? Nu o doresc aceasta; dar daca boala va ţine chiar două luni? Oare atunci eu sau mai bine zicînd Senatul trebuie să aştepte? Ce? Eu am a face cu domnul Chiţu personal? Nu am a face cu domnia-sa deloc. Nu am a împărţi nimic cu domnul Chiţu, eu am a face cu guvernul reprezentat dintîi, se înţelege, prin ministrul special; dară daca acesta nu vine, fie din orice cauză, din orice altă împregiurare, eu am a face cu minist[e]rul, şi aşa mă adresez la banca ministerială.

Onor. domn Ionescu zice: „Nu am ştiut dacă se adresează la guvern; interpelaţiunea priveşte pe domnul Chiţu, pe ministrul special". Nu este aşa. Interpelaţiunile se adresează de către preşedintele Senatului şefului cabinetului; şeful cabinetului este dator, conform cu uzanţele constituţionale, să înconoştiinţeze pe ministrul competinte că este chemat să răspundă în special unei interpelaţiuni; daca acesta nu poate, să spuie; el este dator să aducă aceasta la cunoştinţa cabinetului, şi acesta este dator să însărcineze pe un alt coleg de a răspunde în locul absentului.

Apoi, astăzi aţi văzut că n-a făcut aşa domnul prim-ministru [5]. Domnia-sa a găsit de cuviinţă să se ducă la Piteşti, să-şi caute de sănătate. N-a făcut nimic în privinţa interpelaţiunei mele; n-a răspuns nimic Senatului, că adică a însărcinat pe altul să răspunză în locul domnului ministru Chiţu, bolnav. N-a urmat tot aşa în privinţa altor interpelaţiuni. Aţi văzut pe domnul ministru al lucrărilor publice declarîndu-ne că este însărcinat să răspundă la aceste interpelări; l-aţi văzut pe domnia-sa, deşi nu este ministru decît de două, trei zile, declarîndu-vă în mod parlamentar că, dacă nu voim să aşteptăm ca domnul ministru de interne să vie să răspundă, atunci va răspunde domnia-sa. Ba încă a zis mai mult; la interpelaţia domnului N. Lahovari nu s-a jenat deloc de a ne zice aceste cuvinte: nu simţ deloc greutate de a răspunde, fiindcă în parte domnul Lahovari are dreptate. Apoi, dacă era o interpelaţiune la care trebuia ministru[l] să recunoască îndată dreptatea ei, era negreşit interpelaţiunea mea. Aici domnul I. Docan trebuia să zică: „Domnilor, primesc eu a răspunde la interpelaţiunea domnului Kogălniceanu, pentru că de mai nainte vă spun că, dacă este o interpelaţiune dreaptă, este aceea a domnului Kogălniceanu!" Copiii o ştiau aceasta! Şi domnul Ionescu, nevinovatul, se face că nu ştie nimic din cele ce se petrec dincolo de Milcov. Nu ştie domnia-sa, profesor la Universitatea din Iaşi de 16 ani, în ce stare se află această Universitate? Nu este domnia-lui în stare să ne spună cine-l înlocuieşte acolo şi cîţi şcolari are? Aşadară, eu o mai declar, niciodată nu am a face cu ministrul special domnul Chiţu, am a face cu banca ministerială. M-am adresat la preşedintele consiliului, preşedintele consiliului s-a adresat la domnul Chiţu; domnul Chiţu nu a putut veni, dară a putut să zică colegului său: răspunde în locul meu! Asemenea cestiuni se tratează în Consiliul de Miniştri, şi dovadă am că, la o interpelaţiune în această materie, care s-a făcut în Camera suroră de un deputat căruia nu i se poate imputa că nu ar fi un amic al guvernului, vicepreşedintele Camerei, colonelul Leca, domnul Chiţu a răspuns: „Am tratat cestiunea în Consiliul de Miniştri". Aşadară, dacă domnul Ionescu nu ştie nimica de Universitatea de Iaşi, nici ca profesor, nici ca ministru luat de dincolo de Milcov, tocmai ca presupus că cunoaşte inte-

resele de acolo, şi se leapădă de responsabilitatea sa ministerială, ascunzîndu-şi voiagele sub perdeaua intereselor sale private, totuşi cel puţin ca membru al Consiliului de Miniştri, unde, după mărturisirea domnului Chiţu, s-a tratat cestiunea, totuşi, ca şezător pe aceste bănci *(arătînd banca ministerială)*, trebuie domnia-sa să ştie materia. Eu simţ de mai nainte că domnul Ionescu ştie toate, şi ca unul ce le face toate; dară daca domnia-sa nu vrea să răspundă, sub cuvînt că nu ştie nimica din cele petrecute la Universitatea de Iaşi, atunci cer ca domnul Docan, ministru[l] lucrărilor publice, să-mi răspunză, şi n-ar fi aci domnul Docan, fie şi domnul ministru de resbel, eu pe domnia-sa l-aş interpela şi aş cere să-mi răspundă. Am văzut mai deunăzi în Camera suroră pe ministrul de resbel apărînd budgetul Ministerului Lucrărilor Publice şi n-ar răspunde domnul Ionescu, ministru, profesor de Universitate, acela care a făcut două interpelări în asemenea materie? Domnia-sa acum zice că nu este competinte, pentru că n-are ştiinţă de cele ce se petrec acolo. Ei bine, domnule Ionescu, daca dumneavoastră nu aveţi ştiinţă, să vă dau citire de însăşi interpelaţiunile dumneavoastră de mai nainte. Interpelaţiunea mea este bazată pe însăşi interpelaţiunile dumneavoastră şi complectată prin ştiinţele pozitive care le-am luat de la izvoare autentice! M-am dus la Iaşi, m-am dus la Universitate, m-am adresat la rectorul Universităţei, venerabilul domn Suciu, i-am zis şi i-am şi scris: „Am să fac în Senat o interpelaţiune asupra stărei Universităţei de Iaşi, în care te văd plîngînd ca Eremia pe ruinele Ierusalimului! Da, domnia-ta, rector al Universităţei de Iaşi, eşti Eremia, plîngînd asupra ruinelor noului Ierusalim al Universităţei de Iaşi. Voiesc, dară, de la însuşi domnia-ta să am ştiinţele pozitive cari au a servi de bază interpelaţiunei mele". Şi iată rectorele magnefic al Universităţei ce-mi răspunde, ce-mi scrie: „Îndată ce am primit mult preţioasa dumitale scrisoare etc., etc. ...".

Şi bazîndu-mă pe aceste întrebări, pe aceste răspunsuri date mie de rectorul şi secretarul Universităţei de Iaşi, fac astăzi interpelarea mea. Vedeţi că aici este o cauză serioasă, o convicţiune profundă care mă face să uzez de toate mijloacele date mie de constituţiune şi de regulament ca să stărui ca guvernul să binevoiască a răspunde la interpelarea mea. Două cuvinte încă: ministerul are dreptul constituţional de a dizolva Senatul; aceasta se anunţă, acesta este dreptul ministerului. Dară şi Senatul are dreptul — ba chiar datoria —, are dreptul de a zice: „Ştim că ni se trag clopotele, dară, înainte de a muri, voim să arătăm ce avem pe inimă". Eu, senator liber şi independent, voiesc să-mi fac datoria pînă în minutul morţei — pentru moartea Senatului nu este nici o îndoială. Nu de astăzi se trag clopotele! — Este, dară, de demnitatea Senatului ca, înainte de a muri, să-şi zică puternicul cuvînt în cestiunea Universităţei de Iaşi, şi apoi vom muri cu demnitate! Iată pentru ce stăruiesc în interpelare; iată pentru ce stăruiesc să mi se răspundă astăzi.

Din nou răspunde lui N. Ionescu [6].

Domnul ministru de esterne a socotit prin o mare eroare că eu ceream numaidecît să-l fac pe domnia-sa să răspunză. Eu m-am adresat la banca ministerială, şi cînd am văzut că pe lîngă onor. ministru al lucrărilor publice vine şi domnul Ionescu, profesorele Universităţii de Iaşi, s-a bucurat inima mea că voi avea un om mai competinte ca să răspundă la interpelaţiune.

Am voit, domnilor, să fac interpelaţiunea mea chiar astăzi, şi tocmai astăzi, pentru că-mi plac datele istorice. La finele lui ianuarie 1876, un

ministru de culte a primit aci un vot de blam pentru că a călcat legea [7]. Ei bine, vă voi spune de mai nainte că voiam să vă dovedesc nu că Senatul nu a făcut bine că a dat acel vot de blam contra unui ministru acuzat că a călcat legea, dară voiam iarăşi în luna ianuarie să vă dovedesc ce efect a avut acel vot în privinţa instrucţiunii publice. Votul acela a avut, domnilor, de consecinţă că astăzi ministrul nu mai cutează să esplice * rigorile legii şi aşa legea instrucţiunei publice rămîne neaplicată. Dară, cînd voi dezvolta interpelaţiunea mea, vă voi arăta mai pe larg opiniunea mea în privinţa votului Senatului dat acum este un an!

Mi s-a imputat că sînt vizir. Aţi auzit pe domnul Cămărăşescu şi pe domnul Leca [8], asemenea şi banca ministerială tratîndu-mă de vizir. Ei bine, domnilor, astăzi acest nume mi se cuvine mai puţin decît oricînd, căci, de cînd liberii şi independenţii au venit la putere, ei au întrecut pe toţi vizirii din lume! ... *(Aplauze.)* Cu toate acestea, astăzi fiind mare vizir, dară vizir în puterea regulamentului, consimt să fac o graţiozitate vizirială şi prin urmare primesc ca interpelaţiunea mea să o dezvoltez mîne, cu condiţiune însă ca să se încunoştiinţeze de către biurou Consiliul de Miniştri, pentru ca şi preşedintele consiliului, daca domnul ministru [al] cultelor va fi tot bolnav, să însărcineze pe unul din colegii săi, oricare va vrea, să răspunză în locul domnului Chiţu; voi avea încă o mare mulţumire sufletească să văd pe domnul ministru de esterne primind această însărcinare, căci de mai nainte anunţ că interpelarea mea are să fie foarte resbelnică![9] Prin urmare, declar încă o dată că consimt la amînare pentru mîine.

„Monitor", 1877, nr. 50, p. 1 638, col. 2 — p. 1 640, col. 2; p. 1 642, col. 1—2.

* Citeşte: *aplice.*

NOTE

[1] N. Ionescu.

[2] Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice.

[3] Vezi supra p. 265, nota 3.

[4] N. Ionescu îşi exprimase uimirea pentru modul neparlamentar de procedare al lui K. Adresează o interpelare şi pentru că ministrul de resort lipseşte pretinde răspuns de la ministrul de externe, presupunînd că acesta cunoaşte problema. N. I. ceruse cu insistenţă ca Senatul să voteze amînarea ţinerii interpelării pînă la însănătoşirea lui G. Chiţu, încheind caustic: „Chiar în Turcia, dacă ar fi o responsabilitate ministerială, nu se va alege de un om care n-are nici o responsabilitate, dar mai cu seamă la noi, unde fiecare ministru este responsabil de actele sale".

La acestea I. Ghica observase concesiv: „Domnule Kogălnicene, după regulament aveţi dreptul să insistaţi a dezvolta interpelarea dumnavoastră, decît cred că dacă vă asigură...".

[5] I. C. Brătianu.

[6] N. Ionescu, iritat, declarase: „Ca profesor de atîţia ani, ştiu foarte bine în ceea ce mă priveşte pe mine, ştiu că am declarat, de cînd am primit ministerul, că voi să fiu suplinit; ştiu că de la început chiar am declarat că renunţ la tot onorariul meu pentru ca să se poată retribui un suplininte, ştiu că s-a dat un suplininte, ştiu că este retribuit, ştiu că eu nu iau paralele şi ştiu că cursul se face". Arătase apoi că nu poate fi obligat a răspunde interpelării lui K. în locul titularului de la instrucţia publică: „Şi domnul Kogălniceanu, care ca ministru era un autoritar, un adevărat vizir care poruncea colegilor săi, să creadă că noi de aici nu sîntem în aceleaşi relaţiuni cu primul ministru, căci, chiar de mă însărcina, trebuia mai întîi să ne consulte dacă primim să purtăm sarcina altui ministru. Eu declar că primul ministru nu m-a însărcinat să răspund la incartada domnului Kogălniceanu".

[7] Vezi discursul următor.

[8] Vezi în urmă incidentul, p. 259 şi urm.

[9] Vezi discursul următor.

„Cestiunea Universității din Iași înaintea Senatului" *

Domnilor senatori, domnielor-voastre vă este cunoscut că ieri cînd m-am suit la tribună ca să dezvolt interpelarea mea, cu încuviințarea biuroului și a Senatului, s-a hotărît ca să o dezvolt astăzi. Vă rog dar, ca, conform votului de ieri, să-mi dați voie să proced la dezvoltarea interpelațiunei mele.

Voci: Dezvolt-o.
Domnul vicepreședinte: Domnul ministru primește această ordine de zi?
Domnul ministru de culte[1]*:* Pentru aceea am și venit, și chiar rog pe onor. Senat să încuviințeze dezvoltarea.
Senatul încuviințează dezvoltarea interpelării domnului Kogălniceanu.

Domnilor senatori, eu, din partea mea cel puțin, aș voi să degajez de orice tendință politică discuțiunea serioasă ce merită interpelațiunea mea și a cării rezultat se așteaptă cu cea mai mare nerăbdare de toți aceia ce cred că esistența statului român depinde în parte de școalele noastre.

Rogu-vă să-mi permiteți mai întîi să videz o mică cestiune sulevată ieri de domnul ministru de esterne, cestiune care privește persoana mea; apoi nu voi mai avea onoarea de a vorbi domniilor-voastre decît în mod obiectiv, pretinzînd dreptul ca, atunci cînd din partea altora cestiunea va primi o turnură subiectivă, să uzez și eu de arme egale.

Ieri, domnilor senatori, vă aduceți aminte că de pe banca ministerială, pentru că ceream să uzez de un drept pe care mi-l dă regulamentul și care dumneavoastră mi l-ați recunoscut, acela adică că trei zile cel mult după anunțarea unei interpelațiuni să pot beneficia de dreptul de a o dezvolta, ieri, zic, am fost tratat de autoritar [2]; o calificare, care, vă mărturisesc, chiar de aș displace unora dintre dumneavoastră, nu o resping deloc, pentru că găsesc că o țară are pururea trebuință de autoritate, autoritate care, bineînțeles, să derive de la lege, de la constituțiune, iară nu de la intrigi ale unora și altora ce au pus mîna pe putere. Am mai fost calificat și de mare-vizir! Am răspuns atunci: „Nu am nimic de zis în privința acestor denumiri. Dară, autoritar și vizir în puterea regulamentului, țiu să dezvoltez interpelațiunea mea astăzi, la sfîrșitul lui ianuariu, pentru că anul trecut, la aceeași epocă, un ministru de instrucțiune publică a fost blamat cu drept cuvînt că a călcat legea instrucțiunei publice [3]; și țiu a dovedi la aceeași epocă că de multe ori nepăzirea legei instrucțiunei publice aduce consecințe mai fatale decît chiar călcarea acestei legi. Cînd un articol din lege se calcă negreșit că este un rău; dară cînd nu se păzesc bazele legei și se violează întreaga lege, atunci negreșit că răul este și mai mare". Prin aceste cuvinte nu am zis nimic care să se raporte la domnul ministru de esterne; domnia-sa însă nu știu pentru ce mi-a răspuns: „Și mie-mi plac datele istorice; vă voi aduce aminte ziua de 24 ianuariu 1865 cînd domnitorul Cuza a destituit pe un ministru pentru motive cari aparțin istoriei" [4]. Răspunsul la aceste cuvinte l-am păstrat pe astăzi; îl voi da, și apoi voi trece înainte.

Onor. senatori, am fost de patru ori ministru în această țară[5]; întîia oară la 1860, cînd domnitorul Cuza s-a adresat de a doua oară la mine, căci întîia oară l-am refuzat, a doua zi după ce se suise pe tron.

Eu atunci îl refuzai zicîndu-i că momentul nu sosise, că voi primi cînd alții vor refuza, căci refuzul lor va face forța mea. La 1860 am pri-

* Ședințele din 1, 2 și 4 februarie 1877. Senatul României.

mit a fi ministru pentru că cele zise de mine se realizaseră. A doua oară am fost ministru la 1863 şi 1864. Ştiţi, pe atunci, cum crescuse opoziţiunea care se califica de coaliţiune monstruoasă. În urma retragerei ministerului Nicolae Creţulescu, care căzuse sub loviturile acestei coaliţiuni, domnitorul Cuza se otărî a se adresa la mine ; eu eram în Moldova. A venit la moşia mea onor. domn Iorgu Radu şi, *fără voia mea*, m-a furat de la moşie ; voi întrebuinţa chiar espresiunea domniei-sale. Fac apel la memoria domniei-sale, dacă eu am alergat după putere ; aşa e, domnule Radu ?

Domnul Iorgu Radu: Aşa este, şi am să te mai aduc o dată.

Domnul preşedinte[6]*:* Domnule Kogălnicene, vă rog ţineţi-vă în cestiune.

Vă rog, aţi permis imputarea, daţi-mi voie să răspund.

Domnul preşedinte: Eh ! imputări au fost de ambele părţi !

La 1865, domnitorul Cuza, socotind că momentul a sosit ca să împace durerile lui 2 mai, căci 2 mai schimbase faţa ţărei şi negreşit că aceasta a trebuit să doară, domnul a socotit de cuviinţă, şi era în dreptul lui, să cheme la guvern un om împăciuitor, să cheme un om blînd, carele era o închezăşuire de împăcare ; şi a chemat pe onor. domn Bosianu. Iată motivele pentru cari domnitorul a schimbat guvernul său[7], uzînd de dreptul său, cum a fost în dreptul meu să primesc sau să nu primesc ministerul, cum a fost în dreptul meu să-mi dau demisiunea, cum mi-am şi dat-o de mai multe ori.

Trei luni după aceasta, domnul Bosianu se retrăgea de la minister. Revenind la mine, vă voi spune că, de cîte ori am primit de a fi ministru, n-am comptat pe recunoştinţa nimănui, nici chiar pe recunoştinţa domnitorului. *(Aplauze.)* Niciodată n-am fost curtezanul domnilor. *(Aplauze.)* Am venit la minister cînd m-au chemat împregiurările ; am ieşit din minister iarăşi cînd aceste împregiurări nu mai esistau. Cît pentru întrebarea dacă Alexandru Ioan I a greşit către mine sau ba, eu nu-i păstrez nici o rancună ; el mi-a dat satisfacţiune, cînd ne-am întîlnit ca simpli muritori pe piaţa Graben din Viena şi cînd mi-a zis aceste cuvinte în faţa multora : „Eşti răzbunat, căci n-ai căzut tu, am căzut eu". Departe dară de mine cea mai mică umbră de rea-voinţă pentru acest domnitor. Eu păstrez recunoştinţă lui Alexandru Io[a]n I, carele în împre[j]urări grele, în momente mari, mi-a dat ocaziunea să-mi pun şi eu mica mea activitate la reformele ce projectase, să-mi pun şi eu mica mea iscălitură la marele acte naţionale şi democratice ce s-au săvîrşit în 1864 ; şi păstrez dară cu dragoste memoria acelui domnitor, care, cu toate greşalile sale, a fost un mare domn în ţara aceasta ! *(Aplauze în tribune.)*

Domnul vicepreşedinte I. Ghica : Domnilor de la tribune, nu aplaudaţi, căci sînteţi aci ca să ascultaţi, iară nu ca să daţi semne nici de aprobare, nici de dezaprobare. Vă rog să nu-mi îngreuiaţi misiunea mea, căci vă încredinţez că este foarte grea ; nu mă puneţi în poziţie să iau măsuri în contra acelor aprobări sau dezaprobări în puterea regulamentului.

La înmormîntarea sa la Ruginoasa, eu am uitat micele mele neajunsuri ; mi-am adus aminte numai de marele fapte ale întîiului domn al României întrunite. Domnul N. Ionescu la această înmormîntare[8] a fost ceea ce a fost zece ani în Camerile legiuitoare.

Domnul vicepreşedinte: Intraţi în interpelare.

Sfîrşesc îndată. Zece ani în această incintă sacrosanctă şi în cealaltă, gura domnului Ionescu n-a avut decît atacuri şi insulte pentru orice guvern şi orice personalitate ; aşa şi la Ruginoasa, domnia-sa n-a

cruţat nici majestatea mormîntului, nici lacrimile văduvei! Era dară natural ca şi ieri în privinţa mea să fie ce a fost toată viaţa sa. Am zis.

Domnilor, de mai mult timp am făcut o interpelare domnului ministru [al] instrucţiunii; voiesc întîi s-o citesc şi apoi voi intra în dezvoltarea sa. Iat-o:

1) Dacă domnul ministru are cunoştinţă de starea de degradare intelectuală şi chiar materială a Universităţii de Iaşi?

2) Ce măsuri domnia-sa a luat spre a împedica această stare deplorabilă a unui institut de învăţămînt superior, care, în faţa elementelor străine din ţările vecine, ameninţă românismul?

3) Cîte catedre numără Universitatea, cîte sînt ocupate şi cîte neocupate?

4) La ce ore se ţin deosebitele prelecţiuni?

5) Cîţi studenţi numără fiecare facultate; adică, cîţi înscrişi şi cîţi efectivi?

6) Cîţi profesori ocupă şi alte funcţiuni, şi ce funcţiuni sau mandate; şi cine primeşte onorariele titularilor absenţi?

7) Cine înlocuieşte pe profesorii absenţi şi ce calităţi academice întrunesc?

8) Ce măsuri domnia-sa a luat spre a face ca Universitatea de Iaşi să aibă şi profesori, iară nu numai studenţi.

Acum, domnilor senatori, şi înainte de a intra în dezvoltarea acesteî interpelări, sînt dator să fac scuzele mele domnului ministru al instrucţiunei, pentru că, silit prin o nenorocită poziţiune, prin o mare necesitate şi îndatorire, am pus pe domnia-sa în nevoie să vie bolnav înaintea Senatului. Regret aceasta din toată inima, însă din nenorocire aşea este în ţara noastră poziţiunea unui ministru; şi eu m-am aflat în poziţiunea domniei-sale cînd am fost silit de domnul Nicolae Ionescu, atunci deputat, ca să pun două ore, de la mine de acasă pînă la Camera de deputaţi, ca să merg să răspund la o interpelare a domniei-sale, făcută mie în calitate de ministru de esterne. Eu, domnilor, am fost păsuitor cînd am fost reclamat beneficiul regulamentului nostru, pentru motiv că pe banca ministerială se găsea domnul Ionescu, profesor al Universităţei din Iaşi, profesor vechi de 16 ani, care, o mai susţin, este mai competente decît însuşi domnul ministru al instrucţiunei publice de a răspunde la acea interpelare. În adevăr, din cauza multor ocupaţiuni, domnul Chiţu n-a trecut măcar o dată secatul Milcov, spre a vizita şcoalele din Moldova.

Nu credeam dar că domnul N. Ionescu va permite ca colegul său bolnav să vină să răspundă la interpelarea mea, cînd domnia-sa cunoaşte mai bine lucrurile, cînd domnia-sa ştie totdeodată că procesul Universităţei de Iaşi, adică procesul profesorilor cari nu îşi fac datoria, nu datează de astăzi; că atît aci, în onor. Senat, cît şi în Camera deputaţilor, de la 1868 şi pînă azi, necontenit s-a vorbit de acei profesori cari lasă văduve catedrele lor, ca să se facă deputaţi, senatori, ingineri, agenţi diplomatici etc.; iar domnul N. Ionescu i-a susţinut întotdeauna.

Domnilor senatori, reprezentanţii generaţiunei bătrîne de peste Milcov îşi vor aduce aminte că, atunci cînd în Adunările mume din 1857 naţiunea română a fost chemată a spune dorinţele sale înaintea marilor puteri cari voiau să cunoască glasul ţărei pentru viitoarea sa organizaţiune, răspunsul unanim al Moldovei a fost: *Unirea* şi contopirea ambelor principate într-un singur stat: *România*.

Moldova cunoştea mai dinainte că ea era chemată să facă sacrificii pe altarul patriei; că ea trebuia să renunţe la individualitatea sa istorică şi politică; că trebuia să renunţe chiar la avantagile materiale ce-i da un centru politic! Acea generaţiune nu se uită că, cu strămutarea reşedinţei, proprietăţile aveau să scază pre jumătate; ea totuşi nu s-a gîndit la nici unul din aste neajunsuri personale şi materiale cari decurgeau din contopirea unei ţări, din strămutarea centrului şi activităţei politice la un alt punct depărtat. Bătrîna generaţiune moldoveană n-a avut în vedere decît mărirea şi binele naţiunei române; şi toţi moldovenii, pot zice mai în unanimitate, au cerut *Unirea*. Dar totuşi acea generaţiune avea o pretenţiune; ea vrea ca vechea capitală a Moldovei, dacă îşi perdea titlul de reşedinţă domnească, de scaun al domniei, totuşi să rămână sau să devină reşedinţa, scaunul ştiinţei, care şi aceasta este o domnie! Astfel şi domnu [1], şi guvernu [1], şi deputaţii, şi ţara, toţi ne ziceam: „În locul palatului domnesc să rădicăm palatul ştiinţei, în locul domnului să punem inteleginţa; în locul marelor autorităţi administrative, financiare, militare, cari au să se strămute, să punem şcoalele cele mari, să punem facultăţile; în locul guvernului din Iaşi să rădicăm Universitatea din Iaşi"[9]. Şi astfel, în 26 octombre 1860, Alexandru Io[a]n I, în prezenţa marilor autorităţi, în faţa profesorilor şi a şcolarilor, în faţa bătrînilor şi în faţa tinerilor, în faţa deputaţiunilor şi a felicitaţiunilor sosite de la marele instituţiuni de învăţămînt din ţările megiate, şi chiar de la bătrîna universitate a Iagelonilor din Cracovia, în sunetul clopotelor, al muzicelor şi al strigătului de bucurie al poporului, domnul inaugură Universitatea de Iaşi, dînd în mîna profesorilor steagurile tinerilor facultăţi şi drept bună urare adresîndu-le aceste cuvinte espresive: „*Patriotism, progres* şi *prudenţă!*"

Universitatea de Iaşi, domnilor, nu a avut la fondarea ei decît doi contradictori, nu zic duşmani, nu zic adversari: erau domnul Nicolae Ionescu [10] şi doctorul Davila [11], directorele şcoalei de medicină din Bucureşti; chiar în ziua deschiderei Universităţei, acest din urmă alergase la Iaşi spre a stărui către domnul Cuza să nu subscrie actul de fondaţiune, fiindcă Universitatea de Iaşi trebuia să aibă şi o facultate de medicină, şi domnul Davila se temea că această facultate să nu ucidă şcoala de medicină din Bucureşti. Nu voiesc rău domnului Davila, domnia-sa din un punct de vedere bun îşi apăra copilul său. Faptul pozitiv este însă că după toate stăruinţele oraşului Iaşi şi ale guvernului, şi chiar ale Camerei, Universitatea din Iaşi pînă astăzi este văduvă de una din facultăţile sale coprinse în statutele de fondaţiune.

Al doilea adversar a fost onor. domn Ionescu, care în ziarul său „Tribuna română" a combătut făţiş fundarea Universităţei de Iaşi.

După inaugurarea ei însă, domnul Ionescu n-a stat la îndoială de a intra în corpul profesoral al Universităţei de Iaşi; în parantez voi zice că aceasta se făcea contrariu statutelor acestei universităţi, care cer grade academice pentru profesorii săi. Domnul Ionescu a intrat între aceşti profesori prin o încheiere a consiliului universitar, care-l primea prin escepţiune motivată, că domnul Ionescu, deşi nu avea grad academic, totuşi era un vechi profesor în învăţămîntul superior! Cît pentru mine, eu nu blamez această închiere, pentru că orice universitate se poate mîndri de a avea un profesor ca onor. domn Ionescu. Nu sînt, domnilor senatori, din acei oameni cari deneagă meritul şi capacitatea adversarilor lor. În viaţa mea nu am negat meritul chiar al protivnicilor mei de moarte.

Nu aparţin acelei secte de pigmei şi de mirmidoni cari deneagă meritele şi faptele unei generaţiuni de oţel. Cu toate denegaţiunele acestei secte, eu am dreptul să vorbesc în afacerile Universităţei de Iaşi, pentru că am şi eu o mică, micuţă petricică a mea în acest mare edificiu, pentru că am participat şi eu la fondarea sa, pentru că, recunoscător încrederei ce mi-a dat Alexandru Io[a]n I, sînt şi eu cofondator al acestei Universităţi; statutele sale sub numele lui Alexandru Io[a]n I poartă subscrierea lui Kogălniceanu ca ministru, şi a lui Alexandrescu Ureche ca director [12].

Domnilor senatori, toate partitele, spre lauda lor, au în rîndurile lor oameni oneşti, oameni franci, drepţi pentru alţii; astfel şi fosta fracţiune liberă şi independentă — sînt dator să o recunosc — are cîţiva oameni de bine; mai cu osebire are un om de inimă şi de dreptate. Acesta este rectorul Universităţii de Iaşi, este vechiul meu amic domnul Suciu. Cam la finele anului trecut, onor. domn Suciu [13], în capul profesorilor şi al studenţilor, a celebrat a 16-a aniversare a fondării Universităţii din Iaşi. Domnul Suciu n-a dezminţit cualităţile sale şi în această ocaziune, fiind drept atît pentru ilustrul mort, fondator al marei şcoli, cît şi pentru viul cofondator. Iată cuvintele ce rectorul a rostit la această mare solemnitate:

„Recunoaştem, domnilor, că această solemnitate ar fi trebuit să se repeţească, dacă nu în tot anul, cel puţin la fiecare lustru. Circumstanţe însă independinte de noi, fatalităţi neaşteptate ne-au împedicat. Prea bine într-adevăr ca cel puţin anul trecut, anul al cincisprezecelea, să vă reamintim entuziasmul ce coprinsese toate animele adevărat române la fondarea şi inaugurarea deschiderei acestui nalt institut de cultură, de un domnitor şi un ministru *adevărat român atît în vorbe, cît şi în fapte*" etc.

Şi mai departe, rectorul adaogă:

„Preagloriosul domnitor Alexandru Ioan I de vie şi perpetuă memorie, sub inspiraţiunele eruditului său ministru al instrucţiunei publice, domnul M. Kogălniceanu, voia să aplice în toată întinderea sa legea de la 1851; aşea el voi să adaoge la cele trei facultăţi şi facultatea de medicină; chiar pentru această cauză se şi cumpără la 1859 acest edificiu; şi la 1860, în 26 octombre, se inaugură deschiderea solemnă a acestei Universităţi în prezenţa domnitorului şi a mult lăudatului său ministru. Dară, pentru a asigura mai bine şi mai solid esistenţa acestui institut superior, domnitorul român înzestră această şcoală naltă cu un statut şi cu însemnele ce se dau de comun unor asemenea corporaţiuni, universităţi. Acest statut declară această Universitate de persoană juridică, cu dreptul de a se administra de sine în cauzele atît ştiinţifice, cît şi disciplinare, cu dreptul de a cîştiga avere, avînd casa sa generală şi cestorul său etc".

Domnilor senatori, îndată după inaugurarea sa, Universitatea din Iaşi, după statutele sale, începu activitatea sa cu trei facultăţi: facultatea de drept, facultatea de litere şi ştiinţe, facultatea de teologie; rămăsese de organizat numai facultatea de medicină, pentru a căriia fondare se şi începuseră lucrările preliminarii.

Domnilor, facultatea de teologie [14] era şi este o necesitate; totuşi ea a trăit numai un scurt timp, cu toate că legea instrucţiunei publice din 1864 o prevede şi o cere. Această necesitate se prezintă acum în mod mai imperios decît oricînd, pentru că, domnilor, dacă astăzi se cere de la fiecare preot o învăţătură mai mult sau mai puţin dezvoltată, cu atît mai imperios se cere o învăţătură mai naltă de la capii bisericei noastre. În adevăr, legea organică a clerului şi a ierarhiei bisericeşti cere în oare-

care timp grade academice de la viitorii noştri prelaţi şi este de datoria noastră de a grăbi acest moment. Permiteţi-mi a vă arăta cauza acestei mari necesităţi.

Universitatea de Cernăuţi[15] are facultatea sa de teologie greco-orientală, adică de teologie ortodoxă; însă la această facultate de teologie destinată a da preoţi bisericei române din Bucovina, se cere ca învăţămîntul să fie în limba germană. Dacă astăzi, după un an şi jumătate de la fondarea Universităţei, acest învăţămînt se face totuşi în limba română, cauza este că, cărţile de învăţămînt religios nu sînt încă traduse în limba germană.

Faptul pozitiv, în România, este că astăzi, seminarele noastre fiind numai pentru preoţii de mir, cel ce se destină pentru gradele superioare ale ierarhiei noastre bisericeşti, neavînd în ţară o singură superioară şcoală de teologie, acei ce voiesc a se pregăti pentru treptele superioare ale bisericei sînt puşi în alternativa tristă ori să cerşetorească cîte o mică bursă — care în cele mai multe dăţi li se refuză — spre a merge în Rusia sau în Grecia, ori sînt siliţi să treacă Molna [sic !] şi să înveţe în limba germană teologia ortodoxă a părinţilor noştri.

Aceasta odată zis, revin la cestiune.

Universitatea de Iaşi a mers dezvoltîndu-se pînă la anul 1866; în 1866 însă, odată cu noua noastră constituţiune, politica militantă a intrat şi în acea Universitate; şi profesorii săi au devenit oameni politici. După constituţiune, eu recunosc că profesorii au toate drepturile; prin urmare, precum ei au dreptul de a-şi esprima opiniunile, de a se întruni, de a scrie, asemenea ei au dreptul de a face şi politică militantă; şi prin urmare ei au dreptul a deveni mandatari ai naţiunei în Camera de la Mitropolie şi în Senatul nostru. Aceasta nu s-a contestat şi nu se contestă de nimeni. În adevăr, aceşti profesori, presupuşi oameni învăţaţi, oameni independenţi, negreşit că întrunesc calităţi cam rare în ţara noastră; profesorii au dară dreptul a se prezenta în colegiurile electorale; însă cu o singură condiţiune, aceea de a se considera că Universitatea nu este creată în folosul profesorilor, ci în acel al studenţilor, în acel al naţiunei. Studenţilor prea puţin le pasă că cutare profesor de la cutare catedră este senator, că un alt profesore este deputat, că cutare altul a devenit agent diplomatic, că un altul este director la şcoala mecanică sau inginer pe o cale ferată etc. etc. Ceea ce interesă pe junimea studioasă, şi chiar pe naţiune, este ca profesorii să-şi îndeplinească îndatoririle lor, să ocupe catedrele lor şi să dea studenţilor învăţămîntul pentru care ei sînt plătiţi! Iată şi pentru ce, chiar de la 1866, a început la acea Universitate o luptă între studenţi şi între profesori; studenţii şi părinţii lor reclamînd profesori, şi profesorii puindu-se totdeauna în dosul drepturilor lor constituţionale, în dosul votului alegătorilor, şi zicînd: alegătorii ne-au ales deputaţi, senatori; sîntem chit de datoriile noastre de profesori!

Domnilor! Vă fac o întrebare: dreptul de a fi deputat, de a fi senator, dreptul de a fi mandatar al naţiunei este dînsul un drept sau o datorie? Este acest mandat o datorie, precum este datoria de a merge la garda naţională sau la juriu, sau o altă datorie care incumbă tutulor cetăţenilor? Dacă ar fi astfel, s-ar mai putea scuza acei profesori. În adevăr, aceasta s-a întîmplat şi cu alţi funcţionari; aşa am văzut cîţiva din membrii cancelariei Senatului viind la preşedinte şi spuind că sînt îndatoraţi a merge să-şi facă datoria de guarzi naţionali. Dară, în privinţa deputaţilor şi senatorilor noştri, aceasta nu se poate susţine! Legea nu le impune

această sarcină; cine alţii decît libera lor voinţă îi aduce pe băncile Corpurilor legiuitoare şi pe băncile ministeriale? Însă, domnilor, fiind profesori, vor să fie şi deputaţi, şi senatori, şi ingineri, şi advocaţi, şi agenţi diplomatici, toate acestea sub pretextul, sub scuza ridiculă a unei datorii morale, ba chiar constituţională. Însă aceasta nu poate să fie; căci, domnilor, consideraţi că aceste mandate, aceste ocupaţiuni mai toate sînt incompatibile cu apostolatul de profesori; da, domnilor, cine zice *profesore, învăţător public*, zice *apostol! (Aplauze.)*

Aşadară, de cîte ori a venit la ordinea zilei cestiunea Universităţei de Iaşi, de cîte ori au venit plîngerile şi a părinţilor şi a copiilor de peste Milcov, atît în Cameră cît şi în Senat domnii profesori au ştiut a-şi găsi întotdeauna apărători călduroşi şi puternici — şi îndeosebi pe onorabilul domn Ionescu, părtaş în cestiune — cari zicea că nu profesorii au alergat după alegători, ci că alegătorii au alergat după profesori. Uită domnul N. Ionescu că, în această ţară, nu cunosc superiorităţi atît de mari cari, fără să se agite, să vază venindu-le de la sine mandatele de deputat sau senator, întocmai ca în timpurile vechi, cînd se puneau la picioarele triumfătorilor coroanele de aur sau cununele de lauri. *(Aplauze.)* Ştim cu toţii aci cum se fac alegerile, cum candidaţii trebuie să alerge după alegători; nu este cunoscută prin urmare la noi minunea de a se vedea cineva fără de voie învestit cu un asemenea mandat, ca cu o mantie triumfală sau ca cu o coroană civică pe care nu o putem refuza! *(Aplauze.)*

Astfel fiind lucrurile, cestiunea Universităţei de Iaşi, de la 1866 a fost şi este pururea la ordinea zilei; în fiecare an s-a agitat cestiunea: ce se face cu acei profesori cari nu-şi fac datoria lor? Ce se face cu acea junime studioasă care şease luni, sau chiar ani întregi, rămîne fără profesori, cînd legea instrucţiunei publice zice că din şease luni în şease luni sînt a se face esamene, spre a se constata capacitatea şi progresul studielor acelei junimi studioase, dară care neavînd profesori rămîne slabă, îşi perde timpul şi-şi compromite cariera.

Domnilor, am aci dezbaterile cari s-au urmat de la 1866, pre cari însă nu vi le voi putea citi în întreg, fiindcă nu voi să abuzez de pacienţa dumneavoastră; dară vă voi citi numai o dezbatere care a urmat în Senat, în urma unei interpelaţiuni făcute de onor. senator domnul N. Ionescu fostului ministru de instrucţiune publică [16] în cabinetul principelui Dimitrie Ghica.

Interpelarea, domnilor, era aceasta: onor. domn Ionescu făcea întrebare ministrului de instrucţiune publică de atunci, cu ce speră a înlocui pe deputaţii şi senatorii aleşi dintre profesori, susţinînd că împlinirea funcţiunei nu se poate altfel realiza decît numindu-se agregaţi; şi imputa guvernului d-atunci că nu o face aceasta.

Cu ocaziunea acestei interpelaţiuni, domnul senator profesore N. Ionescu găsea că Universitatea de Iaşi bine s-a făcut că s-a fundat, avînd o mare utilitate pentru ţară, şi al doilea venea şi la acei profesori ce nu-şi îndeplineau datoriele, şi cu ocazia aceasta cerea să se creeze un îndoit rînd de profesori: profesorii titulari şi profesori agregaţi.

Această interpelaţiune îmi veţi da voie să o împrospătez, atît pentru memoria acelora cari au fost pe aceste bănci, cît şi mai cu seamă pentru aceia cari nu erau pe atunci între noi.]

Iată ce zicea onor. domn senator N. Ionescu în şedinţa de la 8 ianuariu 1870:

„Domnilor, doresc ca domnul ministru [al] cultelor cel nou (domnul Mîrzescu) să-mi spuie daca gîndeşte să lase în starea de mai nainte un lucru de mare importanţă pentru junimea noastră, acela d-a nu se prevedea cu suplinitori în regulă profesorii cari regulat obţin concediuri de la minister, pentru motive sau private sau publice".

Vedeţi, domnilor senatori, că încă de atunci singur domnul N. Ionescu cerea suplinitori, ca să nu sufere Universitatea de Iaşi. Domnul Ionescu cu talentul său, cu prevederea sa politică, prevedea că Universitatea de Iaşi trebuia să fie avangarda românismului, avangarda civilizaţiunei, avangarda întregii Românii în faţă cu acele provincii dezlipite din trupul Moldovei. Iată ce cerea onor. domn Ionescu la 1870 în interesul Iaşului şi al ţărei ...

Domnul ministru ştie foarte bine că una din dorinţele cele mai viue ale Iaşului este ca „oraşul acela să fie un oraş de studiu, un oraş de şcoală, şi că mai ales Universitatea de acolo să se complecteze, să se puie pe acelaşi picior, ca să răspundă nu numai la trebuinţele acelei părţi a ţării, dară şi la trebuinţele altor părţi ale României, care odinioară au fost parte integrantă din corpul Moldovei".

L-a luat *au mot*, cum zice francezul, guvernul acelor provincii dezlipite din trupul Moldovei; şi anume, guvernul austriac, şi într-un mod inteligent. Cu ocaziunea celebrării centenarului luării Bucovinei, din fondul religios, din fondul moşielor monastirilor cari s-au luat odată cu Bucovina, fond care s-a păstrat intact de guvernul austriac, din acest fond dat de strămoşii noştri pentru biserică şi şcoală, Austria a voit să facă un institut de civilizaţiune germană şi dară s-a şi fondat Universitatea germană „Franţ-Iosef" din Cernăuţi. Odată cu fondarea acestei Universităţi, şi rolurile s-au schimbat: în loc ca Universitatea din Iaşi să fie un far de lumină română care să lumineze provinciele dezlipite, care să întreţie curagiul patriotic al românilor smulşi de la sînul patriei, Universitatea de Iaşi s-a umbrit, s-a întunecat, şi în loc i-a răsărit, şi astăzi luminează chiar asupra României, steaua germanismului, Universitatea din Cernăuţi, unde profesorii nu alearga nici după deputăţie în *Reichsrat*-ul din Viena, nici după inginerie, nici după misiuni diplomatice, ci stau acolo „ca sentinele ale culturei germane în faţă cu Orientul", după însuşi cuvintele ministrului de instrucţiune publică din Viena: „Voiesc ca această universitate să fie un avantpost al civilizaţiunei germane în faţa barbariii Orientului".

Cum vedeţi, ministrul din Viena, mai practic decît domnul ministru de esterne al nostru, aplică în sistem opus cuvintele senatorului Ionescu, care zicea odinioară în Senatul nostru: „Universitatea de Iaşi trebuie să corespundă nu numai la trebuinţele României, dară şi la trebuinţele altor părţi cari odinioară au făcut parte integrantă cu Moldova". Păcat numai că domnul N. Ionescu, ajuns la putere, departe de a face din aceste cuvinte o realitate, s-a folosit de puterea sa spre a face ca zisele sale de altădată să nu rămîie nici măcar ca simple cuvinte. În Cernăuţi lucrurile însă s-au luat mai serios; Universitatea de acolo îndată după un an şi jumătate de la fondarea sa a devenit una din primele universităţi ale Germaniei.

În faţa acestei universităţi germane, fac acum întrebarea: care era datoria profesorilor de la Universitatea din Iaşi? Care era datoria guvernului în faţa acestui aşezămînt rival? Datoria profesorilor era mai mult decît oricînd să-şi zică: trebuie să stăm neclintiţi în împlinirea misiunei

care ne-au dat-o fondatorii acestei Universităţi; se vor găsi aiurea destule lumini, se vor găsi destule inimi, destul curagiu, destulă independenţă în cele[l]alte trepte ale societăţii române, spre a apăra în Parlament drepturile şi libertăţile publice din ţară; noi avem a apăra interesele naţiunei în faţă cu străinii, noi trebuie să stăm aci, noi, avangarda românismului! Noi trebuie să lucrăm ca Universitatea din Iaşi, în lupta sa cu Universitatea din Cernăuţi, să facă a birui românismul; la luptă dară cu rivalii noştri în ştiinţă; însă noi pe tărîmul românismului, ei pe tărîmult germanismului! *(Aplauze.)* Făcut-au dumnealor aşa? Nu!

Domnul Ionescu, după ce a făcut acel prolegomen, a venit la un rezultat, acela că domnia-sa şi colegii săi să fie senatori, deputaţi etc., iară nu profesori, şi statul să le plătească pe suplinitori. Citez propriile sale cuvinte chiar în şedinţa din 8 ianuarie 1870:

„Dară în tot cazul, fiindcă cestiunea merită serioasa atenţiune a domnului ministru al instrucţiunei publice, care trebuie să aibă pe anima sa interesul junimei studioase, ca şi interesul cel mare al statului, cred că domnul ministru îmi va da un răspuns categoric şi satisfăcător la întrebarea ce-i fac: ce măsuri gîndeşte să ia ca atunci cînd se acordă congediul de minister, fie pentru motive personale, fie în interesul Parlamentului, ce măsuri gîndeşte domnul ministru să ia ca să suplinească catedrele, pentru ca junimea studioasă să nu rămînă prea mult timp, în dauna studielor sale, fără profesori, sau titulari, sau suplianţi".

Prin aceste cuvinte, onor. domn N. Ionescu recunoaşte că este o nenorocire mare ca junimea să rămîie prea mult timp fără profesori în dauna studielor sale. Chemat a răspunde, domnul ministru de culte mai întîi a pus cestiunea constituţională înainte; a fost foarte constituţional, ceea ce din nenorocire nu vedem făcîndu-se astăzi. Domnul ministru a zis înainte de toate: „Declar, cînd încep a da lămurirele acestea, că primesc controlul onor. Senat în general, şi în particular al domnului Ionescu; însă totdeodată cer ca şi senatorul N. Ionescu să binevoiască a autoriza pe domnul ministru de instrucţiune a controla şi a vedea cum îşi îndeplineşte datoria profesorul Ionescu *(aplauze)*; şi senatorul Ionescu va recunoaşte ministrului de instrucţiune dreptul de a trage la răspundere pe profesorii Universităţii de Iaşi cari nu-şi fac datoria lor".

Iată, domnilor, circulara domnului ministru de instrucţiune publică de atunci:

„Copia după circulara ministerului no. 15 615, adresată rectorilor şi directorilor şcoalelor secundare.

Interpelat fiind în Senat despre măsurile ce ministerul a luat în privinţa absenţelor profesorilor cari lipsesc de la catedrele lor, sau pentru motive că sînt deputaţi şi senatori, sau pentru alte motive, sînt dator a şti şi a avea o detaliată ştiinţă daca de la promulgarea constituţiunii şi pînă în prezent catedrele şcoalei ce dirigeaţi au fost rămas neocupate în timpul cît profesorii titulari au fost în Corpul legiuitor sau duşi în congediu pentru alte motive. Aştept de la domnia-ta o ştiinţă detaliată şi conştiincioasă prin cea dintîi poştă.

Vă invit cu această ocaziune a-mi trămite la finele fiecareia luni un raport esact despre absenţele nemodificate * ale profesorilor.

* Citeşte: *nemotivate.*

Avînd a da seama dinaintea Corpurilor legiuitoare şi a răspunde la interpelările ce mi se fac în această privinţă, fac apel la onoarea şi datoria dumneavoastră, spre a mă pune în stare de a lumina pe reprezentaţiunea naţională".

Acum iată ce răspundea la această circulară fostul rector al Universităţei, domnul Micle [17]:

„În urma provocaţiunei dumneavoastră, domnule ministru, cercetînd în actele Universităţei, pentru a putea satisface justa dumneavoastră cerere, am căutat ca să descoper cari din domnii profesori, cînd au fost în Cameră sau în Senat de la promulgarea constituţiunei încoace, şi prin urmare lipsind de aici, au fost supliniţi şi în ce mod, am aflat că domnul N. Ionescu în anul şcolar 1866 şi 1867, anul publicărei constituţiunei, a funcţionat ca profesor de la 27 septembre 1866 şi pînă la 26 octombre 1866, şi iară de la 2 aprilie pînă la 27 iunie 1867, în care timp a făcut 53 de prelecţiuni, de cîte una oră şi jumătate, după cum e obiceiul domniei-sale, care fac aproape 85 ore peste tot; iară în celălalt timp, fiind la Cameră, şi afară de vacanţele Crăciunului, a fost suplinit de către domnul dr. Zaharia Columb, după cum se vede din adresa domnului Z. Columb către rectorele Universităţei din 4 ianuarie, anul 1867, şi autorizat la aceasta prin telegrama onor. minister no. 56 din 15 ianuarie 1867.

În anul şcolar 1867 şi 1868, domnul N. Ionescu a făcut 18 prelegeri, funcţionînd de la 10 noiembrie şi pînă la 5 decembrie 1867, precum şi de la 12 ianuarie pînă la 28 aceeaşi lună 1868; iară în celălalt timp nu se vede a fi suplinit, fiindcă nu şi-a găsit suplinitor, deşi a invitat pe mai mulţi domni, precum pe domnul Quintescu [18] şi pe domnul A. B. Brândză şi pe alţii; însă n-au voit nici unul a-l suplini.

În anul şcolar 1868 şi 1869, domnul Nicolae Ionescu, începînd cursul domniei-sale cu cei[l]alţi domni profesori dimpreună la 2 octombre, a funcţionat pînă la 5 decembre acel an, în care timp a făcut 46 prelegeri, şi iară de la 10 februarie 1869 pînă la 9 aprilie, 23 prelecţiuni şi în fine de la 12 iunie şi pînă la 25 acea lună un număr de 7 prelecţiuni, şi dară domnul Nicolae Ionescu în anul şcolar 1868 pînă în 1869 peste tot a făcut un număr de 86 prelecţiuni, cu durata de cîte una şi jumătate oră".

Vedeţi, domnilor, că numărul prelecţiunilor profesorului N. Ionescu, în anii 1866, '67, '68 şi '69, au mers de la 25 pînă la 80 de prelecţiuni anuale maximum. Acum daca însuşi domnul N. Ionescu, un om de talent, un profesor conştiincios, un om care însemnează atît de mult în învăţămîntul de peste Milcov, în aceşti patru ani nu a dat şcolarilor săi decît de la 25 pînă la 80 lecţiuni anuale, apoi închipuiţi-vă ce a trebuit să fie cu cei[l]alţi profesori mult mai slabi, şi să-mi fie permis să adaog: şi mult mai indiferenţi la împlinirea îndatoririlor lor decît domnul N. Ionescu! În faţa acestei stări de lucruri, care cheamă toată serioasa luare-aminte şi a Senatului, şi a guvernului, şi a ţărei întregi, însuşi domnul N. Ionescu s-a pus în dosul alegătorilor! Alegătorii l-au ales! Acest cuvînt în gura unora din profesorii de la Universitatea din Iaşi zice tot, spală de toate păcatele. Cînd domnul ministru Mîrzescu a făcut imputări că domnul Ionescu dă foarte puţine prelecţiuni, că domnia-sa lipseşte mai totdeauna de la catedra sa, iată ce a răspuns singur şi însuşi domnul N. Ionescu:

„Nu voi ca ministru[l] să facă favoare cu aplicarea legei pentru nimeni, fie acela oricît de mare în ochii domnului ministru. Voi ca legea să se aplice, dar să se aplice pentru toţi deopotrivă; căci numai din apli-

carea legii se insuflă respect, şi atunci numai aplicarea nu este o aplicare de pasiune.

Da, domnul ministru să considere ca demisionat, şi-l rog să nu fie indulgent pentru nimeni, să considere ca demisionat orice profesore ce va fi absentat fără motiv prevăzut de lege în curs de o lună de zile. Dară ce va face domnul ministru cu constituţiunea, care este o lege posterioară, care prevede că Universitatea de Iaşi trebuie să aibă un reprezentant? Constituţiunea zice că Universitatea de Iaşi să aibă un reprezentant. Acest reprezentant poate să lipsească fără motive, şi domnul ministru poate să zică că nu este legal după legea instrucţiunei, dară este scris în constituţiune.

Vedeţi cum uită domnul ministru constituţiunea întru acest punct însemnat că Universitatea de Iaşi are drept să dea din sînul său un reprezentant în Senat, şi am avut onoarea a fi reprezentant în Senat al Universităţei de Iaşi".

Şi apoi ca justificare a mai adăogit :

„Domnia-sa (domnul Mîrzescu) m-au luat pe mine şi mi-au făcut procesul ; dară ar fi fost cu mult mai drept să aducă înaintea domniilor-voastre un tablou comparativ, să vadă daca la finele anului am mai puţine lecţiuni făcute decît alţii, oricît aş fi lipsit. Acesta este un lucru care aş fi voit să-l facă domnul ministru, să se vază daca numărul lecţiunilor făcute de mine este inferior sau nu. Dară s-a întîmplat de s-au întîrziat ; însă le-am făcut, domnilor, pentru că eu, cînd sînt la datoria mea, mi-o îndeplinesc conştiincios, fac în toate zilele prelecţiuni, în loc să fac cum fac alţii. Alţii fac de două ori, de trei ori, şi alţii fac o dată pe săptămînă. Acum cînd s-ar fi luat numărul lecţiilor celor[l]alţi profesori şi celor ale mele cari le fac în toate zilele, s-ar fi văzut întru cît eu am rămas înapoi etc.

... Eu şed aci şi cînd mă duc îmi fac în toate zilele prelecţiile ca să-mi compensez absenţele. Dară, domnilor, nu este destul cu atît ; eu aş dori ca să fie cineva care să mă înlocuiască cînd lipsesc. Domnul ministru zice că n-am găsit un supleant. Eu voiesc ca să se ţină cursul regulat la elevii mei pe cît timp sînt aici. Cît pentru cestiunea plecărei mele din Iaşi, am considerat că, cînd un colegiu ca Iaşi îmi face onoarea a mă trămite aci, trebuie să viu ; şi atunci cred că junimea studioasă suferă, şi pentru aceea am zis : găsiţi un supleant ; şi în acea stare se află şi pînă astăzi, că supleant nu am încă. Am zis aceasta domnului ministru de instrucţiune publică, Strat ; dară pînă astăzi nu s-a realizat cererea mea.

... Domnilor, cînd domnul ministru va veni cu un tablou comparativ de prelecţiunile cari le-am făcut de cînd am fost trămis în Cameră sau aci, şi cînd tabloul acela nu va corespunde la îndatorilele mele comparativ cu ceilalţi profesori, atunci va avea dreptul să zică că sînt un scandal pentru ceilalţi profesori, pentru că vin în Parlament. Pînă atunci dară să-mi permită domnul ministru a-i zice că-mi face, îmi declară ostilităţi în care nu cred că domnia-sa va fi învingător".

Iată, domnilor, simţul ziselor domnului Ionescu : „Domnilor, în adevăr eu jumătate de an sau trei părţi de an şed în Bucureşti ; dar, cînd mă întorc înapoi, apoi în toate zilele fac prelecţiuni ; aşadar, cu cifre, cu calcul, binevoiţi a vedea că la finele anului eu am făcut tot atîtea prelecţiuni cît şi colegii mei cari au rămas acolo".

Un lucru însă uită onor. domn Ionescu : că, consiliul superior de instrucţiune, cînd a hotărît prelecţiunile, ţiind seamă de timpul profeso-

rilor, a ţinut seamă şi de capacitatea studenţilor. De aceea vedem la Universitatea de Iaşi că, afară de domnul Suciu, profesorii au pentru prelecţiuni numai trei, mult patru ore pe săptămînă. Voi lăsa însă deocamdată de-o parte această cestiune şi voi vorbi numai de aceea ce priveşte studenţii. Pentru ce prelecţiunele sînt astfel răşchirate pe săptămînă? Pentru ca să se dea timp studenţilor să studieze şi să mediteze materia predată de profesori.

Aceasta însă nu s-a considerat de profesori şi de însuşi domnul Ionescu; domnia-sa mergea în Iaşi şi-şi începea prelecţiunile; cum aflau studenţii, ei dădeau năvală la curs, şi domnul Ionescu îi ţinea într-una, îi îndopa cu prelecţiunile! *(ilaritate)*, fără însă a se întreba daca un aşa mod de a ţine prelecţiuni putea să profite studenţilor.

Închipuiţi-vă domnilor, că aici în Senat m-aş sui la tribună şi aş vorbi două ore; că apoi domnul N. Ionescu, cu elocinţa domniei-sale bine cunoscută, spre a mă combate ar ţine un discurs de două ore, şi apoi ar mai vorbi şi alţii pînă la mezul nopţii. Vă fac întrebare, oricît de frumoase, de elocinte ar fi aceste discursuri, n-aţi sfîrşi prin a nu mai asculta nimic, prin a nu mai înţelege nimic? Ei bine, iată ce se face la Universitatea de Iaşi de mai mulţi ani; lipsesc profesorii mai multe luni de zile de la îndatoririle lor; studenţii perd deprinderea de a mai studia, de a mai medita. Deodată află că profesorul a venit în Iaşi; năpustesc, dau buzna toţi *(ilaritate, aplauze)* şi-l ascultă o zi, două; şi apoi în faţa acestor prelecţiuni îndopate rămîn mai zăluzi decît chiar mai nainte de a asculta aceste curioase prelecţiuni! — Iată, domnilor, ce se face la Universitatea din Iaşi de mai mulţi ani. Înţelegeţi, domnilor, că, pus pe un asemenea teren, chiar elocuentul domnu Ionescu a fost foarte slab; şi dar, cu toată retorica domniei-sale, Senatul a aprobat purtarea ministrului Mîrzescu.

După domnul Mîrzescu au venit deosebiţi alţi miniştri la instrucţiunea publică, domnii N. Racoviţă, P. Carp, Tell, Maiorescu şi alţii. Ştiţi ce a făcut domnul Tell. Domnul Maiorescu asemenea văzînd că profesorii de la Universitatea de Iaşi nu-şi făceau datoria, că dumnealor erau tot ce voiţi afară de profesori, că unii erau şi slabi cu desăvîrşire, pe lîngă care apoi nici nu-şi făceau datoria, domnul Maiorescu, zic, a voit să facă să înceteze această stare de lucruri. Recunosc însă că, spre a remedia răul, a luat un drum pieziş, un drum rău; s-a socotit în drept să suprime unele catedre, ca să scape de unii profesori. Domnia-sa mai bine ar fi făcut să urmeze legea, să prevină pe consiliul permanent al instrucţiunei să-i supună la cenzura pairilor lor, ba chiar să ceară prin această cale însuşi destituirea lor.

Mai putea domnul Maiorescu să vină la Corpurile legiuitoare cu un project de lege şi să ceară îmbunătăţirea legei. Nu a făcut aşa. Domnia-sa a destituit d-a dreptul doi profesori de la Iaşi; a mai destituit pe unul din cei mai capabili şi mai zeloşi dintre profesorii de la facultatea de drept din Bucureşti [19]. Atunci Senatul, indignat de lovirea ce se da drepturilor profesorale şi avînd în fruntea sa doi bărbaţi cari sînt un gagiu pentru instrucţiunea publică, a intervenit. În adevăr, instrucţiunea publică — fie bine constatat — ar putea oriunde găsi duşmani; numai în Senat duşmani nu poate găsi luminarea publicului! Domnii Bozianu şi Al. Orescu luînd dar în apărare specială drepturile profesorilor loviţi, Senatul a dat domnului Maiorescu un drept şi meritat blam.

Însă chiar atunci Senatul nu a ascuns, nici a apărat loviturile ce se dau instrucţiunei superioare prin părăsirea catedrelor, prin degradarea

Universităţei de Iaşi, cu atîta mai deplorabilă cu cît Universitatea de Cernăuţi primise o grabnică şi strălucită dezvoltare. Domnu[l] Deşliu arăta aceste îngrijiri zicînd : „N-aş fi făcut această interpelaţiune, dacă nu era vocea dureroasă a Universităţei de peste Milcov ..." etc. Aşa s-a învinovăţit domnul Maiorescu, nu pentru că a lovit răul, dar pentru că a avut recurs la o măsură nelegală, pentru că, în loc să întrebuinţeze controlul dat de lege, a ieşit afară din lege. Însă răul, o mai adaog, era constatat în unanimitate.

Cu ocaziunea ultimelor alegeri, răul a crescut şi mai mult ; şi a luat proporţiuni atît de mari, încît a îngrijit pre amicii cei mai intimi ai guvernului, a îngrijit pe membrii cei mai influenţi ai majorităţei din Camera suroră, a îngrijit chiar pre coreligionarii domnilor profesori ; şi aşa fiind în Cameră, mai deunăzi, un vicepreşedinte, onorabilul colonel Leca, a făcut următoarea interpelare, care este mai întocmai ca a mea, cu o singură deosebire, că ea este mult mai energică decît a mea. Iată ce zice domnul Leca în şedinţa de la 17 ianuariu :

„Eu mi-am permis a face ministrului instrucţiunei publice o interpelare în privinţa profesorilor deputaţi.

Nemuritoarea Constituantă, care a dotat ţara cu instituţiuni liberale, a dat drept profesorilor a fi deputaţi ; şi nu se putea ca acea Constituantă să se inspire decît de idei liberale, nu putea prin urmare să lipsească un Parlament de contingentul de lumini al profesorilor. Le-a dat dar dreptul a fi mandatari. Prin urmare, nici se poate produce o moţiune în Parlament care ar avea de obiect să rădice profesorilor acest drept.

În privinţa profesorilor care ar lipsi de la curs în timpul mandatului lor, nu s-ar putea zice oare că se cauzează o pagubă învăţămîntului ? Ei bine, tocmai pentru aceea cer de la domnul ministru să binevoiască a ne spune : îndeplinat-au aceşti profesori locurile lor ? În caz afirmativ, nu am nimic de zis. Dacă însă cursurile s-ar constata că suferă, atunci absenţa domnilor profesori titulari este o perdere. Zic aceste, nu ca să lovesc în domnii profesori, dară cred că însuşi domniilelor vor conveni că este o datorie pe care trebue să şi-o îndeplinească, pe cîtă vreme sînt salariaţi pentru aceasta".

Voi arăta că acest rău provine nu pentru că nu sînt elevi la facultăţi, dar pentru că la catedre nu sînt profesori.

S-a mai vorbit că nu este bine ca profesorii să fie şi judecători. Iată şi aci ce zicea domnul colonel Leca în Cameră :

„S-a mai vorbit că unii profesori sînt şi judecători. Contra acestui fapt mă ridic din toate puterile mele. Cum poate să aibă vreme un profesor de a fi şi judecător ? Ce ? Nu sînt oare destui oameni capabili cari să ocupe fotoliul de judecător ?

Să lăsăm, domnilor, pe profesori să se ocupe numai de catedră, daca voim a culege roade bune".

Şi cine le zice acestea, domnilor ? Domnu[l] colonel Leca, vicepreşedinte al Camerei deputaţilor, membru din majoritatea coreligionară a domnilor miniştri.

La această imputare, domnilor, a venit unul din acei profesori tineri să răspundă ; să vedeţi cum a răspuns :

Domnul Climescu [20] ... „Domnilor, v-aş ruga să-mi daţi o dreptate ; de la începutul acestei Camere, astă-vară şi acum, cred că-mi recunoaşteţi că am fost unul din cei mai modeşti ... Nu m-am amestecat mai în nimic ; n-am voit să ies înaintea nici a unora. Mai mult, pot zice

că şi în ţară am fost modest, şi în ţară eu nu pot conta decît că sînt de cinci ani de zile; ei bine, am să vă fac o declaraţiune, *am să vă declar acum că n-am să mai fiu modest*, am să ies din starea mea, din natura mea".

În adevăr, domnilor, recunosc că onor. domn Climescu, sosit de abia de cîţiva ani în ţară, este un bun profesore, că are conştiinţa, are chiar amoarea profesiunei sale; domnia-sa ne spune chiar că este modest, avînd însă grija a ne declara totodată că va deveni nemodest; şi rău va face, după opiniunea mea.

Din nenorocire, astăzi instrucţiunea publică face parte din politică; de aceea domnul profesor Climescu, spre a justifica părăsirea catedrei sale, se servă de cuvintele următoare:

„Trebuie să constat din nenorocire că şi instrucţiunea publică face parte în politică, *pe cînd ea ar trebui să fie cu totul afară din luptele politice;* astă primăvară, zic, schimbîndu-se împrejurările, noi cei mai tineri ne-am zis: iată o eră nouă ce se deschide ţărei, iată momentul cînd putem fi ascultaţi şi noi.

În fine, am avut credinţa că, sub această nouă eră ce se deschidea înaintea noastră, învăţămîntul public îşi va dobîndi locul şi consideraţiunea sa. Şi cu această ocaziune, domnilor, voi spune o credinţă ce am: că dacă ţara aceasta trebuie să aibă un loc în concertul Europei, că dacă trebuie să fie pusă în relief în Europa, apoi nu va mai putea ajunge la aceasta nici prin industrie, nici prin comerciu, decît numai prin învăţămînt. Numai avînd oameni luminaţi, numai cînd vom deveni o Atenă, nu pentru Europa, ci pentru Orientul ei, numai atunci vom putea trăi ca naţiune civilizată, luminată.

Acestea ar trebui să fie tendinţele tutulor guvernanţilor noştri".

Şi eu cred că sub guvernul actual instrucţiunea publică va fi apărată, mai ales dacă Senatul, pînea rece, va zice puternicul său cuvînt, ca ministerul să puie în marginile îndatoririlor lor pe profesorii de la Universitatea de Iaşi!

Să vedeţi, domnilor, acum ce rău găseşte domnul profesor Climescu la Universitatea de Iaşi, care este, după domnia-sa, cauza stărei de degradare în care a căzut această Universitate:

„La 1871", zice domnia-sa, „cînd am venit de la studiu, am văzut un spectacol îngrozitor în ţara mea; acest spectacol îngrozitor era căderea învăţămîntului, internatele goale, profesorii persecutaţi, nivelul studielor căzut, cel puţin în comparaţiune cu timpul pe cînd eram eu în şcoalele ţărei, pe la 1864.

Fiindcă specialitatea mea mă condamna să rămîn în instrucţiunea publică, m-am interesat să văd care e cauza scăderii învăţămîntului. După multe observaţiuni, cugetări şi chibzuinţe, căci noi oamenii de ştiinţă avem obicei de a observa mult, foarte mult, şi numai după aceea ne hazardăm a avansa cîte o veritate, şi poate încă nici acea veritate să nu fie absolută, fiind posibil a se combate, am observat, zic, mult, şi am găsit un culpabil în toate acestea; culpabilul e legea instrucţiunii votate în 1864. Are puţine defecte această lege, dară mari. Unul şi mai mare decît toate, ni l-a spus domnul preşedinte al Camerei, cînd vorbea ca simplu deputat, este că această lege, împreună cu alte două legi foarte principale, au fost făcute numai în trei săptămîni. *Alt defect mare este lipsa de control, alt defect este centralizarea* enormă ce esistă în instrucţiunea publică".

Nu voi răspunde aci mult, dacă legea instrucţiunei a fost făcută în trei săptămîni. Aceasta este o eroare. Legea instrucţiunei publice, în părţile sale principale, este luată mai din cuvînt în cuvînt din legea prelucrată în 1851 în Moldova de tot ce era mai ilustru în timpii de atunci.

Pe urmă, în 1863, în timpul ministeriului domnului N. Creţulescu s-a numit o comisiune în care erau domnii Bozianu, răposatul Costa-Foru, Boerescu şi alţii; eram şi eu în acea comisiune care a lucrat projectul de lege, gata de tot spre a fi supus Corpurilor legiuitoare. A venit 2 mai; projectul s-a studiat din nou în Consiliul de Stat, unde i s-a dat cea din urmă faţă; şi astfel acel project a devenit legea organică de astăzi a instrucţiunei publice. Nu este dară esact că s-au făcut în trei săptămîni această lege. Cît pentru celelalte defecte, din care cel principal după domnul Climescu ar fi că legea din '64 nu are control asupra profesorilor, ei, domnilor, ia uitaţi-vă cum iese adevărul la lumină!

Se califică şi astăzi legile de la 2 mai de legi autoritare, legi draconiane!

Ei bine, astăzi domnul Climescu dă dreptate acestor legi, imputîndu-le defectul că n-ar da guvernului mijloace de control. Domnilor, legea instrucţiunei publice de la 1864 era cu totul departe de principiul autoritarismului; da, această lege nu voia să trateze profesorii ca pe copii, a-i conduce cu ferula; legea din 1864 credea c-are a face cu bărbaţi serioşi; şi, aşa fiind, ea lasă la apreciaţiunea lor, la conştiinţa lor îndeplinirea îndatoririlor lor! Şi chiar cînd această lege prevede un control, o necesitate de măsuri coercitive, ea supune pe profesori judecăţei pairilor lor, îi supune juriului compus de profesori traşi la sorţi. Şi domnul Climescu zice cum că legea de la 1864, fiindcă nu avea control, este cauza că în Universitatea de Iaşi cîntă cucuvaiele! Domnul Climescu, care zice că este modest, a dat asemenea scuze ale neîndeplinirei datorielor sale şi a adaos c-a socotit că va face mai bine părăsind catedra sa, retrăgîndu-se de acolo unde-l chema datoria şi viind în Camera de la Bucureşti, căci acolo ar face mai bine! Domnia-lui a zis această curioasă dezvinovăţire, nu am zis-o eu! Dară destul cu dezvinovăţirile domnului Climescu şi ale colegilor săi.

Să vedem acum ce a răspuns domnul ministru de instrucţiune la aceste curioase scuze. S-a pus şi domnul Chiţu, cum s-au pus şi profesorii, s-a pus în dosul constituţiunei. „Constituţiunea dă drept profesorilor ca să fie deputaţi şi senatori. Constituţiunea le dă drept ca să fie ingineri, să fie agenţi, să fie orice; eu n-am ce face, aşa este constituţiunea, vinovata de constituţiune! Constituţiunea este vina că Universitatea de Iaşi nu merge bine"! Nu socotesc, domnilor, că acei cari au făcut constituţiunea au crezut un moment că scopul ei ar fi fost să ucidă prin parlamentarism un corp mare de învăţămînt public, o făclie a viitorului.

Iată însăşi cuvintele domnului ministru de instrucţiune:

„Pe cît timp constituţiunea noastră nu creează o incompatibilitate între aceste două mandate sau sarcine, eu cred că nici nu poate fi vorba dacă un profesor s-a admis bine sau rău în acest Parlament.

Cestiunea însă ia altă faţă [sic!] îndată ce se dirige interpelarea sau întrebarea d-a dreptul ministrului instrucţiunei publice în sensul sau în formula aceasta: ce face ministrul instrucţiunei publice cu catedrele de la Universităţi sau de la alte şcoale, cari sufer, neputînd fi ocupate de titularul profesore, care siegează în Cameră sau Senat? Aci, domnilor,

să-mi permiteţi a mă referi mai cu seamă la dispoziţiunile legei organice a instrucţiunei publice".

Aceste cuvinte şi le poate însuşi Adunarea sau Senatul, cînd se alege un profesor; cînd alegerea sa este bună, Senatul şi Adunarea în complectul său nu pot să-l excludă. Dară aceasta nu scuteşte pe ministru de a-şi face datoria, de a cere ca profesorii să-şi facă datoria; domnia-sa este dator să vorbească şi să facă ceea ce a zis şi a făcut ministrul intrucţiunei publice de la 1870, cînd domnia-sa a zis — nu deputaţilor şi senatorilor — dară profesorilor, dascălilor: „Făceţi-vă datoria". *(Aplauze.)*

Iată ce mai zicea domnul Chiţu în cealaltă Cameră:

„Va să zică am degagiat cestiunea de acea importanţă a ei constituţională în privinţa compatibilităţei mandatului. Astfel simplificată, iată ce zice articolul 390 din legea instrucţiunei publice în privinţa absenţelor profesorilor de la catedrele lor.

«Lipsirea de la clase în curs de o lună fără congediu şi fără scuză bine-cuvenită va face să se considere demisionat învăţătorul.

Între scuzele bine cuvîntate ale acestui articol şi ale celui precedinte, nu se vor putea admite cele întemeiate pe alte ocupaţiuni ce ar fi avut învăţătorul, deosebit de ocupaţiunile legiuite ale funcţiunei sale de învăţător».

Va să zică este clar şi evident că un profesor poate lipsi de la catedra sa ori avînd congediul ministrului, ori avînd scuze bine cuvîntate pentru lipsa sa; numai cînd ar lipsi una sau alta din aceste condiţiuni, numai atunci ministrul este dator să considere ca demisionat pe profesorele absent".

Domnul Chiţu singur dară recunoaşte că, după 30 de zile de lipsă, domnia-sa avea datoria a considera ca demisionat pe oricare din profesorii care ar fi fost în această poziţiune; însă zice domnia-sa:

„S-a întîmplat, în adevăr, că mai mulţi profesori, cari au fost aleşi deputaţi şi trămişi la această Adunare, voind să-şi îndeplinească mandatul ce au priimit de la alegători, au venit în Cameră şi prin aceasta a trebuit să lipsească de la catedrele lor. Dacă lipsele s-ar fi urmat fără înlocuire, neapărat că eu după 30 de zile de lipsă trebuia să consider ca demisionat pe oricare din profesori care ar fi fost în această poziţiune; însă toţi, fiecare, venind la Cameră, mi-a recomandat cîte un suplinitor, profesor coleg de al domniilor-lor, tot de la Universitate, pentru ca să-l suplinească la catedra domniei-sale în tot timpul funcţionărei sale în Cameră".

Domnul ministru recunoaşte că domnii profesori de la Universitatea de Iaşi, chemaţi a-şi părăsi catedrele, i-au recomandat ca suplinitori profesori, colegi de ai domniei-sale. Domnul ministru recunoaşte că un profesor, cînd lipseşte, nu poate să lase drept suplinitor decît un alt profesor coleg al domniei-sale. Apoi mai zice domnul Chiţu:

„Consultînd pe consiliul permanent, mai întîi asupra condiţiunilor de capacitate şi de admisibilitate ale acelor recomandaţi suplinitori, eu le-am suplinit catedrele cu acei profesori şi sînt convins că nici unul din profesorii suplinitori nu sînt în condiţiuni de a atrage reprobaţiunea dumneavoastră sau a ţărei. Un profesor de la Universitate, dacă lipseşte, un confrate al său poate să-l suplinească. Aceasta se face nu numai la noi, dară şi în alte ţări, unde mai cu seamă sînt servicie de profesori agregaţi, servicie recunoscute de lege.

Va să zică în această privinţă eu cred că nu am urmat în contra legii, ca ministru al instrucţiunei.

Mi s-ar fi putut imputa, cred, dacă aş fi îngăduit pe profesorii titulari să vină în Cameră şi aş fi suferit totodată catedrele neocupate *de alţi profesori*; atunci mi s-ar fi putut cu drept cuvînt imputa neglijenţa pentru învăţămîntul public, pentru *buna lui funcţionare*; dară, pe cît timp acele catedre *au fost imediat ocupate*, cred că aceasta a fost o procedură legală şi justificată pe deplin".

Din toate aceste zise ale domnului Chiţu, rezultă, domnilor senatori, că domnul ministru de instrucţiune publică recunoaşte că catedrele ale căror profesori au lipsit au fost imediat ocupate de colegi de ai domniilorlor, adică de profesori din Universitate. Să esaminăm acum dacă faptele corespund afirmaţiunilor. Dară las deocamdată pe domnul ministru să ne mai zică : „Astfel s-a întîmplat cu acei domni profesori cari au primit funcţiuni permanente altele decît aceea de profesor şi cari mi-au cerut congedie, şi încă congedie ilimitate, cum bunăoară mi s-a cerut de domnul Tzoni [21] şi de domnul Şendrea [22]; acolo nu am putut încuviinţa; poate că la rigoare aş fi putut-o face cu suplinitori, numai din spiritul legei, iară nu din litera sa; căci legea îmi dă dreptul a acorda congediu; în adevăr, legea nu zice nicăieri că nu pot da un congediu ilimitat, dară zice că profesorele care ar lipsi numai 30 zile fără congediu este considerat ca demisionat".

Şi mai la vale adaugă tot domnul Chiţu : „Cu tot respectul, cu toată stima şi iubirea ce am avut pentru aceşti domni profesori, nu am putut face altfel decît a-i invita să opteze între funcţiunea de profesor şi cealaltă funcţiune. Domnul Tzoni a optat pentru catedră, iară cu domnul Şendrea vom vedea ce este de făcut. Cu toate aceste, şi catedra domnului Şendrea a fost şi este suplinită, nu este vacantă.

... Eu cred că cu modul cum am urmat, adică cu acela de a permite domnilor profesori să siejeze în Parlament în puterea mandatului ce le-au dat alegătorii lor, fiind înlocuiţi la catedre de alţi profesori, n-am făcut cu aceasta ceva rău; n-am făcut cu aceasta ceva în contra legei instrucţiunei publice".

După toate acestea domnul Chiţu a arătat că domnul Vizanti [23] este înlocuit cu domnul Petrino [24], că domnul Climescu este înlocuit cu domnul Roşu, că domnul Ionescu, după recomandaţiunea chiar a domnului Ionescu şi după avizul consiliului permanent, este înlocuit cu domnul Caragiani [25] ...

Domnul ministru de instrucţiune publică Chiţu: Este greşală.

Îmi pare bine că recunoaşteţi că e greşeală. Vedeţi că vorbele mele de ieri sînt adevărate; domnul ministru de instrucţiune publică cunoaşte mai puţin faptele locale decît colegul său de la esterne, onor. domn Ionescu.

Domnul Ionescu nu este înlocuit de domnul Caragiani; vă voi spune de cine este înlocuit şi cînd a fost înlocuit.

După ce domnul ministru al instrucţiunei publice a dat Camerei aceste lămuriri, după ce domnia-sa a spus că toate merg bine la Universitatea de Iaşi, după ce domnul ministru a declarat în mod categoric că toate catedrele sînt ocupate de profesori colegi ai profesorilor absenţi, că în fine ilustraţiunile au fost înlocuite cu ilustraţiuni, negreşit că Camera a trebuit şi n-a putut face altceva decît a da votul următor : „Camera,

satisfăcută de esplicările date de onor. domn ministru de instrucţiune, trece la ordinea zilei".

Iată, domnilor, ce soartă a avut în Camera sorură cestiunea Universităţei din Iaşi, adusă pe tapet de colonelul Leca, vicepreşedinte al acelei Camere.

Însă dacă Camera a rămas mulţumită, eu vă mărturisesc că n-am rămas deloc mulţumit, pentru că nici ţara nu a rămas mulţumită cu declaraţiunile neesacte ale domnului ministru de instrucţiune publică. Domnilor, îmi veţi da voie ca să urmăresc de departe şi de aproape soarta Universităţei de Iaşi, fiindcă, cum am arătat, am luat şi eu o mică parte la formarea ei.

Aşadară, cînd am văzut că domnul Chiţu despre a căruia solicitudine pentru instrucţiune nu mă îndoiesc, că domnia-sa reprezinta Camerei Universitatea de Iaşi într-o stare atît de înflorită, susţinînd că ea merge bine, pentru că profesorii absenţi sînt supliniţi prin alţi colegi de o egală valoare, m-am întrebat, dară, aşa fiind, ce este strigătul părinţilor de familie de dincolo de Milcov? Ce este cu plîngerile studenţilor? Ce este cu nemulţumirea chiar a multor din profesori? Şi mi-am zis: oare să nu fie o esageraţiune, şi aceste strigăte şi nemulţumiri oare să nu fie pasiuni politice, să nu fie acel spirit de frondă care predomină în societatea noastră, care face că adesea nevinovatul este pe nedrept învinovăţit; şi aşa şi profesorii de la Universitatea de Iaşi, deşi îşi fac datoria, să fie calomniaţi? În această îndoială m-am hotărît să mă duc însumi la sorginte, la faţa locului. M-am dus dar la Iaşi; şi de acolo m-am dus la Universitate, hotărît a mă adresa către însuşi rectorul Universităţei, către domnul Suciu, un bărbat bătrîn, venerabil, membru stimat din acel grup politic care odată se califica de „fracţiune liberă şi independentă". De la domnia-sa am voit să iau lămuriri.

Am zis dară domnului Suciu: onor. amice şi rector, domnia-ta şi eu avem interes ca Universitatea din Iaşi să meargă bine, eu ca mic cofondator şi domnia-ta ca rector al acestei Universităţi; de aceea vin a te preveni că în una din aceste zile am să merg la Universitate, şi în privinţa stărei ei să vă cer să mă domiriţi în nedomiririle mele, cum zicea răposatul şi pururea regretatul George Costa-Foru.

A doua zi dimineaţa m-am dus la 10 $^1/_2$ ore la Universitate; m-am preumblat prin camerile de jos şi de sus, şi n-am găsit ţipenie de om!

Neavînd ce face mai bine, m-am pus a privi acel frumos palat odată al domnilor Moruzeşti; iată în ce stare îl găsii: ulucele, zgheaburile cum se zice aci, căzute la pămînt, streşinile acoperămîntului sfărîmate, ploaia oborînd nu numai stucul de afară, dară străbătînd şi în lăuntru[1] încăperilor; din toate părţile, vîntul şuierînd printre uşi şi ferestre stricate; dacă ar fi fost noapte ar fi cîntat şi cucuvăile. În fine, umblînd şi căutînd prin toate părţile, am găsit două fiinţe omeneşti în bibliotecă. I-am întrebat: Domnul rector este aci? — Nu este! — Dar domnii profesori sînt cel puţin aci? — Nici aceştia nu mai sînt aci, fiindcă şi-au finit cursurile. — Cum? La 10 $^1/_2$ ore? — La 10 $^1/_2$ nu mai sînt cursuri! Numai la facultatea de ştiinţe este un curs la o oră după-amiază — Cum se face aceasta? — Apoi de, domnul meu, domnii profesori sînt judecători; domnii profesori sînt advocaţi, la 11 ore trebuie să fie la tribunale, la curte, la parchet. Ceilalţi sînt: unul la Paris, altul este ministru, altul este inginer pe calea ferată Ploieşti—Predeal, altul s-a numit director la Şcoala de meserii, alţii sînt deputaţi, şi unul senator din partea Universităţii. — Ei, apoi

studenţii ce fac? — Ce să facă, se ocupă şi ei de treburile lor, cum vrea Dumnezeu! Nu m-am mulţumit cu atît; am adresat o scrisoare domnului rector şi i-am zis: onor. domnule rector, vă fac cunoscut că de două luni m-am hotărît a face în Senat o interpelare în privinţa Universităţei noastre; şi fiindcă nu voiesc să mă înaintez cu noţiuni neesacte, împrumutate de la sorginte nesigure, nefiind oficiale, vă rog să binevoiţi, în mod oficial, a-mi da lămuriri privitoare la întrebările următoare. Aceste întrebări sînt aceleaşi cari sînt cuprinse în interpelaţiunea ce adresez pentru Universitate domnului ministru de instrucţiune publică. Aci am finit scrisoarea, am pus-o în copertă, am adresat-o domnului rector şi am lăsat-o la bibliotecă. De acolo m-am dus la Curtea de apel; acolo n-am găsit pe domnu[l] Suciu, membru la Curtea de apel, dară am găsit pe domnu[l] Ureche, egalmente profesor la Universitate, şi i-am zis: — Am fost astăzi la Universitate şi n-am găsit pe nimeni acolo; erau zece ore, şi am fost acolo pînă la 11 ore... — Eroare, mi-a răspuns domnul Ureche, eu am fost acolo pînă la 11 ore. Conversaţiunea s-a sfîrşit între noi, dînd vina asupra ornicelor, cari nu arătau ora în mod uniform.

Puţin în urmă, onor. domn Suciu îmi adresă lămuriri oficiale de starea Universităţei din Iaşi, ca răspuns la întrebările mele. Domnia-sa s-a adresat la secretarul Universităţei, i-a comunicat întrebările mele, ordonîndu-i să răspunză după însuşi actele şi registrele de prezenţă din cancelaria Universităţii. Aceasta s-a şi făcut. Aceste informaţiuni, daţi-mi voie să vi le citesc; dumneavoastră veţi vedea cum realitatea nu corespunde la starea de lucruri cum ea a fost espusă de domnul ministru în cealaltă Cameră; iată ce zice secretarul Universităţei către rector:

„În urmarea însărcinărei date subscrisului de domnia-voastră, am onoare a vă refera următoarele:

1. Cîte catedre are Universitatea? 23 catedre, 8 la facultatea juridică, 8 la facultatea de ştiinţe şi 7 la facultatea de litere.

2. Cîte sînt ocupate şi de cine?

Catedre ocupate sînt 22".

Îmi păstrez dreptul a reveni asupra acestei lămuriri şi a vă arăta că fiecare din aceste 22 catedre are cîte un profesor, şi că nu este un singur caz ca un profesor să ocupe două catedre, cum aceasta se face la alte Universităţi.

Acum să vedem cîte ore de prelecţiuni are fiecare profesor:

„Domnul P. Suciu 10 ore pe săptămînă, în fiecare zi cîte 2 ore, iară marţea şi joia cîte o oră.

Domnul A. Gheorghiu [26]	3	ore	pe	săptămînă
Domnul I. Negruzzi [27]	3	„	„	„
Domnul Al. C. Şendrea	4	„	„	„
Domnul G. A. Ureche [28]	4	„	„	„
Domnul Şt. C. Şendrea [29]	3	„	„	„
Domnul I. Ciurea [30]	3	„	„	„
Domnul Gr. Cobîlcescu [31]	3	„	„	„
Domnul N. Culianu [32]	4	„	„	„
Domnul B. Conta [33]	3	„	„	„
Domnul C. Climescu	3	„	„	„
Domnul A. Fătu [34]	3	„	„	„
Domnul N. Ionescu	4	„	„	„
Domnul Şt. Miclea	6	„	„	„
Domnul A. Vizanti	3	„	„	„

Domnul Șt. Vîrgolici [35]	3	ore	pe	săptămînă
Domnul Șt. Emilian [36]	9	,,	,,	,,
Domnul I. Melik [37]	4 1/2	,,	,,	,,
Domnul Milt. Tzony	4	,,	,,	,,
Domnul N. Quintescu	4	,,	,,	,,
Domnul I. Caragiani	3	,,	,,	,,
Domnul Const. Leonardescu [38]	3	ore	pe	săpt. ”

Vedeți dară că mai toți profesorii au mult trei ore de prelecțiuni pe săptămînă; și numai trei țin prelecțiuni de la șease pînă la 10 ore pe săptămînă. Acești trei profesori sînt din patria lui Lazăr, sînt transilvăneni.

Acum cîți studenți are fiecare facultate? Pentru anul 1876—1877, facultatea de drept are 99; facultatea de științe 43, facultatea de litere 28, în realitate această facultate nu are decît între opt și zece studenți, pentru că deși la începutul semestrului se înscriu mulți, dară în cursul semestrului nu mai urmează cursurile.

Acum, după ce ați văzut acestea, după ce v-ați convins că acești domni profesori și-au mărginit activitatea numai în cîteva ore de prelecțiuni pe săptămînă, vine întrebarea dacă măcar ei țin aceste prelecțiuni? Nu, pentru că domnia-lor cumulează și alte funcțiuni. Trei sînt judecători, onor. domn Suciu și domnu[l] Ureche sînt membri la Curtea de apel, și domnul Leonardescu este membru la tribunalul de întîia instanță. Domnul Șendrea este agent diplomatic la Paris, domnul Ionescu este ministru. Trei profesori sînt deputați: domnii Climescu, Vizanti și Gheorghiu; mai este și onor. domn Miclea, director la Școala de meserii; mai este domnul Cobîlcescu, senator din partea Universității. Vedeți că din 20 profesori zece ocupă și alte funcțiuni; și *nota bene* că aceștia sînt profesorii de la catedrele cele mai importante pentru învățămînt. Acum, după ce am văzut un număr atît de mare de profesori lipsind de la îndatoririle lor, urmează întrebarea naturală: cine sînt suplinitorii domniilor-lor? Ați văzut dumneavoastră că onor. domn ministru al instrucțiunei publice, în cealaltă Cameră, a recunoscut în princip că suplinitorii trebuie să fie luați dintre colegii lor, dintre profesorii de la aceeași facultate; și sînt dator să mărturisesc că, acolo unde domnia-sa a fost în pozițiune ca singur și fără presiune să pună în lucrare acest principiu, domnia-sa a fost consecinte și a urmat conform principiului.

Domnia-sa a lucrat așa: la Universitatea de București a murit regretatul profesor Costa-Foru [39]; ce-a făcut onorab. domn ministru? A ales pe unul din tinerii cei mai capabili, pe un om care, fără a fi încă profesor, și-a făcut un nume în literatura dreptului, a ales pe onor. domn Nacu [40], l-a însărcinat de a ține cursul repausatului Costa-Foru pînă la săvîrșirea concursului deja publicat; și fiindcă domnul Nacu nu era profesor și știind domnul Chițu că este bine ca chiar suplinitorii să fie luați dintre profesori, înainte de a numi pe domnu[l] Nacu chiar în mod provizoriu, domnia-sa s-a adresat la facultatea de drept, la toți profesorii acelei facultăți, întrebîndu-i dacă numirea domnului Nacu le va fi agreabilă; numai după răspunsul de aprobare al acestor, domnia-sa a îmbogățit facultatea de drept cu onor. domn Nacu. Să vedem acum dacă și la Iași domnul Chițu a făcut tot așa? Negreșit că domnul ministru [al] instrucțiunei publice a fost împedicat de ocupațiunile sale politice să meargă la Iași! Domnia-sa nu a trecut măcar o dată apa secată a Milcovului, ca să poată privi cu ochii săi și să constate starea școale-

lor din Moldova. Nefăcînd aşa, domnia-sa s-a aflat în poziţiune de a lucra după informaţiunile eronate ce i s-au dat de colegul său de la esterne, şi el profesor la Universitatea de Iaşi. Ei bine, iată, domnilor, aceia cari înlocuiesc la Iaşi pe profesorii absenţi:

1. Domnul Al. Gheorghiu este înlocuit prin domnul G. A. Ureche (judecător şi profesor).

2. Ştef. C. Şendrea prin domnul Al. C. Şendrea.

3. Andrei Visanti prin domnul Petrino.

4. C. Climescu prin domnul G. Roşiu.

5. N. Ionescu prin domnul Petru Răşcanu[41].

Această lămurire o împrumut însuşi raportului secretarului Universităţei de Iaşi.

Domnul Gheorghiu este înlocuit cu domnul Ureche, profesor şi coleg al său; prin urmare acesta întruneşte condiţiunile de lege; dară vă fac întrebarea dacă domnul Ureche poate îndeplini această însărcinare, căci domnia-sa este profesor şi membru la Curtea de apel totdeodată?

Vă fac o întrebare, domnilor, dacă un om, aibă activitatea lui Cav[o]ur, sau a lui Thiers, sau a lui Bismark, sau a lui Gorciacoff, poate fi profesor la catedra sa, mai poate înlocui pe un altul la o altă catedră şi mai poate fi şi membru la Curtea de apel? El trebuie să fie de la 11 ore pînă la 5 la Curte; îi mai trebuie timp să studieze dosarele; şi prin urmare nu cred că poate să aibă timpul de a putea să împlinească însuşi îndatoririle sale de profesor titular, cu atît mai puţin şi de a îndeplini şi datoriele unei alte catedre văduvă de profesorul său. Dară oare onor. domni, în starea noastră de învăţămînt, în starea în care se află ştiinţa în ţara noastră, este de ajuns ca un profesor să meargă să citească cursul său la catedră, ca cum ar citi *Ceaslovul* sau *Evanghelia*? Nu are el oare nevoie de a se pregăti cu un studiu mai întins pentru ceea ce are a preda? Negreşit că el trebuie să se ocupe cel puţin cîteva ore, pentru ca să poată face misiunea sa folositoare. Cu cît această însărcinare este mai grea, cînd profesorul suplinitor este chemat de a ţinea un curs străin specialităţei sale, cum pentru domnul Ureche este economia politică. Prin urmare, se poate lesne conchide că domnul Ureche se află în absolută imposibilitate de a putea îndeplini două catedre, aceea de dreptul constituţional şi adminsitrativ şi aceea de economie politică şi de ştiinţe financiare, şi în acelaşi timp să fie domni-sa şi membru la Curte. Aşadară, domnilor, judecaţi singuri, dacă oare este în stare un om cu toată inteligenţa ce ar poseda să cumuleze trei funcţiuni, din cari numai una singură este destul de grea, pentru un om de o capacitate ce nu trece peste nivelul comun.

Dar să mergem mai departe.

Domnul Ştefan Şendrea, agent diplomatic la Paris, are suplinitor pe fratele domniei-sale, Alexandru Şendrea, profesore capabil. Domnul Alex. Şendrea este doctor în drept de la Universitatea din Berlin şi unul din cei mai buni advocaţi din Iaşi. Aşa fiind, domnul Alex. Şendrea este necontenit pe drumuri, ca un advocat foarte căutat, foarte *à la mode*. Chiar acum în prezent domnul Alex. Şendrea este în Bucureşti, cu procese înaintea curţilor de aici. Vă întreb, dar, ce se face cu catedra domniei-sale proprie şi cu aceea la care este suplinitor. Domnia-sa care de multe ori are trebuinţă de un altul ca să-l suplinească? De aceea îmi este cu greu a crede că domnul Alex. Şendrea a primit o însărcinare pe care nu o poate

îndeplini în mod conştiincios. Sînt dar încredinţat că însăşi onor. domn ministru al instrucţiunei publice regretă această stare de lucruri şi că va recunoaşte că trebuie măcar acum să înlocuiască pe domnul Şendrea, care de mai mult de cinci luni de zile rezidă la Paris şi în acest timp catedra sa este văduvă; şi junimea studioasă, a căreia apărare a luat-o onor. domn Ionescu, aşteaptă sosirea mult iubitului lor profesore; şi în timpul acestei lungi aşteptări trec semestrele, şi cînd vine timpul esamenilor acea junime, în loc să capete bile albe, capătă bile negre!

Dar voi merge şi mai departe.

Domnul Andrei Visanti este un om de o nepomenită activitate. Domnia-sa este profesore; după aceea domnia-sa a alergat toată primăvara spre a fi numit mandatar al naţiunei; l-a ales ca astfel Vasluiul în entuziasmul cel mai mare, căci domnia-sa a promis vasluienilor că va face a se împărţi proprietatea privată a doamnei Şubin pe la tîrgoveţi [42]. Domnia-sa a şi prezentat un aseminea curios project de lege în Camera sûroră; domnia-sa mai este şi faimosul autor al notei no. 3 dată de deputatul colegiului III. Toate aceste ocupaţiuni au reclamat dar că domnia-sa să încredinţeze altuia catedra sa de profesore. Aci sînt dator să recunosc că onor. domn Visanti a dat peste un bun suplinitor, a dat peste domnul Petrino, a dat peste bardul Bucovinei, a dat peste filomela Bucovinei. Sînt totdeodată dator a spune că acel curs care sub domnul Visanti era văduv de studenţi, astăzi este plin de ascultători! *(Aplauze prelungite.)* Şi aci fie-mi permis a vorbi ceva de bardul Bucovinei! Domnul Petrino a părăsit Bucovina, neputînd să vadă cu ochii săi cum averile monăstireşti, cum fondul religios, provenind din acele moşii date de strămoşii noştri pentru biserica şi şcoala română, se întrebuinţează spre a se întemeia o Universitate germană menită a stînge naţionalitatea română din Bucovina. Domnia-sa dar s-a espatriat, venind în România, în speranţă că aci la căldura românismului lacrimile sale se vor usca!

Ei bine, bardul Bucovinei a venit între noi cu inima plină de durere, simpatizînd cu tot ce este frumos, cu tot ce este Patrie.

Şi îndată ce el află despre interpelaţiunea mea în privinţa Universităţii de Iaşi, el îmi telegrafie, mulţămindu-mi pentru iniţiativa luată şi arătîndu-mi cîtă durere simte inima sa de român şi de poet văzînd decadenţa Universităţii române din Iaşi, faţă cu înflorirea crescîndă a Universităţii germane din Cernăuţi.

Bardul Bucovinei mi-a adresat aceste prin telegramă, numai pentru că am spus că Universitatea de Iaşi este părăsită, este o ruină morală şi materială, în care cîntă cucuvăiele.

Aşadar, domnul Visanti are un suplinitor vrednic; şi, dacă aş avea a face o rugăminte domnului ministru de instrucţiune, ar fi aceasta: fiţi aşa de bun, domnule ministru, lasă pre acuzatorul public să-şi facă acuzaţiunile şi perchiziţiunile sale [43] *(ilaritate, aplauze)*, trimite-l, domnule ministru, să împarţă Vasluiul orăşenilor şi mahalagiilor din Vaslui; uzează de dreptul ce-ţi dă legea şi de acord cu consiliul permanent al instrucţiunei publice înlocuieşte în mod definitiv pe puţin capabilul profesore cu mult capabilul suplinitor; fă ca bardul Bucovinei să fie profesore de istoria şi literatura românească; el va îndeplini cu succes această misiune; el va fi în stare să ţină la Universitatea de Iaşi şi catedra de comparaţiunea limbelor slave cu limba română, catedră care se află chiar la Universitatea de Cernăuţi. Şi aşa făcînd, pe lîngă multele greşeli făcute din eroare sau

din slăbiciune, vei face un act bun, cu toate că, cum zice proverbul român : „Cu o floricică nu se face vară".

Voi merge mai departe.

Domnul Climescu este înlocuit prin domnul Roşu ; domnul Roşu nu este profesor de Universitate. Onor. domn ministru de instrucţiune a zis în Adunare : „Mi se pare că domnul Roşu a fost profesor de Universitate". Nu este aşa. Onor. domn Roşu este institutor la şcoala militară. Domnia-sa este foarte bun, dar domnia-sa n-are gradul academic, nu îndeplineşte cerinţele legei, nu îndeplineşte condiţiunile admise de însuşi domnul ministru de instrucţiune, care a zis în faţa Camerii surori că suplinitorul trebuie să întrunească aceleaşi condiţiuni ca profesorele titular. Aşadar, rezultă din toate acestea că, dacă toate acestea ar fi fost cunoscute de cealaltă Cameră, interpelaţiunea domnului colonel Leca ar fi motivat o altă moţiune decît simpla moţiune de trecerea la ordinea zilei ; căci dacă aicea în Senat, unde sîntem mai bătrîni, tot ce priveşte instrucţiunea publică ne interesă, cu atît mai mult interesul pentru instrucţiunea publică trebuie să ajungă mai viu la inimă, la inima celor mai tineri, căci în ceea ce se atinge de instrucţiunea publică, care este condiţiunea de esistenţă a naţionalităţei noastre, nu este deosebire între tineri şi între bătrîni. *(Bravo, aplauze.)*

Vin acum, domnilor, la ilustraţiunea Universităţei de Iaşi, vin la persoana onor. domnului Ionescu. Domnia-sa ieri striga cît îi permitea vocea că domnia-sa a satisfăcut legea, că domnia-sa are suplinitor, că domnia-sa n-a luat salarul, că domnia-sa este profesorul cel mai esact în îndatoririle sale !

Eu, domnilor, dau adversarilor mei tot ce li se cuvine. Onor. domn Ionescu, deşi se face cam tînăr, membru din fosta fracţiune junĕ, liberă şi independentă, care a luat naştere la 1866, domnia-sa este mai de o vîrstă cu mine ; domnia-sa este un vechi luptător în cauza naţională ; activitatea sa datează cam de pe la 1848. În 1856, domnia-sa s-a espatriat în Belgia ; domnia-sa s-a dus la Bruxelles şi acolo a redactat „Steaua Dunărei" în limba franceză. Acesta este numai unul din actele naţionale şi patriotice ale onor. domn Nicolae Ionescu ; eu aceasta i-o recunosc, ca o datorie şi ca o plăcere. Aceasta este deosebirea între domnia-sa şi între mine. Domnul N. Ionescu niciodată n-a recunoscut nimunui din adversarii săi politici cel mai mic merit, şi aceasta de zece ani de cînd este în Parlament ! Dacă eu astăzi sînt aspru în privinţa profesorului N. Ionescu, este că domnia-sa cu greu se poate înlocui ca profesor, este că Universitatea de Iaşi nu are un al doilea profesor ca domnul N. Ionescu, este că domnul N. Ionescu fiind profesor, făcîndu-şi datoria, este nu numai o ilustraţiune, dar este şi făclia facultăţei de litere ; şi cu un aseminea profesor băncile nu sînt văduve de studenţi. Mi se va obiecta, poate, că eu făcînd aci laudele profesorelui Ionescu am recurs la un fel de chichiţă, la un fel de şiretlic parlamentar, voind să văd pe domnul N. Ionescu mai bine profesor la Iaşi decît a-l vedea ministru în Bucureşti. Nu este aşa, domnilor ! Dacă am avut în viaţa mea o fericire, a fost aceea de a vedea pe domnul Ionescu pe banca ministerială, de a-l vedea pe domnia-sa ministru, domnia-sa care de 10 ani n-a fost decît censor şi tribun violent, fără cruţare, fără dreptate, către toate guvernele, către toate individualităţile, domnia-sa care a luat pe toţi miniştrii la rînd, frămîntîndu-i, atacîndu-i, rumpîndu-i cu dinţii şi cu unghiele ! Şi aceasta-i era uşor, căci în tot acest timp domnia-sa nu a fost la putere ; nu i-a gustat poamele

amare. Bucuria mea dar este să-l văd acum ministru, învăţînd şi domnia-sa ce va să zică apărarea, domnia-lui carele cunoaşte numai atacul. Da, domnilor, acum domnia-sa învaţă că alta este a vorbi şi alta a lucra ; acum domnia-sa este intrat în rîndul oamenilor, voiesc a zice în rîndul miniştrilor *(rîsete, ilaritate)* ; se va încredinţa dar că domnia-sa trebue să-şi schimbe alurele şi vorbele ; şi sper că, odată ce domnia-sa va părăsi aceste bănci, va fi, negreşit, mult mai indulgent, mai dulce decît a fost pînă acum. Nu va mai fi domnia-sa acel censor vehement, fără milă, fără inimă, care aducea pe miniştri bolnavi înaintea sa, tare de dreptul său, deşi mă califică de mare-vizir [44] ! Dar, domnilor, eu niciodată n-am fost aşa autoritar, aşa mare-vizir, cum a fost domnul Nicolae Ionescu, capul fracţiunei libere şi independente, astăzi neliberă şi dependentă ! Declar dar, o mai repet, că pentru mine doresc ca domnul Ionescu să stea mult pe aceste bănci, ca să vadă că pe dînsele nu sînt numai roze, ci sînt şi spini, şi spini care împung foarte dureros.

Aşadar, după aceste prolegomene, sînt în drept a mă întreba : cum domnul Ionescu, această ilustraţiune — şi o zic în toată sinceritatea — , prima ilustraţiune a Universităţei de Iaşi, cum domnia-sa nu este înlocuit prin bardul Bucovinei sau măcar prin vreun profesor de universitate ? Întrebarea aş putea-o uşor satisface, dar las aceasta pentru altă dată, acum îmi ajunge a vă arăta că domnul N. Ionescu este înlocuit prin un bunişor învăţător de seminar, care cu doi, trei ani înainte era învăţător la Tătăraşi, mahala din Iaşi, bunioară ca Tirchileşti de aici. *(Ilaritate.)* Iată de cine este înlocuit domnul Ionescu, marea ilustraţiune a Universităţei de Iaşi ! Domnul Ionescu este înlocuit prin domnul Răşcan, om foarte onorabil, dar care nici la degetul cel mic al domnului Ionescu nu ajunge şi care pentru junimea studioasă din Universitatea de Iaşi nu poate deloc să fie o compensaţiune a absenţii domnului Ionescu. Deunăzi, onor. domn Ionescu zicea că domnia-sa a fost înlocuit de mai multe luni şi că domnia-sa nu primeşte leafă. Pentru această ultimă afirmaţiune, aşa este. Dar nu este tot aşa în privinţa întîei afirmaţiuni ; şi, dar, rog pe domnul ministru al instrucţiunei publice să-mi spună mai întîi domnia-sa de cînd este domnul Răşcan înlocuitorul domnului Ionescu ?

Domnul ministru de culte : După deschiderea cursurilor, am dosarul aci.

Eu susţin că înlocuirea este numai de la decembre. Onor. domn Ionescu a intrat ministru la 28 iuliu, prin urmare august, septembre, octombre, noiembre şi decembre, catedra sa a fost văduvă.

Domnul ministru de culte : Vacanţa nu se consideră.

Apoi, iată, domnilor, un întreg semestru dus fără curs de istorie. Ei bine ! ce se face cu acea junime studioasă de la facultatea de litere din Iaşi ; şi chiar acum oare studenţii cu mîngîiere vor asculta ei pe domnul Răşcan, fostul învăţător de la şcoala primară din Tătăraşi ? Dar poate aproba aceasta inima domnului Chiţu ?

Şi crede domnia-sa că, domnul Răşcan înlocuind pre domnul N. Ionescu, Universitatea de Iaşi are să bată pe Universitatea de Cernăuţi ? Dacă domnul Chiţu crede aceasta, să ne bucurăm cu toţii şi să mulţumim lui Dumnezeu !

Acum, domnilor, iată ce găsesc în privinţa aceasta în nota secretarului Universităţei de Iaşi, care mi s-a dat prin rector. „Suplinitorul domnului N. Ionescu a început suplinirea în decembre 1876 după dispoziţiunea ministerială". Dă-l afară, domnule ministru, pe secretarul Univer-

sităţei, dacă el nu a spus adevărul. Dar nu uita că este un act oficial, ca şi dosarul dumneavoastră. Secretarul Universităţei de Iaşi spune rectorului său că suplinitorul domnului Ionescu a început lecţiunile sale la decembre 1876. Vedeţi dar că am ţinut să vă arăt fapte pozitive ; şi faptul pozitiv al faptelor pozitive este că Universitatea de Iaşi nu mai există decît cu numele. Şi aceasta ar proveni din cauză că nu ar fi studenţi la prelecţiuni? Voi arăta, domnilor, că sînt şcolari la prelecţiuni, dar din nenorocire şcolarii nu găsesc profesori ; şi atunci ei se duc de învaţă oriunde, afară decît la Universitatea de Iaşi ! Şi de ce? Fiindcă după mărturisirea însuşi a onor. domn N. Ionescu, după mărturisirea Senatului, cînd s-a dat votul de blam domnului Maiorescu, după moţiunea făcută de domnul Leca în Camera suroră, care nu se poate presupune că este un inamic al profesorilor din Iaşi, este că Universitatea pătimeşte de un rău cronic, care din zi în zi devine mai grav, din cauza profesorilor cari sînt pretutindenea afară decît la catedrele lor.

Eu dară interpelez pe onor. domn ministru şi-l rog ca în conformitate cu această interpelaţiune ce am comunicat-o deja să binevoiască ca, punct după punct, să răspundă la întrebările care am onoare a-i face ; şi de mai nainte declar că, unde am afirmat rău, voi primi cu bucurie dezminţirea cea mai categorică şi voi recunoaşte greşeala mea ! După răspunsul domnului ministru şi după uzul parlamentar, îmi păstrez dreptul de replică, cînd atunci voi întinde discuţiunea pe un cîmp mai larg spre a face lumină, spre a face ca după un proces care ţine acum de aproape 10 ani Senatul, cel puţin, să zică puternicul său cuvînt în cestiunea Universităţei de Iaşi, care, din toate măririle care le-a avut Moldova şi le-a depus pe altarul statului român, a rămas singură în picioare şi care după ce a triumfat de duşmanii săi din afară astăzi este în pericol de a dispare sub loviturile inemicilor ei din lăuntru ! [45] *(Aplauze.)*

Şedinţa din 2 februarie 1877

Mai întîi esprim mulţumirile mele vechiului meu amic şi intim şi politic, onor. domn Chiţu, ministrul instrucţiunei publice, pentru cuvintele amabile care a binevoit a le rosti la adresa mea. O discuţiune pe un tărîm de mutuală stimă nu poate decît să profite sujetului care amîndoi îl urmărim : îmbunătăţirea şi dezvoltarea învăţămîntului public în toate gradele sale, de la şcoala primară de sat pînă la cea mai înaltă treaptă a sa, care este Universitatea.

Acestea fiind odată zise şi repetînd încă o dată mulţumirele mele, rog pe onor. domn Chiţu a-mi permite de a zice ministrului instrucţiunei publice, şi aceasta cu toată amicia, cu toată stima care i le port, că esplicaţiunile care mi le-a dat ieri n-au fost mulţumitoare pentru mine şi m-au întărit încă mai mult în convicţiunea ce am că domnia-sa a fost prea indulgente pentru abaterile săvîrşite de către profesorii Universităţei de Iaşi, indulgenţă care a avut drept rezultat că Universitatea din Iaşi, de fapt, nu mai există !

Îmi voi permite a dezvolta, unul după altul, toate motivele care mă fac de a susţine cum că esplicaţiunele domniei-sale n-au fost îndestulătoare. Dar mai înainte rog pe onor. Senat să-mi permită a zice cîteva cuvinte despre partea care şi eu am luat în învăţămîntul public, nu pentru ca să mă laud, ci pentru ca să arăt că numai eu nu pot fi inimicul

învăţămîntului public! Mai cu seamă învăţămîntul de peste Milcov nu putea şi nu poate să aibă un amic mai sincer decît eu, care mica mea carieră, alăturea cu amicul meu domnul Ion Ghica, am început-o cu profesoratul. La 1840, cînd dascălia nu era pusă pe treapta de consideraţiune care i se cuvine în orice ţară ce păşeşte pe calea progresului, domnia-sa şi eu am fost primii feciori de boier în Moldova cari ne-am făcut dascăli: domnia-sa profesore de matematici şi de economie politică, şi eu profesore de istorie naţională [46].

De atunci, oricînd am fost în poziţiune să pun o mică peatră la dezvoltarea învăţămîntului public, am pus-o cu bucurie, cu devotament.

Am luat parte la legea din 1851 alăturea cu Rallet, cu Lascăr Rosetti, cu Hurmuzache, cu V. Alecsandri, cari toţi vedeam în învăţămîntul public viitorul naţiunei noastre. Şcoala de pictură, Conservatorul de muzică din Iaşi, ferma model, Universitatea [47], toate poartă în decretele lor de fondaţiune şi mica mea subsemnătură.

Acei cari mă cunosc, adversarii mei cari vreau să fie judecători nepărtinitori, îmi vor acorda dar dreptate de a recunoaşte că am un interes mare ca acele şcoli să le văd, înainte de a închide ochii, în o stare mai bună, mai dezvoltată decît cînd ele s-au fondat, iară nu în o stare mai rea decît în ziua cînd ele au luat naştere. *(Aplauze.)*

De pe banca ministerială mai alaltăieri am fost tratat de autoritar şi de mare-vizir; în facerea legilor n-am fost niciodată autoritar. Cu legele mele în mînă, pot dovedi că, din contra, am lucrat toată viaţa mea la slăbirea atotputerniciei guvernamentale, la descentralizare. Cînd Universitatea din Iaşi s-au fondat, eu, ca ministru [al] instrucţiunei publice, n-am improvizat din creierii mei statutele acelei Universităţi; nu le-am impus ţărei şi domnitorului, nici Universităţii prin calea autoritară; ci am chemat pe regretatul şi nemuritorul profesore Bărnuţiu [48]; am chemat pe domnii profesori Suciu, Micle, Alexandrescu, Strat [49], Mîrzescu [50], pe toţi oamenii cari au jucat pe atunci un rol în mişcarea noastră intelectuală, şi le-am zis: dumneavoastră aveţi să fiţi sufletul nouei Universităţi; faceţi-vă singuri statutele, daţi-vă drepturile cum le au şi profesorii la toate universităţile cele mai înaintate în Europa, cu condiţiune numai că avînd drepturi să aveţi şi îndatoriri. Aceşti bărbaţi, cari apoi au luat fiecari drumul său în luptele politice, au făcut acele statute prin care Universitatea de Iaşi se declara persoană morală, prin care profesorii se declarau funcţionari înalţi ai statului şi inamovibili; şi aceste statute, cum s-au elaborat de acei bărbaţi, eu le-am supus domnitorului. Un singur regret am: acela că nici unul din acei bărbaţi cari au luat parte la redacţiunea acestor statute nu este senator; căci ar veni alăturea cu mine, spre a mă apăra de calificaţiunile viziriale ce mi se dă.

Domnul ministru al instrucţiunei publice nu are însă decît să caute în arhivele sale şi va găsi lucrarea făcută de acei profesori. Nu pot fi duşmanul Universităţei de Iaşi; nu ţintesc deloc a-i jicni drepturile şi libertăţile ei; decît mă doare inima cînd o văd în ce stare a ajuns.

Vin acum la esplicările ce le-au dat ieri onor. domn ministru al instrucţiunei publice. Aceste esplicări în cea mai mare parte îmi dau dreptate; şi-mi dau atîta dreptate, că justifică chiar cuvintele care le-am zis, că colegul domniei-sale, domnul ministru de esterne, profesore în Universitatea de Iaşi de 16 ani, cunoaşte împrejurările locale mai bine decît domnu[l] ministru al instrucţiunei publice! Şi aceasta este natural. Domnu[l] ministru o singură dată nu a vizitat Universitatea de Iaşi;

domnia-sa nu cunoaşte din profesorii Universităţei de Iaşi decît pe aceia cari i-au văzut în Bucureşti; însă pe aceştia i-au văzut dedaţi la alte ocupaţiuni decît la acele de profesori. Domnia-sa dar nu i-a văzut ca profesori profesorînd, nu i-au văzut în Universitate, nu cunoaşte nimic din ale Universităţii! Vă voi da cîteva esemple: domnilor senatori, singuri aţi auzit pe onor. domn ministru susţinînd dintîi cum că domnu[l] Ionescu avea suplinitor pe domnul Caragiani, şi tot domnia-lui apoi a zis: m-am greşit. Nu domnul Caragiani, ci domnul Răşcan îl înlocuieşte. L-aţi mai văzut susţinînd că domnul Ionescu a avut de la începutul anului şcolar suplinitor pe domnul Răşcan, şi am dovedit iarăşi că domnia-sa era greşit; căci domnul N. Ionescu n-a avut suplinitor decît la finele anului, fapt pe care domnul Chiţu a finit a-l recunoaşte împreună cu mine. Am arătat că catedra domnului Şt. Şendrea lunile: august, septembre, octombre, noiembre, decembre şi ianuarie curent a fost şi este vacantă, că nu avea suplinitor; şi domnul Chiţu a venît la fine asemenea alăturea cu mine, zicînd în Senat că domnul Şt. Şendrea, care este la Paris, i-a scris o scrisoare particolară prin care-i anunţă că optează pentru cariera diplomatică, pe cînd în Cameră domnia-sa a zis că a luat măsuri să-l înlocuiască. Ei bine, domnul Şt. Şendrea de şease luni lipseşte de la datoria sa şi nu are înlocuitor; şi domnul ministru a recunoscut împreună cu mine că, deşi fratele domniei-sale se primi să-l înlocuiască, însă în fapt nu l-a înlocuit.

Domnu[l] ministru a recunoscut că domnul Vizanti avea pe domnul Petrino; aceasta este singura lămurire ce ne-a dat; însă aţi văzut pe domnul Petrino zicînd alăturea cu mine că în Iaşi nu mai esistă Universitate.

Domnul ministru ne-a mai dat ştirea îmbucurătoare că domnul Ţone a optat pentru catedra sa şi-l lăuda pentru această hotărîre. Aci sînt alăturea cu domnia-sa şi zic despre domnul Ţone: iată un adevărat profesore; el a preferat catedra sa tutulor onorurilor şi foloaselor materiale! Însă şi aici o mică eroare din partea domnului ministru al instrucţiunei publice.

Citînd numele domnului Ţone, amicul meu domnul Chiţu adăogi: „Domnul Kogălniceanu a fost cu mine în minister, am vorbit de multe ori împreună în privinţa situaţiunei Universităţei de Iaşi, dară nu s-a putut face nimic spre îndreptare, fiindcă profesorii îşi părăseau catedrele, uzînd de un drept constituţional". Aceasta, domnilor, este o mare eroare. Domnia-sa mi-a vorbit mie şi eu i-am vorbit domniei-sale în privinţa Universităţei; dară vorbirăm despre eventualitatea viitorului, de ce era de făcut spre a pune această Universitate la nivelul Universităţei de Cernăuţi. Nu am putut vorbi de profesorii ce erau deputaţi şi senatori; profesorii atunci în iuniu nu se puseseră încă în defect, beneficiau încă de cele 30 zile de congediu ce le acordă legea; nu venise cazul de a li se aplica legea. În ceea ce priveşte în special pe domnul Ţone, iată cum s-au petrecut lucrurile: domnul Iepureanu, preşedintele cabinetului de atunci, ne-a adus într-o zi în Consiliul de Miniştri doi dintre cei mai buni ingineri români, pe domnul Duca [51] şi pe domnul Popescu, ca să ne dea lămuriri despre chipul cum se construia drumul de fer de la Ploeşti la Predeal. Cu aceeaşi ocaziune, ne arătă că era hotărît să mai aducă ca controlor pe domnul Ţone, profesor de la Iaşi şi un bun inginer al şcoalelor din Francia, om de ştiinţă şi de o activitate rară. Şi atunci eu am întîmpinat domnului Iepureanu: cum îl iei domnia-ta de la învăţămîntul public; dară atunci ce devine catedra sa? Domnia-sa a răspuns:

îl iau numai pentru un caz, pentru cîteva zile, să vadă şi el şi să zică şi el cuvîntul său asupra construcţiunei liniei ferate. Astfel, domnu[l] Ţone a fost numit în o însărcinare provizoriu. Numai după ieşirea mea din minister domnu[l] Ţone a fost numit în mod definitiv; prin urmare, numai atunci domnu[l] ministru al instrucţiunei publice era în drept şi dator să zică domnului Ţone: eu am a face cu profesorul, nu cu inginerul; prin urmare domnia-ta, domnule profesore, du-te acolo unde te reclamă şcoala, unde te reclamă legea şi ţara. Aceste cuvinte însă domnu[l] Chiţu le-a zis numai acum de curînd; şi totuşi domnul Ţone, întocmai ca şi calul de bătaie care aleargă cînd aude trîmbiţa, aşa a făcut şi domnia-sa; şi, îndată ce a fost pus în alternativa de a opta între şcoală şi inginerie, a lăsat salariul ce i se da de 16 000 franci şi s-a întors la Iaşi, la şcoală, pentru a se mulţumi numai cu modestul onorariu de profesor de 6 000 franci anual, mi se pare. Iată dară ce a făcut domnul Ţone; iată ce a făcut şi domnul Chiţu; şi unul şi altul au fost corecţi, au fost în lege.

Prin urmare, vedeţi, domnilor, că eu nu cer ca domnul ministru să calce legea; din contra, cer ca domnia-sa să aplice legea. Înaintea ministrului instrucţiunei publice nu esistă, sub nici un cuvînt, alţi oameni decît numai profesori. Domnia-sa are drept şi datoria să zică profesorilor: luaţi bani de la ţară, sînteţi profesori; banii ţărei nu se dau profesorului ca să fie profesor numai cu numele, ci se dau ca să fie în fapt profesor, spre folosul junimei studioase. Statul e dator junimei studioase cu mijloace de luminare; prin urmare, statul este dator să ceară profesorilor prelecţiuni, precum el este dator să ceară curţilor şi tribunalelor să dea justiţie; şi prin urmare ministrul instrucţiunei publice are dreptul şi datoria să zică: vreau ca profesorii să fie acolo unde-i cheamă legea, acolo unde sînt numiţi şi pentru care ei priimesc onorariu din budgetul statului. Domnu[l] ministru o recunoaşte că aşa este, că aşa trebuie să fie; însă îndată sare de pe terenul legal şi spre eludarea legei adaoge: da, profesorii nu sînt la postul lor, o recunosc; însă ei au *înlocuitori*, cuvinte ce se întrebuinţau cînd se făcea recrutarea după legea veche şi cînd se permitea de a se pune om în loc. Hei, domnilor, apoi chiar în armată, sub legea veche, cînd era înlocuirea permisă, un om care nu vrea să serve era dator să dea un om vrednic în loc; nu ajungea numai de a se pune cineva în loc. Venea oficerul de recrutare, el punea stînjenul şi măsura pe înlocuitor, îl cerceta, dacă are talia cerută; apoi venea medicul, acesta vedea dacă omul ce i se da în loc era sănătos; şi, numai dacă înlocuitorul însuşea condiţiunile înlocuitului, el se priimea. Apoi tot aşa era datoria domnului ministru al instrucţiunei publice să facă cu cei ce se propun spre a înlocui pe profesorii absenţi, căci şi învăţătorii sînt ostaşi şi ei constituie o armată, armata ştiinţei, armata inteligînţei, care este tot atît de trebuitoare, cel puţin cît şi cea chemată spre a apăra fruntaria. Domnia-sa trebuia, o mai adaog, să vadă dacă acel înlocuitor întruneşte condiţiunile ce s-au cerut celui ce voieşte a fi înlocuit, să cerceteze dacă suplinitorul este de talia suplinitului. Ei bine, v-am arătat cum domnul Chiţu a fost înşelat, cum noii înlocuitori nu întrunesc condiţiunile cerute de la profesorii de Universitate. Domnu[l] Ionescu este înlocuit prin domnul Răşcan; acesta poate să aibă cunoştinţe şi chiar talent, însă cu greu ar putea să înlocuiască pe domnul Ionescu, chiar avînd condiţiunile cerute; dară cu atît mai puţin, o repet, domnul Răşcanu poate înlocui pe domnul Ionescu, cînd chiar mai ales nu întruneşte condiţiunile cerute, pentru că domnia-sa n-are grade academice, pentru că domnia-sa nu este

profesor de Universitate, pentru că domnia-sa nu este coleg cu domnul Ionescu, căci domnia-sa este un tînăr ieşit din seminar, mi se pare ; astăzi, pe cît mi se spune, este învăţător la seminarul de Socola, după ce mai înainte a fost învăţător la şcoala primară din Tătăraşi. A mai zis domnul Chiţu că domnul Gheorghiu, profesor de economie politică şi de ştiinţe financiare, este înlocuit prin un coleg al său. Aşa este. Însă prin cine? Prin domnul Ureche, mi se pare, profesor de drept constituţional, ceea ce că [sic !] nu prea armonizează cu ştiinţele financiare. Apoi domnul Ureche mai este şi membru la Curtea apelativă din Iaşi. Apoi un profesor, care este o dată profesor pentru dînsul, care este şi membru la Curtea apelativă, mai are el timpul material, mai poate el să fie şi suplinitor pentru un alt profesor absent? Pe aceste motive — am aici cuvintele domnului Ionescu — susţiu, cum însuşi domnia-sa recunoştea, că în contra legei este ca un profesor să fie şi judecător.

Iată ce zicea domnia-sa domnului ministru de culte, domnu[l] Mîrzescu, în 1870 cu ocaziunea interpelărei sale, de ce ministrul nu numea agregaţi spre a înlocui pe profesorii aleşi senatori sau deputaţi. „Mi s-a citat", zicea domnul ministru [al] instrucţiunei de atunci, „numele domnului Mandrea, care este profesor la Universitatea de Iaşi, prim-preşedinte la tribunal". Şi domnul N. Ionescu răspundea : „Aceasta este contra legii".

Să vedem dacă domnul N. Ionescu, ajuns la putere, măcar în aceasta a stăruit în credinţa sa, că a fi profesor şi judecător este un lucru contra legei. N-a fost aşa ; ci din contra, domnul Suciu, un om foarte respectabil, un foarte bun profesor, care, în loc de şease prelegeri pe săptămînă la care este ţinut, ţine 10 prelegeri, domnul Suciu la vîrsta de 70 ani a fost numit deodată membru al Curţei de apel din Iaşi, şi aceasta după recomandaţiunea a însuşi domnului Ionescu ! Dumneavoastră domnilor senatori, acei cari aţi fost magistraţi, cari sînteţi advocaţi esperimentaţi, ştiţi că cineva poate să fie un profesor de drept foarte capabil, însă, intrat deodată fără stagiu în magistratură şi mai ales numit deodată preşedinte sau membru de curte, el este pus în trista poziţiune de a da o slabă idee despre dînsul. Alta este teoria, alta este rutina ; şi astfel, domnilor, se vede aspectul dureros — cel puţin pentru mine — că domnul Suciu, care ca profesor nu inspiră decît respect, ca membru al Curţei de apel din Iaşi, chemat de multe ori să prezide acea curte, adesea se vede în nedomirire cum să puie o rezoluţiune !

O voce: Aşa este.

Întrebaţi pe justiţiabilii cari sînt înaintea curţilor şi tribunalelor din Iaşi, dacă spectacolul acesta dureros nu l-au înfăţişat adesea profesorii trecuţi deodată pe bancele judecătoreşti. Şi la toate aceste neajunsuri domnul ministru de instrucţiune publică se mărgineşte a vă răspunde cu eternul său refren : constituţiunea dă drept profesorilor ca să fie şi deputaţi şi senatori şi judecători etc. Apoi cine contestă acest drept? Dară dreptul este el datorie? Este dreptul un serviciu obligator? Este el ca serviciul gardei naţionale, ca îndatorirea de a face parte din juriu? Nu. Eu ştiam pînă acum că stă în libera voinţă a fiecărui om liber de a uza sau a nu uza de un drept, prin urmare tot aşa stă în facultatea profesorilor ca să priimească sau să nu priimească mandatul de deputat ori de senator, după care sînt sigur că ei chiar aleargă, ca fiecare din noi. Tot aşa se poate zice şi în privinţa decretelor de judecători, de agent diplomatic, de inginer, toate decrete pe cari profesorii le pot priimi sau refuza, nesiliţi de nimeni întru aceasta.

După ce domnul ministru Chițu pune apărarea profesorilor ce lipsesc îndatoririlor lor în dosul constituțiunei în general, apoi domnia-sa mai caută un sprijin și în un articol special al constituțiunei. Domnul ministru argumentează că constituțiunea prevede ca universitățile de Iași și București au dreptul de a fi reprezentate în Senat prin un anume reprezentant și din aceasta deduce că, așa fiind, apoi și ceilalți profesori au acest drept în cele[l]alte colegiuri.

Nu aruncați acest păcat asupra constituțiunei; constituțiunea nu este vinovată de căderea Universității de Iași; constituțiunea, din contra, a căutat să ferească învățămîntul public de nenorocirea de a avea catedre văduve; căci dînd drept universităților de a trămite dîn sînul lor cîte un senator, prin însuși aceasta, legea fundamentală a crezut că va pune o îndatorire morală celorlalți profesori de a rămînea credincioși catedrelor lor. În adevăr. Domnilor senatori, luați în considerațiune că constituțiunea, oborînd privilegiele claselor alte dăți privilegiate, a creat un privilegiu numai în favoarea profesorilor de universitate. În adevăr, aceștia, ca cetățeni, au dreptul mai întîi de a fi alegători în deosebitele colegie ale țărei, fiecare după poziținea, după averea sa; și apoi tot constituțiunea îi mai face, ca profesori, încă o dată alegători într-un anume colegiu, acela al Universității. Legiuitorul cu drept cuvînt prevedea că aceste Universități, ca corpuri înalte, aveau și ele interese mari de susținut; și de aceea a voit ca aci, în maturul Corp, aceste două centruri de lumină națională să aibă reprezentanți speciali. Dar aceasta s-a făcut nu numai pe acest considerant. Nu, ci legiuitorul, presupunînd că și la noi ca și în toată Europa profesoratul este un apostolat, și că prin urmare profesorul cu greu se dezlipește de catedra sa, și pentru care el și este declarat de lege inamovibil, legiuitorul, zic, a înțeles că în mod obligator un profesor să vie ca reprezentant în Senat. Și pe aiurea, domnilor, în Germania, în Francia, în Italia, profesorii au dreptul de a fi aleși senatori, deputați; însă arareori profesorii, mai ales acei din provincie, primesc de a renunța la catedra lor, primesc de a se depărta de acel centru de viață intelectuală care face din studenți și din profesori o singură familie. Așa credea și Constituanta cînd le-a dat dreptul, și aș putea zice datoria, acestor două centruri de lumină din țară, pentru ca să trămită cîte un reprezentant special în Senat; ea presupunea că ceilalți profesori vor rămînea la locul lor. Iată dar cum aș argumenta eu; căci argumentul mi-l dă ceea ce este pretutindeni, în toată Germania, în toată Francia, în toate țările unde profesorii înțeleg și prețuiesc misiunea lor. Domnilor, domnul ministru Ionescu, cînd era simplu senator, combătea această argumentare, spuind că și în Camera Prusiei un ministru susținea cum că profesorii n-au dreptul să fie deputați; dară că apoi a venit ministrul liberal Müler și că acesta a recunoscut acest drept. Sînt tot așa de liberal cît și ministrul Müler și nu contest celui mai de pe urmă dascăl dreptul de a fi reprezentantul națiunei. Să vedem însă dacă în Germania profesorii uzează sau mai bine abuzează ca la noi de acest drept constituțional. În Germania este lucrul cel mai rar din lume de a vedea un profesor deputat. Domnul ministru de instrucțiune publică v-a zis că cunoaște profesori din Germania cari sînt deputați. Așa este, și cunosc și eu, și-mi pare bine că domnul ministru de finance este aci, fiindcă și domnia-sa este un fiu al Universităților germane [52], precum sînt și eu fiul a douei mele mume, Universitatea din Berlin; sînt școlarul lui Savigny [53], al lui Rancke [54], al lui Gans [55]; sînt dar în poziținne să vorbesc de universitățile din Germania cît și domnul

Chițu ; și lîngă mine sînt sigur de a avea și pe domnul Dimitrie Sturdza. Sînt sigur dar că și domnia-sa va recunoaște împreună cu mine că un profesor deputat este o pasăre rară în Germania. Domnilor, la Berlin, pe vremea mea, era un profesor, episcopul Neander [56] ; acesta atît se identificase cu Universitatea sa, că el, deși vechi locuitor din Berlin, nu cunoștea din tot orașul decît o singură stradă, aceea care conducea la Universitate. Cînd avea trebuință să ia o altă stradă, îl lua de braț femeia lui sau o slujnică ; iară cînd odată intra în Universitate, cu ochii închiși, numai pipăind pereții, ajungea la catedra sa ; atît el se identificase cu Universitatea sa. În universitățile de Bonn, de Munich, de Götingen, de Heidelberg, de Lipsca mai ales, sînt profesori, somități mari, ilustrațiuni ai științei germane ; ei bine, aceștia niciodată nu primesc mandate și alte ocupațiuni necompatibile cu apostolatul lor. Domnilor senatori, dacă Germania pătimește de vreo boală, ea pătimește de pletoriul inteligenței dezvoltate, de pletoriul științei, de pletoriul numărului mare de profesori sau de oameni capabili de a deveni profesori. În Germania nu este decît să se facă o catedră vacantă, și sute de învățați se prezintă spre a o ocupa. Și de aceea vedem universități avînd o armată de învățători : profesori ordinari, profesori estraordinari, docenți și privat-docenți. Toți aceștia țin cursuri plătite sau gratuite ! La noi aceasta nu e cu putință ; noi avem atîtea greutăți a găsi profesori, chiar bine plătiți, și mai ales la Universitatea de Iași ; dară acest rău va spori și mai mult cînd vom hotărî că profesorii pot lipsi de la îndatoririle lor, că ei sînt liberi a merge unde voiesc, fără ca ministrul să le poată zice un cuvînt. Apoi nu vedem că, chiar din profesorii actuali, ei caută mijloace ca să părăsească acea Universitate spre a trece la alte ocupațiuni. Așa aflu că tînărul profesor Conta, plin de capacitate, voiește să treacă de la Universitatea din Iași la aceea din București și cere să ocupe catedra răposatului Costa-Foru. Apoi, domnilor senatori, cînd acest rău este atît de mare, cînd el este netăgăduit de chiar domnul ministru, se cuvine ca să consacrăm acest rău sub cuvînt că el se face sub protecțiunea constituțiunei ? Toată argumentațiunea domnului Chițu este, în adevăr, bazată pe învinovățirea constituțiunei. N-am putut să opresc, zice domnia-sa, pe acești oameni să nu beneficieze de constituțiune ! Dară cine vă zice, domnule ministru, să-i opriți ? Eu vă zic numai : aplicați-le legea, ziceți-le : pe cît timp sînteți plătiți de stat ca profesori, faceți-vă datoria, ocupați-vă catedrele ; dară vreți a fi și altceva, atunci optați. Domnilor, de sîntem serioși, nu trebuie să mergem cu principiele pînă la absurd ; astăzi din 20 catedre 12 sînt vacante de profesorii lor, fiindcă au primit deosebite funcțiuni și mandate, puindu-se sub scutul constituțiunei, care le-ar permite-o ; dar atunci am putea cu catedrele vacante să ne suim de la 12 la 22 ! Apoi, cînd domnul ministru ar vedea toate aceste 22 catedre vancate de profesorii lor, tot sub paravanul constituțiunei ar argumenta domnia-sa spre a nu lua nici o măsură în contra răului ? Apoi și atunci ar zice domnia-sa că mai esistă Universitatea de Iași ?

Dar, domnilor senatori, ia să vedem, numai profesorii au dreptul, după constituțiune, să fie aleși deputați sau senatori ? Mi se pare că și membrii curților și tribunalelor sînt eligibili pentru Camere ; membrii curței de Iași se pot alege în jurisdicțiunea curței de Craiova, și membrii curței de Craiova se pot alege în jurisdicțiunea curței de Iași. Apoi să presupunem că de la curtea de Craiova membrii săi cei mai capabili, ca mai populari, s-ar alege senatori sau deputați în jurisdicțiunea curței de

Iaşi, şi că prin aceasta nu s-ar mai putea da justiţie. Ce ar face domnul ministru de justiţie? Socotiţi că domnu[l] ministru de justiţie s-ar uita la constituţiune şi ar lăsa curtea fără magistraţi, şi justiţiabilii fără justiţie? Eu sînt sigur că onor. domn Chiţu, fiind ministru de justiţie, în faţa membrilor unei curţi, cari ar fi fost toţi onoraţi cu mandatele de senatori şi deputaţi, şi văzînd curtea văduvă de judecătorii săi, cel dintîi domnia-sa ar cere de la domnitor înlocuirea lor. Domnia-sa în adevăr şi-ar zice: justiţiabilii au dreptul la justiţia ţărei. Pentru aceasta cetăţenii plătesc impozite statului, pentru că, atunci cînd vor merge la tribunale sau curţi, ei să găsească magistraţi cari să le dea dreptate. O susţin, cînd vreunul din magistraţii noştri nu s-ar găsi la locul său, sînt sigur că în 24 de ore el ar fi supus unei penalităţi disciplinare şi mai apoi înlocuit cu altul. Tot asemenea şi părinţii şi copiii lor au dreptul să ceară de la ţară instrucţiune, să ceară ca profesorii ce sînt plătiţi de dînşii să fie la locul lor în şcoală. Universităţile, gimnaziele, liceele şi şcoalele primare nu sînt fundate pentru profesori; ele sînt fundate pentru junime, pentru a aduce progresul naţiunei. Iată pentru ce ţara face sacrificii de milioane pentru învăţămîntul public. *(Aplauze.)* Iată pentru ce toate partitele nu se uit la dificitele budgetare cînd se atinge de instrucţiunea publică şi chiar neavînd punga visteriei plină varsă banii! *(Aplauze prelungite.)* Şi cînd ţara întreagă face aceste sacrificii colosale nu trebuie ca ministru[l] să se uite la acei profesori cari nu corespund îndatorirei lor, cari nu înţeleg că misiunea lor este un apostolat? Vorbesc mai ales de profesorii Universităţii de Iaşi.

Însă domnul ministru stă cu braţele încrucişate zicînd: „S-au fript doi miniştri cari au voit să aducă ordinea, domnul Tell şi domnul Maiorescu. Nu voiesc să mă frig şi eu". Cu drept cuvînt, s-au fript şi unul şi altul, pentru că unul a aplicat rău legea, pentru că celălalt a violat legea! Dumitale îţi cerem numai să aplici legea; şi, dacă ai susţine că legea nu-ţi dă mijloace spre a putea obliga pe profesori de a-şi îndeplini îndatoririle, să vedem dacă legea este imperfectă? Eu susţin că legea este perfectă, că miniştrii numai n-au ştiut să întrebuinţeze autoritatea ce le dă legea. Nu cer eu, cum a zis onor. domn ministru al instrucţiunei publice, ca domnia-sa să trateze profesorii ca nişte învăţători de sat sau ca pe copii; eu cer din contra, ca domnul ministru al instrucţiunei publice să trateze pe profesori ca luminatori, ca înainte-mergători ai civilizaţiunei; căci numai învăţămîntul poate pregăti mărirea intelectuală şi progresul generaţiunei viitoare, şi pentru care, după cum am mai zis, facem toţi atîtea sacrificii! *(Aplauze.)* Să-i cheme dar domnul ministru, să le vorbească ca unor amici, să le spună: avem o misiune de îndeplinit; şi unii şi alţii trebuie să ne-o îndeplinim; şi dacă dumneavoastră nu vă faceţi datoria, vă compromiteţi pe dumneavoastră, compromiteţi Universitatea, compromiteţi guvernul; iară eu, ca ministru, îmi voi face datoria chiar în contra dumneavoastră! Eu cred că, în faţa acestui limbagiu, puţini dintre profesori nu vor da ascultare îndemnului de amic şi de ministru; şi sînt sigur că mai toţi profesorii se vor întoarce la catedrele lor. Dară să presupunem că profesorii tot ar stărui în calea lor. Să vedem acum dacă legea instrucţiunei nu prevede nimic pentru aceşti profesori abătuţi de la îndatoririle lor? Mi se pare că esistă în lege un articol care prevede un juriu chemat a judeca pe profesorii călcători obligaţiunilor lor. Cînd dară domnul ministru a văzut că Universitatea de Iaşi este văduvă de cea mai mare parte din profesorii săi, trebuia să le aplice acest articol;

nu voi să ştiu cine sînt acei profesori. Nu este treaba mea, nu este momentul, nici chiar să spun de ce ei sînt afară din Universitate, nici chiar ce opiniuni politice au aceşti profesori. Eu astăzi constat cu toată ţara că profesorii din Iaşi nu-şi fac datoria. Cine trebuie să-i cheme la datoria lor? Autoritatea aceea de care ne vorbeşte articolul 10 din legea instrucţiunei. Iacă ce zice acest articol 10 din legea instrucţiunei publice:

Articolul 10. „Ministrul esercită autoritatea sa prin mijlocirea consiliului permanent al instrucţiunei".

Să vedem acuma daca domnul ministru are puterea de a face aceasta; iată ce zice articolul 388 din legea instrucţiunei:

„Învăţătorii sînt datori a frecventa regulat clasa lor şi a intra în clase la ora determinată prin regulament".

Mai iată ce zic articolele 396 şi 398:

Articolul 396. „Profesorii cari vor călca datoriile ce le sînt impuse prin această lege, sau cari ar compromite în verice mod demnitatea caracterului lor, vor fi supuşi, după cazuri, la avertisment, censură, suspensiune sau destituţiune".

Articolul 398. „Censura, suspensiunea şi destituţiunea se vor pronunţa de o comisiune de cinci profesori, aleşi prin sorţi din corpul profesoral al gradului de învăţămînt superior celui în care funcţionează învăţătorul inculpat.

Această comisiune se va compune, pentru profesorii de facultăţi de la Bucureşti, din corpul profesoral al facultăţei de la Iaşi şi viceversa".

Iată dar, domnilor, că legea este îndestulătoare şi pentru aceşti funcţionari înalţi ai statului, pentru profesori[i] inamovibili.

Cînd dar domnul ministru a văzut aceste 12 catedre vacante, ce trebuia să facă? Dintîi întreţineri şi convorbiri amicale, şi pe urmă mijloacele cari le prescrie legea: censura, suspensiunea şi chiar înlocuirea. Nu domnul ministru să rostească aceste penalităţi, ci juriul prevăzut de lege, ci pairii profesorilor abătuţi de la îndatoririle lor. Iată greşala domnului Tell şi Maiorescu!! D[omnia]-lor n-au avut recurs la lege. D[omnia]-lor au lovit pe profesori prin act arbitrar şi de aceea cu drept au fost blamaţi. Eu nu cer aceasta de la domnul Chiţu; cer numai ca domnul ministru să uzeze de autoritatea ce-i dă legea: să supună juriului, să supună în cercetarea profesorilor de la Universitatea de Bucureşti conduita profesorilor din Iaşi. În Bucureşti avem un precedent, că această lege s-a aplicat, şi aceasta în contra unuia din profesorii cei mai eminenţi. Domnul Daniileanu, fiind advocat, a lipsit în cîteva rînduri de la catedra sa. Ei bine! I s-a făcut reţineri din salariul său; şi astfel s-a întîmplat că într-o lună domnia-sa a priimit numai o sută de franci mi se pare. De ce n-a făcut aceasta domnul ministru în privinţa profesorilor din Iaşi? Aceasta era dreptul şi datoria domniei-sale.

Domnul Chiţu a mai zis cu această ocaziune: nu pot să maltratez profesorii de la Universitate ca pe niste învăţători săteşti, şi v-a citat pe prea mult stimabilul nostru coleg, pe domnul Bosianu, carele, zice domnia-sa, din cauză că i s-a aplicat aceste măsuri, a demisionat.

Cu permisiunea domnului Bosianu — îmi cer voie şi scuze că aduc pe domnia-sa ca un martor puternic în favoarea mea —, susţin că lucrurile nu s-au petrecut aşa.

Domnul Tell n-a făcut profesorului Bosianu imputare că lipseşte de la prelecţiuni, pentru că onor. domn Bosianu îşi făcea datoria mai mult decît un june de 20 ani. Onor. domn Bosianu era decanul facultăţei de

drept, şi onor. domn Tell, în loc să se adreseze pentru abaterile cari se făceau de profesori la domnia-sa, carele ca decan al facultăţei de drept avea după lege dreptul de priveghere asupra profesorilor facultăţei sale, domnul Tell a trămis revizori în facultatea de drept a Universităţei din Bucureşti, ca să vază dacă profesorii îşi făceau îndatoririle lor! Atunci domnul Bozianu, în susceptibilitatea domniei-sale legitimă, a zis: „Eu şi cu colegii mei sîntem judecătorii naturali ai acelor profesori cari nu-şi fac datoria; noi avem dreptul de censură; ministrul nu este decît un fel de procuror, în drept de a cere de la noi chemarea la ordine a profesorilor călcători îndatoririlor lor; noi însă sîntem judecători. Prin urmare, nu avea dreptul ministru[l] să trămiţă pe revizorii şi funcţionarii săi în coprinsul Universităţei noastre. Şi dară, neputînd tolera această abatere, îmi dau demisiunea". Aşa este, onor. domnule Bosianu?

Domnul C. Bosianu: Aşa a fost.

Prin urmare, ce cer eu acum? Să se aplice aceeaşi măsură la Universitatea de Iaşi care s-a aplicat la Universitatea de Bucureşti.

Domnilor senatori, eu sînt mîndru şi mă bucur — îmi veţi permite acest sentiment — oricînd văz în ţara mea un aşezămînt care progresează.

Vă declar dară că, ca român, sînt mîndru de Universitatea de Bucureşti, căci Universitatea de Bucureşti este în cale de progres, căci ea în fiecare an înaintează prin meritele, ştiinţa şi sîrguinţa profesorilor şi prin frecventarea tinerimei, care aleargă din toate părţile spre a asculta vocea profesorilor eminenţi ce ea posedă. Tot astfel daţi-mi voie să plîng pentru Universitatea de Iaşi, care, mai ales din cauza unora din profesorii săi şi a indiferenţei ministrului, a rămas mai jos de Universitatea de Bucureşti!

Onor. domn ministru al instrucţiunei, domnul Chiţu, iubeşte Universitatea de Bucureşti; domnia-sa [o] frecventează, precum frecventează şi iubeşte şi institutele de învăţămînt secundar de aici. Eram coleg cu domnia-sa; şi am văzut cu mare plăcere cînd domnia-sa a condus pe domnitorul la toate esamenele şcoalelor de învăţămînt secundar din Bucureşti, şi cînd din gura domnitorului am auzit că înălţimea-sa a găsit în gimnaziele noastre învăţători cari pot să concureze cu onoare cu cei mai buni învăţători din gimnaziele Europei civilizate! Domnul Chiţu a încurăgiat, a protegiat, a dezvoltat instrucţiunea în această parte a României, o recunosc aceasta şi-i adresez mulţumirile mele! Ei bine, pentru ce şcoalele şi Universitatea din Moldova sînt tratate de domnu[l] ministru al instrucţiunei într-un mod opus? Pentru ce pentru acestea mîna sa nu este de mamă, ci de maştihă? Pentru ce? Pentru că domnia-lui, o spun cu durere, nu s-a dus în Moldova, n-a fost la faţa locului, ci a avut încredere în colegul său, în profesorul Universităţei de Iaşi, în ilustraţiunea Universităţei de Iaşi, în domnul Nicolae Ionescu! Ministrul instrucţiunei publice de la Viena de două ori într-un an şi jumătate a vizitat pe fiica sa iubită, Universitatea de Cernăuţi. Universitatea noastră de ani întregi n-a vizitat-o nimeni!

Domnul ministru ne-a mai spus: „Domnilor, ce vreţi dumneavoastră? S-a întîmplat că domnul Kogălniceanu a fost la Universitatea de Iaşi şi că în acea zi n-a găsit acolo profesorii; aceasta nu ajunge; să ne arate domnia-sa fapte normale, pozitive, nu fapte ale eventualităţei, ale unei singure zi!"

Şi aci este o eroare din partea domnului Chiţu. Eu, de trei, patru ori pe an mă duc la Iaşi, pentru că am casă, am familie, am amici acolo,

am şi slăbiciune de Iaşi. La Universitatea de Iaşi este şi o galerie de tablouri; lucruri frumoase, domnilor; şi, de cîte ori mă duc pe acolo, nu lipsesc să văd şi pe amicul meu, pe directorul pinacotecei, domnul Panaiteanu [57].

Petrec foarte mult în aceste încăperi: ei bine, totdeauna m-am găsit în faţa pustiului; de la 11 ore înainte n-am mai găsit pe nimeni la acea Universitate; de la 11 ore înainte nu mai există cursuri, cel puţin din cele principale; m-am silit dinadins să văd daca peste zi mai este acolo activitate, viaţă! Nu! În faţa acestei triste stări de lucruri, domnul ministru a replicat: „Apoi şi pe aiurea este aşa; profesorii nu stau, îşi fac cursul şi se duc; ba încă în Germania sînt profesori, celebrităţi mari, cari lasă ajutoarele să ţie cursurile; ei sînt un fel de jidovi rătăcitori, cari parcurg oraşele principale ale Germaniei şi ţin la o universitate un curs de o lună, la altă universitate cîteva prelecţiuni, şi apoi îşi urmează calea".

Nu este aşa, domnilor, în Germania titlul de profesor este un grad, un titlu de onoare pe care suveranul îl dă acelor învăţători cari după mulţi ani de învăţătură ajung în capul ierarhiei corpului didactic. Aşa vedem acolo profesori ordinari şi profesori estraordinari.

Aceşti profesori stau lipiţi de o anume universitate, cel puţin un an întreg. Daca însă este o ilustraţiune mare, el se cheamă sau se duce la finele anului şcolar la o altă universitate pentru a face şi acolo unul sau mai multe cursuri; şi universitatea care este mai bogată în asemenea ilustraţiuni este şi mai frecventată de studenţi. Profesorii călători despre cari vorbeşte domnul ministru Chiţu este altceva. În Austria, titlul de profesor este un fel de boierie, care se dă de împăratul la oameni însemnaţi în ştiinţe sau în arte şi cari n-au nimic cu învăţămîntul; aşa şi în muzică şi în pictură vedem bărbaţi purtînd titlul de profesori. De curînd împăratul Austriei a dat acest titlu pictorului Mackart [58].

În Germania organizaţiunea este cu totul alta. Profesorii sînt, putem zice, lipiţi de universitatea, de catedra lor; ei nu alerg după alte poziţiuni, oricît de avantagioase ar fi; şi profesorii ordinari şi profesorii estraordinari şi docenţii primesc cea mai mare parte din onorariul lor de la studenţi. De aceea fiecare se sileşte să facă cursul său mai bine, ca să atragă mai mulţi ascultători. Am făcut dreptul roman sub Savigny, dreptul natural sub Gans; ei bine, ştiţi ce erau aceste cursuri? A trebuit să se dea jos pereţii de la trei saloane, spre a se face loc unui mare auditoriu, ca să încapă lumea de studenţi ce alergau să asculte pe aceşti luceferi ai ştiinţei germane. Aceşti profesori, fiind în cea mai mare parte plătiţi de studenţi, ar fi chiar natural dacă ei în fiecare an şi-ar alege auditorul şi prin urmare chiar s-ar strămuta din universitate în universitate. Însă la noi nu este tot aşa; pe profesori îi plăteşte statul; şi prin urmare statul are dreptul să le ceară să-şi facă datoria, acolo unde ei sînt instalaţi. Ei bine, fiindcă dumneavoastră toţi, sînt încredinţat, voiţi ca Universitatea din Cernăuţi să nu fie un pericol pentru românism, scop pentru care ea s-a creat, tot dumneavoastră sînteţi datori a cere ca Universitatea din Iaşi să fie o rivală serioasă a învăţămîntului german; cu toate că, după opiniunea mea personală, cineva poate rămîne bun român şi făcîndu-şi cursurile în limbă streină, şi la Cernăuţi, şi la Paris, şi la Berlin, precum din nenorocire mai toată junimea noastră o face, precum am făcut-o şi noi bătrînii. Dară nimeni nu va tăgădui că nenorocirea ţărei noastre este că nu avem o educaţiune naţională; unii am crescut în Germania, alţii am învăţat în Francia, alţii în Italia, alţii în Grecia, alţii chiar în

Rusia ; şi asta face, domnilor, că după ce ne întoarcem în ţară, venim fiecare cu deprinderile noastre, cu simpatiele noastre, cu prejudiţiele noastre, luate de unde am crescut, ceea ce face că apoi în vîrsta coaptă diferim atît de mult unii de alţii şi că politica şi societatea noastră seamănă cu Turnu[l] Babilonului. *(Aplauze şi semne de aprobare.)* Apoi, domnilor, onor. domn Bosianu, respectabilul nostru coleg, vechiul decan al facultăţei de drept din Bucureşti, a constatat şi domnia-sa acestaşi rău, cînd blama purtarea domnului Maiorescu, care se acuza că voia să desfiinţeze învăţămîntul superior din această ţară, spre a lăsa numai şcoale de meserii. Iată ce zicea domnu[l] Bosianu ; citez propriele sale cuvinte :

„O societate o puteţi compara foarte bine cu un stup de albine, unde fiecare îşi are misiunea sa şi unde armonia şi progresul sînt asigurate prin demarcaţiunea misiunelor. Acum a cionti pe unele spre a creşte pe cele[l]alte este a face un corp diform, cu mîini şi picioare lungi, dară fără cap ! Ai dori domnia-ta, domnule Maiorescu, să vezi ţara plină numai de meşteri, de făurari ciocănind în toate părţile, fără de a fi alături cu dînşii şi cugetarea ştiinţei care să conducă? Ştiinţele superioare sînt capul instrucţiunei, şi cele inferioare nu-şi primesc lumina decît de la cele superioare, şi toţi acei meşteri mari cari sînt nu datorez instrucţiunea lor decît facultăţei de ştiinţă ; aşadară, ar trebui să cugeţi ca om de ştiinţă ; căci, mai nainte de toate, naţiunea noastră voieşte a cugeta. Nu sînt eu care voi spune că trebuie să facem numai teorii politice ; dară vă spui că ştiinţele superioare sînt pentru industrie şi comerţ ceea ce este sufletul pentru corp ; şi numai cînd cineva are o cultură superioară, îşi poate înţelege drepturile sale şi se poate numi civilizat. *(Aplauze.)* Economia socială astăzi consistă a combina toate elementele societăţei şi a le face să concure pentru un scop comun, al fericirei societăţei ; este a creşte industria şi comerciul, dară deodată cu ele şi ştiinţele ; căci ele sînt făclia care merge înainte, şi celelalte urmează". *(Aplauze.)*

Şi apoi tot domnul Bozianu zicea în privinţa trimiterii tinerilor în ţări streine.

„Domnilor senatori, vă declar că dacă am luat cuvîntul, şi m-am adresat în special domnului ministru al instrucţiunei publice, am făcut-o supuindu-mă la datoria conştiinţei mele ca părinte de familie, pentru că sînt dator să mă uit la viitorul fiilor mei ; şi cînd mă gîndesc că pe calea care s-a luat domnul ministru Maiorescu, stîrpind instrucţiunea superioară în ţară prin descurajarea profesorilor, cari nu mai sînt siguri nici chiar de inamovibilitatea ce le acordă legea, îmi striveşte inima şi zic că am să fiu nenorocit de a-mi trămite copiii în străinătate ca să înveţe ; şi că, prin urmare, copiii mei nu vor avea fericirea de a creşte în atmosfera şi ideile româneşti". *(Aplauze.)*

Iată cuvintele domnului Bozianu, rostite cu drept cuvînt în aplauzele Senatului şi ale ţărei întregi. Mi-am permis să fiu copistul domniei-sale, reproducînd cuvintele domniei-sale apropozito de Universitatea de Iaşi în special, căci toţi sînteţi datori, domnilor, să ţineţi această Universitate în starea cea mai bună, toţi sînteţi datori ca tocmai acolo unde este pericolul mai mare, acolo să daţi ajutor. La Iaşi sînteţi datori să daţi ştiinţei mai mult decît daţi chiar Universităţei din Bucureşti ; căci aci este centrul politicei, centrul ştiinţei, centrul inteligenţei României ; dară la Iaşi este avangarda românismului. Dară nu s-a făcut aşa ; şi mai

ales în anul acesta Universitatea de Iaşi nu mai există decît cu numele, pînă i se va şterge şi numele ! Ia să vedem acum tot aşa se petrec lucrurile şi la Universitatea de Cernăuţi ? Ia să vedem cum este acea Universitate organizată, ia să vedem care este purtarea profesorilor din capitala Bucovinei ? Cernăuţii sînt un oraş mai mic decît Iaşii şi cu mijloace intelectuale mult mai restrînse decît Iaşii ; şi acolo dar profesorii ar putea foarte bine să fie rugaţi ca să intre în funcţiuni publice, să intre la Dieta de Bucovina, să se facă judecători la Curtea de apel şi la tribunale ! Dară acolo profesorii de Universitate să consimtă a fi funcţionari, membri în Dieta din Viena sau în cea provincială ? Dară unde se aude aceasta ? Acolo fiecare profesor are conştiinţa misiunei sale ; el ştie că este pus acolo ca avangarda civilizaţiunei germane, în faţa naţiunilor Orientului şi cu anume însărcinare de a înainta civilizaţiunea germană la Marea Neagră. Acesta este scopul Universităţei din Cernăuţi. Şi, pentru că i-a confiat o asemenea misiune, sînt departe de a face o imputare guvernului central din Viena. Drept, şi frumos, şi patriotic, în punctul de vedere austriac, au lucrat miniştrii din Viena. Profesorii din Cernăuţi ştiu că au o misiune, misiunea de a face ca civilizaţiunea germană să pătrunză în Orient ; ei dară ştiu că sînt nu numai profesori, ci şi conducătorii unei idei. Dară profesorii de la Universitatea de Iaşi au şi ei conştiinţa misiunei ce le este încredinţată, aceea de a fi apărătorii şi chiar propovăduitorii ideii române, faţă cu ideea germană ? Cu greu îmi vor dovedi aceasta. Domnilor, am aci Schematismul Universităţei de Cernăuţi pentru semestrul de la 1 octombre 1876 pînă la finele lui februariu 1877. Universitatea din Iaşi, deşi veche de 16 ani, pînă astăzi nu are un Schematism. Mai nainte de toate, voiesc a vă spune ceva despre organizaţiunea Universităţei de Cernăuţi ; şi apoi voi face comparaţiunea. Universitatea de Cernăuţi are trei facultăţi, facultatea de teologie, transformîndu-se seminarul în facultate de teologie greco-orientală (ortodoxă). Noi, deşi avem în statutele de la 1860 prevăzută crearea unei facultăţi de teologie, deşi această trebuinţă devine din zi în zi mai simţitoare, pînă astăzi încă nu o avem. Cînd s-a creat Universitatea de Cernăuţi, deputaţii români din Bucovina, între cari patriotul Gheorghe Hurmuzache [59], au cerut ca măcar la facultatea de teologie învăţămîntul să fie în limba românească. Miniştrii s-au mărginit a le spune că uită că sînt în Austria şi că sînt austriaci, iară nu români. Astfel facultatea de teologie din Cernăuţi, deşi fondată şi întreţinută din fondul religios care reprezintă sumele luate din vînzarea moşiilor vechilor şi glorioaselor monastiri ale bătrînei Moldove, va avea a da în curînd comunelor din Bucovina preoţi cari să serveze sînta liturghie în limba nemţească. Dacă pînă acuma nu s-a putut aplica hotărîrea *Reichsrat*-ului din Viena, cauza este că nu s-au găsit încă profesori nemţeşti pentru facultatea de teologie şi că cărţile de teologie ortodoxă nu există în limba germană. Dară progresul se face : deja profesorii catolici germani au intrat în acea facultate şi în curînd Europa va avea o facultate germană pentru teologia ortodoxă ; fiindcă noi, din nenorocire, nu avem decît pe hîrtie facultatea de teologie la Universitatea de Iaşi. Nu voi face comparaţiune între ambele aceste facultăţi. Dară avem facultatea de drept la ambele Universităţi. Domnilor, cîţi profesori au facultatea de drept, facultatea de litere, facultatea de ştiinţe din Iaşi, v-am spus ieri ; vă voi spune acum cîţi studenţi au aceste facultăţi. Facultatea juridică la noi are 99 studenţi înscrişi ; facultatea de ştiinţă are 43 ; facultatea de litere are 28 ; dintre aceştia din urmă, în

fapt există jumătate. La Cernăuți facultatea de litere și de științi este întrunită sub nume de facultate de filosofie; facultatea de drept de acolo are 104 studenți, acum are mai mulți; noi avem 99; facultatea de filosofie are 66; noi avem 28 la litere și 28 la științe, prin urmare 56; dară în fapt, cum v-am spus, nu sînt decît vreo 25. Va să zică în fapt vedem că Universitatea de Cernăuți are numărul îndoit de studenți decît cea din Iași. Mi se va zice, și s-a zis de multe ori în Camera suroră: dară ce să se facă, cînd nu sînt studenți mai mulți? Eu mă însărcinez să dovedesc că sînt studenți, dară nu sînt profesori; și dacă nu sînt studenți mai mulți, este că puțini studenți consimt a merge și a sta la o Universitate care n-are profesori.

Iașii și orașele cu gimnazii produc destui școlari ca să alimenteze facultățile din Iași; dară las această cestiune pentru a o dezvolta mai tîrziu. Ați văzut că Universitatea noastră are 23 de catedre, din cari 22 erau ocupate și mai deunăzi s-a ocupat și cea de a 23-a. Acestea odată zise, constat că la 23 catedre sînt 23 profesori, adică cîte un profesor de fiecare curs, chiar cînd acesta este de un ordin secundar. Să căutăm acum dacă la Universitatea de Cernăuți este tot așa. Facultatea de drept la noi are 8 catedre cu opt profesori; facultatea de drept din Cernăuți are șease profesori ordinari, trei estraordinari, un supleant și doi docenți; va să zică, are în tot 12 învățători sub deosebite numiri. Mă veți întreba, acum, cîte catedre ocupă acești profesori? Ei ocupă 21 catedre, va să zică fiecare profesor are cîte două catedre. Facultatea de științe în Iași are opt catedre ocupate de opt profesori, și acea de litere are șease catedre ocupate asemenea de șease titulari. Prin urmare ambele facultăți posed patrusprezece catedre cu patrusprezece profesori. În Cernăuți, facultatea de filosofie, adică de litere și științe, are șeapte profesori ordinari, zece estraordinari și un supleant, în tot 18; aceștia ocupă 37 catedre. Ei, socotiți că numai în atîta se mărginește activitatea profesorilor din Cernăuți? Fiecare din profesori mai ține apoi conferințe cu studenții de două ori și chiar de trei ori pe săptămînă, ceea ce se numește în limba germană *Seminarübungen*, și așa sînt *Seminarübungen* pentru drept, pentru economia politică, pentru teologie, pentru istorie; sînt chiar *Seminarübungen* germaniste numite *germanistisches Seminar*. După cum vedeți, Universitatea de Cernăuți numără 26 profesori ordinari și estraordinari, un număr care nu întrece cu mult pe acela al profesorilor noștri de la Universitatea de Iași. Cei dintîi ați văzut că ocup aproape 60 de catedre; va să zică că acolo, în proporțiune, un profesor ocupă mai mult decît două catedre, în vreme ce la Iași 23 profesori ocupă 23 de catedre!

Să vedem acum, domnilor senatori, cîte ore pe săptămînă este ocupat un profesor din Iași și cîte ore de prelecțiune au aceia din Cernăuți. Domnilor, la facultatea de drept din Cernăuți, profesorul D. Vering are pe săptămînă 15 ore; el are catedra de instituțiuni și istoria dreptului privat roman, pandectele și dreptul eclesiastic al catolicilor și al ortodoxilor, pe lîngă care mai are și esercițiele seminariste de dreptul comun. Profesorele Schüler are istoria dreptului german și dreptului privat german, mai are și dreptul ginților asupra sa; acest domn are 13 ore pe săptămînă. Profesorele Tomasciuk, român, fost întîiul rector al Universității din Cernăuți, este profesor al istoriei filosofiei, al procedurei civile austriace și al dreptului cambial; are 11 ore pe săptămînă. Profesorul Schiffner are catedrele de dreptul privat austriac, de dreptul de succesiune austriac, are esercițiele seminariste și mai are și dreptul privat

francez comparat cu modificaţiunile introduse în România. Vedeţi, profesorul german Schiffner are la Cernăuţi o catedră unde se predă codul Napoleon, dreptul civil francez comparat cu dreptul civil român, catedră care la Iaşi nu se pomeneşte. Acest profesor are 10 ore pe săptămînă. Profesorul Hiller are 8 ore; profesorul Canstein are 10 ore, şi aşa mai încolo. Nu voi să merg mai departe cu nomenclatura tutulor acelor profesori şi cu arătarea orelor ce dau prelecţiunilor lor. Rezultatul însă este acesta: că în Iaşi, afară de profesorul Suciu care are 10 ore, de domnii Emilian şi Miclea cari au cîte 6 ore, toţi ceilalţi nu au decît de la trei mult pînă la patru ore pe săptămînă; în vreme ce profesorii din Cernăuţi au un minimum pe săptămînă de la 10 pînă la 15 ore la facultatea de ştiinţe; la facultatea de drept de la 7 pînă la 9 ore pe săptămînă, afară de conferinţele ce ţin aceşti profesori.

Acum să vedem dacă viaţa intelectuală a profesorilor din Cernăuţi are cea mai mică asemănare cu viaţa agitantă şi agitată a profesorilor noştri din Iaşi? Acei profesori, domnilor, trăiesc în mod constant cu studenţii lor; studenţii sînt parte din familia profesorilor. În faţa studenţilor de gintă germană, studenţii de naţionalitate română au fundat societatea numită „Arboroasa" [60], adică Bucovina, căci Bucovina însemnează ţară acoperită cu arbori.

Aceasta este o societate fondată cu scop de a întreţine şi întări legăturele de frăţie dintre studenţii de aceeaşi naţionalitate. Adunările lor constă în a citi jurnale, în a ţine conferinţe, dînd cîteodată şi concerte, serate declamatorii. În capul acestei societăţi sînt profesorii. Vă voi cita pe profesorii Michai Călinescu, Nicolau Hacman, Constantin Stephanovici, Alexiu Comoroşanu, Vasile Mitrofanovici, Isidor Onciu, Eusebie Popovici, C. Popovici, Basili Repta, Ion al lui G. Sbiere etc.

Toţi aceştia, asociaţi profesori şi studenţi, trăiesc într-o comunitate de idei, într-o legătură de toată ziua; profesorii bătrîni privesc pe studenţi ca membri ai familiei lor, sau mai bine zicînd fac o singură familie, avînd împreună o viaţă intelectuală care este sufletul unui corp de învăţămînt.

Acum, domnilor, v-am spus cum că limba germană este obligatorie în Cernăuţi pînă şi pentru facultatea de teologie; de-abia s-a învoit de *Reichsrat* a se ţine prelecţiuni despre limba şi literatura română.

Ia să vedeţi, domnilor senatori, cum românii din Bucovina au întrebuinţat învoirea dată pentru această catedră.

Iată ce în semestrul curent profesorii acestei catedre dau studenţilor români de la Universitatea de Cernăuţi:

1. Istoria literaturei române, de trei ori pe săptămînă. Vă rog, domnule ministru, să luaţi aminte că acest curs nu-l aveţi la Universitatea de Iaşi.

2. Despre Miron Costin, 1 oră pe săptămînă.

3. Despre formarea cuvintelor române în limba română, 1 oră pe săptămînă.

4. Gramatica comparativă a limbelor romane, de profesorul Budinschi [61], de trei ori pe săptămînă. Nici acest curs nu esistă la Universitatea de Iaşi.

Iată ce a fost în trimestrul espirat.

Iată acum ce, în semestrul anterior, s-a făcut în acea catedră. S-a predat:

Istoria literaturei române pînă în zilele noastre, de trei ori pe săptămînă.

Gramatica limbei române, de 2 ori pe săptămînă.

Despre colindele române, 1 oră pe săptămînă.

Mai toate aceste materii la Universitatea de Iaşi nu se găsesc.

Acum socotiţi că activitatea profesorilor de la Cernăuţi s-a sfîrşit aci? Nu, domnilor senatori. Profesorii de acolo în tot anul îmbogăţesc literatura germană cu scrieri care fac epocă în această literatură.

Profesorele Schiffner, numai de vreun an în Cernăuţi, a publicat *Manualul dreptului civil francez* în comparaţiune cu dreptul civil din Baden şi din România. Mai toţi autorii noştri cari au scris ceva despre literatura dreptului nostru sînt menţionaţi şi criticaţi, unii în bine, alţii în rău.

Iată titlul acestei cărţi remarcabile:

Lehrbuch des französischen allgemeinen Civilrechtes mit Berücksichtigung des badischen und rumänischen Rechtes von Ludwig Schiffner, doctor der Rechte und der Philosophie, k. k. a. o. Professor der Rechte an der Franz-Joseph Universität in Czernowitz. Wien, 1877.

Între aceştia se citează îndeosebi răposatul Heraclide[62] de la Curtea de casaţiune, domnul Nacu[63] şi alţii.

Un alt profesor de la acea Universitate, Schuler de Libloy, a scris istoria popoarelor cari sînt aşezate în ţările carpatiane. Iată titlul acestei cărţi importante:

Aus der Türken und Jesuiten Zeit vor und nach dem Jahre 1600. Historische Darstellungen zumal Fürsten und Volksgeschichte in den Karpathen Länder von Friedrich Schuler von Libloy, Doctor der Rechte ord. Professor an der k. k. Franz-Joseph Universität in Cyernovitz Berlin. O istorie care a fost bine văzută de lumea savantă.

Nu s-a oprit aci domnul Schuler de Libloy; a scris încă istoria Universităţei de Paris, o carte care a făcut o mare senzaţiune în toată Europa savantă, o carte care a fost lăudată — lucru rar — prin toate jurnalele franceze, începînd cu jurnalul „Des Débats". Aceasta este poate singura carte scrisă de germani care a fost lăudată de francezi. Un profesor de la cea mai tînără universitate, acea de Cernăuţi, scrie istoria celei mai bătrîne universităţi din Europa, Universitatea din Paris! Iată ce fac profesorii din Cernăuţi. Ei bine, domnilor senatori, cînd aceste se fac la uşile Moldovei, la o depărtare de două ore de fruntariele Moldovei, cînd Universitatea din Cernăuţi contează deja între profesorii ei celebrităţi europene, cînd guvernul austriac face mari şi necontenite sacrificii pentru dezvoltarea acestei Universităţi, cum voiţi dumneavoastră ca în un an sau doi această Universitate să nu ajungă a avea cel puţin 300 de studenţi! Întrebaţi dumneavoastră acum, mai ales pe confraţii mei din Moldova de Sus, să vă spună unde de pre acum încep a-şi trămite copiii? La Universitatea de Cernăuţi! Pentru ce? Pentru că profesorii noştri de la Universitatea de Iaşi sînt în general slabi, afară de oarecari escepţiuni, şi acei cari sînt escepţiuni, iarăşi cu rare escepţiuni, lipsesc mai necontenit de la îndatoririle lor de profesori de Universitate. *(Aplauze zgomotoase şi prelungite.)*

S-a mai zis, domnilor, că Universitatea de Iaşi merge în decădere, nu pentru că profesorii nu-şi fac datoria lor, dar pentru că profesorii, cu toată bunăvoinţa lor, n-au studenţi cari să frecuenteze cursurile domniilor-lor. Ei bine, domnilor, eu am o mai bună idee — şi am şi dovadă că ideea mea este dreaptă — despre instituturile noastre de învăţămînt secundar. În învăţămîntul secundar, domnilor senatori, noi avem forţe

intelectuale de mare merit, noi avem numeroşi învăţători cari privesc în realitate misiunea lor ca un apostolat şi care-l şi îndeplinesc cu sînţenie. Gimnaziele noastre produc cu îndestulare studenţi pentru Universităţile noastre.

Pe lîngă gimnaziele şi liceele din ţară plătite de stat sau subvenţionate de judeţe, Iaşii are nu numai gimnaziele şi liceele publice, dar are şi şcoli fondate de asociaţiuni private, şi anume: *Institutul academic* şi *Liceul nou.*

Institutul academic în 8 septembre 1876 a celebrat serbarea aniversărei de 10 ani a fondărei sale. Din darea de seamă a serbărei sale aniversare, rezultă că acest institut fundat la 1866, deja după un an, adică în 1867 a dat un bacalaureat; în 68 a produs 4; în 69 2; în 70 9; în 71 14; în 72 9; în 73 14; în 74 16; în 75 21 şi în fine în 1876 22. În aseminea proporţiuni, deşi mai mici, contribuiesc şi „Liceul nou", precum şi liceele statului la alimentarea Universităţei.

Aţi văzut, domnilor, că numai un singur institut, Institutul academic, o întreprindere privată, a produs în 8 ani 112 bacalaureaţi. Unde au mers aceştia spre a-şi complecta studiele, vă veţi întreba? Cea mai mare parte au mers şi merg la alte universităţi, nu la Universitatea din Iaşi, cu toate că cei mai mulţi din aceştia ar prefera să rămînă în ţară, pentru că mai toţi din aceşti studenţi nu sînt cei mai bogaţi.

Iată, domnilor, acei dintre bacalaureaţii institutului academic cari s-au dus la universităţi streine şi ce graduri au dobîndit acolo.

În 1867 A. Xenopolu [64], doctor în filozofie şi în drept din Berlin; în 1868 Socor Gavril [65], doctor în medicină din Viena; Ion Burada [66], doctor în drept din Bruxelles.

În 1869 Adolf Abgarovici, licenţiat în drept din Paris. Const. Balaiş, licenţiat în drept din Paris.

În 1870 Const. Meisner [67], doctor în drept din Berlin.

Al. Frinkelstein, dr. în drept din Viena.

Ei bine, domnilor, iată că Universitatea de Iaşi are elemente, are studenţi. Unde dar este vina că această Universitate nu numai că nu progresează, dar din zi în zi merge spre o desăvîrşită ruină? Ţara nu dă toate cele trebuitoare? Ţara nu cheltuieşte în tot anul 200 000 franci pentru această Universitate din Iaşi? Ţara cheltuieşte cu mult mai mult pentru universităţi decît cheltuieşte cu învăţămîntul secundar. Cum dar se întîmplă că junimea studioasă, cel puţin aceia cari poate, se duce la facultăţile streine? Domnilor, nu am nevoie să intru în amănunţimi mai mari; Universitatea din Iaşi are şcolari, dar are puţini profesori care îşi fac datoriele lor. Aceasta este cauza cauzelor că Universitatea de Iaşi nu mai esistă decît cu numele.

Domnilor senatori! După cîte am avut onoarea a vă arăta şi după atîtea dezbateri ce în atîţi ani îndelungaţi a rădicat cestiunea Universităţei de Iaşi, nu credeţi că a sosit timpul ca Senatul să zică un ultim şi otărîtor cuvînt, acela că răul trebuie precurmat şi că şi în privinţa Universităţei de Iaşi legea trebuie să fie lege? Dar mi se zice: cum? Dumneavoastră voiţi să oprim profesorii de a deveni senatori sau deputaţi? Nicidecum. Noi nu-i putem opri de a deveni mandatari ai naţiunei, precum ei pot lua orice altă funcţiune sau ocupaţiune. Domniile-lor sînt oameni liberi înzestraţi cu toate drepturile cetăţeneşti. Însă în acest caz, domniilelor nu au să facă decît ceea ce face judecătorul la o curte sau tribunal, ceea ce fac ceilalţi funcţionari cînd consimt a primi misiuni sau posturi

necompatibile cu vechea lor poziţiune. Nu vedem prefecţi şi alţi funcţionari dîndu-şi demisiunea spre a deveni alegători, deputaţi sau senatori? Facă dar şi domnii profesori tot aşa: odată aleşi mandatari ai naţiunei, vor avea a opta; acei cu talente politice vor prefera a rămîne bărbaţi politici, şi universităţile îşi vor căuta alţi profesori, cari vor fi mai apţi pentru catedră decît pentru tribună! Dar astăzi ce este? Domnii profesori, mandatari ai naţiunei, nu sînt nici profesori, nici reprezentanţi ai naţiunei, neîndeplinindu-şi cu stricteţă misiunea lor, căci, puşi în poziţiune să îndeplinească două funcţiuni necompatibile, rezultatul este că ei sînt nevoiţi să neglige cînd pe una, cînd pe alta. Domnilor senatori, noi avem între dumneavoastră pe reprezentantul Universităţei de Iaşi, pe onorabilul domn Cobîlcescu; dacă vreodată domnul Cobîlcescu, reprezentantul Universităţei de Iaşi, trebuia să fie în mijlocul nostru, aceasta trebuia să fie acum, cînd este pusă în cestiune însăşi Universitatea de Iaşi, pe care domnia-sa o reprezintă în special. Unde însă este domnia-sa? Interpelaţiunea mea este prevestită de două luni; şi astăzi domnul Cobîlcescu străluceşte prin absenţa domniei-sale; şi pentru ce aceasta? Socotiţi că nu are cunoştinţă de această interpelare? O! are, însă, iertaţi-mi espresiunea, domnia-sa are pudoarea morală dezvoltată mai mult decît la alţii; domnia-sa ştie că nu poate să apere această stare de lucruri, căci domnia-sa, deşi este ales de profesori, ştie că este reprezentantul Universităţei, este Universitatea de Iaşi care va trebui să vorbească prin glasul său; şi fiindcă domnia-sa este pus în greaua şi imposibila alternativă de a cruţa pe profesori şi totdeodată de a apăra viitorul acestei Universităţi, de aceea glasul său este mut, de aceea domnia-sa străluceşte prin absenţa sa! Oare cînd Universitatea din Bucureşti a fost izbită de un ministru, într-un singur caz, acel al depărtărei domnului Danileanu, reprezentantul Universităţei de Bucureşti făcut-a ca reprezentantul Universităţei de Iaşi? Stat-a domnia-sa mut? Onor. nostru coleg, domnul Orăscu [68], nu s-a pus faţă în faţă cu ministrul şi a apărat Universitatea de Bucureşti ca corp reprezentat de domnia-sa? Şi n-a apărat domnul Orăscu pe domnul Danileanu, dar a apărat pe acei studenţi cari erau lipsiţi de savantele prelegeri ale eruditului profesor Danileanu; el a strigat şi s-a luptat pînă a adus pe Danileanu la locul său. Astăzi fac apel la onor. domn Orăscu, la onor. domn Bozianu, vechi decan; domniile-lor sînt datori să vorbească mai în special în această cestiune; domniile-lor sînt chemaţi să judece între acei profesori ai Universităţei de Iaşi cari nu-şi fac datoria şi între domnul ministru de instrucţiune, care pare a voi a nu le aplica legea! Domniile-lor au însuşirea de a lumina Senatul, de a-l pune în poziţiune să se rostească dacă profesorii Universităţei de Iaşi nu sînt greşiţi, şi prin urmare că eu sînt calomniatorul; sau dacă eu am dreptate, cînd cer ca Universitatea de Iaşi să nu fie o văduvă care plînge după profesorii săi. *(Aplauze.)* Astăzi profesorii absenţi ucid viitorul studenţilor din Iaşi! Ei nu sînt profesori decît cu numele şi numai ca să ia onorarul! *(Aplauze.)*

Ş-apoi, domnilor senatori, aceşti profesori, cel puţin în majoritate, sînt ei nişte facle de lumină atît de strălucitoare încît noi să putem tolera calcarea legei? Încît noi, pentru marele rol ce joacă în afacerile politice şi parlamentare, să le permitem de a-şi neglige îndatoririle lor de profesori? Apoi, domnilor, chiar în Francia, cînd Guizot [69], cel mai mare istoric al timpurilor moderne, a fost numit ministru, nu şi-a dat el demisiunea de profesor şi, rămîind ministru, un alt om de talent a mers de l-a înlocuit la Universitate?

Onor. domn Ionescu, şi la 1864, şi la 1870, şi în alte dăţi, a cercat să facă Senatul complice cu această stare de lucruri, cerînd necontenit ca domnul ministru al instrucţiunei publice să prezinte Corpurilor legiuitoare un project de lege pentru înfiinţarea de agregaţi.

Prin acest project domnia-sa cerea ca ţara să mai plătească o clasă de profesori, adică agregaţii, cari să ţie prelecţiunile, şi domnii profesori să facă politică ! Domnul N. Ionescu se crede acum în ajunul de a ajunge la rezultatul după care domnia-sa şi cu colegii săi aleargă de atîţia ani ! N-am văzut noi în adevăr pe onor. domn ministru de instrucţiune care ne zice : „Domnilor, spre remedierea răului am să vă cer agregaţi" ? Recunosc însă că şi domnul ministru de finance [70] de colo, alături cu domnul Chiţu *(arătînd la banca ministerială)*, face hîm, hîm şi clătinînd din cap. Pentru ce ? Fiindcă cu aceasta nu se ia, ci se sporeşte numai răul, mai îngreunîndu-se sarcinele statului ; căci şi agregaţii au să fie şi ei cetăţeni români şi prin urmare şi ei au să fie eligibili, şi însăşi aceştia vor putea primi mandate de deputaţi şi senatori ; şi peste cîtva timp vor putea şi domnii agregaţi să pretindă că, pentru ca domniile-lor să-şi poată îndeplini mandatul, să se creeze agregaţi de agregaţi ! *(Rîsete, ilaritate.)*

Cît pentru mine, domnilor senatori, declar de mai nainte că sînt pentru libertatea învăţămîntului, că sînt pentru toate prerogativele universităţilor şi pentru drepturile cetăţeneşti ale profesorilor lor ; doresc ca universităţile noastre să fie compuse de oamenii cei mai eminenţi ai ţărei, ca ei să fie asiguraţi şi feriţi de toate persecuţiunile, ca ei să fie făclia luminatoare a acestei ţări ; dar totdeodată cer ca şi domnii profesori să-şi facă datoria acolo unde-i reclamă această datorie. Le permit şi afară, şi înăuntru de universitate să predice în toată independenţa lor ideile şi credinţele lor ; numai două lucruri nu le învoiesc să facă : să nu predice în contra religiunei, să nu predice în contra familiei şi să nu predice în contra proprietăţei ; profesorii să nu ceară legea agrarie, bunăoară ca cel ce promitea împărţirea Vasluiului sau a moşiei oricui [71]. *(Aplauze.)* Profesorii să nu susţie că în această ţară trebuie o lege agrarie ! Odată cu oborîrea clăcei, proprietatea fiecăruia a devenit proprietate occidentală, proprietate sîntă şi absolută ; şi dară ei să nu ceară, nici să predice împroprietărirea spornicilor (însurăţeilor) pe proprietăţi particulare. Încolo, toată libertatea ; fie domniele-lor conservatori, fie liberali, fie radicali, fie fracţionişti, spună ce voiesc, facă ce voiesc, intre chiar în luptă activă ; dar şi domniele-lor, şi noi cei ce nu sîntem profesori să ne luptăm cu arme egale. Cînd şi unii, şi alţii intrăm în arena politică, să fim egali în luptă, să luptăm cu forţile, cu mijloacele noastre ; iară nu unul să fie în cîmp gol, şi altul să se lupte în dosul unei cetăţi şi cu 200 000 de franci plătiţi de stat. Ei, domnule ministru ! Dacă această sumă se dă profesorilor de la Universitatea de Iaşi nu pentru ca să ţină prelecţiuni, ci pentru ca să se lupte în arena politică, reclam de la dumneavoastră şi îndeosebi de la domnul ministru de finance să înscrie în budgetul statului aseminea subvenţiuni şi pentru cele[l]alte partide politice : să afecteze 200 000 franci pentru conservatori, 200 [000] franci pentru radicalii de aici, 200 000 pentru liberalii moderaţi din Moldova şi 200 000 pentru viitorii republicani ! Scriţi un milion ca să-l împărţim frăţeşte, toate partidele politice din ţară, şi aşa să ne luptăm împreună cu arme egale, adică cu banii ţărei ! *(Aplauze.)*

(După discursurile mai multor oratori.)

Domnilor senatori, vă rog foarte mult să nu închideţi discuţiunea pentru că voiesc să nu vă aflaţi în poziţiune să votaţi moartea Universităţii de Iaşi sub cuvîntul că constituţiunea ar voi aceasta ! Cînd constituţiunea ar avea păcatul de a voi aceasta, cînd constituţiunea ar conduce la uciderea unei singure şcoale, eu aş fi cel dintîi care aş cere modificarea constituţiunei. Dar aceasta nu este esact; constituţiunea nu ucide nici o şcoală, ea este făcută pentru binele acestei ţări, ea este făcută pentru a aşterne luminarea, iar nu pentru a conduce la uciderea unui mare aşezămînt pe care l-au fondat românii înainte de constituţiune. *(Aplauze.)* Asemenea domnul ministru face eroare cînd zice că nu are mijloace de îndreptare; eu voi să-i dovedesc că legea îi pune pentru aceasta la dispoziţiune mijloace demne de profesori, iară nu draconiane. Şi vă mai rog să nu închideţi discuţiunea, pentru că am a face şi o moţiune, moţiune pe care o voi modifica după atitudinea ce vor avea domnii miniştri.

Se pune la vot închiderea discuţiunei şi se respinge.

Domnul vicepreşedinte: Sînt 5 ore trecute; voiţi să aminaţi discuţiunea pe mîne sau voiţi să prelungiţi şedinţa astăzi?

Voci: Pe mîne.

Alte voci: Astăzi să isprăvim.

Domnul Orăscu: Eu vă rog să stăm aici ca să isprăvim.

Domnul ministru al lucrărilor publice: Viu cu oarecare drept la simpatiele acestui Corp, cum v-am spus mai alaltăieri, să mă adresez Senatului şi să ridic vocea sus, rugîndu-vă, domnilor senatori, să nu aminaţi discuţiunea pe mîne, căci sînt pagube evidente din perderea unui timp preţios, şi domnul Kogălniceanu ştie că eu sînt aşteptat ca ministru de lucrări publice să discut cestiuni de milioane, şi acum sînt silit să stau aici. Vă rog dar să prelungiţi şedinţa şi să isprăvim în astă seară.

Domnilor senatori, eu aş ruga pe onor. domn Ioan Docan, ministru de lucrări publice, să fie corect cu cele ce a zis ieri; domnia-sa ne-a zis ieri că nu este competinte în materie şi că nu are însărcinarea de a vorbi în cestiunea Universităţei de Iaşi.

Domnul ministru [al] lucrărilor publice: Cer cuvîntul.

Domnia-sa nu este decît ministru al lucrărilor publice; nu a fost nici profesore, nici ministru [al] instrucţiunei publice; liber dar domnia-sa să se ducă daca este chemat de lucrările ministerului său; voieşte însă să rămîie, cu recunoştinţă îl vom vedea aci. Numai domnul preşedinte al consiliului poate cere a se otărî cestiunea cît mai curînd, ca unul ce este şeful cabinetului şi prin urmare interesat la toate voturile Corpurilor legiuitoare. Dar domnul Docan să-mi permită a-i spune că nu poate avea pretenţiunea de a cere a nu se face nimic fără prezenţa domniei-sale. Noi dar nu putem a ne opri de obiecţiunea ridicată de domnul Ioan Docan; mai cu seamă cînd se zice de un membru al guvernului, de un coleg al domniei-sale că constituţiunea este cauza căderei Universităţii de Iaşi, că ea este nenorocirea acestei Universităţi !

Domnul ministru al lucrărilor publice: Nu am zis aceasta.

Pentru că constituţiunea permite profesorilor ca să facă ce voiesc.

Domnul ministru [al] instrucţiunei publice: Am cerut cuvîntul.

Să sfîrşesc şi apoi veţi lua cuvîntul.

Domnul ministru [al] instrucţiunei publice: Socotesc că nu veţi fi autoritar.

Menţin cuvîntul de autoritar şi mă mîndresc cu această calificare.

Domnilor senatori, mie îmi pare rău că domnul ministru al instrucțiunei publice nu constată în acest Senat, nu se uită că toți domnii senatori de peste Milcov, afară poate de unul sau mult doi, cunosc lucrurile de la fața locului foarte bine și că prin urmare nu putem să ne asociem cu această stare de beatitudine, cu această mulțumire sufletească în care plutește domnul Chițu, cînd găsește că Universitatea de Iași este în starea cea mai bună. Dar, domnule ministru, despre tot ce există în lege în privința profesorilor ce nu-și fac datoria, nu ați zis nimic; dumneavoastră nu ați făcut alt decît să arătați că constituțiunea vă împedică de a face ceva; v-ați pus în dosul constituțiunei, ca în dosul unui paravînt. Dar constituțiunea dă drept profesorilor de a face ce voiesc, de a nu veni la cursuri, de a lua leafa fără să se ocupe de studenți, cari, văzîndu-se în lipsă de profesori, sînt siliți a se face vătafi de moșii sau copiști? Iată, domnilor, ce se face cu acești studenți în genere, căci și acei ce sînt astăzi în licee au să mai meargă la o asemenea Universitate fără profesori? O! domnule ministru, ai *jucat* asupra cuvîntului de *învățător*, cînd ai susținut cum că numele de învățător nu se poate raporta decît la gradurile mici de învățător de la școalele primare!

Ei bine, vă voi dovedi că cuvîntul de învățător este numirea generală care o întrebuințează legea instrucțiunei publice pentru toți aceia cari fac parte din învățămîntul public, ca țiitori de cursuri, ca *dascăli*, cum se zicea în timpurile vechi; și numai cînd se face o deosebire specială, între feluritele grade, numele de învățător se dă îndeosebi acelor cari sînt în capul școalelor primare. Ați zis că nu puteți să supuneți la globire pe profesorii cari nu-și fac datoria, că nu este în lege; dar oare articolul 10 din legea instrucțiunei publice nu vă dă acest drept? Domnule ministru, domnia-ta zici că nu voiești a face ce a făcut onor. domn Tell. Nici eu nu te sfătuiesc să imitezi pe domnul Tell; însă articolul 10 zice că ministrul instrucțiunei publice esercită autoritatea sa și controlul său în privința învățătorilor publici, împreună cu comitetul permanent al instrucțiunei publice. Aceasta v-o zice articolul 10 din lege, și prin urmare, urmînd așa, nu veți întrebuința rău autoritatea ce vă dă acest articol, cum a făcut domnul Tell.

Refuzîndu-vă să aplicați acele articole din lege, în care este întrebuințată vorba de învățător și nu de profesor, dumneavoastră încheiați a zice că nu aveți alte mijloace în contra profesorilor ce nu-și fac datoria, decît să-i loviți cu destituțiunea: ceea ce nu este...

Domnul ministru al instrucțiunei publice: Pentru alte cazuri am zis.

Așa ați zis! Să-mi permită onor. domn Chițu a-i spune că nici eu, prin interpelațiunea mea, nu cer ca dumneavoastră să declarați de îndată de demisionați pe profesorii ce nu-și fac datoriile lor; sînt foarte liberal că și dumneavoastră, iubite amice, domnule Chițu; nu vă cer dară să recurgeți de îndată la destituțiune; vă cer numai să uzați de mijloacele gradate ce vă dă legea, luîndu-vă paragraf după paragraf și aplicînd legea. Îmi voi permite a vă consilia să luați acel paragraf, în special, unde din fericire este chiar scris cuvîntul de *profesore*, spre a nu mai fi vorba de echivocitate. Iată ce zice articolul 396: „Profesorii cari vor călca datoriile ce le sînt impuse prin această lege, sau cari ar compromite în verice mod demnitatea caracterului lor, vor fi supuși după cazuri la advertisement, censură, suspensiune sau destituțiune".

Așadară nu dumneavoastră, ci comitetul permanent al instrucțiunei publice, împreună cu domnul ministru, să uzeze de autoritatea colec-

tivă, care-i este dată de acest articol din lege. Aţi găsit că un profesor nu şi-a făcut datoria, împedicat de la aceasta prin o altă funcţiune — şi, orice ar zice domnul ministru, faptul e pozitiv că decadenţa Universităţei de Iaşi provine din cauză că mulţi profesori cumulă funcţiuni incompatibile cu profesoratul —, este datoria domnului ministru să ceară, împreună cu comitetul, ca acei profesori să opteze între acele ocupaţiuni şi între catedra domniei-sale.

Dumneavoastră, domnule ministru, singur aţi zis că noi nu avem ilustraţiuni ca numele acelor profesori ce sînt gloria universităţilor Franciei, Germaniei, Italiei; şi aşa este. Apoi dacă şi micile şi neînsemnatele ilustraţiuni ce avem la Universitatea de Iaşi se pun de dumneavoastră în dosul constituţiunei, spre a fi apărate de penalitatea ce li se cuvine pentru neîndeplinirea îndatoririlor lor, prin acest mod de argumentare înţelegeţi dumneavoastră a dezvolta Universitatea şi chiar a menţine prestigiul profesoratului? Ziceţi că cine zice *drept* zice *datorie*. Apoi dacă toate drepturile, după dumneavoastră, sînt şi datorii, atunci ce se face cu liberul arbitru? Aşadară, admitem că un profesor este ales fără să ştie — cum susţin unii din domnii profesori de la Iaşi, şi prin urmare pot zice că se poate întîmpla ca cineva şi dormind să fie ales reprezentante al naţiunei în Senat, reprezentante al naţiunei în Cameră —, consecinţa argumentaţiunei domniei-tale de *drept* şi *datorie* ar fi că acest domn, trezindu-se, n-ar avea dreptul să zică în liberul său arbitru: „Nu primesc".

Despre Camera desfiinţată, care a trecut în domeniul istoriei, putem acum vorbi, putem a-i rosti judicata, întocmai cum egiptenii judicau pe regii lor după moarte.

Voi vorbi dară de Camera trecută. În această Cameră cunoşteam pe oarecari deputaţi cari se trezeau deputaţi fără a fi ştiut ceva de alegerea lor. Era numele lor cel mare care le atrăgea sufragiul alegătorilor!

Ei bine, aceştia s-au conformat teoriei dumneavoastră; ei au rămas deputaţi, fiindcă şi ei ziceau că nu au dreptul să refuze, pentru că odată aleşi dreptul devenea datorie! Apoi comentînd aşa teoria drepturilor şi a datoriilor, ce se face cu liberul arbitru care domină toate legile din lume. Nu, domnule ministru, dreptul implică datoria, dară nu este însăşi datoria. Numai după ce primim a uza de un drept, contractăm şi obligaţiunea de a ne face datoria. Stă în facultatea noastră să devenim senatori sau deputaţi, sau să rămînem simpli muritori. Stă asemenea în facultatea noastră de a deveni profesori; şi odată profesori ne incumbă obligaţiunea de a ne face şi datoria de profesori. Precum cînd primim a fi senatori sau deputaţi contractăm obligaţiune[a] a ne face datoria de reprezentanţi ai naţiunei, stă tot aşa în facultatea noastră că, fiind senatori şi alegîndu-ne apoi şi deputaţi, să optăm, precum vedem şi deputaţi cari alegîndu-se senatori optează pentru acest din urmă mandat. Aşadar, vedeţi că şi unii şi alţii n-au călcat o datorie a lor pentru că au uzat de un drept.

Apoi pînă unde o să mergem cu aceste teorii constituţionale? Unde o să ajungem cu interpelaţiunea mea, puindu-vă în dosul constituţiunei? Domnule ministru, nu vedeţi că se înăspreşte discuţiunea? Nu vedeţi, domnule ministru, că ne punem în două tabere duşmane: una care susţine că dreptul impune datoria şi alta care pretinde că dreptul este însuşi datoria! Eu m-am silit, onor. domn Chiţu, şi aceasta contrarie avizului mai multor senatori de dincolo de Milcov, să despart această cestiune de orice teorie constituţională, şi prin urmare şi de orice luptă politică. Nu am vorbit decît de profesori şi n-am cerut decît ca profesorii să-şi

îndeplinească datoria lor; şi numai cînd am văzut că profesorii vin cu dezvinovăţiri care compromit demnitatea şi misiunea lor de profesori, şi numai cînd am văzut pe minister că pînă la un oarecare grad admite această dezvinovăţire, atunci am zis şi eu un cuvînt. Nu critic opiniunea politică a cutăruia sau cutăruia profesor, ci critic numai neîndeplinirea datoriei sale. Cînd voi vorbi de listele electorale, cînd voi vorbi de alegeri, cînd voi vorbi de vrăjbile care astăzi s-au introdus în partidul naţional liberal de peste Milcov, atunci voi arăta cine a adus aceste vrăjbi, atunci voi face politică, atunci voi face interpelaţiuni politice. Astăzi nu voi să vorbesc decît de profesorii ce nu-şi fac datoria. Astăzi voiesc numai să fac ca Senatul să pună degetul pe un rău şi să zică: iată răul, el trebuie vindecat; acei cari fac acest rău trebuie să fie împedicaţi de a-l mai face în viitor. Ei trebuie să fie blamaţi de către Senat şi de către guvern, cum deja ei sînt blamaţi de cea mai mare parte a ţărei de dincolo de Milcov.

Domnul ministru al instrucţiunei publice: Domnul Apostoleanu a zis că am violat legea ...

Nu zic aceasta, dară susţin că dumneavoastră, în privinţa Universităţei de Iaşi, necunoscînd împrejurările de acolo, nu uzaţi de mijloacele ce vă dă legea spre a îndrepta răul. Şi de aceea mi-am permis de a vă interpela spre a vă descoperi răul, spre a vă da impulsiunea de a-l precurma. Nu pun la îndoială sentimentele domniei-tale şi dorinţa domniei-tale de a vedea că progresează şcoalele sub domnia-ta şi ceea ce va face culmea gloriei administraţiunei domniei-tale va fi cînd Universitatea de Iaşi va deveni altfel de cum ea a fost pînă acum! De aceea, iubitul meu amic, îţi zic: curagiu! Îţi zic: nu se cuvine ca pentru o colegialitate să sacrifici cel mai mare institut care-l are Moldova, carele este avangarda românismului în faţă cu străinismul! *(Semne de aprobări.)*

Constituţiunea prevede că profesorii de universitate au dreptul de a trămite cîte un senator; prin aceasta li se dă un avantagiu de care trebuie să ţinem seamă şi noi, şi dumnealor. Cum? Noi toţi proprietarii mari şi mici, inteligenţă, industrie, comerciu, muncă, toţi cetăţenii acestei ţări nu avem drepturi electorale decît o dată, unii în grad direct, alţii în gradul al doilea. Singuri numai profesorii de universitate au îndoite drepturi electorale: ei votează întîi în colegiul unde-i duc inteligenţa sau averea; şi apoi, ca profesori, mai votează a doua oară, spre a trămite un mandatar special în Corpul matur. Ei bine, cînd Constituanta a dat profesorilor un asemenea drept îndoit, s-a ocupat ea să dea acestor profesori numai drepturi, fără să le pună nici o îndatorire? Eu cred că nu a fost aceasta intenţiunea Constituantei!

Eu cred că atunci cînd Constituanta a dat drept universităţilor, ca persoane morale, să-şi trămită mandatari speciali în Senatul naţional, ea şi-a zis că ceilalţi profesori, recunoscători de acest drept, ştiind că interesele lor sînt încredinţate unui reprezentant special, ei îşi vor zice că prin însuşi aceasta s-a impus celor[l]alţi profesori îndatorirea morală de a rămînea credincioşi catedrelor lor; căci lor, întocmai ca vestalelor din timpurile cele vechi, li s-a încredinţat întreţinerea focului sacru, luminarea naţiunei! Ce au făcut însă dumnealor? Ei au stins focul sacru! *(Aplauze zgomotoase.)*

Aceasta s-a făcut! Veţi zice, domnule ministru, ce veţi vrea! Veţi zice că constituţiunea le dă dreptul şi că dreptul este datorie; v-am combătut această teorie. Veţi zice că aveţi lege; susţin că aveţi; susţin că constituţiunea nu vă împiedică de a le aplica legea.

Susţin că precum Senatul şi Camera, care reprezintă interesele ţărei şi morale şi financiare, au dreptul să zică : cum dăm leafă soldatului ca să apere ţara de duşmanii din afară, asemenea dăm leafă şi profesorelui, pentru ca să apere naţiunea de duşmanii din întru de ignoranţă. Precum dară ţara cere de la soldatul său să-şi facă datoria, precum cere de la judecător să dea justiţie, asemenea ea are dreptul şi datoria să ceară de la învăţător ca să-şi îndeplinească misiunea pentru care este plătit, *ca să ţină şcoala;* iată ce constituţiunea, iată ce legea, iată ce dreptatea, iată ce bunul-simţ, iată ce moralitatea cere şi reclamă ! Nimic mai mult, nimic mai puţin, aceasta numai vreau eu, ca profesorul să fie profesor ! Şi din această cestiune, o mai repet, nu vreau să fac o cestiune politică, nu vreau să fac o politică de luptă, o cestiune ministerială.

Interpelaţiunea mea nu are de scop, o declar sus şi tare, să aducă o schimbare în guvern, să aducă la putere persoana mea sau partitul meu. Mai dăunăzi am văzut într-un jurnal o declaraţiune de un număr de deputaţi, susţinînd că eu fac opoziţiune în speranţa numai să ajung la un scop, cînd eu nu sînt deloc şef de partită. Nu, domnilor, aceasta nu este în intenţiunele mele. Numai hatmanul Velişcanu în Iaşi şi Chimiţă în Bucureşti, numai ei ar putea zice că sînt şefi de partite ! Nu intră în deprinderile mele de a mă lăuda pe sine-mi, de a-mi atribui titluri ce nu am şi nu voiesc a avea. Nu m-am lăudat dară niciodată că reprezint un partit, că sînt şeful unui partit ; am zis numai că eu membru din partitul naţional liberal, că eu membrul comitetului de la Mazar Paşa [72], că eu membru în comitetul de redacţiune a „Alegătorului liber" am de datorie de a da strigătul de alarmă pentru greşalele ce comite partitul liberal ajuns la putere ; şi tot ca atare am zis şi repet că Universitatea de Iaşi este în decadenţă ! Atît am zis. Nu ştiu eu ce sînt şefii de partite ? Ei sînt sclavii partitelor lor, ba a fiecăruia din partit ; şi eu în viaţa mea nu am fost sclav.

Fracţiune liberă şi independentă eu sînt adevărat ; eu nu sînt şeful nimănui, sînt şeful meu ! Mă reprezint pe mine, ideile şi convincţiunile mele ! Vreau bine pentru ţara mea şi dară am dreptul de a combate ceea ce cred că este rău pentru ţara mea. În cestiunea Universităţei din Iaşi, am dreptul să ridic glasul meu, nu numai ca fiecare din locuitorii acestei ţări, dară ca confondator al acestei Universităţi am şi dreptul special şi datoria specială de a vă întreba : ce aţi făcut cu fiica lui Alexandru Ioan I ? Şi, odată această întrebare făcută, nu cer alta decît ca, conform legei, profesorii să fie chemaţi a-şi îndeplini îndatoririle lor.

Nu voiesc rău nimănui ; nu resping, nu prigonesc pe nimenea. Dacă m-am întins în discuţiune, este pentru că domnul ministru pare că voieşte a primi faptul că un profesor de Universitate poate cumula chiar funcţiunile cele mai incompatibile, de esemplu acelea de inginer sau agent. Altmintrelea nu înţeleg promisiunea ce ne face de a ne veni cu un project de lege pentru înfiinţarea de agregaţi. O declar dinainte că voi combate acest project ; şi sînt încredinţat că însuşi domnul ministru de finance va fi alături cu mine în cestiunea aceasta. Necontenit ni se vorbeşte de îndreptarea financelor, de necesitatea de a face economii, de a nu spori cheltuielile ; şi iată acum că domnul ministru de instrucţiune ne mai pretinde crearea unui nou paragraf budgetar, „Corpul agregaţilor".

Apoi, domnilor, domnul Chitu nu s-a gîndit că şi agregaţii se pot alege senatori şi deputaţi, că [illegible] vor fi cetăţeni români ; şi prin urmare vor avea şi ei dreptul a fi aleşi ; [illegible] unci unde am ajunge ?

SECŢIA
LITERATURA

Legea instrucţiunei publice, domnilor senatori, nu prevede suplinitori; şi chiar de s-ar cere, ei în fapt, mai ales la Universitatea din Iaşi, nu se vor găsi. În adevăr, dacă într-o ţară este lipsă de lumină, de inteligenţă, aceasta este la noi. Avem atîta greutate, şi domnul ministru o ştie aceasta şi mai bine decît noi, de a găsi însuşi profesori titulari; greutatea ar fi şi mai mare dară de a găsi şi agregaţi. Nu văd, prin urmare, în înfiinţarea de agregaţi speranţa ca profesorii să-şi facă datoria. Domnul ministru [al] instrucţiunii publice, în sprijinul agregaţilor, ne citează Germania şi alte state înaintate, acolo unde este focarul civilizaţiunei lumei întregi. Ei, domnilor! Arătaţi-ne că şi în România avem ilustraţiuni cari să fie luceferi şi la catedră şi la tribună, şi atunci, domnilor, eu voi fi cel întîi care voi propune să-i încununăm cu dafini şi totodată să le dăm şi agregaţi; dar cît sîntem departe de a ne afla într-o asemenea frumoasă stare de lucruri!

Onor. domni senatori, după legea instrucţiunei publice, profesorii îşi fac singuri orariul prelecţiunilor lor. Aşea fiind, întreb pe fiecare profesor de bună-credinţă — şi sînt mulţi foarte respectabili, foarte de bună-credinţă —, îl întreb, zic, cînd îşi face orariul, cînd el pune numai 3—4 ore pe săptămînă, o face el aceasta zicîndu-şi: îmi stabilesc numai trei ore de activitate pe săptămînă pentru că în cel[ăl]alt timp am să fiu advocat, am să fiu judecător etc.? Nu. Ci fiecare îşi zice: îmi hotărăsc numai trei ore de prelecţiuni, pentru că din nenorocire noi n-avem acele mijloace pe care le au profesorii în alte ţări, nu avem literatura specialităţei noastre; trebuie singuri să ne adunăm materialele cursului din alte limbi, trebuie să traducem, trebuie să adaptăm la inteligenţa studenţilor noştri materia, specialitatea noastră; trebuie chiar să creem o limbă ştiinţifică. De aceea profesorii noştri, pe lîngă orele de prelecţiune, trebuie să întrebuinţeze un număr înduoit de ore spre a se pregăti pentru prelecţiuni.

Domnul Chiţu, care a fost în universităţile germane, ştie că profesorele Thiebaut făcea trei ore pe zi de *Pandecte;* la noi nu este aşa, şi nu poate fi aşa. Eu nu blamez dară că sînt numai trei ore pe săptămînă afectate ocupaţiunei unui profesor, pentru că cred că la noi un profesor nu poate să dea mai multe prelecţiuni, avînd nevoie el însuşi să-şi studieze materia; dară cînd văd că unii profesori îşi întrebuinţează intervalul ce le permit prelecţiunile nu întru a studia, întru a se pregăti, dară pentru a fi funcţionari, a fi membri la Curte şi la tribunale, cari reclamă 7 şi 8 ore pe zi, că apoi tot aceşti domni mai primesc să fie şi suplinitori ai altora cari legiferă în Parlament legile ce ei apoi le calcă ca profesori, eu sînt atunci în drept de a susţine că chiar prelecţiunile ce le ţin nu sînt decît o ironie; dară văd că după raportul secretarului Universităţei din Iaşi, într-un întreg semestru, onor. domn Ureche n-a lipsit ca profesor titular decît de două ori şi ca profesor supleant iarăşi numai de două ori. În faţa acestor afirmaţiuni, rog pe domnul ministru de justiţie să ceară de la preşedintele Curţei să-i dea lămurire dacă domnul Ureche, ca magistrat, îşi făcea datoria şi dacă n-are lipsiri; şi dacă se va constata că domnul Ureche n-a lipsit de la îndatoririle sale de magistrat, atunci să fie încredinţat colegul său de la Culte că absenţele profesorului sînt mult mai mari decît sînt arătate de secretarul Universităţei. Şi acum fac apel la experienţa domnului Chiţu, să spună însuşi dacă creierii celei mai vaste inteligenţi pot concepe ca un om în starea actuală a culturei şi a literaturei noastre să poată fi în poziţiune să ţină două catedre, din cari una pentru o materie pentru

care nu este competinte — *Financele şi economia politică* —, şi poate să fie totodată şi bun magistrat. Activitatea creierilor este ea o lucrare manuală, este ea acea ocupaţiune care constă în a întoarce o roată 12 ore d-a rîndul? Sînt puţine geniuri cari pot a-şi ţine inteligînţa într-o mişcare de 12 ore. Acestea chiar sînt rari; un secol nu numără decît trei, patru asemeni geniuri; şi negreşit că ele nu se vor găsi tocmai la Universitatea de la Iaşi. *(Ilaritate.)*

Nu se discută aşa, domnule ministru; mai bine veniţi francamente şi ziceţi: domnilor senatori, este un rău, îl recunosc cu dumneavoastră; dară n-am avut curagiul de a-l lovi singur — ca să nu primesc votul de blam al Senatului, cum am văzut că au păţit-o domnii Maiorescu şi Tell. Să ne unim dară cu toţii şi împreună să îndreptăm răul! — Au socotiţi că acest Senat, care sub toate guvernele a dat dovezi de dragostea, de simpatiele ce hrăneşte pentru învăţămîntul public, carele a lovit pe toţi acei miniştri cari şi-au permis de a lovi lumina şi viitorul naţiunei, socotiţi că acest Senat nu va înţelege acest limbagiu şi împreună cu dumneavoastră nu va lua toate măsurile spre a vă pune în poziţiune de a putea reprima toate rezistenţele ilegale?

În adevăr, domnilor senatori, ce este o universitate?

Universitatea este o colectivitate intelectuală pusă în capul învăţămîntului public, este o asociaţiune de profesori şi de studenţi. Cînd studenţii lipsesc, profesorii nu mai constituie universitatea; cînd profesorii lipsesc, studenţii n-au ce mai face la universitate şi prin urmare nu mai esistă acea colectivitate intelectuală care este pusă de lege ca coroană, ca farul de lumină al culturei unei naţiuni! Eu v-am arătat, domnule ministru, că în Iaşi sînt, pot fi studenţi; arătaţi-mi acum şi dumneavoastră că sînt acolo profesori! Şi nu cu domnii Răşcanu, Roşu şi Ureche, fiind judecător şi suplinind şi catedre streine, veţi putea face ca Universitatea de Iaşi să fie avangarda românismului! În loc de a veni cu projectul dumneavoastră de agregaţi — căci aceştia au să fie şi mai puţin apţi decît profesorii actuali —, veniţi mai bine cu un project prin care să cereţi de la naţiune mijloace nu numai de a face ca profesorii actuali să rămînă la universitate, dară încă ca să daţi acestor universităţi noui forţe, ilustraţiuni reale cari astăzi îi lipsesc! Daţi dară profesori, iară nu agregaţi. Onor. domn Orescu avea dreptul să ne spună: luaţi seama, profesorii la noi nu sînt ca în Germania, ca în Francia, trebuie să le daţi învoire de a se deda şi la alte ocupaţiuni.

Pentru ce? Pentru că în adevăr ei n-au publicul acela numeros care se găseşte în statele înaintate şi cari măreşte mijlocul lor de vieţuire în mod deşi moderat, dară îndestulător; ştiinţa nu este cultivată, apreciată în România ca în Francia, ca în Germania. Aşa este, domnilor; dară acolo, chiar profesorii de la Universitatea din Berlin totuşi nu se aleg senatori sau deputaţi decît prin escepţiuni. Este lucrul cel mai rar de a vedea profesori de la celelalte universităţi germane consimţind să meargă la Parlamentul din Berlin! Mai mult încă, la Lipsca, a căreia universitate numără studenţii cu miile, şi unde este şi Înalta curte de casaţiune pentru procesele comerciale din toată Germania, întrebe domnul Chiţu dacă un membru de la acea curte vrea să se facă şi profesor sau dacă un profesor de la universitate a solicitat vreun post la acel mare tribunal al justiţiei comerciale? Eu nu sînt din aceia cari susţin că numai cu şease mii

franci poate un profesor să trăiască, şi aceasta mai ales în Iaşi, unde profesorii nu sînt în poziţiune ca în Bucureşti de a găsi a doua ocupaţiune compatibilă cu profesoratul, cu toate că mijloacele de vieţuire sînt mai uşoare decît în Bucureşti. Eu dară cred că poziţiunea profesorilor din Iaşi trebuie îmbunătăţită şi cred încă că însuşi Senatul nu s-ar opune să le sporească avantagele materiale, cu condiţiune însă ca apoi să fie profesori.

Apoi, domnilor, cum găsiţi că oamenii cari nu sînt mulţumiţi cu 6 mii franci de a trăi acolo unde au domiciliul stabil, unde au familie, unde au prin urmare şi alte îndemănări, pot a se depărta mai multe luni de la centrul ocupaţiunilor lor, că pot să orînduiască şi supleanţi şi să-i plătească din acei şease mii lei? Cu ce dară mai rămîn spre a putea veni în Bucureşti şi a juca rolul de legislatori?

Vin acum, domnule ministru, a îndrepta simţul cuvintelor mele, zise de mine, cînd am susţinut că precum este episcopul legat sau chiar cununat cu mireasa sa spirituală, cu episcopia sa, tot aşa un adevărat profesor trebuie să fie pînă la moarte nedezlipit de catedra sa; de aceea, cînd un episcop moare se şi zice că episcopia sa a rămas văduvă. Cunosc episcopi cari n-au voit pînă la moarte să se despartă de episcopia lor, chiar cînd li se oferea Metropolia.

Asemenea trebuie să fie şi profesorul în regulă generală, ca datorie morală. O escepţiune însă esistă. Aceasta este privitoare la reprezentaţiunea specială a universităţilor în Senat. Recunosc că aci profesorul ales are datoria de a veni în mijlocul nostru. Dară şi aci iată cum se petrec lucrurile în colegiul electoral al profesorilor. Aceştia se adună şi se consultă pe cine să trămită în Senat? Care este acel profesor, nu numai cel mai inteligînte, cel mai independent, dară şi acela care prin poziţiunea sa de familie, de avere, poate să primească mai uşor această sarcină? Şi atunci oare socotiţi că aleg pe acesta, avînd ochii închişi, fără să-l întrebe dacă poate priimi această misiune onorabilă? Socotiţi că, dacă onor. domn Cobălcescu nu vrea să vină în mijlocul nostru, profesorii l-ar fi putut sili să vină?

Apoi deja nu avem cîteva esemple ca profesorii aleşi din partea universităţei să fi refuzat mandatul ce li se da şi atunci colegiul profesorilor au ales pe altul? Apoi de ce profesorii, cari se aleg în alte colegiuri unde nu au măcar nici această îndatorire morală de a priimi un mandat, nu uzează de liberul lor arbitru spre a refuza? Noi, din contră, îi vedem alergînd cu gura căscată după alegători. Aşa fiind, de ce, domnule ministru, să ne jucăm cu asemenea pretenţiuni spre a nu îndrepta răul? Este un pericol naţional dacă Universitatea de Iaşi va merge cum este astăzi. Aceasta trebuie să o recunoaşteţi şi dumneavoastră. Dacă este un rău, a zis reprezentantele Universităţei din Bucureşti, este că s-a făcut o nedreptate profesorilor, că în contra legei li s-a tăiat sporirea salariului în conformitate cu gradaţiunele! Da, sînt şi eu cu dumneavoastră; recunosc şi eu că, contrar legei şi nedrept, s-a făcut această oborîre a gradaţiunei. Dară recunoaşteţi şi dumneavoastră că, precum rău se face de se taie dreptul la sporirea salarielor, tot aşa este rău cînd profesorul lipseşte de la catedra sa. Precum naţiunea zice ostaşului: fii oştean; magistratului: fii magistrat, n-are dreptul să zică şi profesorului: *fii profesor? Naţiunea face sacrificii ca să fii conducătorul civilizaţiunei române.* Naţiunea dară are drept să zică acestor profesori: fiţi altfel de cum aţi fost pînă astăzi. *(Aplauze.)*

Aceste adevăruri, se pare, domnul ministru nu că nu le recunoaşte, dară că nu voieşte a le mărturisi în public. De aceea vă mărturisesc eu că sînt foarte întărîtat, pentru că nu aşteptam asemenea răspuns întortochiat din partea domnului ministru al instrucţiunei publice; şi dară ca să mă pot stăpîni sînt silit ca să beau un pahar de apă. *(Ilaritate).*

N-am găsit dezvinovăţire pentru amicul meu domnul Chiţu, decît numai în scuza sa că voieşte ca un gentleman să ferească de un blam pe nişte oameni cari sînt profesori. Mă voi mărgini dară în o moţiune care nu poartă un caracter politic, mărginindu-ne numai a cere îndreptarea răului pe calea legilor în fiinţă; dară declar că daca se va pune discuţiunea pe un alt teren, pe terenul politic, atunci şi eu îi voi urmări pre domnii profesori, afară din Universitate, de exemplu în programul domniilor-lor cari dezminte programul partitului naţional şi liberal; îi voi urmări mai ales în mijloacele ce le întrebuinţează spre a pune în lucrare programul dumnealor. O mai declar încă o dată că în cestiunea Universităţei nu urmăresc pre oamenii politici, chiar fiind adversarii mei; nu urmăresc decît pre profesorii cari nu-şi fac datoria; şi aci nu disting nici pe amici, nici pe inamicii opiniunelor mele. Eu nu fac din această discuţiune o cestiune politică şi încă mai puţin o cestiune ministerială; nu blamez nici un minut nici chiar acte ministeriale, şi din toţi cîţi aş blama mai puţin este domnul Chiţu, pre carele cu toată indulgenţa sa pentru cele ce se petrec în şcoalele de peste Milcov îl proclam un zelos apărător al dezvoltării naţionalităţii noastre nu numai aici, ci şi peste hotare. Eu cred dară, domnilor, că domnul Chiţu îndelung nu poate să sufere această stare a Universităţii din Iaşi; eu cred că domnia-sa va recunoaşte mai cu seamă că unui om carele a pus o petricică cît de mică la acel edificiu nu este permis să vază cu nepăsare în ce stare au adus pasiunile politice Universitatea de Iaşi; căci, tăcînd el, ar legitima încercările ce deja se fac pentru distrugerea ei. Deja s-a văzut în Cameră glasuri cari cereau desfiinţarea ei cel puţin în parte. Domnul Fleva a cerut să se şteargă facultatea de litere.

Domnul ministru [al] instrucţiunei publice: Am apărat-o.

Altul a zis să nu se înfiinţeze facultatea de teologie şi altul chiar a dat a înţelege necesitatea desfiinţărei Universităţei! Dară aceasta nu va fi! Nu noi, senatori[i] de peste Milcov, dară Senatul întreg, am ferma convicţiune, nu va permite să se suprime Universitatea de Iaşi, domnule ministru; şi nici măcar să se ştirbească. Şi nu eu voi zice cuvîntul bisericii, că un pom care n-aduce roade să se taie şi să se arunce în foc; nu eu voi face aceasta cît voi trăi. Din contra, cît inima mea va bate, voi stărui ca Universitatea de Iaşi să se ridice la înălţimea misiunei sale, cum o voia fondatorele ei, ca aşa să fie avangarda românismului! *(Aplauze.)*

Iată pentru ce, domnilor senatori, vin cu această moţiune, pe care am îmblînzit-o după vederile mai multor domni senatori.

Îmi permit a v-o ceti:

MOŢIUNE

Senatul ascultînd esplicaţiunile domnului ministru al instrucţiunei publice,

Avînd în vedere abaterea de la îndatorirele lor a mai multor profesori de la Universitatea de Iaşi, cari prin libera lor voinţă îmbrăţişînd cariere şi ocupaţiuni ce-i pun în imposibilitate de a-şi îndeplini misiunea

profesorală şi aşa au adus drept rezultat decadenţa sus-zisului institut de învăţămînt,

Regretînd această decadenţă a Universităţii de Iaşi, invită cu tot dinadinsul pre ministrul instrucţiunei publice ca fără întîrziere să aplice dispoziţiunile din articolele 10, 390, 396, 398 din legea instrucţiunei publice, în privinţa profesorilor de la zisa Universitate, cari au părăsit catedrele lor şi astfel compromit viitorul unei întregi generaţiuni.

Totodată aşteaptă şi reclamă cît mai curînd prezentarea unui proiect de lege avînd de scop reorganizarea şi complectarea Universităţei de Iaşi, astfel că acest mare institut de învăţămînt superior să corespundă la trebuinţele materiale şi intelectuale ale României de sus; şi trece la ordinea zilei [73].

Şedinţa din 4 februarie 1877

Domnilor senatori, cînd am intrat în dezvoltarea interpelaţiunei mele, de la început am declarat că scopul interpelărei era de a arăta ţărei, guvernului şi Senatului starea deplorabilă în care se află Universitatea din Iaşi; este cauza că de 10 ani urmează un proces între cei cari voiesc ca profesorii să fie profesori şi între acei cari voiesc ca cele mai multe catedre să fie sacrificate mandatului de reprezentant al naţiunei, funcţiunilor publice şi altor felurite ocupaţiuni, cari au adus la tristul rezultat ca Universitatea de Iaşi, încet, încet, treptat, treptat, a ajuns a fi o Universitate care nu-şi găseşte pereche în toată lumea, adică o Universitate fără profesori şi prin urmare fără studenţi. M-am silit, onor. domni senatori, să degag[ez] această discuţiune de orice s-ar putea să se privească ca o campanie politică întreprinsă sau contra acelor profesori sau contra guvernului. Cu părere de rău dară am văzut alaltăieri seară pe domnul prim-ministru că a lăsat deoparte cestiunea *in re*, cestiunea specială, şi din răspunsul ce ne datorea a făcut un program politic despre modul său de guvernare, despre trebuinţele în care se află naţiunea, despre interesul de a se uni toate forţele ei spre a face faţă pericolelor din întru şi din afară. Cu această ocaziune ne-a mai spus cum s-a format noul domniei-sale minister. În faţa declaraţiunei domnului prim-ministru de alaltăieri, am declarat că-mi păstram toată libertatea de a răspunde la timp şi-mi făceam rezerve formale în privinţa celor spuse de domnul I. Brătianu.

În adevăr, în cestiunea formărei ministerului domnului Brătianu, în cestiunea cum poate acestei ţări să dea pace şi înfrăţire, atît de trebuitoare în faţa pericolelor, fiecare din dumneavoastră, şi mai ales fiecare partit, fiecare grup, are dreptul şi chiar datoria de a-şi spune cuvîntul. De aceea, cît pentru mine, ţin a declara că eu nu înţeleg deloc să denaturez astăzi cestiunea Universităţei ce este la ordinea zilei şi să fac o luptă politică din o luptă făcută în special pe tărîmul instrucţiunei publice, unde toate partiturile, toţi oamenii de bine cari ţin la un viitor pentru această ţară trebuie să fie alăturea cu mine. Nu voiesc astăzi să fac politică şi încă mai puţin polemică politică. Revin dară la cestiunea care formează objectul interpelărei mele. Revin la Universitatea de Iaşi. Domnilor, de la 1866 încoace esistă o stăruinţă continuă din partea unora din profesorii Universităţei de Iaşi ca să poată dobîndi dreptul de a nu fi la catedra lor, puindu-se cînd în dosul constituţiunei, cînd în dosul cererei

de a se înființa așa-numiți suplinitori sau agregați pe care legea nu-i prevede. Mai mulți miniștri s-au ocupat de a vindeca acest rău și de proporțiunile crescînde ce anual lua acest rău. Ei au și luat unele măsuri în contra răului; din nenorocire, ei au luat măsuri în mod violent și neînvoite de lege; și de aceea Senatul nu o dată a lovit pe aceia cari s-au atins de instrucțiunea publică, chiar cu intențiuni bune, a lovit pururea pe aceia cari jicneau drepturile profesorilor. Socoteam dară că a venit timpul, în fața răului crescînd, ca Senatul să lovească acum și pe acei profesori cari nu-și fac datoria lor; căci, domniile-lor nu pot avea numai drepturi, dară trebuie să aibă și îndatoriri.

Am făcut dară această interpelare, mai ales cînd am văzut că Universitatea de Iași este amenințată în bazele ei fundamentale, nu numai prin inimicii din întru, ci și prin crearea Universității de Cernăuți, care este creată cu scop mărturisit de a răspîndi razele germanismului asupra statelor vecine și mai cu seamă asupra statului român. Cînd dară am cerut Senatului adoptarea de mijloace spre înlăturarea pericolului, am luat de esemplu Francia, Francia care este totdeauna înaintea mergătoare a noastră, care în nenumărate rînduri ne-a arătat drumul ce trebuie să-l urmăm ca să aducem țara și națiunea noastră la gradul de civilizațiune și de mărire care ni se cuvine nouă, popor latin așezat de secoli la gurile Dunărei! Iată ce a făcut Francia într-o situațiune analogă. Cînd Germania a luat Franciei Alsacia și Lorena, cea dintîi ocupațiune de îngrijire a guvernămîntului german a fost ca facultățile franceze din Strasbourg să le prefacă, restatornicind vechea Universitate germană din Strasbourg, unde a învățat Goethe. Germania întreagă a aplaudat la această măsură mare; ea și-a trămis profesorii săi cei mai iluștri la această Universitate, și biblioteca arsă în timpul asediului Strasbourgului a reînviat, ca bibliotecă germană, de patru ori mai mare decît fusese în timpul guvernului francez.

Astfel forțele intelectuale cele mai mari ale Germaniei s-au pus la dispoziținea Universității germane din Strasbourg. Ce a făcut Francia? Francia, în fața avangardei germanismului, a opus o avangardă a naționalității franceze, a inteligenței franceze; din facultățile de la Nancy a făcut întîiele facultăți ale Franciei, astfel că aceste facultăți sînt în stare de a se lupta cu Universitatea veche germană din nou restaurată la Strasbourg!

Cînd guvernul austriac, ca să celebreze centenarul luării Bucovinei, a dat Bucovinei un centru al științei și culturei germane, a înființat Universitatea Frantz-Iosef, care de abia trăiește de doi ani și deja strălucește pe orizonul științei germane ca un luceafăr; cînd Austria își trămite în Cernăuți profesorii cei mai buni, cari de pe acum au făcut un nume acestei Universități, prin opere ce deja însemnează în literatură germană; cînd bibliotecele cele mai mari ale particularilor, care vin în vînzare, se cumpără de guvernul austriac pentru Universitatea Frantz-Iosef, de esemplu biblioteca lui Palacki, negreșit că datoria României, adică a Senatului și a Camerei și a guvernului, era și este ca și noi să facem din Universitatea de Iași ceea ce Francia a făcut din facultățile de Nancy! Cînd, ceea ce am onoare să vă spun este atît de simțit, că încă sub ministerele precedente și onor. domn Orăscu, și domnul Deșliu și domnul Ionescu, și opiniunea publică toată zicea: este un pericol național în Moldova; spre înlăturarea sa trebuie să ducem acolo inteligența! Iașul trebuie să devie scaunul științei, focarul inteligenței române! Aceasta a fost vocea nu numai a Senatului și a Camerei; sînt încredințat că a fost vocea țărei

întregi, a naţiunei întregi, şi nu numai a naţiunei din România liberă, ci vocea naţiunei române din orice ţară unde sînt români. *(Aplauze.)* Ne-am întrebat, dară, cu toţii care este cauza că Universitatea, în loc să meargă înainte, merge în decadenţă, şi cu toţii am văzut că această cauză vine din două sorginţi. Cea dintîi este că guvernul şi-a tras ochiul de deasupra acestei Universităţi; şi al doilea, că profesorii au intrat în luptele politice, că profesorii s-au aruncat asupra ocupaţiunilor incompatibile cu mandatul lor, că profesorii au uitat, prin urmare, că mai sînt profesori, au ieşit din viaţa profesorală, din acel mijloc intelectual care la alte universităţi ale Germaniei mai cu deosebire este însuşi viaţa, este însuşi existenţa vieţei profesorale! Şi regret că domnul ministru de finance, care este unul din elevii distinşi ai universităţilor germane, nu este aci, sau mai bine zicînd regret că domnia-sa este ministru şi nu poate vorbi; căci de ar fi simplu senator sînt încredinţat că ar fi alături cu mine, precum sînt domnul Orăscu şi domnul Apostoleanu, cari, ca fii ai şcoalelor germane, ştiu şi ce este viaţa intelectuală în universităţile germane, unde studenţii şi profesorii fac o singură familie, unde studenţii şi profesorii trăiesc numai cu viaţa universitară!

Interpelarea mea n-a avut alt scop decît să vă arăt activitatea intelectuală din universităţile germane, care, introdusă în Universitatea de Iaşi, ar fi de ajuns spre a-i da viaţă, putere şi progres. Dară, din nenorocire, aceasta nu este, şi ceea ce este mai trist şi mai îngrijitor este că mulţi din profesorii acestei Universităţi nu voiesc nici a înţelege răul, nici a aduce remediu.

În adevăr, profesorii sustrăgîndu-se de la catedrele lor, sub diferite pretexte, adică primind alte ocupaţiuni, rezultatul fatal este că numărul studenţilor se împuţinează necurmat. Aceasta face că am văzut oameni cu idei opuse, unii radicali şi alţii conservatori pînă la esces, cari au început a veni la aceeaşi concluziune şi a zice: „Universitatea de Iaşi nu produce nimic, la ce dară cheltuieli zadarnice pentru întreţinerea ei?" Astfel am văzut reclamîndu-se deja ştergerea cînd a unei catedre, cînd a alteia. Sub domnul Maiorescu se propunea înlocuirea a două facultăţi prin o aşa-zisă şcoală politecnică. Sub ministerul actual, anul acesta, s-au făcut propuneri în Cameră pentru ştergerea facultăţei de litere din Iaşi, sub cuvînt că eă nu are studenţi. Cum aţi văzut, domnilor, lunga mea dezvoltare n-a avut alt scop decît a dezvăli rana şi a vă ruga să vă gîndiţi serios că trebuie să se facă ceva pentru remediare.

Onor. domn ministru al instrucţiunei publice, îngrijat de moţiunea mea, socoteşte că eu voi să-l pun pe panta pe care au alunecat domnul Tell şi domnul Maiorescu; dară se înşeală; şi eu sînt cu domnia-sa să nu ia măsuri estralegale şi draconiane în contra acelor profesori călcători îndatoririlor lor. Eu n-am cerut şi nu cer aceasta, căci nici Senatul nu voieşte să lovească în dreptul profesorilor. Nu Senatul, care în două rînduri a obligat doi miniştri (cari se înşelau de mijloace, dară care vedeau răul ca şi noi) să fie în legalitate, nu acest Senat va cere să se jicnească drepturile profesorilor. Dară, cînd maturul Corp a venit şi a restatornicit drepturile profesorilor, el a înţeles că acolo unde sînt drepturi sînt şi datorii, că, prin urmare, profesorii trebuie să-şi facă datoria şi că, daca ei nu-şi fac datoria, guvernul se cuvine să-i cheme la păzirea legei.

Am arătat cum înţeleg eu aceasta; am susţinut şi susţin că legea actuală a instrucţiunei publice dă guvernului măsurile necesare pentru a face ca profesorii să se ţie în lege. Această lege nu cere ca domnul minis-

tru să fie *jandarmul* profesorilor cari nu-şi fac datoria; nu cere ca domnia-lui să destituie cu uşurinţă pe cineva, să-l dezbrace de drepturile sale; dară legea cere ca profesorii de universitate să fie cei dintîi cari să dea esemplul de îndeplinirea îndatoririlor lor, şi cînd dumnealor nu fac aceasta legea prevede în contră-le îndestule penalităţi. Este, domnilor, o categorie de profesori către care legea trebuie să fie aplicată, mai cu deosebire, fără cruţare; aceştia sînt profesorii cari sînt în capul instrucţiunei publice, profesorii de universitate, şi pentru ce aceasta? Pentru că ei se cuvine să dea esemplul învăţătorilor şcoalelor secundare şi primare!

Să-mi permită, dară, onor. domn Chiţu a nu fi de părerea domniei-sale cînd zicea alaltăieri: ce ar păsa profesorului de universitate a plăti o amendă de 10 franci, cînd ei sînt advocaţi, ingineri şi altele, cînd ei au atîtea mijloace de a avea avere? Face mult condamnările la o amendă, căci, pe lîngă răspunderea de bani, aceasta implică şi o osîndă morală. Nu vedem adesea înaintea tribunalelor oameni bogaţi cari, pentru o mică greşală, pentru o mică călcare de legi de poliţie, sînt osîndiţi la o amendă de cîţiva franci? Socotiţi dumneavoastră că ei sînt loviţi prin osîndă de a plăti cîţiva franci sau prin faptul că sînt dezaprobaţi, că sînt loviţi de o osîndă? *(Aplauze.)* Astfel se va întîmpla şi cu profesorii ce nu-şi fac datoria!

Cînd un profesor de universitate va fi osîndit de consiliul academic să plătească, cum zice legea, 10 sau 20 de franci, nu credeţi, domnilor, că el va fi adînc lovit în adîncul inimei? Nu credeţi că aceasta va fi de bun esemplu învăţătorilor de la institutele primare şi secundare? Şi cu atit mai uşor domnul ministru va fi pus în poziţiune a aplica şi acestora, pe calea legală, pedepsele prevăzute de lege; şi, din contră, dacă profesorilor de la universitate nu li se va aplica legea, ce trebuie să zică învăţătorii de la şcoalele mai de jos? Ce, tot muştele cele mici să pătimească şi tot bondarii să nu sufere nimic? Apoi, aceasta este dreptate, aceasta este egalitate? Aceasta este, în fine, legalitate? Cît pentru mine, eu socotesc că, cu cît cineva este mai învăţat, cu cît cineva este pus pe o treaptă mai înaltă, cu atît el trebuie să dea mai bune esemple de supunere la legi; cînd le calcă, cu atît mai aspru trebuie a i se aplica legala penalitate. *(Aplauze.)*

Nu am cerut, dară, domnului ministru să facă ca alţii, să lovească fără lege şi fără milă. Am cerut şi cer ca domnia-sa să uzeze de articolul 396 din legea instrucţiunei publice şi pe profesorii Universităţei de Iaşi, cari nu-şi fac datoria, să-i trămită înaintea profesorilor Universităţei de Bucureşti; şi sînt sigur că profesorii de Bucureşti nu vor hotărî, prin sentinţa lor, moartea Universităţei de Iaşi!

Dară s-a făcut o nouă întîmpinare şi s-a zis că, prin ceea ce cer eu, adică ca profesorii de Iaşi să rămînă lipiţi de catedrele lor, se creează un privilegiu în favoarea profesorilor din Bucureşti, căci atunci numai aceştia ar putea fi senatori şi deputaţi.

Privilegiul care-l au profesorii de la Universitatea din Bucureşti îl are fiecare cetăţean care şeade în Bucureşti. Onor. domn prim-ministru Brătianu, cînd s-a ales senatore în judeţul Dorohoi, nu a avut oare un privilegiu care nu-l are colegul său de la colegiul al doilea, domnul Panait Casimir? Domnul Panait Casimir este ţinut să vină în Bucureşti, să cheltuiască sute de galbeni cu deplasarea sa, pe cînd domnul ministru nu are aceste cheltuieli, fiindcă nu-şi părăseşte domiciliul său.

S-a mai zis şi repetat de alţii: constituţiunea dă profesorilor ca şi altor cetăţeni dreptul de a fi aleşi mandatari; prin urmare, nu se pot împiedica de la esercitarea acestui drept. Domnilor, v-am obosit cu refutarea acestei objecţiuni.

Da, constituţiunea în adevăr le dă acest drept, dar constituţiunea dă şi membrilor curţilor şi tribunalelor din Bucureşti, Iaşi şi Craiova acest drept, să se aleagă deputaţi şi senatori. Ei bine, domnilor, ce s-ar face, cînd spre esemplu toţi membrii Curţei de apel din Iaşi s-ar alege reprezentanţi în Corpurile legiuitoare? Credeţi că ministrul justiţiei ar sta cu braţele încrucişate? Negreşit că nu. Domnia-sa ar trebui să pună pe aceşti domni judecători în poziţiunea să se rostească între funcţiune şi între mandat şi le-ar zice: justiţiabilii suferă, justiţiabilii au drept la justiţia ţărei; sînteţi dară datori a vă pronunţa pentru care din ambele misiuni voiţi să optaţi? Tot asemenea trebuie să urmeze şi domnul ministru [al] instrucţiunei publice cu domnii profesori.

Însă se objectează: domnul ministru [al] justiţiei ar putea să o facă, pentru că judecătorii sînt amovibili, iară profesorii sînt neamovibili! Şi aci iară este o eroare. Pentru că oricine nu-şi face datoria nu mai rămîne neamovibil. Deosebirea este numai că domnul ministru [al] justiţiei în 24 ore poate înlocui pe acei magistraţi, pe cînd domnul ministru al instrucţiunei publice nu ar putea face aceasta, decît prin concursul unor instanţe anume determinate de lege.

Apoi de ce să cred eu, şi dumneavoastră, că numai între profesori se găsesc capacităţi proprii de a se îmbrăca şi cu alte ocupaţiuni şi cu alte mandate? Cum? În corpul magistraturei noastre, în numărul acei junime care s-a format şi care necontenit se formează în şcoalele superioare ale Franciei şi Germaniei, nu sînt şi nu se pot găsi talente şi capacităţi cari să poată figura cu onoare în Corpurile legiuitoare? Nu sînt şi acolo simţiminte româneşti? Nu pot şi ei aduce reprezentaţiunei noastre legislative lumini şi cunoştinţe serioase şi folositoare? Ei bine! Vedem noi mulţi magistraţi uzînd şi abuzînd ca profesorii de dreptul constituţional? Nu cunosc nici unul dintre magistraţii noştri carele, uzînd de dreptul dat lui prin constituţiune, să-şi fi părăsit fotoliul de magistrat şi să vină în Parlamentul din Bucureşti ca legislator! Cu atîta dar mai puţin, după opiniunea mea, ar trebui să o facă aceasta profesorii de universitate! Pentru că lor constituţiunea le dă un drept, un privilegiu care nu-l mai au nici măcar vechii boieri români. Boierii au devenit simpli cetăţeni; ei merg de votează acolo unde îi duc averea lor, cînd o au. Profesorii de universitate, după ce votează în colegiele unde-i conduc averea lor, sau inteligenţa, sau calitatea lor de cetăţeni, apoi mai votează într-un colegiu special, într-un colegiu al lor propriu; şi aşa, votînd pentru a doua oară, îşi trămit în Senat un anume reprezentant, un special apărător al universităţei! Dară că nu le ajunge profesorilor ca să aibă din sînul lor un anume reprezentant în Senat, nu le ajunge să aibă şi un ministru din mijlocul lor. Prin urmare, ar trebui să-şi zică: avem doi reprezentanţi ai noştri, unul îl avem în Senat şi un altul [î]l avem în guvern, ceilalţi dară să rămînem acasă, să ne împlinim aci datoria de profesori, să dezvoltăm trebuinţele intelectuale ale junimei studioase, ale însuşi viitorului ţărei! Nu! Nu au făcut aceasta domnii profesori, ci toţi aceia ce au putut s-au aruncat în arena luptelor politice, ba chiar în arena pasiunilor celor mai urîcioase.

S-a mai zis, onor. domni senatori, cum că şi în Germania şi în Francia profesorii au drept şi uzează de dreptul lor de a fi legislatori; că şi acolo sînt profesori cari îndeplinesc mandatul de reprezentant al naţiunei. Adevăr în privinţa dreptului; eroare în privinţa faptului. Da! Legea esistă; dar deasupra legei esistă morala şi conştiinţa datoriei, *(Aplauze.)* Eu nu cunosc în Parlamentul Germaniei decît doi profesori: cine sînt aceştia? Gneist [74] şi Virhoff [75], oameni a căror activitate şi iniţiativă nu-şi găseşte pereche. Afară de ei, poate să mai fie doi, trei şi atîta tot; pentru că profesorii în Germania, precum am mai declarat-o, înainte de toate sînt profesori şi apoi sînt oameni politici. Dar chiar aşa să fie, admit că toate universităţile Germaniei îşi trămit în Parlament profesorii cei mai eminenţi. Însă se află România în condiţiunele Germaniei? Are România *pletorul* acela de ştiinţă şi inteligenţă pe care-l are Germania? Nu-l are...

Am văzut sau mai bine zis am citit mai alaltăieri că unul din profesori zicea: Ce? D-apoi Duruy [76], Villemain [77], Guizot, Jules Simon [78], toţi aceştia deşi profesori nu sînt şi în Corpul legislativ al Franciei? Apoi, domnilor, poate unul din profesorii noştri să se pună alături cu aceste ilustraţiuni ale inteligenţei franceze? Poate cineva pretinde că în corpurile noastre parlamentare profesorii noştri aduc a suta parte din talentele şi luminele acestor luceferi ai civilizaţiunei moderne? Mă opresc aci cu comparaţiunea!...

Dar să lăsăm, domnilor, acele mari ilustraţiuni ale Franciei şi ale Germaniei să lumineze lumea prin geniul şi ştiinţa lor; noi să ne mărginim a cere ca profesorii noştri să lumineze măcar universitatea pentru care ţara îi plăteşte.

Aşadar, să fie bine înţeles: eu nu acuz pe ministrul instrucţiunei publice că a călcat legea; am zis numai că procesul Universităţei de Iaşi este pendinte înaintea Corpurilor legiuitoare de 10 ani, şi am zis încă altceva, că îmi pare rău că domnul ministru Chiţu, avînd înaintea sa precedentul domnilor Maiorescu şi Tell, se pune în dosul constituţiunei şi nu cutează a se servi de ceea ce-i dă legea spre a opri răul! Ei bine, cine trebuie să încurageze pe ministru ca cu constituţiunea şi cu legea instrucţiunei publice în mînă să obţină ca acei profesori să-şi facă datoria? Cine? Înainte de toate, după opiniunea mea, Senatul; şi pentru ce? Pentru că în acest Senat sînt în mare parte urmaşii acelora cari au înzestrat şcoalele cu averea lor proprie. *(Aplauze.)* Aci sînt bărbaţi cari de două ori nu au lăsat pe miniştri, chiar cu cele mai bune intenţiuni, ca să se atingă de drepturile profesorilor; şi dar Senatul înainte de toţi are dreptul să zică sus şi tare: am apărat drepturile profesorilor; acum am obligaţiunea imperioasă de a cere, de a ordona ca şi ei să-şi facă datoria. *(Aprobări.)*

Pentru ultima oară o mai repet, domnilor senatori, nu am făcut şi nu fac politică; cer numai ca profesorii să stea la locul lor; nu fac cestiune de guvern; cer numai ca ministrul instrucţiunei publice să aplice măsurile ce legea prevede în contra acelora ce se abat de la îndatoririle lor. După ce se va vota asupra moţiunei mele, voi cerceta altă dată ce fac profesorii afară din universitate; şi cu ocaziunea interpelaţiunei domnului Apostoleanu voi vorbi şi despre cele ce priveşte pe guvern. Astăzi însă nu vorbesc decît de ceea ce profesorii fac şi de ceea ce trebuie să facă în universitate. Şi, domnilor senatori, atît de puţin am înţeles să fac politică militantă în această cestiune, că eu n-am despărţit pe amicii mei de adversarii mei în Universitatea de Iaşi; căci toţi acei profesori cari

sînt în cestiune nu formează un singur grup politic. Domnul Tzone nu ştiu pînă acum să fie de aceleaşi opiniuni politice cu profesorii din Universitate cari aparţin fracţiunei aşa-zisă liberă şi independintă! Domnul Ştefan Şendrea m-a onorat de trei ori cu votul său în colegiul I de Roman! Acestea vi le zic spre a vă dovedi că n-am pus pasiune, ci numai adevăr, ci numai interes pentru soarta Universităţei de Iaşi. Şi fiţi bine încredinţaţi, domnilor miniştri şi domnilor senatori, că oricît s-ar zice, oricîte obiecţiuni mi s-ar face, eu am convicţiunea că sînt glasul acestui Senat, ba chiar al naţiunei întregi în general, şi îndeosebi sînt reprezentant serios al bătrînei Moldove cînd cer ca în locul scaunului domniei pe care l-a pus pe altarul patriei *(aplauze)* să-i ridicaţi scaunul ştiinţei! *(Aplauze, aprobări.)* Iată ce cer eu, iată ce cere Moldova întreagă, nici mai mult, nici mai puţin; şi dar rog pe domnii miniştri să binevoiască a nu strămuta cestiunea, să binevoiască a fi încredintaţi cum că Senatul acesta, şi eu îndeosebi, n-am accentuat plîngerea noastră în mod de a ne pune în luptă cu guvernul. Luptele noastre politice le rezervăm şi le vom face cu orice altă chestiune, numai cu aceasta nu! Eu din început am voit să degagez Universitatea de Iaşi de orice caracter politic, dorind numai ca în dezbaterile noastre Universitatea să renască în puterea şi în prestigiul său, precum renaşte *fenixul* din cenuşa sa; şi aşa să devie ceea ce ea trebuie să fie, focarul luminelor, centrul inteligenţei, avanguarda românismului la hotarele României! Iată ce cred că ţara întreagă voieşte! Şi de aceea sînt sigur că la votul Senatului Moldova întreagă şi populaţiunea din Iaşi îndeosebi vor zice ca un singur om: *în fine am căpătat de la dreptatea Senatului ceea ce reclamam de 12 ani în zadar, ceea ce mai mult decît oricînd este o mare trebuinţă, nu numai locală, dar naţională.* Onor. domn ministru mai bine cugetînd cred că va ţinea seama de discuţiunile care au urmat de trei zile în această incintă şi unde toţi ne-am rostit în acelaşi mod, adică că profesorii n-au numai drepturi, dar au şi datorii şi că Universitatea de Iaşi nu poate să rămîie în starea degradată de astăzi.

Domnilor senatori, eu fac parte din generaţiunea care se duce, însă în locu-i se înalţă o altă generaţiune, generaţiune tînără, care după ce şi-au făcut studiile reclamă acum şi un drept: să ne urmeze în misiunea noastră şi să o îndeplinească. Există mai multe nuanţe în această generaţiune, precum au fost şi în generaţiunea noastră; unul din aceste grupuri se distinge prin meritele membrilor săi şi a căria opiniuni trebuie să aibă aprobaţiunea ministerului, fiindcă este coreligionar cu membrii susţiitori ministerului, deoarece are în capul său pe fostul ministru de justiţie, pe onorabilul domn Eugenie Stătescu; acest grup a constituit o societate compusă de mai mulţi tineri de ştiinţă şi de viitor: Uniunea democratică. Ei bine, Uniunea democratică, prin organul său, condamnă întocmai ca şi mine purtarea acelor profesori, ba mai mult decît mine. N-am obiceiul a veni cu mărturia ziarelor, dar „Uniunea democratică" [79] reprezintă în mare parte generaţiunea liberală viitoare; iată ce acest ziar zice:

„Tot cetăţeanul şi mai ales profesorul are dreptul de a aspira de a deveni reprezentant al naţiunei, membru al guvernului, ambasador, magistrat etc... Dară orice sarcină publică conţine o sumă de obligaţiuni pe care cine primeşte acea sarcină trebuie să le îndeplinească, sub clauză de a fi declarat nedemn în cazul contrariu.

Acesta este un principiu de morală pe care nimeni nu-l poate contesta şi care nu suferă decît escepţiunea unei forte amăgiri, fără de care liberul arbitru nu poate lucra.

Deputatul trebuie să-şi împlinească îndatoririle, sarcinile sale. Dacă nu-şi îndeplineşte, devine nedemn în faţa moralei şi chiar legea pozitivă în unele cazuri îi ridică sarcina de deputat.

Tot aşa este şi magistratu[l], şi ministru[l], şi profesoru[l]".

În alte ţări, o spun cu durere, n-ar fi fost trebuinţă de un vot al unui Corp legiuitor; numai această discuţiune în Senat ar fi fost de ajuns să facă pe acei domni profesori ca de a doua zi să se întoarcă pe băncile Universităţei de Iaşi!

Însă la noi se vede că epidermul este mai gros; şi de aceea vedem fără rezultat voturile noastre, şi nepăsarea fără margine a acelor profesori. Iată pentru ce voiesc ca Senatul odată să se afirme în mod energic, ca prin aceasta să dea ministrului dreptul, să i se impuie datoria de a aplica legea fără mai multă străgănare. Meargă dar odată domnii profesori de la Iaşi dinaintea pairilor lor de la Bucureşti! Şi dacă profesorii de aici, ceea ce nu cred, vor zice că bine fac profesorii din Iaşi că nu-şi îndeplinesc misiunea, ei bine, atunci vom aviza! Dară acesta eu nu cred, în favoarea acestor convicţiuni am de gaj purtarea corectă a acelor profesori cari ilustrează facultăţile din Bucureşti, cari neobosit conduc Universitatea din Bucureşti pe calea de progres, pe cînd din nenorocire sora ei din Iaşi cade din ce în ce mai mult în decadenţă.

Sfîrşesc, domnilor senatori, rugînd pe minister măcar astăzi să nu vadă în moţiunea mea că este o luptă de partite, un act de opoziţiune contra ministerului, ci simplu şi curat espresiunea unei trebuinţe obşteşte simţită, cererea de îndreptare a unui rău constatat, recunoscut chiar de domnul ministru Chiţu, şi aceasta alături cu mine, alături cu ţara întreagă, şi care prin urmare trebuie cu o oră mai nainte îndreptat şi stîrpit. Şi, încheind, declar sus şi tare că moţiunea mea nu este un blam dat guvernului, ci este blamul ţărei dat profesorilor de la Universitatea de la Iaşi, cari nu-şi îndeplinesc sacrele lor datorii [80]. *(Aplauze.)*

Se publică după broşură. Bucureşti, 1877, 50 p.

NOTE

[1] Gh. Chiţu.

[2] Vezi discursul precedent, spusele lui N. Ionescu.

[3] Titu Maiorescu, pentru că suprimase două catedre la Universitatea din Iaşi şi una la cea din Bucureşti (vezi şi mai jos).

[4] Vezi şi notele de la discursul precedent. Aluzie la ziua cînd K. părăseşte ministerul.

[5] 30 aprilie 1860 — 16 ianuarie 1861 (preşedinte şi ministru de interne); 11 octombrie 1863 — 25 ianuarie 1865 (preşedinte şi ministru de interne, de la 6 mai 1864 *ad interim* la lucrări publice); 16 noiembrie 1868 — 24 ianuarie 1870 (ministru de interne şi *ad interim* la externe între 26 august — 28 noiembrie 1869); 27 aprilie — 24 iulie 1876 (ministru de externe).

[6] Ion Ghica.

[7] Vezi amănunte în partea I a volumului.

[8] K. vorbeşte aici cu patimă. N. Ionescu, oricît de multe rezerve ar fi avut faţă de felul cum a condus principele Cuza ţara, nu s-ar fi încumetat să-l blameze într-o asemenea ocazie. Aluziile sale, atunci, vizau mai mult anturajul principelui, care l-a îndemnat la rău — şi înţepătura era direct îndreptată împotriva lui K.

După ce îl caracterizase pe domnitorul dispărut drept „ştiinţa vie, unită cu voinţa tare", „minune modernă", „om de la '48", „extraordinară incarnaţiune a voinţei naţionale", N. Ionescu strecurase că principelui Cuza, omul prudent şi rezervat, i-a fost impusă lovitura de stat de la 2 mai de către generaţia lui, marcată ea însăşi de unele „erori", care ţineau de cursul inexorabil al evenimentelor.

Mai mult, N. Ionescu înfierase actul nedemn al detronării lui Cuza, întîmplat la 11 februarie 1866 (cf. *Dolitul țării la moartea lui Alexandru Ioan Cuza*, Iași, 1873, p. 107—117).

În aceeași împrejurare K. fusese mai patetic, potrivit momentului, dar cu aluzii politice suficient de corosive (vezi discursul său din 30 mai 1873 în partea a III-a a volumului).

[9] K. întocmise raportul către principele Cuza privind inaugurarea Universității (9 octombrie 1860) în casele cumpărate de la Maria Roznovanu. Tot el redactase și statutele Universității, „actul de fundație și toate cele privitoare la profesorat" (B.A.R., Arhiva Cuza, XVI, f. 382—383; „Monitorul Moldovei", III, 1860, nr. 24, p. 93—94; *Documentele Universității din Iași. 26 octombrie 1860*, Iași, 1860, 11 p.). Pentru amănunte privind istoria Universității din Iași, vezi *Contribuții la istoricul dezvoltării Universității din Iași 1860—1960*, I—II, 2 vol., București, 1960, I, 332 p.; II, 393 p. Acolo și numeroase precizări legate de împrejurările și persoanele pomenite de K. în acest discurs.

[10] Critica pe care K. o face aici profesorului de istorie universală Nicolae Ionescu de la Universitatea din Iași are un înțeles mai larg.

N. I., orator iscusit, ziarist îndemînatic, cu o pană veșnic reprobatoare actelor lui K. (foaia lui „Tribuna română" (Iași) avea din aceste motive să fie suspendată în iulie 1860), făcea parte din gruparea liberal-independentă care agitase spiritele în Iași în timpul domniei lui Cuza, cît și mai tîrziu, sub guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu.

Antidinastici și xenofobi, emuli ai lui Bărnuțiu, liberalii fracționiști din Iași se călăuzeau după lucrarea acestuia *Dreptul public al românilor* (Iași, 1867, XXXVII + 472 p.). Mai toți membrii ei — Petre Suciu, Ștefan Micle, Al. I. Gheorghiu — erau profesori ai Universității din Iași și foloseau această calitate pentru îndoctrinarea pernicioasă a studenților.

T. Maiorescu, ca ministru al cultelor și instrucțiunii publice, condamnase violent politica militantă practicată acolo, ca și „principiile răsturnătoare" și noțiunile „rău mistuite" ce se predau studenților *(Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, București, 1897, I, *1866—1876*, p. 75, 358). Cu răceala ce-i va fi caracteristică pentru cariera de ministru, Maiorescu a cerut în 1871 suprimarea catedrei de drept public constituțional, „spre a se lovi direcțiunea politică care se dă școlarilor dincolo de Milcov" *(ibidem*, p. 96).

K., în timpul ministeriatului său (vezi partea I a volumului), îl suspendase pe N.I. din funcția de inspector general școlar, imputîndu-i tocmai amestecul în viața politică, dăunător activității didactice. Ionescu îi făcuse totdeauna opoziție crîncenă lui K. în Adunare, întruniri publice, presă; ultimul gest fusese contramandarea unei note diplomatice — cînd a luat portofoliul externelor — pe care K. o trimisese la 24 iulie 1876 și în care discuta neutralitatea și independența țării. Era o înfruntare între creatorul prin excelență și oratorul sterp. Nicolae Iorga, cu inegalabil har de portretist, îl reduce, pentru cititorul din secolul al XX-lea, pe Nicolae Ionescu la proporții mai mult decît modeste: „a înțeles că în gîtlejul său este o muzică rară [...] s-a descoperit cuvîntător". Dar talentul său oratoric, „fără iubire de oameni", a făcut cîntecul său „întîi duios și nou, apoi cunoscut, nesuferit pe urmă, iar la sfîrșit ridicol" *(Oameni care au fost*, București, 1934, I, p. 89).

[11] Și în acest caz K. este subiectiv. Energia și spiritul de inițiativă al doctorului Davila, francez naturalizat, căsătorit cu o descendentă a Goleștilor, ca și prietenia acestuia cu dr. Nicolae Crețulescu veniseră în conflict cu autoritarismul adesea rigid al lui K. Davila își motivase împotrivirea aducînd ca dovadă soarta școlii de mică chirurgie ce fusese înființată la București, sub Barbu Știrbei, și apoi închisă din lipsă de fonduri și de preocupare a autorității centrale. El cerea să se consolideze la început măcar o facultate de medicină în țară și apoi să se creeze o a doua. Că Davila avea dreptate o dovedește, într-un fel, chiar discursul de față, prin dezvăluirile ce face (vezi Dan Berindei, *Despre relațiile dintre Carol Davila și Mihail Kogălniceanu*, în „Ocrotirea sănătății în R.P.R.", VI, 1956, nr. 3).

[12] Vasile Alexandrescu Urechia (1834—1901). Istoric, profesor universitar, președintele Ateneului român. Director al departamentului cultelor și instrucțiunii publice sub guvernul K. din 1860—1861. Membru al Academiei Române (1866).

[13] În protestul făcut de corpul profesoral al Universității din Iași la interpelarea lui K. (vezi nota nr. 80) se amintea insidios că despre Petre Suciu, care vorbise la 26 octombrie 1876, K. observase doar că „este așa de bătrîn, încît nu poate pune o rezoluțiune pe hîrtie".

[14] Facultatea de teologie a funcționat în primul an, 1860/1861, cu 14 studenți, dar numărul lor a scăzut pînă la doi în 1864, cînd a fost desființată. Printre profesori l-a avut pe Vladimir Suhopan (vezi supra p. 41 și urm.).

[15] Universitatea din Cernăuți s-a înființat pentru a marca centenarul alipirii Bucovinei la Austria (1875, decretul imperial din 7 decembrie 1874). A fost inaugurată cu trei secții: teologie, drept, filozofie. Din cei 18 profesori, nouă erau români (șapte din ei funcționau la facultatea de teologie: Constantin Popovici, Eusebie Popovici, Vasile Mitrofanovici, Isidor Onciu,

Alexandru Comoroşan, Vasile de Repta, Juvenal Ştefanelli). În primul an de învăţământ a avut 208 studenţi : 53 români, 31 germani, 51 evrei, 41 ruteni, 28 polonezi, patru cehi. La teologie erau 34 români, la drept zece, la filozofie nouă.

Biblioteca a fost dotată cu 12 277 de volume şi un fond pentru achiziţii de 28 054 de florini (cf. *Die K.K. Franz-Josephs Universität in Czernowitz. Im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes*, Cernăuţi, 1900, LXXVII + 160 p. + tab.).

[16] Lui Gh. Mîrzescu.

[17] Pentru Ştefan Micle, vezi C. G. Bedreag, *Prof. inginer Ştefan Micle*, în „Revista ştiinţifică « Vasile Adamchi »", XXVIII, 1942, nr. 1, p. 36—39; C. I. Istrati, *Ştefan Micle (1820—1879)*, în „Revista nouă", VII, 1894, p. 166—173; Emil Pop, *Un erou al culturii româneşti, Ştefan Micle*, Timişoara, 1931, 8 p.

[18] Nicolae Chiria Quintescu (1841—1913), doctor în filozofie de la Bonn. Profesor de latină la Universitatea din Iaşi apoi la cea din Bucureşti. Membru al Academiei Române (1877).

[19] Al. I. Gheorghiu şi Şt. Şendrea de la Iaşi şi G. Daniileanu de la Bucureşti.

[20] Constantin Climescu (1844—1926). Absolvent al Şcolii normale superioare din Paris. Profesor de geometrie analitică, decan, apoi rector al Universităţii din Iaşi. Deputat în 1876. Membru al Academiei Române.

[21] Miltiade Tzoni (1844—1898), absolvent al Şcolii de poduri şi şosele din Paris. Profesor universitar din 1869.

[22] Al. C. Şendrea (? — 1889), profesor de procedură civilă.

[23] Andrei Vizanti (1844 — ?). Diplomat în litere de la Madrid, profesor de limbă şi literatură română. Deputat (vezi despre anchetele sale în această calitate legate de procesul guvernului Lascăr Catargiu, supra p. 248).

[24] Dimitrie Petrino (1844—1878), poet, profesor de limba română, director al Bibliotecii din Iaşi. Vezi şi P. V. Haneş, *Poetul bucovinean basarabean D. Petrino*, în „Viaţa Basarabiei", XI, 1942, p. 363—375.

[25] Ion Caragiani (1841—1921), profesor de limba greacă (din 1865), director al Bibliotecii din Iaşi, membru al Academiei Române (1867).

[26] Al. Gheorghiu, studii la Torino. Profesor de economie politică.

[27] Pentru I. Negruzzi, vezi şi Ion Breazu, *Iacob Negruzzi (1842—1932)*, în „Dacoromania", VII, 1931—1932, p. 656—658.

[28] G. A. Urechia, doctor în drept de la Torino.

[29] Şt. C. Şendrea (1842—1907), doctor în drept, profesor, agent diplomatic în 1876.

[30] I. A. Ciure (1840—1891), profesor şi decan al facultăţii de medicină din Iaşi.

[31] Grigore Cobălcescu (1832—1892), geolog şi paleontolog, profesor de geologie şi mineralogie, membru al Academiei Române. Vezi şi Sava Athanasiu, *Grigore Cobilcescu. O pagină din istoria ştiinţelor în România*, Bucureşti, 1902, 70 p.

[32] Nicolae Culianu (1834—1915). Profesor de calcul diferenţial şi integral, astronomie şi geodezie. Membru corespondent al Academiei Române.

[33] Vasile Conta (1845—1882), doctor în drept de la Bruxelles, profesor de drept civil. Vezi *Bibliografia istorică a României. Secolul XIX*, tom. 5, *Biografii*, Bucureşti, 1974, p. 88—89.

[34] Anastasie Fătu (1816—1886), profesor de botanică şi zoologie. Vezi O. Lugoşianu, *Dr. Anastasie Fetu*, în „Revista nouă", VII, 1895, p. 446—449.

[35] Şt. Vîrgolici (1843—1897), doctor în litere şi filozofie de la Paris. Profesor de literatură neolatină. Membru corespondent al Academiei Române.

[36] Şt. Emilian (? — 1899), profesor de perspectivă.

[37] Ioan Melic (1840— ?), profesor de matematică.

[38] Constantin Leonardescu (1846— ?), profesor de istorie a filozofiei.

[39] Gh. Costaforu (1821—1876), profesor de drept civil, primul rector al Universităţii din Bucureşti.

[40] Constantin Nacu (1844—1920), doctor în drept de la Paris, profesor de drept civil la Bucureşti.

[41] Petre Răşcanu (1846—1913), profesor de istorie universală.

[42] Elena Şubina era proprietara locului pe care se ridica tîrgul Vaslui. Orăşenii îi plăteau o chirie anuală de doi lei/casă. Tot ea încasa taxele pentru vînzarea vinului. În 1873 aceasta intentase procese individuale unor debitanţi de băuturi evrei pe motiv că o împiedică să

preleveze taxele la care avea drept conform hrisoavelor, dar le pierduse la prima instanță. Un consiliu comunal arbitrar ales făcuse, fără știrea comunei, un aranjament împilător prin care tîrgul se răscumpăra plătind Șubinei 16 000 de galbeni și scutind-o de a plăti vreun impozit sau taxă la aducerea lucrurilor necesare gospodăriei ei. În Adunare deputatul colegiului III Vaslui, Pavel Gorgos, sugerase să se purceadă la exproprierea Șubinei în folosul tîrgoveților, dar i s-a obiectat că nu este caz de utilitate publică. În 1880 Adunarea avea să voteze răscumpărarea în formula propusă de E.Ș. (vezi *Protestațiunea besmenarilor din orașul Vaslui contra convențiunei încheiată între comună și doamna Elena Șubin adresată domnului ministru de interne, Adunării deputaților și Senatului. Cîteva acte relative la această cestiune. Discuțiunile urmate în Cameră relative la această afacere*, București, 1881, 61 p.).

[43] Vezi mai sus p. 248.

[44] Vezi supra p. 265, nota 3.

[45] Gh. Chițu relevase interpelarea „multiplă și larg dezvoltată" a lui K. Apoi arătase că absențele profesorilor de la cursuri la Universitatea din Iași, după datele pe care le deținea și care dealtfel coincideau cu cele furnizate de K., nu erau „îngrijorătoare". Apreciase apoi că dificultățile își au sorgintea în legea instrucțiunii publice din 1864, oricît de bine chibzuită a fost redactarea ei, ca și în constituția din 1866, care cerea ca universitățile din București și Iași să-și trimită reprezentanți în Senat.

Chr. Tell, ignorînd constituția și invocînd prevederea legii instrucțiunii publice care îngăduia înlăturarea de la catedră a profesorilor ce ar fi lipsit mai mult de 30 de zile consecutiv, îi radiase din corpul profesoral pe Nicolae Ionescu și Titu Maiorescu, aflați în Senat.

Gh. Chițu convine cu K. că *summum jus, summa injuria* (prea mult drept, prea multă nedreptate), dar ce e de făcut? Suplinirea e doar un paliativ, dar care sînt remediile? Tzoni, la care face aluzie K. amintind că e în același timp inspector al căii ferate Ploiești—Predeal, a renunțat la această funcție, spre regretul ministrului de resort. Pe Șendrea l-a cerut cu insistență ministrul de externe, pentru a-l trimite în calitate de agent diplomatic la Paris. Atunci el, Chițu, i-a sugerat rectorului Universității din Iași să-l suplinească cu Al. C. Șendrea, fratele său, doctor în drept de la Viena.

În fond, nu contează numai numărul de prelegeri, ci și substanța lor. În universitățile germane studenții se bat pentru audierea cîtorva prelegeri ale unei somități; la Iași sînt, indiscutabil, profesori care în cîteva ore comprimate pot ține un curs onorabil. În încheiere, Chițu recomandase ca la concursul pentru o catedră să fie prezenți și agregații, pentru a putea suplini ulterior, în cursul anului școlar pe titular. Asigurase că va depune un proiect de lege în acest sens.

[46] Ion Ghica fusese profesor de matematică, geologie și mineralogie la Academia din Iași în 1842 și de economie politică în 1844—1845 (vezi C. I. Istrati, *Activitatea științifică a lui Ion Ghica*, București, 1902, 35 p.). K. ținuse cursul de istorie națională în 1843 (vezi Aurel Golimas, *Profesoratul lui Mihail Kogălniceanu*, în „Kalende", III, 1944, nr. 1—2, p. 35—39).

[47] Vezi *Regulament pentru școala de muzică și declamațiune din Iași*, în „Ateneul român", Iași, 1860, II, nr. 3, p. 35. Apoi *Raport către domnitor pentru înființarea unei ferme model pe moșia Cîrligului și Icușenilor, condusă de Ion Ionescu de la Brad, și a unei școli de agricultură*, în „Tribuna română", II, 1860, nr. 98, p. 3—4.

[48] Simion Bărnuțiu a predat, din 1855, logica la liceul din Iași, apoi filozofia, dreptul gînților, dreptul public și dreptul constituțional la facultatea de drept a Universității din Iași.

[49] Ion Strat (1836—1879), doctor în drept de la Berlin, profesor de economie politică la Iași, apoi la București.

[50] Gheorghe Mîrzescu (1834—1911), profesor de drept civil la Iași, apoi la București.

[51] Vezi pentru Gheorghe Duca „Buletinul Societății politehnice din România", 1899, p. 183—196; 1924, p. 355 și urm.

[52] D. A. Sturdza a făcut studii economice în Germania, la Göttingen, Freiberg, Jena, München, Berlin, Bonn.

[53] Fr. K. Savigny (1779—1861), jurisconsult, primul romanist al secolului al XIX-lea. În 1842 i se creează un minister special, cel al revizuirii legilor.

[54] Leopold Ranke (1795—1886), profesor de istorie la Berlin, considerat unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai științei istorice germane.

[55] Eduard Gans (1798—1839), jurisconsult german, profesor la Berlin. A atacat școala istorică a lui Savigny. În 1835 cursul i-a fost suspendat pentru că trata despre revoluția franceză.

[56] Johann Aug. Neander (1779—1850), profesor de istorie ecleziastică la Heidelberg și Berlin.

[57] Vezi Elena Zara, *G. Panaiteanu Bardasare și Constantin Stahi*, București, 1937, 39 p. + XIV pl. Despre interesul lui K. pentru colecțiile de pictură din Iași vezi și supra p. 39, nota 7.

[58] Hans Makart (1840—1884), pictor austriac. A lucrat în maniera lui Rubens, fiind considerat mai mult decorator. Foarte prețuit de publicul vienez, a organizat serbările prileuite de nunta de argint a lui Franz-Joseph.

[59] Gheorghe Hurmuzaki (1817—1882), studii juridice la Viena. Promotor al mișcării de desprindere a Bucovinei de Galiția. Vezi Constantin Loghin, *Gheorghe Hurmuzaki*, în vol. *Șaptezeci de ani de la înființarea societății pentru cultura și literatura română în Bucovina (1862—1932)*, Cernăuți, 1932, p. 19—37.

[60] Societatea „Arboroasa" a fost înființată în 1875 de Tudor Ștefanelli după pilda „României june", societatea academică a studenților români din Viena. „Arboroasa" întreținea legături cu societăți similare, ca de exemplu „Clubul studenților universitari din Iași". A avut printre membrii de onoare pe Timotei Cipariu și Vasile Alecsandri. A fost desființată în 1877, pentru că a trimis următoarea telegramă la panahida făcută lui Grigore Ghica la Iași (domnitorul Moldovei în timpul căruia a fost răpită Bucovina): „« Arboroasa », societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldove, aduce condoleanțele membrilor săi pentru tutorul decapitat". Președintele societății era în acel timp Ciprian Porumbescu (vezi Ilie Dugan, *Arboroasa (1875—1877)*, București, 1930, 54 p.).

[61] Vezi Alexander Budinsky, *Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und die Provinzen des Römischen Reiches*, Berlin, 1881, XII + 267 p.

[62] C. Eraclide a scris: *Despre elementul monarhic în sistemul reprezentativ, prelucrat (după scrierile mai multor publiciști moderni)*, Iași, 1860, 67 p.; *Studii practice asupra dreptului criminale ...*, I—II, 2 vol., București, 1865, I, 271 p.; II, 280 p.; *Femeia și misiunea ei în familie și în societate ...*, București, 134 p.; *Explicațiune teoretică și practică a Codicelui civile ...*, I — III, 3 vol., București, 1873, I, 550 p.; II, 616 p.; III, 496 p.

[63] C. Nacu scrie *Principii elementare de drept privat român predate la Școala de administrație din București*, I—II, 2 vol., București, 1873, I, 283 p.; II, 198 p.

[64] Cf. Al. Zub, *A. D. Xenopol. Biobibliografie*, București, 1973, 670 p.

[65] Gavril Socor (1848—1928), profesor de fiziologie și clinică oftalmologică la Universitatea din Iași.

[66] Ion Burada (1851—1917), prim-președinte al Curții de apel din Iași, profesor de drept roman la universitatea din același oraș.

[67] Constantin Meissner (1854 — ?), germanist, studii la Berlin și Paris, membru al Academiei Române.

[68] Al. Orescu (1817—1894), arhitect, profesor de geometrie descriptivă la Universitatea din București.

[69] Fr. Guizot (1787—1874), scriitor și om politic francez. Profesor de istorie modernă la Sorbona.

[70] D. A. Sturdza.

[71] Aluzie la Andrei Vizanti, vezi supra p. 248.

[72] Vezi supra p. 132 și urm.

[73] I. C. Brătianu, într-o lungă intervenție, observase la un moment dat: „Domnul Kogălniceanu nu a spus pentru ce domnia-sa nu a rămas profesor; ei bine, se știe că prințul Sturdza a zis că nu este bine ca dumnealui să facă politică și dumnealui, care avea atîtea merite, s-a retras și a intrat în cariera politică. S-a retras dumnealui și secolul a mers înainte și cu el progresul învățămîntului".

Arătase apoi că profesorii ieșeni din punct de vedere profesional sînt ireproșabili, parte din ei fiind absolvenți ai unor instituții superioare de învățămînt din Franța, unde, ca o excepție, numai românii, dintre străini, fuseseră acceptați.

I.C.B. observase în continuare că în privința profesorilor Guizot, Villemain, Jules Simon ș.a. K. se înșeală. Aceștia și-au pus mereu suplinitori, numai că gestul i-a privit doar pe ei; i-au recrutat dintre foștii elevi și n-au avut nevoie, ca la noi, a da socoteală consiliului permanent al instrucțiunii publice.

Față de textul broșurii, în „Monitor", după intervenția primului ministru, K. adăugase:

Domnilor, am vorbit două zile despre Universitatea de Iași, permițîndu-mi poate însuși cu cîte o mică digresiune, dară necontenit subiectul vorbirei mele a fost Universitatea de Iași. A venit acum domnul prim-ministru cu un program politic și ne-a vorbit de totul, afară de Universitate, ba chiar ne-a vorbit de împăcarea partitelor, avînd alături cu domnia-sa pe emblema păcii pe domnul Nicolae Ionescu! Ne-a vorbit și de suferințele țărei, dară de Universitate nu ne-a zis un cuvînt! Ei bine, domnilor, vedeți că acum s-a schimbat discuțiunea.

Aţi văzut că domnul prim-ministru a pus pe tapet cestiunea cu totul nouă, acea situaţiune morală şi politică a ţărei. Apoi, domnilor, cum, acum putem să închidem discuţiunea? Apoi binevoiască domnul ministru a ne recunoaşte şi nouă dreptul de a-i răspunde să lase ca mîne să urmeze discuţiunea şi în privinţa acestei noi faze a cestiunei.

Eu am vorbit pînă acum numai de Universitate, am contrazis pe domnul ministru al instrucţiunei în privinţa aprecierilor sale despre lege şi despre constituţiune în privinţa Universităţei; dară n-am vorbit deloc pentru ce domnia-sa a chemat alături cu domnia-sa nu numai pe dinastici, dară şi pe antidinastici! [I.C.B. în intervenţia sa spusese: „Şi aş vrea să văd pe toţi aceia care erau antidinastici şi antisociali, ori cum va vrea să le zică domnul Kogălniceanu, viind şi luînd parte la afacerile statului, fiindcă numai aşa au să devină adevăraţi cetăţeni practici şi folositori ţărei noastre" — n.n.]

Domnul G. Leca: Nu sînteţi în cestiune.

Cum, în ce m-am depărtat din cestiune cînd vin să vă arăt că domnul ministru a vorbit o oră şi jumătate fără să vorbească de Universitate; şi acum, cînd voiesc a răspunde, dumneavoastră închideţi discuţiunea! Închideţi-o dacă voiţi, dară vă declar că mîne am să fac o interpelaţiune în privinţa situaţiunei politice a ţărei ca răspuns la cuvîntul domnului Ion Brătianu de astăzi. Dară cu aceasta vă asigur că nu veţi cîştiga nimic! Cestiune aşa de mare după cuvintele importante ale domnului ministru a cere a se vota în aceasta seară ar fi, permiteţi-mi să întrebuinţez o vorbă parlamentară, ar fi a ne da dreptul a zice că atenţiunea noastră fixată în privinţa Universităţei a fost deodată surprinsă de un program politic; aşadară să urmăm discuţia mîne!

[74] Rudolf Gneist (1816 — după 1883), jurist şi om politic. Profesor de drept roman la Universitatea din Berlin. Ca deputat al stîngii în *Reichstag* i-a apărat pe polonezi şi pe socialişti.

[75] Rudolf Virchow (1821—1902), medic şi antropolog german. Din 1862 membru al Camerei deputaţilor, fondator al partidului progresist.

[76] Victor Duruy (1811—1894), istoric şi om politic francez.

[77] Abel Fr. Villemain (1790—1870), literat şi om politic francez. Profesor de elocinţă franceză la Sorbona, deputat liberal, membru în Consiliul superior al instrucţiunii publice.

[78] Jules Simon (1814—1896), profesor de filozofie la Sorbona, deputat republican. A fost suspendat de la catedră pentru că a refuzat să depună jurămînt lui Napoleon al III-lea. Ministru al instrucţiunii publice în 1870, prim-ministru în 1876.

[79] „Uniunea democratică" a apărut între 2 noiembrie 1876 — iunie 1877.

[80] Discursul lui K. a provocat reacţia corpului profesoral din Iaşi, care sub forma unui *Protest* a încercat să respingă unele afirmaţii ale lui K., să justifice unele neajunsuri, propunînd în acelaşi timp soluţii de îndreptare. Aşa, după credinţa semnatarilor, K. s-a rezemat „pe o serie de fapte care de care mai neexacte" (de pildă, dacă palatul Universităţii este în ruină, nu sînt vinovaţi profesorii; Petre Răşcanu, suplinitorul lui N. Ionescu, criticat de K., a ajuns prin concurs (notat cu excelent) profesor de istorie universală la Socola, apoi la liceul din Iaşi; legea instrucţiunii publice nu reclamă titluri academice pentru catedrele universitare; Gheorghe Roşu este licenţiat al unei facultăţi din Torino, fiind în acelaşi timp profesor de matematică la şcoala militară).

Cursurile au fost ţinute regulat, doar cînd ministerul a întîrziat confirmarea suplinitorilor s-au produs perturbări în program.

Pentru Universitatea din Cernăuţi s-au creat bibliotecă, muzeu, cabinete didactice, s-au investit fonduri masive, în vreme ce la Iaşi guvernul român nu a dat nimic.

Protestatarii cer cumpărarea de urgenţă pentru Universitate a palatului, care acum este afectat Şcolii de bele-arte şi bibliotecii; organizarea de cabinete de fizică, chimie şi geologie, căci „astăzi studenţii sînt ţinuţi să creadă mai mult pe cuvînt pe profesori, fiind în neputinţă aceşti din urmă a le face experienţele necesare"; înzestrarea bibliotecii cu periodice; litografierea cursurilor profesorilor; inamovibilitatea acestora, „care [azi] se spulberă prin măsuri bugetare". Să se instituie agregaţia şi să se dea lefuri convenabile profesorilor. În sfîrşit, să se asigure posturi pentru absolvenţi. Semnau: Petre Suciu, G. A. Urechia, A. I. Gheorghiu, Miltiade Tzoni, A. C. Şendre, Şt. Micle, I. Caragiani, A Fătu, C. Climescu, C. Leonardescu, Şt. Emilian, V. Conta, I. Ciure (*Protestul corpului profesoral al Universităţii din Iassi contra interpelărei făcută în Senat de domnul Mihail Cogălniceanu în 1, 3 şi 4 fevruar 1877*, Iaşi, 1877, 13 p.).

*Intervenţie în legătură cu cererea de demisie a lui Rosetti Teţcanu din Senat**

Onor. domn colonel Haralambie [1] este consecinţe cu domnia-sa, fiindcă domnia-sa totdeauna, de cîte ori s-a dat o demisiune, a susţinut un ce care, ca teză absolută, poate să fie adevărată; a zis aşa: un senator nu poate să dea cu uşurinţă demisiunea sa, prin urmare trebuie să se accepte demisiunea. De mai multe ori am avut onoare să văd susţinută această teză de domnul colonel Haralambie şi cunoscînd caracterul său ferm şi energic îi dau toată dreptatea. Însă să-mi permiteţi să nu fiu de opiniunea domniei-sale în cestiunea de faţă. Domnul Teţcanu [2] este un bătrîn , vechi luptător în toate cestiunile naţionale şi sociale ale ţărei noastre; în Divanul ad-hoc şi în privinţa *Unirii* şi în privinţa cestiunelor sociale a fost foarte energic, pentru că credea în viitorul cauzei pe care o apăra. Om eminamente meditativ, om eminamente modest şi totdeodată foarte simţitor, a fost de mai multe ori dureros impresionat cum că realitatea nu corespundea premiselor şi vorbelor, şi de multe ori a fost descurajat; nu avea însă acea energie pe care unii din noi o au de a se lupta oricînd şi pentru orice. Cînd domnia-sa a avut decepţiuni, s-a retras din luptă; însă, de cîte ori era o cauză mare şi ţara l-a chemat, el a venit. Astfel, domnul Teţcanu a avut decepţiuni ca mulţi dintre noi în privinţa celor promise în lupta din anul trecut şi neţinute apoi! Domnul Teţcanu a venit aci şi a fost folositor , căci domnia-sa care este foarte liberal, însă neînregimental [sic!], care nu aparţine nici unui drapel disciplinat, a venit între noi şi, pe cît ştim, a vorbit şi guvernului şi nouă de starea judeţelor din Moldova. Domnia-sa nu prea a fost ascultat şi de aceea s-a dus descurajat, întristat că cuvintele sale pornite dintr-o inimă bună, leală şi patriotică n-au avut mai mult efect.

Nu este esact aceea ce a zis domnul Deşliu [3] că domnia-sa s-a retras pentru că moţiunea mea ar fi avut un alt sfîrşit decît cum începuse. Onor. domnu Deşliu se înşală! Domnul Teţcanu în cestiunea Universităţei de Iaşi n-a avut alt scop decît acela ce l-am avut toţi : să îndreptăm un rău, să ridicăm unui grup armele pe cari ţara nu le-a dat celorlalte grupuri! Aceasta a înţeles domnia-sa atunci cînd s-a votat moţiunea. Prin urmare, domnul Teţcanu nu s-a dus întristat cu moţiunea a primit alt rezultat, ci domnia-sa a văzut altfel lucrurile de cum le credea şi s-a retras socotind că bine face.

Socotesc cum că este bine ca să respingem demisiunea domnului Teţcanu. Nu este om de luptă; cu toate acestea eu sînt de idee că, cînd ar veni momentul ca fiecare să-şi facă datoria către patrie, onor, domn Teţcanu îşi va face-o; domnia-sa , sînt încredinţat, bolnav de trei ori mai mult decît astăzi, trupeşte şi sufleteşte, va veni a-şi împlini datoria. Şi de aceea eu sînt de părere, onor, senatori, de a nu primi demisiunea domniei-sale.

Domnul ministru [al] justiţiei, Cîmpineanu : Nu am să intervin în acceptarea sau neacceptarea demisiunei onor. domn Teţcanu; voi să rectific oarecare cuvinte, cum că domnia-sa ar fi dat demisiunea sa pornit dintr-o mîhnire sufletească. Aceasta trebuie s-o esprime onor. domn Teţcanu; nu ştiu dacă onor. domn Kogălniceanu are autorizarea de a pune cuvinte cari nu le esprimă demisiunea.

* Şedinţa din 8 februarie 1877. Senatul României.

Eu nu am mandat de a fi interpretul cuvintelor onor. domn Teţcanu ; numai cînd onor. domn Deşliu s-a făcut apreciatorul motivelor din demisiunea onor. domn Teţcanu, m-am crezut dator a lua cuvîntul, pentru o lămurire, eu care am avut onoarea a lupta cu onor. domn Teţcanu încă de la '48. Şi onor. domni, să îndreptăm lucrurile aşa cum sînt. Necontenit ni se spune : *oamenii de la '48;* dară aci se opresc, nu trec Milcovul ; dară oare dincolo de Milcov la '48 n-au fost oameni liberali cari au luptat ? Eu am onoare a vă spune, domnilor, că onor. domn Teţcanu figurează între acei oameni dinainte încă de '48 ; şi eu care îl cunosc încă de atunci, fără să am mandat de la domnia-sa de a spune tot, îmi este permis însă de a crede că domnia-lui nu s-a înapoiat la moşie, nu şi-a dat demisiunea pentru starea sănătăţei sale, ci modestia domniei-sale l-a făcut a-şi da o demisiune care să nu facă efect ; şi cînd mi-aş permite de a interpreta opiniunea domniei-sale, de a cărui opiniune sînt foarte mulţi în Moldova, şi chiar veţi avea probe de aceasta, o spun cu durere, este pentru că altele se spera şi altele au ieşit în realitate.

Replică lui I. Deşliu[4].

Domnilor, eu cînd am răspuns onor. domnului ministru al justiţiei, n-am înţeles, cum zice domnul Deşliu, că nu recunosc guvernului dreptul de a-şi esprima opiniunea sa. Domnul ministru de justiţie, într-un chip cu totul parlamentar şi leal, a zis : nu este în atribuţiunea mea să mă amestec în cestiuni de demisiuni sau de nedemisiuni ; decît fiindcă s-a dat demisiunei onor. domn Teţcanu un înţeles politic, domnul ministru de justiţie şi-a espus părerea sa şi nu găsesc că cele ce a spus domnia-sa sînt de natură a ne întărîta pe noi ; şi-a făcut datoria de ministru.

Aşadară, nu găsesc că domnul Deşliu a făcut bine să observe pe domnul ministru şi mai ales cînd a venit cu cestiunea Universităţei de Iaşi.

Eu, care am făcut moţiunea, socotesc că trebuie să dăm guvernului timp să chibzuiască măsurile trebuitoare pentru ca votul Senatului să devină un adevăr.

Aşadară, socotesc cum că astăzi trebuie să lăsăm cestiunea Universităţei de Iaşi deosebită de orice altă cestiune.

Domnul Deşliu are drept să facă interpelaţiuni ; dară fiecare lucru la timpul său.

În cît priveşte demisiunea domnului Rosetti Teţcanu, eu socotesc că, fără a-i da un sens politic, arătînd cine este domnul Teţcanu şi pentru ce o dă, să o respingem. Şi sînt sigur că, cînd va fi trebuinţă, nu va fi domnia-sa care va lipsi de la postul său [5].

„Monitor", 1877, nr. 77, p. 2 338, col. 2 — p. 2 339, col. 1, 3.

NOTE

[1] Colonelul N. Haralambie observase că C-tin Rosetti Teţcanu doreşte ca în Senat colegiul I Bacău să aibă un reprezentant. El fiind bolnav şi neputînd să-şi mai onoreze mandatul, se cuvine a i se primi demisia.

[2] Constantin Rosetti Teţcanu (1814—1879), unionist, membru în comitetul Unirii la Bacău. Deputat în Divanul ad-hoc. Senator după 1866. Vezi pentru el general Radu Rosetti, *Costache Rosetti Teţcanu, 1814—1879*, Bucureşti, f.a., 12 p.

[3] I. Deşliu spusese că demisia a fost provocată de „mîhnirea" că „interpelarea domnului Kogălniceanu a avut rezultatul ce n-aştepta într-o cestiune atît de însemnată" (cea a Universităţii din Iaşi — *n.n.*). Vezi supra p. 270 şi urm.

[4] I. Deşliu polemizase cu ministrul de justiţie, care observase că numai Rosetti Teţcanu îşi poate exprima „mîhnirea" şi nu e cazul ca alţii să se facă purtătorii lui de cuvînt. Deşliu, neobosit, insistase că Teţcanu a demisionat pentru că a înţeles că singurul rezultat practic al moţiunii lui Kogălniceanu este „indiferenţa".

[5] Demisia a fost respinsă în unanimitate. R.T. se afla, de fapt, din cauza bolii, în concediu nelimitat şi venise la lucrările Senatului numai pentru că se ridicase spinoasa problemă a Universităţii din Iaşi.

Intervenţie pe marginea proiectului de lege pentru „organizarea poliţiilor de oraşe" *

Domnilor, cînd s-a convocat Corpurile legiuitoare în sesiune estraordinară, ele s-a convocat mai ales pe temeiu[l] de a se da ţărei descentralizarea, pe care toate guvernele a făgăduit-o şi n-a realizat-o.

Fac apel la onor. domn Brătianu să spună daca şi domnia-sa şi eu, cît am avut fericirea a fi lîngă domnia-sa, daca n-am reclamat necontenit înfăţişarea legei comunale şi judeţene [1], pentru că cu legea comunală actuală şi cu legea judeţeană actuală este cu neputinţă ca interesele locale să-şi găsească îndestularea lor, este cu neputinţă în ţara aceasta să fie altă activitate decît activitatea emanată de la guvern, este cu neputinţă ca ţara aceasta să răsufle fără guvern. Din nenorocire, pînă astăzi acele două mari legi, baza societăţei şi baza vieţei publice în această ţară, nu sînt încă înfăţişate, deşi la octombre trebuia să fie înfăţişate.

Domnilor, să nu venim să ne mai înşelăm pe noi înşine şi pe ţară cu descentralizări parţiale, să nu venim cu legi mici aduse cînd pe fereastră, cînd pe uşe, şi să zicem că facem un pas înainte spre descentralizare. Ori descentralizare cum se cuvine, ori să stăm cum stăm astăzi pînă va putea guvernul să vină cu o lege complectă de descentralizare, pe care ţara întreagă o reclamă. Cît pentru mine, o declar că doresc şi cred că ţara mea este matură ca să ajungă şi ca să aibă descentralizarea care o are Belgia. Doresc, domnilor, ca în ţara mea să pot vedea în judeţ şi în comună viaţă politică, doresc ca comuna să-şi formeze oameni pentru judeţ, doresc ca judeţul să-şi formeze oameni pentru stat, doresc ca consiliul judeţean să fie un mic parlament al judeţului şi doresc să văd în ţara mea prefecţi cari să nu fie alt nimic în judeţ decît omul care să apere interesele statului despre încălcările şi despre absorbţiunile puterei locale, să nu fie decît ceea ce este în Belgia guvernatorul, care ia apărarea intereselor generale în faţă cu interesele locale. Sîntem în ajunul de a dobîndi această lege, ea nu se va înfăţişa astăzi, se va înfăţişa mîne ; am văzut pe domnul ministru de interne esprimînd regretul său că nu se poate înfăţişa astăzi, dară mi se pare că se instituise o comisiune care lucrează această lege, sper că ea va termina lucrările sale şi că se va înfăţişa cît mai curînd. Dacă nu s-a înfăţişat pînă acum, nu este vina noastră, noi o dorim din tot sufletul şi sîntem siguri că în privinţa legei de descentralizare nimeni nu va întrece pe acei zişi autoritari întru tot ce se atinge de descentralizarea reală, adevărată şi sinceră.

* Şedinţa din 16 februarie 1877. Senatul României.

Însă, domnilor, ce este astăzi? Se zice să dăm pentru o mică economie de cîteva mii lei aceste poliţii în mîna comunelor. Ce sînt consiliele comunale astăzi? Ce sînt primarii astăzi? Primarii după legea actuală este ca şi prefectul. Aşa am înţeles întotdeuna cînd eram în opoziţiune în contra guvernului trecut, aşa înţelegeam că trebuie să fie primarii într-un sistem de descentralizare; primarul este ales de ministrul de interne din totalitatea consiliului, un pas mult mai napoi decît legea din 1864. După legea aceea *autoritară*, ministru[l] era restrîns ca să aleagă din cei întîi trei; sub ministerul trecut s-a făcut un pas de centralizare, s-a dat dreptul puterei esecutive să aleagă din toţi, din 19 aleşi. Primarii dară se aleg de puterea esecutivă, primarii se destituie de puterea esecutivă şi veniţi dumneavoastră să daţi poliţia în mîna acelor primari şi ziceţi că aţi făcut un pas spre descentralizare? Pe de altă parte, să vedem, aceste consilii comunale, cum sînt astăzi, înfăţişează toate garanţiele? Nu vedeţi ce se petrece în consilile comunale de peste Milcov, că statul este dator cu poliţia să apere pe cetăţeni, mai ales în alegere. Onor. domn ministru de interne, dacă va binevoi, va găsi un raport al prefectului de Iaşi cerînd destituirea şefului sergenţilor, pentru că împreună cu sergenţii transformaţi în alegători a înrîurit în alegeri, şi ministru[l] de interne Vernescu a destituit pe acel şef de sergenţi.

În starea actuală cum sînt consiliele comunale, a da poliţia autorităţilor comunale nu este a face un pas spre descentralizare, este numai a redica puterei esecutive dreptul d-a se uita şi ea şi a apăra, de multe ori, pe cetăţeni în contra acelor uneltiri care se fac în unele consilii comunale.

Domnilor, legea comunală are să vie mîne, poimîne, eu propun întocmai ca domnul Lungeanu [2] amînarea acestei legi pînă atunci, atunci vom determina şi atribuţiunele. Şi foarte bine zice raportul [3] că trebuie, odată cu trecerea poliţiei la comune, să se determine şi relaţiunele lor către primari. Nu uitaţi, domnilor, că actualmente poliţaii sînt oficeri de justiţie, că actualmente poliţaii au poliţia de stat.

În adevăr, după legea din 1864, se dă primarilor o poliţie; ce poliţie? Poliţia comunală, nu poliţia de stat, nu poliţia publică.

Vedeţi, domnilor, că s-a rădicat o mulţime de cestiuni foarte grave care nu se pot hotărî în 24 ore; şi apoi, domnilor, de ce se atinge? Poliţia în oraşele mari se păstrează pe seama guvernului, poliţiele în oraşele mari costă pe stat cea mai mare cheltuială; onor. domn Leca a zis foarte bine că în oraşele mici statul plăteşte numai pe poliţai; ce plăteşte statul? 150, 250 lei pe lună, cînd vom căuta are să fie 30, 40 mii lei pe an.

La începutul sesiunei s-a promis a se aduce legea organizărei comunale, să sperăm că se va realiza la finitul sesiunei ordinare.

Este o cestiune de trei, patru mii franci. În destul cu aceste legi parţiale, în destul cu aceste legi care vin şi pun un picior şi scot două.

Legea comunală, legea judeţeană, cum sînt astăzi, sînt rele, sînt osîndite de toate partitele şi de toţi oamenii care se ocupă ceva cu lucrul public. Legea comunală aceasta, legea judeţeană aceasta trebuie să fie modificate în sensul constituţiunei. Constituţiunea cere descentralizarea, trebuinţele ţărei cer descentralizarea, esperienţa asemenea; însă descentralizarea cum se cuvine, ca fiecare om, ca fiecare opiniune să se poată mişca în marginele legei, în libertatea care o dă legea fiecărui, iară nu să venim astăzi să dăm sub nume de descentralizare un ce care

aduce dezordine şi să dăm în alt mod mijloace să facă şi alte comune ce s-a făcut la Iaşi, unde sergenţii îmbrăcaţi civil au luat parte la alegeri ca un batalion ; astăzi pe lîngă şeful sergenţilor care este al comunei voiţi a mai adăoga şi pe poliţai.

Aceasta nu este o descentralizare precum o cere ţara, ci în favoarea dezordinei şi terorismului comunal, care este mult mai cumplit decît terorismul statului ! *(aplauze)*, pentru că statul are un ministru de interne şi, cît pentru mine în starea actuală de legislaţie, am mai multă garanţie în amploiaţii numiţi direct de ministrul de interne, şi şeful statului, care nu se uită la cestiuni de alegeri ! Am avut onoare să întreţin pe domnul ministru de interne de cele ce se petrec peste Milcov şi să fie încredinţat că ce este acolo nu ne poate măguli, nici îndemna ca să facem această descentralizare pe hîrtie, dară care în fapt nu va fi decît o mai mare putere în mîna acelora care au pus mîna pe drepturile cetăţenilor.

De aceea îmi permit să rog pe onor. Senat ca să binevoiască a amîna această lege parţială pînă cînd va veni legea comunală şi atunci promit că voi fi alături cu onor. domn Bosianu [4], oricît de departe va voi domnia-sa să meargă cu descentralizarea. Şi voi mai repeta cuvintele foarte drepte ale domnului colonel Haralambie, că, daca este să se facă descentralizare, să se facă acolo unde sînt mai multe lumini şi prin urmare unde este mai multă independenţă şi rezistenţă, iară nu să se înceapă descentralizarea acolo unde sînt mai puţine lumini.

Îmi aduc aminte la 1864, am luptat mult ca în numirea primarilor şi în libertatea primarilor de prin oraşe să fie lăsată mai multă independenţă decît în sate. Ei bine, în urmă s-a făcut din contra, primarii din sate se numeau direct de către alegători, iar prin oraşe, unde e centrul luminelor, se numeau de ministrul de interne. Să isprăvim cu aceste lucruri ; daca este să începem cu descentralizarea, să începem bine, prin votarea legilor organice, în care să nu se facă numai vorbe ci şi fapte, să dea ţărei garanţii reale de o reală descentralizare !

De aceea, în conformitate cu regulamentul, propun amînarea acestei legi [5].

„Monitor", 1877, nr. 87, p. 2 566, col. 2 — p. 2 567, col. 2.

NOTE

[1] Legea pentru consiliile judeţene din 31 martie 1864, modificată la 31 martie 1872 (cf. I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, anexe, „judeţiane şi comunale", p. 41).

[2] Lungeanu ceruse să se discute în prealabil legea comunală.

[3] În Senat N. Drosu prezentase raportul la proiectul de lege pentru organizarea poliţiilor de oraşe, votat în Adunare la 27 ianuarie 1877, arătînd că în comitetul delegaţilor opinia era defavorabilă, deoarece „principiul de descentralizare, la care toţi ne gîndim, spre a-şi produce efectul trebuie mai întîi un project complet de organizare, în care să se specifice şi raporturile şefilor de poliţie către autorităţile comunale de cari în viitor urmează să atîrne".

[4] C. Bozianu nu vedea nici o legătură între principiul descentralizării, statornicit prin constituţie, şi proiectul în discuţie, cu valoare de regulament, asupra obligaţiilor poliţiei faţă de şeful ei şi faţă de comună. Îl considera totuşi ca „cel dintîi pas ce se face spre descentralizare [...] Nu vom avea adevărata independinţă politică decît cînd vom avea independinţa comunală", conchisese el.

[5] I. C. Brătianu, primul ministru, îi observase lui K.:

„Teama domnului Kogălniceanu este că vor fi comune care, avînd poliția în mînă, vor face mai rea poliție decît este poliția ministrului sau a prefectului [...]

Eu găsesc mai multă garanție în politica comunelor și pot asigura de toată teama pe domnul Kogălniceanu, căci primarii vor ști mai bine a-și alege polițaiul decît prefectul, care de multe ori nu știe de unde vine acel polițai și unde se duce".

Cu toată insistența lui I.C.B., Senatul a votat amînarea luării în discuție cu 25 de voturi pentru și 19 împotrivă.

*În legătură cu dreptul pe care îl are, ca vicepreședinte al Senatului, de a uza de regulament pentru aducerea la ordine a senatorilor recalcitranți. Polemică cu I. Deșliu**

Necontenit vorbiți de regulament și necontenit mă siliți, domnule Deșliu, să vă esplic regulamentul. Dumneavoastră vorbiți de domnul ministru și faceți plîngere Senatului și biuroului [1].

Iată ce am pus în sumarul care s-a pus în discuțiune și la care dumneavoastră n-ați reclamat decît a se pune cuvintele: „soi de rogoz". Domnul ministru de finance a declarat că nu poate răspunde și Senatul a încuviințat.

Iată cuvintele din sumar:

„Domnul ministru de finance declarînd că nu poate răspunde la o asemenea interpelare și Senatul cerînd închiderea discuțiunei, se pune la vot și se primește".

Ei bine, ce voiți să fac alt ceva?

Replică lui I. Deșliu [2].

Daca dumneavoastră nu recunoașteți regulamentul și susțineți că aveți dreptul să vorbiți ori de cîte ori veți voi și ori de ce vă va plăcea, nu pot să fac altceva decît să recunosc același drept fiecărui senator și să pun regulamentul în buzunar, pînă ce dumneavoastră iară mă veți lăsa să-l scot din buzunar și să-l pun în aplicare. Prin urmare, recunosc că tot ce se face este contra regulamentului, că dumneavoastră susțineți că eu nu am dreptul să aplic regulamentul! Dumneavoastră voiți să aplic regulamentul contra tutulor, iară contra dumneavoastră nu! Poftiți, vorbiți.

Replică lui D. Ghica [3].

Onor. domnilor senatori, am dreptul să vorbesc și eu; am ascultat cele ce a zis onor. D. Ghica și trebuie să-mi fac datoria și apoi vă voi da și dumneavoastră cuvîntul. Voiește Senatul, în conformitate cu cele zise de D. Ghica, să aibă un biurou? *(Aprobări, afirmări.)* Daca onor. domn Ion Ghica, care este foarte parlamentar, foarte just, i se impută că nu respectă regulamentul sau că e prea riguros, ce se va zice de alții mai energici? Domnilor, văd că nu este cu putință ca biuroul să-și poată face datoria, daca cineva, cînd își face datoria, i se zice că nu și-o face! Eu, domnilor, de la început am declarat că nu înțelegeam ce să fac cu acea petițiune a domnului Deșliu, că este cu totul afară din prevederile regulamentare; am întrerupt pe domnul Deșliu și domnia-sa a zis că este

* Ședința din 17 februarie 1877. Senatul României.

un act de tiranie, care nu se face în Parlamentul Engliterei. Apoi, daca vom vorbi de aceasta, acolo biuroul se respectă altfel, are altă putere, el supune la amendă şi pedepseşte ...

Domnul Deşliu: Trămite şi la puşcărie.

Daca voiţi, trămite şi la puşcărie pe membrii cari nu-şi fac datoria şi mecunosc * datoria biuroului ...

Domnul Deşliu: Nu mai insultaţi, cu chipul acesta, pe biata Englitera ...

Mai degrab este permis d-a insulta în sensul acesta, daca dumneavoastră o numiţi insultă, o ţară mai departe, decît să insult, cum aţi făcut dumneavoastră, prin hîrtia dumneavoastră, ţara dumneavoastră. Astfel, domnilor, trebuie să se finească o dată cu asemenea greutăţi; nici eu, nici onor. domn Ioan Ghica nu mai sîntem în stare să preşidăm acest biurou şi chiar am chemat de două ori pe preşedinte, p. s. s. mitropolitul, să vie să preşideze, căci poate va putea să preşideze mai bine, pentru că poate, în calitate de mitropolit, să citească şi moliftele acelora cari mecunosc drepturile biuroului; prin urmare, cum va fi sănătos p. s. sa şi va veni, vom depune demisiunea noastră şi p.s. sa preşedintele va face mai bine [4].

„Monitor", 1877, nr. 157, p. 4 414, col. 1—3; p. 4 415, col. 1—2.

* V. fr. *méconnaître,* a nu recunoaşte.

NOTE

[1] I. Deşliu depusese o adresă în care se plîngea că Ion Ghica, în calitate de vicepreşedinte al Senatului, l-a întrerupt cînd îşi dezvolta interpelarea adresată ministrului de finanţe cu privire la abuzurile constatate în administraţia regiei monopolului tutunului. D. A. Sturdza, la rîndu-i, ca ministru de finanţe, refuzase să răspundă, pretextînd că „nu s-a mai văzut în alte ţări făcîndu-se interpelare *à propos* de tutunuri".

Deşliu, ultragiat, cerea ca pe viitor să nu se mai calce regulamentul Senatului prin întreruperea oratorilor şi în acelaşi timp D. A. Sturdza să fie invitat a-i da explicaţiile cuvenite.

[2] I. Ghica îşi motivase gestul arătînd că I. Deşliu a întrebuinţat cuvinte neconforme uzului parlamentar, numindu-i pe membrii regiei monopolurilor „sceleraţi". Deşliu însă a invocat procedeele Parlamentului englez, unde, orice ar spune un deputat, abia la urmă preşedintele îi observă că a călcat regulamentul şi că „speră că faptul nu se va mai repeta". Continuase apoi să protesteze împotriva lui K., a lui Geani şi a altor senatori care încercau să-i întrerupă verbiajul.

[3] Dim. Ghica, enervat de intervenţiile inoportune ale lui Deşliu, după ce îl ironizase recomandînd să i se ridice un monument pentru că apără legalitatea, ceruse cu asprime: „Domnule preşedinte, dacă voiţi să viu să iau parte la lucrările Senatului, vă rog să aplicaţi cu severitate regulamentul, nu lăsaţi să petrecem timpul în nişte discuţiuni în detrimentul prestigiului acestui Senat".

[4] Incidentul s-a închis în urma unui vot prin care „Senatul, avînd deplina încredere în păzirea regulamentului de către birou, a trecut la ordinea zilei".

*Explicații în legătură cu vacanța colegiilor II de senatori Iași și Roman**

Acum, domnilor, sînt dator să vă dau deslușiri în privința colegiului II de senatori din Iași. Acest colegiu, de la aprilie trecut pînă acum, stă încă în suspensiune.

Iată, domnilor, cum este împregiurarea : comisiunea de verificare [1], prin raportorul său onor. domn Chițu, cere suspendarea acelei alegeri, pentru că primarul n-ar fi voit să comunice rolurile de contribuțiune alegătorilor cari se aflau la alegere, pentru ca să verifice dacă toți alegătorii erau înscriși în conformitate cu rolurile censuale, adică daca plătesc contribuțiunea necesară pentru a fi alegători. Atunci Senatul a numit o comisiune de anchetă, care era compusă de trei domni senatori : domnul Rosetti Tețcanu, domnul colonel Iamandi și domnul Tache Anastasiu ; dintre acești membri, domnul Rosetti Tețcanu a fost bolnav și ceilalți doi au fost numiți prefecți, domnul colonel Iamandi s-a numit prefect la Huși și domnul Anastasiu la Tecuci. Prin urmare, de atunci și pînă acum este aproape un an și colegiul II de Iași stă nereprezentat în Senat. Fac dară întrebare onor. Senat, ce crede că este de făcut cu această verificare care n-a fost cercetată, sau voiește ca acum să se numească o nouă comisiune de anchetă, sau să se trămită la comisiunea de verificare din nou. Și fiindcă am văzut că în zilele acestea s-a rădicat de mai multe ori cererea de a se grăbi verificarea alegerei de la Roman, apoi nu cred că onor. Senat înțelege că ceea ce este bine să se facă pentru colegiul de Roman să nu fie bine și pentru Iași. Așadară, rog pe onor. Senat să se pronunțe ce trebuie să se facă cu această alegere.

Despre colegiul II Roman.

Sînt dator să vă aduc aminte că un asemenea caz s-a întîmplat și cu colegiul II de Roman ; și acela se suspendase și se hotărîse a se trămite o comisiune parlamentară ; afacerea s-a prelungit foarte mult, după care apoi Senatul a hotărît cum că desparte cestiunea alegerei de comisiunea de anchetă, întrucît nu se dase un vot asupra alegerei. Dară, fiindcă domnul general Florescu a optat pentru alt colegiu, Senatul a declarat colegiul vacant. Colegiul II de Iași a rămas însă în suspensie pînă în ziua de astăzi și încă nu s-a hotărît nimic de Senat. Sîntem datori acum să luăm o hotărîre, căci nu este drept ca colegiul acela să stea vacant un an de zile. Sînt două opiniuni : onor. domnii Bălănescu și Cămărășescu propun numirea unei alte comisiuni de anchetă ; onor. domni Casimir și Lungeanu ...

Domnul Drosu: Și Drosu.

Și Drosu, propune că ancheta poate rămînea, dară Senatul să se ocupe de alegere, a verifica daca este bună sau nu. Cum voiește Senatul să facă? Voiește ca aceste două propuneri să fie votate odată, adică ca acei cari sînt pentru comisiune[a] de anchetă prin aceasta chiar se împotrivesc la verificarea alegerei? Sau din contra, acei cari sînt contra anchetei primesc ca Senatul să intre în verificarea alegerei ...

Voci: Da, da.

* Ședințele din 17 și 18 februarie 1877. Senatul României.

Aşadară, voi pune la vot prin bile, fiindcă socotesc că este mai bine aşa fiind cestiuni de persoane.

Domnul Rosetti Bălănescu: Eu am constatat un fapt, că este un vot al Senatului care s-a dat acum un an şi care nu s-a îndeplinit. Acum trebuie să vină un alt vot care să-l desfiinţeze. Acel vot a regulat să fie anchetă parlamentară care să cerceteze faptele petrecute în colegiul II de Iaşi, acum trebuie ca acel vot să se îndeplinească şi apoi să venim la verificarea alegerei domnului Antoniadi.

Domnul N. Drosu: Cu maniera care voieşte a ne indica domnul Rosetti, acest colegiu va rămînea fără reprezentant pînă la anul viitor; căci, daca se va numi o altă comisiune de anchetă, negreşit că lucrul va sta astfel pînă la sesiunea viitoare. Binevoiţi dară, domnule preşedinte, a pune la vot opiniunile emise cum voiţi dumneavoastră.

Pun la vot opiniunea domnilor Bălănescu şi Cămărăşescu, de a se numi o comisiune de anchetă; acei cari sînt pentru această propunere vor pune bilă albă la urnă albă; la din contra se va considera că rămîne primită cealaltă propunere, de a se face verificarea [2].

În şedinţa din 18 februarie:

Domnilor, mai nainte am onoare a vă declara că ceea ce credeam în aprilie trecut cred şi astăzi şi am onoare a vă declara că sînt în contra acestei alegeri.

Domnii mei, această alegere este lovită de trei viţiuri: este lovită întîi de listele electorale, care pe sufletul meu le declar ca rele. Este lovită, al doilea, de împrejurări locale, că acolo la Iaşi colegiile, afară de colegiul I, sînt populate de o mulţime de alegători cari nu au cualitatea sau cari au cel puţin pe lîngă caracterul lor de alegători şi acel de funcţionari.

Domnilor, este foarte natural şi uşor de a dovedi aceasta. Oraşul Iaşi nu mai are decît foarte puţini comercianţi cetăţeani români; cea mai mare parte din cetăţeni sînt străini, însă are o particularitate: ca reşedinţa unei numeroase societăţi, reşedinţă a multor autorităţi, administraţie, judecătorii, municipalitate, şcoli multe, sînt foarte mulţi funcţionari, ca în orice centru mare de populaţiune. Şi oricum, deşi oraşul Iaşi nu figurează în harta administrativă a ţărei decît ca scaunile unui judeţ, însă tot are importanţa sa datorită numărului, întelegenţii, care sînt acumulaţi încă în vechea capitală a Moldovei. Prin urmare, domnilor, este foarte uşor unei administraţii ca să poată împedeca liberile alegeri, înregimentînd batalioanele sale de funcţionari administrativi, judecătoreşti, comunali etc. etc.

Mai este, domnilor, încă un viciu mare acolo: este nepăzirea secretului votului, asupra căruia Senatul mai cu osebire trebuie să fie cu cea mai mare luare-aminte. Vedem că în Camera suroră se discută o lege spre a asigura mai bine secretul votului; nu sînt toţi oamenii curagioşi care merg la vot şi luptă cu bărbăţie; cu mai puţină bărbăţie merg acei care sînt funcţionari, precum este cazul la Iaşi, din nenorocire. Ei bine, este constant aceasta, sînt şi eu iaşan şi domnul Drosu şi ştim că rareori se păzeşte acolo secretul votului; acolo este un fel de tradiţiune ca, în loc masa să fie în altă odaie şi să meargă fiecare să-şi scrie votul şi să ştie singur ce votează, alegerile se fac făţiş. Iată, domnilor, viciurile care le-am văzut la alegeri şi care le văd şi astăzi ca şi înainte. Domnul Antoniad[i] este o persoană de toată încrederea; a fost secretar al Consiliului de Miniştri pînă la Unirea Principatelor, primar al Iaşului, proprietar mare în judeţul Roman; aşadară, să fie bine înţeles că nu pun în cestiune personalitatea a cărei alegere o combat; pun înainte principiul, princip pentru care sînt